Lettere

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII LIBRI DECEM,

QVINQVE NVPER ADDITIS.

EIVSDEM QVAE PRAEFAtiones appellantur: cum noua quoque accessione.

LVGDVNI,
APVD CLEMENTEM BAVDIN.

1574.

AD ILLVSTRISS.

ALBERICVM CIBO MALASPINAM MASSÆ ET CARRARIÆ Principem.

EX IIS artibus, quæ meritò Liberales appellantur, excellere duas in primis, Litterarum scientiam, & rei militaris præstantiam, in omni ætate omnium consensu iudicatum est: utra uerò ex his ipsis illustrior, utra magis expetenda sit, & quæsitum aliquando est à magnis uiris, & minimè tamen adhuc planè uidetur explicata deliberatio. Nam ut otium, & pax, sine quibus litteræ non consistunt, armis comparentur: tamen nec ipsa feliciter satis arma tractantur, nisi adsint illa, quæ magna ex parte à litteris petuntur, consilium, ordo, prudentia, animi præterea ita ratione temperata magnitudo, ut, sicubi periculum occurrat, metus pariter ac temeritas absint. Itaque constat, quæ nationes bellica gloria claruerunt, in iisdem uiguisse studia doctrinæ, ut in Græcia, quæ Persarum innumerabiles exercitus non modò sustinuit, uerùm etiam fregit, atq; profligauit: ipsa uerò nunquam uinci, nisi à se ipsa potuit. domesticis enim & diuisa discordijs, & infirmata bellis, non tam Philippi, Macedonum Regis, uirtute, quàm proprijs perculsa uiribus, afflictaq; corruit. Romana uerò gen

te, quæ fuit ulla unquàm gens, aut belli gerendi scientia, ac fortitudine præstantior, aut ijs præcipuè litteris, quæ rudes animos humanitate informant, exculta diligentius? hic illa manus ducum excellentium, quæ Romani terminos imperij quàm longißimè protulit, Catones, Aemiliani, Syllæ, Luculli, Cæsares, quos historiæ mirabiliter laudant, nec tamen ita, ut eorum merita laudes ullæ satis adæquare uideantur. Agè, Macedonum tot uictoriæ, tot militaria decora unde fluxerint, si quis interroget, quid respõdebimus? hoc primum, ut opinor, ab Alexandro duce: is enim Asiam perdomuit uniuersam, & ad intimos etiam Oceani recessus penetrasse fertur: deinde illud, à phalange, que fuit acies in exercitu firmißima, quòd utrumque si spectetur, ac perpendatur accuratè, non exiguam fortasse bellicæ laudis partem litteræ sibi uindicant. Nam Alexandrum à primis annis disciplina erudijt Aristoteles, & ad eam tum animi, tum ingenij præstantiam, qua postea res illas, omnium opinione maiores, & aggressus est, & confecit, præceptis philosophiæ pulcherrimis extulit. Phalangem uerò, eiusq; artem struendæ ab uno primum Homeri poëtæ uersu manasse, doctißimi homines memoriæ prodiderunt. Ergo uicißim & à litteris adiuuantur arma, & ab armis litteræ sustinentur. quòd si, ubi quæsitum armis imperium est, ibi artes illæ uigerent, quæ litterarum usu cognoscuntur: cõseruarentur facilè studia ciuium, ac populorum: & in cõmuni omnium concordia, nullus unquam externis uiribus ad labefactandam publicam rem locus esse posset. Quod contrà & in Græcia, & apud Romanos, & ubiuis gentiũ accidisse, atque accidere quotidie uidemus. Neque solùm in una ciuitate, aut in una etiam gente multos, sed uix in singulis familijs singulos, qui utranque laudem adamauerint, & in utraque pariter excelluerint, reperire difficillimum

limum est. Vnum quidem non modo nostra tempestate, sed multorum sæculorum memoria historiæ celebrant, quem uerè phœnicem inter omnes Europæ uniuersæ Principes licet appellare, Laurentium Medicen, proauum tuũ: cuius, nescio, plúsne uirtus in bellis, an in pace sapiẽtia, ac moderatio enituerit. Nam rem Florentinam, sæpè aduersa fortuna nutantem, confirmauit, interdum malis propè extinctam unus ipse non modò restituit, uerùm etiam uehementer auxit. tranquillis uerò rebus, ornauit patriam, muniuit legibus optimis, atque institutis: iustitiam præter cæteros, ac temperantiam publicè priuatimq; coluit: liberalitate, si quis unquam, delectatus est: cuius fama longinquas regiones peruagata, barbaras etiam gentes, & religione diuersas, illi cõciliauit, multosq;, aliqua modò uirtute, nobiliue arte insignes, in urbem Florentiam perduxit. Et, ut alia uel in patriam, uel in singulos non uulgaria merita omittantur, quis miseram Græciam, suis sedibus Othomanorum iniuria pulsam, supplicem, atque egentem hospitio excepit, benignitate subleuauit, perpetuo studio fouit, ac tutatus est? unus eam laudẽ sibi uindicat, unus in Italia Græcas litteras, & preclara doctrinarum studia Laurẽtius Medices excitauit: cùm & ipse pro ea, qua excelluit, eruditione acerrimus esset ingeniorum æstimator, & naturæ quodam impulsu ad beneficentiam magnoperè propenderet: ut mirandum minimè uideatur, si, tanto patre genitus, domestico tam illustri exemplo commotus, Leo X. Pont. Max. omnes liberales disciplinas præmijs extulit atque ornauit amplißimis, effecitq;, ut aliquando Romã in urbe Roma liceret agnoscere. In tua uerò paterna gente Cibo, & in materna Malaspina, mirabilis omnium uirtutum in omni ætate fuit exercitatio. Et, ne illa nimis uetera ex annalibus fide dignis repetamus, iam inde ab eo tempore,

cum, Graecorum Imperatorum aetate, oppidum Pera, quod proximè Bizantium situm est, Genuenses obtinebant, quo tempore summis honoribus, & copijs maiores tuos floruisse constat: aut, cùm Mucius ille Cibo, planè alter Mucius in tuenda patriae salute, triremibus priuato sumptu comparatis atque instructis, Pisanos, Genuensium rebus acriter infensos, in Sardinia profligauit: sexcenta preterea in Genuensium Remp. merita, in qua etiam Gulielmus Cibo cruce rubea, publico insigni, uirtutis ergo decoratus est: haec ut omittam, & illa, que auorum nostrorum memoria gesta sunt, attingam: Aranus, Aaron in histórijs nominatus, equestri dignitate ornatus, Romani Senatoris titulo insignis, antiqua ille quidem suae gentis nobilitate clarus, multò tamen suis laudibus illustrior, qui nihil unquam in uita non egregium, non amplũ, non ingenuo nobiliq; uiro dignum aut cogitauit, aut fecit, is, qua tempestate Renatus Andegauensis Alfonso Neapolitanorũ Regi bellum intulit, in eo bello, quecunque à summo duce munera postulantur, ea fortißimè prestitit, usque eo, ut Renatus, Neapoli potitus, eum pro rege iure summo, ac potestate amplissima constituerit. Quo in imperio ita se geßit abstinenter, ita iustitiam est complexus, ut, cùm ad Alfunsum rursus uictoria inclinasset, afflictis Renati partibus, exceptus ab illo sit honorificè in primis, ac splendide: quemq; apud Renatum antea, eundem apud eum, quem saepè armis laeserat, saepè in discrimen uitae adduxerat, & dignitatis, & gratiae locum obtinuerit. Ex hac tantarũ uirtutum praestantia filius eius, ad optimam naturã optima uoluntate adiũcta, documẽta sumpsit ad uitam laudabiliter instituendam, & ijs artibus excolendam, quibus postea maximam adeptus & uirtutis, & probitatis opinionem, Pontifex, approbante Deo, fauentibus, atque incumbentibus hominibus,

bus, creatus est. Nec se postea, ut multi, sui dißimilẽ præbuit: sed, quantum antea contenderat, ut in studio uirtutis omnes anteiret, tantum, ut se ipse in omni laude uinceret, & studuit, & consecutus est. Itaque quemadmodum ei non modò ob obtinendam Cardinalis dignitatem, uerùm etiam ad Pontificatum, antiqua maiorum existimatio, & clariß. patris memoria quasi uiam ex aliqua parte muniit, aditumq; patefecit. sic patris deinde tui fratrem, multis illum quidem animi bonis ornatum, multò tamen facilius ad Cardinalatum egregia Pontificatus Innocentij fama perduxit. Hæc est in tua gente, magne Princeps, non opum, ac diuitiarum, quibus etiam minimè digni sæpè affluunt, sed uirtutis & gloriæ, perpetua multorum sæculorum serie quasi per manus tradita, & ad te ipsum usque conseruata hæreditas. Nec uerò paternum tibi quidem genus prædicandum, maternum autem dißimulandum uidet. Vtroque licet, si uetera spectes, æque glorieris. Nam Malaspinarum nobilitas simul & antiquitas Etrusci poëtæ doctißimi, ac sapientißimi Dantis testimonio cognoscitur: nobilitas in eo, quòd illam Italiæ partem, que hodie Luneiana communi uocabulo nuncupatur, Malaspinis olim uniuersam paruisse tradit: antiquitas autem, quòd cum ipse annis ante nos ducentis quinquaginta floruerit, Corradum tamen Malaspinam, non ut ætati suæ proximum, sed ut multis ante sæculis natum, honorificè appellat. Vides, a quibus uiris originem ducas, Alberice clarißime. Neque uerò uides tu quidem, sed non imitaris, aut imitaris quidem, sed non assequeris. Versantur enim in animo tuo cogitationes egregiæ. Inde emergunt preclare facta, tuis maioribus, teque ipso digna. Et, quanquam tibi maximè propositum est militare decus, unde primum tuæ gentis nobilitas fluxit: magni tamẽ facis earum doctrinarum studia, quæ si absint ab hominum

uita, simul absit omnis humanitas, neque satis diu, quæ merces uirtutis est, rectè factorum memoria conseruetur. Faues ingenijs, ut audio: nihil deesse litteratis hominibus, nullum commodum, nullum ornamentum pateris: cupis uirorum illustrium res gestas æternis mandari monumentis litterarum. Et uidi iam de Laurentij Medices uita libros tres, à Michaële Bruto luculenter conscriptos: qui cum superioribus diebus Venetias uenisset, mira quædam de animi, ingenij, consilij tui præstantia, de studio erga nobiles disciplinas, præterea de humanitate, ac morum elegantia prædicabat. Quæ cùm in te ipso bona sint, longè pluris intelligentium iudicio, quàm ea, quæ petuntur extrinsecus, æstimantur. Nam argenti, atque auri magnam uim posidere, imperare populis, oppida tenere munitissima, clarum esse à maioribus, omnes penè Italiæ Principes, summos etiam Reges necessitudine attingere magna quidem hæc sunt, nec tibi communia cum multis, eiusmodi tamen, ut inter fortunæ munera referātur, quæ scis etiam ad tui dissimillimos peruenire: uitam autem sic instituere, ut omnia consilia, omnes actiones ratio moderetur: uirtutem in se ipso expetere, in alijs diligere, ac ornare, uelle inter homines eminere beneficentia potius, quàm potestate: hæc quia partim sequeris, partim adeptus iam es, idcircò te uerè diuitem, qui æterna bona tibi comparares, uerè nobilem, qui nobilitatem à te ipso haurias, existimamus. Atque etiam illa ipsa, quæ dixi à fortuna pendere, quia cum uirtute coniungis, firmiora fiunt: quandoquidem neque tuas urbes, tuamq; ditionem mœnia potiùs, & aggeres, & flumina, quàm populorum beneuolētia tuebitur: neque faciliùs ulla re, quàm rectè factis, beneuolentia comparatur. Quæ sit autem eorum, qui propè adsunt, qui te quotidie intuentur, ad te diligendum propensio, nos, qui longinqui sumus, ex

nostro

nostro in te singulari studio facilè iudicamus. Nā me quidem, iam aliquot abhinc annis, ea, quæ de te adolescentulo, rerum laudabilium infinita cupiditas, & magnarum indoles uirtutum ferebatur, in tui amorem atque obseruantiam cœpit allicere: postea, tuis laudibus cum ætate auctis, incensus ita sum, ut statuerim, tibi quidem primùm, deinde etiam alijs, aut meum in te celebrando ingenium, aut certè uoluntatem aliquando ostenderé. Quare, cùm hæc iam increbuerit consuetudo, ut, de quibus optimè sentimus, ijs dicata esse, & eorum nomine insigniri nostra scripta cupiamus: mittendum putaui ad te, dum aliquid interim fortasse præstantius adornatur, uolumen Epistolarū & Præfationum mearum. Quas ego nequaquam edere animum induxissem, nisi me suadentis, atque etiam petentis Venetæ nobilitatis mouisset auctoritas. Quibus enim pro summis erga me meritis omnia debere mihi uideor, ijs cur aliquid à me negari æquum putem? cur non obsequar amplißimis uiris, non credam sapiētißimis, non gratificer amicißimis? Tuo uerò nomini liber inscripus ut exiret, fecerūt illa superiora: quæ ne te offendant, (quandoquidem sunt à me, non ut gratiam tuam ficta laudatione colligerem, sed ut omnibus mei erga te studij causam uerißimam exponerem, commemorata) cupio impetrare à modestia tua, & debeo scilicet, cum etiam in ijs non tam ad laudandum, quàm ad cohortandum nonnulla pertineant: & currentibus ad metam, atque etiam appropinquantibus, minimè molestas esse cohortantium uoces, minimè plausum displicere constat.

Venetijs.

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII LIBER PRIMVS.

RAINVTIO FARNESIO *Cardinali creato Romæ.*

QVIA virtus est ipsa per se amabilis: & quia nobilitati honor & obseruantia debetur: amaui te iam inde à tua pueritia, studio virtutis incensum: & colui, clarissimo genere ortum, Pauli III. Pontificis nepotem. iam tum equidem vidi, prædixique multis, qui futurus esses: & nunc, opinionē, auguriúmq; de te meum exitu comprobante, vtrique nostrum gratulor, tibi, cui tribuuntur ea, quæ semper illustria fuerunt, nunc eò magis, quod à Paulo III. Pontifice tribuuntur: mihi, qui de tua futura dignitate, fretus indole, moribus, ingenio tuo, adolescens verè coniecerim. Cardinalis es, optabile & honorificum: sed est in isto honore pondus, & labor. cadunt in eam, quam nunc sustines, personam virtutes omnes, atque ita cadunt, vt, si absint, is, qui honor est, honor esse desinat, vel fit etiam summa deformitas. Curæ autem, & cogitationes illę sunt præclaræ, illæ, Rainuti, te dignæ, æternaque cum gloria coniunctæ: pietatē præcipuè colere: excubare animo pro salute, ac dignitate Ecclesiæ: beneficentiam sine spe præmiorum exercere: nihil omnino facere, nihil cogitare, in quo statim decus non eluceat: nam, vbi paulò videtur obscurius, ibi satis constat turpitudinem inesse. quæ profectò tibi in mentem venire, atque ob oculos assiduè versari, cum in aui tui summam gloriam intueris, necesse est: & omninò datum hoc vestro generi diuinitus videtur, vobis nascentibus heroum numerus vt au-

geatur, & quasi maius lumen de sublimi quadam specula errantibus honestis disciplinis viam & hospitium ostendat. ergo alter alteri exemplo estis ad benè agendum:vobiscum simul & oriuntur virtutes, & cum ætate crescunt, donec vitæ munere perfunctos educant ex hac rerum humanarum deterrima caligine, & in illa sempiterna luce collocatos cum illo bonis omnibus circumfluente cœlestium animorum cœtu coniungant. Aut igitur mihi nullus tui cohortandi relictus est locus, aut hic tantum, vt velis esse tui quamsimillimus:quódque tuo generi,tuo nomini,tibimetipsi, tuísque debes institutis, id cumulatè persoluendum existimes. Vnum exoptandum, vt qui tibi istam mentem cum ista auctoritate dedit, (dedit autem omnium auctor laudandarum rerum,& creator Deus) idem velit vtriusque rei fructum esse maximè diuturnum, & æquare tuæ vitæ spacium cum iis bonis,quæ in te summa contulit.profectò tales gubernatores, tam peritos,tam vigilantes, Christiana religio si nunquam non haberet:nunquam illæ exorirentur dissidentium opinionum horribiles procellæ: quæ iactare multis abhinc annis Petri nauem cœperunt, neque dum consistere patiuntur. quo quidem mihi libet ominari de te idem planè,quod cupio,futurum,vt optimis artibus,quam diu vixeris,præsidio sis,& ornamento:viuas autē diu, quàm vel temperantia duce,vel naturæ lége licet.Vale Venetiis.

ALFONSO CARAFÆ Cardinali creato Romam.

SOlent esse,quæ minus expectantur,lætiora.nihil tamen ista, qua te auctum nuper accepimus dignitate neque magis exspectatum apud eos, qui tua studia,tuos ad virtutem præclaros impetus nouerant,neque iucundius,aut lætitiæ maioris vnquam fuit. nemo enim dubitat, quin eum, qui te nunc ornat, honorem ornaturus aliquando sis, eximia tua gloria bono publico coniuncta. quo te hortari res ipsa non patitur.nam,si attendes diligenter, & considerare cum animo tuo,adhibita in consilium ratione,volueris,primum illud,quis te Cardinalem creauit:deinde,quæ Cardinalis partes,quàm graues, & laboriosæ, quàm eædem honorificæ, ac splendidæ sint: postremò, quibus temporibus hæc tibi sit imposita persona, quàm alienis à virtute, quàm turpi

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII LIBER PRIMVS.

RAINVTIO FARNESIO Cardinali creato Romæ.

QVIA virtus est ipsa per se amabilis: & quia nobilitati honor & obseruantia debetur: amaui te iam inde à tua pueritia, studio virtutis incensum: & colui, clarissimo genere ortum, Pauli III. Pontificis nepotem. iam tum equidem vidi, prædixique multis, qui futurus esses: & nunc, opinionē, auguriumq; de te meum exitu comprobante, vtrique nostrum gratulor, tibi, cui tribuuntur ea, quæ semper illustria fuerunt, nunc eò magis, quod à Paulo III. Pontifice tribuuntur: mihi, qui de tua futura dignitate, fretus indole, moribus, ingenio tuo, adolescens verè coniecerim. Cardinalis es, optabile & honorificum: sed est in isto honore pondus, & labor. cadunt in eam, quam nunc sustines, personam virtutes omnes, atque ita cadunt, vt, si absint, is, qui honor est, honor esse desinat, vel fit etiam summa deformitas. Curæ autem, & cogitationes illę sunt præclaræ, illæ, Rainuti, te dignæ, æternaque cum gloria coniunctæ: pietatē præcipuè colere: excubare animo pro salute, ac dignitate Ecclesiæ: beneficentiam sine spe præmiorum exercere: nihil omnino facere, nihil cogitare, in quo statim decus non eluceat: nam, vbi paulò videtur obscurius, ibi satis constat turpitudinem inesse. quæ profectò tibi in mentem venire, atque ob oculos assiduè versari, cum in aui tui summam gloriam intueris, necesse est: & omninò datum hoc vestro generi diuinitus videtur, vobis nascentibus heroum numerus vt au-

geatur, & quasi maius lumen de sublimi quadam specula errantibus honestis disciplinis viam & hospitium ostendat. ergo alter alteri exemplo estis ad benè agendum:vobiscum simul & oriuntur virtutes, & cum ætate crescunt, donec vitæ munere perfunctos educant ex hac rerum humanarum deterrima caligine, & in illa sempiterna luce collocatos cum illo bonis omnibus circumfluente cælestium animorum cœtu coniungant. Aut igitur mihi nullus tui cohortandi relictus est locus, aut hic tantum, vt velis esse tui quamsimillimus:quódque tuo generi,tuo nomini,tibimetipsi, tuísque debes institutis, id cumulatè persoluendum existimes. Vnum exoptandum, vt qui tibi istam mentem cum ista auctoritate dedit, (dedit autem omnium auctor laudandarum rerum,& creator Deus) idem velit vtriusque rei fructum esse maximè diuturnum, & æquare tuæ vitæ spacium cum iis bonis,quæ in te summa contulit.profectò tales gubernatores, tam peritos,tam vigilantes, Christiana religio si nunquam non haberet:nunquam illæ exorirentur dissidentium opinionum horribiles procellæ: quæ iactare multis abhinc annis Petri nauem cœperunt, neque dum consistere patiuntur. quo quidem mihi libet ominari de te idem planè,quod cupio,futurum,vt optimis artibus,quam diu vixeris,præsidio sis,& ornamento:viuas autē diu, quàm vel temperantia duce,vel naturæ lége licet.Vale Venetiis.

ALFONSO CARAFÆ
Cardinali creato Romam.

SOlent esse,quæ minus expectantur,lætiora.nihil tamen ista, qua te auctum nuper accepimus dignitate neque magis exspectatum apud eos, qui tua studia,tuos ad virtutem præclaros impetus nouerant,neque iucundius,aut lætitiæ maioris vnquam fuit. nemo enim dubitat, quin eum, qui te nunc ornat, honorem ornaturus aliquando sis, eximia tua gloria bono publico coniuncta. quo te hortari res ipsa non patitur.nam,si attendes diligenter, & considerare cum animo tuo,adhibita in consilium ratione,volueris,primum illud,quis te Cardinalem creauit:deinde,quæ Cardinalis partes,quàm graues, & laboriosæ, quàm eædem honorificæ, ac splendidæ sint: postremò, quibus temporibus hæc tibi sit imposita persona, quàm alienis à virtute, quàm

turpi omnibus in locis omnium pœne ſcelerum labe fœdatis: profectò ipſe te, nullo cuiuſquam hortatu, à te ipſo de tua laude admonitus, excitabis ad excellentem omnium artium honeſtarum cupiditatem: quæque his artibus aduerſantur, abiicies, atque contemnes, neque ſolùm eo viro, quem in poſterum præſtare debes, qualemque te fore omnes auguramur, verùm indigna prorſus homine iudicabis. Vixiſti ſemper antea laudabiliter, fuit in puero pudor, eſt in adoleſcēte probitas, eſt perfecta pœnæ ratio, & expetendarum vitandarúmq; rerum ſcientia: deſiderari videbatur, in qua te oſtēderes, occaſio. delata diuinitùs eſt omniū maxima, ſingulari conſilio ſummi Pontificis Pauli IV. qui cùm ſit patruus parentis tui: cùm te ab ineunte ætate non mediocriter dilexerit: cùm omnes ſuos incredibili quadam complecti caritate conſueuerit: tamen in te honeſtando alia quædam ſecutus eſt: dedit honorē non propinquitati, aut familiæ, ſed tibi ipſi, qui familiæ nomen ſtudes illuſtrare, &, quo modo principia ſe dāt, ſtudiū comprobabit euētus. En habes Alfonſe campum, in quo tua virtus, parta vigiliis, benè agendi conſuetudine iam confirmata, excurrat. hæc eſt illa, ad quam te exercebas, quo tuæ ſpectabant curæ, tuo ingenio, tuis optimis cogitationibus, ac ſtudiis digniſſima prouincia. oſtēde, quæ tuæ ſit non modò voluntatis, verùm etiam induſtriæ præſtantia: & prome ex animo tuo illa præclara, quæ, vt antiquum gentis tuæ decus, ac domeſticam præſentē virtutem referres, à pueritia collegiſti. Non eſt, mihi crede, labor ei, qui benè ſentiat, benè facere. quod enim poſitum eſt in nobis ipſis, non aliunde pendet, non extrinſecus aſſumitur in eo, quid obſtat, quo minus voluntatem res ipſa conſequatur? Iam ipſa virtus inuitat, ipſa allicit, atque afficit ſui ſtudioſos omni voluntate, omnibusque præmiis: nec dubito, quin excellens animi tui vis omnes difficultates, omnia ſuperet humana. Quare gratulor equidē tibi tua cauſſa, de iſto, quo te extulit Pauli Pontificis diuina ſapientia, honoris altiſſimo gradu: ſed me mouet aliquāto magis publica res: quā tu, traditam tibi ſimul cum iſta dignitate, atque commendatam, ſæpe, ac nūc quidem maximè, talium virorum ope indigentem, tueberis in omni vita: preſidiumque erit in te ſitum aduerſus iniuſtitiā impietatemque firmiſſimum. Quæ ſi tibi magna videntur, atque glorioſa; debes animum ſic inſtituere, ac moderari,

nihil

nihil vt ad te ipsum referas, nihil ipse tibi arroges, aut à te ipso exspectes. manasse à Deo cuncta puta: qui perennis æternusque bonorum omnium est fons. nos enim, vt nos nihil sumus: aliquid autem, atq; adeò plurimum, vt à Deo, & per Deum esse possumus. Vale.

STEPHANO SAVLIO Decentianum.

MAgnum est hoc, Sauli clarissime, humanitatis, & amoris in me tui argumentū, quod, cùm in istis locis nūc sis, vbi multam diei partem cum singulari viro, Cardinali Polo, grauissimis, sanctissimisque sermonibus traducas: nō modò tamen de me cogites, quo ego vno contētus esse poteram, verùm etiam ad ipsum mihi declarandū litteris existimes. at quibus litteris? scriptis, mehercule, quod ad verba attinet, elegantissimè: quod ad sententias, prudentissimè: vt iis legendis non magis amarem amorem tuum, qui te ad scribendum impulerit, quàm eloquentiam suspicerem: qua effeceras, vt illa ipsa, quæ scriberes, cùm ornatiora essent, amabiliora quoque viderentur. Quare, cùm tibi ago gratias, vt debeo, immortales, quod ita animatus in me sis: tū verò etiam atque etiam te rogo, in quo me ambitio quædam mouet, vt id quod facis, perpetuò facias. quanti enim putas ad meam laudem interesse, cum hoc percrebescit, me à Stephano Saulio diligi: cuius est familia perillustris: qui suæ ipse familiæ clarum lumen est: quem præclari illi viri, eius consuetudine, & conuictu magnoperè delectati, coluerunt, Flaminius, Bonamicus, Iulius, Camillus, Longolius. Hæc ego, Sauli, cum aliquot abhinc annis cogitarem: semper quidem, vt à te diligerer, optaui: vt verò etiam laudarer, optare fortasse potui, sperare, cùm ipse me nossem, certè non debui. at tu in hac parte mecum sanè perliberaliter egisti. scripsisti in hac Romanæ linguæ facultate, non, mihi neminem præstare, sed id, quod ego cùm legerem, erubui, neminem esse, cui non ipse antecellam. equidē, vt, quod res est, aperiam, fateor à prima pueritia ita me in litteris esse versatum, vt vnam maximè spectarem eloquentiam, vnam colerem, vnam admirarer. atque hoc me studio satis mea sponte flagrantem, acrius inflammabant ii, qui tum homines viuebant, Bembus, Sadoletus, Bonamicus

cus: quorum nomina per orbem terrarum celebrata ſermonibus, & ſcriptis extingui nulla vetuſtate poſſe intelligebām. Polus hic noſter, qui nunc in omni laude, omníque virtute tantus eſt, ſuis me ſcriptis capiebat, atque afficiebat maximè. ego tum, vt erat ætas mea, præter verborum, & nonnullarum ſententiarum ornamenta nihil agnoſcebam. purè & eleganter ſcribere, putabam eſſe id, quod vnum ſi aſſequerer, excellerem. ſed Rhambertus meus, qui ex Gaſparis Contareni, præſtantiſſimi viri, conſuetudine prudentiam hauſerat, præclara quædam notabat in Polo: méque paulò ætate inferiorem, ex vulgata venalium magiſtrorum diſciplina rudem atque impolitum erudiebat, & conformabat exemplo. tum quidem, quātum proficerem, non me pœnitebat: & ex iis, quę ieceram, fundamentis aliquid eiuſmodi, quale ego vellem, excitari aliquādo poſſe videbatur. ſed in rebus humanis, quis eſt, cui nihil vnquam ſecus accidat? cum in eloquentiæ ſtudio multus eſſem, nec ſatis valetudini parcerem incidi in morbum: qui cùm eſſet per ſe grauis, tum eo factus eſt periculoſior, quod, vſu mihi librorum à medicis interdicto, magna ſanè eſt animi mei affectio, atque ægritudo cōſecuta. poſt biennium denique valetudine recuperata, cùm præteriti temporis iacturam ſarcire diligentia vellem, ad priſtina ſtudia redeuntem exceperunt domeſticæ controuerſiæ: quas neque ſedare minimo negocio, neque negligere ſine graui mearum fortunarum exitio licebat. his quoque me difficultatibus aliquādo is, cui omnia debeo, eripuit Deus. Lucem iam, quaſi diu per tenebras erraſſem, videbar adſpicere: & quanquā multorum annorum amiſſo fructu, erat ſanè cur ingemiſcerem, vitámque mihi haud ſatis iucūdam putarem: tamen ocij ſpe recreatus, facilè impetrabam à me ipſo, vt ex animo meo ſuperiorum moleſtiarum, atque incommodorum memoriam obliuione delerem. Vigebat item, vt antea, priſtina illa cura: nec erat quidquam in meis conſiliis antiquius, quàm vt abditas atque implicatas in mente cogitationes non modò aperire, atque explicare verbis, verùm etiam exornare, quaſique pigmentis & coloribus illuſtrare poſſem. res erat nec exigui temporis, & maximi laboris. tempus non, quantum rei magnitudo ferret, ſuppetebat: cùm ex vetere patris inſtituto in hoc imprimendorum librorum munere, & reſtituendæ antiquitatis cura diſtinerer.

rei. laborem autem, vel si abundarem tempore, perspecta valetudinis meæ ratio recusabat. vtrumque tamen cùm voluntas vinceret: quotidiéque aliquot horas, occupationibus ereptas stylo darem: ecce me nescio quis, homo certè satis à fortuna felix, præmiis commotum, & blanditiis captum atque irretitum, Romam abduxit. vbi cùm aliquot menses non in iis, quæ semper amaueram, litterarum studiis, sed inani officiorũ genere consumpsissem: & ille, quem secutus eram, montes aureos pollicitus vix minima præstaret: collegi ipse me, neque solùm studiorum meorum, quæ intermiseram potius, quàm dimiseram, verùm etiam rei familiaris, cui nisi consulerem, ipsa quoque iacere studia necesse erat, habendam mihi rationem duxi. quo consilio in patriam reuersus, retuli me omninò ad veteres meas tum legendi, tum scribendi exercitationes: sed tum in domestica re constituenda, tum in emendandis antiquorum libris districtus, postea verò etiam erudiẽda duodecim nobilium adolescentium Academia per triennium occupatus, quantulam habuerim excolendæ facultatem eloquentiæ, quantúmque in tantis temporum angustiis per eam, quam ingressus eram latinè scribẽdi viam procedere potuerim, facilè, vt opinor, est existimare. Nosti tu, Sauli, cuius acies ingenij etiam ea, quæ occultissima sunt, assequitur: primum, cuius prudentiæ sit quale illud est, quod in imitatione sit optimum, diiudicare: deinde, cuius industriæ, quod optimum iudicamus, id re ipsa consequi. quod vtrumque cùm sit difficillimum, id quod, vt vides, ætate nostra optimorum scriptorum pœnuria declarat: cùm tamen qui hoc in genere elaborent, plurimi sint: satis equidem mirari nõ possum, cur tu me in epistola tua summum feceris in eloquentia, dederísq; id, quod ego si accipiam, mei sanè dissimillimus, hoc est, impudens planè sim. nam, vt cætera, quæ dixi esse ad studium huiusce laudis necessaria, mihi non defuerint: quæ vtinam mediocria fuissent: temporis quidem, vt paulò antè exposui, multò minus habui, quàm res tanta postulabat: fatum in hoc singulare meum est, vt otio nunquam abundem. abundem autem? vtinam non semper indigerem maximè. nunc ad occupationem etiam accessit sollicitudo: quam mihi ex immaturo Cardinalis Maffei, diuini hominis, interitu exortam vtinam aliquando dies extinguat: ratio quidem hoc nondum potuit. ille mea studia fouebat

vnus:

vnus: ille mihi otij ſpem dederat, & feciſſet: quis enim ad benignitatem propenſior? ille me, vbi opus eſſet, auctoritate ornabat, conſilio monebat, re ſuſtentabat. quid plura? in illo mihi erant omnia, & cum illo mihi omnia perierunt. quare non tam mihi cogitandum eſt, vt opus vniuerſum de Romanis antiquitatibus, quod tu dilaudas, illo auctore inſtitutum, poſſim abſoluere, quàm vt partem aliquam, iam confectam, liceat perpolire. quod ipſum, ſi mihi nunc per meas occupationes liceret, hic tamen, qui me vexat, dolor certè non concederet. ac mehercule hæc ipſa, quæ tu nunc legis, irrigaui lachrymis, cùm ſcriberem: nec putaui fore, cùm tot curis diſtinerer, vt poſſem ſcribere: ſed magna vis amoris eſt, magna obſeruantiæ erga te meæ. ea fecit, vt hoc officium rebus omnibus anteferrem. Aduentus tui iam aliquam nobis exſpectationem amicorum ſermo commouerat. eam tu quod litteris confirmes, valdè lætor. cupio enim tuam tum humanitatem, tum prudẽtiam, quarum altera tibi ab hominibus amorem, altera etiam honorem conciliat, in conſuetudine & ſermonibus reguſtare. me autem quod huius conſilij præcipuam tibi ais eſſe cauſſam: facilè patior mihi hoc à te, viro grauiſſimo perſuaderi, amóque mirabiliter animum, atque amorem iſtum tuum: cui reſpondere officiis etſi difficile eſt, perpetuo tamen ſtudio, & ſingulari quodam obſeruantiæ genere, vt ſpero, tibi ſatisfaciam. Vale.

EIDEM Decentiano Genuam redeunti.

ETſi multarum rerum curis atque oneribus ita premor, optime Sauli, vt reſpirare vix poſſim: tamen, vt litteris tuis, amantiſſimè ſcriptis aliquid reſponderem, abieci omnia, & officium, quod tibi à me debetur, habui antiquiſſimum. Video te miro quodam veteris eloquentiæ amore, ac ſtudio teneri. ſignificant hoc ſtudia tua, declarant ſcripta, ſermones vbique non obſcurè teſtantur. næ tu rem pulcherrimam diligis: cuius me quoque forma cepit adoleſcentem: & de voluntate illa, vel cupiditate potiùs, tantum abeſt, vt dies aliquid detraxerit, vt cum ætate ſimul amor creuerit. quare, cùm tibi ego tam multis in rebus concedam, patere, obſecro te, in hac me vna riualem eſſe tuum, nec tibi vel tantillum omninò velle concedere. ſentimus

enim idem, quod tu, nihil esse speciosius eloquentia, nihil præstantius, quam, vt ipse nosti, amarunt ætate nostra, atque appetiere quamplurimi: potiri autem, vt mihi quidem videtur, adhuc nemo potuit. quis enim latinæ orationis laudem non magnopere diligendam dixit? quis porrò rationem, & quasi viam, qua peruenire ad eam liceat, nobis indicauit? nam, qui se ita exercent, vt ex veterum scriptis, & membra, & integrum quandoque comprehensionis corpus sua in scripta transferant: non equidem eos reprehendo, siquidem perfecti similitudinem quandam sequuntur: sed, quia perfectum ipsum non attingunt, in magna laude non posuerim. Obsecro te, Sauli, qui iudicio excellis, quid tibi de Christophoro Longolio videtur? equidem, si quando, quid de scriptis illius existimem, interrogor, ita soleo respondere, exilem esse in sententiis, non luculentum in verbis: vt tamen de eo, si vitæ contigisset vsura diuturnior, benè censeam sperandum fuisse. sed, vt nunc est, mea quidem sententia, nullus est. quid enim affert exquisitũ, quid singulare, quid non vulgatum, non ex quotidiana consuetudine, vsuque sumptum? At scribit interdum & de rebus familiaribus, & ad familiares. Quid tum? quasi non vel in obscuro argumento possit ingenij lumen elucere. Nam quod in eo verborum circuitus sæpè à Cicerone totus est: si consultò fecit, quod inde laudem speraret, iudicium requiro. etenim, aliena quæ sunt, ad nos translata stultè iactamus: vt neminem laudare solemus, quia pulcher, quod accipitur à natura: at quia temperatus, quia iustus, quæ posita sunt in nobis ipsis: sin, quod potius existimo, inops à latina lingua explicare animi sensa aliter non potuit: necessitatem excuso: nec tamen, quod faciebat, diutius eum puto facturum fuisse. qui enim in illo otio Patauino nihil ageret aliud, quam vt se tum eloquentiæ copiis, quæ philosophiam ornant, tum earum artium instrumento, sine quibus muta silet eloquentia, locupletaret: vtriusque studio facultatis consecutus esset, vt, suis quasi opibus abundans, de alieno quotidie parcius assumeret. cuius autem generis ea, quæ moriens reliquit, scripta sunt: abesse eum iudico ab ea specie, quæ est in scribendo optima, longissimè. qua de re cùm aliquot abhinc annis in conuentu amicorum sermo esset ortus, memini dissentire à me amicum hominẽ & eruditum: qui Ciceronis in libris diu, multumq;

volutatus, tamen Longolium ſuſpicit. aurea videlicet cùm aſſiduè tractet, ærea non internoſcit. itaque, paucis poſt illum ſermonẽ diebus interiectis, cùm epiſtolam ad me miſiſſet, in qua ita ſcripſit, nihil ſibi tam accidiſſe mirandum, quàm quod à me audiſſet, cùm dicerem, mihi Longoliana ſcripta non admodum probari: nihil reſcripſi, quòd homini quinquagenario inſitam opinionem nõ ſperaui me poſſe euellere. & ſunt omninò quædam res, quas vbi ſenſu & iudicio ipſi non percipimus, atque aſſequimur, nulla ſatis oratio probabit, vt cum Anaxagora, niuem atrã iudicante, fruſtra de albedine diſputares. Improbas igitur, inquies, ſi ab antiquitate ſcribentes mutuemur? Ego verò ſi aptè fiat, etiam ſummè probo. ſed hoc ipſum, aptè, quàm difficile ſit, ex eo licet cogitare, quod latinã linguam continet vniuerſam: vniuerſa enim ſub imitationẽ cadit. imitandi autem ratio, quia & multiplex eſt, & admodum recondita: primum de ea præcipere ſigillatim, infinitæ doctrinę eſt: deinde quę præcipiantur, cognoſcere, & perfectè exequi, nõ mediocris ingenij. Cúmq; id, quod enitet in oratione, aut in re videatur eſſe, aut in verbis: ego olim rem ſignificatam ſimul cum verbis ſignificantibus ſumebã, eáque meis ſcriptis cum inſeruiſſem, tum optimũ illud, quod quæritur imitando, planè arbitrabar me eſſe conſecutũ. poſtea cœpit mihi meum cõſilium diſplicere: cogitaui, quoniã id eſſet memoriæ magis, quàm ingenij: quod ego efficerem, præſtare multos poſſe: quod autem multi poſſent, egregium non eſſe. Tum iniui rationem haud paulò difficiliorem, quam cum pauciſſimis mihi eſſe communem intelligebam, exquiſitas ſententias, de Cicerone excerptas, aut de Terentio, tacitus in animo verſabam, eas ornabam verbis quàm poteram lectiſſimis: vt, quaſi veſtitu orationis mutato, cùm eædem eſſent, aliæ tamen viderentur. Erat non diſſimilis in verborum figuris commentatio, ſi quas notaueram illuſtriores, ad alias ſententias ita traducebam, vt interdum eandem locutionem in res propè innumerabiles accommodans, quaſi ex vna cera plures imagines, nec tamen eiuſdem generis effingerem. In hac exercitatione quantum eſſet, vtinam aut maturè cognouiſſem, aut ſerò cognitum, auidéque arreptum vis occupationum non extorſiſſet. equidem ſi quis me neget in ſcribendo quidquam eſſe, non pugnabo: ſed, ſi quid ſim, ab hac vna eſſe contẽdam. Tibi gratulor,

for, Sauli, qui & vis, quòd sentis esse præclarum, &, quod vis, nihil impedit, quo minus præstare possis. otij enim tantum habes, quantum styli exercitatio postulat. abundas, vt animi, sic fortunæ bonis: in quibus ipsis (Zenonis pace dixerim) nō minima, his præsertim temporibus, ad virtutem vis est. ingenio verò ita flores, vt tuam maximè consuetudinem propterea expetierint ij, qui ipsi ingenij gloria præter ceteros excellere putabantur. atque vtinā ea, quę litteris mandasti de homine Christiano, aliquando emittas: vt opinionē ac sermones de te meos res ipsa confirmet. quod breui futurum facile spero. recipis enim te nunc in villulas tuas, hoc est, in summum ocium: vbi cùm nullam tibi horam à studiis vacuā abire patiaris: (sic enim & à multis antea cognouerā, & postea Coccius noster confirmauit) expolitionem intra paucos menses expectamus operum tuorum. qua de re vt interdum me Bruti nostri litteris certiorem fieri velis, etiam atque etiam rogo. Pontificis Legatus, Ludouicus Beccatellius, homo antiquæ probitatis, humanitate ac doctrina præstans, post obitum Cardinalis Maffei ita me complexus est, vt omnem in meis cōmodis atque ornamentis curam & cogitationem fixisse videatur: cui non tam à me gratiæ sunt habendæ, quòd agit ipse quantum potest, ac plus etiam quàm potest, quàm, quod alios etiā, magnos & principes viros, ad me augēdum atq; honestandū suo exemplo, atq; auctoritate vehemēter excitat. qui cum multi sint, tua tamen inter omnes elucet liberalitas: qui, re vix audita amore in me tuo, studio ergà litteras incitatus, tantū tua sponte ad hanc prouinciā conferre velle pollicitus es, quantum ex animo meo nulla vnquam delebit obliuio. Vale, tuámque valetudinem cum tua, tum nostra etiam, qui à te pendemus, caussa diligenter cura.

EIDEM, Genuam.

MAgnum mihi solatium attulit epistola tua: iucunditatem dicere non possum: quam tempora eripiunt, sic, vt me tristitiæ totum penè tradiderim. Ac primum, obiisse audio fratrem meum Bononiæ, cùm valeret optimè, repentino morbo oppressum. fratrem cùm dico, me alterum iure naturæ dico, verùm addo illud, obierit, si vera narrantur, frater is, qui bonitate præstabat, valebat ingenio,

excellebat industria, factus ad omnia maximè omnium videbatur. itaque obruor dolore: nec puto, emergam, nisi aut, illi melius esse, cognouero, aut si naturæ satisfecit, opem tulerit ipsa dies; quæ valet ad omnia plurimùm, animi verò morbis plus etiam interdum, quàm ratio medetur. Ad hanc ægritudinẽ accedunt domestica, meaque propria. vxor, cuius præcipuè studio res familiaris, ac domus tota nititur, quæ me multis molestiis, multarúmq; rerum & curarum onere leuabat, quæ meam valetudinẽ præsenti semper officio tuebatur, ipsa nunc iacet, periculi non expers, affectis diuturno morbo viribus. ego vexor acerbissimè anniuersariis oculorum doloribus: quos sanare, cùm iam pœne tentata sint omnia, humanę artis esse non puto. remedia sunt ab vno illo, qui malis cunctis medetur, cælesti medico expetenda. is mihi optimam, vt spero, valetudinem aliquando restituet: si hoc minus, muniet me saltem ea virtute, qua res aduersæ facilè perferuntur. ita salus ex morbo nascetur, non hæc, qua corpus viget, quam ego adhuc omni remediorum genere frustrà quæsiui, quæ cum ipso corpore paucorum annorum spatio penitus extinguetur, sed illa, multo præstatior, qua nostræ mentes, cùm sese ab hac terrestri labe seiunxerint, & cum purissimo illo cælestium animorum cœtu consociauerint, perpetuò fruentur. interim, tot in me concurrẽtibus malis, ægrè impetum sustineo, planéque, quoniã homo sum, debilitor aduersis. Hic tu me vocas ad scribendum, & hortaris, vt ea tradam litteris, quæ assiduo latinæ linguæ vsu, & diuturna tibi videor exercitatione cõsecutus. Vis me scilicet, optime Sauli, eam viam, quæ ad eloquentiam ducit, aperire. spissum opus, ac difficile, multi otij, tranquillæ mentis, non nostræ fortunæ, cuius tibi imaginem ostendi, neque nostrorum neruorum, quos tu putas esse satis firmos: ego, quam sint imbecilli, experior sæpè, ac sentio. At erunt præclari conatus, etiam si non succedat. Si ita est, hac laude nemo excluditur. potest aggredi, qui vult. velle autẽ quis non debet? siquidem egregia cupientem aliqua vel ex hoc ipso gloria consequetur. te, si quenquam, Sauli doctissime, te, inquam, ipsum decet maximè omniũ id suscipere, quod mihi imponis. quæ enim sunt ad hoc munus necessaria, quorum aliis alia desunt, ea in te vno abundant omnia, ingenium, vsus diuturnus, doctrina, iudiciũ. quid? opes, & fortuna nũquid

huc

huc pertinent?illa verò mea ſententia,vel maximè.curſum enim ingeniorũ retardat, vires debilitat, ac frangit inopia. an tu putas Ariſtotelem,& Platonem, illa Græciæ lumina, an Ciceronẽ noſtrum, an Plinium tam multa potuiſſe litteris mandare,niſi ſummũ illis otium rerũ omnium affluentiã peperiſſet? domi alebant ſeruos eruditos, contubernales habebãt, eximiis præmiis accerſitos ex vltimis terris, rhetores,hiſtoricos,præſtantis ingenij,ſingularis doctrinæ philoſophos.cum his ſe quotidie exercebant, cõmentabantur,diſputabant:horum omnium opera, quatenus liberet, vtebantur.at ego ſumptum vnius pueri, minima mercede conducti,quo in ſcribẽdo vtor, ægrè ſuſtineo. Et in his anguſtiis, in hac mea tam tenui valetudine, tam aduerſa fortuna,quia rudes homines, veteris eloquẽtiæ cupidos,meis ſcriptis non erudio,nec in rectam latinè ſcribendi viam induco.appellas me,quaſi malum debitorẽ, atque etiam accuſas,verbis tu quidem humaniſſimis, & alieno,vt videris, nomine, re tamen ipſa grauiter, &, vt ego interpretor,tuo iudicio:quod vereor in primis, facióque, ſicuti debeo,plurimi. veruntamen videre te puto, quã facultatẽ res deſideret.quid autem præſtari à me poſſit,nemo omnium,qui viuunt, me ipſo melius intelligit. quare noli mihi languorem,aut deſidiam obiicere:quę abeſſe procul à me,qui anteactæ meæ vitæ curſum inſpiciet,atque examinabit,facilè cognoſcet. ſatis habeas, ſi nemo iſtam in te culpam conferat. qui cùm ingenio præſtes, ætatem omnem in latina lingua contriueris: ex quo factum eſt, vt eam perfectè calleas: id quod tuorum ſcriptorum ſubtilitas, & elegantia declarat: cùm valetudinem non deſideres: otio penè diffluas: adeo etiam illud: cùm optimè tibi cum fortuna conueniat, quæ tibi de ſuis bonis tantum elargita eſt, vt erogare quantumuis pecuniam in homines doctos, eorúmque ſtudia nullo tuo incommodo poſſis: hæc cùm in te ſint omnia, eáque vt ego arbitror, ſumma, non minima quidem certè: abſtines tamen ab hoc munere, & hortaris alios, nulla tibi re, præterquam voluntate, & ſtudio conferendos. Quis non miretur ſitire fontes? ſitiunt enim certè,cùm tu petis à me tanquam ex arido ſolo,quod in te ipſo vberrimum eſſe conſtat:& cùm ad noſtram potius inopiam confugere,quã tuis copiis vti vis.Hoc loco mihi venit in mentẽ,tuam quoq; cauſſam,non modò meam, me-

ditanti, quod tu fortasse respódeas. Distingues illa superiora: negabis in te vno esse omnia, quæ dixi esse de latina lingua scribẽtibus necessaria. de fortuna cõcedes: patet enim. etiam, opinor, de valetudine, de ocio: ingenij laudẽ, & doctrinæ, quæ tua modestia est, abs te reiicies fortasse etiam, quæ tui est in me animi propensio, quæ humanitas, ad me transferes. Nolim equidem tecum, Sauli, ne in tua quidem laude contendere: verùm, quod tu mihi de te ipso nõ credes, credent alij, verúmq; fatebuntur adducti in hanc sententiã, ac planè cõfirmati, non tam auctoritate mea, quam tamen in his præsertim elegantioribus litteris, in quibus iam tot annos versor, non esse nullam intelligo, quàm tuo ipsius testimonio, quod habet ponderis apud bonos ac sapientes viros in omni re plurimũ. te, inquam, ipso teste locuplete, cui fides habenda videatur, probabo tuã virtutem. Oblitus ne es, aut oblitũ me putas illius temporis, cùm tu librum tuum de homine Christiano mihi ostendisti? bone Deus, quàm in illo multa præclara, cuius industriæ, cuius prudentiæ, quàm à te grauiter, quàm copiosè, quàm splendidè tractata. neq; verò ego vnus illum librum, videre alij, vidit, qui vir, & quantus, Reginaldus Polus Cardinalis, qui potest esse instar omnium, quem tu profectò iudicem in re tua nunquã recusabis. hunc ego audiui, audiuère multi, de tuo interdũ libro loquentem. ornabat laudibus. (& est homo, vt scis, natura simplex, rectus, cuius ab intimo sensu nunquam ne minimũ quidem aut vultus, aut oratio discrepet) quid plura? conferendũ cum antiquitate iudicabat. Quamobrem redeo illuc & concludo paucis. Magni facis eloquentiã: cupis eam cognoscí, cupis amari, & coli. egregia cupiditas, & nobili sanè viro digna. verùm, vt tibi satisfacias, & inuenias exitũ studij tui, elige de duobus vtrum vis. aut ipse, qui potes, ostẽde nobis latinæ linguæ pulchritudinem, ac præstantiam: doce nos, doce posteros, quæ sit eius adipiscendæ & perfruendæ ratio ineunda: aut, si quos existimas hac præstare posse, excita eos liberalitate, foue tuis copiis: noli pati, animum eorũ hac & illa cura distrahi: sit ententus, & fixus hoc vno in studio: neq; abducat eum ab opere pulcherrimo, ac nobilissimo humillima interdum rei turpis, & sordida procuratio. ita cõsequeris facilè, quod vis: optimísque studijs & posteritati magna tua cum laude consules. Illa quæ scribis de leguleiis quibusdam, in meum

meum librum de Romanis legibus, detrahendi studio incurrentibus, legi nullo cum stomacho: nec sum miratus à barbaris hominibus, sordido quodam litterarum genere assuetis, elegantioris doctrinæ scientiam, & quasi lautitiam quandam studiorum contemni. Non placet istis meus liber magnis videlicet viris; quorum fama ædium illarum, in quibus ipsi habitant, limina nondum est egressa. At placet Vincentio Portulacæ, cuius est in vrbe Brixia insignis auctoritas, illustre per Italiã nomen: placet Antonio Augustino, Marco Antonio Nattæ, Lælio Turello, Vido Panc irolo, iuris vtriúsque sciẽtia claris: quorum nomina, scriptis egregiis testata virtus, atque expressa, cum æternitate coniunget. hos ego meorum laborum, & vigiliarum laudatores cùm audio, viros graues, & certos, omniúmque nobilissimos: voculas raucæ plebeculæ contemno, quidquẽ leues, & obscuri homines de me sentiant, aut loquantur, non esse mihi valdè laborandum existimo. re quoque sperabam in meis præsidiis esse, &, si qui vrgerent grauius, obsistere, impetúmque inuidiæ & maleuolentiæ tua auctoritate, ac testimonio frãgi. quod si facis, fructum ferò meæ singularis in te obseruentiæ, & habeo tibi, quam debeo, gratiam: sin minus, hoc tamen nomine tibi debeo, quòd meos obtrectatores flocci facis, vsque eo, vt indignos, quibus respondeatur, existimes. Vale. Venetiis.

VIDO FABRO
Patauium.

NEscio, vtrum fortunæ succenseam, cuius culpa factum sit, vt ego tuas litteras duobus ferè mensibus post eum diem, quo tu scripseras, acceperim: an eidẽ gratias habeam, quod mihi, arculam quandã scriptorũ meorum euoluenti, planéq; aliud agẽti, de improuiso illas obtulerit. gratias habebo potius: quod eodẽ tẽpore simul cũ iniuria beneficium accepi, & iniuriæ beneficium præferri, æquum est. sed, quoniam vereor, ne tarditatẽ in scribẽdo meam durius acceperis: hunc tu mihi scrupulum, Vide, si ex animo euelleres, faceres humanè, nec tamen iniquè: cùm hoc ipsum, quod cõmissum à me est, primùm ex aliena culpa pendeat, deinde nunc quidem etiam corrigatur. Venio ad tuas litteras: quibus mihi gratius nihil potuit

accidere:dicerem iucundius, nisi clausula illa de Bunello meo planè omnem iucunditatē eriperet. nam sic fac existimes, ex illius viri interitu tantum me cepisse dolorem, quantum fortasse dies exhaurire nulla poterit. Vixerat mecum Venetiis per quadriennium:cùm ego in illo probitatem morum,virtutémque diligerem, ille in me propensionem,credo, quandam ad litteras non improbaret. Intercessere etiam inter nos officia quædam,sed à me leuia,nec satis digna,quæ memoria tenerētur:quæ tamen ille, vt erat gratus, non meminisse solum, sed prædicare etiam solebat. ego ab illo maximum habebam beneficium,quod me,cum Philelphis, & Campanis nescio quibus (vt aliis parcam) misere errantem, in hanc rectè scribendi viam primus induxerat. Videbatur quibusdam natura seuerior: sed erat lenissimus erga sui similes,hoc est erga bonos viros: vbi vitium nollet, censor acerrimus. Distinguere homines non fortuna,sed moribus solebat. Loqui ad voluntatem neque ipse poterat, neque ferre, qui ad istam artem eruditus esset:totus erat apertus, & simplex. Satis scio fuisse qui illum deprauatæ religionis nomine in crimen vocauerint.quorum vitam si cum Bunelli vita comparares,Socratem diceres iniquorum conspiratione circumuentum. Coluit omnes virtutes & philosopho dignas,& homine Christiano, sed continentiam præter cæteras.hac verò ille triūphauit maximè, & triumphauit adolescens, cùm cæteros voluptas capit. quo mirandum est minus,si tantus postea vir ex tāto adolescente factus est.nam extremam vitæ partem,quam,vt in fabula actum, decet esse perfectissimam, heroicam audio fuisse, & planè diuinam. Quare incumbamus, ô Vide,& hanc operam Bunello nostro nauemus, vt illius nomen, immortalitate dignissimum, exstingui mortali cum corpore non sinamus.quod equidem enitar,& hominis mihi amicissimi, summi viri memoriā (si modò is ego sum, qui tantum præstare possim) profectò ab interitu vindicabo. video te in tuis litteris idem velle:nec dubito,quin possis. nam & Bunellum amas mortuum:& vales plurimum ingenio, quod etiam pietas excitabit. cuius officij societas eo gratior vtrique nostrum esse debet: quod cùm apud alios laudabilis maximè erit,illustri exemplo gratiæ referendæ:tū ad animos nostros amore coniungendos, ęternáque

nâque necessitudine conglutinãdos, plus valere nihil potest. Reliqua erant in epistola tua magnifica quædam, & eleganter scripta de laudibus parentis mei, quæ verissima fateor: quædam etiam de me ipso, quę non agnosco. nam, etsi tibi, nobilissimo adolescenti, multis non solùm fortunæ sed etiam naturæ doctrinæque bonis ornato, & quod caput est, virtutis amanti, placere maximè velim: tamen, quia nemo adhuc me hoc impetrauit, vt ea mihi adsciscerem, quæ mea non essent, patere, obsecro te, de me ipso mihi potius me credere, quàm tibi. quod si, cupidum esse laudis, laudem esse vis: isto me licet nomine non contemnas: quod ea, quæ habent ij, qui laudabiles ducuntur, ego, eadem vt haberem, semper laboraui. sed scis, velle & perficere, non idem esse. alterũ cõtingit multis, alterum duntaxat iis, quos Dij diligere putantur. quorũ ego te in numero, optime Vide, præstãti natura prçditũ, Bunelli præceptis informatũ, confido facilè futurum. Vale. Venetiis.

MARCELLO CERVINO Cardinali Romam.

POsteaquàm Roma discessi, etsi tum mea vetus in te obseruantia, tum tua in me perpetua beneuolentia postulare videbatur, vt ad te quam sæpissimè scriberem: tamen id non feci: propterea, quod omne otium, atque omnem etiam mentis tranquillitatem molestiæ in primis ademerunt occupationes: quarum me, cùm primum huc reuerti, tantus æstus absorbuit, vt longo interuallo vix emerserim. nam primum domesticas res ita malè affectas offendi, vt, eas seruare multi temporis, nõ exigui laboris, etiã alicuius artis esset. deinde, cum illa, quam scis in meis epistolis nutu tantùm appellari, inimica natio virtutis, ac diligentiæ, quæ etiam patri meo, viro optimo, (& adde, si quid vis) negotium exhibuit, ad me vexandum, atque opprimendum cõspirasset: durius habui negotium, vt meas fortunas in tuto collocarẽ. sed me, qui antea præsto mihi semper affuit laboranti, idem in hoc potissimùm discrimine egentẽ opis & consilij, nec mediocriter de toto rerum mearum statu sollicitum respexit, ac liberauit Deus. Itaque omni planè molestia perfunctus esse mihi videor. quid quæris? aliqua etiam officij specie ab iisdem obseruamur: ac se satis aptè simulationis, vt opinor, artificio

tuentur. accipere tamen quod datur, quocunque animo detur, inscitiæ non est: nec hodierni mores, & ratio temporũ secus postulat. Cætera sunt in meis rebus non planè cuiusmodi nos optabamus, sed cuiusmodi tamẽ multi non sperârunt: quibus hæc, quæ nunc agimus, amplissima videntur esse, cùm nos præ iis, quæ, nisi quis casus nostris consiliis occurerit, agere aliquando cogitamus, tenuissima iudicemus. quã quidem ad rem, quod tu omnia, quæ in te sunt, liberalissimè polliceris: quódque Alexandrum etiam Farnesium, & præstantem omni virtute Cardinalem, in eandem rationem propensum esse affirmas: equidem de te sic existimo, & multas esse res, in quibus iuuari à te pro tua summa, tum dignitate, tum etiam fortuna possim: & in iis rebus nunquam omninò mihi tuam esse humanitatem defuturam: Farnesium autẽ, diuinum adolescentem, natum ad liberalitatẽ, & ad gloriam, non miror eo esse erga virtutem animo, quo quia semper fuit auus eius, idcirco ad eum gradum, qui est in terris summus, & angustissimus, diis hominibúsque volentibus adscendit. ac sanè ille cum domestico exemplo, tum multo etiam magis, egregia ipsius natura ad immortalitatis laudem excitatus, sæpè alias, quãti bonas artes faceret, ostendit, sed proximè vel in primis, cum Hieronymum Ferrarium, iuuenem rarissimæ virtutis, sanequam pro eius meritis ornauit atque auxit. in quo, cùm apud vnũ posuisse beneficium videatur, à multis tamen gratiam iniuit. nam, cùm vos, tales viri, patrocinium litterarũ suscipitis: quicunque bonis artibus delectantur, animo recreati, veniũt in spem aliquãdo fore, vt, post diuturnos labores, & molestiarum quasi tempestates, in quietis & otij portum, vobis adspirantibus, deferantur. quos si in cursu studiorum instituto vestræ benignitatis aura deficiat, hærebũt, neque iam poterunt, quo intẽdebant, sine ope auxilióque vestro peruenire. verùm huiusmodi dubitationem vestra iam consuetudo sustulit. magna enim optimæ voluntatis documenta sæpissimè dedistis, maiora etiam dare cogitatis: cùm quidem, vt Antonius Bladus ad me detulit, pulcherrimam rem, & vobis dignissimam aggressi, omnes libros Græcè scriptos, qui nunc in bibliotheca Palatina conditi asseruantur, prælo subiicere cogitetis: vt, multiplicatis exemplaribus per orbem terrarum, in vsum omnium

nium gentium, omniúmque feculorum, diuulgentur. cui fe muneri Bladus à te esse præpositum aiebat: itaque venisse ad nos, vt & eos typos, quibus atramẽto illitis charta imprimitur, conflandos curaret, &, si qua præterea sunt ad opus necessaria, maturaret. sanè sum lætatus plurimũ, hominémque sua sponte diligentissimũ tamen cohortari non desino, vt in ea re, quæ ad commodum studiosorum, maximè verò ad tuam, vt ego sentio, gloriam spectat, operæ ne parcat: eique dixi, vt ad omnia me & fratribus vteretur. neque minus prolixè, quæ verbis pollicitus sum, vbi ille petierit, re præstabo. nam & hominem diligo, & verò tua voluntas maximi est apud me ponderis. In Romulo quidem tuo, quem initio sum cõplexus vt fratrem tuum, deinde amare cœpi vt te fratre dignum, nihil prætermitto, quod aut in officio cohortãdi, aut etiam in studio iuuandi positum sit. sed ille, cui notissimæ sunt occupationes meæ, pudore, credo, facit, vt rarius ad me scribat: cùm mihi, vel in maximis negotiis ei vacare, nõ modò molestum, sed etiam gratissimum sit. quod tu, si videbitur, ad illum scribes: simúlq; litteris admonebis, vt, quo consilio Patauium est profectus, id studio & diligentia consequatur. neque tamen hoc dico, quod eum, adhuc quidem, lapsum esse putem: de quo etiam ea, quæ volumus, & videmus, & audimus: sed quod, infirmitatem eius ætatis cùm recordor, interdum vereor, vt possit consistere. Vale. Venetiis.

BERNARDINO MAFFEO
Episcopo creato Romam.

VBi te audiui Episcopum esse creatum, lætatus sum non tam ob ipsam rem, quæ sanè est perhonorifica: propterea quod Episcopatus & sacerdotium est, & maximum sacerdotium: quã quia de te ipso cogitans, intelligebam te eum esse, cui ad istam honestandam dignitatem summa facultas in optima volũtate nõ deesset. Tibi erũt, quę multis solent esse laboriosa, virtus, & vigilãtia, ex tua vetere consuetudine facillima. non enim honorem, quasi legem bonitatis, ad quã te fingeres accepisti: sed ad honorem bonus accessisti, multis antea, magnisq; rebus Paulo III. probatus: cui Põtifici⁹ omniũ sapiẽtissimo, & optimo: qui & ipse Deo probatus est, & nõ probat nisi sui similes.

Gratulor

Gratulor igitur tibi, non vt gratulantur ij, qui ferè, quibus fructibus auctus sis, vnum cogitant, cætera magnoperè non spectant, sed vt ij, quibus dignitas, & religio prima sunt: quæ tu coles maximè, & eris in Christi militia antesignanus. Grauem sanè personam Episcopi sustinetis. vestrum est, errantes animos in viam reducere. & reducitis vos quidem præceptis diuinæ doctrinæ tradendis: sed magna vis est in exemplo, cùm ea quæ traditis, ipsi vita & moribus exprimitis, quod tu præstabis vtrumq; omnium maximè: qui & habes non doctrinam modò, verùm etiam eloquentiam. quarum altera imperitos erudias, altera languentes excites: & viuis, vt homo, satis extra culpã. quod memini me multis abhinc annis in tua prima adolescentia miratum: cùm ea in te laudarem. quæ tamẽ imitari vix poteram. quod fecisti adolescens, cùm tua te singularis, optimaque natura ad decus inuitaret, & quasi manu prehensum duceret: nunc, ætate confirmata, cùm ad voluntatem accesserit ratio, dubitẽ quin idẽ multò sis alacrius constantiusque facturus? dubitet, qui te ignorat: mihi, cui tua studia, tui sensus ex nostra familiaritate notissimi sunt, dubitare non licet. Quare, vt ad prima redeã, nõ eò solùm nomine tibi gratulor, quod Episcopus es, in summa dignitate constitutus: quod tibi scis esse cõmune cum multis, sed quod is es, qui cũ ista dignitate virtutẽ æquare possis. quod quia vides quam non multi potuerint, eò magis tu, qui potes, hoc ipsum, quod potes, acceptum Deo referre debes; tantúmque munus in te collatum, illud quidẽ plurimi facere, sed, quoniam est proprij erga te amoris argumentũ, muneris caussam multo, quàm ipsum munus, pluris æstimare. Vale. Venetiis Kalend. Maij, M D X L V I I.

GABRIELI CATIANO
Brixiam.

EPistolas à te habeo duas, vtramque scriptam elegantissimè, sed illam pleniorem, quam X I. Kalend. Sept. dederas: nam hæc recentior, cui nonarum Oct. dies erat adscripta, argumẽtum habuit ferè nullum. venio igitur ad priorem: in qua cætera iucundissima, illud permolestum, quod te minus cõmodè significas valere: scribis enim, valdè te ob aduersam valetudinem vereri, ne non illud, quod instituisti, absoluere ac perpolire tibi liceat. Mi Catiane,

excita prudentiã tuam:& occurre morbi principiis:ne ille grauior deinde factus, & te,& amicos tuos,qui, te ægrotante, valere non possunt, diutius vexat. Hoc loco mihi veniunt in mentem, quæ tu me olim, minus rectè cùm haberem,prudentissimè & amantissimè monuisti.illa, illa ipse tibi nunc in memoriam redige:&,quæ tuæ tunc partes erant, eas nunc fac esse meas. Tu mihi non ex Hippocrate, aut Galeno, sed ex veterum philosophorũ libris ea remedia, quibus ad salutẽ meã præstantius esse nihil potuit, attulisti:ego nunc idem in te facio, tuamque tibi medicinam restituo.vis, quæ meũ morbum, te medente, sanarunt, ea tuo ipse in morbo prætermittere? non vis, opinor.non enim id te dignũ est:qui ea sæpè legisti, vnde homines alijs cauere cùm discant, sibi eos non cauere turpe est.quare adhibe eam,quam ad omnes res soles, ad te curandum diligentiam: &, quòd oneris suscepisse te scribis, id si grauius videtur, quàm vt perferre possis, depone prius, quàm opprimare. magnum est, quòd moliris, & magni non solùm ingenij, quo tu non eges, sed etiam otij: quo nisi abundas, quo modo te speras ea, quæ in Iure ciuili dispersa sunt, quę scis esse minimè pauca, primum posse cogere, deinde coacta ita disponere, vt ex certis generibus totum ius ciuile cognoscatur? atque ego tamen sic existimo:si quis est, qui hoc præstare possit,aut eum te esse,aut omninò neminẽ: sed, quoniam res & fortunæ tuæ, quemadmodum tu quidem affirmas, ita ferunt, vt in forum tibi necessario sit eundum: quæ ratio,si modò & tibi & populo placere velis, multi temporis exercitationem desiderat: hæc autem quæ à te est iuris ciuilis instituta digestio, eiusmodi est vt nihil operosius existimetur: vereor, ne duarum rerum difficillimarum tractatione distractus, vtrãque dum vis neutram assequare.quamobrem quid suscipias, tui consilij est: ego monendi partes,quæ sunt prudentiæ,non assumo: neque enim plus vlla in re me existimo videre, quam tu vides: id,quod est beneuolentiæ meæ, faciam, vt magnoperè te non solùm horter, verùm etiam rogem, valetudini tuæ minus,quàm gloriæ,ne seruias;quæ quidem nobis, qui te summè diligimus,tantæ curæ est,vt plurimas nostrę salutis partes in tua salute positas existimemus. De Alciati libro, valdè te amo:sed, cum, hoc quidem tempore, cur

mittas,

mittas, non est, sunt quædam, quæ magis vrgent. Quæ scis à nobis anno proximo superiore instituta, iam pene absoluimus. Domestica ferè sunt vt volumus. fratres valent optimè, ego sicut soleo, hoc est, et si non optimè, sic tamē, vt studijs nostris frui liceat. quòd si perpetuò detur, equidē hac mea tenuitate contentus ero: illā firmitatem, illa athletarum latera nō appeto: neque mihi vnquam de natura queri veniet in mētem, quæ me corpusculo finxerit imbecilli: gratias agam potius, quòd effecerit, vt omnibus penè horis, aduersæ valetudinis metu, spectāda mihi ratio sit, & continentiam, quæ virtus est, aut certè ad virtutē ducit, cogar amplecti. Amamur à multis: si modò ex vultu, & verbis amor intelligitur: colimur etiam à nōnullis, qui, falsa de nobis opinione adducti, nostram consuetudinem, quasi docti hominis, videtur expetere. quibus ego si me patefecero, facilè hunc errorē eripiam. &, puto, faciam, ne totos dies salutatoribus tribuā. Vale. Venetiis.

FRANCISCO LVISINO
Patauium.

SI nescis, Luisine, quantum ego amori nostro tribuam, cognosce ex hoc, quod & superioribus mēsibus licere mihi per eū putaui ad tuas litteras, humanissimè scriptas, nihil respondere: & nunc, eodem fretus, etiā malè respondeo. Non est hoc, inquis, officium colere. Quasi iam probaueris, quia non coluerim, ideò me turpem esse. non placet ita duris legibus amicitiam adstringi, vt nunquam relaxentur. summā diligentiā maximis in rebus, si ab amico requiris, iure facis: sed si etiam in minimis, non æquus es. est enim profectò quædam suauitas in negligentia: quam qui ex amicitia tollit, horridior est, quam vt vrbani mores ferre possint. quare, si amabilis esse vis, (quanquàm quis te vno amabilior est?) veruntamen, si id tibi propositum est, vt omnibus in rebus æquè amabilis, æquè iucundus sis: permitte mihi, vt liceat aliquando tecum esse negligenti. Nam quod ad tuas litteras attinet, ita iudico, scriptas esse non solùm eleganter, in quo tamen non minima laus est, sed etiam sapienter quod quia solet ab ætate tua longius abesse, non solùm laude, sed etiam admiratione dignū est. vitium hoc in plerisque adolescentibus, atque etiam in

robu

robustioribus quibusdã fama celebratis animaduerto, vt inania colligãt, & eloquentiam non, vt veteres illi, in sententijs, & verbis à communi consuetudine alienis, sed in quibusdam vulgaribus, ac penè puerilibus ineptiis constituant. Quocirca non ego te, Luisine, hortabor, vt ex ista imperite scribentium turba te eximas: sed gratulabor potius, quod ita effecisti, vt hortationi locum nõ reliqueris. hoc cùm adolescens adhuc, & penè imberbis, nondum ea prudentia, quæ extrinsecus assumitur, propter ætatem copiosè instructus natura quadã ingenij facultate, & assidua Ciceronis lectione sis consecutus: cùm illa accesserint Aristotelica, in quibus nunc totus es, vsumque rerum, qui in adolescentem non cadit, præcallueris, qualem te virum futurum putemus? non sum natura blandus: neque soleo cuiusquã auribus inseruire: potius offendit quosdã libertas mea. itaque quod dicturus sum gratiæ caussa dictum ne putato. si quando accidit, vt interroger de iis, qui antiquam illam perfectè scribendi laudẽ posse nobis videantur iam penè amissam restituere: soleo te duobus præstantissimis adolescentibus, meis familiarissimis, Calino & Amaltheo, tertium inserere. Calinum, puto, non nostis qui clarissimum iuuenẽ, Aloysium Cornelium, singularis viri, Ioannis Cornelij, filium, in Cyprum insulam secutus, tertium iam annũ abest. sed mihi hoc velim credas affirmanti: ea bona, quæ magister tuus Aristoteles laudabilia esse dicit, omnia ferè in illo adolescente aut esse iam, aut breui, vt ego auguror, futura. De Amaltheo autem quid sentiam, non exspectas, opinor, vt significem, neque vt ego tibi cùm quasi latentem indicem, quẽ in illustri quadam specula virtus constituit. quare coniunge te cum his, & eloquentiam tres optimi adolescentes, ætate ferè pares, concordi studio, sicuti pulcherrimam virginem, diligite: quod si me etiã socium recipitis, & riualem in hoc amore fertis: erit præclara consensio: & latinæ linguæ formam, quam, superioribus temporibus turpi barbarie viciatam, nunc agnoscere vix possumus, posthac, vt opinio mea fert, intactam, illibatamque tuebimur. Vale.

Venetiis.

PAVLO

PAVLO CONTARENO *Venetias.*

CVm Venetijs proximè discessi, vt in hãc solitudinem ex ista frequentia me conferrem, magna sanè lætitia perfruebar: & quod ad ea, quæ homini charissima sunt in vita, vxorem ac liberos meos redibã, & quod mihi, otium ad studia, amœnitatem ad valetudinem quærenti, hunc esse præter cæteros locum expetendum atque adamandum intelligebã. sed, vt in rebus humanis nihil est simplex, in summa voluptate molestiæ tamen hoc erat, quod ita fortuna tulisset, vt, quo tempore tibi per anniuersarias Patauini gymnasij ferias Venetijs esse, & cõmorari liceret, tum ego a te disiungerer, magnamque manendi cupiditatem maxima discedendi necessitas vinceret. nec verò mihi dubium est, quin cũ meo sensu tuus quoquo sensus congruat, &, quæ me cura torquet, eadem te pungat. vinci enim in officio, atque amore, quàm sit turpe, si te nõ mea vox aliquando docuisset, ipsi te libri, vnde hauris illa præclara, quibus ad laudem informamur, penitùs erudirent. quòd si vt vnà simus, quod & tu, vt opinor, sperabas, & ego certè cupiebam, per interualla locorum non licet: at, quod proximum est, vt vnà esse videamur, non video cur præstare litteris & consequi non liceat. nam si propterea, simul esse, iucundum est, quia mutuo sermone fruimur: in litteris nõ ego quidem tuam vocẽ audio, neque tu meam: sed, quæ voci subest res, eam nihilò minùs, quam vnà cùm sumus, percipimus. hoc etiam maiore cum fructu, quod aliquantò scribimus accuratius, quam loquimur. quare velim ad scribendum te des: &, cùm me tuæ consuetudinis vsura, ob ingenij tui suauitatem, & sermonis elegantiam mirificè capiat: hæc, quæ in te amo, quæ nunc abesse doleo, fac, si me diligis, ne omninò desiderem. debes hoc mea caussa non nolle, tua verò maximè cupere. nam, cùm te aliquot ab hinc annis in rectam illam antiquæ eloquentiæ viam dederis, patris tui, viri optimi, ac sapientissimi vocibus consilijsque commotus, patrui verò, clarissimi ac præstantissimi ciuis, exemplo incitatus: turpe tibi est, in mediocri laude consistere, & ad summam peruenire, sine stylo assiduaque exercitatione non licet. quid enim ille noster, cuius tu libros nunquam de manibus deponis, quid

quid aiebat? timere se nisi frequenter declamaret, ne, quod adeptus erat in arte oratoriç facultatis, exarescerет. Attende, mi Paule, & tuam caussam, à qua mea disiuncta nō est, si placet, mecum considera. Ille sibi homo Romanus, latinæ orationis inopiam metuebat, cùm tamen omnibus in hoc genere diuitiis abundaret: nos, quibus latina lingua peregrina est, qui in optima scribendi aut dicendi ratione rudes, & infantes pene sumus, de summa eloquentia sine summo studio cogitabimus? & vnam omniū difficillimam rem, eandémq; omnium gloriosissimam, ludibundi consequemur? Vides me ipsum, qui quid sim, ego quidem non statuo, sed sunt, quibus non esse nihil videar, nullum penè diem intermittere, quin aliquid latinè scribam? cùm tamen, ex quo lapidem hunc voluo, annus iam vigesimus abierit. Est adolescens in vestra nobilitate, tibi non ignotus, mihi admodum familiaris: quem excellenti præditum ingenio, gloriæ cupiditate flagrantem, nisi à Romanæ eloquentiæ laude ad huius maternæ linguæ studium falsa quædam opinio traduxisset: erat, cur de illo sperarem ea, quæ summa sunt. tantam enim operam in scribēdo ponit, quantam tu videlicet in legendo. sed neque illi in summa industria iudicij satis est, qui de latinæ linguæ dignitate nō optimè sentire videatur: neque tibi, rectissimè iudicanti, ad id ipsum, quod probas, obtinendum suppetit industria. quare vellem, vt & tu illum in diligentia, & ille te imitaretur in sententia. quod vtrumque si contingeret: næ ego vestræ vtriusque laudi præclare consultum putarem. Sed ille de suo consilio viderit. ideico enim se non existimat errare, quia, quos sequatur, auctores habet eos viros, qui, quod optimum esse dicunt, in eo facilè omnibus hominibus antecellunt. Te verò, qui mecum in iisdem ædibus per triennium fere vixisti: qui, quidquid es, de meorum consiliorum præceptorúmq; fonte fluxisti: cuius à laude mea laus quodam modo pendet, te, inquam, mi Paule, quantum in mé erit, errare non patiar, teque coactus amore, & officiis tuis, hortari nunquam desinam, vt in veram ac sinceram eloquentiæ formam, cuius ego tibi excellentem pulchritudinem, duorum veterum oratorum exemplo, sæpè demonstraui, tuæ mentis oculos acriter intendas, eámque tibi à me veris, vt arbitror, lineis designatam, vt aliquando tuis scriptis, quasi coloribus coneris exprimere. Graue, inquies;

onus imponis, & difficilem mihi laborem mandas. Fateor ita esse: addo etiam illud, non esse nobis optandum, vt aliter sit. nam, cùm omnium hominũ in appetenda laude par propè voluntas, similísque sensus sit: quod omnes appetunt, id si esset eiusmodi, vt consequi multi possent: quanti, obsecro, æstimares? opinor, minimi. copiam enim vilitas, & vilitatem sequitur contemptus. quare non tibi est dolendum, quod de sudoribus manat gloria. lætare potius, quod, cum eam omnes amabilem esse, valdéq; expetendam sentiant, plerosque tamen laboris magnitudo terret, & æmulandi studiũ rei difficultas imminuit. Est autem tibi ad hanc laudem, quo te voco, aditus eo facilior, atque apertior, quod, quæ duo sunt ad comparandam eloquentiam instrumenta maximè necessaria, ingenium, & memoria, vtrumque sic tenes, vt in altero excellas, in altera iis, qui excellere putantur, non admodum concedas. hæc tu bona si languere finis, gratiam naturæ non optimam refers: quæ non in te benigna fuit, vt suum beneficium negligeres, sed vt ad decus, ad dignitatem, ad immortalem æternámque laudem conferres. Neque verò is ego sum, qui te velim eloquentiam à philosophia seiungere, totósque dies in hoc vno expoliendæ orationis studio consumere. erras, si me ita sentire putas. ego philosophiam diuinum quiddam esse dico, indicem veritatis, magistrã vitæ, omnium virtutum, omniúmque laudandarum artium parentem. sed idem ita statuo, si, qui optimè sciat, non optimè loquatur, plerunq; fieri, vt id ipsum, quod sciat, nescire videatur: & vt in conuiuiis non parum interest, qua epulæ ratione condiantur: sic in sermonibus, aut scriptis magni refert, quibus animi cogitata verbis enuncientur. quòd si cui ita stupidus, aut ita deprauatus est sensus, vt ornatæ, & benè structæ orationis suauitatem, & tanquam harmoniam auribus non percipiat: hunc tu si sapis, neque consules in re tua: quia, rectè qui non intelligit, is vt rectè iudicet, sperare non licet: neque ipsum monebis, quia, quibus desunt principia naturæ, iis inutilem artem esse constat. tu, si me audies, musarum vocem ab rustico sono distingues: & vt inanem multorum locacitatem oderis, sic elinguem quorundam sapientiam nõ amabis. qua in sententia video fuisse, quos viros? Platonem, & Xenophõtem: quibus ego plus crederem solis nutu significantib

ficantibus,quàm omnibus,qui nunc vbiq; ſunt, philoſophis cum iureiurando confirmantibus. nonne vides magnum vtrumque & excellentem in philoſophia fuiſſe, vtrumque tamen in hac, quam homines inepti reprehendunt, exornandæ orationis facultate ita præſtitiſſe, vt,eorum ſcripta cùm legimus, nihil omninò purius, nihil elegantius, nihil illuſtrius fieri poſſe iudicemus? à qua laude plurimùm abfuiſſent, niſi temporis induſtriæque multum in eloquentiæ ſtudio collocaſſent. neque verò eloquentiæ ſtuduiſſent, niſi ex ea decoris ornamentique plurimum ad philoſophiam accedere, tanquam ad formoſam virginem à corporis cultu iudicaſſent. Hos igitur ego te imitari malo.quorum nomina adhuc vigent,cùm ipſi duobus abhinc annorum millibus obierint, quam iſtos, ſi qui ſunt, qui te infirmiſſimis rationibus à pulcherrimo conſilio conantur abducere. Perge, vt facis, in diſciplina philoſophiæ, in qua Patauij artificem habes eximium M.Antonium Genuam: eloquentiam verò,cuius, vt opinor, in via me ducem non contemnis,ne dimitte.vtrumque enim & debes,ſi tibi magna propoſita ſunt:& potes,ſi quod me ſæpè dixiſſe memini, diei horas aptè, & cum ratione diſtribues. Vale, & patrem tuum, & patruum, quos ego plurimi ſanè facio, & communes amicos meo nomine ſaluta. Ex plebe Sacij.

CHRISTOPHORO MAdrutio Cardinali Mediolanum.

AVdio te de nobis & loqui,& ſentire perhonorificè. præclarum hoc eſt, laudari à Principe viro, & ab eo Principe, qui cum fortuna virtutem ita coniunxerit, vt in vtraque pariter emineat. atque ego te ſemper antea, cùm nunquàm eſſem allocutus, nunquam vidiſſem, tamen vehementer colui. mouebar tuis præſtantiſſimis actionibus, hominúmq; conſtanti ſermone, omnia de te ſumma prædicantium. neq; verò, ſi quis in te laudaret opes,aut nobilitatē,aut dignitatem admirabar. cōmunia multorum hæc ſunt, optabilia potiùs, quàm laudabilia. ſed illa, quæ tua propriè ſunt,cùm audirē, vnum eſſe Chriſtophorū Madrutium, qui virtutem ipſe coleret ſtudio ſingulari,in aliis ornaret præmiis ampliſſimis, omnéſque liberales diſciplinas (fato quodam,temporū dicam,an hominum iniuriis?exulantes) exciperet,amplecteretur, foueret:qui denique ſoli-

dam gloriam ſpectaret, inania, quæ multi ſequuntur contemneret:hæc ego cùm audirem, incitabar ſtudio meæ tibi ſingularis erga te obſeruantiæ declarandæ : ſed obſtrepere litteris inanibus tali viro, præclaras Italiæ vrbes,multorúmque populorũ fortunas non poteſtate magis, quàm iuſtitia tuenti,hominis eſſe vel inepti nimis, vel imprudenter ambitioſi exiſtimabam.nunc autem cùm ad me ſermones tui,mea cum laude habiti,referantur: occaſionem cupidè complector, quam mihi tua liberalitas offert, tibíque gratias quas poſſum quidem,ago,habeo autem certè maximas atque immortales : tum quod ornes me teſtimonio iudicij tui, quod apud omnes valere plurimum intelligo: tum verò,quod iſto officio,iſta tam præſtanti humanitate quaſi fores mihi aperueris ad amicitiã tuam. qua quidem ego me,ſi minus alia re licebit, perpetuo certè,ac ſingulari erga te ſtudio,aſſiduáque tuarum virtutum prædicatione dignum præſtabo. quod cùm antea fecerim, iudicio meo commotus,faciam tamẽ in poſterum alacrius ac diligentius, tua humanitate incitatus : quam ſemper eandem in me futuram, non magis conſtantiæ ratio,quàm naturæ tuæ benignitas,mihi perſuadet.Vale.Venetiis.

ROMVLO GERVINO
Patauium.

QVod tu perſæpe queri ſolitus es, id mihi nunc accidit,vt epiſtolæ prorſus caream argumento : ſed ego tamen non committam, quod tu ſoles, vt argumenti me inopia deterreat à ſcribẽdo. quin vide, quàm diuerſa ratio ſit,tu,cùm ſententiã non habes, valdè tibi ais laborioſum eſſe epiſtolam texere : ego nunquã facilius ſoleo ſcribere, quàm cùm nihil habeo,quod ſcribã. At inanes huiuſmodi litteræ ſint,neceſſe eſt.Primùm hoc non ſemper. quandoque enim accidit,vt,nihil dicẽtes,aliquid tamen dicamus. &, vt in fidibus eſt quædam manus aberratio ſine arte, in qua tamẽ ipſa ars ſit:ſic in epiſtolis argumentũ quandoq; eſt ſine argumento.itaque, non ſemper inanes huiuſmodi litterę:ſiquidem in iis ſolet aliquid nonnunquam exiſtere, quod pondus habeat. ſed fac inanes eſſe:quid refert? non hoc ſpectamus , id ſequimur , vt, exercitatione duce, eò perueniamus aliquando , vbi ſita laus videatur eloquentiæ?

tiæ? quod si nobis tantum in hoc proficere non licet, vt veteribus illis, quorum est purissima oratio, similes esse possimus: at tentemus tamen, si possumus nostris, qui inquinatè loquuntur, dissimiles esse. quod, vt opinor, & multum, & sæpè scribendo consequemur. At noli putare, semper in eo nobis esse elaborandũ, vt philosophemur in epistolis. graues sententiæ probantur: fateor, sed nunquid hoc vno latina lingua continetur? me quidem Cicero noster paulò minus interdum delectat, de iocis cùm agit, quàm de turpi, & honesto cùm disputat. vtrobique enim sunt ornamenta: & vtrumque sæpe necessarium est. itaque ad vtrumque me do: téque vt idem facias, etiam atque etiam hortor. cùmque res non erit, de qua scribas: tum tu, si me audis, vel leuissima quæque ex omni parte, ex omni genere arripies, & iis pro argumento vtere. hoc autem quatenus agas, aut cum quibus agas, tibi non præscribo: cuius tanta prudentia est, quantam ætas ista, qua nunc es, capere vix potest. Summa sit, vt & cum argumento, & sine argumento sæpissimè scribas. Vale. Romæ.

FRANCISCO GONZAGA Ferrariam.

ODi penè meos oculos: etsi oculi sunt, id est, omnium rerum carissimi: sed odi certè peius, quàm antea, hunc morbum, quo mihi nunc tuus adspectus, tuus complexus eripitur. aduolarem enim ad te, si valerem: nihil me moraretur: nihil esset tanti. an cùm tu, magni principis filius, familia natus Italicarum omnium nobilissima, nec iam à maioribus tantum, sed à te ipso clarus, Mantua me, humilis hominem loci, nondum de facie notum, litteris humanissimis tua sponte salutandum putaueris: ego, cùm Patauij, hoc est, propè in conspectu meo sis, non accurram ad te? facerem: sed soluta voluntas non est: impeditur enim valetudine. solatio tamen hoc, in magno dolore sustentor, quod futurum breui nõ despero, vt conualescam. concurrunt simul, anni tempus, assidua medicorũ cura, mea summa continentia. hæc si proficient, adibo ad te, nulla interposita mora. opto enim, quæ inter nos mutuo litterarum officio conglutinata amicitia est, eam paulò arctius mutuis sermonibus, mutua consuetudine adstringi. sin hærebit

morbus: obsecro te, largire hoc vel meæ in te obseruantiæ, vel humanitati tuæ, vt omninò tuis litteris ne caream: quas ego meis quàm potero creberrimis dabo operam, vt eliciam. Mitto ad te librum meum de Romanis legibus, proximè rogatu multorum editum. cupio, legas, cùm hoc tamen, si vacat. nàm, auocari te à studiis grauioribus mea caussa, nolo. cupio etiam, cùm legeris, probari tuo iudicio nostram industriã. sed hoc me cupere, rogare ne puta. volo tibi esse liberã in vtramq; partem iudicandi facultatem. nihil mihi tribue: rem ipsam pende suo merito, ac statue de tuo sensu. nec enim is ego sum, qui plus amicitiæ dari postulem, quàm veritati: nec tu is es, qui, si postulem, facilè concedas. Pergam ad reliqua, hæc si tibi, tuísque similibus non improbari cognouero. Vale. Posseuinio salutem, rarissimo iuueni, cuius heri epistolæ respondi. Venetiis.

ANTONIO POSSEVI-nio Ferrariam.

GRatus, & iucundus admodum amor is, qui te in eam mẽtem impulit, vt officij gratia ad me scriberes. quid enim aliud existimem? cum argumentum res quidem ipsa tibi nullum daret. ingenium verò mirificè tuum amaui, amplexatúsque, quantũ licuit, animo sum, quod raptim, &, vt ad hominem familiarem, familiariter cùm scriberes, epistolam tamen confeceris elegãtissimam, distinctam luminibus eloquentiæ, in qua non fucatus, sed verus, ac tanquam naturalis Romanę linguæ color eniteat. Macte Posseuini, fratre iam maior, iuuene eximio: vrge totus in studio litterarum. vides, quæ te manent præmia. gloriam habes proximam, cámque penè manibus attingis. paululùm si te incitaueris, apprehendes. non me hercule, quia nolis, dico: sed, vt intelligas quantum cupiam, propterea dicendum putaui. faueo enim omnibus, qui rectè sentiũt, rectéque faciunt: in te verò mea præcipua & est voluntas, & esse debet. scis quinctum abhinc annum Romæ cùm te frater tuus adolescentulum adduxit ad me quibus verbis commendauerit, amicitia iunxerit, & veluti in clientelam tradiderit. ex eo tẽpore, quoties adiisti ad me, quos tecum habuerim sermones, quàm studiosè, quàm amanter ad illa præclara, quæ frater tuus amabat, sim cohortatus, potes

recordari. dixi ſæpè, non eſſe tibi de fortunæ bonis cogitandum, quæ vel improbi malis artibus quærerent, vel bonis viris rectè quæſita facilè caſus eriperet. oſtẽdi, verè & eſſe, & appellari diuitẽ poſſe, qui liberalium doctrinarum ſcientiam poſſideret. non neglexiſti: contuliſti cogitationes omnes tuas ad ſtudium veræ laudis: & in eo nunc apud Franciſcum Gonzagam, nobiliſſimum, ac virtutis amore incenſum adoleſcentem, ita verſaris, vt propemodum videaris excellere. Quare gratulor equidẽ fratris tui manibus, quos lætari arbitror ſummoperè, quia talis es, & quia fore tantus videris, quanta poteſt eſſe virtus, maximo ingenio, acerrima voluntate, ſummo ſtudio comparata. Nec verò, quod epiſtola tua ſignificat, mea tibi ſunt aut ad vllam fortunæ acceſſionem, aut ad dignitatem ſtudia expectãda. à te ipſo, mihi crede, omnia proficiſcentur. virtutem ſi habes, nihil deſidera. ea pro te prenſabit: ea tibi omnes honores, omnes quas petieris, opes impetrabit. ô præclaram vitæ ducem! te felicem, Poſſeuini, qui cum hac viuis, & viuendum ſtatuis: me miſerum, qui, cùm idem ſentiam, cogor tamen eam à me diſiungere, victus grauitate morbi, & iis curis, quæ inuitum aliò traducunt. quòd ſi me Deus aliquãdo reſpexerit, acquieſcam in iis ſtudiis, quæ ſola ſunt ad naturam meam, ſola tranquillitatem animis afferunt, hominémque paulatim ab homine ſeparant, &, quantum licet, cum Deo coniungunt. Vale. Venetiis.

HIERONYMO LIPPOmano Venetias.

BReuis epiſtola tua, ſed habet multa ſuauia. primùm ſignificas amorẽ in me tuum: quo quid gratius? nam, amari à nobili adoleſcente, propinquitatibus, amicitiis, opibus florentiſſimo, optabile eſt: ab eo verò adoleſcente cuius ad animi bona comparanda mens omnis, & cogitatio dirigatur: qui ſcientiam litterarum ita expetat, vt inani tamen ambitione prorſus vacet, nihil ad ſe ipſum, ad ſummum Deum omnia referat: hoc verò eiuſmodi eſt, quod qui aſſequitur, triumphat. itaque ego vehementer mihi gratulor de amicitia tua: quam cupio eſſe perpetuã: &, vt ſit, omni equidem ſtudio, omnique erga te obſer-

obſeruantia laborabo.Quod verò ais neſcio quid de beneficio in te meo:mi Hieronyme, noli tantũ largiri modeſtiæ tuæ,vt vocabulis parùm propriis, nec ſatis cum re conguentibus vtare. quod enim tu beneficium appellas, ego verius officium, & officium eiuſmodi, quod prætermitti à me ſine graui culpa vix poſſet.rogabas, vt conſulerem ſtudiis tuis:impetraſti facilè,& curaui libentiſſimè. quod enim tribuere vni tibi videbar, id non tam tibi tribuebam,quàm litteris,quàm virtuti,quàm conſuetudini, & naturæ meæ.amplector tamen iſtam humanitatẽ·quæ tibi non modo beneuolentiam conciliat,verùm etiã laudem parit.nam,vt extenuare,ac diſſimulare,quæ acceperis,beneficia,ieiuni animi eſt,& peranguſti,ac ſordidi: ſic ea verbis augere,palámque profiteri,excelſi,atque ampla ſpectantis hominis eſt,& ad liberalitatẽ, id eſt, ad decus, & ad gloriam nati.coniunge,quęſo,iſtam mentem,atque iſtam ſententiam cum doctrina,& cum iis ſtudiis,ad quæ te vocat illuſtre domeſticum exemplum Veronenſis Epiſcopi,patrui tui:quẽ vides aduerſum penitùs à ſtudiis rerum humanarum, eáque contemnentem, quæ cęteri admirantur, totum eſſe in vna virtute defixum, & diuinam conſuetudinem, quatenus homini liceat, imitari. itaque nunc eius ſapiẽtiſſimis conſiliis, ac ſanctiſſimis inſtitutis, eximiáq; doctrina magna ex parte, Romana nititur Eccleſia.hũc tu ducem ſi ſequeris, & in eius veſtigio pedem pones : non errabis in hoc dubio vitæ curſu, non laberis in lubrica iuuentutis via.quod te facere iam lætor,facturum etiam multò in poſterum diligentius confido.atque ego, quando mihi licere apud te tantum vis, languere te præclaris in ſtudiis non patiar.hortabor litteris,dum abero:præſens ſermonibus excitabo.nũc me cupidum vrbis, tuíque maximè, ac paucorum tui ſimilium, tenet tamen in his locis vxoris meæ morbus:de qua iactor variè, tanquam fluctibus,modò ſpe,modò metu. in vna tãtùm cogitatione videtur animus conſiſtere, & quietem aliquam capere, cùm quaſi ſecum loquitur, & commemorat ipſe ſibi neceſſitatem illam rebus omnibus impendentem, vt animata intereant,creata diſſoluantur. At eſt dolendum, ſi quem viribus,ætatéque florentem immatura mors oppreſſit.Ita,ſi mortem in malis, vitam felicitatis loco ſtatuas.quod qui exiſtimat,refellitur exemplis.quàm multis enim

enim diu viuere,miſerrimum fuit? Hęc quàm diu cogito, videor acquieſcere,ſatíſque leuiter incommodi mei grauitatem ſuſtineo.ſed certè nimis acerbè fortuna mecum egit,quæ me de me ipſo,vt ſcis,ac de mea valetudine ſollicitum,alienis etiam malis implicuerit. Benacum petere ſtatueram. non licuit, neque forſitan licebit. Aſulæ quidem,oppido ſatis elegãti,vbi magnam pueritiæ meæ partem traduxeram,omnes mihi iucũditates, omnia gaudia tum in fratris conuictu,tum in veterum amicorũ conſuetudine fixeram.cecidit contrà.frater enim ægrotauit diu, neque dum firmus eſt: amicis autẽ qui poſſum frui, cum vxorem, multorum dierum morbo conflictatã , nunc incerta vitę ſpe animam trahentẽ,in oculis habeam?De me ipſo,ac de meo reditu,noli exſpectare dum ſcribam.vides alienis miſeriis eſſe miſerum:meam non eſſe liberam, aut ſolutam voluntatẽ,intelligis: niſi ſi meos deſerere, id eſt, ab omni prorſus humanitate velim deſciſcere:quod profectò nunquàm committam.quòd ſi noſtrorũ animorum ſenſus, & noſtra conſilia Deo patẽt, vt certè patent:amat opinor,pietatem meam,eáque non dubito,quin mihi vel opem ab eo celeriter impetret, vel hoc ſaltem, vt, quidquid euenerit,moderatè feram.profectò enim ex vno illo fonte omnis noſtra fortitudo manat, omníſque ſapiẽtia. alioqui facilè frangimur, & facilè aberramus à vero,inſidioſis voluptatum illecebris abducti, & rerũ mutabilium fallaciſſima ſpecie decepti. quæ tu,ac multò plura , cùm audieris ſæpè de patruo tuo,qui cum ab ineunte pueritia in iiſdem ædibus,atque in eodem penè cubiculo vixiſti:ſi quid huius generis mihi nunc , multis difficultatibus ac moleſtiis circumuento,litteris imperties:habeo à te munus aptiſſimum meo tempori, dignum amicitia noſtra, dignum verò maximè ea perſona, quam tu ſuſtines : qui te ſacris addixiſti,ſemper vt benè ageres,aut benè cogitares.Vale: & ad Epiſcopũ Veronæ deſignatum,quem vidi nunquam,de fama tamen cognitum ſtudioſe colo, obſecro te,cum ſcribes,meo nomine ſalutẽ plurimam.Aſulæ.

EIDEM, Venetias.

NVnquam putaui fore, vt iniuriam acciperem in beneficio,præſertim à te,cuius in fronte,oculis, vultu

habitare videtur humanitas.benignè mecum, & liberaliter agere,quod est proprium familiæ tuæ, magnoperè te decuit:idq; adeò postulabat amicitia nostra : callidè verò agere,&ficta veritatis imagine fucum facere,neque te dignum fuit, ad præclara laudandarũ rerum studia ex nobilissima familia nato, neque verò me, tui studiosissimo, de tua bonitate,tuísque moribus egregiè non modò sentiente,verùm etiam prædicante.astutiæ præstantibus viris nunquam placuêre.apertam,simplicem, rectã in omni vita consuetudinẽ sequuntur.quo ego te in numero quia credidi esse, & quia,vt esses, curare non mediocriter debuisti:ideo sum in fraudem facillimè inductus,& illo tuo figmento,quo nihil vnquã gustaui suauius, abstinui perinuitus.meæ tamen inscitiæ eò me pudet minus, quia sequitur amorem crudelitas,& ita vitium laude corrigitur. noli igitur me, quasi rudem quendam, & prorsus earum epularũ, quæ nouo quodam artificio condiuntur, imperitum contemnere. pœnarũ satis in ipsa re tuli:quam reieci quasi noxiam, cùm esset eius generis, vt me docuit heri vesperi Sebastianus noster,vnde simul possem & alimentum capere,valetudini meæ vehementer aptũ,& palatum oblectare,quantum antea fortasse nunquam.restitue nobis tuam fidem. liceat mihi meum errorẽ tuo beneficio corrigere.magna res non est : magnoperè tamen sum commotus,vel inscitia mea,vel malitia tua,quę vicit omninò, vel fefellit potius opinionẽ meam. id si molestè fers,non longè abest mei leniendi facultas : si modò animum tuum induxeris,vt id quod potes,etiam velis.quòd si secùs acciderit : prædico tibi,culpam exiguam grauiter lues:neq; te mellitis placentulis,quibus me munerari solitus es,absoluam,sed ea pœna condemnabo,cuius etiam nomẽ cùm audieris,extimesces.interim sustineo me,neq; dum muto iudicium de te meum,quia te spero rationem vtriusque nostrum habere velle. Cupio tecum coram iocari , & simul adspectu illo tuo iucundissimo frui. Vale. E cubiculo meo,ante lucem.

EIDEM, Romam.

CVm in magnis molestiis hæc vna me res delectare nõ mediocriter soleat,quòd amicitias à me diligenter

ter

ter coli, nec vnquam officium contemni, ipse mihi sum conſcius:legi perinuitus eam partem litterarum tuarum, in qua me,vt immemorem promiſſi appellas, atque etiã, vt oblitum humanitatis,leuiter accuſas. Ego tuæ familiæ nobilitatẽ, egregiáque tuorum maiorum decora, pro eo ac debui,ſemper ſuſpexi:te verò ipſum,prædıtũ iis bonis, quæ nobilitatem omnem vincunt, amaui prorſus, à quo die mihi cognitus es, amore ſingulari. hanc immutari in me voluntatẽ,ita etiam ſi te mihi caſus aliquis immutet, neque cõſuetudo mea,neq; natura pateretur.quod equidem antea tibi certũ eſſe, atque exploratum arbitrabar, nunc quãdo ſubdubitare te video, ſignificandum putaui: ne poſthac vnquàm ſuſpiciones iſtiuſmodi, planè meo erga te ſtudio,& mehercule etiam tua bonitate indignas, mearum epiſtolarum afferat infrequentia. quanquàm, ſi tuum otium cum meis occupationibus conferatur, non intelligo,cur ego tuã in ſcribendo valdè laudare diligentiam,tu meam reprehendere negligentiam debeas. ſatis, niſi fallor, ſtatum rerum tuarum habeo cognitum:tu me ſcilicet videris ignorare:nam,ſi noſſes, & exigeres tamen id,quod præſtare vix poſſum,eſſes iniquior. At erat amoris noſtri,lenire litteris dolorẽ tuum in obitu patrui,ſummi viri.ſit ita:veruntamen abs te poſtulabat idem amor, ne, officium à me illud ſine cauſſa prætermitti, animum induceres. Primum ego te,per aliquot annos domeſtica ſanctiſſimi hominis diſciplina inſtitutum,putabam humana omnia contemnere,mortẽ verò,quæ ſempiternæ vitæ initium eſt,etiam in bonis ducere. Quòd ſi frãgimur humanis, aut commouemur ſaltem : certè enim à ſtipite, à ſaxo, à ferrea materia longè diſtat hominis natura : quis tamen ab afflicto ſolatium exſpectat? aut quis me minus tranquilla experitur omnia?quę ſi tibi nota ſint:profectò me liberes ab omni culpa, & cupias reuocare querelam tuam. Neq; verò,ſi vigeat animus, & perferat aduerſa:ita valemus ingenio,vt conſolandi partes,quę doctrinæ plurimum, & ſapientiæ poſtulant, audeamus aſſumere. non hæc in nobis facultas eſt,quæras eam aliunde licet: ſi modò,vt ſignificas, quod mihi tamen haud omninò perſuades, in te ipſo nõ eſt, qui & acuere mentẽ liberalibus ſtudiis,& augerę prudentiam vſu rerũ, ac præſtantiũ virorũ ſermone potuiſti. quæ ſi abſint, vt abeſſe à me magna

ex par

ex parte fateor:tamen ille ipſe,qui tibi luctus cauſſam attulit, idem à luctu te remouet exemplo vitæ ſuæ, cuius abeſſe nullam partem à conſtantia, & à virtute reperies. Hunc igitur tibi vnum ante oculos cõſtitue:finge ad eius imaginem quidquid cogitas, quidquid agis: noli oculos ad vulgi deprauatam conſuetudinem flectere. ita cõſules egregie rationibus tuis: & illud rectè inſtituendæ vitæ conſilium,quod à me requiris, nuſquam eſſe præſtantius, quàm in te ipſo,cognoſces. Vale.

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII LIBER SECVNDVS.

FRANCISCO VARGÆ CAROLI V. Imperatoris,& Philippi eius Filij Hiſpaniarum Regis,Oratori Venetias.

OFFICII mei ſæpè me admonet officiorum tuorum recordatio. Officium autem quod abſens abſenti præſtare poſſum,litteræ ſunt: quas miſiſſem ad te iam antea, niſi huc aduenientem graues admodum, & peracerbę curę ſtatim excepiſſent. quas enim res ſcis eſſe nobis in vita omnium chariſſimas, omniúmque primas, in iis me grauiter exercere fortuna cœpit, vxore, liberis, frater vno penè tempore in morbum coniectis. ne mihi quidẽ bellè ſatis eſt. animo enim affectus,valere corpore qui poſſum? veruntamen, quia mihi hęrent in mente conſilia tua, fero hæc vt humana diuina ſpe,in qua tu ſoles amnia ponere, confirmatus. quod niſi hunc in portum,te ducẽ ſecutus, confugiſſem: facile me tot malorum ſubita tempeſtas obruiſſet. En, quàm ſit incertus noſtrorum conſiliorum euentus, & quàm ea,quæ nobis

nobis ipsi ad voluntatem fingimus,contra cadant. Petiui has regiones,non sine sumptu,non sine labore,spe ductus valetudinis recuperandę: reliqui vrbem pulcherrimam, mea negotia,tuam consuetudinē,in qua mihi ornamenti statuo plurimum. hęc bona, tantum abest, vt aliis bonis compēsata sint, vt etiam multa successerint,quę si ad sensum referantur,mala verè possum appellare.sed, cùm me sensus quandoque moueat,ratione tamē vtor sępius. hęc ostendit,nihil esse malum, nisi quod nostra culpa contingat: ancipitem esse in rebus humanis rationem iudicādi: nihil enim semper idē esse:quin, quæ nobis aduersa, exitiosa,prorsus misera videantur,ea sępè ita conuerti, vt ex iis ipsis multę commoditates emanent: contrà, quę speciem habeant felicitatis,inde fluere quę acerbissima sunt, exilium,paupertatem,ignominiam. quę ego cùm cogito, reficior paululùm & excito me,quatenus licet ad eā virtutem, quę in aduersis rebus elucet: de qua cùm multa sint à philosophis tradita, vnus tamen eam suo exemplo pręclarè docuit nostrę salutis auctor Iesus Christus:quo magistro, quę sit vera fortitudo, discimus, omniúmque laudandarum artium absolutam, ac verè salutarē doctrinam cōsequimur.Atq; ego te,Francisce Varga,quod hoc studij genus omnibus & studiis,& sciētiis anteponas,longè quidem hoc nomine pluris facio, quàm quod negotia Cęsaris Imperatoris ex omnium sęculorū memoria pręstantissimi,& Philippi Regis, omniū Regū maximi, apud Venetam Rempub.orator administres. ista enim dignitate alij quoque nobiles viri claruerunt: pietate verò in Deum,& sanctitate vitę,parē fortasse aliquē, superiorem certè habes neminem. Itaque postquam à te discessi, vix credas,quàm sępè meus ad te animus, tuorū sermonum desiderio recurrat. equidem, vel si mihi cętera hic omnia secundissima fluerent,quę experior,vt dixi, satis aduersa: iniucundè tamen viuerem, quia procul à te absum,cuius ex humanitate, sermonibus, consiliis mirificos capiebam fructus, & documenta ad vitam rectè traducendam vtilissima.Quare iam me minus,quàm antea delectat,ac penè displicere totum cœpit consilium illud meum de lacu Benaco incolendo. tua me singularis doctrina, tua probitas,tua benignitas ad vrbem reuocat.Benacum,per anni tempus cùm licebit,ęstate scilicet ineunte, (nam hieme

regionem illam procellis, & ventorũ vi totam audio agitari) si valetudo ita postulabit, inuisam. interea meam imbecillitatem ratione victus, & abstinentia tuebor. ac fortasse fiet, quoniam à Deo cuncta pendent, vt Venetiis, intra meos parietes, in oculis, & adspectu meorũ, commodissimo vitæ genere ita conualescã, ne qua postea me cœli mutãdi necessitas extrudat. quòd si assequar, habebis me, si me tantùm ab humanitate tua sperare vis, quod profectò vis, familiarem, ac penè cõtubernalẽ: & hac equidem spe iam nunc mirificè sustentor. Vale. Venetiis.

HIERONYMO FALETO Herculis Ferrariensium ducis, Oratori Venetias.

QVod heri iniecisti in sermone, hæret in animo, &, quò diligentius rem perpẽdo, eò magis omnia mea consilia, omnes cogitationes ad nouã societatẽ, quæcunque ea sit cõuerto. vexor enim & deludor indignè ab homine teterrimo, omniúmque impurissimo: cui non satis est auertere communem rem: sed me prorsus ita despicit, vt nec dignũ ducat, ad quẽ adeat accersitus. equidem nihil mihi adscisco, nihil arrogo insolẽter: nihil enim habeo neque à fortuna, neque à me ipso, quo nimium extollar: verumtamen limina mearum ædium teruntur quotidie pedibus virorum clarissimorum, ad me confluentium. tu ipse, tu, inquam, Falete, & maximi Ducis orator, & maximus ipse vir, quem grauissima distinent negotia, qui scribis historiam, qui legum scientiam, veterum & recentium scriptis luculentissimis explicas, venire tamen ad me, quæ tua est humanitas, sæpè solitus es, horásque multas suauissimo sermone consumere. Malum est, inquies, ab homine nequissimo contemni. Malum: sed peius etiam, expilari. quòd nisi tua prudentia medicinam huic malo affert: periit fructus omnis tuæ liberalitatis. clauã enim citius de manu Herculis possim extorquere, quàm ab isto nũmum. aut igitur ea mihi conseruetur vtilitas, quam tuo beneficio sperauerã: aut, qui nos vult perditos, perdatur ipse nobiscum, & societas communi pernicie dissoluatur. verùm cùm in tuum ingenium, tuam auctoritatem,

&

& ſingularem in me beneuolentiam intueor:traducor facilè ad optimam ſpem:tranquilla omnia, cõmoda, copioſa mihi ipſe polliceor. tu reſtitues vnus afflictam rem : & iſtum poſtremi ordinis hominem , omnibus inquinatum vitiis, indignum prorſus non modò amititia noſtra , ſed cõgreſſu etiam,ac ſermone extrudemus,vt verſetur poſthac,& viuat cum ſui ſimilibus in ſordida nequitie,ſeiũctus à nobis,qui humanitatem colimus, & virtutem omni lucro anteponimus.Interim lege, quam ſæpè iam efflagitaſti, partem libri noſtri de quatuor Rebuſpub.quam cupio à te probari. otium ſi habuero , quale vt aliquando conſequar,operam dabo,in Bellumbra tuo, ſi alibi nõ licebit, totum volumen abſoluam.Vale.Ex ædibus noſtris.

Ex libro de quatuor rebuſpub.

Ex iis , quæ ſupra ſunt commemorata , duæ videntur propoſiti nobis argumenti partes abſolutæ. patere enim ſatis arbitramur, nõ modò quibus vitiis duæ maximæ ac firmiſſimę ciuitates,primùm Sparta,deinde Carthago,labefactatæ corruerint:verùm etiam,quibus illa vitia remediis vel ſanari penitùs,vel ita ſaltem corrigi potuerint , ne Reipub.ſalutem in diſcrimen adducerent,nunc vrbis Romæ quęſtio ſuccedit: qui erat tertius in diuiſione locus. poſtremæ narrationi,cõcluſio futura noſtri muneris,omniúmque nobiliſſima , & eadem difficillima tractatio, Venetiæ noſtræ reſeruantur.

Ac de Roma,quæ nullo magis vitio,nullo grauius vnquam morbo quàm imperij magnitudine laborauit , primũ illud occurrit , nulla omnino in ciuitate poſt homines natos aut virtutes, & honeſtas actiones aliquando floruiſſe magis, aut æquè malas artes , & exitioſa publicis rebus conſilia valuiſſe. Primis Reip. temporibus , cùm nulli tum de plebe magiſtratus creabantur, ſumma ſenatus poteſtas,ſumma fuit auctoritas.vtraque cùm per aliquot annos viguiſſet,inclinare tum primũ cœpit , cùm tribuni pleb.creati ſunt.creatos autem culpa ſenatus,hiſtoriæ declarant.nam,ſi prima repetere, &,quæ cuíq; rei cauſſa ſit, placet animo perquirere : tribunitiam poteſtatem , quæ deinde ſenatus opes fregit, ac debilitauit maximè, ipſius vitio ſenatus Romæ conſtitutam , facilè conſtabit. Qui ? igitur ? an tu , dicet aliquis , ſenatum reprehendis , quia

tribunos ple-

tribunoſple. creati paſſus ſit, cùm plebs eum magiſtratum non iam vocibus poſceret, ſed armis extorqueret? an ampliſſimum ordinem, quia permiſerit, quod recuſari ſine Reip. præſenti iam periculo nō poterat, imprudētiæ condemnas? Ego quidem minimè: habeo enim rationem neceſſitatis, cui parere, ſapientis ſemper eſt habitum. Seceſſerat armata multitudo in Sacrum mōtem: flagrabat ira, & odium in ordinem nobilium, auaritiàm, ſuperbiā, crudelitatem ſenatus accuſabat: ſe bella gerere, vrbes capere, pro patria ſanguinem effundere, mortē obire clamabat: pro his meritis inopiam, & iniurias pati: ſenatū commodis frui, ſenatum honoribus abundare: plebē ſeruire, quę, vt cęteri liberi eſſent, quotidie ſua corpora hoſtium telis obiiceret. quem non mouerent huiuſmodi querelæ? quem non terrerent, cùm ij, qui hęc querēbātur, alij pila, alij gladios manibus tenerēt? rectè fecit ſenatus: tribunitiam poteſtatem, à plebe flagitatam, conceſſit, non libenter, ſed vt impetum ſedaret, maiorem temporis, quàm ſuæ voluntatis rationē duxit. hæc, vt dixi, rectè, nec ſine ſummo conſilio: ſapiens enim cum neceſſitate non pugnat. at illud neque rectè, neque prudenter, quod, vt in eam neceſſitatem res deduceretur, ſiue negligentia, ſiue ſuperbia commiſit, occurri principiis oportuit, & naſcentem peſtem exſtingui. nam cùm omnes ciuitates, quæ ſuo milite bella gerunt, quotidianis propè ſeditionibus fluctuare neceſſe ſit quo malo & veterum memoria, & noſtra ætate florentiſſimas ciuitates occidiſſe conſtat: ſummæ difficultatis, ac diuinę cuiuſdam ſapientię videtur eſſe, ita rem moderari, vt conſiſtat: neque permittere, vt multitudini, quæ ſatis ipſa per ſe leuis eſt, vlla paulò iuſtior ad motum accedat occaſio. Erāt in plebe Romana quamplurimi: quibus ære alieno obſtrictis, vnde ſoluerent, non erat. hi cùm ad tribunal conſulum qui tum, nondum creatis prætoribus, de creditis pecuniis ius dicebant, à ſenatoribus vocarentur: egeſtatem excuſantes, & domeſticas miſerias ad eliciendam miſericordiam commemorantes, tamen non audiebantur, magiſtratus nectendum feneratori debitorē, tradebat, vt, quamcūque creditor vellet, ſeruitutem ſeruiret. iniqua, & homine prorſus indigna ſiue conſuetudo fuit, ſiue lex. Tu mihi libertatem lege eripias, cùm libertatis cauſſa leges cōſtituantur? an ego vllam legem potiorem
ea

ea lege ducam, qua Deus, vt homo liberum animal esset, ac cæteris animantibus imperaret, æterno iure sanxit? pecuniam aufers: non relinquis, vnde viuam, vnde liberos alam: fero: relinque libertatem, vt mercenario saltem opere ipse mihi, & esurienti familiæ victum quæram. Cum his acerbè magistratus agebat, acerbius etiam feneratores, qui ciues Romanos, nexu vinctos, grauissimo seruili opere fatigabant, & nexorum in terga flagellis, ac verberibus sæpe sæuiebant. Hic senatus miseris ciuibus consulere, caussam libertatis suscipere & potuit, & debuit: nexos è vinculis eximere, humanitatis fuit: diem soluẽdi laxiorem egentibus statuere, æquitatis: vsuris modum facere, iustitiæ. hæc & facienda fuerunt, & vt fierent, cùm à patribus plebs, atque à consulibus frustra petiisset: ad extremum, vt homines desperatio præcipites agit, armata multitudo in Sacrum montem, tria millia ab vrbe passuum, secessit. tum, vt plebeiorum animi, stimulis iracundiæ perciti, continerentur: senatus, periculo territus, de creando plebeio magistratu, quia res aliter conuenire non poterat, assensit. itaque tribuniple. primum quinque, deinde decem, creati sunt. ab hac radice ortum quidquid inter ciues discordiæ; quidquid seditionis, quidquid bellorum fuit. per annos quingentos, id est, vsque ad exitium Reip. tribunipleb. contra nobilium potentiam seditiosis concionibus vociferari, plebem ad noui commodi spem, ad noua incitare consilia nunquàm destiterunt. specie libertatem tuebantur, re vera senatum oppugnabant, primo magistratus, deinde & sacerdotia plebi communicata. ad extremum is, qui solet, exitus consecutus est. nam plebs, vbi, quod paucorum erat, ad se transtulit, rursus id ipsum, quod multitudinis est, in vnum confert. facit hoc inscitia, facit inopia, facit ea, quæ in magno numero semper existit, voluntatum & opinionum dissimilitudo, ita popularis administratio, quæ maximè libertatis imaginem præ se fert, occultè tamen, si spectemus exitum, tyrannis est: quoniam ex ea ferè semper exoritur tyrannus: sicuti deinde ex tyranno status optimatum generatur. Huius mutationis exemplum satis illustre Roma est. primò, regum summa potestas fuit: deinde senatus, hoc est, optimatum, maior quàm populi: tum populi maior, quàm senatus: postremò rursus vnius maxima, & singularis populus enim C. Cæsarem extra-

ordinariis imperiis auxit,eóque extulit, vnde, cùm se monarchiæ proximum esse homo acutus intelligeret, priuatam conditionem despexit, altiúsque maluit, vt humani mos ingenij fert,descendere,quàm ad inferiora, quæ reliquerat,ascẽdere.Neq; verò me fugit id,quod à doctissimis viris memoriæ proditum est, firmissimas illius Reip. vires esse,& quæ non facilè ab externis viribus debilitentur,cuius non simplex,neque vnius generis administratio est,sed ita mixta, ita temperata, vt in triplici forma vnum consilium,vnam quasi mentem,significet. neque ego tum in ciuitate præclarè agi negauerim, cùm & vnus, & pauci, & multi maximas res gerunt, nec tamen aut vnus, aut pauci,aut multi præcipuè dominãtur. verùm, vt harum trium partium in suo quæq; munere modum seruet,& ea quam habet, potestate nunquam abutatur,ego quidem hoc fieri posse non arbitror. sunt enim hi tres ordines admodum dissimiles: & inter dissimilia perpetuus æquabilitati locus esse non potest.nam quemadmodum in musicis, quo plures chordæ percutiuntur, eò suauior concentus efficitur: quia varius ille multarum fidium numerus, in quo summa discordia est,arte conciliatus,& ad concordiam perductus, incredibili quadam iucunditate aures, animúmque permulcet:sed hæc tamen iucunditas ideò breuis est, quia de multis fidibus aliqua statim remittitur, & discrepat: sic multorum ordinum administratio videtur illa quidem esse omnium optima: quia quò longius ab vnius imperio disceditur, eò propius ad libertatem acceditur:sed quia multis idem sentire difficile est, facile dissoluitur, quid autem ex dissolutione existat, multarum ciuitatum miserrimus exitus declarat.quare,cùm sit necesse,vt de tribus potestatibus,quæ pares sint, aliqua aliquãdo se efferat,& reliquis duabus insultet: antè prouidendum est, vt ea vnde magis hoc imminet periculi, quæque ad temeritatem procliuior est: inferiorem locum obtineat,& reliquas duas neque dignitate, neque viribus adæquet,quæ verò de tribus ea sit, quæ facilius insaniat, & cùm insanierit, cohiberi non possit,hic sine dubio populus est. qui vt inferiorem in ciuitate conditionem æquo animo ferat, ita fiet, si cum eo semper iustè, nunquàm superbè, interdũ etiam liberaliter senatus aget,tum populus nihil appetet,nihil molietur:nouos magistratus,nouas leges,noua imperia non desiderabit: libera seruit

ra ſeruitute libenter ſeruiet: putabit enim ſe non hominibus ſeruire, ſed legibus. hæc ſi Romæ ſenatus initio cauiſſet, quíque furentis multitudinis impetus, quæque vis eſſet, maturè cogitaſſet: non, vt cum ſeruis agi ſolet, ita cum ciuibus agi paſſus eſſet: necti liberos homines vetuiſſet: vſuras, hoc eſt, inopiæ cauſſam minuiſſet: ipſam autem inopiam publica benignitate ſubleuaſſet. quæ quia nō fecit, idcirco illa, quæ dixi, conſecuta ſunt, ex deſperatione ſeceſio, ex ſeceſſione tribunatus, ex tribunatu, ordinum contentio, ex contentione libertatis interitus. Primis temporibus omnia potuit ſenatus: mediis multa ſenatus, multa populus: extremis omnia populus. itaque & primis temporibus, & mediis florentiſſima reſpub. fuit, extremis facilè concidit. nullum enim ius, nullam poteſtatem à ſenatu tribunorum temeritas non abſtulit. Aerarij dominus per multa ſecula ſenatus fuerat. antiqua tamen iura tribunuſpleb. P. Clodius neglexit, lege lata, qua Piſoni & Gabinio Cos. ſimul cum prouinciis pecuniam, quantam voluit, de publico dedit. Senatus lege Sempronia conſulares prouincias proconſulibus decernebat. decretas tamen idem Clodius abſtulit, Vatinij ſcilicet tribunipleb. improbitatem imitatus, qui anno proximo C. Cæſari Galliam Ciſalpinam cum Illyrico, inuito ſenatu, ſua lege dederat. Legati etiam ex auctoritate ſenatus deligebantur. Vatinius immutauit, & ipſe ſibi ſua lege legationē detulit. Ipſa comitia quodam modo ſenatus in poteſtate fuerant: quia magiſtratum non gerebat is, qui ceperat, niſi patres auctores eſſent. hoc quoque amiſſum, nec fieri iam ſolere, Cicero ſignificat in oratione pro Plancio. Triumphum à Senatu petere imperatores è prouincia redeūtes diu conſueuerant. inuentus eſt, qui cùm ſenatus triumphum negaſſet, ad populum confugerit, &, populo iubente, triumpharit. Qui poterat ea reſp. conſiſtere, & ad interitum non ruere, in qua, quod ſenatus improbabat, populus iubebat: quod decernebat ſenatus, infirmabat populus? ius enim intercedendi tribunipleb. habebant: quo iure, ne ſenatus conſulta fierent, impediebant. at, impedire iuſſa populi ſi ſenatus vellet, non erat, vt tuto poſſet. ilicò enim, incitantibus tribunis, erumpebat ſeditio, ilicò vis, ilicò cædes, cuius periculi metu ſæpè ſenatus iniquiſſima tulit. nam, vt omittam alia quæ ſunt huius generis ſexcenta, regna ipſa ſine

ſenatuſconſulto barbaris hominibus ex tribunorum ple. libidine eſſe donata, ſcriptum eſt. quæ licentia cùm retineri non poſſet, eò progreſſa demum eſt, vt omnia perdiderit. nec diſſimilis erit euentus, quacunque in ciuitate pares cum ſenatu vires populus habebit: nō quod, vbi æqualitas eſt, ibi rectè non ſit: ſed quod, vbi ad æqualitatem populus peruenit, diuturnam eſſe non patitur. Quare, cùm ex duorū ordinum æqualitate ſtatim oriatur inæqualitas, æqualitati perniciosæ tutā inæqualitatē antepone, & eum ordinem præeſſe rebus malo, qui poteſtate minus abutitur, quàm eum, cuius poteſtatem ſumma ſtatim licentia, ſumma temeritas conſequitur.

MARIO NIZOLIO, Parmam.

EPiſtola tua, mi Nizoli, vt amici hominis, ac vehementer amandi, ſumma me voluptate affecit, ac meam vehementer incendit cupiditatem Parmam adeundi: non quod vrbs, aut vrbis ornamenta me moueant: (alij hoc mirantur, apud me vulgaria ſunt) ſed aueo incredibiliter patronum veterem meum, meum dico? immò verò litterarum ac ſtudioſorum omnium, ipſumque litteris excellentem, Alexandrum Farneſium Cardinalem ſalutare: quem cognoui Romæ & colui puerum adoleſcens, eximia iam tum indole præditum, & earum laudum principiis, quas deinde auctus ætate ſimul & iudicio perfecit, magna omnium expectatione florentem. quo quidem tempore vehementer vrbs ipſa excitauit me atque acuit in ſtudio liberalium diſciplinarum, adſpectu ipſo antiquitatis, & multiplici ac varia hominum eruditorum ſcientia: ſed, vt ingenuè vereque fatear, propriè me expoliuit aula Farneſij moribus ac litteris: cùm viuerem coniunctiſsimè ac familiariſſimè cum duobus præſtantiſſimis viris, Marcello Ceruino, & Bernardino Maffeo: quorum alterum Pontificem maximum, alterum Cardinalem, vtrumque immortalitate digniſſimum, aduerſa bonis artibus iniqua mors eripuit. Quare, quod me Parmam vocas, & multis verbis inuitas amantiſſimè, non me litteræ tuæ ſopitum excitarunt, ſed currentem pótius, vt aiunt, incitarunt. quod vtinam cum voluntate cætera congruerent: iam iámque vobiſcum

biscum essem. sed vides anni tempus: vides itinerum difficultatem: scis quàm imbecillo sim corpore, quàm tenui, & ad incommoda, iniuriásque cæli perferendas parum apto. timeo etiam à militibus, à quibus otium non est: excurrere enim dicuntur, & prædas facere. nõ igitur veniam, cùm à vobis vnius diei vix absim interuallo? veniam, opinor, quæque aduersantur, & impediunt, contemnam omnia. volo omninò meis oculis, Farnesio videndo, satisfacere: volo hanc à me ipso gratiam inire, & salutationis officio, expetito sanè, ac debito perfungi. Te verò, optime ac doctissime Mari, cuius consuetudine & sermone careo multis abhinc annis, quem mihi tamen ex animo nunquam eripuit neq; tempus, neque longinquitas, quo studio complectar? quantam hauriam, cùm præsens præsentem alloquar, voluptatem? dilexi equidem, à quo primùm die te cognoui, tuos mores, tuam naturæ comitatem, ac suauitatem: doctrinam verò, ingenium, industriam suspexi semper, extulíque laudibus ad cælum: nec iniuria. nam si Romanæ linguæ studium colere, & illustrare, laus est: quis hoc te vno aut curauit studiosius ætate nostra, aut cumulatius præstitit? ego ipse, quem tu esse aliquid vis in hac latinè scribendi facultate, in quo vereor ne te fallat amor: nam iudicium in dubiũ vocare non debeo, sed, si quid sum, quadam ex parte de tuo fonte fluxi. thesauros enim Ciceronis omnes, in illo præclaro tuarum obseruationum libro congestos, reperi, & vsus sum facile: quos colligere dispersos, immensi laboris fuisset, ac temporis. Laudas igitur beneficium tuum, cùm me laudas, & quodã modo præmia capis meritorum tuorum. De loco in oratione pro Sextio, disputas erudite: nec à iudicio tuo mea discrepat opinio. quiddam tamen superest, quod me leuiter pungat. qua de re cùm erimus inter nos collocuti: vel ego tuam sententiam, vt veram, vel tu meam sequeris gratiæ saltem causa. Vale, & Farnesio Cardinali, simúlque Antonio Mirandulæ, Episcopo vni omnium doctissimo, atque humanissimo, meis verbis salutem plurimam dicito.

Asulæ.

SILVIO ANTONIANO
Ferrariam.

ACutè admodum, mi Silui, nec minus amanter ſcribis. ego autem in amore facilè poſſum tibi reſpondere, planéque reſpondeo: ingenij ſigna, prædico tibi, ne prorſus vlla meis in litteris expectato. non ſoleo ferè ſtudioſius epiſtolas alaborare: primùm, quia ſi quid ſcribitur ad familiares, planè familiariter agendum puto: odi illa nimis ambitioſa, conſtructa verbis, & ſententiis exquiſitis: deinde, quia ne ſi velim quidem in epiſtolis agere accuratius, relinquitur vt poſſim. vrgeor quotidianis amicorum ſalutationibus: negociis, & rei domeſticæ cura penè opprimor: oculorum verò valetudine ſic interdum vexor, vt nullam partem capiam quietis. quare malè merearis de amico tuo, ſi velis ei, tam valdè occupato, tam grauiter affecto, diligentiæ onus imponere. imitetur epiſtola ſermonem, excurrat liberè, nullis adſtricta legibus, & ſuauem, quandam, perfecta non indignam amicitia, negligentiam præ ſe ferat. alioqui officium ſcribendi ſæpè inter abſentes neceſſarium, gratum quidem ſemper, iniucundum & graue nimis accurata reddet induſtria. Quòd me ornas laudibus, non efficis vt ipſe mihi placeam, aut aſſumam plus, quàm ſoleo: id aſſequeris, vt me tibi deuincias magis, cuius ex amore fluere iſta video, nimis in me honorifica, præclara, ſingularia: quæ optaui equidem ſemper, adeptum me nunquam putaui. ſed videlicet, affingere veritati, vobis poëtis religio non eſt: ídque facitis libenter, ne, conſuetudine intermiſſa, quodam modo veſtra iura minuantur. me tamen, ſi poëticè ſcribis, artificium tuum, ſin, vt ſcribis, ita ſentis, error etiam delectat. hæc enim me tibi commendat opinio, & amorem augeat neceſſe eſt: foris etiam, vt ſpero, fructum pariet. nam meis laudibus, tuo commoti teſtimonio, cùm te excellere ingenio, florere magnorum Principum gratia conſtet, non pauci fortaſſe aſſentientur. quòd vtinam, id, quod in meis conſiliis erat ſummum, Ferrariæ mihi viuere per valetudinem licuiſſet. næ ego te, ſingulari virtute adoleſcentem, ita meis ſtudiis & officiis eſſem complexus, vt nemini prorſus tuorum familiarium, ne Riccio quidem ipſi, apud quem filij locum obtines in te amando concederem. Quid, inquies, ſi te, depulſo morbo, conf

bo,confirmares? Vtinam id aliquando eueniat:ſed id quidem ſperare iam vix audeo. iaceo enim nunc, & langueo miſerrimè:nec mihi cæli mutatio profuit:nec nouis remediis locus eſt,quæ iam omnia fruſtra conſumpſi: vno tamen bono mea mala compenſantur. quod, etſi vires corporis magna ex parte,ingenium tamen,qualecunque eſt, vis morbi minimè debilitauit, aut fregit.itaque ſingulis noctibus aliquid ſcribo, aut legenti puero aures præbeo. ſic aſſequar fortaſſe, vt qui me non vident,carentem publica & communi luce, viuere tamen intelligant, atq; ita viuere, ne quando cum aliis planè totus extinguar. Tu fruere,optime Silui, iſta valetudine, & iſto otio:cùm illa tibi naturæ munere ſatis firma contigerit, hoc habeas tui Principis liberalitate vberrimum. Vale. Venetiis.

BARTHOLOMÆO RICCIO Ferrariam.

VEra narras,optime Ricci,atque ita narras, vt in magna tuarum litterarum prudentia facile tamẽ amor interluceat. Mihi vt ſcribis, conditiones hoc biennio delatæ ſunt multæ,omnes cum emolumento, nulla ſine dignitate, facit tamen ſiue valetudo mea, ſiue voluntas,ſeu fati potius, quæ in rebus humanis dominatur, occulta quædam vis,vt omnes reiecerim.hanc poſtremã,delatam à ſummo Cardinali, Hippolyto Eſtenſi, vnam auidè ſum complexus,vnam omnibus antepoſui:nec eſt in meis conſiliis quidquam antiquius, quàm vt in illius aula, eximij Principis,ac viri præſtantiſſimi,conſeneſcam.itaque quod hortaris,vt ad vos quamprimùm me conferam:non efficis, vt cupiam,qui cupiditate iam ardeam: dolorem potius auges,cùm intelligam,quæ maximè volo,id me conſequi,hoc quidem tempore, minimè poſſe.nam, vt omittam, quod hæc me frigoris acerrima vis, & intemperies cæli ſemel aut iterũ cubiculo egreſſum peſſimè accepit,& in eadem clauſtra, in eaſdẽ, vbi multis iam mẽſibus iacui, tenebras retruſit:præterea pietas me retinet. Fratres habet vxor mea duos:quos ego ambos vnicè diligo:contraque ipſi mihi ſingularẽ non modò beneuolentiam, verùm etiã obſeruantiã præſtant. probi ſunt adoleſcentes, ingenio,modeſtia, virtute etiã ornati, vna re minus laudandi,

quod inter ipſos parùm conuenit. orta eſt inter eos poſt obitũ patris de hæreditate diſſenſio:inde lis,inde odium. quod niſi ego me interponerem, niſi vtrunque prẽſarem, rogarémque per parẽtis manes,per ſolitudinem matris, per exiſtimationem familiæ : conflictarentur aſſiduè turpibus iudiciis, graui iactura famæ, magno rei familiaris detrimento.hoc ego dũ verſor in negotio,dum in eo ſtudium,operámq; pono,vt vxoris meę fratribus conſulam: putem mihi eſſe verendũ,ne quis me,ſana prȩditus mente,reprehendat? non puto.non igitur hoc,te iudice pertimeſcam. hem Ricci, qui ſacris in litteris non ambitione, vt multi,ſed ita verſatus es, vt ſcientiam è libris petitam, vita exprimeres:quæ ſunt illa præclara,quæ nos ille bona rum actionum magiſter optimus èdocuit? non hæc ſunt, egentibus ſubuenire.errãtes in viã,diſſidentes ad concordiam reuocare? ama igitur me de hoc officio.non poſtulo,vt laudes.iam enim didici,vel ætate doctus, vel morbo admonitus,rectè factorũ fructum à Deo potius,quàm ab hominũ iudiciis exſpectare, omnémq; laudem nõ in honore verborum,ſed in ipſa re,atque in vna virtute conſtituere. Vides iam duas eſſe commorationis meæ cauſſas, vtramque ſatis grauem.accedit tertia, ne ipſa quidem leuis, vt imprimam librum meum de legibus Romanis, quem poſcẽtibus multis debere iam diutius vix poſſum. eóque magis in hanc voluntatem incubui, quod inſcriptus emittetur Hippolyto Cardinali.Tu,mi Ricci,fac tibi ita perſuadeas, amabiliorem mihi Ferrariam fore tua cauſſa.tuis enim ſermonibus,tua humanitate,tuo lepore frui, interruptámque multorum annorum conſuetudinem,licebit aliquando reſarcire.quod, vt ſit maximè diuturnum,opto vehementer:&, vt tu amantiſſimè auguraris,etiam ſpero.Vale.Venetiis.

ANTONIO AVGVSTINO,
Romam.

ACcepi tuum Varonem, miſſum ab Octauio noſtro, delatum à Læuino. quid quæris? te dignus eſt. quòd ſi operam eandem poſueris in Feſto, plurimùm tibi Romanæ litteræ debebunt.aggredere.quid enim tibi nõ ſuccedet?qui(vt omittam illa,quę pleno iam theatro ſpectata

ſunt,

ſunt, ingenium, iudicium, doctrinam) quantus quantus es, totus labor, totus induſtria es. ac mehercule non ſolùm communi nomine, ſed proprias etiã tibi ego agam, atque habebo gratias. nam, quem in eo libro emendando laborem ſuſcipere cogitaueram, quem fortaſſe, & aliis preſſus oneribus, & natura, ac valetudine imbecillus, non ferrem, eo me leuabis. Vale. Venetiis. Egregio iuriſconſulto, Pyrrho Taro, veteri mihi neceſſitudine coniuncto, ſalutem plurimam.

EIDEM, Romam.

EGo verò & ſcripſi iam, niſi me fallit memoria, ſatis apertè: & nunc, quando tibi ita placet, iterabo eadem libentiſſimè. Lapides, aut nummos, ſi quos habes, in quibus mentio fiat legum Romanarum: eos ſi nobis impertieris, habebo gratias, tuumq; etiam beneficium ipſa fortaſſe, me narrante poſteritas audiet. tabulas videor mihi legiſſe Romæ neſcio quas: ſed neq; tum deſcripſi, qui magni non facerem ea, quæ nunc quidem tanti puto, nihil vt potius mihi ſit: neque verò, quo in loco, aut apud quem eas legerim, ſatis nunc in memoriam reuocare poſſum. quare ad te confugio, vniuerſæ arcam antiquitatis, arcam tamen eiuſmodi, quæ pateat amicis tuis, hoc eſt, bonis viris: quo me in numero quia eſſe vis, triumpho. Alexander autem tuus facilè noſtrum artificio vincet. tu enim excellis: at nos quid ſumus? aliquid fortaſſe, ſi cum aliis: nihil certè, ſi tecum Auguſtine comparemur. Plura nec poſſum, quod eram occupatus: quanquàm hoc quidem quotidianum eſt: nec debeo hac in re, quam tibi non ſolùm amicitia noſtra, verùm etiam litteræ ipſæ, quibus tibi ſcio nihil eſſe carius, etiam me tacente, magnoperè commendant. Vale, & Silueſtrum Aldobrandinum, virum excellentem, meum perueterem amicum, niſi graue eſt, ſaluta meis verbis plurimùm. Venetiis.

EIDEM, Romam.

NIſi quis caſus meis conſiliis occurrat, editionem cogitabam eius libri, quem de legibus Romanis quinquennio antè à me conſcriptum, debere diutius multis flagitantibus non poſſum. ad hunc librum quantum ex

antiquis lapidibus accedere possit ornamenti, præclarè intelligo. porrò tu is es, qui hoc in vsu atque hoc in genere scientiæ, tum quia Romæ viuis, tum quod in studiis totus hæres, penè solus excellas. quãquam hoc in tuis laudibus minimum est: alia sunt in te, quæ ego non desino prędicare, haud sanè paulò præstantiora: quæ non est hic commemorandi locus, ac ne significandi quidem: ne tu me nimiũ esse blandum, &, quasi tuæ diffidẽtem humanitati, ad hoc artificium confugisse existimes. peto igitur à te, atque etiã rogo, (quanquam hoc verbum amicitia nostra, tuáq; maximè bonitas respuere videtur) si quid habes, quod ad leges Romanas pertineat, è libris excerptum, & veterũ lapidum, aut etiam nummorum obseruatione collectum, id mihi vt impertias. benè mereberis de litteris, vel potius benè de te meritis gratiam referes: quãdoquidem earum ope, ac merito tantus es: benè etiam de meipso, cuius laudi pro nostra necessitudine, meóque erga te studio singulari, debes velle consulere. quanquàm hoc ego certè non admodum specto: ambitionem enim penè habeo in extremis: prima mihi est, omniúmque rerum antiquissima publica studiosorum hominũ vtilitas, quo mei labores intenduntur, mea, quæcunque est, dirigitur industria. excute, si me amas, atque euolue funditùs illa tua scrinia, in quibus conditi rerum antiquarũ thesauri asseruãtur. nemo enim, si possessio litterarum diuitiæ sunt, quòd homines elegãti iudicio, sanáque præditi mente opinantur: nemo, inquã, optime Augustine, te ditior est. nec verò de tuis copiis multũ imminues, si, quod futurum speramus, inopiæ nostræ subueneris. qui si etiam nobiscũ plurima communicares: multo id tamẽ, quod dares, minus esset, quàm quantum tibi, libris assiduè tractandis, quotidie quæritur. verùm modestè tecum agimus: petimus à te minima de maximis: itaque facile impetrabimus. Vale. Venetiis.

EIDEM LEGATO PONtificio Viennam.

QVia mihi honore tuo nihil est antiquius, propterea non mediocrem cœpi lætitiam: tibíque sum absenti gratulatus, quo primum tempore de legatione tibi delata ad Romanorũ Regem, tum ex amicorum litteris, tum ex multo

multorum ſermonibus cognoui.illud,vt verè dicam,moleſtiæ non nihil adſperſit, quod veritus ſum,ne noſtræ litteræ, quibus,in vrbe dum viuis,tua ſtudia ſplendorem,& vtilitatem addunt,te diſcedente,& in Auſtriam vſque, ad longè diuerſum vitæ genus tranſlato, iacturæ plurimum facerent.quod ſi ſecus eſſe ſignificaueris:(iam enim verſaris in ipſa re, quæq; tua futura ſit in vniuerſo ferè munere occupatio, vſus te monere, & erudire facilè poteſt) cumulabis mea gaudia,& habebo gratiam iis,quibus honeſtare tuam virtutem his honoris inſignibus, nullo noſtro,hoc eſt,artium, doctrinarúmque liberaliũ detrimẽto curæ fuit.Ac primum illud pro meo incredibili erga antiquitatem,ſtudio, etiam atque etiam à te petam, vel potius,quando pollicitus iam es,à te exigam,vt Feſtũ Pompeium tua emendatione perpolias atque illuſtres: aut, ſi habes ita emendatum,vt tibi, acerrimi ac ſeueriſſimi iudicij viro ſatisfaciat, edendum omninò cures, neque deberi nobis eam vtilitatem diutius patiare, quàm cum illo verè aureo libro diſperſam videamus,colligere tamen vix poſſumus, vel planè nullo modo poſſumus,locorum, vt ſcis, pene innumerabilium difficili ſcientia impediti.benè collocabitur induſtria tua: & hunc ſibi comitem adiungi, ne ſolus eat per ora virûm Varro tuus ęquo animo patietur. rogandus non es in tua laude, communi præſertim ſtudioſorum commodo coniuncta:vt, ſi de illa non laboras, hoc ſaltem commouere te debeat.quod vtinam aut mihi cum hac mente pars aliqua doctrinæ tuæ, aut tibi mea mens,& planè incredibilis ad communicandam virtutem animi propenſio,cum iſta tam exquiſita,támque multiplici omnium penè litterarum ſcientia contigiſſet. næ ego, quod ad me attinet,multa non ſinerem ignorari,quæ ſcire præclarum eſt,quæque in tenebris,niſi tu eruas,perpetuò iacebunt. nec tamen perſuadere mihi poſſum te velle nobis tam iniquum eſſe,vt tantum doctrinam,ſi quid tibi accidat humanitùs, (homines enim ſumus:nec ego mihi, nec tu tibi de vitæ diuturnitate præſtare quidquam poſſumus) exſtingui tecum velis. Quid ea, quæ chartis iam, & voluminibus explicaſti? cur diutius premis, optime Auguſtine? cur ex ingenij tui fontibus expleri noſtram ſitim non vis?ſed opinor,aliquando facies:& faueo libenter meæ ſpei. Paulò minùs, quàm tuæ gloriæ: cui ſcio me

me optime consulere, cum hæc ad te scribo. De me si quæris: vexamur oculorum anniuersario morbo: nec tamen labori parcimus: scribimus aliquid quotidie, aut legenti puero operam damus: aliquo fortasse valetudinis dãno: sed nihil est tanti, vt à litterarum suauissima cõsuetudine seiungar. Onuphrius Panuinius, ille antiquitatis heluo, spectatæ iuuenis industriæ, & ingenio, vt probitate præstans, hic est, eritque, vt video, in aliquot mẽses. imprimit suos Fastos cum commentariis, & interim adornat alia. sæpè litigat obscuris de rebus cum Sigonio nostro: sed vtriusque bonitas, mutuus amor, excellens ad cognoscendam veritatem iudiciũ facit, vt inter eos facilè conueniat. Sigonium de facie non nosti: eius tamen scripta non dubito, quin legeris. ea doctrinam, & ingenium declarant: humanitatis & studij erga te, tuíq; similes testis ego sum: quem debes ipsum suo merito, præterea tuæ præconem eruditionis diligere. Vale. Venetiis.

EIDEM, Romam.

VBi te ad vrbem rediisse cognoui, vehemẽter sanè pro meo erga bonas litteras perpetuo ac singulari studio sum lætatus. te enim absente, silere mihi prorsus Romanæ musæ videbantur. scripserã ad te superioribus diebus, eásq; litteras ad aulam noui Imperatoris miseram: quas acceperis, nec ne, cupio scire. appellabã te, quod iam promiseras, de Festo cum tuis correctionibus diuulgando. de quo nũc eò magis vrgeo, quo, nisi fallor, spatij plus habebis. aggressus ne sis, & quousque opus perduxeris, ac de perpolitione quid speres, si ad me scripseris, rem gratissimam facies. Vale. Venetiis.

BENEDICTO RHAMberto rusticanti.

SVadebam, vt exires, quòd ægrotans, quantum esset in cæli mutatione, cognouissem: nũc idem angor, te profecto: neque me congressus, neque sermo cuiusquam iuuat: solus, vt in littore, oberro. qui etiam, & si scio quam sis prudens, & in omni re moderatus: tamen, vt est amor sollicitus, offensiones in te omnes timeo. commune omnium

nium eſt, vt rure, veluti quandam viuendi licentiam nacti, liberius agamus. amabo te, mi Rhamberte, noli iſtã conſuetudinem imitari, ſerua tuam veterem continentiam. & quoniam mihi, vt ſæpè tecum locutus ſum, aduerſus non diſſimilem deſtillationẽ præſens auxilium fuit exercitatio: te quoque ipſum, niſi fallor, hoc vno maximè ſenties alleuari: ſi modò hoc tenebis, vt meridianum in ſolem ne te committas, multò verò minus in ventum, qui ſit inclementior. nam ſunt auræ quædam leues, quarum ſpiritus non modò non hominum generi noxius, ſed etiam vitalis: & ego, has ſæpe vltrò ſecutus, ſenſi languentes in me vires earũ quaſi flabris excitari. Sed, ô Rhãberte, audi me, hoc veriſſimè monentem. nihil agis, niſi iucundè viuas. ſi vis te tibi reſtituere, des te ad hilaritatem oportet, & ex animo tuo diſpellas, ſi qua triſtium cogitationum reſidet nubecula. Hanc eſſe præſtantiſſimam medicinam, vel potius vnam eſſe medicinam, me quidem, ſuperioribus diebus eodem morbo laborantem, docuit euentus. quare te rogo, vt pro eo, quanti ipſe tibi es, quantíq; etiam nos apud te ſumus, quorum ſalus in tua ſalute poſita eſt: des operam, vt veterem morbum noua ratione cures, & aliquando iſtam turbam medicorum malam in crucem iubeas abire: qui te pharmacis non ſolùm diuerſis, ſed etiam contrariis integrum iam annum lacerant, dum latentem in obſcuro veritatẽ tuo periculo quærũt. Vale. Venetiis.

MARIO CORRADO
Brunduſium.

DEbeo tibi, mi Corrade, tot iam nominibus, prorſus vt non videam, qui ſoluendo eſſe poſſim. ſcripſiſti ad me ſæpè: tantum ne? ſunt alia: humaniſſimè, elegãtiſſimè: laudes in me contuliſti eas, quas ſi agnoſcam, ipſe mè nimium videar amare. tibi tamẽ habeo gratias de iſta tàm liberali, támque erga me prolixa volũtate: eámque ſi gratus, id eſt, ſi vir bonus eſſe volo, vt certè volo, puto mihi eſſe inter ſumma beneficia collocandã. itaq; cùm te nunquam viderim, fero tamen in oculis: &, quanquã habeas, qui te talem diligant, quos neceſſe eſt eſſe quãplurimos: ego tamen primas in amore partes appeto, ſecundis non libenter acquieſco. non ſoleo blandus eſſe, nec auribus

dare,

dare,quod negari poſſit veritati. quare velim mihi credas affirmanti:neminem me tibi Latina in oratione anteponere,conferre admodum paucos.hoc ego ita iudico : nec tu meum iudicium in dubium reuocare debes, cùm mihi iam in epiſtolis tuis tantum in hoc genere tribueris.vnum doleo, tuam iſtam latere virtutem in extremo Italiæ angulo,neque in hac luce verſari, vbi fructum caperes eam laudem,quæ tibi debetur,iudicio, ac teſtimonio præſtantium virorum. quod ſi te cohortãdo poſſem adducere, vt de migratione cogitares : aggrederer,& in hanc rationem totus incumberem.verùm neque mihi de ſtatu rerũ tuarum cõſtat:& ſi cogitatione moueri potes, ipſa te res,nequaquàm tibi,vt opinor,obſcura, vel me tacẽte, debet incitare. Quod ſcire vis de meis antiquitatibus, hęc ſunt. Liber nunc imprimitur de legibus : quem, cùm erit abſolutus,curabo ad te perferendum. Edidi iam cõmẽtarium in orationem pro Sextio, & proximis diebus in epiſtolis ad Brutum,& ad Quinctũ fratrem : quem tibi nũc vtrunque mitto.maiora vellem,& fortaſſe poſſem:verùm infirmitas corporis facit,vt labore debiliter : lippitudo autem, ne legere diutius liceat,aut ſcribere. magnam etiam mihi temporis partem eripiunt ſalutationes amicorũ,magnam domeſtica negotia : ſexcenta præterea, quę me à ſtudiis auellunt.ſed feramus : humana ſunt, nec pręcipuè noſtra, ſed communia cum multis tu me velim ames, &, ſi par pari referre vis,amore non vulgari.Vale.Venetiis.

FABIO STELLAE, Brixiam.

CVm tu ad me.Fabi, quem de facie nondum noſti, ad ductus humanitate epiſtolam miſeris tam elegãtem, diſtinctam notis non amoris minus,quam ingenij:ferreus ſim, niſi te,patrémque tuum ſic amem, vt amare ſolemus ea,quę nobis in vita prima ſunt.ſed quid, ſi me ipſum etiã veſtra cauſſa plus amem? quid enim?cur ego me à parente tuo,magni nominis viro,ſummis virtutibus ornato:diligi videam,à te verò etiã laudari:excellentis ingenij adoleſcente, optimè ad virtutem animato:non ipſe mihi pluris ſim ? non gaudeam haberi à vobis, qualis eſſe ſemper volui,

volui,&,vt essem,laboraui:sed voluntati exitum respõdisse nunquam duxi? Equidem,cùm natura sim,tum valetudine,& morbo subtristis, nec ad hilaritatem facile traducor:tuę tamẽ litterę,patrisque tui vix credas,quid animo meo iucũditatis instillarint,qua voluptate, qua lętitia perfuderint. itaque officij vestri memoria sustentor, eáque sic fruor,vt beneficiis omnibus anteponam. quod vtinam adire ad vos,ac studio vestro satis facere liceret. nihil esset optatius : & esset iter Pastorio comite iucundius. verùm nescio quo fato contigit, vt quo primum huc die perueni,cum tota penè familia cœperim ęgrotare,vxor quidem grauissimè, nec dum valet:ego satis leuiter, sic tamen,vt iaceam. corpori enim imbecillo quęuis incõmoditas vix ferenda.quamobrem,affectus morbo, à viribus imfirmus, equo me non auderem committere, vel placidissimè incedenti.lecticam,inquis, mittemus.hac equidem veherer commodius sed mi Fabi,hoc genere deliciarum mei ordinis homines vti non solent:ad fortunatos pertinet. itáque differam per aliquot dies, quoad vires colligam, id est, quoad equo, aut etiam rheda liceat vti. equos quidẽ hic, quales infirmitas nostri corporis requirit,id est,qui alterno gressu crura molliter explicent, quos gradarios antiquitas appellabat,facilè possum inuenire : sed insolentiam huius cęli nonnihil metuo : rheda autem, vereor, ne successu lędat.omnia tamen, vt video, moderabitur humanitas vestra.Vale:& patri tuo,pręstãti viro, multam salutem meis verbis. Asulæ.

EIDEM, Brixiam.

AGnosco tuis in litteris,& patris tui,summi viri,singularem humanitatem, & Pastorij nostri hominis integerrimi, nec eloquentia minus quàm doctrina pręstantis,egregiam disciplinam,& cùm ego te propter illos diligam : (est enim,vt scis,vterque mei,& ego item vtriusque amantissimus) tum verò ad meam in illos beneuolentiam quę summa est,nonnihil tamen tua caussa videtur accedere. Patet, atque elucet in epistola tua pudor ille, ingenuo dignus adolescente, qui maxime commendat ętatem :patet etiã,quo fit pudor amabilior, plusq; sibi gratiæ conciliat ingenium.quę perspexerã equidem in te,ac lau-

daue

dederam, quo tempore diuersatus Brixiæ ſum in ædibus veſtris,acceptúſque,& cultus à parentibus tuis omni genere officii :ſed nihil præſtantius,nihil admirabilius, quam laudis in adoleſcente perpetuitas. primum enim lubrica ipſa ætas eſt,nec reperitur facilè,qui conſiſtat:deinde,tenduntur ſæpè bonis,quibus capiãtur,inſidiæ:& multa ſunt ad deprauandum parata,improborum conſilia,æqualium exempla. voluptatũ illecebræ. hæ ſunt illæ Syrtes, quibus incerto curſu nauigantes abſorbentur:hæc illa ſaxa, quo ſalutis cũ aperto diſcrimine impingitur. nec verò poëtas, cùm & hæc, & huius generis alia cecinerunt, ſimpliciter locutos, velim exiſtimes.vtuntur ſimilitudine rerum, quæ ſubiectæ ſenſibus ſunt, vt animos erudiant, moribúſque noſtris,ac famæ conſulant. Itáque ſapientem appellarunt eum,qui maris pericula, voragines,& ſcopulos, & dubiis agitata ventis loca vitauiſſet,atque illa perdendorum hominum auida monſtra, virginũ facie ſimulata, prædulcíq; cantu blandiẽtia cõtempſiſſet.quæ ſunt omnes,mihi crede imagines humanæ vitæ : qua nullũ eſt mare difficilius, & in qua,niſi rationis quaſi gubernaculo regamur, quàm facilè fluctuemus,quámque multa,& quàm grauia rei familiaris, exiſtimationis, ac vitæ naufragia contingãt,ſi te propter ætatẽ nondum vſus docuit,diſce à libris, vel diſce à parente tuo,ſpectatæ ſapientiæ viro, qui ſe ex hac tempeſtate tanquam in portum recepit ſacrarum litterarum: quódq; habet à foro,quod à publicis muneribus otii, totum id in te theologia libentiſſimè conſumit. quẽ tu imitaris, vt audio,ſi minus in ſtudio doctrinæ, at in voluntate,in moribus vitæque inſtituto.cõtemnere te aiunt, quæ cæteris ab adoleſcentibus cum voluptate fiunt abhorrere à luſu,venatione,curſu, alea:leuia ducere hæc, inania, indecora,turpia:deditum eſſe litteris, vel quibus ad humanitatem informamur,vel quibus ad excellentẽ liberalium diſciplinarum cognitionem aditus aperitur:maximè verò ſolitum ea meditari, & curare diligenter, quibus ęternæ vitę ſalus cõparatur.diuina ſunt hęc munera, mi Fabi,non à nobis perfecta, aut elaborata, nec omnibus impertita. tibi contigit,vt ita ſentires,& ita velles: habe gratiã Deo, qui te tantis in tenebris, atque erroribus præcipuo quodam lumine illuſtrauerit. aliis non idem contigit: mirari noli,neq; cauſſam quære. abdita ſunt, nec humanis compreben

prehensibilia mentibus arcana cæli. ftet illud modò, nihil vsquàm fieri, nihil euenire aut insciente, aut nolente Deo: quæque ille vult, & quæ permittit, ea nequaquam reuocare ad nostrum iudicium debemus, neque rectène fiant, an secùs, interpretari. Et omninò velim te, cùm de diuinis rebus cogitas, minuere opinionem scientiæ, demittere animum ac mentem, vnámque putare certissimam doctrinam, pietatem in Deum, aut beneuolentiam, & studium erga illos, qui nobis à Deo commendantur. Quæ non dubito, quin sæpè ita cogites, vt credas: nec te ita puto credere, vt re ipsa non præstes: cùm te omnes ita viuere confirment, vt à tuis moribus procul absit arrogantia. veruntamen, si tibi laudo id, quod amas, & quod amandum existimas, non à te gratiam ineo? non hæc tibi, licet parùm necessaria, iucunda tamen commemoratio est? Sequitur illud. ipse mihi satisfacio. nam, quæ laudatio videtur, eadem si attendis, cohortandi etiam vim habet. quo genere, pro mea in te beneuolentia magnoperè delector. Atque etiam in huiusmodi sermones ego soleo libenter ingredi: quià si nihil aliud, ipse mihi fructum fero, dum ea tracto, quibus amore summi boni, studióque incendor. Te autẽ, cùm hæc legis, letari oportet vel tua caussa, qui tuum intelligas iudicium nostra sententia comprobari: vel mea, quem sentire tecum videas, & iisdem gradibus parare adscensum ad ea, quæ quanta sint, ex eo coniicitur, quod ipsa tantum spes tranquillitatem parit animis nostris, eósque non à malis modò, sed à malorum quoque motu vincat. Macte igitur ista volũtate, & isto sensu. mature vidisti, quis esset rectus ad gloriam cursus. sequere iudicium tuum: nec tamen contemnes nos, si quando hortamur: & ipse nos vicissim, vbi languemus, hortare. sic erit mutua gratia: sic amabimus etiam magis inter nos, mutuo beneficio prouocati. Vale.

IOANNI BAPTISTÆ Pastorio Brixiam.

EGo verò te, mi Pastori tua caussa dilexi semper. habes enim, quæ tibi amorem concilient, doctrinam & humanitatem. munera, quæ mittis, me tibi obstringunt magis, beneuolentiam in te meam augere non possunt.

quæ enim à virtute profecta ſit, non his tanquàm adminiculis nititur, ſed conſiſtit ipſa per ſe, eóque iam proceſſit, vt ad ſummum perueniſſe videatur. præſta te mihi, obſecro, qualem adhuc cognoui, amantem mei, & in amicitia conſtantem. munus hoc erit omnium munerum præſtantiſſimum, quod ego, qui ſim mei erga te animi ipſe mihi conſcius, quaſi debitum exſpecto. Vale. Aſulæ.

VINCENTIO STELLÆ Brixiam.

SVperioribus diebus, quo magis incitabar cupiditate veniendi ad te, viſendæque vrbis, vt audio, pulcherrimæ, qui eſſem litteris & tuis, & filij tui, id eſt, vtriuſque tui amantiſſimè inuitatus; eò me reuocabat magis pudor meus, neque tam, quid tua permitteret humanitas, quàm quatenus mihi per modeſtiam meam progredi liceret, cogitabam. ac ſæpè mecum ſic. An tu ad hominem, quem nunquam allocutus? quem ne vidiſti quidem? adde: quem virum, quàm nobilem, quàm grauem, quam diſtrictum magnis rebus? ego autem quis? infirmus natura ſemper, nunc etiam valetudine impeditus, exquiſita quadam ratione & cura tuendus. Contendebam equidem cum animo meo: nec vici facile, ſed vici tamen aliquando, & decreui omninò ad vos primo quoque tempore me conferre. vereor enim, dum valetudinis commodum exſpecto, & id ago, vt quas morbus ademit, vires colligam, in hiemem ne incidam, id eſt, in imbres, & frigora: quorum altero viæ corrumpuntur; alterum ſcis eſſe λεπτῷ χρωτὶ πολεμιώτατον. nam illud, in quo tibi fortaſſe, vel domeſticis tuis incommodare mea mollicies, & paulò faſtidioſior in victu conſuetudo poteſt, id non ſpecto. aut enim exiguum quiddam erit, & feretur facilè: aut, ſi magnum, illuſtrabit benignitatem tuam. Statutum igitur de re: nec eſt, cur ſententiam mutem: videndum de ratione itineris: quam tu ad meam voluntatem, meúmque conſilium, quæ tua eſt humanitas, totam reiicis. ego autem nihil puto commodius, nihil aptius ad virium infirmitatem ſuſtentandam, quàm lecticula geſtari. ſed habet ſpecies illa, quod ad Fabium tuum ſcripſeram, quiddam nimis honorificum: nec ego is ſum, qui, quod ſuperat fortunam meam, eo libenter

benter vtar. verùm ignoſcetur valetudini: quam ſatis infirmam, atque imbecillam, concuſſus & vexatio facilè franget. rheda quidem, qua mearum bene perita curationum ancilla cum filiola & puero vehatur, opus eſt. hæc ſi habebo, vel potius cùm habebo, (vis enim me à tua liberalitate omnia expectare) dabo me ſtatim in viam, & ea quidem ſpe, vt aliquem è cæli mutatione fructum capiam, maximum quidem ex tua humanitate, quam cantari ab omnibus audio. Vale. Aſulæ.

EIDEM, Brixiam.

QVod veritus ſum, fieri video, vt imbribus madeſcat humus, & puluis in lutum coacta vias impediat, ac turpi tædet adſpectu. frigoris etiam acres morſus hoc triduo ſentire cœpimus. quæ cum ſint iter habentibus incommoda: tum verò, maiora vt timeantur, hiemis propinquitas facit: vt mihi vel maturè, nulla interpoſita mora, veniẽdum ad vos, vel totum conſilium neceſſariò abiiciendum intelligam. febricula omninò tentamur quotidiana: ſed, opinor, decedet, cùm primùm ex hoc me domeſtico mœrere ereptum ſtatuam in tuis ædibus, id eſt, in aliqua, vt ſpero, iucunditate, atque lętitia. iniurias autem cæli, lectica circummuniti, poſſumus contemnere. quamobrẽ, quod tuo commodo fiat, dabis negotium tuis, vt Saturni die, aut, qui ſequetur, proximo, vehicula perducant. Lecticario mandetur, atque etiam aurigæ rhedam moderanti, ne quid appro perent, niſi me iubente: & omninò rationem itineris ad meam voluntatem accommodent. hoc tu ſcio Stella, vel me non ſcribẽte, mandaſſes. nihil enim te præterit, ob eximiam prudentiam: nihil porrò non vis amicorum tuorum cauſſa, ob humanitatem prudentiæ parem. Vale. Aſulæ.

*

EGo verò, comprimi à te mea cauſſa librum tuum, minimè volo. quin, ſi ad me refers, vt edas quamprimùm, ſuadeo: rogo etiam pro eo, quantus eſt amor in me tuus: quem non eſſe mediocrem, tuæ litteræ ſignificant. an ego ita ſim bonis artibus infenſus, vt induſtriæ tuæ impedimenta opponã, & excellentis ingenij fructus, cùm benè maturi ſint, condi potius, ac domeſticos intra parietes aſſeruari, quàm in publicum efferri, & communicari cum omni-

bus velim? Illa de tuis hortis,& nostris fontibus, eleganter à te,nec sine sale prolata sunt. verùm agam tecum perliberaliter, atque hanc partem libenter dissimulabo, tibíque totam largiar. in reliquis etiã habebo rationem amicitiæ nostræ, nuper institutæ, maiorem tamen fortasse veritatis. Tua scripta proximè edita doctrinam habent, & accuratam antiquitatis obseruationem. itaque vigebunt omnibus,& laudabuntur. quòd si quid est,quod desiderari possit; primum id leue est, deinde, vt scis, non imminuit.sed auget neuus in formoso corpore pulchritudinem. Vale. Venetiis.

EIDEM *

NOli officium litterarum à me requirere. nunquam scripsisti,quin rescripserim. quod si contra, quàm res est, videtur, alieno vitio fit; à me quidem prorsus abest culpa. De horologio quod iterum iam scribis, vincit pudorem meum humanitas tua. iam enim statueram oneris tibi nihil imponere,publica explanandi iuris cura occupato, quotidie aliquid scribenti,vnde ad nos vtilitas,ad te ipsum gloria permanet.negotium amico dederam:& ille curaturum promiserat:nec tamen biennio fidem soluit.quare accipio libenter,quod das.tu mihi,quod tuo commodo fiat, horologium Augustæ elaboratum,ego tibi,quantam scripseris,pecuniam statim curabo.quale velim, iam anteà significaui,factum elegãter,artificio non vulgari.Audieram, quæ dicuntur egregia, minoris triginta scutatis emi non solere. Hoc quidem esset nimium: nec rei familiaris ratio ferret:cui consulere, quia copiosa non est, videor debere. porrò genus hoc ornamentorum ita soleo cupere, vt non insaniam: cupio autem valetudinis, non libidinis caussa. cùm enim me satis tristem natura finxerit, accersenda extrinsecus iucunditas est, quam à me ipso petere non possum: eóque magis, quod plurimus in cubiculo sum, affectus iam quadriennio per totam hiemem oculorum morbo,molesto tamen potius,quàm acerbo. nolim igitur impensam esse supra decẽ scutatos, aut omninò quindecim, eámque ita fieri, si horologium probetur oculis eruditis. itaque vide, cui negocium mandes.nam neque omnes intelligunt:& aliis alia probantur.ego formam,& artificium,

non

non materiam, cupio emere. De tuis Institut. egi diligenter, hortatus sum, lucri maximi spe proposita. vbi ad precium ventum est, audire se negarunt. itaque tibi auctor sum, cum iis transigas: quos faciles iam habuisse, & in tuo merito satis, vt audio, liberales. Vale. Venetiis.

*

VOlfangum Vverter, cùm aliquot abhinc annis Patauij adolescens daret operam Bonamico, dilexi multis nominibus plurimum. nam, vt omittam, quod & in adspectu species quædam index nobilitatis, & in sermone, atque in moribus probitas elucebat: incensus litterarum studio colebat me, atque obseruabat diligentissimè, sic, vt in magna frequentia amicorum nemo tamen mihi esset illo charior, nemo iucundior. tueor illum amorem, &, quoad viuam, tuebor, eique absenti memoriam beneuolentiámque, quam debeo, fratribus præsentibus officia, quæ potero, accurate, præstabo. hoc cùm mea sponte facturus essem, quantum optime * mihi accessisse voluntatis existimas, quod eos tu, vir inter maximos summus, & in exercenda virtute semper occupatus, commẽdandos mihi tuis litteris putasti? nam, si quis est, qui de tuo ingenio, de doctrina, in primísque de eloquentia benè & sentiat, & loquatur, is ego sum, planéque meos eo sensus libenter conferam, vt, qui tibi chari sunt, eosdem ego quoque diligam. Quare, si vis, da mihi ornandos atque amandos, qui ad nos veniunt, amicos tuos, officiis eos, si potero, sin minus, studio certè & humanitate complectar. ac ne dubita futurum, vt, quo tu sis apud me pondere, cùm intellexerint, gratias tibi, quod eos tua commendatione sis prosecutus, diligẽter agant. Audio te quiddam pangere in Rhetoricos Aristotelis libros: quod, quale exspecto. auguror futurum, præclarum scilicet, ac te dignum. vrge igitur, vt & communi vtilitati, & tuæ gloriæ consulas. Vale.

EIDEM, *

NOs hic, optime * (ordiar à re tristi, quando lætæ non suppetunt) annum habemus pestilẽtem, & pulcherrimam ciuitatem quotidianus deformat adspectus mortuorum. furere iam cœpit morbus, & insultat in omnes palam, sine discrimine, qui antea repebat sensim, & latenter

ter, nec ferè quenquam, nisi obscuri loci, infimæque sortis attingebat. quare diuina sunt imploranda remedia: humana quàm iaceant, sæpè docuit euentus. Vobis rectè istic esse audio, perpetuóque sit opto, tum ab huiusmodi morbo, qui non modò priuatas domos exhaurit, verùm etiam vrbes deuastat, tum à cunctis discordiis, ac bellis & intestinis, & externis. Te verò florere omni laude, valere auctoritate, valere gratia, esse vnum, ad quem omnes confluant consilij auxiliique caussa, nisi plurimùm læter, malè sentiam de virtute, vnde tibi ista fluxerunt: malè etiam de ipso, qui tuam vitæ rationem probaui quidem semper, secutus autem sum, quatenus licuit: licuit enim certè multò minus, quàm volebam, vnum si addis, vt ingeniũ tuum quo nullum vidi præstantius, languere non sinas, & otij tui rationem constare velis, hoc est, vt aggrediaris ad scribendum illa præclara, quæ te audio tuis familiaribus esse pollicitum, aut, si iam habes instituta, perpolias, nobiscúmque & cum posteritate communices. næ tu, * omnium fortunam vincis, & solidam planè possides felicitatem. Equidem, quòd ad me attinet, idem conor pro mea virili parte: & hæreo, quoad possum, in scribendo: sed mea ratio quam non sit eadem, quæ tua, cognosce. Valetudine sum ea, quæ facile in morbos incurrat, imbecilla prorsus, & incommoda: itaque sæpè in cursu institutorum meorum, cùm progredi maximè vellem, consistere sum coactus. Accedunt, quæ temporis haud exiguam partem auferunt, salutationes multæ multorum: in quibus videtur esse honor, & est omninò quædam species: sed valeat ambitio: odi omnia, quæ detrimentum studiis afferunt. Quid domestica? non enim tantum à me pendent ij, qui meos intra parietes viuunt, vxor, liberi, familia: sed fratres quoque suas in me vno rationes habent sitas: vterque meis consiliis, alter etiam meis opibus, quantulæcunque sunt, nititur, ac sustentatur. Vides rerum mearum imaginem, vt in tabula depictam. nec tamen obrui me sino fluctibus molestiarum: sed enitor sæpè, & consequor interdum, vt ex omnibus curis, atque occupationibus emergam, méque saltem per aliquot horas in portum recipiam litterarum. quo si frui diutius liceret, in cælo essem: quia non licet, hortor te, cui otij satis est, ingenij verò, scientiæ, iudicij multò plus, quàm mihi, vt hæc omnia studiosorum ad vtilitatem conferas.

feras. quòd si facies, gloriosum tibi erit ex ipsa re, quem video præstare posse maxima: cæteris non modò re, verùm etiam exemplo fructuosum. fortasse enim, te præeunte, alij quoquo modo poterunt, inuitati laude subsequentur. Ego meas antiquitates, etsi, vt ille ait, spissùm opus est, aliquando tamen, vt spero, pertexam. Vale. Venetiis.

*

GRatæ mihi tuæ litteræ, gratissimus verò, qui te ad scribendum animus impulit. atque ego te antea diligebam: quod, ingressum esse minimè vulgarem in viam litterarum, longéque per eam processisse, intelligerem: sed auxit amorem in te meum hæc, à me nunc minus exspectata, eoque iucundior voluntatis erga me tuæ minimè dubia significatio. soleo enim amare in hominibus humanitatem haud paulò plus mehercule, quàm doctrinam. ac doleo factum esse antea, casu dicam, an voluntate tua? vt oriatur inter nos quibusdam ex opinionibus dissensio, iis tamen de rebus, quæ si dilucidè pateant, quod accidere potest vtroque nostrum disputãte, studiosis fortasse nonnihil in eo consuletur. id quod est in meis consiliis, & fuit semper antiquissimum. Nam, quod mea quædam improbas: si rectè sentis, habeo gratiam: errare possum, & corrigi volo. sin, vbi de meo sensu iudicas, tua te fallit opinio: ego tamen, quæ à studio veritatis culpa manat, libenter ad laudem conuerto. itaque, quod ad hanc partem spectat, nemo audiet me querentem: excusabo te potius, atq; etiam, quoad licebit, ornabo. Quod autem, quę meis in scriptis non improbas, ea dissimulas, & in tuos commentarios, meo nomine pretermisso, quasi noua transfers: miratus sum, & requisiui paulisper in eo modestiã tuã. agam enim tecum liberè, sicuti natura mea postulat, & inter bonos viros ęquum est. Illa de iudiciis extraordinariis, quę te scribis edidisse, si dederis operam vt ad me perferantur, etsi ea discrepare significas à sententia mea, gratissima tamen erunt, & gaudeo te tam esse diligentem in meis scriptis peruolutandis, & occasionem mei admonendi, & corrigendi tam libenter quęrere. sic enim intelligãm, vbi corrigendi finem feceris, nimirum, quę supererunt, à te omnia probari. vnum peto: sit conditio par: des

mihi,vt idem liceat per te, quod licere tibi per me volo. si quid ego de tuis itidem nõ probauero,noli grauius commoueri. iudicemus pariter, ego de te, tu de me, vtram in partem libet:amemus tamen inter nos, vt boni viri solẽt: &,si quid fortasse de iudicio,nihil tamen de beneuolentia detrahatur.Libros,quos petis,habeo nullos, Cicerone excepto,nec eius generis,nunc quidem,tibi quidquam polliceor. quæ vero ipse composuerim, paucis mensibus habebis,si valebo. commẽtarium in epistolas ad Quinctum fratrem,& librum de legibus Romanis:qui est antiquitatum mearum sextus. De Sextiana oratione, si scriptam contuleris cum impressa,quæque loca varia sunt, miseris, amabo te:idque vt facias,rogo.Vale.Venetiis.

HIERONYMO FVRNArino Rauennam.

VIdes me tibi satisfacere, &, quod olim petieras, id nunc, tuæ memorem voluntatis, re præstare? non enim,vt solebam,plebeio sermone tecũ ago,sed eo,quem in quadam epistola patricium appellasti,qui quàm tibi sit in deliciis,quantúmque in eo studij posueris, & industriæ facile ex ea ipsa epistola potui coniicere. verum, quod ad me attinet, non ego meas litteras eius esse generis intelligo, vt ab homine patricio scriptæ videantur esse. quid enim habent,vt ita dicam,nobilitatis,quid splendoris aut in sententiis, aut in verbis? conor equidem, & huius me cupiditas laudis multos iam annos incitat: sed moratur rei difficultas, occupatio domestica, valetudinis infirmitas:scribo tamen assiduè,quantum licet,& quoquo modo licet. animos videlicet mihi facit, quod inter nos dictum sit,multorum inscitia : cum quibus interdum me confero non sine voluptate:sicuti cõtra,cùm in antiquitatẽ ipsam intueor,contemno me,planéque ipse mihi displiceo. vera enim illa fuit,suísque absoluta numeris eloquentia:nostra infantia est,mi Furnarine,nos balbi,nos elingues penè sumus in Latina lingua. Sed quid ago? dum tecum suauissime loquor,nulla certa re proposita:paginam,verbis vndique sua sponte confluentibus, impleui. erit igitur, quod initio scribere statueram, idem clausula mearum litterarum. Mitto ad te munusculum tenue, amoris tamen significa

gnificationem in te mei, commentarios, à me nuper editos, in epistolas ad Brutum, & Quinctum fratrem: quos, cupio, diligenter legas. id si assequor à te, & à tui similibus: honestabor, & gratia meis laboribus optima referetur. Vale. Venetiis.

LÆVINO TORRENTINO
Leodium.

MIrabar, cùm in tuis verbis tanta sit humanitas, quæ tuo mehercule etiã elucet in vultu, cur deberi mihi tam diu paterere tuas litteras, quas, vbi Leodium peruenisses, missurum statim pollicitus eras. hãc admirationem, in qua molestiæ quiddam inerat, sustulit prorsus epistola tua, scripta sanè elegantissimè: in qua caussam tui silentij confers in peregrinationẽ, & negotia. quòd si iam in otio consedisti: exerce ingenium tuum præclaris in studiis, non vt amicus tuus, qui nihil vnquam parit, cùm tamen parturiat semper, sed vt edas aliquid, quo tuum nomen æterna cum laude coniunctum, ab hominum obliuione, omnísque prorsus interitu vindices. Leodiensem Episcopum, de quo multi multa narrant, omnia præclara, summóque digna principe, si quid habebo artis, aut facultatis, ornabo laudibus: sin, quod suscipiam, præstare non licebit: amabit ille tamen, vt opinor, voluntatem. tu me interim de meliore, vt ille inquit, nota commendabis, ciúsque in me beneuolentiam, si qua est, ea, qua apud illum vales, gratia fouebis. Vale, nosque sæpè litteris, si otium est, saluta. Venetiis.

SEBASTIANO LEONI
Cordubensi Romam.

SOles in nostris sermonibus, humanissime Leo, quod mihi maximum est argumentum amoris tui, monere me, atque etiam rogare, vt pro tenuitate valetudinis meæ litteris vtar moderatius, & in studio virtutis, quod difficillimum est, temperãtiam adhibeam: amabiliter tu quidem, & officiose admodũ: sed, hoc mihi persuadere si vis, prius illud persuadeas oportet, non magnoperè esse de gloria laborandum: inanes esse nostras cogitationes, stulta con-

ſilia, quæ ad eam dirigātur. ad quam cauſſam non tu quidem vnquam tantam afferes eloquentiam, vt in te tam præſtanti mihi quidem probes modum eſſe ſeruandum. quamquàm, quod ad rem attinet, tu quoque mecum ſentis, vel potius ego tecum. in litteris affirmas eſſe viuendum, & optandum in primis ſcientiæ cognitionem, ſed cum eo tamen, vt ſalutis ratio habeatur. obſecro te mi Leo, quid tu exiſtimas de iis, qui diuitias immoderatè appetunt? num errare videntur? certè. at ipſi aliter putant: itaque perſequuntur inſtitutum. quid de iis, qui honores ſitiunt? non dubito, quin hos quoque ſentias peccare. & peccant ſanè: timida eſt enim ambitio, ideóque miſera: neque tamen pauci ſunt, quos inficit hæc labes. ego & cum his intelligo me errare, & præterea cum multis: diuerſa ratio eſt. illi eas res plus æquo appetunt, quas conſecuti, meliores nunquàm, deteriores etiam plerunque efficiuntur: ego in earū artium indagatione ſum nimius, (ſic enim ipſe exiſtimas) quarum cognitio euellit ex animis vitia, inſerit virtutes. itaque vides errorem aliorum cum turpitudine eſſe coniunctum, meum non modo non turpem, verùm etiam laudabilem. At morbis ſæpè tentamur. Primùm hoc quidem non eſt præter naturam: ars enim præſtare non poteſt, vt rectè ſemper valeamus: nam, ſi poſſet, ij, qui ſcientiā medicinæ tenent, ipſi nunquā ægrotarent. deinde, eſt preclarum in maximis laborare: &, quacunque re virtutem emas, paruo emas. non poſſe autem nos ad ea, quæ ſumma ſunt, ſine ſudore peruenire, indicat illud, quod poëtæ ne Herculi quidem Ioue nato, niſi maximis exantlatis laboribus, cælum dederūt. Te ipſum rogo, qui me mones, quem ego ſtudia doctrinæ video nunquam intermittere: vllam ne voluptatem ea cum voluptate putas eſſe comparandam, qua legentes, aut ſcribentes afficimur? poteſt eſſe tāta ſuauitas, qua non maior ea ſit, quæ perfundit animos noſtros, earum rerum intelligentia fruentes, quæ ſunt ad bene beatéque viuēdum neceſſariæ? Quòd ſi quis doctrinā contemnit: haud ſcio, quid iſte curet. negligit animum quo nihil poteſt eſſe præſtantius: ſe ipſe ignorat, quo nihil turpius: corpori ſeruit, ignauiæ deditus: quod eſt illi commune cum belluis: quibus id præcipuum, vt alantur, ventríque indulgeant, à natura tributum. itaque ſequar meum inſtitutum, neque te, mi

Leo,

Leo, neque alios audiam, studiosissimè monẽtes: quorum equidem amo voluntatem, iudicium tamen cogor paululùm requirere. &, vt ipse quoque erga vos amici partes, vestro exẽplo, suscipiam: finite meam vocem in aures vestras influere, quæ vobis artium studia optimarũ assiduè cantat: quæ vestra vobis bona commemorat, eáque vt agnoscatis, & quantum licet exerceatis, hortatur. cui si parebitis, fructum capietis eũm, quẽ ipsi mihi, cùm meam reprehenditis in colenda virtute constãtiam, studetis eripere. Vale. Ex ædibus nostris.

MARCO ANTONIO LOMbardino Patauium.

SCis, optime Lombardine, benignitatem à philosophis, magis etiam à Christianis hominibus laudari: recte id quidem: nihil enim est, quod hominem æquè cum Deo coniungat: sed illa cautio requiritur, vt adsit cum voluntate prudentia. thesauros plerunque videas in aliquem conferri ab iis, qui dominantur. quære caussam: laudabilem nullam reperies. quis igitur beneficium illud prædicabit, in quo neque meritum accipientis, neque iudicium dantis agnoscitur? Equidem pro magnis opibus existimo hesternam illam animi tui significationem. quòd enim ad me munus misisti, tum est ipsum per se gratum, quia pertinet ad ea commoda, sine quibus imbecilla valetudine qui sunt, ægrè sustentantur: tum verò multò gratius, quia iudicij tui laude commendatur. nisi enim tibi meæ vitæ ratio, nisi ea, in quibus assiduè versor, studia probarentur: me tu certè, qui probitatem colis, qui doctrina ingenioq; excellis, beneficio non afficeres. quando igitur ex ista tua in me liberali voluntate, quid de meis moribus, quid de litteris sentias, facilè possum conicere: contemno Principum diuitias, beatus esse possum in tua beneuolẽtia: vnde honor, & decus, vnde præclara virtutis argumenta, vnde etiam commoda manabunt. quare conserua mihi, si vis me felicẽ esse, tuum amorem, quem certè intelligas mihi deberi. si tibi, mea quæ sint erga te studia, liceat intueri. Illa verò quæ à tua benignitate proficiscuntur, persuade tibi, hoc potissimum nomine, quia sunt amoris argumenta, mihi esse charissima: neque ego te vnquam ex beneficio,

ficio, sed beneficium semper ex te ipso pendam. Librum de Magistratibus, quem petieras, habeo equidem absolutum, nondum tamen edendum: itaque comprimetur, vsq; dum accuratè perpoliam. procemium degustabis: quod ad te cũ ac nocturna epistola statui mittere. Vale. Ex ædibus nostris, ante lucem.

PROOEMIVM LIBRI DE Magistratibus Romanis.

QVod in priuata domo paterfamilias, idem in ciuitate præstat lex. ille præcipit filiis, quid agant, & qua ratione agant: hæc iura ciuibus mandat, & ad pietatem, ad rectum spe præmiorẽ inuitat, à delicto, proposita pœna, deterret. quemadmodum autem rei priuatæ non hoc vno consulitur, si sit qui imperet: verùm illud prætereà requiritur, vt imperanti domestici omnes pareant: sic in ciuitate, nisi legem aliquis tueatur, &, vt ei ciues, quasi parenti optimo filij audientes sint, potestate imperióque perficiat: non est in ipsa lege præsidij satis, optiméque ac laudabiliter viuendi præscripta norma negligitur. quo fit, vt tam legi necessarius videatur esse magistratus, quàm lex ipsa ciuitati. Ac mihi, hoc de genere cõsideranti, longè videtur optabilius esse, vt iniquæ legi præsit optimus magistratus, quam vt improbus æquissimæ: nam, si summam potestatem cum optima mente coniungas: vir bonus in iure dicendo, præter æquabilitatem, & iustitiam, nihil spectabit: si quid erit in lege vitiosum, pro sua sapientia corriget: si quid ambiguũ, in eam partem interpretabitur, quæ ad pietatem, ad communẽ ciuiũ vtilitatem, ad Reipub. salutem propensior esse videatur. sin autẽ, qui non optimè sunt à mente constituti, iis potestatem addas, & voluntatem viribus confirmes: legis vocem magistratus non exaudiet, quid maiores voluerint, sanxerint, seruarint, non attendet: ad suum arbitrium, suámque libidinem omnia reuocabit. quod cùm faciet, Reipub. quæ tota à iure, & æquitate pendet, non solùm facto, sed multò etiam magis exemplo nocebit. nam quia præeuntem sequi non difficile est: propterea, qui imitentur, quam qui inueniant, plures nõ modò in Rep. administranda, verùm etiam in omni arte reperias. malè C. Cæsar, qui libertate

vi &

vi & armis oppreſſa, ea quæ omniũ erant, poſſedit vnus: ſed longe improbior, ac nequior L. Sylla, qui, vt auderet ſperare Cæſar ea quæ conſecutus eſt, exemplo ſuo perfecit. quòd ſi, qui legibus præfuerunt, tales fuiſſent, quales eos, qui leges ipſas condiderant, fuiſſe legimus: ſtetiſſet in ſuo gradu Reſpub. quæque artes in ciuitate libertatem auxerant, eadem facilè conſeruaſſent. verùm in hominibus, non in legibus vitium fuit. primi omnium duo fratres è Sempronia familia, Tyberius & Caius Gracchi, malo publico eloquentes, & ingenioſi, ſerere inter ciues diſcordias cœperunt, infimæque plebis animos nouorũ cõmodorum in ſpem turbulentis concionibus excitare. qui et ſi decreto ſenatus iuſta vi oppreſſi, debitas eorum audaciȩ pœnas exſoluerunt: tamen exitioſæ conſuetudinis initiũ attulit ille dies, qui ciuili ſanguine gladios primus infecit: quod enim non modò iuſtum, ſed nec vſitatum antea fuerat, id poſtea ne nouum videretur, effectum eſt. Itaque cùm aliquot poſt annis P. Sulpitius primum, vt viſus eſt, non peſſimè animatus: deinde, ſiue ambitione inductus, ſiue iracundia concitatus, ab optima cauſſa deſciuiſſet, eademque ferè, quæ duo Gracchi, in tribunatu pleb. aut certe non diſſimilia moliretur: facile ad vim & ad cædes prolapſa res eſt: neq; prius amare quieuerũt, quam ciuium magna parte trucidata, aut eiecta, vnius libido antiquis legibus par, atque etiam ſuperior eſſe cœpit. quod neque tunc, neque poſtea contigiſſet, ſi, quam ſapientes in ſcribendis legibus maiores fuerant, tã in creandis magiſtratibus cauti poſteri fuiſſent. nam, et ſi non rectè geritur publica res, niſi pręſtantibus viris, acríque ac magno animo præditis committatur: tamen periculoſa in primis hęc eſt, & lubrica ſanè deliberatio: propterea quòd non languentibus in animis, ſed in erectis mentibus, ac maximis ingeniis dominandi cupiditas exoritur. bonorum ſpe, fateor ad labores, ad induſtriam, ad ſubeunda etiam pericula homines incitãtur: ſed in libera ciuitate eſt, quatenus cuique credatur: & in danda poteſtate ſi modus retinebitur, modus item in gerẽda ſeruabitur. legitimis enim poteſtatibus, & moderatis imperiis alitur libertas: neq; facile quiſquam vult, quod ſe poſſe deſperat: et, qui tantum poteſt, quantum ſi conſequatur, cæteri nihil poſſent, hic ſi malus eſt, poteſtate fit deterior: ſin ita moribus exploratis, vt

tis, vt antea nihil neque fecerit indignum bono viro, neque voluerit, interdum tamen, vt humana mutãtur, à rectis cogitationibus ad iniquas libidines traducitur: & peccat eo ipso, quia peccare permittitur vt possit. Quocirca patriam meã singulari sapiẽtia institutam, ac diuino quodam cõsilio temperatam licet existimare: in qua neq; magistratus iidem cõtinuantur, quod est seruandæ ac diutissime Reip. retinendæ vinculũ firmissimum: neq; cuiquam tantũ vni cõmittitur, vt extraordinario iure elatus, libertati cõmuniq; otio moliri periculũ possit. qua moderatione factũ est, vt post annos M C X X I V. (tot enim ab vrbe condita numerantur) non modo Resp. sit, verùm etiã ita sit, vt omnibus rebuspublicis, quæ nunc sunt, magnitudine opum: iis autẽ, quę fuerunt, imperij diuturnitate antecellat. quæ quibus institutis, ac magistratibus vsa, ab humili, tenuique principio ad tantam dignitatem, atq; amplitudinem peruenerit: neque est hic narrãdi locus, & hoc argumentum viri sapientissimi ita non modò copiose, verũ etiam peritè ornatéque tractarunt, vt si quid velis adiungere, idem sit, ac si in Apellis aliqua perfectissima imagine, puta in Venere illa Coa elabores. Nobis Romana ciuitas proposita est. quæ quàm multas habuerit partes ad imitandũ preclaras, ex eo patet, quòd ita bello ac pace viguit, vt illius vim & potentiam omnes reges populíq; extimescerent, æquitatem & abstinentiã subiectæ vrbes nationésque diligerent. Formã senatus, quòd in ea publicum consilium fuit, ordinẽ comitiorum, iura legũ tribus libris exposuimus. Nunc de magistratibus, eorúmque potestate disputabimus: tũ quia locus ipse admonet, (hoc enim legibus adiunctũ, & tanquã adnexum videtur) tum etiã, quia Ciceronem, cui video in his libris, quos de Legibus conscripsit hunc ipsum ordinem placuisse, libenter imitamur.

CÆSARI FERRANTIO
Patauium.

EGo verò istum erga me animum, istam, quæ significatur in epistola tua, beneuolentiam amplector libentissimè, & amo prorsus amore singulari. nam, vt omittam, quod ita postulat humanitas: tui te præterea mores, tua modestia, & maior iam ætate virtus egregiè commendat.

quæ

quæ cùm ipsa me mouent:tum verò in affinẽ tuum, Episcopum Suessanum, studium eiusmodi meum est, multis abhinc annis ex incredibili eius humanitate,doctrináque susceptum, vt eos etiam, qui modò aliqua illum necessitudine attingunt, quósque ille charos habet, complectatur. quo tu in numero vt esses, affinitate primum, id est, naturæ quodam quasi munere,tibi cõtigerat:postea verò cùm natura voluntatẽ, & cum voluntate studia coniunxisti,excolendis artibus iis,vnde fluxit honor, ac dignitas affinis tui,vnde eadem ad te manabunt,si te illi,immò verò si te ipse tibi quam simillimũ præbueris.quis enim tantos processus tam adolescens in philosophia fecit, quantos illa tua in aula perillustri Cardinalis Estẽsis celeberrima disputatio,multis præsentibus,ostendit? Qua tamen de laude ita te sentire volo,vt maximam esse putes,si cum ætate tua conferatur:sin res ipsa spectetur, longè statuas maiorẽ esse posse,quódque viæ confeceris,id quidem esse multum,nec tamen tantum, quantum adhuc spatij super sit,sed,mihi crede, omnis in eo tuorum studiorũ sita perfectio est,si, quemadmodum nũc id cogitas,& id, opinor, agis vnum, vt intelligas, humanæ res quantum aliis aliæ præstent,ita,quãtum infra diuinas humanæ prorsus cunctæ sint aliquando simul cogitabis. næ tu, Cæsar, si te ad hanc, quam ignorari à plerisque video, præclaram disciplinam contuleris, magistros habebis haud paulò meliores,quàm quibus nũc vteris, aut etiam per omnem vitam vti potes.exstat sanctissimorum virorum multis libris expressa doctrina, qua instruimur, & erudimur ad æternæ vitæ salutem. habes præterea domesticum exẽplum affinis tui, summi viri, cuius in vitam si inspexeris, excitaberis ad omnem laudem : coles autem præcipuè veritatem, quam ille tuetur acerrimè , habuitque semper antiquissimam. neque verò impedio, quò minùs, vt cœpisti, Marco Antonio Genuæ, & si cui præterea velis,operam des : eloquentiam quoque si adiunxeris, vt res graues & obscuras ornatè ac splendidè tractare possis, minimè improbabo : sed illa præstantiora sunt, quò te hortor, vt aliquam omninò transferas industriæ tuæ partem.De libris ad te missis , habeo gratiam humanissimo , & in primis erudito iuueni , Sebastiano Leoni , vtriusque nostrum æquè familiari, qui mihi hãc instituendæ tecum amicitiæ occasio

occaſionem obtulit:quam auidè arripui. iam enim incenderat me ſtudio tui,cùm de ingenio,de ſtudiis,denique de tua ad optimas res propenſa voluntate multa prædicaſſet.quòd ſi quid acciderit ,in quo tibi opera mea vſui poſſit eſſe:id ſi ipſe intelligere potuero, mea ſpõte ſuſcipiam: ſin ſecùs, à te admonitus efficiam, vt eſſe tuam apud me plurimi voluntatem intelligas. Vale. Venetiis.

VIDO LOLGIO
Placentiam.

PAulo antè dederam ad te litteras,quas cõiectura dierum putabam tibi iam eſſe redditas: hæ nunc alteræ conſequentur. Scripſi, te abſente me ceſſare in litteris, & omninò tuam operam, tuámque illam in meis rebus officioſiſſimã ſedulitatem vehementer requirere:ſed meum conſilium eſſe, te iſtinc ne prius commoueres, quàm ego alicubi conſediſſem. id ego volebam ſcilicet inuitus, qui te ſocium & adminiſtrum meorum ſtudiorũ ſummè deſidero: ſed volebam tamen tui commodi cauſſa: primùm, quod hanc equitandi iactationem, quæ me equidem delectat,tibi otij cupido,ſuſpicabar nõ placere:deinde, quod accidiſſet, vt iſtas regiones peteremus, quod poſt balnea facturi videbamur:intelligebam fore,vt adire commodius ad me poſſes interuallo minore.nunc audi, cur ſentẽtiam mutauerim. Cardinali noſtro, cui nimium ſæpè calculus moleſtus eſt, multis iam remediis fruſtra tentatis accedere nunc ad aquas Lucenſes valetudinis cauſſa deliberatum eſt; noſque, vt ſcis,idem cogitamus. iis aquis qui vti volunt,id maximè ſpectant vt ſicco tempore vtantur.hæc eſt quaſi methodus quædam, quam ſeruantibus ſalubres dicuntur eſſe: permiſtæ cum imbribus putreſcunt, graui periculo bibentium. nos porrò, ô Lolge, qui didicimus à philoſophis, bonam valetudinem expetere ſapeintis eſſe: valdè in hac quidem parte ſapimus, &, vt optimè valeamus,accuratè,quæcunque vires tuentur,aut augent, perſequimur:quæ poſſe videntur infirmare,ac minuere,declinamus.itaque ad balneorum medicinam prius non accedemus,quàm id & tutò,& ſalutariter fieri poſſe intelligamus.nunc equidem alienum tempus eſt. vides, quæ pluuiæ,quam penè hiemales dies.hæc dum ita ſe habent,nos

oppor

opportunitatem expectantes, in his oppidis, & villulis iucundè satis oberrabimus. quod quoniam quàm diuturnum sit futurum, diuinare difficile est: & ego dum te careo, multis commoditatibus vna careo, túque, vt ternis iam litteris significare videris, non abes à me sine molestia: mea caussa rogo, tua hortor, vt, quanquam nondum consedimus, maturè tamen, nisi quid grauius impedit, reuertas. &, vt scias, quo me loco conuenire possis: Pisis ad Idus Iunias, & vltra, vt opinor, aliquàto. sed ad Idus Iunias certè commorabimur. Vale. Pisis.

HANNIBALI CARO
Rauennam.

FOroliuiensibus malè sit, qui te longius à me abstrahunt, sed istorum motus præfecti prudentia sedabit. túque vt scribis, Rauennam breui recurres. ibi velim ne quid caussæ sit, quò minus ad me quamprimùm. ego volebam ad te, sed impediunt multa, maximè Ciceronis editio: cuius tempus aduentat, vel potius iam adest. itaque occupationum onere valdè præmor. sed mihi nulla res esse potest tanti, vt ab hoc scribendi officio diuellar. Nunc est, quod ad te velim. Qui tibi has litteras attulit, est & mihi, & fratribus meis valdè familiaris. eius opera multis in rebus vsi sumus egregiè fideli. cùm Rauennam venturus esset, quiddam vt exigeret, quod ibi habet in nominibus, petiit à me, vt se tibi commendarem. dixi, cùm caussam optimam haberet, commendatione eum non egere: tamen me esse facturum. Si quid me amas, Care, vel potius, quantum me amas, tantum hunc hominem adiuua. his temporibus cùm fides vbique sit angustior: vereor, qui debent, ne non facilè dissoluant. si res in iudicium venerit, noli pati, virum bonum, amicum meum, exhauriri longi temporis impensa. beneficium non conferes in ingratum: memorem enim cognoui. sed tu eum ne spectes: me vide, qui à te petò. mihi enim gratius facere nihil potes. nam etsi quod ad nos attinet, ipsi quidem inter nos magis, quàm amamus, amare non possumus: tamen valdè laboro, in quo me ambitio quædam mouet, vt homines nostram coniunctionem, tuámque in me beneuolentiam perspiciant: quarum alteram vitæ æqualem fore,

alteram eiusmodi iam esse confido, vt nihil addi posse videatur. Vale. Venetiis.

EIDEM, Rauennam.

VIrum te duco, qui compedes illos frangere, & aliquando te in libertatem vindicare potueris. id quod ego, qui neruos ingenij tui benè cognitos haberem, prorsus ita fore sperabam. vt autem etiam cum Guidiccione, id est, cum homine doctissimo, & ad tuam naturam aptissimo, tibi viuere liceret: hoc verò ne optare quidem vnquam sum ausus. quod quando accidit, beneuolentiæ in te meæ est, gratulari, quod euenerit: prudentiæ autẽ tuæ non committere, vt frustra euenisse videatur. Herum habes, Care: herum autem dico? cuius ea suauitas est, is in te amor, vt potius æqualis, potius germani fratris loco tibi sit: sed quoquo nomine appelletur, cum certè habes, qualem vis. Quare, quod mihi, aliorum arbitratu cùm viuebas, promittere solitus eras: id ego nunc, quando tui iuris es, non à te petam, sed exigam, vt operas Musis, iam diu à te, non sanè tua culpa, tamen prætermissas, eo, quicum es, permittente, atque etiam cohortante, reddas. sed ita procul dubio te esse facturũ, vel potius iam facere existimo. itaq; hoc ne monendus quidẽ es: illud autem etiam rogandus, vt ad nos quàm primùm venias, vt possim vrbanitatis tuæ sales ex interuallo regustare. pedibus, puto fore cõmodius: nam mari præ frigore obtorpueris. ô dulcem congressum, in quem ego, vix credas, quam multa reseruem, quæ litteris commissa, eandem suauitatem non habent. Vale.

EIDEM, Rauennam.

FEstiuum Molsæ nostri poëma libenter legi, explanationem verò tuam libentissimè: & sum admiratus acumen ingenij tui summo iudicio coniunctum: quorum alterutrum non ita multis cõtingit, vtrumque verò paucissimis. Quòd scire vis, quid alij sentiant: idem quod ego, nihil esse in illo genere perfectius. quo magis te hortor, vt hanc facultatem ad grauiora studia transferas, & aliquando te, ab istis occupationibus vindicatum, in litteris totum abdas. quod si maturè feceris, cerno iam animo, quantæ tibi

tibi hoc consilium laudi, quantæ nobis, qui te amamus, lætitiæ sit futurum. memini, quid tu mihi te facturum esse dixeris: neque te arbitror oblitum, quid ego tibi in eam sententiam responderim Mi Care, induc animum, nullos præstantiores esse fructus, quam qui è virtute colliguntur. &, cùm hoc feceris, quod & facis, & fecisti semper: tum illud tecum existimato, ac pro certo habeto incredibilem esse exspectationem, quam de te apud homines concitasti: quam si sustinere, ac tueri vis: contende, dum integrum est, omni studio, vt ex hoc vitæ genere, in quo olim te non tuum iudicium, sed vis quædam temporum, tanquam in aliquod pistrinum detrusit, quàm primùm te eripias. quod quia tibi deliberatum esse mihi sæpè ostendisti, non ero longior in te cohortando: tantùm hæc attigi amore impulsus, vt intelligeres, in summis meis occupationibus me tamen de tua laude cogitare. De Ardinghello nescio quid atrocius est allatum: quod ego sanè quàm pro eo ac debui, molestè tuli. hominem enim eruditum, & cùm tibi amicissimum, tum à nobis, vt visus est, non alienum cognoui. velim, tu id ad me planius, quid fuerit, & vnde fuerit perscribas. Vale.

EIDEM, Rauennam.

Litteris tuis, quas tu Idibus Quintil. dederas, ego Nonis accepi, rescripseram quomodo mihi tunc occupatissimo licuit: postea, cùm eas per otium in manus sumpsissem, accuratiúsque perlegerem: sensi me quasdam partes, quibus nunc ex interuallo respondeo, imprudentem omisisse. quod etiam si ita non fuisset, ego tamen aliquam scribendi sententiam alicunde arripuissem: non solum, vt quasi tecum loquerer, quo nihil facio libentius: sed etiam vt tuas elicerem, quarum sermo & purus in primis est, atque ornatus & humanitatis, ac beneuolentiæ notis maximè insignis. vel quas mense proximo dedisti, quàm amabiles, quanti consilij, quam multi officij? quod munus, quæ partes in iis à te sunt hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi prætermissæ? quàm accuratè, quàm distinctè, quàm peritè tuam de meis typis sententiam explicasti? quidus quidem typis, spero fore, vt emendatissimis vtar, quando ad te, & ad Thomam nostrum missi sunt: quorum

alterum in labore patientissimum, alterum in iudicio elegantissimum cognoui. Quòd autem ita scribis, homines hoc animo esse, vt nihil à me nisi perfectum, absolutúmque expectent: facis tu quidem officiose, & peramanter, qui ad me excitandum aliorum quoque opiniones, & iudicia colligas: sed hoc ipsum genus, quod perpoliri à me vis, vt perficiatur, in te est. Quare, quoniam ita casus tulit, vt vnus ferè hoc tempore tãtum mea caussa posses, quantum ego tua semper volui: etsi mei commodi, atque etiam honoris ratio postulare videtur, vt in te rogando pluribus verbis vtar: tamen id non faciam, ne maiorem desiderij mei, quàm humanitatis tuæ rationem videar habuisse. De artifice autem confirmando, quoniam in hoc vides esse omnia, & me longinquum nihil posse intelligis, omnem curam tu suscipias oportet: qui vt idem nobis sit, qui antea fuit, facile cum prudentia, tum commoditas illa tua præstabit. quanquàm non dubito, quin ipse per se, vel sine vllo artificio tuo, ad id, quod reliquum est, persequendum ita, vt volumus, animatus sit. profectò enim constantiæ rationem sibi habendam ducet. sed tamen, quoniam gloriæ magis studio, quàm emolumenti cupiditate incensus, ad opus est aggressus: subiicies tu quoque identidem in sermone quasi igniculos, vt vehementius inflammetur. Ficus tuas quod ais te in apertum referre velle, vt aliquando venales circumferãtur, quæ quotidie ab omnibus, te insciente, degustantur: ego verò vt id facias, magnoperè suadeo. Quòd autem meorum typorum exspectationem nimis longam esse dicis, mihi quoque ita videtur. ídque cum mea caussa, tum tua non mediocriter doleo. Figurarum opus, quòd te hortante sum exorsus, texitur illud quidem diligenter, sed vereor ne plus oneris susceperimus, quàm quãtum nostra imbecillitas sustinere possit. quod si ita erit, accurres, vt, parte aliqua nobis detracta, & in te translata, releuemur. Sed amabo, quid sibi vult, quod in tuarum litterarum clausula posuisti? te, si quæ essent inter nos ad significandum notæ, quiddam occultius fuisse scripturum. equidem, etsi quale sit, videor mihi iam intelligere: tu tamen vt apertius declares, valdè velim. De mandatis meis, ea, quod tuo commodo fieri possit, si exhauries, per mihi gratum, pérque iucundum fuerit: sed illud primo quoque tempore, de quo se Martellus tuus curaturum recepit: qui

si stetit

ſi ſtetit promiſſis, reliqua ego à te exigo : ſin autem, quod pollicitus fuerat, nondum exſoluit:eum tu litteris appella. nam de cæteris non ita valdè vrgeo : ages cum licebit, vel dicam etiam cùm libebit.in hoc autem niſi mihi quàm primum ſatisfacis, prædico tibi; flagitatorem habebis acrem & permoleſtum. Vale, & amicis communibus ſalutem à me plurimam. Venetiis.

OCTAVIANO MAGIO *Romam.*

PRofectò nihil tam accidit contra voluntatem, quòd aliqua demùm iucunditas non temperet. ſic ſunt humana.angebar animi,(quid enim diſſimulem?) tuis factum occupationibus, ne te complecterer diſcedentem : nunc idem gaudeo,eueniſſe quod nolebam : quando tu arrepta inde tui purgandi occaſione, litteras ad me miſiſti; officio primùm refertas,& humanitate ſingulari,deinde latinè loquentes egregiè,ſic,vt eius vrbis, in quam te cum Aloyſio Mocenico præſtanti viro, Venetæ Reipub. legato contuliſti,veterem eloquentiam redolere videantur. Quare cùm animo ſum lætatus erga me tuo, fuitque voluntatis ad me amandum propenſæ gratiſſima ſignificatio : tum verò ex iſta,quam adoleſcens admodum conſecutus es,latinæ linguæ facultate, iſtóque,quo te video florere, ingenio, tantum acceſſit ad lætiam,quantum ne conabor quidem verbis explicare, ſenſu ipſo vix, atque mente comprehendo. Atque equidem tibi eò etiam gratulabor magis,ſi tua bona noueris, id eſt, ſi &, quæ habes iam, ſtudio tueberis,&, quæ oſtenduntur, ac deferũtur à fortuna, magni facies: quantúmque in te erit, nunquam dimittes.non enim, mihi credas, tanti eſſe tibi Roma debet, quia Roma eſt,quæ præſtantes olim viros tulit, imperij terminos cum Oceano coniunxit : quanti ob vnius hominis conſuetudinem cuius eſt humanitas doctrinæ par; doctrina verò, quæ poteſt eſſe maxima, is eſt Octauius meus : qui vrbem,à qua cæteri honeſtantur, ſua ipſe virtute nobilitat. Hunc tu virum nactus, cole,ſi ſapis:& pete tuam gloriã ex illius conſiliis,vtere quantũ licet:& vt liceat plurimùm, exopta. ipſe te, ſi vacabit, nunquam à ſuo congreſſu, nunquàm à ſermone excludet. commendaticiis ad eum litteris mini-

mè opus eſt, nec fert hominis humanitas: & tu illi, quod epiſtola tua ſignificat, ſatis iam notus, fortaſſe etiam familiaris. Quod reliquum eſt, non te fugit illud: Magiſtratus virum indicat. itidem hæc legatio, qui ſis, qui futurus aliquando, patefaciet. quamobrem incumbe ad laudem: amplectere virtutem: illa reiice, quæ bonis artibus, ac moribus aduerſantur: quæ te ſæpè in iſta ætate, tuorum commodorum, tuæque tanquam hoſtes gloriæ, circumuenient, nec facile, niſi prudentiam ſummam adhibueris, depellentur. Vale, & ſalutem dic meo nomine exquiſitæ eloquentiæ viro, Iulio Pogiano, cuius tibi amicitiam, & conſuetudinem valdè gratulor. Venetiis.

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII LIBER TERTIVS.

HIPPOLITO ESTENSI Cardinali Ferrariam.

VALDE me leuauit, in hac mea ſatis grauiter affecta valetudine, oratoris veſtri, Hieronymi Faleti, viri præſtātis oratio: qui cùm ſermonem mihi, Ferrariæ tecum habitum, expoſuiſſet, multáque, vt ſolet, de ingenio tuo ſingulari, de ſumma grauitate, ac ſapientia, nonnulla etiam de tua nequaquam à me, vt audieram, aliena voluntate narraſſet: cœpi lætitiam, quantam aliquis ex inſperata, exoptatáque re capere maximam poſſit, meáſque ſtatim eſſe partes duxi, vt ad te ſcriberem, agerémque gratias, quòd in eo loco, vnde me depellere fortuna conaretur, tua me retineret humanitas. quo ſane mihi nihil optatius, nihil hoc tempore, cùm infirmus langueo, ad animum meum ſuſtentandum opportunius potuit accidere. atque equidem

equidem ita statuo, actum esse mecū miserè prorsus,atq; infeliciter,quòd meam ad te veniendi cupiditatem incredibilem pestilentia primùm,deinde morbus impedierit: & in eo magnum studia mea, meásque res adiisse damnum: quibus à te,pro tuo instituto,veteriq; consuetudine consultum iri optimè pro certo existimabam. quod quando ita accidit,& quando me à tuo conuictu non mea voluntas,non iudicium,aut vlla mentis inconstantia,sed corporis imbecillitas,atque hæc anniuersarij, ac penè iam perpetui morbi vis importuna sciūgit:peto à te,Princeps humanissime, id saltem, quòd in tua, non in fortunæ manu situm est,tribuas,& largiare,vt beneuolentia mihi tua, & quæ fuit antea,& quæ si ad te iuissem, futura erat, eadem conseruetur.hoc si assequor,beatus hac vna re sum:cætera parui pendo.ea porrò mihi vt conseruetur,ita postulo, si me, qualis in aula tua fuissem, talem esse absentem intellexeris, id est, obseruantem tui, tuáque in laude omni studio & cogitatione defixum. Quòd si quibusdam litteris animus à me tuus est offensus:quod in iis dicar minus fortasse,quàm decuit, de te,aut de tuis modestè locutus, quod certè secus est : sed si me tunc à mea consuetudine impetus quidam abduxisset iracundiæ : nosti pro tua sapientia ingenium humanū:magna vis doloris est : impellimur sæpè longius , quam ratio concedat : & facta quæ sunt,paulò post infecta frustra cupimus.te tamē ita decet ignoscere dolori meo,si ex iusta, vt ego arbitror,caussa susceptus est:sin aliter tibi videtur, ignoscere tamen debes, vt eluceat magis in culpa humanitas : quæ si omni digna Principe virtus est, te videtur Principe dignissima, quem ad omnem laudem natura genuit,disciplina erudiuit,multorum annorum consuetudo assuefecit. Vale. Venetiis.

FRANCISCO MOLINO
Patauium.

QVod meas epistolas descripseris,valdè te amo:& custodiri à te malo,quàm ad me mitti. Quod autem, non esse tibi scriptionem illam infructuosam, significas: prorsus non abnuo:veruntamen, quod tibi hoc in genere multo & plura, & meliora domi quotidie nascantur, hoc equidem nomine haud paulò magis tibi gratulor. quam

tu, si sapis, agnosce, & opta diuturnam occasionem. viuis cum excellente viro, adolescens, præstanti ingenio, optima valetudine: viuis Patauij, id est, in vrbe scientiarum laude celeberrima: quo, tanquam ad mercatum, virtutis cupiditate ita omnes confluunt, vt inanes redire turpissimum ducant. Plura non debeo. noui enim, ad quem: & hæc ipsa minimè necessaria videbam: sed obsequendum amori fuit in te meo, qui me tacitus, vt tecum de tua laude loquerer, hortabatur. Patri verò tuo, & optimè de me merito, & iis virtutibus, quæ nobilem virum decent, in primis ornato, quid est, quod à me deberi non intelligam? Exstabit igitur in te, si qua re potero studium meum: illum autem colam sensibus intimis in omni vita studiosissimè. Vale, & vt Mureti contubernio ac disciplina dignũ te præstes, quanti tuam laudem facis, quæ mihi maximæ curæ est, tantùm enitere. Venetiis.

MARCO ANTONIO
Mureto Patauium.

BEasti me tuo iudicio: si modò plus est à te veritati, quàm amicitiæ tributum. quod ego, quia faueo meæ laudi, facile mihi patiar persuaderi. sed, amabo te, visne mihi legem illam diutius deberi? nescis, quàm sim studiosus huius generis monumentorum? describe aliquando: aut, si, stantem in media via describere, minus honestum videtur, nec pudor tuus fortasse fert: da negotium homini diligenti, quando Achilles noster vel negat, vel certe prorsus agit eo modo, vt negare videatur. salutabis tamen eum meis verbis: cui certe fortunam opto, qualem si magister eius haberet, omnia bona, merenti pessimè, contingerent. Si quid peperit ingenium tuum, dignum penè dixi vtroque nostrum, sed si quid te ipso dignum, mitte: vt constes humanitati tuæ, atque etiam constantiæ: es enim pollicitus. Quid Molinius meus, flos omnium leporum, omniumque virtutum? vt valet? iube eum saluere quàm potes humanissimè. Charta me deserit, vt vides, tecum suauissimè loquentem. Vale.

EIDEM,

EIDEM, Patauium.

VNam tragœdiam duobus ipsis diebus, cùm assiduè scripserim, absoluere non potui. meorum oculorum, vt video, res non est, ac ne digitorum quidem. quid? ego habeo tuos articulos? huí, quantum interest. reliqua igitur ad te reiicio. vinces mei facile celeritate: ęquabis in diligentia, si volueris. finge operam te dare, cùm describes, homini litterarum & prorsus ignaro, & prorsus cupido. finge, amico singulari: quem explere officiis, si liceat, optabile sit. quanquam hoc non finges. nam cùm à domesticis discessi, nihil habeo te charius. veruntamen, hęc si tibi proposueris, de quo rogandus non es: monere tantùm volui, nihil quicquã omittes in describendo. habes, quam ego in me desidero, mentis constantiam, pectoris firmitatem. hęc mihi morbi diuturnitas eripuit: quæ video esse in te, vtinámque diu videam. ἐν τῇ ἀκμῇ, habes oculos in legendo, manum in scribendo exercitatã: vacui verò tẽporis quantum vis: & vis in rebus meis plurimũ: qui te sæpè dixeris, professúsque sis ad meum arbitrium tua studia conferre. nam, quod ad Gymnasij curam attinet, nec dies instat publici muneris, &, si instaret, opera hæc bidui tota est, bidui, inquam, tibi nihilo longior: mea verò & diuturni temporis, & laboris esset non ferendi. ad hæc si accesserit voluntas, quę mihi non venit in dubium, & inductio illa animi, quę magnas res facilè conficit: negotiũ habeo absolutum. serua, mi Murete, quod in te est, amìcum tuum integellum: parce valetudini: nostram imbecillitatem, tuorum officiorum ope sustenta. scis, ἐμοῦ βλέποντος, quo amore, quo consilio, quo etiam præsidio fortunæ tuę nitantur: ἐμοῦ ζῶντος: nosti reliqua. Hæc aliena manu scripsi, cùm paululùm languerem. tota enim ferè nocte, nescio quo casu, somnum oculis non vidi meis, aut vidi tristium imaginum turba permistum. Tuum Euripidem remitto, vnáq; meum, quẽ cupio similẽ esse tui. Ex ædibus nostris.

EIDEM, Patauium.

MOnstri simile, Muretus non respondet: immemor nostri? nefas credere: & hanc suspicionem longè animus respuit. at occupatus? hoc fortasse verum. vlla ne

cursum amoris interrumpit occupatio? omitto iocum. Mi Murete, garrit sæpè amor: at tu siles, cùm tamen, vt opinor, ita me ames, vt fortasse nemo magis: quod certè facis mutuo. quòd si, quia leg. m illam describere per tua negotia non licet, ideò non scribis: rogo te, abiice istã curam. abrogentur potius omnes leges, quàm tuarum litterarum fructu diutius caream. nec tamen, detrahi multum de otio tuo mea caussa, volo. scio, tempus quàm vtiliter ponas. illa satis erunt: M. Manuti, valemus: & valere te, valdè cupimus. τὰ ἠθικὰ sunt in manibus. cum Molino tuo, cum Sofiano sæpè sum: planè viuo. Hac sententia, sed aliis verbis, id est, elegãtissima, quibus ipse abundas, si scripseris: satis planè cupiditati meæ, (quid enim dicam voluntati?) satis etiam officio tuo feceris. Video te exspectare aliquid de meo discessu. dies appropinquat, vel potius iam adest. iam, vt ille ait, sarcinulæ collectæ sunt omnes: nec ferè quod agam, superest. itaque Nonis Sept. cogitamus. Cum illo, qui mihi nunquam placuit, impuro homine, si quid aduersus me, suscipe, vt ego in tuis iniuriis soleo, & sustine prælia. neruos enim habes. ille, nostram vicem, vlciscetur sua malefacta. nam inuidia rumpitur: & habet, quod intimis eum sensibus dies noctésque excruciet. nos laudabilia cogitemus, & ad præclara illa studia incumbamus: de isto ne meminerimus quidem, qui bonos omnes, hoc est, sui dissimiles, odit iniquissimè. Vale, & amicis nostris (sunt enim ferè communes) plurimam salutem. Venetiis.

SCRIPTIS litteris, & iam obsignatis, hesternæ tuæ sunt allatæ, Græcè loquentes non minus argutè, quam eleganter. qui possum paria paribus? si pergis, clamabo me circumueniri. mehercule non tam aquis vlli fontes, quàm ingenium tuum scatet Græcis & sententiis, & dictis. macte: extra iocum, amo te quotidie magis: quia tu scilicet ad perfectam virtutem quotidie accedis propius. Sed pauca de re. Vidésne quàm facilè tum ferantur, tum abrogentur leges? Vbi sunt, qui tribunitiam potestatem accusant? illa equidem, cum bona mente coniuncta, salutaris. Sed hæc ne nimium curemus. vtere fortuna tua. ego alias regiones specto, inuitus nostri dissidij caussa: sed coniungemur animis, corporibus disiuncti. id est maximum, in maximo dolore, solatium. De Philopono, quia comes

futurus eſt itineris mei, velim ineas rationem, ſi eum hic reliquiſti, vt ad me quàm primum. colligo omnia, ne quid me moretur in diſceſſu. non enim id agitur vnum, vt voluntati meæ, ſed illud ſimul, vt fidei ſatisfiat.

EIDEM, Patauium.

TV vide, cui committas. ego enim binas tantum accepi. prioribus reſpondi nudius tertius, meámq; tibi de Bononienſi re non modò ſententiam, verùm etiã voluntatem oſtendi. his alteris, quæ mihi redditæ ſunt heri veſperi, ſi rem ſpecto, reſcribere nihil eſt neceſſe: ſunt enim eiuſdem argumenti: ſin tuã voluntatem, quæ quãta ſit, ex tuis litteris apparet: ſunt eadem iterãda. ſic igitur faciam. Affirmo tibi Sigonium noſtrum, ſi Bononiam ierit, præſenſque contenderit, certũ futurum. habet auctoritatem, ex huius loci dignitate partam, mirè ſuis amplificatã ſcriptis, præſertim his poſtremis, inſigni doctrina, iudicio, ingenio, diligentia refertis. ſtudia Bononienſium ciuium facilè colliget. ciuitas enim eſt ad humanitatẽ nulla propenſior. Accedit, quod aut petet ſolus, aut cum iis, quos neque nominis fama, neq; verò, vt à nonnullis accepi, litterarum ſcientia magnoperè commendet. Bargæus enim οὐχ ὁ τυχὼν ἀνήρ, conditionem illam certè non ſpectat, qui enim Piſis dominetur, & ſua virtute, quam nouimus excellentem, & principis gratia, cuius in ditione natus eſt: quo conſilio ad res nouas animum adiiciat? Ergo, ſi Bononiæ Sigonius: vides, quid ſequatur. diis hominibuſque approbantibus in eius locum adſcendes. quo mihi nihil eſſet optatius. nam ſpeciem habet Bononienſis conditio maiorem, vt in gymnaſio Italiæ celeberrimo, emolumenti certè haud paulò plus hic video futurum. atque etiam de dignitate videro. tractãtur omnino litterę ſplendidius in publicis gymnaſiis, & docetur de loco ſuperiore virtus maiore cum gloria: ſed clariſſimum Venetiarũ nomen quaſi luminibus obſtruit Italicarum omnium ciuitatum: & hic ortum decus facilè manat, ac diffunditur per omnes gentes, propter huius vrbis communionẽ, & quaſi ſocietatem cum orbe terrarum vniuerſo. Hic venit in mentem: Cur tu igitur migras? alia ratio eſt. ego vrbem linquo, non cum vrbe emolumentum: quin hoc augeo vehemen-

vehementer:illam prorſus amittere non videor,quia Romam ſpecto. Habes meam ſententiam, quod quidem ad te attinet.De Sigonio autem , quia nihil eſt tam amplum, quod eius virtus non æquet,meam, vt opinor, diuinationē exitus non fallet, niſi ſi quid attulerit caſus, qualia fert hominū vita. De Mollini noſtri valetudine,cùm reſcribes, adde verbum,ſi me amas.Vale.Venetiis, Nonis Septemb. quo me die diſcedere cogitantem noua res detinuit.

EIDEM, *Patauium.*

QVid homini non timendum?cùm te, tā validum,iſtis lateribus, iſta ætate, nihil tale metuentem animus reliquerit. valdè me percuſſiſti tā graui nuncio, eóq; magis,quòd ignorare te cauſſam ſcribis. nam tuendi tui quā rationem inibis,ſi te morbus inuaſit imprudentem? tuam continentiam narras.equidem ita credo.vnde igitur fluxit vitium?parce tibi in ſtudiis, mi Murete,pro eo quanti ipſe tibi es:aut, ſi te ipſe nō diligis, quem omnes penè diligūt, pro eo quanti ipſe apud te ſum : quem tu niſi magni facis, egregium ſimulandi tenes artificium.ne ſcis,modum eſſe retinendum in omni re? neſcis, virtutem nimis appetere, virtutem non eſſe? age igitur iam te reſpice,ſi minus antea:tibi conſule, & eam quære gloriam, quæ te viuentem oblectet,non quæ diſcedentem è vita proſequatur.ita diu iucunde viuam,vt acerbè nunc viuo,quia ſollicitus de te ſum. medicos habes doctrina ſingulari, quorum conſilio vti poſſis : cælo vteris clementiſſimo : in rebus tuis nihil, opinor, eſt incommodè. genus enim vitæ non honeſtum minus,quàm vtile, delegiſti,et ſi te ſcio de re & lucro minimum laboraſſe, illa verò habuiſſe prima, quæ nec mihi poſtrema vnquam fuerunt, decus , & amicitias nobilium virorum. Hæc cùm ita ſint, modò paulò minus mentem, & paulo magis corpus exerceas; rectiſſimè tibi erit:nóſq; tui peramantés,afficies maxima lętitia. quod auguror futurum:&,vt meam ſpem, quantum in te eſt, exitu confirmes, te ipſum tua , nec minus mea cauſſa rogo. Kalendis April. omninò te, ſin id minus, Catullum tuum exſpecto. diem vnum prorogari,è re mea non eſt.Vale.

EIDEM

EIDEM, Patauium.

PLane nō efsequeris,vt video, quorſum illa de me Momo ſcripta ſint à me, non enim id ſpectaui, tuam vt remorarer induſtriam,ſed vt acuerem potius, atque incitarem.tu autem ita commotus es,ita mecum vehemēter, ac penè iracundè agis in epiſtola tua, vt vix tibi tēperes, ac ne ſatis quidem,cùm velles,temperare potueris, quin aculeos etiam in me nonnullos emitteres. deinde quaſi blandiris in extremo, verbis vtens amantiſſimis, atq; honorificentiſſimis;cùm ea mihi tribuis,quę ſi reſpuerē, ipſe me non amarem. tanti enim mihi ſum, quanti ab iis quibus ego plurimum tribuo,fieri me ſentio. Ac putabā, mi Murete,meos tibi ſenſus benè cognitos omnes eſſe:quòd ſi paululum à mente quandoq; aberraret oratio, non eſſe facturū, vt eò mea verba detorqueres, quò neque meum iudicium, neq; noſtra iam penè fraterna neceſſitudo ferret. quod quando ſecus video contingere, aberit poſthac à meis litteris omnis ironia, aberit iocatio, quidquid deniquę eius eſſe generis intellegam, vt in vtramque partem flecti poſſit.de illo ne meminero quidē,ſi potero:hominem enim contemno:ſilentium quidem, quod potero, ipſe mihi imponam. De Plauto videor tibi ſcilicet, quod aiunt,in alienam meſſem,ſic enim illud interpretor,A me, vt ſcis, efflagitabatur. Tu verò, me perlubente, rem ſuſcipies: ſi modò, quod contrà mihi videbare,animum induxiſti, vt efflagitantibus breui ſatisfacias. verùm ſi pręclaros de Finibus commentarios, ad exitum iam perductos,paucorum dierum ſtudio perpolire non vis, & magno litterarum damno pateris iacere: qui ſperem te aut velle hoc tēpore noui aliquid ordiri, aut, ſi ordiaris, poſſe pertexere?magni negotij eſt, quantum otij res exigat tuis occupationibus eripere: non minoris, à te ipſo, vt velis, impetrare.facio tamē æquiſſimo animo, vt in te reiiciam, ac transferam hoc,quidquid oneris,aut laudis eſt. conſulatur modò publicæ vtilitati.id,non modò à te;quem fero in oculis, ſed ſi vel ab iis, quos & de facie, et de nomine prorſus ignoro præſtabitur, ęquè lętabor. Quare non ſolùm per me licet,verùm etiam,ſi pateris, precibus tecum ago,vt ad emendandas, illuſtrādáſq; Plautinas comœdias tuam excellentem induſtriam conferas. vereor tamen,

ne,

ne, quod summè cupio, id frustra rogē, atque exspectem. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium.

REm tenes: optimè tres poëtæ coniungentur, ille, M. ANTONII MVRETI COMMENTARIO ILLVSTRATVS, reliqui duo, si rem suscipis, quod ita liberaliter, ac benignè polliceris, vt à me non minorē verbis, quam re gratiam ineas, AB EODEM EMENDATI. quòd si, vt significas, ad emendationes aliqua præterea fiet accessio: næ ego tunc verè mutuam inter nos esse beneuolentiam intelligam, ac velle te mecum officiis certare: in quo antea (dicendū est enim) potuit esse illustrior amor tuus. Confugies videlicet ad occupationes: ego ad illud: Nulla potest esse occupatio tanta, quæ amoris, & officij cursum debebat interrumpere. me ipso quēquam ne tu magis impeditum à negotiis, districtum à curis vnquā nosti? quis tamen amicorum (amicorū autē? immò verò etiam alienorum) negotia curat libentius? tua sanè caussa noctis etiam partem cogitando sæpè consumpsi: cùm tamen corpusculi tenuitas maximè quietē postularet. Sarcies igitur, si quid omissū: vel, si nihil, auge superiora: quod certè potes, &, si meum in te animum spectas, etiam debes. Vale.

EIDEM, Patauium.

REmitto scholia, vt habeas corrigēdi facultatē. quanquam est, cur addas potius, quàm mutes. quid enim? totus ne quartus liber ita mendosus aut obscurus est, nihil vt assequare, nihil scriptione dignum excogites? mihi non probabis nec omninò cuiquam, tuum in Catullum præstantem commentarium qui legerit. confice igitur, quantum quidem per te licet. licet autem tibi, quod, vt ego sentio, quàm paucissimis. nos opus nostrum intermisimus tua caussa, tuum ipse opus nostra caussa vt vrgeas, atque absoluas. nec dubito, quin, si adniti volueris, & quasi cum ipsa re contendere, quod ego interdum soleo: magna ex parte præstes id, quod præter opinionem meam, vt aliquid ἐκ τῶν ἀδυνάτων, abiecisti. De rebus tuis, quę mihi me

hi mehercule magnæ curę sunt, consilium dies afferet: animus certè meus fluctuat: ita multa in vtramq; partem occurunt. placet constantia, ita, sed si cũ vtilitate coniungatur. vtilitatem porrò non lucro magis, quàm dignitate, metiamur. quod tu quoque videris significare in illo loco, Vellem hic paulò ἐντιμότερον viuere liceret. Veruntamen, mi Murete, si quid agimus minus interdum splendidè, contra quam nos pręclara liberalium disciplinarum studia docent, excusamur temporum iniquitate, & multorum exemplo qui, cùm affluant iis rebus, quę sępè à nobis fortunę potius culpa, quàm nostra desiderantur, quotidie tamen aliquid vltra appetunt: quam meus magister Egnatius, si audires verba, summam stultitiam: si vitę rationem spectares, plane singularem sapientiam iudicabat. Vale. Venetiis.

EIDEM *Patauium.*

QVinctilis Kalendę, quem tibi ego diem definieram, pręteriere iã, vt vides. itaque, si quã ex meis litteris de perpoliendo Catullo tuo curam susceperas, ea te libero. tẽporis enim coactus angustiis, mãdaui meis vt alia quędam prælo subiicerẽt. mẽsem, quod ad me attinet, vel integrum, eóque amplius, licet imponas. interim ad Terentium omnem tuam industriam, suadeo, conferas. noui omninò te laudis in studio nunquam languentem, sed in hoc libro, qui maximè omnium versatur inter manus, ipse te debes incitare, & eò magis quod erit, qui editum statim arripiat, syllabatimq́ue omnia dimetiatur: admodum enim seuerè, ac studiose iudicat aliena: sua verò premit, exire non patitur, diu licet euigilata, acerbus etiam in se ipsum, miniméque indulgens. Ego accingor ad Plautum. nec desperarem aliquid à me, si minus ingenio, saltem diligentia, posse pręstari: sed interpellant salutatores à mane ad vesperam, honesti illi quidem, cupidi virtutis, officio & amore erga me, vt videntur, incensi: tamen interpellant. scis illa Ciceronis nostri, ad Sebosi, Arriiq́ue aduentum ingemiscentis. Hui, vnum ne ego Sebosum, vnum habeo Arrium? videlicet, sexcentos: quibus, velim nolim, horæ dãdæ sunt omnes. ex quo quãtum molestiæ, quantum hauriam acerbitatis, ipse, qui

meam consuetudinem,ac meos planè sensus tenes, facile potes coniicere.nam rem familiarem, & si minimè abundo,iacere tamen æquo animo patior:studia verò mea negligere nullo modo possum. De tuo aduentu spem nonnullam inieceras:eam rursus extenuant postremę tuæ litteræ.ego illud scilicet primùm, vt habeas rationem valetudinis:secundo loco, quod tuo commodo fieri possit,vt te nobis restituas, exopto. Quid Molinus noster, quid agit?quid autem ego hoc quæro? nimirum ille totos dies tecum, id est,in virtute totus est: nec tuam cõplexus doctrinam dimittit,iudicio adductus suo,meo consilio confirmatus.Vale.

Hæc ante lucem, cubans in lectulo, amanuensi meo,& iam meorum studiorum socio, dictaui, nobili adolescenti Cyprio, Herculi Podocathara, qui cras Patauiũ cogitat, teque meo nomine salutabit. illa superiora familiari meo. Sebastiano Leoni, qui se fortè obtulerat, dictaueram inambulans, quòd eram paulò crudior:nec ferè mea manu vti soleo.

EIDEM *Patauium.*

QVi mihi tuas attulit litteras,ei ego meam omnem operã,si qua in re vellet vti,atque omninò quidquid valeo,tua caussa detuli. visus est meam amicitiam plurimi facere,& à me, præter eam nihil expetere. quod illi facillimum fuit impetrare. nam cùm omnibus natura pateo: tum verò, qui à te diliguntur, amore meo nunquam excludentur. Catulli quod apud te reliquum est, biduo si miseris, satis opportunè facies.deinde mihi orna duos comites eius, vtrumque dignum, vbi neruulos ingenij tui contẽdas. etiam illud. mihi tribuis petenti:quòd ante omnia, & vnum fortasse spectare te puto. cras, ad summum perendie tria Catulli folia mittam. Filiolum meum Hieronymum, nondum quinquennem, Aldo parem ingenio, valetudine firmiorem, mandare Epidaurum ad hominem eruditum,meique peramantem; Paulum Bosium cogitabam. ibi moribus, & primis litteris imbuetur. nam ego me ad hæc humilia demittere nullo modo possum. Quid præterea?nihi scilicet:immo aliquid. Scribe, amabo te, mi Murete,vt instituisti, quàm sæpissimè. mehercule, è summis,

mis,atque assiduis non modò negotiis,verùm etiam animi curis,tantùm in tuarum epistolarum elegantia,& suauitate conquiesco. atque etiam,dum ipse ad te scribo,qui te mihi præsentem statuo, mutuúmq; inter nos sermonem fingo, incredibili voluptate perfundor. Vale Venetiis. Hercules meus, quia festus hodiernus dies est: abest. ideò hæc mea manu,decies interpellatus,exaraui.

EIDEM, Patauium.

AIs ne? Iannottus ita suasit? vix adducor, vt credam. tibi tamen cur non credam? ego mehercule, quod Iannotus probare videtur, id non solùm probo, verùm etiam mirificè cupio. quid enim mihi suauius tua consuetudine?qua nihil iucundius.tuo verò sermone quid vtilius? qui solet esse tum eruditus,ingeniíq; notis adspersus,tum etiam beneuolentia refertus in me singulari. At,Ferrariensem conditionem vt acciperes, auctor fui. Id quidem (tu scis:facile enim potuisti coniicere) valdè contra meam voluntatem: cui nihil potest esse molestius,quàm à te diuelli. Sed quid? an ego paterer tuam fidem in dubium vocari? qua maximè probitatis nititur opinio. Dixeras de Turulone,præstanti viro,non solùm animi, verùm etiã fortunæ bonis ornato: cuius mihi fuit, item vt esse debet,auctoritas grauissima: nec ausus sum repugnare: dedi manus. ἰτέον,conclusi. quòd si Iannottus,quem noui rerum agendarum vsu peritissimum, antiqui hominem officij,pollicetur sese imperaturum:suscipio,quod abieceram, cõsilium: nec iam amplius ἰτέον, sed hic, hic nimirum φιλοσοφητέον, idque nobiscum, summa cum animi voluptate clamo. Ergo,quod iam instituer am, obseruabo omnia, omni enitar studio,omnibus inseruiam. volo te benè sperare,me agente,bonis fauentibus, inuidis & obtrectatoribus imbecillis. Molino, parum abest, quin vehementer inuideam. quid ni? artem memoriæ tenenti. veruntamen impedit amor,à quo abesse solet inuidia: etiam ea spes,quod ille,quo eum bono alienus homo impertiuit, ciui suo homini amantissimo fortasse etiam bene merito, certè nunquam denegabit. esset enim sui dissimillimus, id est, humanitatis expers. sin recusat: allegabo ad illum, quem? quem putas? te scilicet, cui debet omnia; si modò in virtute omnia po-

ſita ſunt: quam ille diſcit te magiſtro. καὶ σοῦ τε δὴ ἰσχομένου, quid non impetremus? Vale.

EIDEM, Patauium.

PRofectò nihil eſt vberius amore in me tuo: nec amori cedit ingenium: itaq; mea cauſſa & vis omnia & idem facilè præſtas. quod cùm ita ſit, nimis tamen facerem impudenter, atque adeò neque ipſe te amarem, nec amore tuo dignus eſſem, ſi plus tibi oneris imponerem, quàm occupationes patiantur tuæ. Scoliis, quæ polliceris, contentus ero, quandoquidem video te commentariolo non vacare. tu modo, qui Catullum expolieris, da operam vt in Tibullo, & Propertio, qui locum illi proximum in elegantiā verborum, atque in ſententiarum concinnitate obtinent, quàm ſimillimum tui te præbeas. ita tres pulcherrimi poëtæ, & ſine dubio inter Latinos in illo feſtiuo genere principes, veterem ſuum ſplendorem ereptum vetuſtate, atque hominum inſcitia, tuo maximè ſtudio recuperabūt. ego autem ipſe mihi gratulabor, & quodam modo gratias habebo, quia te ad hanc induſtriam excitauerim. nec deſinam eadem ratione de litteris, quando per humanitatem tuam licet, benè mereri, cum eo tamen, vt tibi, homini occupatiſſimo, ſtudioſorum vtilitatem, id eſt, tuam laudem verecundè commendem. Molino meo ſalutem, & ſimul age gratias de ſcriptis meis. Vale.

EIDEM, Patauium.

BInis iam litteris de Martello: nec tamen à te verbum. valdè te diſtentum eſſe oportet, qui tam longis diebus, tam pone tuas ædes habitantem alloqui non poſſis. at qua de re? primùm mea, deinde ea, in qua non vltra ſex aut ſeptem verba ſermonem continuare ſit neceſſe. quare, ſi te nimis vrſi, velim ignoſcas: tum, ſi per tuas occupationes licet, fruſtra ne viſerim, efficias. quid? Molino noſtro negotium dederis: non recuſabit, noſtra vtriuſque cauſſa. in quo danda operā eſt, vt omninò reſponſum ab illo aliquod exprimatur. nam ex hominis diuturno ſilentio adductus ſum in ſuſpicionem, ne parùm ſincerè mecum agat, & exactum neget, quod iam in vſum ſuum erogauerit.

gauerit. quod equidem cupio esse falsum, & me de amico peruetere sceleste suspicari. Nunc audi, quod tua magis interest, quàquàm nihil ad te pertinet quod me quoq; ipsum non attingat. nec te puto aliter esse animatum erga me. veruntamen audi, quod certè non exspectas. Quænam ei deberi à te putes Euangelia, qui librum inuenerit antiquum, & illam aperuerit latebram, vbi, Caluier, illud sit aliquando deprehensum? equidem incessi omnibus lætitiis, vt ait ille. sedabuntur enim illæ turbæ, & comprimetur quidquid erat sermonis aduersus te dissipatum. quod ego & tua, & eorum, quos dilexi semper, caussa vehementer cupio. verùm primum quidque explicemus. nunc Tibullus instat, denuo prælo subiectus. is, & qui sequitur, Propertius, absoluendi tibi sunt. deinde ad Terentium accingere. interim da operã, vt Bembi libro vti possis: cuius ope quin maculas eluas benè multas, & suos versibus numeros, aliena culpa perturbatos, restituas, etsi non dubito, tamen hortor, vt adhibeas diligentiam. cupio enim de te omnes benè sentire: cupio comprimi os paulò liberius loquẽtium, qui non modò te, verùm me quoq; videntur ignorare, non sine caussa ea, quæ soleo, de tuo ingenio, ac iudicio prædicantem. Vale Venetiis.

EIDEM, Patauium.

PAululum nunc quidem ego exorior: posteaquam mihi amanuensis meus, quem abduxerant aliena consilia, optans optanti restitutus est: cuius opera, & officio meis oculis, vel planè totius corporis valetudini consulitur egregiè. iam me labefactabat, iam nutare cogebat labor: stomachúmque deiicere quotidiani vel operis, vel officij scriptio necessaria cœperat. & is, quem Bononia exspectabam, differebat aduentum, vsque eo, vt venturus esset, nec ne, valdè iam suspicarer atque subdiffiderem. qui si venerit, erit omninò aliquid, sed vt arbitror, nihil ad Herculem: quem scis meam non modò orthographiam, totámque interpungendi, & distinguendi rationem tenere, verùm ita manum quoque, cùm velit, imitari, vt te ipsum, peritissimum litterarum mearum cognitorem, aliquãndo fefellerit. Scribe, inquis, vbi tantum necesse est: ita scribes raro. Non ita est. possem studia mea, quæque habeo insti-

tuta,quę multa sunt,abiicere:litteris verò salutātium amicorum, aut aliquid à me postulantium, quatternis in die minimum,sæpè octonis, & denis,non respondere qui possum? vt omninò aut amittenda valetudo, aut humanitas deserenda videatur. Quare locum habes gratulandi. Debes enim meis perinde commodis gaudere, ac tuis,magis etiam fortasse: quod ego minus,quàm tu,possum incommoda sustinere. De Tibullo,cessator esse noli, etiam si tibi ego cessandi facultatem prolixè detulerim. est enim, vt scripsi antea, vnius præli opera,ne tibi crebra appellatione molesti essemus, intermissa. Verùm istos ego quotidie poëtas, quos in manibus habes, amo vehementius. caussam quæris? quia tuas, amantissimè ac disertissimè loquentes,eliciunt epistolas:quorum non modò suauitate,verùm etiam fructu aliquo,occasione sublata,carerem. quod cùm ita sit,cupio tamen, atque etiam,si pateris, rogo, rationem habeas rerum mearum; quibus quò longior, eò grauius procrastinatio damnum inferret. Vale. Ante solis ortum, albescente die. Venetiis.

EIDEM, Patauium.

TV vide, cui credideris. nam ad me nulla dum perlata sunt Catulli folia.quæ si periere, damni factum est eò plus, quod nec ad illa, quæ sunt apud te, licet transilire. quandoquidē ordo foliorū non seruatur, nec pagina paginæ,nec versus versui respondet.itaque magnā vtriusq; nostrum caussa sustineo molestiam:vereórque, ne quod aliena culpa contractum est, nimis ego id grauiter luam. tota enim typographiæ ratio mutetur necesse est, nisi hæc,quæ ne funditus interierint, magnoperè timeo, hodie folia recuperātur. quod vtinam ex hac difficultate, in quàm aliena vel socordia,vel perfidia coniectus sum,tuæ me litteræ eripiant: quas ad meas hesternas cras exspecto & ad has omninò perendie. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium.

SEdata iam tempestas omnis est, & nauigamus in portu. reddita mihi sunt hac ipsa hora, quæ tu tribus ante diebus miseras, quinque Catulli folia, delata prius ad eum,

eum, qui libros in Asulana tractat officina: hodie tantum, vt ipse asseuerat, an, vt ex litteris tuis oportuit, nudius tertius, diuinare non possum. hoc certè video, per communes tabellarios non esse missa: quorum fides in reddendo desiderari non solet. sed profectò fortuita multa, quibus perturbari, & fluctuare vitam hominum, necesse est: quæ cauere consilio, aut ratione si liceat, benè cum multis ageretur. penderet enim à prudentia felicitas. nunc æquè omnibus occurrunt incommoda: vsquequaque casus, & fortuna dominatur. De filiolo meo, amabo te, quemadmodum animo, sic lingua faueas, primum amoris nostri, deinde ominis etiam caussa auferet, ille quidem omnem iucunditatem: & planè diuellar à me ipso: sed hoc tamen antepono, nisi fallor, salutare consilium: &, vt ei consulatur, animum vinco. Quod iterum iam ad me Molini manu, gratulor, penè etiam subinuideo. meus enim à me, nec, vt puto, rediturus, Tiro discessit: quo consilio, de ipso cognosces. cùm ad me retulisset: neque suasi, neque dissuasi: ne dissentirem in hoc ab ipsius patruo, in illo autem à me ipso. suasi etiam potius. contra voluntatem, inquies, & iudicium? sic sum. auertere à me volui, quæ poterat exoriri, suspitionem vtilitatis, & commodi mei. Clausula sit, quod initium epistolæ fuit. Restitutus mihi videor, inuentis Catulli foliis. tu quoque redi ad tuam tranquillitatem, nec institutum omitte. Vale.

EIDEM, *Patauium.*

QVid? tu me putas hoc in genere acutissimum? fuit, cùm ipse quoque mihi planè ita persuaderem: nunc nihil minus. nam hoc toto biennio prorsus nihil vidi: &, vt omittam cætera, meum illud tantarum vigiliarum munus, non tibi venit in mentem, quàm miserè perierit? itaque, qui mihi ipse tam malè consuluerim, inuitus adducor, vt alteri consilium dem. vides iacere bonas artes: illa sordere, quæ præclara ducebantur. cuius maximè vitij culpam sustinet eorum inscitia, qui putant scilicet in opibus esse omnia, & fortunæ pedissequam esse virtutem: stultè: nam illi & viuentes audiunt pessimè, verissimísque maledictis proscinduntur: &, vbi è vita discesserint, æterno silentio damnati, apud omnem posteritatem ignorabuntur. nos

autem nunc quidem fruimur suauissima omnium, & iucundissima voluntate, quæ manat ex honestis cogitationibus, ac studiis: nec erit, opinor, vlla, quæ nostræ vitæ cursum definiat, dies. non in omni ætate decus, ac dignitatem pariet ea, quæ nunc, auri argentique vis. suus cuique aliquando, pro animi ingeniique præstantia persoluetur honos. interim viuamus nobis, ac litteris, seiuncti ab iis, quos tinctu appello, id est, ab ipsa planè barbarie: ne quam ex eorum conuictu labem contrahamus. Munusculum tuum non video qui deferas. inania tibi nostra, mihi nec peregrina solida videntur: siquidem ipse, quod iam significaui, diu peregrinatus, oleum, & operam. Nobilitatem, & virtutem si quæris, est Bononiæ Camillus Palæottus, Mediolani Bartholomæus Capra, duo quauis laude, vt ego sentio, excellentes viri. Capram nunquàm vidi, sed hominum sermone tanti facio, quanti si ille sciat, studio me, non dubito, quin mediocri complectatur, & in amicitiam planè intimam recipiat. Palæotto, quæ est hominis humanitas, vsus sum, quàm diu Bononiæ fui, familiarissimè. omnes in eo disciplinæ sunt nobili viro dignæ: morum autem elegantia, comitate, officio summus est. hi sunt nobis ornandi, & diligendi: Crassos quosdam ac Medas nunquam omninò nostra meliores laudatione faciemus. quin ita desipiunt, ita ipsi se ignorant, & ignorari ab omnibus putant, vt in sinu sibi gratulentur: quasi sint, quos esse fingimus, cùm nos ea ipsa, quæ desideramus in illis, ad cohortandum, non ad laudandum, colligamus. Habes meam sententiam, quos vites, quos deligas. nominare præterea multos possem: sed incerta ratio est: & illi duo excellunt. Occurrit illud. ad ignotos, non facillima ὑπόθεσις. aliis, fateor: te quidem ab hac difficultate vindicat vbertas ingenij tui. Alterum est: ambitionis, aut etiam leuitatis cauenda suspicio. Locus omninò aliquis calumniæ dabitur: sed omniane curanda? nimis misera conditio. valeant iniqui: rectè sentientes probabunt: nec nos ij sumus, qui à multitudinis deprauato iudicio pendere debeamus. Vale.

EIDEM, *Patauium.*

MIhi verò, ita viuam, etiam atque etiam probatur. & cùm in quouis genere magnus omninò sis, in hoc

maximè

maximè videris excellere. planè (vt omittam reliqua) ingenij tui quasi quandam δεξιότητα sum admiratus. ita concinnè, ita aptè facili quodam sententiarum nexu rem ducis, donec ad ipsum peruenias: in quo te, vbi scis hætere multos, citra omnem adulandi suspicionem, summa explicas cum dignitate. Gratulor tibi de ista facultate, & eo magis, quo (si locis impertitur gloria) nouum decus accedit ad Italiam nostram: in qua sedem, auctore, atque auspice me vno, ita locasti, vt cogitare nihil prorsus de migratione videaris. nec verò secus debes. valdè enim ad literarum elegantiam, planéque ad omnem humanitatem tibi profuit hoc cælum, è quo iam per quadriennium spiritum hauris. itaque noster eris perpetuò, mi Murete, si gratus esse vis: quod profectò vis: soles enim hanc virtutem præter cæteros offerre. Tibulli principium mitte, vt cum epistola coniungatur. Scholia, non dubito te operam daturum, vt tua videantur, id est, ita luminibus ingenij, &, quantum res patitur, erudita. Vale. Venetiis.

EIDEM, *Patauium.*

GRæcos typos, meúmque de Syriano edendo consilium probari tibi non mediocriter, significas: sic putaram: & in vtroque nunc mea rum opinio, tum volũtas, te approbante, qui mihi multorum instar es, magis, magísque confirmatur. De Catulli clausula, parùm commodè: sed nihil, Mureto petente, recusandum. Video te Propertium negligere, cùm ego me illis verbis, quæ sunt in prima Catulli pagina, quasi pedibus obstrinxerim AB EODEM CORRECTI, SCHOLIIS QVE ILLVSTRATI. Itaque nec integrum iam est: &, si sit, cur tu poëtam elegantem, maximéque omnium latinarum fabellarum varietate, hoc est, verè poëtica eruditione florentem, abiicias? Etiam illud: oblitus ne es, ei te commentarium publicè esse pollicitum? scholia saltem, si commentario non vacas: & vtrumque Torquato: aut, si vni vtrumque non vis, Propertium cui videbitur: inops enim ab amicis non es, sed malim vtrumq; Torquato, qui nobilitatem à patre, virtutem habet à se ipso. Dices, tibi otium deesse. si hoc impedit, faciã, vt abundes. inibo enim rationẽ eiusmodi, vt operæ meæ, quarũ tibi molesta nunc

celeritas est,gradu testudineo pergere videantur.Germano tuo cupio mehercule satisfacere:sed aduersantur multa,maximè peregrinitas,haud satis apta nostris moribus, & ignoratio sermonis Italici. meum tamen illi studium nullo loco deerit, si monuerit: sin ipse aliquid videro, in quo liceat eius rationibus consulere, aggrediar,&,quantum in me erit,perficiam.Vale.Venetiis.

EIDEM, Patauium.

VEhementer mihi arrisere tua scolia, sic inquam, vt ferè se commentario æquare videantur. perges igitur,diis benè iuuantibus. Cupio tuum Plinium:quem dare poteris amanuensi meo:cui reditum patruus, nuper è Cypro aduectus,multis à me verbis impetrauit.Exspecto reliqua, quod tuo tamen commodo fieri possit. nam, vt tuis consuleretur studiis, & commodis, cessare de duobus prælis vnum maluimus, quàm te nimis vrgeri. attamen rogo,des operam,ne longius ducatur.Vale.

EIDEM, Patauium.

O Mi Murete,quot me premunt onera, quibus angor curis.accedit imbecillitas valetudinis:quam,do equidem operam,vt omninò tuear, ac sustentem:sed vacillare interdum necesse est:ita multa incurrunt in nos, quæ nec vitare licet, nec sumus ad sustinendum pares. tu me, tuus amor, tua virtus multum leuat. quod spero perpetuum, nec,vt ait noster, constantiæ caussa sed voluntatis, ac iudicij. In erratis cur numeras Mæror, & Flamma? quorum alterum vetustas vniuersa,alterum consuetudo probat.etiam,Sæcula,tum scribebant. nam Varro in Etymologiis Varro non videtur: itaque & à Quinctiliano merito ridetur.Exspecto Tibulli folia,quæ supersunt, & scholia, Vale.

EIDEM, Patauium.

MOlino dixeram, quæ tibi si narrauit, iteranda non sunt:sin omisit, committenda litteris non videntur. nec tamen te diutius celabo:interim hoc vnum, quo fortasse

tasse contentus eris:ad alios potius,quàm ad te, pertinere,nec vllam omninò tuæ dignitatis,& existimationis partem attingere. Hic sermo increbuit, ex quadam tua, vt audio, ad Lambinum epistola, captum tibi iam esse de Ferrariensi conditione consilium. quod si ita est, magnoperè gaudeo, ac tibi Deum ea, quæ cogitas, vehementer cupio fortunare.sin autem hæc inania sunt, ac temerè iactata,æquè lætor:téque hortor pro mea in te beneuolentia singulari,vt habeas rationē in primis non modò tranquillitatis,verùm etiam constantiæ tuæ, velísque Patauinam commorationē esse quàm longissimam. ego tamen, quidquid egeris, meam non modò voluntatem, verùm etiam sententiam cum tua coniungam: sed vereor, quod minimè velim,ne quis,in te non rectè animatus, sermonis materiam nactus, leuitatem obiiciat.iam enim quiddam inaudiui.In Tibulli quartum, aueo scire, cur nihil volueris.nam, posse te,certum est. nos opus intermisimus, donec à te plurima colligantur.scis consuetudinem pręli.vrgebit te,quo tēpore minus exspectabis, & opprimet, nec opinātem.quare cum otio nostro tuum negotium metiri non debes,sed,cùm iacere nos videmur,ipse nihilo minus ad industriam excitari. Amicus ille tuus, cuius ingenium, vt in adolescente,laudabamus,detulit quædam,ad * quę, si ille vera putasset, incenderetur aduersus me, & institutam amicitiam,quam spero fore diuturnam,abrumperet, te vnum testor,quid ego de illius doctrina,atque ingenio & sentiam,& sæpè prædicarim. ille tamen simiolus longè aliter:vel quod est, vt multi, infensus Italico nomini: vel quod natura improbus, qui fingat ea de me, quæ repugnant penitus iudicio meo,atque etiam naturæ:cúmque ornatus à me sit,detrahere tamen de mea laude conetur. nec tamen est nihil,quod ad te ipsum pertineat.quæ,quia sunt iniusta, contemnes, vt ego,quæ sunt falsa. Vale.Venetiis.

EIDEM Patauium.

CVm anteà,multis mihi declaratam argumētis, tuam prudentiam valdè probaui: tum verò,lectis tuis litteris,laudaui te, vt hominem consilio præditum excellenti,atq; etiam, vt virum bonum, qui nihil antefert ho-

nesto, suæque maximè fidei, vel cum rei familiaris ingenti iactura, sibi esse habendam rationem existimat. Opima tibi deferebatur, admodúmque honorifica conditio, auidè à multis, & ambitiose petita. nihil occurrebat contrà, quin accipienda videretur. tu tamen reiicis: & facis, meo iudicio, sapienter: primum, quia tueris officium, qui Cardinali Estensi iam promiseris: deinde, quia ne sic quidem tuam vtilitatem deseris. quis enim illo ad liberalitatem propensior? quis paratior à fortunæ bonis? habes igitur in eodem cum voluntate rem. nec tu is es, in quem aliquid indignè conferatur. atque etiam, quo maior, ac præstantior adesse, ac se tibi offerre videtur occasio, cum summo Principi, singulari viro, tuam operã dices; eò tuam acues, atque excitabis industriam diligentius, vt ipse te vincas, & beneuolentiã Cardinalis eximij omni tibi ratione concilies. in qua vna si tuæ vitæ quasi tabernaculum constitues, & ita perpetuò senties: ô te felicem, Murete, nec iam amplius à Fortuna pendentem, quæ tui similes sæpe iactat arbitrio suo. Nunc ego quidem à te fructus tuorum studiorum vberrimos, de quibus me sæpè prædicantem audiere multi, non solum exspectabo, verùm etiam exigam; quanquàm tu mea certè monita nõ exspectabis. noui enim tuos sensus hac in re cum meis optime congruentes, vt eam denique esse vitam ducas, quæ viuitur in studijs, cætera inania, speciosa multa, plerunque tamen falsa. Interim fruere tecum ipse, & quod aiunt, in sinu gaude tantæ felicitatis exspectatione: quam æqualem video fore vitæ tuæ, ipso viuente, qui te exspectat: quem debes, vel si tibi Crœsi opes ostendantur, vnum sequi, & vnum ornare tuis studiis, vel potius ex ipso tui ornandi, atque illustrandi capere argumentum. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium.

LAborabam vehementer de amico nostro: nunc animum meum constituit, aliquà interdùm, vt verè dicam, metu fluctuantem, epistola tua. atque ad metum accedebat indignatio. quid? virtutíne deerit ornamentum? aut etiam locus, vbi consistat? tantáne est temporum iniquitas, & hominum in suis bonis ignoratio? hæc ego quandoq; mecũ: nunc vacuus cura iam sum, & ex eo, quod signifi

ſignificas, vt in exoptata fortuna triumpho. velim igitur ei meo nomine gratuleris. Tuos verſus, tua fretus humanitate, iam promiſeram. eos exſpectabo, minima, ſi fieri poteſt, interpoſita mora. ne tu velim me diuturna exſpectatione ducas. Illa ad illos, qui te nunquàm amarunt, quos malè ſcis audire ſuo merito, cur non transferas ad alios? equidem ſuadeo. quòd ſi tenerem ὑπόθεσιν: facile dicerem, ad quem, me à luſibus, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἐρωτικῶν, planè reuocat non ſolùm natura mea, ſed ętas etiam, ſenectuti propior, quàm adoleſcentiæ. itaque, ſi quid ad me ſcribes, remoue, amabo te, omnia, quæ dilexiſſe Plato videtur, ἀφροδίσια. Intelligis, opinor, quid ſignificem: &, quod ſignifico petere me, vel cupere etiam, ſi me putas ingenium tuum noſſe, exiſtimabis. De beneuolentia tua, etſi nunquàm dubitaui, ex te tamen ipſo ea, quæ opto, libentiſſimè audio. quanquàm ad ſtudium in te meum nihil addit ſtudij tui commemoratio. nõ enim te amare cœpi, vt ipſe me amares, ſed quod amabilem ipſum eſſe duxi multis nominibus: quæ tibi ipſi non exponam, non modò meus, verùm etiam tuus pudor impedit. Iactura te mouet rei familiaris in diſceſſu repentino. noli laborare: lucrum erit in damno: ſi ſpectas eum, qui te excipiet, præſtantem virum, erga tui ſimiles optimè animatum, cuius egregiam voluntatem non diſſimilis fortuna comitatur. farciet igitur ille, ſi quid ob ſubitam migrationem damni facies: &, vt ſpero, tuum, te conſilium quotidie magis oblectabit. Polam video te abieciſſe, & lætor mehercule tua cauſſa. veruntamen, ſi quando opus erit, ſeceſſum illum non contemnes: vt habeas tu quoque exemplo Africani, & Lælij, tuum Lucrinum, cuius in littore, neglectis Regum theſauris, omni prorſus ambitione ſolutus, aut conchas legere, aut fluctus numerare poſſis: eóque lætius, ſi me tibi tãtæ comitem voluptatis Deus obtulerit. Verùm hæc, vt quidem noſtræ nunc vtriuſque res habent, inania: quæ tamen, ſi perfectè ſaperemus, omnium fortaſſe prima. Sed vides me tecum garrire? captum voluptate ſermonis, dum te quaſi præſentem alloquor, & vtor manu eius adoleſcentis, quem iure Latij donatum, Cretenſibus ademptum, affirmo tibi dignum aliquando fore noſtro contubernio. quod quidẽ ſtudioſe agit, tuo maximè exẽplo incitatus, et ſi nõ te noſtra domus, ſed tua te induſtria tuum

nobilita

nobilitauit ingenium. Libri aliquando exierunt, quos ad te mitto, iuuenis optimi, & insigniter eruditi, Onuphrij Panuinij. non dubito, cùm legeris, quin meum de illius præstanti virtute testimonium confirmes. habes alia in manibus, vnde fructū studiosi capere vel maximū possint. quæ vt edas maturius, otium illi exoptare, qui rerum nobilium scientiam appetunt, omnes debent. Vale. Venetiis.

EIDEM Ferrariam.

VIx credas, quàm non facile mea manu litteras conficiam, & quàm facile, cùm vtor amanuēsi, fluat oratio. itaque scripsi ad Seuerum laboriose, quod inambulans, vt antea solebam, minimo nogotio dictassem. discessus ille meos, magnorum index malorum, vt ab amicis tunc, falsa coniectura ductis, putabatur, familiares meos, quorum vti opera consueueram, Podocatharum, Fasinardum, postremo etiam Nicolaum Cretensem mihi ademit. filium habeo, sed puerum adhuc, & imbecillo corpore, & occupatum satis domestica cura. itaque posthac, nisi quid occurrat grauius, per quàm rarò, & quàm breuissimè scribam. venio ad litteras tuas. Reuersus è Foro Iulij, quo exieram non tam negotij, quàm valetudinis caussa, reperi librum tuum Variarum lectionum, quem apud Sixtum Medicen, communem amicum, excellentē virum, reliqueras noli exspectare iudiciū meum. malo enim te ad aliis, quid de tuis studiis, quid de ingenio existimem, quam à me ipso cognoscere. vnum tamen illud non minus verè, quàm libenter dicam, nihil me adhuc in hoc genere legisse ornatius, nihil eruditius. Quod autem quibusdam in locis & à me dissentis, & egregiis idem laudibus me ad cęlum tollis: parcius vtrumque vellem: sic enim vtrumque fortasse verius: ago tamen gratias, quod publicam vtilitatem rebus omnibus anteponas, quam ego antea consuetudinem, acceptam à patre, seruaui mea sponte, & seruabo posthac, tuo inuitatus exemplo, diligentius. De nummis, cùm lubebit, atque adeò vt lubebit. vrgeri enim eum, qui cùm tibi vsus intercedat, ne si quidem ipse velis, facile permitterem. Dionisius paulò serius, quàm putaueram absoluetur. moram iniecit commissa inter operas rixa, absente me. neque tamen hac satis leui, sed aliis adductus caussis,

caussis, quæ ponderis longè plus habebant, penè totum consilium abieceram.nunc,te hortante, ac monēte etiam vt celeriter, quid agam? quid autem,nisi quod ipse cupis? quod certè mea caussa cupis. vrgebo igitur pro virili, nec impensæ parcetur, aut labori. De Gallorum Rege, dolui sane grauiter dolorem vestrum:sed humana quæ sunt,humaniter ferenda.nec vobis doctrinæ remedia, nec ea,quæ sumuntur à rerum vsu,deesse possunt: & tu mihi miranda narrasti de Cardinalis pietate in Deum: quo ille se, vósque omnes præsidio aduersus iniquitatem fortunæ præclarè tuebitur.Vale.Venetiis.

IOANNI BAPTISTÆ RHAMnusio,X-uirum consilij à secretis.Venetias.

CVm à nobilibus viris, in hæc loca vel animi, vel negotij caussa confluētibus, dignitatem illam, quę maxima est in nostra ciuitate, vt arcanis præesses præstantissimi X-uirum Consilij,summo omnium consensu tibi esse delatam accepissem:magnoperè sum lætatus, tum pro ea, quæ olim inter te, ac parentem meum mutua semper fuit beneuolentia, tum pro mea in te vetere obseruantia, orta primū à meo de tuis virtutibus iudicio, deinde à te multis,ac variis,vt tempora tulerunt, erga me, meósque officiis vehementer aucta. atque ego meam tibi penè incredibilem lætitiam,ex honore tuo susceptam,statim litteris declarassem, nisi, autumno iam exeunte, breui futurum sperassem, vt,in vrbem reuersus, præsens præsenti gratularer,neque solùm ex oratione,sed ex vultu,& oculis, qui sunt indices animi,de meo in te studio, intimóque sensu iudicares. hac ego me non multorum dierum exspectatione cùm sustinerēm, ecce tibi amicorum litteræ, ecce nuncij, proximis comitiis tulisse te fructum anteactæ vitę omnis tot peregrinationum, quas in Galliam, ad Heluetios,Romam,etiā ad hostes armis infestos Reipub. caussa suscepisti, tot consiliorū, quæ à te fluxerunt ad augendam,quantum in te fuit,patriæ dignitatē. cùm enim longo post interuallo in eum locum rediisses,vnde magistratuum designatorum nomina recitantur: consurrexit senatus vniuersus,ex tuo conspectu mirifica voluptate perfusus.quæ tum animorum omnium perspicua significatio

tio ita commouit, vt illicò magna vis lachrymarum exciderit, intuenti beneuolentiam tuorũ ciuium, quos in omni ætate dilexeras, quibus iam inde à prima adoleſcentia, parentis tui, ſummi viri, exemplo omnibus officiis inſeruieras, nulla tibi præterquã amoris, præmiorum ſpe propoſita. Fuit igitur eo die mutuum, & æquale gaudium, ſenatus primùm, vbi tuam ſibi vocem, clarã pariter, & ſuauem, in pronunciandis magiſtratibus vidit eſſe reſtitutam, quã poſt obitũ magni Cancellarij Franciſci nimium ſæpè deſiderauerat: deinde tuum, cum illa tibi cum incredibili gaudio, ac penè cum clamoribus vniuerſa conſurrectio, quid de te tui ciues exiſtimarent, quo te ſtudio, qua charitate complecterentur, oſtendit. Enimuerò lętari te puto, quod quidem iure facis, ſummo dignitatis gradu, quo te tua virtus extulit, vt arcana illa tractares, quæ ad Reipub. ſalutem, & huius magnitudinem imperij pertinent. verùm hoc ſæpè vidimus aliis quoque contingere, optimè ſcilicet de patria meritis. nec enim honor in quenquam, qui ſeſe magnis in rebus nõ ſæpè probauerit, confertur: ſtudia verò tanta, teſtimoniũ tam illuſtre, conſenſum eiuſmodi quando vlla omnino in re, vel in quemquam omninò hominem vidimus, aut audiuimus? itaque cùm ad meam priorem lætitiã nihil addi poſſe exiſtimaſſem, nunc tamẽ acceſſionem haud mediocrẽ noui gaudij factam eſſe cõfiteor: vt eam teſtari litteris, ac tibi, quoquo modo licet, indicare ſim coactus. video enim te vno die, atque vna planè hora mercedem cepiſſe non modò meritorum tuorum, quorum habes teſtem vniuerſam penè ciuitatẽ, verùm etiam perpetuæ tuę modeſtiæ, cùm, amore, ac iudicio patriæ contentus; nulla vnquàm commoda, nullum honorem tibi eſſe petendum ſtatueris, vt admiratio ſimul & dolor propinquos, ac familiares tuos ferè omnes afficeret, quod iſta dignitate, quæ tibi nunc incredibili omnium ſtudio delata eſt, ornari antea noluiſſes. quorum te denique, ac ſimul omnium ciuium voluntas, atque cohortatio vicit, & ad honorem exoptatus, atque accerſitus acceſſiſti, nulla vſus prenſatione, nullis precibus, tua virtute commendatus, quæ tibi omnia omnium ſuffragia facile impetrauit. quando igitur, honore accipiendo, patriæ ſatisfeciſti: dabis eidem optanti, atque petenti, vt ad tuendam ac ſuſtentãdam ſenectutem tuam quid-

quid curæ, quidquid potes industriæ conferas vt & tu mirifico illius in te studio, & illa tuo excellenti consilio, tua rerum omnium publicarum scientia frui quàm diutissimè possit. idem te priuatim rogant necessarij tui, propriè verò filius adolescens, in quo videtur tua virtus efflorescere, tua iam probitas, tuæ ad optimas res propensio voluntatis agnoscitur. Ego autem, cùm nemini in te amando, colendóque concedam, iisdem vtor precibus, ne tuam ætatem, confectam iam annis, & laboribus pro Repub. susceptis, rebus agendis nimium vexes. vereor enim, (vt omittam publici muneris curam) ne plus officij amicorum caussa, quàm sustinere fortasse possis, tua tibi imponat humanitas. quòd si desidiam odisti, &, quæ aliis quies videtur, laborúmque, ac molestiarum quasi portus expetitur, eam tu ignauiam appellas: nec homini quidquam vitandum magis existimas: habes in quo te exerceas: duo supersunt, aliquod iam annis instituta, de itinerum & nauigationum diuturno ac perdifficili cursu præclara volumina: quæ si ad primum, quod omnes libenter, nec sine tua summa laude legunt, aliquando adiunxeris: egregiam, & maioribus nostris, multísque ante seculis reconditam doctrinam, præclaris imaginibus expressam, orbi terrarum patefacies, tuóque nomini gloriam paries haud paulò maiorem, quàm quæ tibi à cunctis honoribus & magistratibus, vel magnificentissimè gestis, manare vnquam possit. eóque magis in hoc studium debes incumbere, quod omnem amœnitatem, quæ solet ad scribendum inuitare, tua tibi Rhamnusia villa abundè suppeditat. itaque frueris eodem tempore Marsangi Musis, deliciis, ac amoribus tuis: & nobis, posterísque, maximè verò Paulo consules filio tuo, cuius omnes egregiam indolem amamus, & exorientem virtutē admiramur: quem à te, nisi graue sit, etiam atque etiam meo nomine cupio salutari. Vale. Ex Plebe Sacci, Pridie Idus Octob.

M. ANTONIO NATTÆ Mantuam.

GRaui, ac diuturna oculorum valetudine impeditus, feci tamen, vt litteris tuis, humanissimè atque elegantissimè scriptis, quàm primum responderem. Ego te,

Natta,

Natta, ex illo tuo præclaro libro, quem de Pulchro inſcripſiſti, iam pridem cœpi colere. mea tibi voluntas non patuit: cæteris, quid de te ſentirem, ſæpè in ſermonibus declaraui. Nec verò mirari ſatis poſſum, qui potueris tantos proceſſus in philoſophia facere, homo verſatus, aſſiduéque occupatus in tractando iure ciuili: in quo ipſo te excellere, & audio de multis, & res indicat: quandoquidem certatim viri Principes te accerſunt, ſummíſq; muneribus præficiunt. Equidem vt beneuolētiam tibi meam præſens præſenti patefaciam, cupio Mantuam excurrere: ſed me deterret valetudinis infirmitas. tametſi affirmabat is, qui mihi tuam epiſtolam reddidit, poſſe me à meis laribus Mantuam vſque non incommodè nauigare. itaque audebo fortaſſe. igniculum enim deſiderij vix iam fero: &, ſi quid eſt in itinere difficultatis, homini præſertim imbecillo, vincit amor in te meus. De tuo libro, quid iam exſpectas, vt reſcribam? vidéſne me in ære tuo totū eſſe? impera mihi, quod vis, & vtere me, quantum vis: ſubibo omnia, & perferam tua cauſſa. Meum librum de legibus ad te mitto. iiſdem typis, ſi tibi placuerit, vtemur in tuo libro. ſumptus omninò maior erit, quàm ſi littera minor eſſet: verùm hoc tui conſilij, ac voluntatis eſt. ſtatue arbitratu tuo: perpende magnitudinem libri: deinde ſignifica, quid velis. mitto etiam aliud characteris genus, vt alterutrum deligas. vtrunque enim in folij, quod aiunt, formam aptè conuenit. tametſi dignitas maior eſt in maiore. De ratione ſumptus, ſi numerum paginarum tui libri ſignificaueris, & ſimul verſuum in vnaquaque pagina, & litterarum in quolibet verſu: facile ſumma fiet, & ad te ſcribetur. Num quid præterea? hoc. de meo libro quid ſentias, cupio ſignifices. vix enim credas, quā à iudicio tuo pēdeā.

EIDEM, Mantuam.

PRæclare Hector ille apud Næuium: Laudari abs te pater cupio, laudato viro. poſſum ego nunc idem vſurpare. Video me laudari, à quo viro? à M. Antonio Natta, in quo ſunt ingenij, ſunt animi, ac virtutis ornamenta plurima. ego porrò aliquid fortaſſe, ſi cum aliis conferar, videri poſſim: cùm verò ad te vnum cogitationē conuerto, vix credas quàm mihi ipſe diſpliceam. Quare permittte mihi,

mihi vt eas laudes, quas in me contulisti, reiiciam, aut ipse maiores in te transferam. nam mihi vtrumque nostrum æqua lance pendere, magni negotij non est. vt vt est, amo voluntatem tuam. ea mihi est, eritque semper, vt debet, antiquissima. De aduentu meo, muto consilium in horas singulas. tu me allicis, vel attrahis potius: reuocat, & retinet valetudo. cùm ad te specto, nauim conscendo, vehor, appello Mantuam, tecum sum. sic est amor, & illæ, quæ fluunt ex amore, voluntates. rursus, cùm ad me conuertor, & meam imbecillitatem intueor: qua macie sim, quàm tenui cute, quàm natura mollis, & procliuis ad morbos: relanguesco paululùm, & quasi nauim incitatam leuiter inhibeo. vides adhuc, & sentis fortasse, tentari corpora frigore, leui quidem, sed tentari tamen: vides perflari cœlum ventis: rationem esse temporis prorsus incertam, & inconstantem. quæ firmiores non timent: ego valetudinarius nisi timeam, parum videar me nosse, parum vitæ consulere. quod nec humanitatis est, nec satis pium: cùm nos iusserit ille summus Imperator quasi suos milites in hac statione, donec ipse reuocauerit permanere. Calores, vt spero, quæ mea solet esse anniuersaria medicina, me mihi restituent. Itaque Iunio ineunte, aut eo certè mense te, vt spero, complectar. sin videbo sine meo periculo fieri non posse, vt in viam me dem: docebo te litteris, quid consilij ceperim. Tuum librum tractabo, qua licebit diligentia, animo certè erga te singulari. Vale. Venetiis.

EIDEM, *Mantuam.*

ADeo ne errarui, & lapsus sum in subducenda ratione, vt de foliis quinquaginta cōiecerim, quæ nunc octuaginta fore video? pudet indigentiæ meæ. verùm, vt vt est, commodo meo rem suscipere non possum: nec audeo recusare, ne mea fides in dubium apud te veniat. itaque peto à te, vt cum tua ratione meam quoque ducas, nec exigas à me plus quàm res & fortunæ meæ patiantur. Nam, quod ais, redituram ad me pecuniam cum fenore, libro vendito: videlicet communi quadam, non propria me regula metiris. non enim ego, vt alij qui libros imprimunt, habebo statim certos homines, qui eos diuendant, & lon-

ginquas in vrbes,regionésque disseminent. venduntur hic statim à meis omnes ita paruo pretio, vt lucri quidem minimum, sed minimo simul labore, minima molestia fiat. Meum ergo librum itidem, inquis,vendes.De doctrina libri tui, de elegantia possum ego facile iudicare: de venditione quis præstat? an nescis, libros latinos, optimos veteres, ita nunc iacere, vt penè sordium in genere putentur: vix iam Ciceronem ipsum, Cæsarem, Sallustium legi, à multis etiam ne legi quidem, planéque contemni? quare noli mirari me tam esse diligentem in iis rebus, quas me docuit vsus penè quotidianus, & in quibus non licet esse sine magna mercede negligenti. De tempore, quod vrges: facultatem imprimendi non concedunt, libro non inspecto. atque vtinam, inspecto, concedāt.quod si dixi eos me faciles habere:non significaui, posse me, libris non lectis, impetrare ius imprimendi, sed consequi, statim vt legantur:quod ita multis non contigit. sæpe enim vidi, nonnullorum scripta apud eos, quorum potestatis hæc tota ratio est, per multos menses custodita, neque legi,neque reddi. Mittas igitur librum oportet vniuersum: mecum autem amicè ages,pro ea,quam tu doces quotidie prçclaris exemplis,æquitate.ita,si errarui,non luam grauius,quàm debeo: sin error à me non est,à te verò aucti libri magnitudo tota pendet: ius tuebere pro tuo instituto,& amico simul consules. Vale.

EIDEM, Mantuam.

VT concludā paucis:quando nec mihi ad scribendum, nec tibi ad legendum otij satis est: si librum miseris, imprimetur. nolo enim meam apud te fidem in dubium vocari: nihil est tanti.de tempore, incertum est. pendet,vt sæpè iam scripsi,hæc tota res ab aliena voluntate. crediderim tamen intra mensem cōfici & expediri rem posse,tum studio nostro,tum intercedentibus amicis,nobilibus viris, & gratia florētibus.libro non inspecto,facultas imprimendi nunquàm dabitur.scio nullam in eo labem esse, quæ legentium animos possit inficere. noui tuos sensus, mores, probitatem.quæ ego pluris etiam in te æstimo, quàm eam doctrinam,qua parē fortasse aliquem, superiorē certè habes neminem.verùm mos est gerēdus consuetudini.communis

munis hæc eſt, non tua præcipua conditio. Ad me autem quod attinet,voluntati tuæ,in qua vim eſſe cupiditatis intelligo,nulla interiecta mora ſatiſfiet. Vale.Venetiis.

EIDEM, *Mantuam.*

HOdie, tribus medicis adhibitis, accuratè diſputatum eſt de meo exeundi conſilio.rem probāt, ſed illud addunt,totam æſtatem dandam eſſe otio,iucunditati,exercitationibus modicis: nec redeundū in vrbem ante menſem Octobrem. itaque vehementer animi pendeo: nec, quid conſilij capiam,ſatis habeo exploratum. in hac dubitatione venit in mentem de tuo libro:quem,ſi exeo,video fore, vt ſerius fortaſſe, quàm tua voluntas ferret, imprimatur. quare monendum te litteris exiſtimaui, vt aut ſtatim eum mitteres, aut imprimendi conſilium differres. Ego hic vel tua vnius cauſſa commorabor,dum liber abſoluatur.quod ſi ſtatuis de ſubita impreſſione, qua velis forma, quo charactere,quo numero, ſignifica.Suaderem omninò,vt aliorum opera,me abſente,vtereris:ſed timeo mendas, & ſordes: quibus inquinari, & corrumpi tua ſcripta per operarum incuriam, nolim. quod tu iam ſenſiſti in libro de Pulchro,qui tractari non potuit indecentius.His litteris cupio à te primo quoq; tempore reſpōderi:vt,quod ad me ipſum attinet,certi aliquid poſſim ſtatuere. meam enim voluntatem ad tuam accommodabo. Vale.

EIDEM, *Mantuam.*

LItteris tuis perlectis, aggreſſus ſum legere tuum libellum. Legeram iam antea Venetiis, allatum ad me à Carreto tuo. mirificè ſemper placuit. genus enim ſcribendi non minus elegans, quàm eruditum,complexus es. Quod ad typos attinet,video paululum detritos eſſe vetuſtate:itaque ſpecie illa,quam recentes habere ſolent prorſus carent. & compactum nimis atramentum videtur: ex quo fit obſcurum quiddam, quod legentium oculos offendat.Menda quædam deprehendi nimis fœda,nec eiuſmodi, vt diſſimulari poſſint. cuius incommodi cauſſam puto tibi non latere. ſæpè enim hic, dum imprimitur,vel emendationi nemo præeſt, vel præeſſe ſolet homo mercenarius,

& parum litteris instructus, & is, cui pecunia, quàm fama, sit antiquior. nos tamen, & quia de existimatione laboramus, & quod te nimium diligimus ob tuam probitatem, nimiúmque colimus ob eruditionem enitemur, & cōtendemus, quantum feret acies oculorum nostrorum, vt satis in hoc genere fiat tuæ voluntati. ad quam tu me diligentiam tacitè vocas in tuis litteris. laudas enim, & Aldi filium agnoscere te dicis. quam sunt hæc acuta, quàm me pungunt atque excitant ad omnem laudem, non modò hanc propriam typographiæ, quæ iam in nostra familia inueterauit, &, quasi debita, postulatur. Sed heus: adhuc ne tibi meus liber est in manibus? atqui abiectum iam à te, & latere in angulis, obductum puluere, existimabam. nec tu is es, cui bonas horas malè liceat perdere, homo assiduis curis, maximisq; negotiis districtus. itaque peto à te, hoc mihi des, ne tuum otium à summis rebus ad meas ineptias conferas. satis iam obseruantiæ in te meæ, satis humanitati tuæ dedisti. hoc si plus cupiam, non agam satis modestè, nec te nosse, nec me ipse videar. Verbum optabam in epistola tua de Carreti valetudine, optimi viri, vt visus sum conijcere, tui certè studiosissimi. nam affectum pessimè, ac penè desperatum dixeras, cùm essem Mantuæ. Mecum actum est in hac peregrinatione prorsus infeciliter. incidit in morbos tota penè domus: sed vxor cum periculo vitæ integrum iam mensem miserrimè iacuit: nec dum video quid sperem: cùm iactetur acerbissima febre, nec habeat spatium vllum sese colligendi. ego, cùm non optimè valuerim corpore, neque nunc valeam, quo fuerim animo, quo nunc sim, vel me tacente potes existimare. fortitudinem laudo: sed eam in me ipso nunc requiro. vincor enim aduersis, nec possum planè, quod tu potes, à philosophia illa vera, quam Aristoles ignorauit, præsidium petere. Sed longius progredior, tuas litteras exspecto. solatium fortasse aliquod in malis afferent. Vale. Asulæ.

EIDEM, Mantuam.

MEum in reditu consilium hoc fuit, vt Mantuæ conscenderem, ídque maximè tui salutandi caussa: tum, vt, quod anteà de tuo libro imprimendo inter nos conuenerat, id comprobaremus. non licuit ob viarum difficultatem,

tem, & frigora. ſcis enim, quam tenui cute ſim, quam imbecillo corpore. Cancti igitur, & meo, & meorum conſilio, tranquilla tempeſtate conſcendi: Mantuámque prætervectus, viginti, opinor milliariorum interuallo, Clodiam triduo incolumis appuli. hic me amici, & propinqui lætitia incredibili exceperunt; qui de reditu meo, ſæuiente iam hieme, penè deſperaſſent. negotia nunc repetimus: quæ cùm neque pauca ſint, neque ponderis exigui: nullum tamen habeo prius, nullum antiquius eo, quod ad te pertinet. vide igitur ipſe, quid ſtatuas. nam, ſi perſtas in ſententia, mittendus liber eſt ante medium Ianuarium: quo ſpatium habeamus eos alloquendi ac rogandi, quorum iniuſſu nemo imprimit impunè. vrget etiam Philippi Regis orator de libro edendo, quem ei miſit, homo, vt aiunt, Græcè Latinéque benè ſciens, arcanorum ipſius Regis particeps, Gonzalus Perez: cui roganti per litteras, vt omninò ſuus liber meis typis exeat impreſſus, & in eo ſitam ac locatam ſuæ laudis aliquam partem exiſtimandi, deeſſe non poſſum, pollicitúſq; ſum: & perſoluam fidem. ſed cupio tuum librum anteire, ſi tu vis: ſin commodius videtur, in aliud tempus differri, quàm primum litteris ſignifica. ego id vnum ſpecto, tibi vt ſatisfaciam. Vale.

EIDEM, *Mantuam.*

NOndum redditus liber eſt: nec mea tamen in ea re diligentia defuit. deuorandum eſt hoc vtrique noſtrum, quidquid eſt moleſtiæ. nam me quoque mora longior incipit ita grauiter afficere, vix vt feram: fero tamen, quia Nattæ negotium eſt. alioqui haſtas mehercule, vt ille inquit, abiicerem. ſed obduremus paucos præterea dies. ſi res ducetur, librum repetam, & cum pecunia tibi remittam. Ama me, & tibi perſuade, te mihi eſſe in animo aſſiduum, in oculis, in ore. Vale.

EIDEM, *Mantuam.*

NEque nihil reſpondebo, neque tamen id quod tu exoptas vehementer, ego autem ſic, vt tecum in cupiditate contendam. Librum habet in manibus homo eruditus egregiè ſacris litteris, & philoſophiæ ſcientia excel-

lens, Sixtus Medices: cuius omnia iudicio propter doctrinam, fidei verò ob integritatem rectè committantur. is legit accuratè, perscrutatur omnia: examinat, & pendit acerrimè. nihil adhuc, vt sæpè iam mihi significauit alienum à recta sententia deprehendit, tuámque mirè laudat perpetuam tam longo in opere eloquentiam, singulari doctrina coniunctam. is, quid tuo de libro sentiat, suo testimonio, ac iureiurando cùm ostenderit, aggrediemur: quod abesse iam longè vix potest. Te interim rogo, optime Natta, ne quid alienæ culpæ in me transferas: nec me curare parum grauiter existimes ea, quæ ad te pertinent: quibus afficior in vtramque partem, non equidem æquè ac tu, sed, vno te excepto, grauius certè, quam cæteri. Vale. Venetiis.

EIDEM, *Mantuam.*

ALiquando is, qui tuum librum accuratè legit, absoluit epistolam eam, qua tuis litteris respondit. de re tu iudicabis: de homine, sic habeto; virum esse bonum, præstanti humanitate, singulari doctrina, præconem verò laudum tuarum. quare est sane, cur ei gratias agas, quod te ornet, efferátque laudibus: quod à me iam, qui te vnicè diligo, tuo nomine factum est. quam primum autem cupio à te responderi: vt, si quis remanet scrupulus, auferatur, & exeat tuus liber bono publico, tua non mediocri gloria: quod vtrumque fore confido. Bonamicus neque dum venit, nec, venturus ne sit, aut quando sit, ex eius ad me scriptis proximè litteris licet conijcere. tu cognosces: eíque ad me fasciculum dabis epistolarum mearum: quas tamen, tu quoque opinor, mecum sentis, comprimendas potius, quàm diuulgandas: sed efflagitantibus, præsertim amicis, negari iam diutius non possunt. Vale.

EIDEM, *Mantuam.*

PLuribus tecum verbis agere non licet: ita multis distrahor curis. vnum hoc: is, qui tuum librũ legit, idem tuis litteris, disertissimè scriptis, respondebit. quod vt celerrimè faciat, operam dabo, quantum in me est. tuam caussam certè, vt mihi videtur, præclarè tueris: &, quantum tibi

tibi ex optima mente, tantum ex ingenio, & doctrina laudis accedit. Vale. Venetiis.

EIDEM, Mantuam.

PLacere tibi argumentum de Republica, & eius libri partem, epistolis meis insertam, abs te, tali viro, tantopere laudari, vehementer gaudeo. tua verò cohortatio, vt absoluam institutum, animos illa quidem addit: sed, ô mi Natta, si videas quibus premimur & curis, & laboribus, fortasse, si modò vis me viuere, aliter sentias. incitamur voluntate, consiliis, & hortatibus amicorum, gloriæ nonnulla cupiditate: nec omninò diffidimus ingenio. verùm illa, qua tu excellis, quæ in tuis dictis, & factis elucet, prudentia dissuadet. me natura pertenui finxit corpore: studiorum accessit non mediocris labor, ex quo imbecillitas, & morbi. quid res domestica? quæ, quò est angustior, eò tuenda diligentius est. quid typographia? quā ita mihi tractandam intelligo, non vt omnia ad vtilitatem, sicut multi, sed pleraque ad meam existimationem referam, ac dignitatem. quo proposito, nihil est operæ, nihil studij, recusandum: ac sæpè, vt ait poëta ille tuus, sudamus, & algemus. Amicis etiam vel salutantibus horæ dandæ sunt, vel aliquid petentibus officia tribuenda, qui si excludantur, aut reiiciantur, sanè consuletur otio meo, rebus meis, valetudini meæ, sed vbi humanitas? quæ quàm sit hominis propria, nomen ipsum indicat. Iacent igitur inchoata, planè rudia, temerè vel dissipata, vel cōfusa, mea scripta: quæ nonnunquàm, sicuti mater languentem filium, cum dolore tacitus adspicio: opem ferre, quam videntur postulare, non queo. Quare, si quid apud te hominis tui amantissimi salus est, non debes me ad scriptionem vocare, tot assiduè, tam variis tanti momenti occupationibus distentum. adiuua me potius consilio, si potes: aut minue molestiam consolando: opta saltem, (& hoc ipsum significa) vt hæc, quæ nunc sustineo, perferam, & is, quem volumus, principiis exitus respondeat. id quod, nisi fauente, qui fons est omnium bonorum, Deo, sperare non licet. Consultationes tuas, si quæ nondum editæ sunt, mirè aueo legere. nam, cū in iis, quę iā sunt editæ, præstare te omnibus, qui memoria nostra ius ciuile litteris mandarūt, cum scientia

rei, tum sermonis elegantia, mihi persuadeam: intelligo posthac tua scripta longe fore meliora. nō ago tecū blandè: metior veritatē ipsa re, &, vt sentio, plane loquor, valdè, mi Natta, hoc biennio in latina lingua profecisti: quotidiéque, vt ex epistolis tuis facile conicio, ad veterē illam eloquentiam propius accedis. itaque videre mihi videor, ac prorsus video, quantus in iure ciuili explicando, si studium adhibueris, esse possis. quod vt facias, auctor tibi magnopere sum: si modò tu in tua laude quenquam, præter te ipsum, auctorem, hortatorémue exspectas. Vale.

EIDEM, *Mantuam.*

Litteræ tuæ, quas idem binas tabellarius attulit, facile tuam edendi libri, quem efflagitari iam à multis audio, non mediocrem cupiditatem declarant. nec me tamen studio tibi concedere velim existimes. nam & συμπάθειαν quandam commouit iam in sensibus meis virtus tua: & res ipsa, de qua tantopere laboras, commendationem habet à se ipsa, nec tuum officium apud me, aut omnino apud quenquam bona mente præditum, desiderat. Vnde igitur, inquies, tot dierum prolatio? Equidem culpa vaco: nec in officio præstando Sixti nobis humanitas defuit: sed ab eius voluntate pendemus, cui tota demandata facultas est. is cùm Sixti primùm, deinde etiam nostro se acquiescere testimonio confirmasset: Sixtum etiam, vt optimè de Christiana doctrina sentientem, sacrarúmque litterarum disciplina perfectum, laudibus extulisset: illud adiunxit: sibi tamen esse concedendum, cui ratio temporum paulò seueriorem, quàm ipsius voluntas ferret, personam imponeret, vt librum leuiter attingeret: quod esse perpaucorum dierum negotium pollicebatur. negandum non fuit. egimus etiam gratias, quod ita blandè peteret, vt suam obliuisci potestatem, humanitatis caussa, videretur. Nunc tibi, mi Natta, deuoranda est hæc non multorum, vt spero, dierum mora. vides, hominum recentiorum libri, quicunque de sacris rebus loquantur, quàm diligenti hodie trutina perpendantur: vides, quàm multi, nullo personarum discrimine, in iudicium vocentur, quàm pauci mox elabantur. tolle, obsecro te, festinationem in re tanta: & habe rationem temporis: & vtriusque nostrum otio,

(nam

(nam mea quoq; res agitur) breui interposita mora,consule. Nam,quòd iniecisti de tua laude,opinor,vt quasi dormientem excitares:id mihi nouam diligentiam non attulit, potius admirationem quandam,cur ea, quæ ad tuum decus pertinent, curari à me frigidè suspiceris. Etiam appellas me ob testimonia epistolarum mearum. quasi verò ego te diligam constantiæ caussa, non iudicij. quod si te non esse dissimilem tui putaueris, cuius etiā probitatem, doctrinam, eloquentiam, assidua studia vehementer augent: me quoque, qui aliquando in te fui, eundem fore semper,hoc est,amore incensum,tuæque cupidissimū gloriæ,debebis existimare.Commentarios meos quòd euoluis libenter, amicè facis. si verò etiam, vt scribis, aliquid ad tuam vtilitatem excerpis,magni facio industriā meam: quā tu,vir ingenio, & eruditione summus,modò non improbares,satis habeam: fructū vt ex ea caperes,vix vnquā speraui. itaque scribam posthac paulò fidentius, iudicio tuo confirmatus:& auctoritatem tuam,si quis contrà senserit,pro sexcentis rationibus opponam. Litteris tuis,caue putes,non esse à me responsum,quia neglexerim: obstitit occupatio:quæ diem quandoque totum eripit à mane ad vesperam. quod etiam si non scriberem, tamen opinari, tuæ prudentiæ,& humanitatis esset. Vale.

EIDEM, *Mantuam.*

AD oculorum dolores, quos diuturna consuetudine satis iam modicè fero,accessit molesta febricula, periculi tamen expers,vt medicus affirmat. itaq; cogor breui respondere litteris tuis elegantissimè,& humanissimè scriptis. Liber statim traditus est viro optimo,atque eruditissimo,cōmuni amico,Sixto Medici.is,licet occupationibus districtus,tamen & mea,& tua caussa pollicitus est, operam se daturum diligenter, vt eam partē,quam tu addidisti,ac mutasti,quàm citissimè legat. quod cùm fecerit, rursus ex eius testimonio ius erit impetrādum libri diuulgandi.scis enim,quàm seuera hodie sit librorum omnium examinatio , quàm sint, vbi quid scribimus, ambigua cauenda : ne qua omninò secus interpretandi, trahendique in deteriorem partem, occasio præbeatur. Sixtus me diligit, meaque caussa valdè cupit, de te autem honorificè &

sentit,& loquitur.itaque, quod ad ipsum attinet, nauigamus in portu. Academia tuum officium amplectitur: ac laudat:sua verò à te,singulari viro, probari ac magni fieri instituta,mirabiliter gaudet. Plura volebam, ductus suauitate sermonis, cuius imaginem habet epistola: sed interdictum est, non modò ne quid scribam mea manu,verùm etiam ne multa,nisi necessario,dictem.Vale.

EIDEM, Mantuam.

HAbeo, quod petieram.sedasti animum meum consolatione, consilio iuuisti. nihil sapientius, nihil humanius epistola tua.& cum multa sunt à te grauissimè, atque ingeniosissimè cõmemorata:tum verò mirifice sum exemplo tuo commotus,quem statuo imitari, quantum in me est, licet meæ probè quidem conscius infirmitatis: cui si Deus aderit,quod equidem spero:vincemus humana omnia,& triumphabimus in aduersis. Afferet ad te Tabellarius cum his litteris indicẽ,quem petis,missum ab Academia, tui studiosissima. tradidi enim legendam epistolam tuam: nec improbauit quisquam. quid? nemo non extulit amplissimis laudibus. ego autem & qua sim ex eorum iudicio affectus lætitia,& quid ipse de tuis existimem scriptis:quia te puto illud, vel me tacente, pro amore nostro suspicari,hoc autem ex meis superioribus litteris cognouisse:non exponam hic pluribus verbis.tantum agam gratias de ista tam in me propensa voluntate, excellentique industria:quarum alteram longitudo litterarum tuarum, alteram elegantia declarat.Vale.

EIDEM, Mantuam.

BIduum hic futurus sum:nec enim diutius licet per valetudinem: nec venissem leuibus caussis. Liber tuus propediem prælo committetur, & diligenter emendabitur.angor equidem, quod abesse cogar,quod accidit profectò non minus contra voluntatem,quàm præter opinionem: sed hæc in manu nostra non sunt,ducimur enim,vel trahimur potius fatorum vi.itaq; humana omnia ferenda,quanquam non hęc tibi,quem religio probum,doctrina prudentem facit, sed mihi ipsi,ab iis præsidiis, quæ te muniunt,

muniunt, parum instructo, tanquam intus cano. De rebus meis, de valetudine, de studiis, exigit omninò amicitia nostra, vt aliquid significem: sed neque nunc satis otij suppetit: neq; vt verè dicam, libenter scribo, quæ tu non libenter legas. meliora tamen omnia paucis diebus fore videbantur: itaque vberiores à me litteras exspectato. Hæc dictaui properè, multis districtus negotiis, animó curis impedito. Vale.

EIDEM, Mantuam.

Legi, quas remisisti, epistolas meas, & correxi leuiter, vt homini licet occupato, de editione quòd hortaris, vt omnes potius, quàm, vt ego statueram, vnam aut alteram: ita faciam, non spe laudis (scriptæ sunt enim, quod res ipsa indicat, indiligenter, ac raptim) sed quia notam esse æquis & iniquis nostram amicitiam volo: quæ me ornat iudicij tui testimonio: cùm tamen ad iudicium singularis accedat humanitas. Vale. Venetiis.

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII

LIBER QVARTVS.

ILLVSTRI COMITI MIchaëli Turriano Cenetensi Episcopo Cenetam.

ANGEBAR animi, nec fieri quicquam posse me vno miserius opinabar: ita multa hoc anno præter exspectationem, prorsus aduersa meis rationibus, obtigerant: fratris primum amantissimi, deinde filioli suauissimi interitus, vxoris morbus, inualetudo mea, rei familiaris incom

incommoda. quam facilè, nullo penè strepitu, rerũ mearum conuersus orbis est. de fratre, & filio iam fero moderatius: vel quod, vt solet, medetur dies: vel quia, quòd æterna lege Deus constituit, id abrogare velle non solùm iniustitiæ, verùm etiam imprudentiæ videtur esse. vxor conualuit: ego satis firmus. domestica verò damna, quæ sarciri vix vnquam arbitrabar posse, facile cõpensat amor in me tuus, cuius mihi recordatio molestias omnes diluit: quandoquidem vis me ad omnes casus (recordor enim tua verba) subsidium in tua benignitate maximum constituere. itaque leuatus à te grauissimis curis, premi iam onere officij me sentio: in quo sustinẽdo viribus enitar cunctis & animi, & ingenij: tantum ne? immò etiam iis, quas beneuolentia erga te nostra, & singularis addet obseruantia. quid porrò tam difficile, aut tam amplũ est, quod incitata studio voluntas non assequatur? veruntamen in hac re sentio esse haud paulò difficilius mihi satisfacere, quàm tibi. te enim nihil in conferendo beneficio spectare præter ipsam virtutem, quæ suis gaudet ac fruitur bonis, nihil extrinsecus assumit, satis mihi multò antea persuasum est: præterea nulla re indigere, non gloria, qua iam pridem abundas, non diuitiis, quas & possides iam, & contemnis. ego verò, qui & ante annos sex, quo te primùm die sum allocutus, eo ipso die benignitatis tuæ præstantiam non vulgari munere sum expertus: & nunc ab eadem benignitate multò etiam maiora, te iubente, cogor exspectare: prorsus ancipiti cura distrahor, qui neque gratiam tibi vnquam referre, neque nuda voluntate contẽtus esse possim. Succurrunt enim multa, quæ libenter cogitem: primum, humanitas tua, qua me semper complexus es. deinde liberalitas, qua subleuasti. postremò consolatio illa, Christianæ pietatis, & sapientiæ plenissima, qua me quidem proximo Quintili mense, cùm ad te honoris causa Cenetam accessissem, afflictum erexisti. atque hæc quibus meis erga te officiis? nullis omninò, salutatione excepta, quæ ipsa mihi tum vtilis ex prudentia, atque eruditione tua, tum etiam ex dignitate perhonorifica fuit. Quæ cùm omnia colligo: eximiam istam, planeque diuinam beneficentiam, insitam tibi, vel potius ingeneratam à natura, auctam doctrina, vsu confirmatam, atque perfectam, satis admirari non possum.

Et

Et simul ad quosdam, opibus affluentes, multis imperantes nationibus, cogitionem conuertens, doleo vicem bonarum artium, quæ deserantur ab iis, quorum patrocinio si vterentur, fructum retribuerent eum, qui est omnibus imperiis anteponendus. quid enim est immortalitate præstantius? quis autem eam, nisi beneficio litterarum, consequitur? laterent in tenebris, obruti vetustate, Cæsares, Alexandri, plane omnis antiquitas, nisi rerum præclarissimè gestarum, quas cùm audimus, imitandi cupiditate accendimur, testem haberemus historiam. Quò magis tibi gratulor, Antistes, & idem Princeps egregie, qui hanc veræ laudis penè vacuam hodie possessionem tam libenter occupes, veterémque maiorum tuorum de omnibus bene merendi consuetudinem, nulla prorsus tuarum fortunarum ratione habita, constantissimè retineas. Quod verò istam virtutem multis præterea virtutibus, vsu rerum maximarum, prudentia, doctrina, eloquentia, maximè verò humanitate cumulas atque exornas: idcirco & antea Romæ, atque in tuis legationibus, Ecclesiæ caussa susceptis magnificentissimè gestis, & nunc in vrbe tua, quam diuino simul & humano iure temperas, concursus ad te quotidie fiunt optimorum virorum, & eorum maximè, qui aut ipsi ingenio, litterísque præstant, aut saltem de ingeniorum litterarúmque præstantia iudicare possunt. in quo sæpè fortunam accuso, quæ mihi facultatem veniendi ad te, quod eram hac æstate pollicitus, & cupio vehementer, adhuc quidē eripiat. quod cùm licebit, accurram. quid enim ista amœnitate iucūdius, isto cœlo salubrius? quid porrò ad beatè viuendum deesse potest ei, qui tecum viuat? cuius in ædibus primùm oritur ex tua disciplina virtus, deinde excipit virtutem liberalitas. Hoc igitur, cùm per negotia licebit & vtinam maturè liceat. interim memoria tui fruar: téque, licet hoc terrarum spatio disiunctum, colam vt præsentem, nec vllum erga te, quod ab homine tui studiosissimo possit exspectari, aut officij genus, aut studij prætermittā. Vale. Venetiis.

ANTONIO VERANTIO
Episcopo Agriensi

CVm,* tui studiosissimus, præclaræ non solùm indolis, sed iam etiam virtutis adolescens, proximè reuer-

sus

ſus è Pannonia, tuo me nomine ſalutaſſet: atque hoc officium iis verbis, quæ facile tuum de me iuditium declarabant, ſubſecutus eſſet: cepi ſanè voluptatem incredibilem, nec mediocres habui gratias Deo Optimo Maximo, cui ſoleo, ſi quid optabile contigit, acceptum referre, & à quo, ſi quid contra, ſperare meliora. nec verò tua mihi quidquam amicitia vel ad meã laudem illuſtrius, vel omninò amplius poſſum exiſtimare: cuius audio fortunam à multis ita laudari atque extolli, vt nemo tamen ſit, quin fortunæ virtutem anteponat. atque ego te cùm ante aliquot annos, commotus fama laudum tuarum, diligere & obſeruare cœpiſſem, animúmque meum probare tibi litteris vehementer vellem: pudor vetuit, non omninò fortaſſe improbandus, méque ab hoc deterrere conſilio, & quaſi reprehendere natura mea maximè ſemper eſt viſã. quid? tune talem, grauiſſimarum rerum onera ſuſtinẽtem, deditum ſtudiis præſtantiſſimarum artium, inani ſcriptorum genere appelles? reuocabat ratio, & habendam mihi tum dignitatis tuæ, tum modeſtiæ meæ rationem intelligebam. Sed profectò à rectis mentibus non ambitione, ſed officio incenſis, diuina nunquam benignitas abeſt. qualem enim ego certè vix vnquam ſperare auſus eſſem, ea mihi nunc à te ipſo ablata facultas eſt: cui de mittendo ad me emblemate, elegantiſſimè, & , in quo ſummam laudẽ ſtatuo, admodum piè conſcripto, venerit in mentem. quo ſum dupliciter affectus officio, lætitia primum ex ipſa re: debet enim iucunda vehementer eſſe amoris, ac iudicij, à tali præſertim viro profecta, ſignificatio: deinde moleſtia quadam, quod, qui humanitate vinci non facile patiar, nunc quidem à te captus, atque oppreſſus, tantum in hac virtute, qua nulla magis hominem decet, tibi concedam neceſſe eſt, quantum in aliis, quibus te Deus ornauit, & induſtria tua, minimè paucis: quarum fama non Germaniæ, aut Pannoniæ, continentium regionum, ambitu terminatur, ſed Europam, quanta quanta eſt, ac penè terrarum orbem iam peruolitat vniuerſum. veruntamen, ſi tibi, magis locorum ſpatiis diſiuncto, ſingularem animi mei ad te amandum, colendúmque propenſionem oſtendere minus poſſum: apud eos ſaltem, qui meã vocem audiunt, meíſque ſæpè ſermonibus interſunt, tuam doctrinam, eloquentiam, in primis verò puram ab omni labe religionem

ligionem assiduè prædicando, profectò ipse mihi aliqua ex parte satisfaciam. nec tamen ita sterilem cognouimus industriam nostram, licet mihi laudem ingenij nullam adscisco, quin ea fructum aliquem, qui ad tuum decus pertineat, nec sine tua gloria peruulgetur, aliquando ferre possit quod aggrediar ita libẽter, & ita studiose curabo, vt euentus futuri lætitiam auidè præripiam, déque eo quod nondum præstiti, iam nunc, perinde ac si præstiterim, ipse mihi gratuler. & huius quidem veluti prædem promissi, meæ testem voluntatis, hanc ad te mittendam epistolam putaui. Vale. Venetiis.

ANDREÆ ZEBRIDOVIO *Episcopo Cracouiensi.*

VIde, quæ sit vis etiam apud alienos ignotósque homines veræ solidæque virtutis. Aliquot abhinc annis cùm egregios viros, qui te nõ de facie solũ verùm etiam è sermone assiduâque consuetudine optimè nouerãt, omnia de te summa prædicantes audirem, studio tui sum incensus incredibili. nec meam deinde obseruantiam dies exstinxit, aut imminuit, sed auxit potius, ad summúmque perduxit. atque equidem nihil habui antiquius, nihil exspectaui magis, aut obseruaui diligentius, quàm vt hæc ad te amandum, colendúmque animi mei propensio aliquo tibi non vulgari pateret officio: sed meã exspectationem fefellit euentus, nec vllã vnquàm satis opportuna voluntati respondit occasio. nunc igitur quod mihi à fortunã denegatur, statui à me ipso impetrare. Præclarum aliquid præstare, dignũ videlicet ea, quam tu sustines, persona, dignum tua virtute, cupiebam: non licuit: at, quod licet, demus operam, vt id consequamur. licet enim certè studij erga te mei signi[f]cationem quandam, nõ expressam omninò, sed quasi leuiter adumbratam, ostendere. & è quercu etiam quandoque exculptum placet, non modò ex ebore, simulachrum. Effigiem domi habeo parentis mei: quem tibi vnum, cum familiari o[r]im tuo, & in ore, & in amore esse, homo insigni eruditione, moribúsque sanctissimis, Andreas Patricius non semel affirmauit. eius exemplar venienti ad te Patricio dedi. Putabis igitur cùm patrem meum quasi præsentem adspicies, agere tecum, vt aditus

aditus mihi, & quasi fores aperiantur ad amicitiam tuam. quod si assequor, additum ad fortunas meas ornamenti, commodíque plurimũ existimabo. quid enim speciosius, quid ad laudem præstãtius, omninóve vtilius, quàm principum, hoc est, tui similium virorum, frui beneuolentia? atque hoc video totũ esse positũ in humanitate tua, quam Patricius ferebat in cælum. nam ego quidem, nullis planè meritis, animo tamen adhuc te colui. sed vt spero, merita quoque accedẽt. conferam enim ingenium ad tuam laudem: & apparebit in tuo nomine, approbante Deo, quo nihil abnuente perficitur, opus aliquod industriæ nostræ, eiusmodi fortasse, (certè hoc enitemur) quod posteritas haud omninò contemnat. Vale. Venetiis.

PETRO MISCOVIO SARmatarum regi Consiliario.

AMo valdè probitatem, &, secundum eam eloquentiam, non quæ verba tantum colligit, & inani vocum sonitu auribus obstrepit, sed quæ maximè rem continet, seque ipsa non minus grauitate sententiarum, quàm elegantia verborum & splendore commendat. hæc te audio simul expetere, Petre Miscoui, expetere autem? immò iam esse consecutum. quibus ornamentis magnum te esse, atque illustrem apud homines verè sapientes existima, sic inquam, vt illa, quæ plerique, quasi sola bona, specie decepti admirantur, quæ ipsa quoque in te nõ mediocria sunt, opes, auctoritas, amicitia clarorum virorum, addo etiam gratiam apud Regem omnium potentissimum, nullo pacto conferenda videantur. nã hæc licet aliquãdo virtutem consequantur, vt in te ipso contingit, minimè tamẽ ipsa vir virtutem indicant, neque semper ad laudabilia studia, tanquàm ad caussas euenta, referũtur. qui verò pietatem, qui iustitiã colit, qui & ingenio valet, &, qua valet, ad res egregias, maximéque ad instructam præclaris doctrinis eloquentiam totus incumbit: hunc verè se ipsum, quod esse difficillimum constat, ac suá bona nosse, hunc optimè exercere instrumenta illa, quibus homines brutis animantibus præstant, mẽtem, atque rationem, hunc deniq; gloria dignũ immortali, dignum qui feratur in oculis, ornetur laudibus, nemo omnium hominum, nisi qui hominis

nomine

nomine indignus haberi velit, vnquam negabit. quod ego cùm à prima pueritia, domestico patris instituto, natura etiam quasi suadéte, sensissem: confirmatus postea magnoperè sum clarorum virorum exemplo: nec venit vnquàm in mentem, quod ita senserim, pœnitere: lętatus etiam valdè sum, ac lætor equidem nunc eo magis, quod accedit ad meam sententiam iudicium tuum. in iisdem enim studiis elaboras eædem tibi artes curæ sunt: quæque hinc emanãt laudes, eas esse veras laudes, & earum ita semper florere gloriam existimas, vt nunquàm exarescat. idem putamus, & idem vterque sequimur, optime Miscoui: sed tua clarior industria, hominis in excelso dignitatis gradu constituti: fortasse etiam felicior, quia secunda ingenium fortuna excitat, aduersa debilitat. quàm multa enim nobis obstant: quàm sæpè recta mens, optimorum consiliorum in cursu impedita, cogitur cõsistere. tibi verò, qui propensam vehementer ad laudabilia quæque voluntatem in te laudant, iidem fluere ex voluntate omnia confirmãt, nullam aduersari, nullam pugnare tecum ex iis rebus, quæ sunt inimicæ virtuti: versari te assiduum in aula Regis, ipsi Regi carum, summis & infimis iucundum, apud exteras etiam gentes illustrem, ac perhonoratum. quæ tibi esse perpetua, maximéque propria, non solum cupio, communi studiorum caussa, quorum decus tua dignitas auget: sed facile etiam adducor, vt sperem. quidquid enim es, à te ipso es, & ideo tantus, quia talis: nec tu desines vnquam esse, qui fuisti: nec ea, quę virtus constituit, casus euertet. tantum igitur, quod & facis, & facere minimo negotio potes, retine consuetudinem tuam: intuere te ipsum: vitam antè actam imitare. sic augebis quotidie tua merita: & idem quotidie meritorum præmia tuorum sumes à te ipso, eritque virtuti merces virtutis vsus, quo nihil esse iucũdius, profectò iam sensisti: nihil autem ad memoriæ perpetuitatem vtilius, docemur exemplis eorum, de quibus post tot sæcula litteræ loquuntur. Et, quoniam sequitur, atque comitatur, vt vmbra corpus, gloria virtutem: nec te latet, præceptis imbutum antiquæ doctrinæ, improbari eos ab excellentibus in philosophia viris, qui, præter sua commoda, nihil spectent, seque sibi tantum ipsis esse natos arbitrentur: non dubito, quin statuas, quantumcunque vel habes iam facultatis ad bene merendum, vel in omni tua vita præclara tibi animi

tui bona pepererint, non ad rei domesticæ fructum, aut ad angustæ benignitatis vsum illud esse reuocandum, sed esse totum ad alienas vtilitates, maximéque ad artium liberalium ornamenta quam latissimè porrigẽdum atque explicandum. quod si fiat, simul illud fieri necesse est, vt, quàm plurimis in tua laude consentiẽtibus, par beneficentiæ celebritas nominis, & fama consequatur. Atque ego te ita sentire, próque tuis opibus iam præstare, non inani aliqua cõiectura ductus existimo, aut ideò ad te scribo, vt in tuam gratiam blandæ orationis artificio mihi liceat irrepere: sed credidi hominum honestissimorum ac prudentissimorum, istinc ad nos vel studiorum caussa, vel cognoscendæ Italiæ studio commeantium, testimoniis, maximè verò familiari meo, nihil temerè affirmãti, Andreæ Patricio: cuius eo pluris iudicium facio, quod egregiam eius doctrinam, id quod per quam rarò cõtigit, adæquat integritas. addebat etiam, quo sum vnice delectatus, quodque mihi, vt verè dicam, huius epistolę caussam attulit, studiosum te esse scriptorum meorum, & mihi aliquid, atque adeò tantum tribuere in latina lingua, quantum optaui equidem semper, assecutum me esse nunquàm duxi. nunc, si tu, ista vir auctoritate, isto pondere, ita de me sentis: in dubium penè reuoco iudicium meum: nec me prorsus audeo contemnere, ne à te dissentiam: enitárque multò etiam, quàm antea, diligentius, vt accedam proximè, si vlla ratione potero, quò tu me peruenisse iam existimas, vt aliquando veritati iure des, quod fortasse nunc humanitati magna ex parte largiris. fateor enim, iudicij de me tui famam mihi esse periucundam: quid oneris tamen eadem imponat, quóque redigar necessitatis, intelligo. latere nullo modo potest, quem clari viri testimonium indicat: nec me iam ad vigilantiam, omnium scientiarum parentem, laudis cupiditas magis, quàm infamiæ metus impellit. quæ licet perdifficilis, admodúmque dura videatur esse conditio: tamen, quia gratus, hoc est, vir bonus esse volo, amplector libenter officium tuum, ab excelso quodam animo, liberalique profectum: quod si compensare meis officiis non potero, memoria tuebor, & prosequar etiam laudibus, quàm diu vita fruar: vt ex optima saltem voluntate, qua boni, & sapientes viri metiri beneficia consueuerunt, aliquam tibi relatam esse gratiam existimes. Vale.

IO.

IO. VINCENTIO PINELLO
Patauium.

MAgna fuit, atque etiam nunc inter homines est de genere vitæ controuersia: cùm alios ita doctrinarum cognitio delectet, vt ab agendis rebus abhorreant: alij, non sibi tantum, verùm & amicis, & patriæ, planéque omnibus hominibus homines esse natos, existiment: ex quo sequitur, vt scientiarum studiis vsum rerum anteponant. hoc discrimen, in quo valdè pro sensu partium dubia veritas fluctuat, tu quidem, quod ad te attinet, optime Pinelle, optimísq; & eruditis viris meritò carissime, egregia quadam, vulgo non satis cognita ratione sustulisti. simul enim vtrumque studium complexus es, tum earum disciplinarum, quibus exculta mens vberrimos in omni fortuna ferre fructus solet, tum iuris ciuilis, quod alienos ad vsus maximè porrigitur. ardua res, & operosa: quod exemplorum declarat inopia: sed ingenio tuo nihil difficile: &, vt se præbent initia, futurum nemo dubitat, vt instituta perficias, consiliísque tuis breui respondeat euentus. in philosophia quidem processus tuos admiramur: qui tanti sunt, vt euolare potius, quàm excurrere videaris. quamquàm cur miremur? ingenio si quis valet, in studiis forè languet qui vtrumque coniunxit, optimam quandoque disciplinam, & rectam studiorum viam ignorat? fac in vno tamen hæc inesse omnia: quid assequetur aduersante fortuna, subsidiis destitutus iis, quæ cùm adsunt, fertur animus procliui cursu ad egregias res: sin absint, hæret in salebra, nec facile progreditur. Quæ igitur singula tanti sunt, quemuis vt possint, à sperata litterarum gloria penitus auertere: hæc tibi cum suppetãt vniuersa, iure istam, quam alij vix tuentur, Spartam quotidie magis illustras: neque tam nobis hoc, æqualibus tuis quod sis virtute maior, quàm illud, si te ipso minor esses, admirandum videretur. In philosophia quidem cùm operam studiose des M. Antonio Genuæ, cui veterum doctrinarum arcana patent, quo nemo peritior Aristotelis interpres, nemo vir melior, vsquam viuit: nihil mediocre neque nos à te exspectamus, neq; tu præstas. quo nomine tibi gratulor plurimum, & eò magis, quod illius viri voce publicè cum multis consuetudine, ac sermonibus, quæ humanitas eius atq; amor

in te est, priuatim & propriè frueris. hauries enim ex eodem fonte non ea solùm, quæ vel olim in Lyceo, vel etiam in Academia disputabantur, sed id, quod longè prȩstantius est, Christianam pietatem, à qua manet vna, & in qua item vna philosophia perficitur. Habes igitur, diuinitus oblatam, virtutis adipiscendæ facultatem: quàm te video arctè esse complexum, nec vereor vt dimittas, qui te ita flagrare cupiditate cognouerim, vt reuocandum potius à nimia contentione, valetudini vix ferenda, quàm acuendum, & incitandum, intelligam. Nam, quod ad ius ciuile pertinet, vbi tu philosohiam, id est, totum, scientia comprehenderis, quid in parte cognoscenda superesse negotij putas? minimum, si sapientes viros, & in iis eum, quem ego omnibus iudicij laude antepono, doctorem tuum Genuam audies. quanquam sermo tuus, habitus interdum, præsente me cum eruditis hominibus, tractasse te iam satis diligenter ea, quæ excellunt in vniuerso iute ciuili, id est, veterum iurisconsultorum præcepta, declarabat: vt vel eadem facilè possis, quandocunque libuerit, recognoscere, vel, si qua restant, quasi racemos aliquos confecta vindemia colligere. non enim te arbitror studiorum tuorum elegantiam ineptissimis, planéque barbaris quorundam scriptis inquinare velle: quæ cùm immensa sint, pleraque tamen inania, laboris & molestiæ plurimum, vtilitatis, & oblectamenti minimum habent. Interim, vt facis, græca cum latinis, & eloquentiam cum philosophia coniunge: vt, politioris doctrinæ copiis instructus, remissiora etiam studia colentibus aliquando satisfacias. non enim viuimus omnes in Atticis gymnasiis: nec vbique de rerum causis quæstio est: &, quibus contemplatio naturæ vehementer placet, iisdem tamen animi caussa tanquàm in hortos Musarum diuertere non iniucundum est. qua de re quia nonnunquam inter nos locuti sumus, &, vt spero, breui colloquemur, nihil addam, te præsertim, quod facile intellexerim, meam sententiam comprobante. cuius consilij, non dubito, quin maiorem quotidie voluptatem capias. Ego hic, genere vitæ molestissimo, quas Patauij vtiliter satis, iucundè quidem certè in libris, & in tuis tuorúmque familiarium sermonibus traducebam, horas perdo. itaque, cùm primum domesticas tricas, quibus teneor inuitus, expediero, aduolabo istuc, sitiens vestræ consuetudinis: qua si

frui

frui perpetuò liceat, beatiſſimè viuerem. Interim amorem mihi tuum,cuius equidem memoria valdè recreor, cupio conſerues,&,ſi tua patitur humanitas,etiam rogo.Vale,& Petrum Nunium, familiarem tuum, cuius doctrinam, & ingenium in Lucretiana interpretatione mirum in modum,probo,ſaluta meis verbis.Venetiis.

VIDO PANCIROLO Patauium.

CVm alia me in iſta vrbe, quam tu præter cæteros tua virtute nobilitas, & ornatiſſimorum iuuenum cœtu frequentas, oblectare vehementer ſoleant:tum nihil eſt, aut eſſe omninò poteſt, * quotidiana cõſuetudine, iucundius:non ſolum,quia probitate,modeſtia,morum elegantia,omnibus denique animi bonis excellit:ſed etiam, quia paucorum annorum ſtudio, præſtantia videlicet ingenij, quam ego ſemper amaui,conſecutus eſt,vt exquiſitam,ac variam ſermo illius eruditionem præ ſe fecerit, ſcripta verò ad Ciceronianam eloquentiam ſic accedant,vt cum iis, qui ſuum nomen hac laude celebrarunt,qui pauci admodum ſunt, conferri iure poſſit, æqualibus verò cunctis facilè antecellat. Hunc ego tibi iuuenem, quem olim mihi adoleſcentulũ vir omni laude ſummus,Reginaldus Polus Cardinalis,magnarum virtutum indole commotus, accuratiſſimè commendauit,etſi neceſſe nõ arbitror,commendo tamen eo ſtudio,quod quia verbis exprimere mihi non licet, tu quoque, tantum eſſe, velim exiſtimes, vt exprimi nullo modo poſſit. is cùm antea philoſophiam, præſertim quæ de græcis fontibus hauritur, & humanioris doctrinæ ſtudia diligenter, eximiáque cum laude coluit: tum hoc tempore in cognoſcendo iure ciuili totus eſt. qua illum cupiditate quotidie magis incendit admiratio tuæ virtutis, quam in omni ferè ſermone ad cælum fert, exteríſque etiam gentibus, licet illuſtrem ſatis, elegantiſſimis declarat epiſtolis. pertinet igitur ad humanitatem tuam, qui te tam valdè amet, tantíque faciat, eum redamare, eique reconditos illos, omnium puriſſimos, tuæ ſcientiæ fontes aperire: pertinet etiam ad fidem, qui ſe totum in tuam diſciplinam tradiderit, opibus eum impertire ingenij tui, quas ille Regum opibus & ſua ſponte, & meo iudicio, cui

tribuere aliquid videtur, præstantiores existimat. Hæc ad impetrandum magna sunt, præsertim apud optimum virum, quam in tuis laudibus præcipuam agnoscimus. verùm accedit amor in te meus, qui fraternam necessitudinem æquat, is te rogat, is prensat, quàm studiose, quàm blandè potest, pro * meo: vt eum, quem ego meritò eius in locis fero, tu, quem amicitiæ nostræ denegare nihil decet, quando nec studio tuo quicquam abnueret voluntas mea, omni benignitate complectaris, planéque in clientelam tuam, atque adeò in sinum æquè ac filiū meum, æquè ac me ipsum recipias. quod si feceris, obstringes tibi non vulgari beneficio iuuenem summo loco natum, dignum maioribus suis, qui Pannoniam, vt ego auguror, sua virtute aliquando Italiam faciet: à me verò gratiā inibis eam, quæ, si quid accedere ad meam in te beneuolentiam potest, quod equidem vix arbitror, id ipsum vna possit adiungere. Vale. Venetiis.

*, *Patauium.*

O Dulcem reditum, ô amandas litteras, quæ mihi id significant, quod, non modò spe, sed nec suspicione attigeram. sed, quando te ipsum, mi * videre, quando licebit amplecti? oculos mehercule tuos, dum hæc ad te scribo, intueor, indices probi animi tui, indices humanitatis. hoc mihi spectrum fingit amor: (quid enim aliud?) & hæc me cogitatio iucunditate perfundit incredibili: quid putas cùm erimus, vna, dabitúrque, vt ille inquit, Veras audire, ac reddere voces? nemo vnquam perinde lætatus est inuento thesauro, vt ego, te reuerso. videor enim amissum recuperasse: & planè amiseram. nam, etsi reliqueras hic memoriam tuæ suauitatis, tuíque ingenij: tamen, quod attinet ad aspectum, ad consuetudinem, ac sermonem, quibus nobis, tui amantissimis, nihil potest esse optatius, totus abieras. ac verebar, ne, vel precibus tuorum victus, vel honorum cupiditate illectus, totum te dederes aulicis muneribus, multa nobis, fortasse etiam litteris, salute dicta. nunc te tuus bonus, tuus, inquam, mihi crede, bonus genius reduxit, sicuti malus abduxerat. quid enim sumus, nisi adsit humanitas, & litteræ? quæ petuntur in otio, tranquilla mente. otij autem vbi plus, quam in isto secessu

Patauino? nemo quemquam interpellat nolentem: inuitant ad virtutem, si minus voce, exemplo certè quamplurimi: patet aditus ad doctores in omni liberalium disciplinarum genere prestantes: quid preterea? cæli mira clementia: rerum, quibus alimur, suauitas incredibilis, & copia. Hæc tibi, optime, * iure prima sunt: iure tot montes superasti, tot flumina transiecisti, vt hæc dimissa statim repeteres. viues tibi, solutus ab omni cura: viues Deo, contemptis diuitiis, abiecta illa gloria, quam falsa prorsus, & inanis honorum species ostentat. quod nisi Deo viueres, nec tibi certè posses viuere. in illo enim vno vera, ac solida virtus, hæc, quam quærimus in libris, aut discimus ab hominibus, vmbra est. quocirca hortor equidem te, vt libros euoluas accuratè, vt magistris assiduè operam des: sed minimum in vtrisque pone, nisi tua studia diuino cum amore coniungas. Atque hæc me scribentem magnoperè delectant: tibi non puto fore legenti necessaria: scribo tamen, & quia te mirificè diligo, cupióque esse, qualem pater filium: & quia commemoratione ipsa rei omniũ optimæ, ac præclarissimæ afficior sic, vt nullam ex vllo sermone, vt ex vlla cogitatione maiorem hauriam voluptatem. nec tu debes officium meum aspernari, aut in deteriorem partem trahere, si tibi etiam rectissimè viuenti, (sic enim existimo, planéque mihi persuasi) constantiam laudo. lubrica est enim adolescentiæ via: labuntur multi, cùm aliquantum iam processerint: cursum verò conficit is, qui nititur optimis cogitationibus, ducémque sequitur eum, qui nunquam errat, communem humani generis parentem: qui tibi omnia bona pollicetur, & dabit, quæ nec ab Imperatore tuo sperare, nec ab vllo Rege licet: De Episcopo Agriensi, agnosco tuam in me beneuolentiam. cui de emblemate gratias agam. Mariani Lezentij, iuuenis ornatissimi, & Andreæ Patricii, contubernalis tui, talem in me animum amplector: quos cupio à te meo nomine salutari. itémque Polonos cæteros, familiares tuos, quorum nobilitas, &, vt audio, virtus Patauinum gymnasium illustrat. Vale, &, quando nos adspectu tuo priuas, minue saltem litteris, non hac recentiore Italica, sed illa vetere, omnium elegantissima, Romana lingua scriptis, desiderium nostrum.

EIDEM, Patauium.

OPtime, * quid tibi, obsecro, in mentem venit? nostra ne imagine tuum putas cubiculum ornari posse? pudet me studij tui: & erubui, mihi crede, cùm hanc partem legerem litterarum tuarum. nec tamen, quia tuam facilè cupiditatem intelligo, deesse tibi possum: & cœpta res est, & agitur, vt video, satis diligenter: quæ cùm erit absoluta, mittetur ilicò ad te. ac vellem, posset artifex eodem penicello animum in te meum vna cum vultu exprimere, non dubitarem, quin hanc tu multò magis imaginem diligeres. non necesse est, inquies. libenter credo: &, quod ita sit, acceptum refero tuæ humanitati: quę mihi à te impetrat id, quod meritis, aut officiis consequi nondum potui. His diebus facultatem ad te scribendi permolestę occupationes eripuerunt. ignosce: & puta, nunquam abduci meam ab officio voluntatem, licet opera non exstet. Heri adiit ad me contubernalis tuus Stanislaus Fogeluetrius Cracouiensis, probum adolescentem, præditúmque litteris, & tua planè consuetudine dignum è sermone iudicaui. amanter illum excepi, vt natura mea fert: iucundè non potui, quia valetudo non concedit. cuius beneuolentiam si, te, vt arbitror, conciliante, sum adeptus: peto à te, mihi vt eam conserues. & omninò, quicunque à te diliguntur, eosdem mihi cupio mutua beneuolentia coniungi. Epistolam ad Episcopum Agriensem, quando interdiu otij nihil suppetit, dictaui ante lucem amanuensi meo. eam ad te mitto. Signum tuum, cùm legeris, imprime. De gentilibus tuis, negotium dedi, & curabitur diligenter. Vale.

EIDEM, Patauium.

VIdeo te in iungendis amicitiis præclarum artificem esse: verùm caue, ne quid alterutra de parte promittas, quod præstari vix possit. aut, si promittes, ipse ne spondeas, ne quando præter opinionem cogaris dependere. de me ipso loquor: quem tu si putas esse, qui non sum: quod ad me attinet, facilè patior: fruatur hoc amicitia nostra priuilegio, vt inter nos omnia liceant: sed vereor, ne tua apud alios prædicatio plus nobis imponat oneris, quàm sustinere possimus. Patricio tuo scripsi, multis distri

ctus

ctus negotiis:& eram animo conturbatior, accepto nuncio de fratris mei summa corporis, aliqua etiam mentis inualetudine. Gentiles tui latent adhuc:eruentur aliquando, si qui sunt : curat enim homo tum mei cupidus, tum ad hoc diligentiæ genus vehementer aptus. De libris, putabam è silentio meo te coniicere, nihil esse:sed, quando appellas crebro, scies nondum neque ad Iunctas, neque ad alium quenquàm peruenisse. tu vide, cui rem commiseris:& vrge litteris, vt sine mora mittantur. Imago coloratur, designatione iam perfecta. veritatē, nisi fallor, egregiè simulatam dices. Vale.

EIDEM, Patauium.

Amo te, quod verecundè petis:sed istam posthac verecundiam abiice, obsecro, si quid aliquando mecum ages. nescis, apud me quo loco sis, aut quo ego apud te esse cupiam:quod si nescis, aut etiam si dubitas, iniuriam facis vtrique nostrum. Scripsi ad Sophianum, libenter equidem tua caussa, sed inuitus ea gratia, quod laborantem, vt audio, graui morbo, vexari tuo studio nollē. Equidem discrucior, cùm ita affectū audio probum iuuenem, mihi amicissimum, græcarum litterarum scientia sine dubio singularem. sed, quia te fero in oculis, ídque sanè tuo merito, litteras ad eum conscripsi, quas in hunc fasciculum coniectas cùm legeris, si reddendas nō putabis, conscindes. Ego nunc, si quid de me scire vis, iaceo, corpore satis afflictus ob capitis grauedinem, sed erectus animo propter spem, atque adeò exspectationem vitæ lætioris. iam enim didici contemnere, quæ amabam antea:qua te quoque in sententia cupio esse. Saluta meo nomine contubernales, & amicos tuos. Vale.

EIDEM, Patauium.

Respondeo serius litteris tuis, impeditus febricula, robustioribus haud valdè metuenda : sed in hac nostra corporis imbecillitate etiam ea, quæ mediocria sunt, non mediocriter timenda. Locum videbis in epistola ad Patricium, vbi ea, quę mones, interposui:de quo quid sentias, aueo scire. Gratias tibi agerem de ista voluntate : sed

hoc planè respuit amicitia nostra: nec tuum erga me officium assequi vnquam possit oratio mea. meriti enim loco semper apud me fuit bene merendi cupiditas, etiam si res, quod sæpè solet accidere, nulla consequatur. Vale.

EIDEM, Pataiuum.

QVid tibi ego præstare possum de iis, qui fortasse nulli sunt? quæsitum est perdiligenter: nec tamē vllum omninò diligentia fructum tulit. fingere tibi eos ex argilla possumus, animare non possumus. quod si liceret, fieret, atque adeò factum iam esset. nec enim mediocre tuum esse studium intelligo: & ego, vt fatear quod res est, diligo istam in te bonitatem, qui de gētilibus tuis, nulla tuorum commodorum spe proposita, humanitatem modò quandam secutus, tantoperè labores. certè, qui honoribus, aut diuitiis, aut opinione virtutis emineant, nulli reperiuntur. quod si quos obscura conditio, aut fortunæ tegit humilitas: de iis quærendum ne sit, videris: me si consulis, omittes. De pictura, lentum negotium: sed illud te nō præterit, Pictoribus, atque poëtis Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas. ita facile mentiuntur verbis, vt coloribus fallere consueuerunt. hic qui rem suscepit, diu me promissis duxit, varias nectendo caussas, vt ei culpam largirer ignauiæ. nunc imbres accusat, quod recentes colores minimè patiantur exsiccari. hoc puto verum, illa non puto, concedo tamen, vt eo vtar facili, & impetrem, quæ duo simul à nobis exoptantur, festinationem cum diligentia. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patanium.

ITa mihi optata contingant, vt commentariolo tuo nihil vnquam legi eruditius, nihil sanctius, aut ad retinendum Catholicæ religionis cultum accommodatius. itaque, cùm in ortu Solis legere cœpissem, absolui facile ante horam prandij, opera nunquam intermissa. valdè enim delectabar ordine, valdè etiam genere orationis tuæ: res verò ipsa ita me affecit, vt quasi semina quædam veræ pietatis, quæ fructum profectò non mediocrem aliquando ferent, in animo meo reliquisse videatur. quod quanti esse apud

apud me putas? quanti mehercule immensam auri vim non æstimo. quid enim cum æterna salute conferatur? quod si meis apud te precibus locum aliquem relinquit humanitas tua:rogo te etiam atque etiam,vt hoc genere scriptorum,quo quidem ad studium summi boni, perpetuæque felicitatis mirificè excitor,impertiri me quàm sæpissimè velis.quod si feceris ,addictum me tibi multis nominibus obstringes eo beneficio,cuius delere memoriam obliuio nulla possit. Quod me reuocas ad cõsuetudinem tuam:stimulum scilicet currenti.sed,mihi crede, non planè totus abs te discessi:neque te mihi prorsus eripiũt, aut eripient vnquam locorum interualla. absens tecum sum, tacitus loquor, & loquentem audio. sic lenitur imagine periucunda desiderium nostrum. quod cùm ita sit, opera tamen studiose dabitur, maturè vt excurram quò ire necesse est.si meam fidem tueri volo,& quo tamen,quia disiungor à te,minimè libenter eo.Vale.Venetiis.

EIDEM, *Patauium.*

CVm de tua valetudine solicitus essem, curam auxit filioli morbus,quo etiam nunc laborat, nec satis explorata salute.me quoque leuiter febricula tentauit, qua triduo sum, sine medicorum interuentu, temperata duntaxat victus ratione, liberatus. Nunc expediendis negotiis operam do,vt,si amicus noster, bonarum artium patronus,summum illum dignitatis apicem attigerit, quàm primùm possimus accurrere.sæpè enim & litteris,& præsenti sermone,cupere se consultũ rationibus meis,amantissimè declarauit. mihi autem omnia sunt in eo, vt otio litterario frui liceat.nulla rerum domesticarum cura interpellante. quod si assequimur, valeat ambitio : viuemus nobis,& Musis,& eo quidem animo, vt omnia referamus ad Deum,à quo vno felicitas vera pendet:quòd idem tibi videri,ex tuis litteris facilè coniicio. Miro teneor desiderio veniendi ad te : sed hanc facultatem multa eripiunt, præsertim æger filius , quem tibi, & pro nostra amicitia, & pro noua coniunctione esse charissimũ,planè mihi persuadeo.te quidem à morbo confirmatũ si audiero,æquiore animo domestica patiar incommoda. itaque dabis hoc amori nostro , quem tua virtus peperit , alit humanitas, atque

atque auget, vt nostra etiam caussa tuam valetudinem studiosissimè cures. Vale. Venetiis.

EIDEM, *Patauium.*

SIlentij mei caussam ex iis litteris, quas heri ad te scripsi, quas hodie mane puto tibi esse redditas, iam cognouisti. quod nisi ita declarassem, tamen mihi dubium non est, quin tu pro singulari tua sapientia, & humanitate de mea meorúmq; valetudine coiiceres. quid enim aliud me à scribendo abduceret? quo equidem nihil facio libentius: idque tibi, si præsenti fortasse non potui, absenti certè probabo. Tuum aduentum auidè exspecto: cuius mihi significatio tum eo nomine gratissima, quia te videbo, tum eò gratior fuit, quod optimè te valere, et si tu de eo nihil significes, facile tamen possum intelligere. quod si ita est, opto perpetuum esse: &, quod opto, id etiam vt sperem, facit continentia tua, quam ego in victu (planè loquor, vt sentio.) valdè sum admiratus, & conor etiam imitari. Rerum Romanarum, Pontifice mortuo, conuersus orbis est. itaque, qui decesserant, omnes ad vrbē redeunt. pecuniæ pro Mœcenate illo, vt affertur ad nos, libentius quàm pro ceteris, deponuntur: & ad eum denique, fore suspicor, vt omnium Cardinalium voluntates inclinent. vir optimus est, egregiè litteris excultus, ingenio miti, &, quod caput est, cùm factiones duæ dicantur esse, æquus in vtramque. primùm contendetur acerrimè. quid mirū? Neque enim, vt ait Poëta ille summus inter nostros leuia, aut ludicra petuntur præmia. & scis, omnes homines, quod maximè cupiunt, iridem facile adduci vt maximè sperent. ergo multis quasi aleam iacere, & fortunam placebit experiri. quid euenturum sit, & quid magis expediat, vni Deo patet. certè, nisi firmioribus, quàm antea, præsidiis muniamur: prauarum opinionum incursu vinea domini dissipabitur. quod te quoque & suspicari, quia prudentia excellis, & metuere vehementer, quia pietatem diligis, aliquando in nostris sermonibus cognoui. Vale. Venetiis.

EIDEM, *Patauium.*

CVm de tuo reditu ex tuis, amicorúmque litteris cognouissem, perfusus voluptate sum prorsus incredibili.

dibili. subuerebar enim, ne te patria tua, experta iam in magnis rebus & animi, & ingenij tui præstantiam, abesse diutius minimè pateretur. etiam illud occurrebat, ne te iam satietas Italiæ cepisset. multa cogitabam, vt amor est, quæ cupiebam esse falsa, & fuisse valdè nunc lætor. capio tamen hanc in iucunditate molestiam, quod ad te quàm primùm accurrere non licet: nam, vt omittam de vxore, cui deesse non possum ægrotanti: confirmare studio res domesticas, quæ vacillant satis absente me. cùm enim, referre me totum ad litteras, quarum est mihi consuetudo iucundissima, planè deliberatū sit: prius hæc, quæ ad alendam familiam pertinent, ita constituā necesse est, nequando me, quod antea sæpè contigit, de medio studiorū cursu reuocare possint. iam ego in meis cōsiliis, optimè,* ambitionem cœpi excludere. video res humanas sursum deorsum ferri, nunquàm consistere: celeriter omnia fluere, & exstingui, præter bonam famam, ad quam omnes peruenire cupiunt, sed ignoratione viarum plerique aberrant. non enim in opibus, aut in magistratibus, Regum ue aulis verum decus habitat. petendum aliundè est, à rectis cogitationibus, honestis laboribus, studio, & exercitatiōe virtutis. hæc mihi in animo sunt: quæ si colā arbitratu meo, multa consequar. primum ab iis negotiis, quæ mihi negotium facessunt, vacabo prorsus: deinde, (ne me putes desidiæ caussa otium cogitare) scribam aliquid quotidie: quo nihil soleo, vbi curarum expers animus est, facere libētius: denique, etiam posteris fructum fortasse aliquem pariet industria nostra. Quid relinques, dicet aliquis, liberis tuis? Non exiguum patrimonium, imitationē mei, & aliquam, vt spero, virtutis hæreditatem, eadem scilicet, que reliquit mihi pater meus. Non abundabunt. Nec id postulo, nec illi, si sapient, postulabunt. modica poscit, vt honestè, id est, feciliter viuatur, hominis natura: reliqua sunt instrumenta nequitiæ. Cupio tibi, mi,* qui ætatem tuam prudentia anteis, probari meum sensum: cupio meum iudicium tua sententia confirmari, quamquàm quid exspecto? index animi sermo est. porro in sermonibus quotidianis quid tu habes in ore, quid extollis, prẹter studia doctrinæ? quæ te video, cùm tecum loquor, vel cùm tua scripta lego, tractasse diligenter. veruntamen hoc ipsum, quod habeo satis exploratum, mecū te sentire, si significabis, per-

gratum

gratum erit. Ego nisi occupationibus premerer assiduis, quas animo potius, quam corporis viribus sustineo, explerem te crebritate litterarum. verùm ne sic quidem, pro tuis in me officiis, patiar in hoc genere prorsus abs te requiri studium meum. Vale. Venetiis.

EIDEM, *Patauium.*

VObiscum vt agatur, scire cupio, Patauij commorantibus. nos hic languemus, afflicti caloribus perpetuis, quibus equidem grauiores non memini. vxor mea nondum ex puerperio conualuit: infans bellissimè habet, & incipit iam blandientibus arridere. quid quæris? admodum scitus est: quódque amare solemus in pueris, hilaritatis habet multum. De tuo aduentu, suadeo consilium mutes, neque te istinc, furente Canicula, æstu nõ ferendo commoueas. faceres enim valetudinis incommodo: ac, si valetudo, studia tamen tua non ferrent. verùm hoc prudentiæ tuę totum sit, in qua tibi neminem antepono. ego, pro mea in te singulari beneuolentia, non modò quid vellem, verùm etiam quid sentirem, testatum esse volui. Aristotelem cum Cicerone mitto, vtrumque satis aptè compactos ab artifice perito. video, quid agas. inanẽ eloquentiam contemnis, & indisertam philosophiam non amas: vtrâque vis coniungere, vt misceas, quod ait poëta Venusinus, vtile dulci quo minus me, eadẽ cogitatẽ, & recessum otij caussa quærentẽ, reprehẽdere debebis. Vale. Venetiis.

EIDEM, *Patauium.*

VAlde probo industriam tuam, quam ad ornandum commentario aureolum Demetrij libellum περὶ τῆς ἑρμηνείας contulisti: sed antequam institutum absoluas, fore arbitror vt exeat is, quem Petrus Bargæus, qui Pisanum gymnasium politioris doctrinæ professione illustrat, ante aliquot menses, vt audio, confecit. itaque malim ad Diodorum latinitate donandum operam, studiùmque tuum conuertas: ne quod aiunt, actũ agas. nam Bargæo, quẽ tu fortasse nõ nosti, nec ingenio, nec doctrina, nec eloquẽtia quisquam præstat: quódque paucis admodum contigit, tum oratoria, tum poëtica laude pariter excellit. absit igitur

igitur omnis æmulatio ab iis, quos ego vnicè diligo, & à quibus item diligi me sentio. Calores hic nihil remittunt: feruent omnia. quod nisi terræ, iã perustæ, vberrimis imbribus citò madefiãt, caritas multarũ rerũ, & morborum vis ineunte autumno videtur impendere. Ego, vt anni tempus est, non incommodè valeo: negotia curo: otium, & studia cogito. Kalendarium Romanum vetus, cum opinione mea de ratione veterum dierum, & necessaria litterarum interpretatione, sæpè iam à te rogatum, quia nec ipse habebam, nec reperire facillimum fuit, mitto serius, acceptum a familiari meo, viro probo, & erudito, Raphaële Cyllenio. describes, & remittes: quoniã, quæ sunt olim impressa cũ Sigonij fastis, nullum ex iis iampridẽ venale superest. in hoc autem, vt aliquid à me præcipuum haberes, itidem vt ego te præcipuè diligo, quædam videbis immutata, nec, opinor, improbabis. Vale. Venetiis.

Kalendarium, de quo in superiore epistola mentionem fecimus, cùm in Orthographia libro Aldi filij impressum legatur, visum fuit hoc in loco omittere: eosq; qui id legere volent, ad Orthographiam reiicere.

ANDREÆ PATRICIO
Patauium.

NÆ tu rationem tui iudicandi percommodam iniisti. ego enim, non cuiates homines sint, quibúsue terris ac regionibus profecti, sed quibus maioribus, quo ingenio, qua doctrina prædìti, soleo quærere: &, vt olim Hannibal, qui hostem feriret, Carthaginensem sibi fore dicebat: sic ego totum in vna virtute constituo. Epistola tua loquitur, vt nullã in te patiatur aut humanitatis, aut doctrinæ partẽ desiderari. itaque ne te posthac Sarmatã potius, quàm Romanũ, dixeris. tametsi Sarmatia iam ita feritatem, si qua olim fuit, & quæcunque fuit, abiecit, vt ex transalpinis nationibus nulla nunc neq; ad litteras, neque ad benignitatẽ mutuáque officia dicatur esse propensior. Italia verò nostra, in qua vigebant olim artes bonę, in qua summis ornata præmiis eloquentia primas aliquando partes obtinuit, ita veterem illam quasi formam videtur amisisse, vix iam vt agnoscatur. simulachrum duntaxat aliquod in libris relictum est, cuius excellentem pulchritudi

tudi

tudinem animo intuentes admiramur, & ſtudemus imitari: præſentem effigiem oculis fruſtra quærimus. Tu autem, doctiſſime Patrici, ſi qui nunc antiqua Italia digni reperiuntur, qui quàm pauci ſint, quáque id accidat culpa, non dubito quin intelligas, his te vt adiungeres, præſtantiúmque virorũ numerum augeres, planè mihi, cùm tua ſcripta lego, & cùm eos, qui tecum viuunt, de te loquentes audio, videris eſſe conſecutus. quo nomine tibi gratulor plurimum, & patriæ tuæ, in quam referes gloriam, omnibus theſauris, omnibúſque omnium Regum triumphis præferendam. Ego autem, cuius amicitiam in tuis litteris blanda quadam mearum laudum commemoratione videris aucupari, cùm tua merita, quæ ego ſentio eſſe maxima, modeſtè nimis diſſimulas, & extenuas, mea verò nimis liberaliter amplificas atq; extollis, niſi te tam noſtri amantem redamem, niſi multis ornatum virtutibus omni ſtudio colam, quis me ſit inhumanior? quis iudicij magis, aut etiam rationis expers? equidem, quid de te ſentiam, quantíque apud me ſis, officiis conabor oſtendere: ſin, vt mea tenuitas eſt, hoc præſtare non potero, tu tamen, vt ſpero, de mea voluntate tibi perſuadebis id, quod cupere videris, te mihi eſſe, ac ſemper fore chariſſimum. in quo profectò, niſi ego meam in amicitiis diligentiſſimè tuendis conſuetudinem dediſcam, tua te nunquam fallet opinio. Vale.

EIDEM, Patauium.

O Præclaram ὑπόθεσιν, nec verò tuam humilem, aut obſcuram orationem, ſed erectam piis affectibus, mirificéque ſententiis, ac verbis illuſtratam. nunc demum te, Patrici, verè eum, qui vocaris, agnoſco, hoc eſt, à plebe ſeiunctum, quæ libenter oculos ad terrena demittit, nihil altum, nihil homine dignum ſuſpicit. nam certè reliqua ſtudia opinione potius, quam re nituntur, ſpeciem quandam inanem ſolidi nihil habent: hæc verò, quæ te video arctè eſſe complexum, nec, puto, vnquam dimittes, æternam non modò famam, ſed ſalutem quoq; pariunt. Agnoſco in tuis inſtitutis præclaram conſuetudinem, egregiáque ſtudia, nunquam ſatis laudati, Cracouienſis Epiſcopi, Andreæ Zebridouij, cuius ex perpetuo multorum

annorum conuictu,quotidianis sermonibus,consiliis,probitate, doctrina, quasi diuinis legibus, formasti animum tuum, atque excitasti ad excellentem rerum æternarum cupiditatem, vt facile constet, cùm tua te ad verum decus natura duceret, doctissimi tamen ac sanctissimi viri exemplo vehementer esse incitatum.Equidem,vt tibi vehementer gratulor, cuius omnis in amore Dei defixa cogitatio sit: ita, cùm in eos intueor,qui, falsa rerum imagine decepti,toto pectore contendunt ad ea comparanda,quæ sæpè molesta possidētibus, interdum etiam perniciosa sunt, misereor,& ingemisco. quod vtinam industriam aliquandò meam, &,si quod in me est,ingenium simili in argumento liceat exercere. nam nunc quidem voluntas, optima spectans, & in quam debet partem propensa, multis tamen impedita rebus languet. sed speremus. sic enim nihil difficile,si consenserit Deus:vt nihil facile,si abnuerit. is porrò, cùm abesse putatur longius, & destituisse nos in mediis calamitatibus, tum adest proximus inscientibus, & ereptos ex miserrimo statu collocat in solio regum. Hæc ego sæpè mecum solatij caussa,quo sæpè indigeo: & capio voluptatem,quod epistolæ quasi allocutio tulit,vt eadem tecum. Remitto orationem,lege amicis tuis,& quam potes multis communica,vt rectè sentientes confirmentur:si qui autem ab optima caussa desciuerunt, ad sanitatem traducantur. Vale,& * contubernalem tuum,summi adolescentem ingenij,meo nomine saluere iubeas.

**, Patauium.*

AMo veritatem, deindè me ipsum. illam spectare ante omnia soleo, mihi autem libenter quidem, quatenus tamen licet, indulgere. itaque nec accipere debeo, quas in me laudes contulisti, nec, vt ingenuè confitear, reiicere planè possum.nam bonis viris,artiúmque liberalium scientia claris, equidem placere velim, cum eo tamen, vt nolim quemquam nimis esse in mea laude liberalem. tu autem in tuis litteris ea mihi tribuis, quæ nō modò si agnoscam, sed propemodum si optem, modestè parùm agere mihi videar.At Muretus ita sentit.Vtinam quidem:sed officium potius, quàm sententiam, esse puto. quis enim me minus ignorat? qui quam diu Venetiis fuit,vel mecum ha-

bitauerit, vel mea consuetudine frequenter admodum sit vsus. nec is est, quem iudicium fallat, præsertim in litteris, quas tractat assiduè, nouit egregiè: verùm ei facilè persuadet humanitas, vt iudicium amicitiæ largiatur. sed, siue te Mureti oratio, tam honorificam de me opinionem vt susciperes, adduxit: siue mihi hoc abs te, vt tu scribis, mea studia, vt ego sentio, tua bonitas impetrat: persuade tibi, non exiguum me statuere ornamentum in amicitia tua: cùm & ipse possideas illas virtutes, quarum fama beneuolentiam conciliat, noménque nostrum, ab interitu vindicatum, cum æternitate coniungit: & principum virorum, doctrináque præstantium floreas amicitia: quódque me non leuiter mouet, in Gulielmi Budæi, eruditissimi hominis, ac de litteris optimè meriti, contubernio per aliquod annos vixeris. ac vellem mihi parem volũtati suppetere facultatem. fructum ferres haud mediocrem studij erga me tui: obseruantiæ verò in te meæ, quàm tua virtus peperit, satis esset illustris, ac minimè dubia significatio. quod ipsum tamen, vtvt est, fortasse consequar. nam & studio nitar: & ad perficiendi spem plurimum quidem, velle optima, solet afferre. Vale.

*, *Patauium.*

NEque negare audeo tibi, homini eruditissimo, cuius ego plurimi semper amicitiam feci: neque, si pollicear, præstare possim id, quòd à me petis. premor enim domesticis oneribus, & typographiæ cura, sic mehercule, vix vt sustineam. vacuæ tantùm ab opere mihi relinquuntur horæ vespertinæ; sed eo tempore, tum defatigatus laboribus, ac fractus, quietem quæro necessariam: tum verò succedit oculorum dolor: ísque ita grauis, non modò vt legere, aut commentari, sed nec domesticos audire sine magna molestia possim. ita nobis traducitur dies, atque adeò noctis maior penè pars. non enim prius hac leuamur capitis grauedine, quàm Sol, medio iam Antipodum orbe decurso, incipit ad nos recurrere: & in ortu suo demum valetudinem mihi, alacritatémque restituit. quod si respirare aliquãdo licebit, aures tibi meæ patebunt, non in horas modò, sed integros etiam dies. quid enim mihi iucundius, quid etiam vtilius, quàm tecum de litteris agere, tuáque

que maximè tractare scripta: de quibus quid existimem, Muretus noster testis est: nam,cùm ad me,octauo,opinor, abhinc anno, in Iudecæ suburnano habitantem, ignotum antea de facie,voluntario adductus officio,adiisses:humanitatem simul & doctrinam tuam eâdem hora perspexi. tunc ego te cœpi & diligere, & prædicare: nec desinam vtrumque facere,quam diuturna mihi dabitur vsura vitæ: quandoquidem nec tu desines esse tui similis, id est, cùm optimus vir, officióque excellens, tum verò tantus in virtute, quantum cum egregia natura singularis industria potuit efficere. Interim peto à te,meis vt occupationibus ignoscas, & voluntatem in te propensam, licet absit res, tamen ames. Vale.

*, *Patauium.*

NIhil mihi pro mea in te beneuolentia, meóque de te iudicio potuit accidere, quod minus vellẽ, aut quod minus opinarer, quàm id, quod proximis diebus audiui, cùm diceret nescio quis,non te perinde,vt solebas,in optimarum artium cupiditate versari, sed languere quotidie magis: adeóque præclara illa principia, quæ, me quidem sæpe, & multum cohortante, ac monente, posueras, esse labefactata,nihil vt à te eximium, nihil,quod vulgare non sit, exspectari posse videatur. equidem neque planè credidi,quod à tua consuetudine tam valdè dessentiret: neque tamen planè non esse credendum id existimaui, quod vt accidere possit, cum in ætatem tuam intueor, verisimile mihi sit.quod si,cõtra quam ego cupio, factum est,vt paululum te à virtute disiunxeris, & in dubia,ac perdifficili iuuentutis via quiddam offenderis:agnosce tuam culpam,& corrige, dum licet. non enim, quæ dies confirmauit, facilè mutantur. En habes,qui te suo excitet ad virtutem exemplo,æqualem tuum,exquisiti adolescentem ingenij Antonium Lauretanum,quem debes,cum nobilitate pares,nec naturæ, fortunæq; bonis dissimiles admodum sitis, æquare etiam, aut imitari saltem in studiis artium optimarum. Sin autem est,vt volumus,& ista,quæ de te rumor dissipauit,inania sunt: noli laborare,quid alij loquantur: cogita, quid ipse facias,& à te ipso pende. magna solet esse iucunditas, quæ manat ex optima conscientia. hac tu fruere,&

perge, vt cœpisti, in studiis liberalium disciplinarum: quarum est cum possessio vitæ æqualis, tum fructus eiusmodi, vt etiam ad posteros pertineat. Vale.

ROMVLO CERVINO, *Patauium.*

ITan ego tibi ex animo effluxi, vt vnam tribus mensibus epistolam ad me dederis? occupatus, inquis, sum. quo in genere? nempe in litteris. num igitur tibi à litteris animum videris abducere, cùm epistolam texis? mihi quidem nunquam minus. quin hoc ipsum, quod ego nunc in te desidero, si contemnis, id est, si ita legis, vt nunquam scribere animum inducas? litteræ iacebunt. quòd si me à principio rectissimè monentem audire voluisses, téque si non quotidie, saltem alternis diebus scriptioni dedisses: Dij immortales, quos tu nunc fructus ederes, quàm præstantes, quàm vberes, quàm & te ipso dignos, & fratre tuo, in omni genere laudis excellentissimo? nunc, quos progressus hac in re fecisti, non ego quidem illos, quasi tardioris ingenij, reprehendo, neque reprehendere quisquam potest: sed tamen illud, quod ego à te olim exspectaui, maius aliquanto fuit, quàm hoc, quod tu nunc præstas. Neque verò id, quo te iam pridem sumus hortati, & quo breui esse peruenturum credidimus, eiusmodi est, vt facile quiuis posse consequi videatur: sed cogita præclarum ferè nihil esse, quod idem difficile non sit: & tamen difficultates omnes ea, quæ in præstantibus ingeniis facile existit, gloriæ cupiditas vincit. cuius rei noli exempla petere ab antiquitate: adspice fratrem tuum, qui, vt Antimacho poëtæ Plato, sic tibi omnium instar esse potest. num quid igitur illum existimas tantos labores aut suscepturum fuisse, aut, cùm suscepisset, ferre potuisse, nisi veræ laudis eum spes aliqua identidem quasi alleuasset? quam quidem spem dum sequitur, vides quo peruenerit. gradum tenet dignitatis, qui est à summo proximus: & de summo quid homines augurentur, intelligis. Perge mi Romule iisdem itineribus ad decus. magna sunt benè agentibus præmia constituta. quam tu facultatem quando habes maximam, noli contemnere: ne paulò post, amissam frustra queraris. hæc enim, quæ nunc habemus, quis scit, quàm diu simus habituri?

habituri? vides, vt auolent horæ, quæque nobis commoda præterlabentes auferant. Itaque opportunitates, dum adsunt, ita debemus amplecti, quasi non eædem semper affuturæ sint. qua in sententia te quoque existimo esse, cupio quidem certè: vt cùm exspectationi de te concitatæ, tum fratris tui, summi viri, laudibus aliquando respondeas, quod facile consequeris, si te ipse colliges, &, quo consilio Patauium accesseris, quam vrbem scis habitam semper esse doctrinæ domicilium, assiduè cogitabis. &, quanquàm nõ dubito, quin memoria bona sis: tamẽ, quoniam hæc posterior epistola tua, quam ad me XV. Kalend. misisti, cui ego XVI. respondi, nõ tam est luculenter scripta, quàm vellem, vel potius multò minus, quàm vellem: vereor, ne tibi illa, quæ ego tecum olim de latinæ linguæ obseruatione sum locutus, quæque ipse mihi te esse facturum pollicitus es, penitus exciderint: quæ, si putas è re tua esse, vt à me iterentur, excurre ad nos, & hoc quidem animo, vt quàm diu Venetiis futurus es, (cupio autem, vt diutissimè velis) apud me diuerseris. Ac noli vereri, ne ego te Patauium crudiorem remittam. non ita de nostris hospitibus malè meremur. Cœnæ erunt, quæ te lautitia delectare, non quæ copia possint offendere: quæ quidem in primis sermone bono, & perfamiliari condientur. quod tu quanti facias, ignoro: ego quidem huic iucunditati nullam antepono. Vale.

*, *Venetiis.*

QVàm multa non modò contra voluntatem, verùm etiam præter opinionem homini contingunt. nunquàm putaui fore, vt humanitatẽ tuam requirerem. adeò mihi & multa, & perillustria studij erga me tui dederas argumenta. nunc, aliis me quotidie salutantibus, aut certè consolatorias in meo casu, opémque pollicentes litteras mittentibus, ipse tamen neque scribis quidquam, neque mecum habendi sermonis facultatem quæris. quod viris nobilissimis concessi, tibi, pro multis ingenij tui suauitatibus, próque nostra non nuper instituta, sed iam inueterata necessitudine nunquàm denegassem. Optaui, inquies, sed optanti pudor obstitit. Agnosco modestiam tuam, nec mediocriter probo: veruntamen decet aliqua ortam à vir-

tute amicitiam confidentia. Erant autem, cur me conuentum cuperes, caussæ minimè vulgares: primùm Iasonis mei de Nores, viri omnium, quos ego in vita nouerim, optimi, atque humanissimi, reditus in hanc vrbem, deinde Dauilæ nostri, quem ego quanti faciam, & tu, & omnes penè iam norunt, ægrotatio: quæ cùm hesterno die cognouerim, cupio tamen certius abs te aliquid significari. variè enim afficior, & amicissimi hominis aduentu, cuius in consuetudine plurimam mihi statuo iucunditatem: & eius viri morbo, cui debere omnia videor, quia, quod in ipso fuit operam dedit, vt me sibi non exiguo propinquitatis vinculo in perpetuum obstringeret. neque enim, licet mutuam vtriusque voluntatem frustrata fortuna sit, idcirco tantam in me beneuolentiæ significationem parui pendendam existimo. animus mihi pro re erit: méque ille sui memorem beneficij (sic enim appellare debeo) aliquando sentiet: Hæc sunt, mi *, cur te velim accedit illud. Affines suos Cardinalis Carpensis, qui de studiis meis non pessimè existimat, cupit elegantibus litteris expoliri. opima conditio, nec minus honorifica. itaque statim de te cogitaui, quem excultum liberali doctrina, moribus emendatis, comem, & facilem in conuictu cognoui. nec tamen audeo sperare. vrbis enim Venetæ tranquillitatem nimis amas, & otio libenter frueris erudito. sed, si à te non impetro, odorare saltem, & indaga, si quem eo loco dignum alicunde licet eruere. inibitur à Cardinali gratia nō vulgaris: de quo tibi hoc affirmo, patronum esse bonarum artium his perditis temporibus propè singularem: qui si, vt augurantur plurimi, ad illa summa peruenerit: redibunt, mihi crede, antea tempora, & debita litteris aliquando præmia persoluentur. Vale.

FRANCISCO MORANDO Veronam.

ITa valeam, itáque mecum viuam, quod vtrumque pariter exopto, vt cydonite tua nihil adhuc gustaui suauius, versibus autem, quos vnà misisti, nihil vnquam legi purius, nihil ornatius. quare gratiam habeo tibi quidem, vt debeo, maximam, aliquam tamen etiam imperito artifici superioris anni, cuius culpam, de qua tecum eram questus,

questus,lucro meo non mediocri tua compẽsauit humanitas. quod si artifex idem est, quemadmodum verba tua significant: non ab eius ingenio, sed ab amore in me tuo nouum genus artificii, noua fluxit industria. itaque magnam ad officia erga me tua quotidie fieri accessioné intelligo.ex quo voluptatem equidem capio tantam,quantam eius,qui doctrina, ingenio,omni denique laude libero homine digna excellat, perspecta beneuolentia afferre maximam potest:veruntamen, quia me prorsus omnis in summa remunerãdi voluntate facultas deficit,angor non nunquàm intimis sensibus, & iniucundè viuo. sed neque futurum despero,vt,quo in te sum animo,re ipsa aliquando perspicias: & si parùm optatis meis, vt ferè consueuit, fortuna responderit, memoria saltem, perpetuóque erga te studio, non officiis modò erga me tuis, sed virtutibus etiam eximiis debito, cumulate mihi satisfaciam. De tua valetudine,quæ mihi perinde ac mea curæ est,à patre tuo, prudenti viro, quæ cupiebam, ferè cognoui:de studiis ex te ipso,id est,ex litteris tuis, quarum elegãtia mirificè delector, aliquid cupio scire. Orationem in funere habitam doctissimi, ac nobilissimi hominis, Ludouici Nogarolæ, cuius obitu non mediocriter dolui, audio laudari, sunt etiam,qui tuam existiment. quod libenter credo.sic enim faueo tuæ gloriæ,vt fratribus fortasse tuis, præterea quidem concedam nemini. Vale.

LAEVINO TORRENTIO
* *Leodium.*

PVto tibi molestum iam esse silentium meum.: at mihi silentij caussa longè molestior. nam toto ferè biennio neque corpori valetudo,nec animo quies contigit.ita,qui absentes amicos litteris saltem colere consueui,iucundissimam mihi consuetudinem intermittere,& in officij cursu languere sum coactus. quod si secus existimas: nec tibi mea fidem facit affirmatio: testes habeo studij erga te mei non equidem valdè locupletes,sed eos tamen,quibus tu libenter credas,probos viros,communes amicos:à quibus & quæsitum est aliquando,me mandante, de tuo statu:&,cùm id, quod auebam maximè,cognouissem,esse te in oculis Leodiensi Episcopo optimo, eidemque Principi

eximio, auctum esse commodis, ornatum dignitate: factum est, quod ignorare te arbitror, vt leuationem malorum meorum in tuis bonis aliquã inuenerim. Atque equidem reuocare me ad institutum meum, & aliquid ad te scribere cogitabam, cùm tuæ me litteræ oppresserũt, quibus commendas mihi modestissimos, & summæ spei adolescentes, Ioannis Cauchi filios, doctissimi & ingeniosissimi hominis, vt equidem sentio, tuo primùm testimonio, deinde scriptis illius, quæ qui legerit, nullius prætere a testimonium requirat. quo libentius operam meam filiis eius & pollicitus sum, & detuli. qui cùm ad me adeunt, te simul intueor, & impellor magis ad omnem humanitatem memoria tui: nec potest esse quidquam iucundius, quàm vt eorum studiis, commodisque seruiam: &, si præstabo aliquid, ita lætabor, quasi beneficium acceperim in officio meo. Erat in iisdem litteris tacita quædam admonitio promissorum meorum: quæ si non persoluo, mihi crede, tanti viri virtute, tanti Principis dignitate deterreor. nam, vt egregium aliquid moliamur, consequi tamen neque per ingenij nostri tenuitatem, neque per fortunam licet. hanc excusationem probari à te cupio, nec omninò despero: sin vrgere pergis, auctore te aggrediar, vtcunque cadat. potest enim fieri, vt, quemadmodum multa, contra quam speramus, item hoc fortasse, cõtra quam timemus, eueniat. quòd si quid offenderimus, primùm, illud fore non dubito, tua nos vt subleuet auctoritas: deinde, te ipso culpæ socio, feram leuius. hæc mihi cautio placet, vtinam tibi, sed si mihi in amore respondes, tibi quoque: de quo tuas litteras exspecto. Vale. Venetiis.

LAVRENTIO GAMBARÆ
Patauium.

BAsilij Zanchi, poëtæ summi, hominisque non vulgariter eruditi, miserabilis, & indignissimus interitus hilaritatem mihi prorsus omnem eripuit. quem enim donare summis præmiis ob excellentem virtutem, decorare honoribus ob singularem integritatem, atque innocentiam æquum fuit, eum tam ignominiose vexatum, tam acerbè, tam crudeliter extinctum, quis non ferat iniquissimè? equidem, vt audiui, etiam dolore tuo vehementer

dolui.

dolui.nam & vixistis vnà semper coniunctissimè, alter alteri egregiè charus: & fuit vterque vestrum ad poëticam facultatem natura propensus, ac mirè factus, ingenio verò ita pares, vt, cùm nemo tam bonus poëta sit, quin vobis primas in componendis versibus partes tribuat, quam confessionem etiam ab inuitis exprimit poëmatum comparatio, vter tamen vtri præstet, nondum satis iudicare quisquam possit. magnam igitur, planéque fraternam inter nos tum ingeniorum similitudo, tum studiorum communio beneuolentiam excitarat: nec dubito, quin te, licet humanæ conditionis minimè rudem, obitus eius valdè perturbarit, animúmq; tuum ita deiecerit, vt extolli fortasse ad æquitatem neque celeriter, neque facilè possit. quo grauius morte illius afficior: &, vt omnia mente peruestigem, nullam tamen inire doloris alleuandi rationem queo. vnica, opinor, illa consolatio superest, quā tibi quoque fore gratissimam scio, vt, si conuictu perpetuo priuamur, tamē inter nos ita crebrò colloquamur, vt hanc mœroris acerbitatem, qua pariter affligimur, quotidianæ consuetudinis mutuæque beneuolentiæ suauitate leniamus. quod vt quam maturrimè consequamur, tu pro tua, ego pro mea parte diligenter operam dabo. Vale. Venetiis.

NICOLAO NATHANAELO Venetias.

PErculerat me grauiter acerbus ille nuncius de naui à piratis abducta, qua vehebatur in Cretam exquisita, multorúmque nummorum bibliotheca parentis tui: cum ex eo casu iacturæ plurimū tulisse res & fortunas vestras intelligerem. nunc me prorsus ab eo mœrore, quem mihi vestra calamitas attulerat, ad lætitiam incredibilem reuocarunt litteræ tuæ. scribis enim, erudiendi curam adolescentis nobilissimi, Aloysij Mocenici, tibi esse demandatam. in quo sanè, pro ea qua te sum complexus beneuolentia, multis nominibus tibi gratulor: primùm, quod eum, qui facilè possit illustrare disciplinam tuam, excellentis ingenij adolescentem, mirifica, vt audio, virtutis indole præditum, sapientiorem etiam, quàm ætas ferat, nactus sis: deinde, quod ab eius patre, Leonardo Mocenico, Equite clarissimo, quo nullum in hac vrbe vel prudentiæ,

vel liberalitatis, vel omnium denique virtutum, quæ nobilem virum deceant, exemplum habemus illustrius, fructum diligentiæ tuæ minimè vulgarem potes exspectare: postremo, quod in ea domo viues, in qua omnia, vetere maiorum norma, ad honestum, & ad dignitatem referuntur, quo præstantes & vsu magnarum rerum, & doctrina viri quotidie confluunt, vndè prudentiam, vndè optimè viuendi rationem petes. Persequi omnia, quæ tibi diuina benignitas obtulit, difficile est: sed mihi crede, quem tua caussa velle, tuísque fauere commodis non ignoras, nihil isto munere ne fingi quidem à te potuit aut fortunis tuis vtilius, aut studiis accommodatius. itaque, si me audies, omnia, quæ frustra sæpè expetuntur, bona in vna Leonardi Mocenici beneuolentia constitues: cuius tibi comparandæ caue tempus amittas: confer huc omnem industriam, vt eius filium, tuæ diligentiæ commissum, in quo pater tali filio iure fixit omnes curas, ita instituas atque excolas, vt eam laudem, ad quam natus præcipuè videtur, adiuuante illius ingenium studio tuo, breui consequatur. habet autem hoc virtus, vt, à quibus illam accepimus, eos in omni vita diligere cogamur: & est optandum, vt ab iis maximè diligamur, qui non opibus modò valeant, sed ad benignitatem etiam natura propendeant. quæ si in vlla ciuitate, profectò in hac nostra, & si in vlla familia, in ea potissimùm, & in eo viro, cui tuam in re præclara operam addixisti, summa cognoscitur. Vide igitur, quid susceperis, cuius familiæ gloriæ seruias, quid fides, quid existimatio tua, quid honor etiam meus quodam modo postulet: qui tibi sæpè, nec tamen gratiæ caussa, sed adductus iudicio, testimonium impertiui probitatis, & scientiæ non modò græcæ, verùm etiam latinæ linguæ: quarum alteram magistro patre tuo, Ioanne Nathanaëlo, sacrarũ litterarum peritia, vitæque innocẽtia cum antiqua illa Græcia, quam nunquàm fama deseret, conferendo, alteram nonnihil è sermonibus fortasse nostris, è studio quidem tuo, tuísque vigiliis maximè cognouisti. Hæc si tibi omnia, vt spero, ante oculos pones: vinces te ipsum in diligentia, operámque dabis, vt in familia nobilissima, cuius patrocinio nullum certius ad eas temporum procellas, quæ humanæ vitæ impendent, perfugium reperies, egregium virtutis & industriæ tuæ monumentum relinquas. Vale.

*, Pata

*, *Patauium.*

FAlsus hic etiam de Rainutij Farnesij Cardinalis obitu dissipatus rumor erat: quo sum grauissimè commotus. nam in illo viro, qui se iam inde à puero ad exemplum aui sui, Pauli III. Pontificis omnium sapientissimi, totum finxit, non adumbrata, vt in multis, sed expressa signa virtutis elucent: & nunc, vt audio, suas omnes in Christianæ pietatis cultu cogitationes, curásq; defixit. quo mihi erat, bonísque omnibus acerbior illa fama, quæ, multorũ sermone, de immaturo, & inopinato illius interitu percrebuerat. angebar etiam fratris eius, eximij viri, Alexandri Cardinalis nomine: cui multis iam annis eam viam ingresso, quæ ducit ad verum decus, artiúmque optimarum studia suis opibus hac ætate præter cæteros fouenti, tantum eripi præsidium, tantum auferri domesticæ laudis, magnoperè dolendum videbatur. Gratulor igitur, illo incolumi, liberalibus disciplinis: gratulor omnibus, qui virtutem, & probitatem prima ducunt: præcipuè verò tibi, quem & Alexandri Farnesij Cardinalis valdè studiosum, & erga tui similes, hoc est, erga eos, quibus illa, vnde manat honestum, sola placent, præclarè animatum cognoui. refrixit iam, vel planè exstinctus euanuit peruulgatus ille rumor: viuit, & valet, cui lachrymas tanquàm mortuo dedimus: quem, si fieri posset, immortalem esse omnes cuperent. Te quoque benè firmum esse, & ex illo valetudinis incommodo emersisse, represso iam sanguine, qui tibi ex oculo dextro multus effluxerat, mirabiliter gaudeo. de quo, mihi cùm narraret familiaris tuus, prima statim auditione sum percussus: posteà, cùm idem reliqua persequeretur, animum recepi, & ab omni metu, curáque respiraui. huius morbi caussam non dubito, quin medici, quos habes istic scientia instructissimos, vsu peritissimos, in studia conferant. quod si ita est, remoue, obsecro te, libros omnes ab oculis tuis. nam, donec eos videris, certò scio, quod mihi sæpè contigit ægrotanti, temperare tibi non poteris. Vale.

EIDEM, *Patauium.*

NArro tibi: iam non amo verecundiam. cùm enim mihi potius nihil esset, quàm vt filiũ meum (libet enim de

de mare ominari) ad ſacram baptiſmatis aquam ſuſciperes: tamen, dum obſequor pudori meo, nec te, talē virum, maximarum rerum occupatione diſtentum, appellare audeo, commiſi imprudens, vt officij laudem ipſe præriperes. in quo ſanè & peccaſſe me, & luere meritò peccati pœnam confiteor. quid enim mihi non permiſit, quid iam elargita non eſt humanitas tua quam à me aliis prædicatam ignorare ipſe fortaſſe tibi ſum viſus. valde tamen recreor ſignificatione amoris tui, & noſtram amicitiā, quam ſtudiorum ſimilitudo peperit, hoc etiam affinitatis quaſi vinculo adſtringi, vehementer lætor. nam & res ipſa eiuſmodi eſt, vt beneuolentiam vtrinque augeat: & mihi, ad hominum opiniones, accidere ſpecioſius, aut honorificentius nihil poteſt. totus igitur in ære tuo ſum. ita de me meritus es, ita quotidie mereris, quod ſi tibi pateret animus meus, profectò non locari peſſimè tuam gratiam intelligeres: quam ſi nō poſſumus remunerando, (nec enim aut fortuna tua patitur, aut voluntas exſpectat) prædicando ſaltem illuſtrabimus. mihi certè ipſa memoria, perpetuóque erga te ſtudio ſatisfaciam. De reditu meo verbum ſcilicet exſpectas: iam diſcedo: itaq; per aliquot dies ceſſabunt. Amanuenſem tuum amo plurimum. videor enim mihi agnouiſſe manum optimi, atque honeſtiſſimi adoleſcentis, Franciſci Secundi, cui de tua conſuetudine etiam atque etiam gratulor. nam inuidiæ locū amor non reliquit. Vale. Venetiis.

FRANCISCO SEVERO Argetenſi Ferrariam.

ET me laudas in epiſtola tua, nec mediocriter quidem: & meam amicitiam, quæ tua humanitas eſt, valdè videris expetere. Ego autem, et ſi me delectat, vt ait ille, laudari à laudato viro, tamen ea, quæ mihi tribuis, cùm eſſe veriſſima cupiam, non agnoſco. dilexi equidē adoleſcens veterem eloquentiam: nec voluntatem ætas, ſtudium occupatio, ſæpè etiam valetudo minuit: ſed, excellere in re omnium, vt ego ſentio, præſtantiſſima, cuius negotij ſit, cuius ingenij, non modò experiens ipſe intelligo, verùm etiam ex inani multorum induſtria coniicio. non enim, qui ſeuerior in me ipſo ſim, nec mihi amicior, quàm veri-

tati,

tati, aliis blandiri gratiæ caussa debeo. vnũ hoc in nobis fortasse iure laudes: si modò laude dignum est: equidem, quasi aliquid sit, interdum mihi gratulor: quod, & quales olim fuerint ij, quos in oratione latina cupimus imitari, quibus ingeniis, qua doctrina, qua etiam exercitatione præditi, & quis ego sim, vel potius, qui hodie simus omnes, facile possum existimare. Quocirca, si vetera spectas, mutes licet sentẽtiam de me tuam. floruit antiquitas eloquentiæ gloria: nos iacemus. sin hæc recentia tibi proponis: non omninò me, quantum in hoc studio profecerim, pœnitebit. nec tamen tibi assentiar, vt me omnibus latinè scribendi facultate confitear antecellere. possum aliquid, vel etiam multa in aliis desiderare, neminem in hoc genere laudis eximium ducere: (est enim hæc fortasse non ingeniorum culpa, sed temporum) non ideò tamen sequitur, vt insolenter arripiam, & induam ipse, que aliis tanquàm spolia detraxerim, vt in musicis, artem ipsam exercere, non facillimum est: artificem autem peritum ab inscio distinguere, tacito aurium sensu plerique omnes solent: item ego, quam legendis assiduè, ac perattentè hominum eloquentissimorum libris conceptam in animo rectè scribendi formam intueor, eam exprimere, & assequi scribendo nunc quidem nullo modo, possum ac vereor, etiam, vt vnquàm possim. verumenimuerò, quod à sapientibus viris proditum legimus, nunquã male ponitur industria præstantibus in rebus. laudatur enim vel sine re voluntas. qua ego interdum spe incitor ad studia. & , si nihil aliud, tu me certè, Seuere optime, atque eruditissime, hoc ipso, quod tantoperè laudas, ad laudem vehementer impelleres. magni enim facere videris Romani sermonis elegantiam: &, quod tibi leue non est, eximiarum artium scientia instructissimo, id à me nequaquàm esse contemnendum intelligo. Accedit illud, quod epistola tua ita loquitur ornatè, vt à rethore, non à medico, quem te esse profiteris, & quem præstas egregiè, scripta videatur. quod indicat ingenii tui præstantiam. cum enim, vt audio, philosophiam sis vniuersam animo cõplexus: præcipuè verò medicinam tractes, & ita tractes, vt cũ paucissimis excellas: valdè sum miratus, vnde istam latinæ orationis tam concinnam, tam vberem, tam illustrem facultatem sis consecutus. Quare, quo tu nomine subuereri visus es, ne ego tuam ad me

amandum

amandum valdè propensam voluntatem parum libenter exciperem: cùm eloquentiam tuam verbis dissimules, re ipsa ostendas:eo ipso nomine sic incensus tui studio sum, vt ad meam instituendæ tecum amicitiæ cupiditatem accedere nihil possit. Quod autem negas esse quidquam ad amorē cōciliandū amore ipso efficacius: ita tecum sentio, si virtus cū amore cōiungatur:sin eum, qui diligit, nihil, præter nudam voluntatem, commendet, non probitas morum, non doctrina, non ars aliqua liberalior: valdè videro. sed istuc quidem tua minimè refert. quis enim te vel non amantem amare nolit, quem esse tam amabilem, litteris, humanitate, integritate, sentiat? sed videlicet Socratice mecum agis: ironia te delectat: cùm in eo ipso, quod tibi detrahis, tua te refellat oratio. Ego tuum erga me animum pari animo complector, & fouebo officiis, quantum in me erit: neque me patiar, cùm reliqua apud te omnia superiora esse concedam, etiam humanitate vinci. Vale, & Ioanni Baptistæ Pignæ, homini in primis erudito, & ingenioso, cuius de Imitatione poëtica egregios libros auidè exspecto, salutem meis verbis. Venetiis.

MARIO CORRADO
Brundusium.

MVltis iam mensibus nihil ad te litterarum dedi: nec mihi tamen venit in mētem subuereri, ne quam tibi nostra indignam amicitia suspitionem silentij mei diuturnitas attulerit. mihi quidem nihil scito esse iucundius epistolis tuis: quas cùm lego, delector mirificè amore in me tuo, delector etiam ingenio, & scribendi elegantia, in qua tibi (non loquor εἰρωνευόμενος) paucissimos comparo, antepono neminem. atque equidem, si per vtriusq; fortunam liceret, nihil malim, quàm assiduè tecum esse, totósque dies in tuo sermone consumere. quod tamen quin aliquando sit futurum, cùm in tuas litteras intueor, imaginem animi tui nonnullam ostendentes, prorsus non despero. Ego satis diu feriatus à studiis sum, inuitus, sed quis necessitati non pareat? nam quæ me caussæ non modò libros, sed patriam quoque relinquere coëgerint, aut habes fortasse iam cognitum, litteris edoctus familiarium tuorum, qui adire interdum ad me officij caussa solent: aut, si ignoras,

ignoras, quid ego, tibi exponam, cui si quid à me accidat iniucundum, dupliciter angar, incommodo meo, molestia tua? Nunc id commentor, vt certam aliquando rationem ineam otij constituendi, & viuam humaniter: quod te quoque video cogitare, &, si volueris, assequere. Bouios fratres, tua prædicatione commotus, amo vehementer, & obseruo. qui si mihi, vt significas, aliquid tribuunt: est, quod gaudeam, placere me præstantibus viris, quorum in iudicio, & beneuolentia ornamenti, & commodi mihi statuo plurimum. tu velim, quod ad amorem, studiúmque attinet, de me illis omnia promittas: ego, quæ promiseris, præstabo. fructum etiam fortasse aliquem degustabunt studiorum nostrorum. liceat modò esse otiosis: id quod agimus, & futurum speramus. Vale.

PETRO CELSO
Vicetiam.

VNa eadémque manus vulnus, opémque tulit. planè enim mihi videor, quod de Achillis hasta in Telephi vulnere traditum est à poëtis, idem ad tuas epistolas posse conuertere. affeceras me grauiter, nunc idem recreas, & abstergis omnem molestiam iucundissimis litteris, in quibus elucet humanitas tua, quam obscurauerat paululum animi tui subita commotio, indigna certè meis in te neq; paucis, neque vulgaribus officiis. quorum testes apud me custodiuntur litteræ tuæ. itaque, rediisse te ad eam comitatem, quæ cum tua natura, & cum iis studiis, in quibus totos dies eximia cum laude versaris, magnopere congruit, ita lætor, vt nihil vnquam senserim hac voluptate iucundius. quod si tibi meum ingenium aliquot mensium consuetudine satis exploratum non est, non dubito, quin absens intelligas, & eo cernas illustrius, quò longiora nos terrarum interualla disiungent. non enim in te fortunam diligo, quam soleo contemnere, sed quia fortunam tuam virtute superas: contra quàm multi, quorum oculos auri, argentíque splendor ita præstingit, vt pulchritudinem virtutis intueri nullo pacto possint. quo equidē sensu, ac iudicio meo delector multò magis, quàm Ciceroniana illa eloquētia, quam tu mihi, ioco fortasse obiecisti: cum tamen, tibi quoque eam minimè displicere, tuorum

ſcriptorum alegantia ſignificet. De diſceſſu tuo, quãquam ad tuam voluntatem accommodare conſilia mea minimè liceat, cupio tamen mihi tempus definiri. Vale.

IOANNI SAMBVCO *Patauium.*

NOn mediocre amoris argumentum, quod de filiolo gratularis, & ſperare te ſignificas, vt patri etiam orationis latinæ facultate antecellat. quid? ergo ille tibi magnum videbitur præſtare, ſi opinione, & fama nos anteierit eloquentiæ? ego illi, qua primum hora editũ in lucem vidi, bonãm mentem precatus à Deo ſum. hoc nobis debet eſſe antiquiſſimum: & hoc ei ſi contigerit, reliqua iure contemnet aut, ſi voluerit, facile conſequetur. mea verò ſtudia ſi imitabitur, quæ certè, quod fateri ſine arrogantia poſſum, ad honeſtum referuntur: aditus ad laudem difficiles non habebit, quo mihi ſtudioſe contendenti fortuna ſemper neſcio quo meo fato viã interclusit. veruntamen, mi Sambuce, cùm tua, tuíq; ſimilium fruar beneuolentia, quid deſiderem? quid poteſt eſſe amicitia iucundius? quid etiam fructuoſius? cum & amant inter ſe boni viri, & eſt inter eos quaſi certamẽ amoris, & officij. equidem, de te quid ſentiam, ſi ad te ipſum ſcriberem, certò ſcio, qui tuus pudor eſt, legeres inuitus. teſtem tibi do iudicij mei grauem adoleſcentem, (& adde, ſi quid vis, nihil enim tribues immerenti)*: quem cognoui tuis laudibus, me narrante, etiam atque etiam lætari. quod ſi tenerem artem eloquentiæ, ſicuti tu in epiſtola tua amore potius in me, quàm iudicio, effuſus, exiſtimas: ſanè coloribus egregiis imaginem tuarum virtutum exprimerem: voluntatem verò illam, & præclaros conatus ad augendas fortunas noſtras, de quibus poſtridie, quam à vobis diſceſſi, quiddam in ſermone * ſignificauit, mehercule ſic ornarem, vt nihil eſſe poſſet illuſtrius. de quo quia tam amanter cogitaſti, gratias agerem: &, vt perpetuò cogitares, atque ageres, cohortarer: ſi hoc humanitas tua, illud amicitia noſtra pateretur. vt vt autem res ceciderit, (à te enim principia ſunt, exitum præſtare non potes) partes meæ non requirẽtur. proſequar enim vel beneficiũ laude, vel animũ certè tuum memoria sẽpiterna. Vale. Venetiis.

EIDEM,

EIDEM, *Patauium*.

EGo verò, accepto nuncio de obitu filioli mei, ita ſum perturbatus, vt me tamen hominem eſſe meminerim, & illum in hanc vitam, tanquam in hoſpitium, ita eſſe ingreſſum, vt accitu ſummi Dei, æternum illud cæleſte domicilium petiturus, aliquando diſcederet. quod ſi me caſus iſte nec opinatus ita perculiſſet, vt omninò iacerem: excitarer tamen prudentia litterarum tuarum, in quibus de luctu minuendo diſputas egregiè, tuámque declaras tum homine Chriſtiano dignam bonitatem, tum erga me beneuolentiam ſingularem. verùm ego optime Sambuce, multis iam infortuniis hoc ſum aſſecutus, vt fortunam ipſam didicerim contemnere: quæ mihi, vt eripiat reliqua, nunquàm adimet ea, quę nec ipſa dedit, nec dare cuiquam poteſt, rectam mentem, optima ſtudia, pietatem in Deum. Præclare actum opinor cum filio meo. fruitur conſpectu, & conſuetudine cæleſtium animorem: non angitur curis: non ſpe ducitur: nihil timet aduerſum. at nos, qui dicimur viuere, quibus hac falſæ lucis vſura nihil eſt carius, quam multa exercent? quid laboramus, quid cupimus, quod etiam ſi contingat animus acquieſcat? itaque verè ſapientes homines, non vt diu, ſed vt rectè, & cum virtute viuerent, optare ſoliti ſunt. quod equidem conor, &, vt ſpero, conſequar. nihil enim magis cogito, nihil ſpecto, quam vt ſeruiam ſtudiis meis, & ita viuam, vt vitæ rationem Deo ſimul & hominibus aliquando poſſim reddere. Quare, cùm me vocas ad ſcribendum, confirmantur conſilia mea iudicio tuo. ac tu quidem in hoc officio cohortandi facis idem, quod multi: quibus facile poſſem ſatisfacere, ſi per domeſtica negotia liceret. ſed, obſecro, nolite ex otio veſtro meum ſpectare. vobis enim certa, & expedita ſunt omnia: mihi vnicum eſt veſtigal induſtria mea: qua liberos alere, tueri familiam cogor. &, ſi negligam, deſeretur humanitas: ſin, vt debeo, diligenter curem, iacere ſtudia neceſſe eſt, quæ ſolutum curis omnibus animum poſtulant. At inquies: ipſa tibi ſtudia fructum ferent. Cane aliis cantilenam iſtam, mores, ac tempora ignorantibus: mihi non perſuadebis experto. vetus illa Principum virorum benignitas exaruit. inania plerique ſequuntur, nihil ſolidum amāt, nihil magnificum, nihil illuſtre. Vides alios,

quasi perdendis tantum frugibus nati sint, immanibus epularum sumptibus opes exhaurire: alios, quasi etiam homines ipsos, non modò fruges, perdere pulchrum sit, thesauros effundere, collectos acerbissimè, in ea bella, quę vastitatem agris, vrbibus incendia, humano generi, aliena stultitia miserrimo, cladem, & exitium importent. Musæ interim vbique locorum algent, neglectæ ab iis, qui fouere eas vt maximè poterant, ita maximè debebant. Etiam illud indignū, quod exsistunt, qui specie libertatis gloriam aucupentur: & eam virtutem, à qua longissimè absunt, quasi familiarem suam sic in ore habeant, vt amare videantur. Verùm hæc satis, aut etiam nimium fortasse multa. Vale. Venetiis.

GASPARI CONTARENO Cardinali Romam.

CVm neque haberem, quod tua magnoperè interesset à mę scribi, & te scirem summis occupationibus assiduè esse districtum: tamen faciendum mihi putaui, vt aliquid omninò ad te litterarum darem. ad meum enim officium valdę pertinet, te de nobis optime meritū, intelligere, &, quo tę studio colam, & qua tuorū in me meritorum memoriam religione conseruem. quod, vt spero, consequar litterarum bono. nam, vt remunerare vnquàm possim, sperare vix audeo: ita multa sunt, quæ ad me iuuandum officia sunt à tę profecta. vt enim omittam, quàm honorificē de parentę meo & loqui, & sentire solitus sis, cùm ita dicas, tibi nullius olim iucundiorem consuetudinem fuisse, nullius chariorem nunc esse memoriam: vt igitur hoc omittam, quod in summi beneficij loco soleo ponere: quanti illud apud me debet esse ponderis, quod olim me adolescentem vir clarissimus, non tu quidem sopitum, sed tardiorem fortasse, quàm oporteret, ad studium summæ laudis excitasti. cuius temporis recordatio mirificè me delectat, sic enim argumentor: te, cuius iudicium est acerrimum, nunquàm me ad virtutem fuisse cohortaturum, si te frustra id facere existimasses. tantum autem virum, quantus ipse omnium consensu gentium & es, & haberis, de nobis non pessimè sperare, mihi periucundum est cogitanti, apud alios, si qui audient, etiam honorificum.

norificum. Quare nũc quidem id, quod mihi pro tua summa humanitate facillimum est, ago, vt, quem pro tot ac tantis officiis animum debeo, eum me præstare tibi persuadeam. quod si per eam viam, qua ad præstantissimarum artium cognitionem iter est, tantùm procedam, quantum profectò, nisi me aliqua res impedierit, procedam: næ illud etiam aliquãdo efficiam, vt te de nobis esse benemeritum, magnoperè læteris. Te interim si rogem, vt quẽadmodum instituisti, me diligas, faciam imprudenter. neque enim dubitandum est, quin tu velis in eadem erga me voluntate, cùm humanitatis, tum constantiæ caussa, permanere. magis illud mihi est elaborãdum, vt omnes res quæ ad te colendum pertinent, studiosè faciam: quarum si vllam sciens prætermisero, nefariè me peccasse cõfitebor. Vale. Venetiis.

BENEDICTO ACCOLTO Cardinali Ferrariam.

CVm primùm Venetias reuerti, & si eram & fessus aliquantum de via, & eo morbo, qui me Ferrariæ satis grauiter afflixit, nondum planè leuatus: tamen magnitudo meæ in te obseruantiæ, tuæque in me beneuolentiæ recordatio me adduxère, vt ad te scriberem. quo genere officij quàm mihi sæpè apud te sit vtendum, intelligo. nam, cum eo ipso die, quo mihi aditus ad amicitiam tuam patuit, de meis commodis & ornamentis non cogitare solùm, sed agere etiam cœperis: omninò, si velim id, quod maximè velle debeo, quibus me studiis à pueritia dedidi, iis haberi non indignus, diligenter incunda mihi ratio est, vt istam tuam ad me augendum tam propensam voluntatem plurimi apud me & esse, & semper fore significem: id hoc tempore, nisi litteris mittendis, qua re alia consequar, non video. facultatem maiorem si vnquàm nactus ero, arctissimè complectar, neque dimittam prius, quàm id tibi saltem aliqua ex parte persoluam, quod interea à me deberi non solum non dissimulo, sed etiã apud omnes libentissimè prædico. Quid enim mihi esse potest, non dicam honestius, sed gloriosius, quàm te, virũ omni genere virtutis excellentem summa dignitate præditum, acerrimi in cognoscendis hominibus iudicij, nullum officij genus, aut studij quod quidem ad meam siue vtilitatem, siue laudem

pertineat, prætermittere? mehercule nulla res fuit, quæ nos ad probitatis, & doctrinæ opinionem commendare magis posset. itaque, quod ante faciebam domestico tantum exemplo commotus, vt per eam viam, quam mihi pater meus tritam reliquisset, expedito cursu ad summam laudem gloriámque contenderem, id multò acrius facio nunc, iudicio de me incitatus tuo. cui vereor equidem, vt respõdere possim: & est sanè difficillimum: sed tamen, quoniam ita tempus omne meum traduco, vt, quantum valetudinis ratio patitur, in litteris verser, & quasi diuturnam sitim explere cupiens, iisdem è fontibus, vnde illa fluxerũt, quæ sunt laudum tuarum maxima, diligenter hauriam: non despero fore, vt & homines officia tua benè posita existiment, & tu, qui tibi à me fructus debentur, eos non contemnendos, aliquando percipias. cuius rei maturitas dum veniat, est intereà mei officij, tui memoriam summa cum beneuolentia sanctissimè, ac religiosissimè colore: tuæ verò humanitatis, eam voluntatem, quam ad me iuuandum tua sponte contulisti, perpetuò retinere. quorum alterum ego quàm potero diligentissimè faciam: alterum tu vt facias, propter incredibilem naturæ tuæ benignitatem, ne admonendus quidem es. Vale. Venetiis.

EIDEM, Ferrariam.

SVmmo studio maturabam Ciceronis editionem. omninò id erat caussæ, cur ego rarius, quàm debeo, ad te scriberem. sed mehercule nec res erat, de qua possem scribere. de publicis enim non licebat: de priuatis autem quid est, quod delectare te possit? grauibus morbis, annona, & bello, vniuersa ferè ciuitas effecta contabescit. in his malis pacem omnes, tanquàm vnicum remedium, expetebant: quæ si daretur, amissas vires recuperare difficile non erat. Arbitrabar, cùm Ciceronis epistolas emisissem, fore, vt Ferrariam possem excurrere: id ego, primùm, honoris caussa vt te viserem, optabam: deinde, vt tuis doctissimis sermonibus fruerer, quantum per humanitatem tuam liceret, per quàm certè licuisset plurimum. noui enim, quæ tua sit cùm facilitas, tum in me beneuolentia. sed nostræ voluntates, vt nauigandi cursus, quandoque commutentur, necesse est, nisi fortunarum nostrarum fieri naufragium velimus.

itaque, vt exirem, meas res cùm vidi non ferre, mutaui rationem: &, quanquàm eram occupatus, tamen feci, vt hanc epistolam mitterem, quæ te, meam vicem, quasi salutaret. ea ne hoc officium loco non præstaret, ad Octauium nostrum, iis litteris, quas ad ipsum dedi, alligatam misi, qui tibi redderet, cum vacuus esses. quod ille, qui & commodissimus, & prudentissimus est, non vereor quin effecerit. De meis rebus si quid audire vis: vt in aduersis, pessimè non habent: haberēt optumè, si pietas esset in iis, in quibus maxima, si quid merita valent, esse debebat. Vale. Venetiis.

EIDEM, Ferrariam.

Svmma tua facit humanitas, vt, etsi me argumentum deficiat, litteras tamen ad te mitterre ne dubitem. non enim vereor, eæ ne tibi molestæ sint. quin ita te interpretaturum confido, vt hoc meum studium existimes esse non obscurum signum pietatis in te meæ. cui quidem pietati, quod vix fieri posse credebam, magna sanè accessio facta est lectione tuarum litterarum. nam, cùm antea pro tuis maximis & singularibus erga me studiis effecisses, vt plus, quam tibi, deberem nemini: nunc propemodum es consecutus, vt ipsi tibi plus, quàm debeo, debere non possim. quanti enim illud, quo epistolam clausisti, apud me esse putas? te non dubitare, quin ego, omnésque mei, quanti amorem in te meum, atque doctrinam facias, aliquando simus intellecturi. ego verò iam intelligo, neque quisquam esse meorum, qui aliter sentiat. sed de amore quod scribis, vere tu quidem facis: est enim is certè summa cum obseruantia singularis. de doctrina verò, neque prorsus assentior, ne me ipse, qua in re minimè debeo, nimium videar amare: neque valdè repugno, ne, quod est in me honorificum, stultè reiiciam. vt vt tamen est, siue tu amoris, & humanitatis abundantia, quod interdum adducor vt credam, siue iudicio, quod mihi persuaderi libenter patior, siue vtraq; re permotus, tantum mihi tribuisti, quantum ego postulare sine rubore non ausim: maximas tibi gratias habeam, necesse est, quod ad eius ipsius, quam in me esse dicis, doctrinæ studium, quo antea naturæ inclinatione propendebam, vehementer me impulisti. ita enim vsu ferè venire solet, vt, quæ laudes à tui similibus, id est,

ab iis, qui ipsi in laude viuunt, proficiſcuntur, eæ nos, vel ſi ſimus hebetiores, in primis acuant, & quaſi neceſſitatem quandam imponant, vt quales eſſe dicimur, tales aliquando ſtudeamus eſſe. quod ego quãtum poſſum, do operam, vt conſequar. à quo ſtudio cur me vlla res debeat abducere, non video: cùm tu, iſtis opibus, iſta amplitudine vir, litterato otio nihil anteponas. temporibus enim turbulentiſſimis, dum plerique ferè ambitionum fluctibus iactati, optare magis, quàm ſperare, trãquillitatem animi poſſunt: ſecurus in portu te obiectas, viuiſque iucundiſſimè in tuis perennibus optimarum artium ſtudiis: in quibus totos dies ita ponis, quaſi tibi eæ res, quibus abundas, & quarum ſpe tu alios excitare ad laudem potes, præmio ſint futuræ. Quod cùm ita ſit, & cùm ego hoc animo ſim, vt antiquius tuo commodo nihil habeam: noli credere, me cùm ad te ſcribo, tuarum litterarũ exſpectatione id facere: quæ etſi me incredibiliter delectãt, textæ verbis elegantiſſimis, pleniſſimæque amoris, & ſuauitatis: tamen ego te mea cauſſa à grauiſſimis ſtudiis ad nugas auocari nolo. ſatis me habere abs te putabo, ſi & meas tibi eſſe redditas, & tibi, vt cupimus, eſſe intellexero. vtrumque Octauius noſter, quod & tui ſtudioſiſſimus eſt, & noſtri amantiſſimus, cùm libenter, tum diligenter efficiet. Vale. Venetiis.

IACOBO GRIFOLO
Romam.

QVod tu homo occupatus, prior ad me litteras miſiſti, hoc ſanè es aſſecutus, vt officij plus apud te reſidere confitear: illud aſſequi nequaquam potuiſti, vt amoris plus, quàm in me eſt, in te eſſe concedam. atque ego ne in officio quidem paſſus eſſem vt anteuerteres, niſi me ſcribere cupientem nõ occupatio mea, quæ tamen ſumma eſt, ſed cura tuorum mandatorum impediſſet. Scis, antè quàm diſcederes, qua de re ſermonẽ inter nos habuimus: cùm tu, vt eam ſuſciperem, à me petens, oſtendiſti quantum & fidei, & diligentiæ tribueres meæ. in quo ego, opinionem tuam ne fallerem, operam dabam. itaque, te profecto, cùm intelligerem quãtum damni feciſſem, adempta mihi tuæ conſuetudinis vſura: cúmque id omninò litteris mittendis

mittendis resarcire vellem, tamen diem è die exspectans, vt aliquid ad te de tuo negotio, cuiusmodi tu velles, possem scribere, in maximo desiderio me sustinebam. nunc, quoniam eius rei ne vestigium quidem apparet in epistola tua: siue quod, à quo tempore discessisti, vt illud consilium abiiceres, rationes tuæ tulerunt: siue quod, eodem animo cùm esses, committere tamen litteris nihil voluisti, quod elatum nocere tibi posset: puto me non incommodè esse facturum, si, quam tu rem in tuis litteris intactam omisisti, ego item in meis silentio prætermittam. Quod scire vis, rerum mearũ status hoc tempore qui sit: ne te multis morer, is est, quem reliquisti, paulò etiã melior, quàm reliquisti. nam & domestica quædam sanauimus: & eum, de cuius acerbitate queri solebam: ita facilitate quadam nostra, atque obsequio mitigauimus, vt pene dulcis esse videatur. De Ciceronis editione, hoc de me spõdeas, atque etiam in te recipias licet, vt, diligẽtia, confirmes, me non esse vsurum multò minore, quam qui in hoc genere laudantur. hactenus confido forè, vt præstem, & præstabo certè, nihil vltra. mihi enim tantum non arrogo, neque arrogare debeo, vt, quemadmodum scribis, eas sordes, quibus veterũ scripta sunt fœdata, putem omnes eluere me posse. magni id esset ingenij, magni iudicij: quibus ego rebus, & indigeo, &, si abundem, sine libris tamen antiquis nihil audeam. qui mihi sunt omninò multi, sed neque quot vellem, neque cuiusmodi, coniectura autem, intellexi, & didici, quàm sæpè sint fallaces. neque bonos libros vlla magis labes inquinauit. quibus nũc in veterem splendorem, atque integritatem restituendis, plurimum mihi est negotij, & erit, vt puto, post me multis: vt inde laudis materies deesse nunquam possit. Te rogo, vt, antiquiorẽ librum sicubi istic esse resciueris, si prece ipse, aut pretio non potes, aliorũ auferas gratia. Litteras autẽ, quàm valdè me amas, tam sæpè mittes. nam & otij puto te habere, quantum velis, & argumentum Romæ viuenti deesse nõ potest. mihi vtrumq; minus est. magnis enim districtus occupationibus, tẽporis ad scribendum nõ habeo satis, argumentum autem vnde sumam, cùm omnium, qui hic sumus, ea ratio sit, vt, rerum nouarum si quid alicunde ad nos affluxit, de eo nec scribere, nec loqui sine graui periculo possumus? Relinquitur, vt priuatis de rebus

possim scribere. sed hoc quoque genus vereor ne me deficiat. rarò enim solet accidere, quod scriptione dignum sit. Quapropter, quoties ita eueniet, vt à negotiis liceat discedere, properabo statim ad epistolas, quod eò libentius faciam, si tu mihi sententiam scribendi aliquam dabis. sin minus, inanes tamen potius, quàm nullas, mittam. Vale. Venetiis.

HANNIBALI CRVCEIO Mediolanum.

AMoris in Octauianum Ferrarium mei caussæ sunt veteres sanè multæ, eæque non leues, sed recens hæc est grauissima quod eius opera video factum esse, vt tu me amares. quod ego, non possum satis explicare, quanti faciam. certè optatius nihil, ac ne vtilius quidem potuit accidere, nam me molestæ quædam cogitationes exercebant. eæ fecerant, vt subtristis essem. hoc malum Ferrarij litteræ sanarunt. eas enim legens, cùm venissem ad eum locum, vbi ille, quàm tu me diligas quámque diligi à me cupias, diligenter & officiose narrat: sensi mihi quiddam instillari, quo planè sum exhilaratus. adeò tui similiũ amicitiis augeri gratum est. in qua commoditate incommodum tamẽ illud inest, quod mihi valdè sentio esse laborandum, vt beneuolentia, & opinione de me tua non indignũ me præstem. quod vtinam possim efficere: conabor certè: ac ne despero quidem fore, vt efficiam: modò, quod tu iudicium de me habes, id eiusmodi ne sit, vt ego ei respondere nullo pacto possim. nam mihi interdũ venit in mentem vereri, ne tu me, Ferrarij prædicatione commotus, eum existimes esse, qui nõ sum. mendax, mi Crucei, amor est, nósq; sæpissimè ita solet afficere, vt in sermone, prout amicorum è re est, & affingere falsa, & detrahere vera, religio non sit. quare Ferrarium, cùm de me loquitur, non est quod audias. amore victus, cui repugnare iudicio non vult, ea dicit, quæ fortasse non sentit. At idem de tua virtute multa in suis litteris. habes igitur, dices, ei fidem, cui haberi à me non vis? habeo, & quidem maximam. mittit enim ingenij tui monumenta, quæ mihi de tuis laudibus, vt ille scribit, ita esse probãt. Memorem igitur interea me velim existimes humanitatis tuæ. gratum cognosces, cùm

facultas erit. ac video me tua caussa non eas res præstare posse, quas vellem:sed, quas possum, ita volo, vt omnes, sine vlla exceptione,libenter ad te deferam. licet iis arbitratu vtaris,atque etiam abutaris tuo.Vale.Venetiis.

ANTONIO MERLO
Vicetiam.

EGo quoque quiddam inaudieram superioribus diebus,sed contempsi.nunc me mouet quod audies. Artibus effectum nescio quorum, (de Petro nostro certè vix opinor:vix,autem? prorsus non opinor) vt hic rumor serpat longius.primùm hæc vulgò iactata:ferebã:pòst etiam ad Cardinalis aures peruenerunt:quod mihi accedit molestissimum : nec dubito, quin is iam non idem sit quod si ille eadem cum Episcopo,cuius ingenium præclarè noui, communicauerit:actum est.Me quidem & illa angit cura, quod vereor ne fama diffluat, & Perusina conditio, satis opima,satis honorifica,fortasse in dubium vocetur. Cornelius rem curat diligenter, vt video, fide certè, & amore singulari.In hac sum sententia:si spes non dubia,vt vrgeamus:sin, desistamus ab incepto : ne cupiditatem nostram sine fructu, fortasse etiã cum aliqua mercede, prodamus. Mitto ad te Gratij poëma de venatione,paulo durius, nec omninò cum Petri Bargæi carmine conferẽdum, qui hoc argumentum sex libris non minus eleganter, quàm copiose persecutus est.Vale.Venetiis.

MICHAELI SOPHIANO
Patauium.

SI nostræ necessitudinis initia repetas, nemo, opinor, isthic est, qui mihi vetustate præstet.sin apud te vetustas pondus non habet, ipsam per se beneuolentiam pendis:ne sic quidem iure mihi quenquam antepones.Ego te primũ,cùm abesses,memoria colui diligentissimè, tuumque nomen crebris vsurpatũ sermonibus ornaui laudibus, quantum in me fuit : deinde, cùm de auunculo tuo, viro optimo,tuíque amantissimo,miserrimam in seruitutem à barbaris gentibus abrepto cognouissem, ingemui sæpè tua caussa, quem orbatum domestico præsidio, maximas

in difficultates immerentem fortuna coniiceret. postremò, cùm Patauium te aliquando retulisses, valetudine ita perdita, vt humana vix ope restitui posse videretur: quàm id molestè, quàm acerbè tulerim, testes sunt communes amici, quibus & periculum tuum, & eodem tempore dolorem meum dolori fuisse certò scio. Veni Patauium aliquantò pòst: vidi te, quem optabam potius quàm sperabam, habitu corporis non illo quidem optimo, eo tamen, qui vitæ spem minimè dubiam afferret. deinde quotidie meliora, accedente ad remedia medicorum temperantia tua: quam ita laudant omnes, vt in studiis tamen paululum eam desiderent. quo de genere præcipere quidquam difficile est, præsertim mihi, qui cum ab eadem culpa longè non absim, tum etiam, nisi priores tibi partes in prudentia concedam, ignorare scilicet videar vtrumque nostrum. veruntamen, cùm te penitus philosophiæ dedideris vt eius presidio fortunæ tela depelleres: debes enim sequi ducem in actionibus tuis. quod si feceris, extrema vitabis, & omnem in medio laudem constitues. At mediocritatem mens in suo munere nō amat: progreditur enim meditando, & quo longius, eo iucundius. Verè: sed immoderatis rebus natura frangitur: &, quanquā corpori mens dignitate præstet, vtriusque tamen incolumitas ab vtriusque pendet officio. vt herus imperat seruis, nec tamen eos negligit, sed consulit, quatenus liceat, commodis eorum: idque facit etiam sua caussa: tam diu enim herus est, quàm diu habet, quibus imperet: sic mens rationem corporis habeat aliquam, oportet. nam, si negligat eam sedem, in qua summus opifex illam constituit: primum faciet iniustè, deinde, corporis compagine, qua ipsa includitur, breui dissoluta, vsum tractandæ quærendæque virtutis amittet. quod cùm accuratè vitandum omnibus est, tum iis maximè, quorum & infirma valetudo requietem quærit, & ita viget industria, vt mediocri etiam labore non mediocrem ipsis gloriam, cæteris vtilitatem afferre possit. Cui porrò ignota est vel ingenii tui, vel memorię præstantia? quibus, non modò vt emineres in græca lingua, id quod omnes fatentur, sed vt, quacunque re proposita, peritissimè dispures, facilè consecutus es. itaque iure expetitur à nobilissimis viris amicitia, & consuetudo tua: iure te diligūt ac laudant, quicunque in Patauino gymnasio do-

ctrinis

ctrinis liberalibus excellunt.quorum tu virtute frueris,& illi viciſſim tua,ſi valebis:&,vt valeas,in te ipſo magna ex parte ſitum iudicamus. obſequere igitur in tua ſalute multorum ſtudiis: parce valetudini ſatis imbecillæ: &, quod libenter facis, da operam ſimul, vt diutiſſimè facias. ita gloriam tuam,lætitiam noſtram, dignitatem etiam litterarum augebis, quibus ornamenti plurimùm è tuis aliquando ſcriptis,ſi valueris,accedet. Vale. Venetiis.

IO. BAPTISTÆ PIGNÆ

Ferrariam.

ALfonſo Duce creato, gratulatus Ferrariæ ſum: quæ tum ex noui Principis eximia virtute fructus capiet egregios, tum ipſa quoque ad omnem virtutem, eius, à quo regitur,exemplum ſecuta,diligentius incumbet.mores enim ciuitatis ex Principis moribus effinguntur, &, vt ait Plato: QVAE apud eos, qui dominantur, ſtudia vigent,eadem reliqui ciues amplectuntur, & colunt. Ergo florebunt in veſtra ciuitate liberales diſciplinæ, ac debita iam pridem ingenuis artibus præmia perſoluentur. quod equidē tua potiſſimùm cauſſa, doctiſſime Pigna, magnoperè gaudeo. nec enim dubitat quiſquam, aut dubitari omninò poteſt, quin, quantum ingenio,eruditione, iudicio, quantum etiam conſilio vales, tantundem apud ſapientiſſimum;optimúmque Principem & auctoritate valeas,& gratia. quod ſi, quam adhuc in cognoſcenda, eandem poſthac in ornanda virtute induſtriam locabis: quis te vno felicior, quis omni laude præſtantior? quod vt facias,ne monendus quidem es. nec enim te diſſimilem eſſe tui vel natura tua,vel conſuetudo,vel ſtudia patiūtur.hoc igitur tecum agendum non eſt. illa me potius, vt verè dicam, & ſimul omnes, qui te diligunt, cura ſolicitat, ne te nobis eripiant prorſus aulica negotia,ſic, vt iis diſciplinis, quarū vſus ęternum decus parit,ſalute dicta,iacere patiaris ea, quæ multis ante menſibus inſtituta ſi quando perficias,'maiorem in modum & poſteris, & gloriæ tuæ ſeruies.quàm multos enim egiſſe mecū diligenter exiſtimas, vt hortarer te ad abſoluendā poëticæ imitationis artem, aut, ſi abſolutam habes, continuò diuulgandam? quibus vt ali

vt aliquando satisfacias, etsi languere te in tua laude vix opinor, tamen peto abs te, quantum humanitas tua permittit. nec tamen etiam si tua res non ageretur, amicitiam nostram, quam ego sanctissimè semper colui, nihil à te impetraturam confiderem. equidem nihil ei denegarem: idque te, quod tamen secundissimis rebus, ac sine molestia tua fiat, cupio experiri. Ego me ad litteras, à quibus inuitus discesseram, reuocare cœpi, adeptus vsum oculorum, quem antea desperabam, diuina primùm ope, in qua statuere omnia consueui, deinde Gabrielis Faloppij scientia singulari: cui viro, quāti hanc lucis vsurā, id est, quanti vitam facio, quanti etiam præclara litterarum studia mihi sunt, quibus vix ipsa vita pluris est, vni planè totum acceptum refero. siquidem eius doctrina, humanitas, exquisita cura pristinam mihi valetudinem, omninò profligatam, ac perditam, conspectū liberorum meorū, amicorum colloquia, librorū suauitatē restituit: vt, si quem optimis artibus industria nostra fructum feret, ei gratiæ debeantur, cuius ope ac studio factum est, vt intermissam diuturno, ac perdifficili morbo posteritatis adiuuandæ consuetudinem aliquando repeterem. Tu mihi de tuo statu, maximéque de Alfonsi Ducis conatibus egregiis ad honestandam virtutem, de quibus fama iam percrebuit, si quid significaueris: argumentum erit amoris in me tui, quo lætari vehementer soleo. Vale. Venetiis.

IOANNI SAMBVCO
Patauium.

QVod fratrem tuum Georgium Bona, florente adhuc ætate exstinctum, immoderatè luges: ignosco mærori tuo, nec tamen laudem tribuo. dolere enim fratris interitu, & eius fratris, quo nemo amabilior, nemo fuerit virtute præstantior, hominis est: modum autē dolori nullum constituere, nunquā lachrymis abstinere, nunquam ex animo mæstitiam pellere, Sambuci non est. Periit frater: iure cōmoueris: ægrè enim diuellimur à natura coniunctis: quod ego quoque sum expertus. Periit is, qui familiam vestram, qui patriam, qui prouinciam vniuersam ornare vehementer suis laudibus, & illustrare poterat. hoc quidem exspectandum ab eius virtute fuit: sed magnam

gnam habet fortuna vim: ea sæpè, nobis ad eximiam laudem contendentibus, transuersa incurrit, sæpè nostra studia debilitat, sæpè moratur industriã. quo de genere quid ego te doceam, doctissimum virum, qui propè infinitam exemplorum vim vel græca monumenta, vel etiam latina suppeditant? florem igitur virtutis amemus: erepto ante maturitatem fructu, quando hoc singulare non est, sed commune cum multis, modice feramus. Quid, si ne dolendum quidem est? omitto enim historias, ad philosophiam te voco. Quid igitur illa præcipit? si quid casus afferat, leniter accipiendum: nec enim, vt aliter accidat, in nobis est: si quid culpa contractum, angi æquum esse: certè enim qui ad præclarè agendum nati simus, ideóque mente, & ratione, præter cæteros animantes, instructi, tantis bonis abuti, & quasi à natura desciscere turpissimum est. An tu igitur, mori, quasi aliquid turpe, reprehendes? quod si tu non turpe, nec dolendum. nisi si quis ita vixerit, vt nihil vnquàm homine dignum præstiterit. quod abest longissimè à frater tuo: qui probitate, ingenio, studiis artium optimarum, prudentia etiam adolescens ita excelluit, vt cum Pannonia penè cuncta viuẽtem vnicè dilexerit, mortuum laudibus, & memoria prosequatur. Quæ cùm tibi veniunt in mentem, iniquus profectò nimis in te ipsum es, nisi luctum minuis, & ex animo dolorem penitus euellis. Quin te decuit maximè, qui totos dies ponas in iis libris, vnde vitæ moderatio, vnde animi tranquillitas petitur, ad propinquos, ad amicos in Pannoniã eiusmodi literas mittere, in quibus illi sitam esse non minimam sui doloris medicinam intelligerent. nam vir eximius, Nicolaus Olahus, Archiepiscopus Strigoniẽsis, qui Georgium, & quia sorore sua natus erat, & quod in eo summa virtus enituit, in oculis gestabat, non dubito, quin tanti vulneris remedia sumat à se ipso: quem nõ modò ætas, & vsus maximarum rerum erudierit, verùm etiam prudentia quædam naturalis, quæ plane vincit omnem artem, nũquam à constantia discedere patiatur. Nec tamen vereor, vt, qui mihi paucis ante mensibus in filioli mei obitu consolationem adhibueris, idem tibi in tuo cæsu mederi aliquando non facilè possis: quod si facies, fructus apparebit studiorum tuorum, & Georgij fratrem agnoscemus: cuius ingenium, ac mirificam prudentiam oratio illa luculenter in

ter in primis à te ſcripta, declarat. Vale. Venetiis.

*, *Patauium*.

PErcuſſiſti me de Mariano Lezentio: quid ais? optimus adoleſcens, maiorum nobilitate, ſua virtute clarus, omnibus animi, corporis, fortunæ bonis ornatus, ereptus repentè nobis eſt? ô miſeram humanæ vitæ conditionem. quid ames, cùm omnia fluere, ac labi, nihil intra orbem Lunæ firmum eſſe, nihil idem à mane ad veſperam, quotidie cernas? quæ te arbitrabar anteà cognouiſſe in ſermonibus Reginaldi Poli Cardinalis, & Aloyſij Prioli, quibus probiores, aut ſapientiores viros non modò noſtra, ſed nec ſuperior ætas tulit: nunc, quando te biduum ſeribis lachrymando conſumpſiſſe, profectò tibi exciderunt, illa præclara de contemptu mortis, quibus in illo diuino contubernio, in illo planè cæleſtium animorum cœtu aures tuæ ſæpiſſimè perſonabant. Quod ſi, quid doleas, cogitabis, aut quid dolendo proficias: nō dubito, quin iſtum luctum abſtergas, & Lezentio noſtro etiam gratuleris quod, inſpecto Hieroſolymæ ſummi Dei monumento, quo illum, diſſuadentibus amicis, pietas, & religio duxerat, ſtatim ad eiuſdem Dei conſpectum, præditus optima mente, purus ab omni labe, in cælum euolarit. quod qui optant, ſapientes, qui adipiſcuntur, felices iure ducuntur. Hæc tibi à me pauca pro noſtra neceſſitudine conſolationis loco dicta ſi attendes, vim habere maximam ſenties, & eam dolori tuo medicinam, quam dies aliquando afferet, ratione repræſentabis. quod cùm omnes deceat, tum verò ab excultis doctrina viris, quem te ad numerum aggregamus, præcipuè poſtulatur. Vale. Venetiis.

LAVRENTIO GAMBARÆ *Ciliuergę*.

CIliuergę nunquàm videram, amabam tamen, amœnitate ſua iucundiſſimum, domino honeſtiſſimum, Lanterio Appiano, præſtanti viro non humanitate minus, quàm eloquentia: nunc & elegantiam villæ, vt in tabula pictam, in tuis verſibus vidi & mehercule non mediocri eius viſendæ, atque etiam tecum fruendæ ſtudio ſum incenſus.

census. quod si quando contigerit, digito cælum attingam. quid enim isto otio beatius? quæ species vrbis, quæ dignitas cum ista rusticatione, cum ista surgentium virgultorum siluula conferri possit? equidem, cùm te mihi ante oculos pono, modò inter angustis distincta semitis fruteta decliui colle spaciantem, modò arborum proceritatem, atque ordinem in viridario mirantem, eadem penè voluptate absens tecum fruor. coniungit enim animos nostros mutua beneuolentia, nec est aut tibi quidquam sine me, aut mihi sine te iucundum. gratulor tamen tibi potius, quàm mihi, & istos Ciliuergēses dies ita multorū annorū instar esse puto, si modò nec otiosus in otio, nec in solitudine solus es: id autē qua ratione consequi possis opinor me tacente intelligis. Patauij dum eras habebas in manibus egregium illud poëma de nouis insulis à Columbo inuentis: cuius ego cùm exordium, multis præsentibus, legissem, admiratus grauitatem, & elegantiam carminis, exclamaui, Cedite Romani. in quo adhuc, qui à me dissentirent, inueni neminem. quò magis te hortor, quanquam vt spero, currentem vt approperes, habeásque rationem, non exspectationis modò nostræ, verum etiam gloriæ tuæ, cuius habes à natura præclarum seminarium, quod etiam studio excolis, ingenium tuum. Vrge igitur, nec institutum dimitte: quódque adhuc humanissimè fecisti, in eo perge, vt nostrum tui absentis desiderium litteris aliquando lenias. Vale. Patauij.

LAZARO BONAMICO
Patauium.

EGo verò & audiui de tuo casu, & tuam vicem mirificè, neque minus publicam dolui: veritus enim sum, ne tecum simul litteræ concidissent. nunc, quando te iam ambulare scribis, ita tamen, vt scipione vtaris, gaudeo, eóque magis, quod in ista ætate morbi diuturnitatē pertimueram. sed, quia non planè animum meum liberas à cura, cùm pristinas vires nondum recuperaueris: rogo te, Bonamice, quāti optima studia facis, quæ tibi faciēda sunt plurimi, quandoquidem ab iis tuæ laudes emanarūt, tantum adhibe in te curando diligentiam. vides enim, neminem

mem ferè esse, qui, si quid tibi acciderit humanitus, rudem barbariem à latinę linguæ finibus arcere possit. Plautum à me emendatum, quem à me petis, dabo operam, vt cum his ad te litteris mittam: sed, vt eum in multiplici meorum librorum congerie statim reperiam, sperare vix audeo. Ego vt scis, hanc satis grauem prouinciam suscepi. tenui conditione, inquies. fateor, sed ne tu quidem, si tuarum virtutum merita spectentur, satis opima. quid agas? his temporibus angustè virtus habitat. bene tamen de suis ciuibus mereri, præclarum est. Vale. Venetiis.

GVLIELMO PACCIO
Patauium.

Silentij mei, quo tecum diu satis vsus sum, non exponam hic tibi caussam pluribus verbis: ne, si id faciam, videar & tibi ipsi, qui nihil adhuc ad me scripsisti, eandem quasi legem imponere. itaque hanc partem prætermittam, in qua si peccatum est, vtriusque certè est. ego autem spero me posthac & beneuolentiã tibi meam, & diligentiam hoc genere officij probaturum: modò ne litteras elegantes, quales videlicet Patauij à summis ingeniis elaboratæ, tibi ostenduntur, à me exspectes. ita scribam, nõ modò vt quod in mentem, sed planè quidquid in buccam venerit, in epistolam coniiciam. non enim is sum, qui vnumquodque verbum ad trutinam, vt dicitur, reuocare vel soleam, vel possim. aliorum ista superstitio sit, mea quidem non erit, præsertim in epistolis: quæ si, vt ait ille, nihil habent simile neque iudicio, neque concioni, quid refert, vtrum dichoræo conclusus, an aliter, verborum ambitus insistat? Splendidior, inquiũt, nec paulò aptior ad mouendũm, si numerosius desinat, oratio videtur. Rectè: nec ego secus existimo: verùm, quem tu tanti facis, eum ego magistrum sequor. quid igitur ille? EPISTOLAS NOSTRAS DEBENT INTERDVM ALLVCINARI. nempè, quod iis negligentia quæ lã, cùm ad familiares scribitur, etiã ornamento sit. Ita igitur tecum agam vt si essemus vna: &, quemadmodum præsentes quacunque de re sermones familiariter serere solemus, sic in scribendo, nulla certa proposita sententia, libertatem illam, & quasi negligentiam imitabor. quod si reprehenderis, tacitum

citum non feres. præstat enim malè scribere, quàm omninò, quod à te fieri video, nihil scribere: cùm hoc voluntatis fortasse vitium sit, illud ingenij, quod ipsi nobis fingere non possumus. Vale. Venetiis, M. D. XXXIII. Pridie Id. Iun. qui mihi primus dies est anni XXI.

PAVLO MAGNVLO Patauium.

CVm me vides præter institutum meum litteras ad te nō tam sæpè, quàm solebam, mittere, nimirum, etiam me tacente, quàm sim occupatus, intelligis. Ternas te dedisse scribis: omnes accepi: nihil amabilius: his autem recentioribus etiam nihil elegantius. sic enim censeo. rectè eum, & latinè scribere, non qui pauca multis, sed qui multa paucis. quo ego in genere aliquando posse cupio, tu, vt video, iam potes. tribus enim versiculis quid non complecteris? tuam narras in scribendo diligentiam, meam obiurgas negligentiam: de meorum librorum instauratione rectè me admones, de tuorum venditione apertè. denique otiosi nihil est: sententiæ numero propè, quot verba: vt mihi, quemadmodum promiseras, argumentum satis supérque dederis. Sed meæ cessationis caussam, vt dixi, coniicis ipse per te. libros autem meos, propè adest, cum editurus sim. de tuis egi diligēter, & ago. si quæris, quid profecerim: nihil adhuc: sed spem nō abieci. quanquàm incredibile est, quàm difficile sit ab istis pecuniā exprimere. quem euentum res habitura sit, ignoro: à me nihil omittitur, quo minus & ex sententia conficiatur, & quàm citissimè. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium.

PVtasti fore, vt ego te abeuntem litteris prosequerer? non tu id quidem vnquàm. conuenerat enim, vt argumentum à te expectarem. argumentum igitur potest expectare meus in te amor? quo nihil vberius nec est, nec vnquam fuit. itaque statim, vbi tu profectus es, cùm me repentina quædam voluntas excitasset, arripui calamum, neque sum veritus, vt me scribentem sententia deficeret. hui, quàm multa iam nunc mihi veniunt in mentem. sunt, quæ possim scribere, leuitates amatoriæ. quorum, inquis?

mecum habebo: neque tibi, neque cuiquã edam. volo enim parcere amicitiæ, qua mihi sunt cõiuncti, qui tam suauiter, vt ipsi putant, viuunt, vt ego sentio, delirãt, sunt item σκιαμαχίαι quædam, & militaria munera populo data, taurorum venationes, saltatorum lusus, personatorum ineptiæ. quid quæris? sexcenta: quæ mihi & beneuolentia nostra suppeditat, & familiaritas permittit vt scribam. quia tamen leuiora sunt, omitto, ne grauem philosophum offendam. Porrò, de meis rebus quod exspectes, nihil est. mutationem nullam fecerunt a discessu tuo. De te, quæ scire velim, hæc sunt, quo modo te redeuntem amici illi tui, libri scilicet, acceperint, num eo ipso die ad eorum consuetudinem te dederis: an potius, dum hæ bacchationes deferuescant, in hortis cum Epicuro, quàm in gymnãsio cum Aristotele, velis viuere. Et cùm hæc scripseris, adde verbum, si me amas, de pugiunculo illo tuo: quo ego te impeditum, & alligatum ense cùm vidi discedere, non tenui risum. ac volui pungere te dicto, sed veritus sum, ne tu rustice me gladio. Epistolam habes iocationis plenam: qua te esse delectatum cognouero, si miseris ipse pleniorem. Vale.

EIDEM, *Patauium*.

NOn facilè dixerim, plus ne voluptatis, an doloris ex epistola tua susceperim. est enim mihi gratissimum, cùm & me à te amari, & te amore in te meo delectari perspicio. ex quo fit, vt litteras tuas, beneuolentiæ plenissimas, & officij, iucundissimè legam. Cùm verò te vel augi video, vel aliquid triste cogitare, sic afficior, vt acerbissime, si quam. sed vtinam, quanti ego consilium tuum semper feci, tanti item ipse meum fecisses, profectò in has molestias, in quibus hodie versaris, non incidisses. At, inquies, illa perpeti malum erat. Malum, nisi istos ferre, longè peius sit: quorum quidem iniurias tum ex eorum, qui istinc veniunt, sermonibus, tum ex litteris tuis facile cognoui. Quæ quò magis intolerabilia sunt, eò clarius tuæ prudentiæ lumen ostendas oportet: neque committas, vt inuidorum, maleuolorumq; peruersitas plus apud te, quam existimationis tuæ ratio, valuisse videatur. Quanquàm ego, cùm hęc scribebã, satis intelligebam, quis ad quem: sed amorem meum, qui tibi præsenti perspectissimus fuisset, etiam apud absentem, quoquo

quoquo modo licuit, testatum esse cupiebam. Atque hoc loco mihi veniunt in mentem, quæ tibi proficiscenti futura prædixerim, quæ ego, non aliquam somniorum imaginem, aut alitis cantum secutus, augurabar: sed, quod istiusmodi hominum naturæ plus etiam, quàm vellem, exploratæ mihi erant, idcircò, ne illa acciderent, quæ nunc euenisse audio, timebam. Sed vteris, vt spero, fortitudine animi tui: &, quæ iniqui ad ignominiam tuam comminiscuntur, ita feres, vt non solum in vetere optimorum studiorum cursu, fractus animo, ne consistas, sed vehementius etiam veræ gloriæ cupiditate incitatus, propositum tibi decus assequare. Me in omni fortuna tui amantissimum, tuæque laudis fautorem, atque adeò, quantum in me erit, amplificatorem habebis. Vale. Venetiis.

SEBASTIANO LEONI
Cordubensi Romam.

ROmæ te nunc esse, in ea vrbe, vbi multorum amorem, ac studium tua tibi iam antea virtus peperit, tantum abest, vt doleam, vt etiam summè gratuler. nec enim dubito, quin sedem studiis tuis non modò commodam, verùm etiam honorificam, adnitentibus amicis tuis, facillimè consequaris. Me quoque, vt ille inquit, mirum desiderium tenet vrbis: verùm aduersantur multa quæ si Deus aliquãdo sustulerit, accurram statim ad vos, ea spe, vt in vestra beneuolentia, in consuetudine, ac sermone conquiescam. Saluta interim amicos, Octauium nostrum, Sirletum, Gyllium, Phærnum, nam Episcopum Allifanum abesse audio. Nicolaus Nathanaëlus egregiè moratus adolescens, magnos in latinis literis processus à discessu tuo fecit. is cùm mihi per se charus est, tum eò magis, quod de te sæpè loquitur amantissimè, tuámq; erga se, patrémque suum, insigni probitate, atque doctrina virum, perpetuam benignitatem sic in ore habet, vt eius memoriã nunquam sinat intermitti. Vale. Venetiis.

SILVESTRO ALDO
Brandino.

IN iis litteris, quas ad Angulum nostrum XVI. Kalend. Sextil. dedisti, valde mihi scripta vrbanè visa est illa pars,

mecum habebo: neque tibi, neque cuiquã edam. volo enim parcere amicitiæ, qua mihi sunt cõiuncti, qui tam suauiter, vt ipsi putant, viuunt, vt ego sentio, delirãt. sunt item σκιαμαχίαι quædam, & militaria munera populo data, taurorum venationes, saltatorum lusus, personatorum ineptiæ. quid quæris? sexcenta: quæ mihi & beneuolentia nostra suppeditat, & familiaritas permittit vt scribam. quia tamen leuiora sunt, omitto, ne grauem philosophum offendam. Porrò, de meis rebus quod exspectes, nihil est. mutationem nullam fecerunt a discessu tuo. De te, quæ scire velim, hæc sunt, quo modo te redeuntem amici illi tui, libri scilicet, acceperint, num eo ipso die ad eorum consuetudinem te dederis: an potius, dum hæ bacchationes deferuescant, in hortis cum Epicuro, quàm in gymnãsio cum Aristotele, velis viuere. Et cùm hæc scripseris, adde verbum, si me amas, de pugiunculo illo tuo: quo ego te impeditum, & alligatum ense cùm vidi discedere, non tenui risum. ac volui pungere te dicto, sed veritus sum, ne tu rustice me gladio. Epistolam habes iocationis plenam: qua te esse delectatum cognouero, si miseris ipse pleniorem. Vale.

EIDEM, Patauium.

NOn facilè dixerim, plus ne voluptatis, an doloris ex epistola tua susceperim. est enim mihi gratissimum, cùm & me à te amari, & te amore in te meo delectari perspicio. ex quo fit, vt litteras tuas, beneuolentiæ plenissimas, & officij, iucundissimè legam. Cùm verò te vel angi video, vel aliquid triste cogitare, sic afficior, vt acerbissime, si quam, sed vtinam, quanti ego consilium tuum semper feci, tanti item ipse meum fecisses. profectò in has molestias, in quibus hodie versaris, non incidisses. At, inquies, illa perpeti malum erat. Malum, nisi istos ferre, longè peius sit: quorum quidem iniurias tum ex eorum, qui istinc veniunt, sermonibus, tum ex litteris tuis facile cognoui. Quæ quò magis intolerabilia sunt, eò clarius tuæ prudentiæ lumen ostendas oportet: neque committas, vt inuidorum, maleuolorumq; peruersitas plus apud te, quam existimationis tuæ ratio, valuisse videatur. Quanquàm ego, cùm hęc scribebã, satis intelligebam, quis ad quem: sed amorem meum, qui tibi præsenti perspectissimus fuisset, etiam apud absentem, quòquo

quoquo modo licuit, testatum esse cupiebam. Atque hoc loco mihi veniunt in mentem, quæ tibi proficiscenti futura prædixerim, quæ ego, non aliquam somniorum imaginem, aut alitis cantum secutus, augurabar: sed, quod istiusmodi hominum naturæ plus etiam, quàm vellem, exploratæ mihi erant, idcircò, ne illa acciderent quæ nunc euenisse audio, timebam. Sed vteris, vt spero, fortitudine animi tui: &, quæ iniqui ad ignominiam tuam comminiscuntur, ita feres, vt non solùm in vetere optimorum studiorum cursu, fractus animo, ne consistas, sed vehementius etiam veræ gloriæ cupiditate incitatus, propositum tibi decus assequare. Me in omni fortuna tui amantissimum, tuæque laudis fautorem, atque adeò, quantùm in me erit, amplificatorem habebis. Vale. Venetiis.

SEBASTIANO LEONI Cordubensi Romam.

ROmæ te nunc esse, in ea vrbe, vbi multorum amorem, ac studium tua tibi iam antea virtus peperit, tantum abest, vt doleam, vt etiam summè gratuler. nec enim dubito, quin sedem studiis tuis non modò commodam, verùm etiam honorificam, adnitentibus amicis tuis, facillimè consequaris. Me quoque, vt ille inquit, mirum desiderium tenet vrbis: verùm aduersantur multa quæ si Deus aliquãdo sustulerit, accurram statim ad vos, ea spe, vt in vestra beneuolentia, in consuetudine, ac sermone conquiescam. Saluta interim amicos, Octauium nostrum, Sirletum, Gyllium, Pharnum. nam Episcopum Allifanum abesse audio. Nicolaus Nathanaëlus egregiè moratus adolescens, magnos in latinis literis processus à discessu tuo fecit. is cùm mihi per se charus est, tum eò magis, quod de te sæpè loquitur amantissimè, tuámq; erga se, patrémque suum, insigni probitate, atque doctrina virum, perpetuam benignitatem sic in ore habet, vt eius memoriã nunquam sinat intermitti. Vale. Venetiis.

SILVESTRO ALDO Brandino.

IN iis litteris, quas ad Angulum nostrum x v i. Kalend. Sextil. dedisti, valde mihi scripta vrbanè visa est illa pars,

in qua nescio quid de me per iocum, sed cum quadã tamen amoris nota significasti: gaudeo, me tibi vsque eo esse familiarem, vt etiam facetiis lacessas: quo in genere si perges, gratiam referemus: ne tu homo ingeniosus nos tardiores impunè commoueris. mihi cum amico tuo rectè conuenit. doctum hominem cognoui, bonum virum esse audio. hæc cùm sunt in hominibus transalpinis, amorem conciliant: quanto magis in nostris? At in litteris aliquando dissensimus: ego verò nonnihil etiam à parente meo: neque tamen parentis manibus eam, quam debeo, pietatem minus præsto. opinionum enim dissimilitudo tantum abest à simultate, vt sæpissimè non modò qui sentẽtia discrepant, in amore consentiant: sed etiam, qui simultatem exercent, iudicio congruant. Quare amoue istam ex animo tuo suspicionem, méque cum illo ita crede esse reconciliatum, vt posthac ab eo, etiam si dissentiendi caussa sit, dissentire tamen nolim. Hic, vt in tantis caloribus, non iniucundè viuimus, vrbis mirifica elegantia: cæli summa salubritas; si quando æstus maior est, quàm vt ferre possimus, confugimus ad aquas: innixi vtribus inflatis, remoto loco, nos inter nos ludibundi flumina perambulamus: quid quæris? si te haberemus, ad summam voluntatem nihil deerat. sed animus tamen meus, quem tu, credo cautionibus quibusdam tibi addixisti, peruolat magna spatia terrarum, &, te insciente, sæpe tecum est: itaque non ego prorsus te careo: nam, si minus sermone, adspectu certè tuo fruor, dum de te cogito. quod si aliquando contigerit, vt etiam sermone possim: næ ego collocutionum nostrarum fructum, interuallo temporis amissum, ita repetam, vt ne studiis quidem parcam tuis: in quibus audio te post nostrum discessum magna quædam effecisse. Caput etiam illud litterarum tuarum Cardinalis Accoltus mihi ostendit: in quo ita scriptum est, paginas te circiter octingentas iam impleuisse commentationibus iis, quas in Pandectarum libros texis: puto magni laboris esse, magnæq; difficultatis: sed, si considerabis, quæ tibi præmia proposita sint, vinces omnia. petis immortalitatem, quam multi sequuntur, tu iam penè manibus apprehensam tenes. Vale.

EPI

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII

LIBER QVINTVS.

Scripsit hanc liberalium disciplinarum nomine,

PIO IIII. PONTIFICE CREATO.

CVm tibi, Pontifex optime, ad istam dignitatem nuper diuinitus elato, qua sublimius aut præstantius inter homines nihil est, mortales quamplurimi, alij absentes litteris & nuncius, alij coram vultu & verbis gratulentur: non dubitamus, quin nos quoque, altrices tuas, in maximo gratulantium numero ad tuos sanctissimos pedes officiose proiectas, excipias, & eò benignius, quod, alij, quia peruenisti ad eum finem, infra, quem cæteri fines sunt, gratulantur: nos autem quia scilicet, vt peruenire posses, ipsæ perfecimus. Non est ad gloriam lata quædam & communis via. perangusta fuit semita, paucorúmque notata vestigiis, qua ierunt & heroes illi veteres, in Christiana militia fortissimi viri: & maximè quidem omnium, patrum nostrorum memoria, Pius ille Pontifex, cuius tu nomen, in eadem sede meritò collocatus, & cum nomine virtutem refers. in istam olim semitam, ferentem ad æternum decus, nos te puerum adhuc, sed puerum præclara cupientem, manu prehensum duximus: néue quis te error auertere, ne qua morari posset offensio, cupide procedenti quasi lumen prætulimus. confectum iam iter est: vltra, quo progrediaris, non habes. inter te, & opificem æternum, cuius ministræ nos sumus, nulla iam interiacent humana. quare, quoniam eò te perduximus, quo fine nobis peruenire

felicitatis non est. & quando de longa via ita fessas esse intelligis, vt consistere vix possimus, redde præmium bene merentibus, & permitte nobis, vt in tua beneficentia nixæ conquiescamus. nam, si tibi Deus Optim. Maxim. hoc elargitus est, vt in omni tua vita, præter rectum & honestum, nihil spectares: quis te laudabiliter antea cogitasse probauerit, nisi nunc, cùm est ad voluntatem adiuncta facultas, id ipsum, quod cogitasti, te perficias? si te ambitio delectaret, proponeremus illa inania, quibus ij, qui ex hominum sermonibus pendent, excitari soleant: fore, si nos iacentes erexeris, vt orbem terrarum tui nominis fama peruagetur: vt oratorum & poëtarum de te prædicantium vocibus aures tuæ personent: denique, vt imaginem tuarum virtutum, æternis excellentium virorum scriptis expressam, ipsa posteritas intuens, cupiat imitari. speciosa ista videntur, & sunt omninò: sed à splendore tamen veræ laudis absunt. nam rectè facere, non ex iis, quæ consequuntur, sed ipsum per se sapiētibus viris amabile videtur. qui cùm innocenter sanctéque viuunt, minimè illi quidem de præmiis cogitant, ne probitas mercenaria videatur, aut si cogitant, non ad hæc humana, quæ sunt locorum & temporum angustis sanè terminis circumscripta, oculos demittunt: sed ad illa diuina suspicientes, beatam immortalémque vitam & expetunt vnam, & vnam expetendam esse persuasum habent. hoc tu semper institutum probasti: probauit Paulus ille. I I I. omnium seculorum memoria celebrandus: qui de humano genere vel hoc potissimum nomine optimè meritus existimatur, quia in suo Pontificatu effecit, vt tu Pontifex esse posses: probarunt, hodiéque probant sodales olim aliquot tui: quorum alij, non, vt vulgò vocantur, mortui, sed, vt sapientes propriè loquuntur, mortali vita liberati nunc incolæ cæli, Deóque fruentes, non tam quia te Pontificem intuentur, gaudent, quam quia facturum ea prospiciunt, quæ sunt optimo Pontifice dignissima: alij verò, nondum sanè ab hac terrestri materia disreti, aut simplicem naturam assecuti, sed ita tamen in terris commorantes, vt bonitate simplices animos referant, non dubitamus, quin tibi nostram caussam vnanimes commendent: & eò studiosius, quod, & ipsi alumni nostri cùm sint, officio non solùm laudabili, verùm etiam debito fungentur. satis iam

exagitatæ,

exagitatæ, satis inopiam & solitudinem passæ, ab omnibus ferè Principibus neglectæ, supplices ad te confugimus: quid petentes? honestum otium: à quo petentes? a Pio Pontifice. Pius ne ille noster, cuius animum ac mentem saluberrimis præceptis ad omnem laudem conformauimus, atque effinximus: cui comites in omni ætate, atque in omni fortuna non solùm iucundæ, sed etiam per honorificæ fuimus, qui vt hoc tempore plus, quàm omnes homines, prodesse nobis vnus possit, id ipsum à nobis habet, is ne nos, aliquam tanti beneficij gratiam reposcentes, ab sese reiiciet? non hoc illius natura, non doctrina, non consuetudo feret. Sin sanè mutabiles eorum animi, neque satis in colenda virtute sibi constent: fit enim sæpè, vt voluntates simul cum virtute commutentur: in te, Pontifex optime, non cadit huius inconstantiæ suspicio: tua est bene agendi perpetuitas: nihil in vita tua varium, nihil flexibile, nihil mistum cognouimus: semper idem tibi, semper directum quiddam placuit, & simplex. non te rerum humanarum ficta & fucata forma, non illæ, quibus plerique falluntur, insidiosæ voluptatum illecebræ ceperunt. non tu in tabula picta, inani colorum specie captus, oculis immobilibus hæsisti. non sericam vestem, non argenteum vas, non aurata tecta paulò cupidius adspexisti. denique, ne singula persequamur, cùm plerique hominum siue gratia, siue metu ab officio deducantur: nunquam te vel ita gratia deliniuit, vel ita metus deterruit, vt pietatem religionemque desereres. quid mirum? virtutum radices non ita leuiter bonorum in animis inhærent, vt eas euellere aut commodi spes, aut periculi dubitatio possit. quare tuæ consuetudinis & constantiæ memores non petimus à te, vt aliquid agas nostra caussa, quod cùm egeris, non consentire cum tuis superioribus factis videatur: sed id petimus, quod à te non modò ipsa res, sed etiam consuetudo tua postulat, vt in vetere illo tuarum actionum laudabili cursu pergas. quod cùm facies, (facturum enim, quia te nouimus, non dubitamus) complecteris nos eodem studio, quo ipsæ te aluimus: & in eum locum restitues, vnde nos aduersariæ nostræ, inscitia simul & auaritia, comites perpetuæ, detruserunt. Vale.

CAMILLO PALÆOTTO Bononiam.

EPistola tua, ſuauiter, & amanter in primis, eadémque elegantiſſimè conſcripta, memoriã mihi noſtræ conſuetudinis, tuæque virtutis, & humanitatis, vehementer auxit. non enim dicam, renouauit: qui te mihi, & ea, quibus omnibus charus es, ex animo nunquam excidiſſe, verè poſſim affirmare. ſic enim velim exiſtimes, nihil vnquã, à quo primum die mihi cognitus es, aut cogitaſſe me iucundius, aut curaſſe diligentius, quàm vt me tui cupidiſſimum, tuorúmque officiorum, ſi non referenda, quod opinor fieri vix poſſe, habenda tamen gratiã, memorẽ, atque gratum agnoſceres: quod ſi ſum aſſecutus, mirificè lætor: ſin minus, delector tamen ſtudio meo, & ipſa etiam voluntate mihi, vtinam tibi quoque ſatisfacio. Equidem, cùm illa, quæ te video animaduertiſſe, ad Muretum ſcripſi, notum ei eſſe volui iudicium de te meum: ipſe verò vt ea aliquando legeres, vel vt omninò quiſquam, fore non putaui. Poſtea, cùm à nõnullis, bonas videlicet horas malè collocãtibus, deſcribi epiſtolas meas audirem, veritus, ne quando mendoſius etiam impreſſæ, quàm à me ſcriptæ, vel negligentiæ culpa, vel fortaſſe etiã improbitatis, (latè enim patet hoc vitium) ederentur, collegi quas potui: emiſi, non quas probaui maximè, (nam huius generis inopia certe me ab omni prorſus edendi conſilio reuocaſſet,) ſed quas improbaui minimè. ex eo numero fuit ea, quę de te loquitur, vel potius balbutit epiſtola. nam ea, quæ tibi vel natura tribuit, vel adſciuit induſtria, vix aut mihi liceat, aut iis etiam, qui plurimum eloquentia valent, non modo litteris familiariter ſcriptis, ſed nec elaborata oratione complecti. Quare non ego, mihi vt agas gratias, exſpecto, quod te tanquàm pictor bonus illuſtrauerim, ſed potiùs, quod quaſi decolorauerim, vt ignoſcas, rogo. q̃d quidem ſi te probè noui, impetrabo facilè vel à ſapientia tua, vel ab humanitate: quarum altera facit, vt ab vna totius virtute pendeas, de ſermonibus hominum non labores: altera, vt nihil vnquàm à te non modo amici, & familiares, ſed nec alieni fruſtra petant. Amoris in me tui, licet minimè neceſſaria, periucunda tamen commemoratio fuit. cui quidem amori, vel ſi abſint officia, deberem plurimum:

rimum: quid putas, cùm & accesserint iam merita non vulgaria, quæ nulla mihi ex animo dies euellet, & ea tamen aliis cumulare ita studeas, vt in beneficio dando beneficium videaris accipere? Vel hoc ipsum, quod me tam crebrò, tam diligenter, tam amanter Bononiam inuitas, quantam habet significationem beneuolentiæ tuæ? quæ si mihi omnia commoda, omniáque ornamenta, nihil tamen afferet, mihi crede, se ipsa charius, nihil, quo gaudeam, ac triumphem magis. Ad te verò, quem videre ita cupio, vt cupiditate etiam tua vehementius incendar, noli dubitare, quin aduolem, cùm primùm per anni tempus, &, vt spero, per valetudinem licebit. nam frigore vires imminutas tepor vernus, & cæli purioris adspectus restituet. Interim, si quid scire vis de rationibus meis, eo loco sunt, vt mihi, in summa animi æquitate, adesse potius multa, quàm deesse videâtur. Vigemus amicis: quo nihil optabilius, excepta sapientia, & ego existimo, & tu quoque, vt video, mecum sentis. Oculis, quibus ægrè diu fuit, nunc quidem vtor optimè, viribus autem corporis non pessimè. reliqua in congressum nostrum reseruabo. Vale, & propinquo tuo Francisco Bononietto salutem à me plurimam. Venetiis.

OCTAVIANO FERRARIO Mediolanum.

AMor inter nos mutuus, meáque de tua virtute opinio facit, vt mihi nihil esse committendum putem, quod ab tuis consiliis abhorreat. itaque, licet dolorem meum, ex interitu filij susceptum, valdè iam & ratio ipsa, & communis conditionis recordatio leuaret, vix tamen credas, quantum profecerint litteræ tuæ. An ego te non audiam, cùm ad animi vocor æquitatem? te inquam, cuius mihi grata semper voluntas, grauis auctoritas & fuit, & esse debet: quem dilexi vnicè à prima adolescētia, quem respondere in amore, ac studio facile perspexi. quod vtinam, quam diu seiuncti fuimus, vna viuere licuisset: essem omninò tua consuetudine melior, & doctior: tu autem ex officiis meis fortasse aliquam, ex beneuolentia certè in te mea non dubito, quin maximam voluptatem lætitiámque cepisses. quod quando non contigit, vsus essem,

pro mea quidem parte;litterarum bono,nisi me non tam occupatio mea, quàm tuæ valetudinis infirmitas, cui laborem imponi mea caussa nolui, à scribendo retardasset. nũc,si est,vt optime valeas,quod vt credam,adducor non solùm crebritate, verùm etiam subtilitate, atque elegantia epistolarum tuarum,gaudeo:quódque habes ex animi tui sententia, id vt perenne,propriúmque sit,vehementer cupio. litteris, vt amissi temporis vsura sarciatur, colloquemur interdum.nec deerit argumentum,si tibi placuerit idem,quod mihi, συμφιλολογεῖν de studiis nostris,quibus vberius nihil est. Atque equidẽ, (vt à priuatis ad publica diuertam) quando χαρακτὴρ tuus eiusmodi est,vt ab recentiorum philosophorum inquinato sermone longissimè distet,auctor tibi sum, vt in scribendo totus hæreas. nimium diu comprimis ea, quæ selecta habes, quæ scio quàm sint præclara,in omni genere doctrinæ.ede,& auge vtilitatem nostram cum gloria tua. nam hic liber,qui propediem exibit,de disciplina encyclio,studia multorum accendet, quibus à te satisfieri æquum est. quã verò in eius libri editione diligentiam exigis, ea præstabitur, quatenus licebit. totùm enim in vno me positum non esse, aut iam scis,aut mihi velim credas affirmanti. Vale.Venetiis.

LÆVINO TORRENTIO
Leodium.

SAne permolestum mihi, pro mea summa erga te beneuolentia, contigit, quod tuorum comitum, vt ais, importunitate factum sit, vt veniendi ad nos susceptum antea consilium deposuèris nihil enim potest esse iucundius,quam tui suauitatem sermonis, tuámque mirificam tum humanitatem, tum etiam doctrinã ex interuallo regustare. sed huius incommodi molestiã ferè abstersit omnem scripta peramanter,atque adeò perleganter epistola tua,quam mihi heri reddidit familiaris meus, idémque tui studiosissimus,planè iuuenis eruditus, Andreas Siluius. Oda verò in pium Pontificem, quam epistolæ adiunxeras, ita mihi placuit, nihil vt vnquam legerim libentius, æquè libenter pauca.omninò,mi Læuine,cùm ad omnem excellentiam tum verò ad hoc scriptorum genus ingenio te natura finxit aptissimo. itáque nosce tua bona, poëticámque

cámque facultatem, si tuæ gloriæ consultum vis, ne dimitte. Carisium quo die primùm vidi, vt ederetur, optaui. idque planè Cauchis adolescentibus, consilio tuo commotis, & communium studiorum, & sanè ipsorum etiam causa gaudeo. aliquid enim ad eos ex paterna laude redundabit, & aperietur fortasse aditus ad gratiam principis viri, misso, vt mos est, libro cum eorum epistola. putabam fore, vt Romæ liber ederetur. si Venetiis malunt, nostra, quæcunque est, industria non deerit: qua conditione, & quo tempore, scripsi ad optimum virum, Octauium Pantagathum. De Censorino, & Prudentio mox videbimus. non enim tam facilè, quod præstare nō possim, soleo promittere, quam, cùm promisi, diligenter præstare. premor autem oneribus multis, quæ sustinere cogor in aliquot menses: abiicere si velim, nec honor meus, nec res domestica patietur. Quod reliquum est amorē in me tuum cupio conserues: quod erit humanitatis. ego, quod erit officij, te colam diligentissimè, déque ingenio tuo, de doctrina, de probitate quid sentiam, vt ipse aliquando intelligas, quod hic, mihi crede, iam intelligunt multi, operam dabo. Vale, & Cauchos fratres, moribus ac litteris ornatos, meo nomine saluere plurimum iube. Venetiis.

PETRO MISCOVIO.

QVod à me postulari videbatur, vt tibi, de studiis meis non pessimè existimanti, (sic enim audiebam) per litteras gratias agerem, in eo dedi operam, ne desiderari posset officium meum, atque equidem restiti nonnihil à principio cupiditati meæ, veritus, ne pudētis hominis nō esset, ista dignitate, ista virtute virum, cui nullum à publico munere tempus vacet, appellare litteris: sed meam cunctationem viri optimi, atque eruditissimi, Andreæ Patricij, omnia de humanitate tua pollicentis, discussit oratio. Scripsi igitur ad te, non, vt tibi rescribendi onus imponerem, sed, vt, quoad possem, testificarer obseruantiam meam. quod si sum assecutus, &, si tu, quanti faciam iudicium de me tuum, intelligis: ita lætor, quasi bona omnia contigerint, & cum hac mea voluptate vix puto voluptatem vllam posse conferri. Quod autem silentium etiam tuum excusas, & ea commemoras, quæ te à scribendo

antea

antea retardarunt: hoc equidem à te nunquam exſpectaui, a quo libenter legi meas litteras, de quo dubitare mihi non licuit, ſatis ſupérque habui: ſed quo exſpectaui minus, eò ſcilicet magis agnoſco, quæ conſtanti omniū ſermone prædicatur, benignitatem tuam. Gratulor autem, vt debeo, vehementer & te à febri conualuiſſe, qua laborantem in reditu ſuo Patricius offendit, & exitiali illa lue prouinciam eſſe liberatam. Occupationes tuas puto, & audio grauiſſimas eſſe: ſed leuiores fiunt gloriæ fructu, quem tu quotidie percipis, tuis debitum virtutibus, ampliſſimum. Porrò, quàm ſit homine dignum, de multis, ac, ſi fieri poſſit, de toto hominum genere benè mereri, quid ego te doceam, nihil, quod ad honeſtum pertineat ignorantē, quem ita ſemper ad decus natura impellit, vt omnia tamen conſilia, omnes actiones ratio, & ſapientia moderetur? Quare, iſtis curis, iſtis laboribus, quos eſſe tuæ laudis ſegetem, ac materiam video, ignoſce, obſecro, Miſcoui humaniſſime, ſi te ferò admodum cupio liberari. nam, quod ad ſtudia litterarum attinet, id eſt, ad eum animi cultum, vnde oritur artium ingenuarum præclara cognitio: primùm, cùm tu habeas iam, quæ petuntur à litteris, & cum eloquentia doctrináq; ex ſuperiorum temporum vigiliis excellas, non intelligo valde eſſe, cur labores: deinde, tanti ne putas librorum conſuetudinem, aut vllum cum vlla doctrina commercium, quanti difficillimis temporibus, in ſumma bonorum, & ſapientium ciuium inopia, requirenti conſilium, operámque tuam patriæ ſubuenire? quo in munere verſanti, non committam, vt longiore moleſtus epiſtola ſim: & hæc ipſa, fortaſſe nimis multa, amori largieris in te meo: cui dum obſequor, téque alloqui præſertim videor, oblitus occupationis tuæ, memor humanitatis, prouectus imprudenter ſum. Vale. Venetiis.

ANDREÆ PATRICIO.

MI patrici, non te fugit, moroſos eſſe, qui amant. quo me vitio laborare non inficior. adſpectu, & conſuetudine præſentium amicorum carere non poſſum. ſi abſunt, igniculum deſiderij ita non fero, vt litteras ab iis exigam potius, quam exſpectem. hinc illæ interdum, vacuæ prorſus iracundia, quæ abeſt à natura mea, amoris pleniſſimæ

pleniſſimæ querelæ. de quibus audiſſe te aliquid gaudeo, vt ego quoque in querela tua mutuam erga me beneuolentiam, qua nihil habeo charius, agnoſcerem quod equidem lætari te quoque arbitror. quæ enim humanitas tua eſt, certè totus abeſſe non vis: nec eiuſmodi tuum in diſceſſu conſilium videbatur: nec nos, qui te longinquũ memoria colimus, diligimus, laudamus, digni videmur, quibus nullam ſuauitatis, ingeniíque tui partẽ reſtituas. Officium autem in reſcribendo meum, non comittam, vt deſideres, nec deſiderari antea paſſus eſſem, ſi litteras tuas, à me vehementer expetitas, quas miſiſſe te ſignificas, accepiſſem. Prouocaſſem etiam, mihi crede, pro meo in te ſingulari ſtudio, ſi vacaſſem, & ſi vacare te ab iis negotiis exiſtimaſſem, quorum onera grauiſſima vigilantibus, & magna præditis virtute viris, id eſt, tui ſimilimis, imponi æquum eſt. Quod ais, omnia te conferre ad dignitatem meam: dupliciter gaudeo, & quod me ames, (quanquàm hec antea perſpexerem,) & quod id ex officiis erga me tuis homines intelligant: idque non mediocriter ad exiſtimationem meam ſtatuo pertinere. Miſcouij quidem in beneuolentia, cuius habeo teſtem, refertam humanitatis, elegantiſſimam epiſtolam, ſcito me omnia ponere: eámque vt videor ſummo hominis beneficio conſecutus, ita triumpho, quaſi nihil iam aduerſi à virtutis aduerſaria fortuna poſſit euenire. tibi autem, qui mihi ad amicitiã tanti viri aditum patefeciſti, gratias tuo fortaſſe merito pares habere poſſum, & habeo ſanè quàm maximas, referre certè nullo modo poſſum ac ne agere quidẽ: quod tamen humanitas tua non ferret, &, ſi ferret, quæ mihi vnquam verba, ab intimo licet artificio depromta, ſatisfacerent? Vale. Venetiis.

STANISLAO FOGELVETRIO
Patauium.

ME quoque torquet exſpectatio * litterarum, de quo mihi, me quidem inuito, tamen aduerſa quædam amor fingit. nec enim adduci poſſum, vt oblitum noſtri, aut parum in colendo officio diligentem exiſtimem: qui & humanitate omnes vincat, & quaternas iam à me litteras acceperit. vtinam valeat, atque in illis negotiorum

fluctibus

fluctibus vtatur secundis ventis: reliqua geremus facile; eadémq; absenti beneuolétia perpetuò præstabitur. Cùm litteras Italicas meas ad te misi, nihil scripsi, ne tibi rescribendi, præsertim de re minima, onus imponerem. at tu, gratiarum actione non contentus, etiam me laudandum putasti, & iis quidem verbis, nihil vt esse possit illustrius. in quo probaui vehementer elegantiam ingenij tui: in iudicio, nisi me ipse diligam, desiderare aliquid eogor. aliquid autem? planè hoc totum, mi Fogeluetri, humanitati tuæ tribuo: de qua tamen ipsa valdè te amo: ac velim existimes, te mihi hærere in animo, tùm tua sanè caussa, cui neminem probitate, ingenio, studio bonarum artium antepono, tum quod in vno te nonnullam Patricij, ac * etiam imaginem videor agnoscere. idque tibi aliquando fortasse, Minerua, vt spero, non inuita probabo. Vale. Venetiis.

*

NOli existimare, mi *, cùm fructu consuetudinis tuæ caream, quidquam mihi tuis epistolis esse iucũdius. Facit hoc sanè qui mutuus inter nos amor est, ortus à meo de tuis virtutibus iudicio, tua verò de meis ad eandem laudem conatibus opinione fortasse nonnulla: sed scriptorum etiam tuorum subtilitate, & elegantia mirifice delector. vel hæc, quam accepi Idibus Iunij raptim à te, vt video, exarata epistola, quam loquitur purè, quàm nullis illustrata pigmentis, nullo, vt tu scribis, fuco, tamen nitet. itaque nihil vnquàm legi libentius. Quæsieram autem per litteras à sororis meæ filio, Iulio Catone, ecquid parturiret ingenium tuum, non tam, vt meæ, quæ summa est, quàm vt eorum, qui ad me adeunt quotidie, cupiditati satisfacerem. scito enim, admirabilem hic esse quandam de studiis tuis opinionem, cùm è sermonibus meis, eximia sæpè tua cùm laude habitis, tum verò ex illa præstanti industria, quam in conuertendis Aristotelis de morali philosophia libris ita collocasti, non modò vt eorum, de quibus diu bona hominum existimatio fuit, errata patefaceres, sed vt ipse maximam & iudicij, &, mihi quidem vt videtur, qui ea cum græcis diligentissimè contuli, eloquentiæ laudem ferres quod a te institutum retineri, & eandem operam ad reliqua conferri, si quis est, qui

valdè

valde cupiat,ac te etiam tacita sæpè cogitatione hortetur, is ego sum.Publica fateor,me mouet vtilitas,cui te video græcæ,ac latinę linguę peritissimum,præterea instructum iis artibus,à quibus perfecta intelligendi,ac iudicandi ratio manat,vnum in primis posse consulere:sed mehercule etiam gloriæ tuæ pro amicitia nostra vehementer faueo. vides enim profectò, (quid enim, quod ego videam, tu non perspicis?) paucos omninò ex iis, qui populari fama celebrantur, sine exceptione posse laudari, & hac tanta quotidie exeuntiū librorum copia impediri potius, quam adiuuari studia nostra. quare suscipe onus pro tua parte. neruos nouimus industriæ tuæ:quos si contendere volueris,nihil est,quod sustinere,ac perferre non possis. Nam de Lucretio, suadeo equidē,vt absoluas: poëta est egregius, vel Ciceronis nostri testimonio:& in eo maximā à multis, nec à me ipso minimam gratiam inibis:sed voco te libentius ad illa præstantiora: nec tu meum consilium, atque etiam studiū, si modò tibi aut sapere aliquid, aut velle tua caussa videor, debes in tua laude contemnere. Si nauigatis in Galliam,quod à te scriptum confirmant multi,opto vobis facilem cursum, & secunda omnia:téque rogo,nisi me ineptum esse censes, & nimis impudenter petere, vt Cardinali Turnonio,principi sapientissimo, optimarū artium patrono, me in gratiam ponas: quem hic honoris gratia salutare, cùm maximè vellem, per inualetudinem nunquā licuit.Sigonius,planè, vt ais, vir doctissimus, adas licet humanissimus, cui tu in transuerso litterarum tuarū versiculo salutē adscripsisti, valdè gaudet, amari se, ac laudari à te, de quo ipse honorificè in primis loquitur, & sentit. is te resalutat amantissimè, euntíq; in Galliam, incolumitatem,& reditum precatur. Vale. Venetiis.

IVLIO POGIANO
Romam.

QVam libenter,& quàm sæpè de te cogitem,Pogiane doctissime,conscius ipse mihi sum:mea verò quę sit, ac fuerit semper, vbi temporis ratio tulit, de tuis virtutibus oratio, cùm honestos, & graues viros,iis,quibus ipse excellis, doctrinis excultos, habeam testes, non conabor

bor tibi litteris exponere. nec me tamen amori erga te meo, quem fateor impetrare à me poſſe omnia, tribuere quidquam in te laudãdo velim exiſtimes. tua me ſcripta, in quibus excellentem quandam eloquentiæ præſtantiam elucere vidi, maximè verò præclara illa pro illuſtri Rhodiorum Equitum ſocietate ad Pontificem habita oratio, quem efferre laudibus nunquam deſino, in hanc ſententiam facile perduxit. Accedit humanitas, probitas, opinio de me tua, nec ea ſignificata obſcurè, ſed æternis ingenij tui teſtata, atque expreſſa monumentis: vt, ſi nihil ipſe, contra quam adhuc laboraui, memoria dignum præſtem, me tamen ex teſtimonio tuo poſteritas ignorare non poſſit: ſin aliquid à me ſum, tibi tamen debeam plurimum, cuius ad eam, quæcunque de me eſt, exiſtimationem accedat auctoritas. quod ſi te anteà, naturali quadam animi mei propenſione, & communi erga omnes, qui optimis in artibus cum laude verſantur, officio, non mediocriter diligebam; nunc, propria cùm addantur in me merita, niſi totus amore flagrem, ac ſtudio tui, niſi; quam excelſo in loco ſitam video, illuſtrari etiam magis omnium præconiis tuam laudem exoptem: malam referre gratiam litteris iis, quarum cõſuetũdine ad humanitatem excolimur, & omninò hominem ex homine videar exſuere. quanquàm, mi Pogiane, non ita mei diſſimilis eſſe poſſum, vt agnoſcam ea, quæ tu in illa omnium elegantiſſima epiſtola, ad eximiæ tum indolis, tum etiam virtutis adoleſcentem Octauianum Magium proximè ſcripta, verbis ampliſſimis in me contuliſti. ſcilicet ego in eloquentia magnus, quis? & qua in arte? illa quidem, vt res indicat, omnium difficillima, ipſe autem vix mediocri inſtructus ingenio, otio certe, ſine quo ne ſummis quidem ingeniis valdè proficitur, nunquàm abundans, aduerſa etiam per annos multos modo valetudine, modò fortuna vexatus. ſed abſuerit nihil eorũm, quæ laudem in aliena lingua cupientibus requiruntur: me tamen vobis, qui Romæ in iſta luce, ſumma omnium virtutum ingeniorũmque præſtantia viuitis, qui pedem quotidie ponitis in veſtigia clariſſimorum virorum, qui ſpiritum ducitis è Romano illo cælo, ſeminibus eloquentiæ referto, anteponendum eſſe nunquàm duxi: fortaſſe; vt comparati aliquando poſſem, operam dedi. ſed hoc quidem nondum

dum contigit, ac vereor,vt contingat vnquàm,me enim in hoc studio,quo mirificè delectabar adolescens,rei familiaris occupatio nō finit esse diligentem. ætas etiā nescio quo modo gloriæ cupiditatem, si qua fuit in nobis,videtur exstinguere:qua sublata,non minimum languescit industriā. Contrà vobis,ab omni cura expeditis, tibi præsertim,non ætate minus,quàm ingenio,florēti, quotidianum esse cum libris vsum, & cum omni liberali doctrina, non ignoro. Quanti verò illud est,quo quidem nos caremus, locorum admonitu excitari ad decus? quanti etiam illud, haurire aliquid posse omnibus horis ex mutuo sermone,præcipuè verò ex perennibus illis, vberrimisque optimarum scientiarum fontibus,Octauio Pantagatho,& Gulielmo Sirleto,familiarissimis tuis:à quibus,vt opinor,æquè diligimur: sed æquè tamen eorum doctrina frui per interualla locorum mihi non licet. itaque tot, ac tantis, quæ suppetunt vobis destitutus adiumentis tantum abest, vt gloriosi palmam certaminis audeam sperare, vt hastas etiam non inuitus abiiciam, qui præsertim facilè futurum intelligam, vt ad te,quem planè in oculis fero,& à quo mutuam mihi tribui voluntatem libenter credo, primæ partes in cognitione,& vsu Romanæ linguæ omnium iudicio deferantur. Quare primùm illud te rogo, ne mihi tua prædicatione, quæ tota, vt ego interpretor, ab amore proficiscitur, plus oneris imponas, quàm mea sustinere possit infirmitas:existiméque non minus me molestè ferre,si quādo mihi falsa laus affingitur, quam nōnullos,cùm vera detrahitur:deinde,si ego abs te in mea laude dissentio, ne propterea meū in tua iudicium improbes:quod, ne si quidem ipse prorsus à me dissentias, immutare, cum multis iam patefecerim, aut velim,aut possim.Vale,& Sirletto ac Pantagatho meo, vel potius vtrique nostro, dic salutem meis verbis plurimam. Venetiis.

HORATIO VRSINO Romam.

VT video, Magius, amores vtriusque nostrum, optimus adolescens, nec litteris tantum, sed humanitate etiam perpolitus,exquisitum ad conglutinandas amicitias tenet artificium.nam ille me,primum,iam antea commo-

tum ea fama, quæ de tuis laudibus percrebuerat, suo testimonio vehementer in tui beneuolentiam impulit: deinde, vt integrum officij sui fructum ferret, te quoque de meo erga te studio litteris admonendum putauit. quod etsi præter opinionem meam potius, quàm contra voluntatem, factum esse confiteor: tamen eo mihi nomine abs te gratias agi, moleste ferrem, nisi epistola tua, distincta luminibus ingenij, index amoris in me tui, quo equidem antiquius habeo nihil, omnes animi mei partes ea voluptate perfunderet, vt molestiæ locus esse non possit. aderat, cùm eam attulit Magius, legitque me concedente, semel & iterum Carolus Sigonius, qui quantum iudicio, & eloquentia valeat, neque tu, nec vt opinor, iam ignorat quisquam: is ornauit ingenium tuum diuinis laudibus, me prorsus assentiente: nam quid, Magio, dicam? qui te, qualem ipse antea in omni sermone prædicauerat, talem nobis videri, mirabiliter ob eximiam in te beneuolentiã, fortasse etiam iudicij sui caussa, lætabatur. Nimirum habet hoc nobilitas, vt, quancumque se in partem dederit, insigne quiddam pręstet. sed, quò libentius de spatio curriculóque maiórum plerique deflectunt, eò præstantiorem apud omnes homines & gloriam, & gratiam, si qui cursum tenent, assequuntur. quod tibi gaudeo contigisse: qui cum multis tum naturæ, tum fortunæ donis abundares, natus in ciuitate, orbis terrarum olim domina, nunc religionis, pietatis, iustitiæ domicilio, ortus ex ea familia, cuius nomen præclaris partum & studiis, & factis, multis iam sæculis per omnes gentes, fama disseminauit: tamen, quasi hæc ad te non pertineant, id agis, vt vna te nobilitet virtus, &, quantum honestatis à maioribus tuis accepisti, tantum ipse posteris relinquas. quod etsi difficillimum est, præsertim his temporibus, cùm aduersentur multa, &, vt vides, ad inania quædam, neglecta solida gloria, mores incubuerint: tamen à te, freti prudentia, & ingenio tuo, freti etiam constantia, summa omnia exspectamus. Quæ porrò laudabilior industria, quæ cura præstantior, quàm quæ in animi cultu consumitur? cùm scilicet id quærimus, ne quando impendentem fortunæ vim, optimarum artium præsidio muniti, pertimescamus, ne iactemur huc, & illuc vel cupiditate, vel metu: sed in tantis vitæ, quasi tempestatibus, tranquillissimo, ac iucundissimo litterarum portu perfruamur? quæ

qui

qui nō videt, neo de adipiſcenda virtute, quæ rationis abſolutio eſt, aſſiduè cogitat:ne ille eo ipſo rationis munere, quo vno cæteris præſtamus animantibus, indignus eſt, quod quidem ſemper ſenſi, licet, quo contendi, non peruenerim.te & ſentire idem,& poſſe conſequi quod vis,intelligo. quod ſi de præmiis cogitas, quæ propoſita ſint,vides, æternum decus, & bonorum amor,quem debes omnibus rebus anteponere:equidem in eo ſummam felicitatem ab adoleſcentia conſtitui.ex quo quanti faciam amicitiam tuam,quem nemini aut probitate, aut ſtudio liberalium doctrinarum audeo concedere, facile potes intelligere:idque vt re ipſa aliquando experiaris,operam dabo. Vale,& Iulium Pogianum, familiarem tuum, præſtantem omni laude virum, ac Hieronymum Lippomanum, eximia ſpe ſummæ virtutis adoleſcentem, ſalutes, rogo,meis verbis diligenter. Venetiis.

OCTAVIANO FERRARIO
Mediolanum.

NOli putare, me tantum amici tui φιλοχλήγισι tribuiſſe, vt adhuc rem ducerem. nam, etſi de illius ingenio, doctrináque ſemper optimè ſenſi, idque primum litterarum tuarum teſtimonio, poſt etiam iudicio meo commotus: tamen de tuo libro ita iudico, nihil fieri poſſe non modò eruditius, in quo meam de ſtudiis tuis opinionem æquauit induſtria tua, verùm etiam elegantius: quod ab excellentibus in philoſophia viris, qualem te iam omnes prædicant, hodie non admodum exſpectatur. Quid igitur obſtitit, cur non aggrederer? cauſſam ſi quæris, de qua te, ſi res pateretur, celatum vellem: pituita, repentè commota, ſatis per ſe moleſta, mox etiam, cùm tuſſis acceſſiſſet periculoſa, moram iniecit: biduum iacui, medico non admiſſo, accurata victus ratione contentus: in qua tu quantum ponas, ignoro: ego vtiliſſimam experior. nunc, quæ ſuperſunt morbi reliquiæ, do operam, vt eas depellam. quod eadem, vt ſpero, abſtinentia conſequar. Filio iam, & domeſticis omnibus rectè eſt. De gaudio Ciceronis ex Hirri repulſa,ſcripſiſti diligenter, & præclarè: ſed me oratio ipſa, ad latini ſermonis conſuetudinem reuocata, non libenter à te diſſentientem, in aliam tamen ſententiam

deducebat. Liber tuus, quemadmodum ex paginis, & diebus rationem duco, video fore, vt Idibus Sextil. aut planè absolutus ab operariis nostris, aut mihi sit. itaque, velim significes, quot ad te eius exempla, & cui dari velis chartam probabis: habet enim amplitudinem, & elegantiam: spero, item reliqua: mitterem Io. Antonio, bibliopolæ vestro, sed homo est, quod inter nos dictum sit, paulò ad rem attentior, quàm vellem. nisi remittat aliquid de sua consuetudine, vix puto inter nos posse conuenire. veruntamen quid ad nos? vtamur alio, qui se præbeat æquiorem in transigendo, deinde bonum virum in fide præstãda. quod totum prudentiæ tuæ committo. Vale. Venetiis.

EIDEM, *Mediolanum.*

EGo verò nihil minus volo, quàm, nisi vacas, à te responderi. nam, etsi mirificè delector ingenio tuo, cuius imaginem in iis, quæ à te scribuntur, epistolis magna sæpè cum animi mei iucunditate contemplor: tamen, ne me putes in ea hæresi esse, quæ ad se ipsam refert omnia, aliorum caussa minimum laborat. cogito valetudinẽ tuam; cogito maximarum doctrinarum studia: amicis, & propinquis horæ dandæ sunt: inuitat humanitas, pietas cogit: cur ego te ista velim deserere tam laudabilia, támque necessaria, studium vt expleas meum crebritate litterarum, quod expleri tamẽ nullo modo potest? De libro, téneo iam quid velis. typis, quos probas, & charta, qua vis, vtemur. initium fieri ante quàm redieritis, qui totam officinæ curam sustinet, omninò vix potest. erat autem in Forum Iulij, sui negotij caussa, profectus. eius porrò diligẽtiam cùm in charta, tum in toto hoc genere vtilem, & necessariam esse, sæpè sum expertus, quo æquius hoc, quidquid spatij interponitur, vterque nostrum ferre debet. atque etiam, ne quid celem, paulò eram conturbatior, ægrotante filio, quem de tribus vnum habeo reliquum. O mi Ferrari, quantam tu debes philosophiæ gratiam, quæ te à tot curis ad iucundissimum vitæ genus abduxit. quamquàm fortasse hoc melius: & in agendo positam esse virtutem, ne tui quidem Peripatetici negant. sed hæc omitto. In pecuniæ permutatione agnosco tuam in me beneuolentiam, penè dixi liberalitatem, quod si arcæ meæ consultum æquè omnes vellent,

lent, quanto mecum ageretur commodius. nunc, mihi crede, secus est, nec me tamen reclamante. Vale. Cruceio, & Capræ salutem plurimam. Venetiis.

IO. ANTONIO TVRONEO Urbinum.

SI quisquam est, qui ex aduersa bonorum virorum fortuna solicitudinem capiat, eorúmque mederi studeat incommodis, eum ego me esse profiteor. sed, cùm ad opem ferendam nihil mihi suppetere præter voluntatem intelligo, sic afficior, vt me ipso miserius esse nihil putem. quod si antea sensi, certè id in tuo potissimùm casu mihi contigisse, nisi vel meam consuetudinem ignoras, vel ignorari à me tuum ingenium, tuam probitatem putas, debes opinari. Quanquàm cùm recordor, & eadem sæpè accidisse optimis viris, & vbique virtutem honestissimum habere domicilium: nec fieri nunquam, vt calamitas etiam gloriæ sit, nec vllum in te dedecus, aut facinus turpe conferri: cùm hoc æterna naturæ lege, vnde humanæ leges, tanquam ex archetypo, describuntur, sancitum esse videatur, vt vim vi liceat repellere, & sua cuique incolumitas prima sit: hæc inquam, memoria, & cogitatione dum pertracto, id quod quasi solatium quærens, sæpè libentérque facio: lenitur aliquantum doloris acerbitas, atque etiam tibi, quantum licet, in medio dolore gratulor: cui nisi loci mutatio grauis est, cætera, quæ videris amisisse, leuiter ferenda esse censeo. In loco autem quid te torqueat? species vrbis? at ea, quæ ad oculos pertinēt, nemo vnquam sapiens neque in malis, neque in bonis esse duxit: & ego, qui longè à sapientia disto, hæc tamen prorsus non amo inania, solitudine fruor, quantum possum, in hac mihi viuo, & Deo: quod vnum est beatè viuere. Amicorum consuetudo? quid? absentes nō diliguntur? non, si volumus, & quoties volumus litterarum sermone coniungimur. equidem, posteaquàm discessisti, nescio quo modo crebrius etiam, quàm cùm aderas, de te soleo cogitare: & mihi scito amicorum specta, præsertim quos virtus, & integritas commendat, esse iucundissima. sin vtilitatem aliquam, tuis necessariam rationibus, cogitas, non dubito, quin istuc, quidquid iacturæ factum est, breui maioribus etiam commo-

dis resarciatur. Nec verò, si me audies, vtilitatem vllam cum ea doctrina conferes, quam tu auges quotidie in isto otio, neminem curans, præter te ipsum; quod hic certè non contigit. magnum est, studia posse colere, quæ velis, & quantum velis: tibi vni sementem iacere, tibi vni fructum colligere. at quem fructum? cui nec imber immoderatus, nec æstus, nec vlla calamitas noceat, nec suauitatem detrahat; sed augeat, quæ cetera omnia corrumpit dies. Quod si tibi, multorum philosophorum exemplo, vitam in patria ducere, ob doctorum hominum paucitatem, non perplacet: an dubitas quin te ista cura nos amici tui, si quid noster in te amor, si quid pietas valebit, aliquando liberemus? quod tamen eiusmodi est, vt non tam lætandum videatur, cùm euenerit, quàm non dolendum, si sero, vel si etiam nunquam eueniat. nos enim in delectu rerum sæpè fallimur: errore mentis tanquam salutaria, quæ noxia sunt, adsciscimus: vnus euenta rerum prospicit, vnus igitur nostra consilia gubernet, ac moderetur Deus. cui si te totum permiseris, si minimum in te ipso, in eo posueris omnia: mihi crede, ex istis molestiarum fluctibus emerges, nihílque posthac aut mali metues, aut boni frustra cupies: multa etiam, quæ non cupies, nullis accersita laboribus, aut studiis, ad te sua sponte confluent. Ego tibi opera, cura, diligentia, quæ nunquam in me desiderabis, fortasse etiam consilio prodesse aliquid possum: Rasarius, qui publicam personam gerit, etiam auctoritate adiuuabit, quem licet existimem, quantum valet, tantum tua caussa velle. tamen suadeo, litteris eum interdum appelles, rogésque, vt respiciat fortunas tuas, & aliquid eis, atque adeò multum cogitationis impertiat. Caluino, optimo viro, mihíque vetere beneuolentia coniunctissimo, amoris, & studij erga te sum ipse optimus testis: sed ætas iam obstat, quo minus ea, quæ res postulat, obire, & exsequi possit omnia. itaque, nisi me fallit opinio, totum in Rasario est. nam ego, vt scis, vel infirmitate valetudinis, vel diuturna iam consuetudine, & voluntaria quadam desidia, loca publica non admodum frequento: quo familiaritates intermitti, & ex eo amicitias, si quæ penitùs virtute non hærent, paulatim diffui necesse est. testimonium tamen indicij de te mei nullo loco deerit. & de doctrina quidem, vt spero, fidem faciet oratio

nostra: eloquentiam verò, in qua tibi quantum tribuam, cùm alij, tum, omnium modestissimus, & ingeniosissimus adolescens, Frãciscus Vianellus à me sæpè audiit, tua scripta facile probabunt. Vale. Venetiis.

FEDERICO GALLO *Vrbinum.*

ITerum iam te purgas, quod in discessu tuo, menses ferè quatuor abfuturus, ad me non adieris, quem, vt opinor, tui cupidum ac peramãtem cognoueras. ego autem, etiam si repentinam illam discedendi necessitatem litteris minus excusasses, tamen, vide, quàm faueam amicitiæ nostræ, & quàm non stricto iure tecum agam, nunquam mihi persuaderi passus essem, hoc abs te salutationis officium vel nostri obliuione, vel contemptu, vel vlla omninò inhumanitate tua fuisse prætermissum. quare accipio excusationem tuam: speróque, te operam daturum, ne vtaris ea posthac: idque mihi scito fore iucundissimum. nam, cùm semper dilexerim plurimum, à quo primùm die mihi cognitus est, parentem tuum, cui te cupio, & spero simillimum fore in iis artibus, quibus honestius, aut gloriosius esse nihil potest: tum verò studia tua, ingenium, quæque lumen, & ornamentũ ingenij sunt, mores ita me tibi adiunxerunt, vt omnibus te laudibus libenter cumulem, nihil de te, quod indecorum, aut turpe videatur, ne suspicari quidem velim. Equidem mirifico tenebar desiderio tui, tum, vt mandata darem, de quibus ageres cum parente tuo: tum etiam, vt, quo tibi studiorum genere totam æstatem in patria traducendam statueres, à te ipso cognoscerem: vt vel ex optima tuorum consiliorum ratione voluptatẽ caperem: vel, si quid contrà sentirem, indicarem sententiam meam. quanquàm, cùm domi habeas, vnde discas, & vnde præclara quæque sumas, neque te meis, neque cuiusquam egere præceptis intelligo. veruntamẽ verus amor latere non potest, ostentat se, vbi etiam minimè opus est. Ac tu quidem percommode feceris, si, quod coram non licuit, fortunæ potius culpa, quàm tua, id tibi agendum per litteras existimabis, vt aliquid de quotidiana tua tũ lectione, tum etiam, sine qua lectio penè inanis est, scriptione significes. non enim

te puto vel desidiæ quidquam loci relinquere, vel iis leuitatibus, in quibus plerique adolescentes insaniunt, operam perdere. scis, quòd sapientissimi homines prodiderũt, imitatricem boni voluptatem falsa specie decipere, illecebram esse turpitudinis, escam malorum omnium, qua capitur ætas improuida, nec se captam sentit, nisi cùm imprudentiæ pœnas luit. atque hoc in genere labi, & errare, cùm cæteris turpe sit, iis videtur esse turpissimũ, quibus ad amplectendam honestatem præcepta non defuerunt. &, præcepta si valent, quæ tibi ego, pro meo in te singulari studio, deesse non patiar: quãtò plus valere excẽpla æquum est, præsertim quæ posita ante oculos sunt, quæ tibi nunquam intueri non licet, quæque familię tuæ quantã quotidie laudem pariant, facile potes intelligere? itaque non à te mediocre aliquid, sed summa omnia exspectari, nec exspectari solùm, sed exigi etiam quasi debita, debes cogitare. quæ si præstas, lætitia quidem parentes tuos, quibus potissimum, & patriæ natus es, afficies incredibili: te ipsum autem perpetuis instrues, maximísque bonis: nec illa timebis externa, quæ casus, & fortuna inuehit: sed, à te ipso pendens, nullis obiectus iniuriis, firmissimo artium optimarum præsidio munitus, vitam deges beatissimam, æternámque posteris tui nominis memoriam relinques. Vale. Venetiis.

OCTAVIANO FERRARIO
Mediolanum.

O Præclaram παλινῳδίαν. at ego, tuarum litterarum memoria, contulerã in eum perpetuo quodam studio, quidquid præstare poteram officij, operæ, diligentiæ. nec me tamen pœnitet, eò processisse, vnde nunc tu ipse penè reuocas. mutare autem consuetudinem, præsertim in benemerendo, vix licet. nam illa superiora, si doctrinæ non vis, in quo me fefellit opinio, humanitati certè dedimus. nunc dandum esse aliquid constantiæ, ne nostrum damnemus institutum, profectò vides. verùm absit iam hoc argumentum à litteris nostris: valeant ea, quæ iucunditatem non habent, quam equidem non modò ex tuis elegantissimis epistolis, verùm etiam cùm ipse ad te scribo, capere mirificam soleo. nihil est tanti, quod cum sermonibus nostris permutari debeat. nec, de nobis ipsis quod

quod ſcribamus, deeſſe vnquàm patietur mutui amoris abundantia.De libris tuis, dedi negotium homini domeſtico,vt à peritis de ratione vecturæ cognoſceret, eóſque quàm primùm iſtuc mitteret.quod ille,vt eſt omnibus ferè iucunda negligentia,fortaſſe nondum fecit.vrgebo litteris,& mandata renouabo. Suilla farcimina curaturũ te ſignificas:in quo amo voluntatem tuam:quod autem addis,non antè,quàm extremo menſe,ne,cùm recentia ſint, incluſa corrumpantur,conſilium probo : &,quoniam veſtra iſtius generis obſonia , quia palato ſapere putantur, ſine exceptione laudant:nec artes quæſtuoſas officinę temere dediſcunt,puto fore ſuauiſſima. Sed audi, quod eſſe totum aliud intelliges,id eſt, aliquanto magis ad me pertinere. κακοστόμαχοι ſumus,& cruditate laboramus.id quidem à pueritia:ſed auxit vitium aſſiduus litterarum vſus: quo adempto,quæ nobis,qui vulgaria contemnimus, delectatio,vel potius quæ vita ſupereſt?quare ignoſce,ſi mihi non impero : quod ne tu quidem,opinor,facis.quæſitũ inter medicos eſt,ecquid adiumenti aquæ ſulphureæ potus afferre poſſet. variè ſentientibus recuſaui, ne, quod aiunt,de ſorte etiam in dubium venirem. de gutta capiti inſtillanda ſermo fuit.ne hoc quidem placuit : ne memoriam periclitarer. ventum denique ad victus rationem. præbui me facillimum , quidquid vellent. in primis radicem probarunt,quæ irios vocatur:quam cõdiri apud vos egregiè,ferunt.eam igitur,quod tuo commodo fiat,velim perquiras, inuentámque, & mediocri vaſculo diligenter incluſam cures aliqua ratione perferendã. quidquid erogaueris, bona fide, cui voles,hic numerabitur. Alexandri ὑπόμνημα,nondum ab eo,cui frater commodauerat, extorqueri potuit:nec ego vrſi vehementer,poſteaquã, non ab Aphrodiſienſi,cuius in eo libro mentio fit, ſed à poſteriore Alexandro ſcriptum cognoui:quod etiam χαρακτὴρ declarat.Vale,& Cruceio, Capræque communibus amicis,familiaribus tuis,quos vtinam aliquando complectar, ſalutem plurimam.Patauij.

IO. BAPTISTÆ RASARIO *Venetias.*

AMo te vehementer de Ferrarij epiſtola:quæ mihi ita placuit,vt nihil vnquam legerim libentius,ſanè cauſ-

n 5

ſam ſuam diligenter agit,& mihi quidem egregiè probat, quanquàm multis iam annis eam imbibi animo de illius ingenio, doctrináque opinionē, vt errare nihil credam, ſi quis multorum rationibus vnam eius auctoritatem anteponat.quam tibi quoque ſententiam probari, cùm intellexerim antea: cúmque vt verè dicam, hoc ipſo nomine plurimum acceſſerit ad beneuolentiam in te meam: cupio te nūc ne leuiſſimè quidem à te ipſo diſſidere, idque mihi tum facile,pro eo iudicio,quod de tua virtute ſemper habui,tum etiam, pro meo erga Ferrarium ſingulari ſtudio, libenter perſuadeo. Sed, vt redeam ad epiſtolam, vides, quàm eruditè, quàm ingenioſe diſputet, quàm tecū amicè,quámque (vt apertius,nec vlla tectæ ſimulationis labe ſuffuſus eius animus eſt,)ingenuè,& ſimpliciter agat.alienatæ verò à te voluntatis,cum cauſſa nulla ſubſit,ne ſigna quidem vlla in eius litteris mihi videor agnoſcere.de quo quia te nonnihil ex epiſtola tua ſenſi laborare, nec iniuria: vetus inter nos amicitia fuit,eritq;,vt ſpero,vitæ çqualis,maximis illius in te meritis, ex tua mihi prædicatione cognitis, non vulgaribus tuis in illam officiis culta: purgabo te apud eum primis litteris accuratiſſimè:nec ab illo probata damnaſſe, aut omniuò in dubium reuocaſſe, ſed quæſiiſſe nonnulla tanquàm à magiſtro tuo, veterémque in eo conſuetudinem retinuiſſe,ſi volueris,oſtendam.non dubito,quin,ſi qua ei de tuo ſenſu, quod equidē vix opinor,ſuſpicio hæſit,amoueat, ac ſe tibi quàm primùm reſtituat.noui hominis lenitatem:beneuolentiam in te vidi: íſq; meæ in te beneuolentiæ fons, ea primùm origo fuit. nec enim, quæ de te olim ad me ſcripſerit, poſſum obliuiſci:nec, ſi poſſim,velim. Illud à te, mi Raſari,ſi quid noſtra etiam cauſſa vis, etſi neceſſe non arbitror, tamen vehementer peto,&, ſi pateris,rogo, nō vt optimum virum, doctiſſimum hominem Ferrarium, tuæ laudis auctorem, quando is tibi ad philoſophiam aditus aperuit, viámque muniuit,obſerues,ac diligas:quod à te fieri, certò ſcio:ſed vt in omnibus officiis, quæ ad illius non modò dignitatē, ſed etiam voluntatem pertinebunt, certare mecum velis. in quo te mihi parem eſſe percupio, vinci nunquam patiar. Vale.& Magium noſtrum, ſingulari adoleſcētem ingenio,tibi pro tua doctrina, mihi pro meo in eum nō mediocri ſtudio deditum,ſaluta.Patauij.

Hæc

Hæc dictaui, vt soleo, filio meo. nam, vt scriberem ipse mea manu, neque per medicum licebat, nec sanè stomachi ferebat imbecillitas.

ANTONIO ROLANDO.

STudium tuum in exhauriendis mandatis meis, celeritas in rescribendo, quorum ego à te alterum pro nostra coniunctione exspectabam, alteram autem pro tuis occupationibus postulare vix audebam, magnam habent significationem amoris in me tui: cui quidem, si paribus non licebit officiis, pari saltem vt amore respōdeam, operam dabo: nec dubito, quin consequar: atque etiam quod mihi vel iniurato velim credas, me iam esse consecutum intelligo. qui enim, tua quæ fuerint erga me officia, meæ quæ sint partes, ignorare possum, aut non assiduè cogitare? Ego, Rolande, quo primùm die, cum lectissimo adolescente, familiari tuo, itémque meo, *, accessisti ad me, dilexi mores tuos, in quibus ingenui multum pudoris, qui probitatis index est, multámque prudentiam elucere vidi. paucis diebus, cùm de nostris delectationibus, id est, de communibus litterarum studiis, colloqueremur, probasti mihi ingenium, doctrinámque tuam, & ad meam de te opinionem, testimonio excitatam, plurimum addidisti. postea facile inter nos exorta familiaritas: vel quod multis in rebus nostri sensus congruere viderentur, & latentis quædam naturæ vis animos vtriusque coniungeret: vel quod assiduitas tua penè quotidiana, vsúsque domesticus nihil amicitiæ nostræ deesse pateretur. Me deinde Venetias rationes meæ, te non ita multò post Lutetiam vocarunt studia tua. manet amor tamen, in me quidem is, qui fuerat præsente te, vigétque memoria tui, nec locorum, aut temporum interuallis vnquam euanescet. quod nisi me tuæ laudis magna quędam cupiditas teneret, angerer, quod abes, &, vt audio, abfuturus es: sed versari te in ista eruditorum hominum celebritate, frui consuetudine, doctrináque Hadriani Turnebi, quem iam pridem omnes cantant, ego orno, quātum possum, in sermonibus meis, nisi vehementer gaudeam, te non amem, nec quem ames ipse, quod in primis cupio, dignus sim. Quare nostra etiam caussa contende, vt, quo consilio Lutetiam petiuisti,

id quam

id quam maximè, quámque licet celerrimè consequaris, refer ad nos illa pręclara, quorũ gratia discedendum tibi à tuis, perferenda longi itineris incommoda, asperrimarum alpium perpetuis obsessæ niuibus iuga non sine magno periculo superanda existimasti. Quo de genere tecũ agam breuibus, quia, sensus cùm optimè tuos habeam cognitos, non dubito, quin sæpè tibi veniat in mentem, ex ista vrbe, quò, tanquam ad amplissimum artium ingenuarum mercatum, libenter omnes confluunt, inanẽ redire, quàm non deceat. Quod si te, studio cognitionis incensum, cætera, quæ istic habes plurima, liberalium doctrinarum adiumenta deficerent: vnus tamen idem ille, quem paulò ante nominaui, qui præter cæteros cum litteris humanitatem, græca cum latinis, antiquæ philosophiæ scientiam, quod è scriptis eius facile cognouerim, cum elegantiore doctrina coniunxit, vnus, inquàm, tibi instar esse omnium Turnebus, vnus & suo te commouere exemplo, & suis adiuuare plurimum documentis consiliisque posset. cuius vt à latere, quoad hominis permittet humanitas, ne vnquam discedas, & istam vrgeas occasionem diuinitùs datam, adipiscendę virtutis, si tu is esses, qui naturam humanam sola perfici virtute nescires, hortarer etiam atque etiam: idque libenter tribuerem amicitiæ nostræ: sed cauendum intelligo, ne γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας, cùm tu ibi sis, vnde ad alios præclara instituta, vnde laudabilis vitæ ratio, & sapientia fere manat omnis. Viam, & rationem latinè scribendi, obsecro, mi Rolande, cur à me petis, cùm is, quo ego vno magistro sum vsus, & tibi, & omnibus Cicero pateat? an tu me vel huius generis reconditum aliquod tenere artificium putas, a quo longè absum, vel, si tenerem, posse fieri, vt ab vllo, præterquam ab hoc ipso, cognouerim? nec tamen vtiliter, quædam præcipi, & ad artem posse redigi, negabo: sed mihi ne tantum oneris imponis, cui nec à domesticis curis otij multum est, & id ipsum, quod est, vel amicis officij caussa, vel valetudini necessariò tribuitur? Scripsi olim de meis exercitationibus nescio quid, à nobilissimo viro, bonarũ artium patrono, Stephano Saulio rogatus: & fortasse digitum ad eum fontem intendi, quò si accesseris, non dicam equidem istam eloquentiæ sitim explebis, sed, vt arbitror, nihil inde non purum, nihil inquinatum hauries. exstat ea, cum alijs edita, epistola.

epiſtola. ſi videbitur, leges: aut, ſi legiſti, & quæris amplius, a me cur exſpectes, quem reſpirare negotia non ſinunt, hoc quidem tempore non eſt: pete ab iſtis, qui vacãt, optimis & ſcribendi, & iudicandi magiſtris. De Laërtio, &, quod egiſti, pergratum eſt: &, quod acturum te oſtendis, id ſi præſtabis, maximam inibis à me gratiam. Turnebus, vt me plurimum diligat, quod certè mutuo faciet, exopto: plurimum vt mihi tribuat, quod litteræ tuæ ſignificant, non poſtulo. quid enim ego ſum? aut, ſi eſſe aliquid videor, præ illo tamen qui ſum? non enim χάλκεα χρυσείων vnquam conferam ne cum Homerico Glauco errem: ſed χρύσεα χαλκείων anteponam ſemper. Ille eſt, cui iure omnia tribuantur, qui iam peruenerit eò, quò nobis adſpirare non licet. Saluta eum meis verbis, cum veterrimo amico meo, ſpectatæ virtutis, & induſtriæ viro, Carolo Stephano. Vale. Venetiis.

CAROLO SIGONIO
Patauium.

EGi diligenter, quod mandaueras. præciſe negauit, ac viſus etiam nonnihil moleſtè ferre. ſed, mihi crede huius generis penè magiſtro, veſtri ſenſus non congruerent. nihil moroſius. ô multa in omnibus intolerabilia. quę nobis tamẽ, mi Sigoni, qui à libris neſcio quid plus, quàm cæteri, ſapere didicimus, ferenda ſunt. quanquàm tibi quidem, pro tua prudentia, atque etiam pro ſuperioris vitæ perpetua conſuetudine, nihil difficile. Sed, Patauii te nunc eſſe, in celeberrimo Italiæ theatro, vbi ſpectatur, & notatur acerrimè, quidquid agas, quidquid dicas. & ſæpè mihi, nec vnquam ſine aliquo metu in mentẽ venit, ſic ſunt, qui amant: omnia cupiunt, omnia timent. Vides, quo te in loco tua virtus, quanta omnium exſpectatione, conſtituerit. nihil mediocre præſtandum eſt: nec, vt cum aliis, quibus te iam doctrina, induſtriàque antecelluiſſe omnes iudicant, ſed vt tecum ipſe certes, teque ipſum ſi licet, vincas, omníque laudis genere cumules, elaborandum. quæ, cùm, ad quem ſcribam, conſidero, & cùm mihi ſingularem tuam rectiſſimis in ſtudiis cupiditatem, ac diligentiam propono, mirificè lætor: nec me tamen pœnitet hoc noſtræ neceſſitudini tribuiſſe, vt ea legas à me ſcripta,

quæ

quæ minimè necessaria duxerim. Hesternum diem puto te mutuis cum Pace Scala sermonibus iucundissimè traduxisse: quem volo à te amari plurimum: vel quod ab illo te quoque amari plurimum sensi: vel quod eo nihil humanius, nihil amabilius. prætereà, quod te vehementer mouebit, multis nominibus ego illum in oculis fero: nec in eo tinales habeo paucos. Faloppio nostro si discessum meū excusaueris, cùm vxoris morbus vrgeret, gratissimū erit. nec tamen diutius hic me commoraturum puto. tāti nihil est, vt vobis carere possim. Interim vale, &, si vacat, scribe, non acuratè, sed, vt ego nunc quidquid in buccam: ne pereat omninò fructus nostrorum sermonum: quem si litteræ restituent, paulò feram leuius absentis tui desiderium: cuius igniculum, è cubiculo meo cùm discederes, sentire cœpi: nec deinde tuum spectrum discessit ab oculis meis. Venetiis.

MARCO ANTONIO MVRETO *Romam.*

GAudeo mi Murete, quod profectò etiam me tacente existimas, te nauare operam regibus, ingeniúmque tuum, quod ego semper vnicè dilexi, extulique laudibus, à tanto Pontifice, & ab vniuerso Cardinalium Collegio vehementer probari. nam, si qui aliter sentiunt: quanquàm quis est, qui aliter sentire possit? veruntamen si qui fortasse reperientur, quos liuor impediat, quo minus rectè ac sincerè iudicare possint, de iis laborandum non erit: cùm te præsertim ille noster, quē sequuntur multi, sed ille præter cæteros, qui nobis quasi μεγ ἰταζ ὁς debet esse, non mediocriter ornet, atque diligat. Hæc altera tua oratio priorem illam vel æquat, vel vincit, sententiarum, verborum, ordinis præstantia. quo in officio, ac munere cupiò te pergere: simul enim perges in expedita, maximéque directa gloriæ via, per quam processisti iam longissimè, nemine præcurrente, me fauente plurimum. De tua in me beneuolentia, cùm recordor meam, dubitare non possum: meum in te animum expertus iam es: eundem si & esse nunc, & perpetuò futurum arbitraris, non fallam opinionem tuam. nam & mea non solùm consuetudo, sed etiam natura ita postulat: & tu perficis eas laudes, quarum principia

cipia me olim, exspectantem id, quod præstare te nunc video, in tui amorem impulerunt. Habeo summas gratias, quas agi à te cupio, Archiepiscopo Beccatellio: eumque meo nomine, vt quàm licebit officiose, quamque plurimum salutes, valdè rogo *, vt scribit ad amicos, floret honoribus in patria, charus Imperatori, iucundus omnibus. nosti humanitatem, & ingenium: doctrinam auxit à discessu tuo, quantum vix credas: itaque summa omnia de illo adolescente sperare nobis licet. Duareni obitu, de quo heri primùm à Germano homine, qui ex Gallia recens venerat, accepi, damni plurimum in iure ciuili factum est. equidem dolui vel tua caussa, quod eum à te amari senseram. quanquàm hæc, si ferret humanitas, prorsus dolenda non essent. quid enim proficimus? angi quidem grauius, neque communis conditionis necessitas cōcedit, & vitæ commutatio, breuissimæ cum æterna, miserrimæ cum beatissima, valdè vetat. Ego nunc, quod acceptum diuinæ benignitati refero, quódque tibi puto fore iucundissimum, valetudine vtor satis commoda, oculis quidem optimis; quod aliquot annis non contigit: itaque, cùm otium non ferrem, (scis enim me quiescere non posse) commentarios in reliquas Ciceronis epistolas cœpi texere: &; vt initia sunt, prorsus industria non ὀκχῶλῳ. absolui, vt mihi quidem videtur, maiorem partem, id est, tres primos libros, &, extra ordinem, octauum. in quibus, vt dixi iam, nisi me communis φιλαυτία decipit, non videtur opera malè collocata. Habebis in clausula de Petro Fabro, tuo dicam, an meo? ita me triduo cepit, sibíque deuinxit ingenio, humanitate, prudētia: planè vixi, quam diu mecum fuit: nec mediocri suum amore discedentem prosecutus: næ tu, si nihil præterea mea caussa velles, qui & vis, & egisti iam plurimum, tamen hoc vno munere, quod auctus per te sum tam ornati adolescentis amicitia, meis omnibus in te studiis, quæ tu merita vocas, optimam gratiam retulisti. Vale. Venetiis.

HIERONYMO CATILVPO
Episcopo Fanensi.

SAne postulabat mea peruetus in te obseruantia, ex ingenij tui præclaris orta monumentis, vt aliquid ad te littera

te litterarum darem:sed me dignitas tua semper, & persona deterruit,verentem,ne talem virum,tantarũ rerum occupatione distẽtum,inanibus appellare litteris, pudentis hominis non esset. nunc vt verè dicam , penè accuso modestiam meam , quod , dum cogito ad te scribere , nec tamen consilium explico , interea tua fecit singularis humanitas,vt anteuerteres.quanquàm cur ego apud te,maximarum virtutum laude præstantem , ad quas mihi adspirare non licet,plus residere officij moleste feram , cum præsertim hoc ipsum amoris in me tui,quo equidem antiquius nihil habeo, non obscurum argumentum esse videatur.Quocirca,vt interdũ me pudet podoris mei,quod nihil ad te scribere sim ausus, cùm tamen maximè cuperem : sic ista tuæ voluntatis erga me declaratione , istis etiam laudibus,quibus me ornat epistola tua,mirificè delector. noli enim existimare , si quid vnquàm meis labori bus, ac vigiliis non contemnendum præstiti. me fructum vllum , aut mercedem præstantiorem exspectasse , quàm quæ ex tuo,tuíque similium iudicio, ac testimonio percipitur.quod si assequor, triumpho.sin, quod suspicari facilius possum,ita me laudas, vt quasi deficientẽ in cursu tua voce impellas:ne sic quidem vulgari me munere obstringis,cùm ad cohortandum, atque incitandum , si vlla res, certè tua plurimùm valeat auctoritas.itaque enitar, ne tu me non bonum tuarũ litterarum interpretẽ fuisse putes. incumbam enim paulò acrius ad ea,quæ qui possidet,iure laudem fert.Tibi verò, quod ad me tam humaniter scripseris , quódque vltrò ipse mihi diu exoptatum ad tuam amicitiam aditum aperueris,si, quam debeo , gratiam referre non potero,habebo saltem , vt priores officij partes re potius tibi, quàm studio & voluntate concedam. Vale. Venetiis.

NICASIO CASLETANO.

QVantum mihi voluptatis attulerant litteræ tuæ, summæ tum humanitatis, tùm etiam doctrinæ notis insignes:tantum postea doloris, ac molestiæ,erepta ob aduersam valetudinem respõdendi facultate, suscepi.non enim aut is ego sum , cui quidquam prius officio sit , aut cum te esse ex * litteris cognoui, cuius amicitia contem-
nenda

nenda potius, quam appetenda videatur. sed omitto * vel testimonium, quod apud me ponderis, sicuti debet, habet plurimum, vel voluntatem, cui libenter omnia tribuerem: ipsa, quam ad me misisti, epistola, quid est, quod impetrare non possit? scripta primùm humanissimè, cùm beneuolentiam in me tuam significes, meam exoptare videaris: deinde ita eleganter, ac disertè, (ne viuam, si mentior) vt ego tibi in hac eloquentiæ laude comparem sanè paucissimos, anteferre debeam neminem. Quare, cùm istam animi tui singularem in me amando, atque etiam laudando liberalitatem libenter amplector: tum verò, me tibi parem in vtroque voluntatem reddere, idque non tam officij tui magnitudine prouocatum, quàm iudicio facere, velim existimes. Tu videris, quid de me sentias, & quo me loco reponendum statuas: nō enim ita laudem aspernor, præsertim quæ ab iis, de quibus benè omnes existimant, proficiscitur, vt, quam de studiis meis opinionem suscepisti, eius deponendæ, aut imminuendæ, tibi auctor esse vnquam velim. Ego, quod ad me attinet, si qua tui dabitur facultas ornandi; plena manu tuas virtutes ad cælum tollam: studio quidem, & amore ne vincar, & enitar, vt soleo, diligenter, &, vt spero, consequar. præsentem scilicet mutui sermonis suauitatem longinquitas aufert: litteris tamen, si valebo, quod adhuc non contigit, ne prorsus abesse videamur, operam dabo. Vale, & * meo salutem. Venetiis.

IVLIO BELLOGRADO
Vtinum.

AMabam te antea, mi Iuli, quod esses eo patre natus, cuius excellentem probitatem, atque doctrinam non præsentes modò, sed longinqui etiam prædicant, ego summam in me humanitatem sæpè sum expertus: nunc, ista indole, isto te ingenio præditum esse cùm intelligam, vt paternam virtutem, tanquàm amplissimum patrimonium, non modò conseruare, verùm etiam augere possis, an dubitas, quin omnia in te studia libentissimè conferam? quibus addam officia, cùm licebit: &, vt sæpè liceat, exopto. Perge, adolescens egregie, mihique charissime, in isto ad laudem cursu. viam iniuisti, quæ te ad immortalitatem feret, directam, expeditam, à vulgi erroribus longè remo-

tam: quo tibi nomine gratulor, mihi gaudeo plurimum, &, vt perpetuò gaudeam, futurum confido. species enim virtutis eximia, quo propius eam aspexeris, eo te cõmouebit magis, & amorem sui mirabilem excitabit. interim contemplare actiones prudentissimi viri parentis tui: ad eius te imitationem totum finge, atque conforma, vt haurias ab eo laudem tuam, quam capere vberiorem ex nulla disciplina potes. Me velim existimes omnibus de te maxima polliceri, & in te amando, si patrem excipias, nemini concedere. Filius meus te sibi maioris fratris loco ducit, nec vllum tui ornandi, quantum in ipso erit, locum prætermittet. Vale.

HIERONYMO SERIPANDO Cardinali creato Romam.

A Quo primùm tempore aliquid sapere, id est, à vulgi opinionibus dissentire cœpi, semper ita iudicaui, multò esse optabilius, multóque præstantius, consequi virtutem ipsam, quàm ornamenta virtutis. itaque nunc, allato de tua dignitate nuncio, quem hic ingenti lætitia boni omnes exceperunt, non sanè tua caussa magis, quàm antea, pro communi quidem Ecclesiæ bono, cui tantum ex honore tuo præsidij, tantum splendoris accesserit, magnopere sum lætatus. tu enim is es, cuius animus hæc humana nunquam spectauerit, semper omnem spem, omnémque gloriam, ac felicitatem in vno Deo, & in illa cælesti vita rectè, ac laudabiliter agentibus proposita, collocarit. Cui sunt occulta mirabiles illæ tot annorum cogitationes, actiones, conciones, tuæ? quæ si obscura fuissent, vno illo facto illustrarentur maximè, cum illa præfecturæ generalis insignia, quæ libenter omnes assumunt, multò ipse libentius deposuisti. Quocirca non equidem magis, quia Cardinalis nunc es, quàm quia semper ita vixisti, vt Cardinalium Collegio dignissimus esses, & mihi, & omnibus lætandum intelligo. nec verò singularē, ac diuinam Pij IIII. Pontificis maximi sapientiam admirari, & efferre laudibus vnquam desinam, qui vexatam assiduò prauarum opinionum impetu, nec mediocri periculo fluctuantem Christianæ Reipub. nauem, auctoritatis, & doctrinæ tuæ pondere constituendā putauerit. itaque non iam illas à septentrione

trione, horribiles procellas, à quibus antea naufragium impendere videbatur, posthac timebimus. Pio IIII. gubernante, quod vtinam diuina benignitas diuturnum esse patiatur, tua, Seripande, tuorúmque similium ope, summa tranquillitate perfruemur. id & speratur, iam indicto Concilio: quod vnicum tantis malis eximia superiorum Pontificum sapientia remedium inuenit. &, mihi quidem si contigerit, vt ad eam diem spiritum ducere liceat, cùm sublatas in perpetuum exitiosi dissidij caussas, vnam in commumi salute voluntatem, vnum gregis vniuersi pastorem, ac moderatorem videam, satis me vixisse arbitrabor, & planè lætus ex hac vita discedam. Interim fruar exspectatione, & tibi, tuísque virtutibus, quas omnes laudant, vtinam imitari multi vellent, eam, quam debeo, obseruantiam, beneuolentiámque præstabo. Vale. Venetiis.

ALOYSIO ESTENSI

Cardinali Creato Ferrariam

MVlta, & magna Principibus viris, inter quos Aloysi præstantissime, tua præcipuè nobilitas elucet, ad studium eximiæ laudis adiumenta suppetunt: quæ si comitatur voluntas, excellunt facile, sic, vt ad immortalitatis præmia, cum quibus non opes, non imperia sapientes comparant, expedita quadam, & quasi compendiaria via perueniat. Hoc tibi contigisse, cùm omnes antea faterentur, grauissimum accessit Pij IIII. Pontificis Maximi testimonium, qui te, diu expetitum, penè recusantem, non rogantem quidem certè, in amplissimum Cardinalium Collegium, ipso maximè comprobante Collegio, summa bonorum lætitia, proximè cooptauit. Restat, quod futurum nemo dubitat, & tua superior vita pollicetur, vt istum honorem pro tua, maiorúmque tuorum dignitate administres. quod facile consequeris, si te, quidquid statues, quidquid ages, Cardinalem esse cogitabis, id est, ex eo Ordine, vnde maximi, ac præpotentis Dei vicarij, rectores humani generis, Pontifices deliguntur. Locum tenes, quem summa dignitas illustrat, & in quo nullum neque dictum, neque factum obscurum esse possit. nec tibi aut à natura quidquam, aut à fortuna denegatum est, quò

minus amplissimo te dignum sacerdotio præbeas. operosum aliis, & perdifficile sit, vt est omninò, ac semper fuit, rectè, & laudabiliter agere: Aloysio Estensi, in tanta ingenij, animique præstantia, tam propensa ad honestum voluntate, tantis etiam opibus, quis aditum veræ laudis non patere, quis æternæ viam gloriæ non esse facillimam existimet? Gaude igitur tam excellenti bono, & incumbe totus in eam curam, vt antiquum familiæ tuæ decus, per tot sæcula, tot Ducum, tot Regum, & Imperatorum virtute partum, non tueare solum, verùm etiam vehementer augeas. nam nunc quidem eo tantum nomine tibi gratulamur, quod simul cum isto honore præclaram sæpè exercendæ virtutis occasionem accepisti. cumulabitur lætitia, & erit aptior gratulandi locus, cùm hæc bonorum insignia, quæ multis oneri fuisse constat, iustitia, pietate, omníque beneficentiæ genere ita sustinebis, vt & optimi Pontificis iudicio, & bonorum exspectationi, qua nulla maior vnquam fuit, egregiè satisfacias. quod euenturum breui, omnes confidunt: ego, pro meo in te singulari studio, quasi iam euenerit, præsenti gaudio cupiditatis meæ fructum capio. Vale. Venetiis.

IO. BAPTISTÆ SARACIO *Ferrariam.*

SEmper equidem existimaui, quod tu quoque sentis doctissime Saraci, non minimum fortunæ præstare virtutem, in qua etiam vna satis esse ad benè beatéque viuendum putarunt multi: tamen incidunt quædam tempora, cùm ipsi etiam habendæ fortunæ gratia videatur. quod mihi nunc gaudeo contigisse. nam cùm aliquot ab hinc annis, consentiens multorum sermo, eximias ingenij tui suauitates assiduè prædicantium, in eam me voluntatem, ac mentem adduxisset, vt diligerem te vehementer, & colerem: casu accidit proximis diebus, vt auctoritas tua, magnis atque perpetuis erga Principes tuos meritis, virtutibúsque parta, expedire me hærentem, atque impeditum perdifficili negotio posset. hoc ego fortunæ meæ non vulgare beneficium esse duco. alterum est tuæ virtutis, quod, cùm tibi meam cupiditatem vir egregius, omniúmque humanissimus, Paulus Sacratus ostendisset, contulisti

tulisti statim ad rationes meas studia tua, spémq; nostram, iam propè languentem, atque abiectam, erexisti, & confirmasti promissis primùm, deinde etiam officiis tuis. quo quidem in me singulari merito, quibus tibi verbis gratias agam, planè non reperio. vincit enim, vincit prorsus, optime Saraci, ingenium meum humanitas tua. sed hoc ipso fit virtus illustrior, cùm in eos beneficia conferuntur, qui satisfacere non modò ipsa re, sed ne verbis quidem vllo modo possint: quod tibi persuasum esse quis dubitet, qui consuetudinem benemerendi tuam, à prçstanti quadam natura ortam liberalium doctrinarum studio mirabiliter auctam, cognouerit? veruntamen, quando mihi non simul cum facultate voluntas quoque eripitur remunerãdi, nonnihil in molestia gaudeo, & fruor tacitus officij cõsciẽtia, nec tamen futurũ despero, vt, quæ mihi nunc ad grati animi significationem deesse verba sentio, eadem aliquando abundent, in tua benignitate apud alios prædicanda. Interim sine me hoc impetrare ab humanitate tua, vt multò maiorem esse putes obseruantiam, ac beneuolentiam in te meam, quàm vllo vnquam à me exprimi, ac declarari officio possit. quod si, vt spero, facies, mihi crede, præsentem gratiam, quam ex primis Sacrati mei litteris absolutam exspecto, haud paulò maiore gratia cumulaueris. Cupio, nisi graue est, à te salutari meis verbis Ioannem Baptistam Pignam, & Franciscum Seuerum medicum Argentensem. Vale. Venetiis.

AVLO SACRATO
Ferrariam.

SOlet interdum euentus esse gratior, quàm caussa, interdum etiam caussa, quàm euentus. me delectauit vtrumque pariter in litteris tuis. nam, & vt latinè ad me scriberes, homo tum domesticis curis, tum etiam sedandis, vt audio, multorum controuersiis assiduè distentus, certè amor impulit, atque humanitas: & epistola tua ita mihi ornatè, ita copiosè omnes non modò animi, verùm etiam ingenij tui partes expressit, vt nihil vnquam legerim libentius. Ego tibi antea, optime Sacrate, tribuebam sanè multa, quæ pauci consequuntur, prudentiam, integritatem, doctrinam, maximè verò præstantem quandam

ad excolendas officiis amicitias & voluntatis, & naturæ propensionem: istam verò orationis exornandæ facultatem, quæ cùm multi temporis, magnæque videtur esse industriæ, tum verò, vt ego sentio, atque vsu etiam didici, ab intimo quodam, planéque recondito depromitur artificio, vix putabam tibi inter diuersa planè studia posse contingere. sed videlicet id me fefellit, quod ingenium tuum communibus metiebar exemplis: nec mihi veniebat in mentem, auuunculi tui Cardinalis, Iacobi Sadoleti, præceptis, & consuetudine domestica aditum tibi ad omnem gloriam esse patefactum. nam, cùm ille cunctis virtutibus, quas laudabit posteritas omnis, assequetur fortasse nemo, bonorum, ac sapientium iudicio virorum excelluerit: hac tamen in primis latinè scribendi laude ita floruit, vt veteres illos propemodum æquauerit, nos quidem, per eandem viam cupientes excurrere, longè reliquerit. sed, vt ex epistola tua coniicio, conseruabis hoc quasi patrimonium, familiæ vestræ proprium, & hæc tibi communis hæreditas erit cum patrueli fratre tuo, Paulo Sadoleto, quem omnes homines ad egregia quæque natum intelligunt. Equidem in hoc mihi ipse plurimum gratulor, qui tibi harum litterarum, quibus nescio an quidquam non modò humanius, verùm etiam ornatius esse possit, caussam dederim. nam Iosephum Fasinardum, quem ob eius doctrinam, & mores egregios, vehementer amo, oblitum arbitror modestiæ suæ, cùm de me loqueretur, & vtrumque vestrum in eo consensisse, vt ille, te libenter audiente, pro veris falsa narraret, aut certè veris plurimum affingeret, tu illi, plena manu, vt sæpè prodigus amor est, ea, quæ prorsus non agnosco, in me conferenti, pro tuo in me studio libenter, & facile crederes. vtinam quidem, qui vobis nunc esse videor, is aliquando esse possim: quod quia sperare non licet, ne cur optem quidem est. Meus in te animus (quid enim præterea pollicear?) officio erit, mihi crede, singulari: quæque à te in meis rebus opera, atque beneuolentia nauatur, perpetuo quodam erga te studio ita compensabitur, vt mihi nemo omnium, excepto amore domestico, te vno charior, aut iucundior vnquam esse possit. Franciscus Morandus, cuius ego contubernio, & quotidiana consuetudine mirificè delector, vir egregius, nec iuris tantum ciuilis peritia, sed poëtica etiam laude,

& litterarum elegantia vehementer excellens, mutuò te diligit, &, qua ego tuis verbis eum salute impertiui, eandem tibi vt eius nomine his litteris adscriberem, diligenter mandauit. Tu saluere plurimum à me iubeas Io. Baptistam Saracium, deditum semper optimis disciplinis, maximéque cupidum ornandæ virtutis, itémque Franciscum Seuerum Argentensem, quem vidi nunquam, amo tamen sic, vt mihi te riualem esse vix patiar. Vale. Venetiis.

FRANCISCO ROBORTELLO Bononiam.

MAgnam habeo gratiam Hieronymo Seripãdo, optimo Cardinali, omniúmque virtutum gloria præstantissimo, quod ab aliqua nos ob imitationẽ virtutis exorta simultate ad summã beneuolentiam, coniunctionemque traduxerit. te quidem cum eximia doctrinæ opinione, quam apud omnes meritò consecutus es; humanitatis laudem velle coniungere, tum mea caussa lætor, qui tua consuetudine nimium diu molestissimè carui, meæq; in te perpetuæ voluntatis ipse mihi egregiè sum conscius, tum verò, quod inter te, & Sigonium meum, viros tales, & plane duo nostræ Italiæ lumina, non optimè conuenire, ferendum vix erat. itaque cùm de nostra auctore Seripando reconciliata gratia ex ipsius Sigonij litteris cognouissem, feci statim, quæ meæ partes erant, vt animo te cõplecterer, méq; tibi, leuiter antea, nec sanè mediocri cum labore immutatum, libentissimè totum restituerem. A te peto, non vt me mutuò diligas, quod te iam facere, perpetuóq; facturũ certò scio, sed vt officiis etiam ita mecũ certare velis, quibus & cupidè vincam, & vincar tamen non inuitus, vt nihil omninò neque de mea in te vetere obseruantia, neque de tua in me beneuolentia detractum esse videatur. quamquàm hoc, tua fretus bonitate & sapientia, cùm sperauerim antea, nunc vt planè confidam, litteræ tuæ fecerunt, ad hominem bene doctum, & vtriusq; nostrum amantissimum, Raphaëlem Cyllenium proximè cõscriptæ: quibus in litteris partim de me, quo sum mirificè lætatus, amãtissimè loqueris, partim etiã typos græcos fratris mei, nescio qua culpa amissos, benignissimè mihi

polliceris,ac defers.Ego,mi Robortelle, istam vehementer amo voluntatem, quam tibi certè emetior:liberalitate verò tua etsi delector maximè,tamen,cur vtar,non est, cùm officinam satis ampla & pereleganti huius generis copia magnis iam sumptibus instruxerim. tibi tamen, quia de commodo meo tua sponte cogitaueris,quod sine summo erga mè amore fieri profectò non potuit, æquè debeo, ac si rem omnium maximam meo pernecessario tempore detulisses.quod si à me paria,ac multo etiã præstantiora in omnibus rebus, quas ad tuæ laudis, tuíque commodi partem aliquam pertinere intelligam,studia,& officia exspectabis, nunquam te fallam. atque huius quidem testem promissi,& quasi loco fœderis,quod à me violari nunquam patiar, hanc esse apud te epistolam volo. Camillum Palæottum,cuius excellentem humanitatem, coniunctam pari virtute, non dubito quin præclarè cognitam habeas,& communem amicum,dignum Romulo parente filium, Pompilium Amasæum, rogo te, salutes meis verbis diligenter.Vale.Venetiis.

ÆLEXANDRO CRISPO.

HAbet hoc virtus,vt amicitias nullo intercessore conciliet. itaque, cùm de studiis tuis, & incredibili quadam ad liberales artes voluntatis propensione, ex Sebastiani Leonis, familiaris mei, litteris cognouissem, dilexi te statim,ídque vt intelligeres, vehementer optaui.nunc, quando opinionem meam de ingenio tuo susceptam epistola tua confirmat, ego quoque aliquanto magis ad te amandum impellor. quod verò etiam in amore mihi respondeas,tuámque operam,curam,& auctoritatem nullo vnquam loco defuturam promittas:vtrumque facio plurimi,& esse perpetuum cupio.quod vt confidam,tua probitas facit,multorum sermonibus, præcipuè verò Leonis nostri testimonio cõprobata. Hic ego hortarer, pro mea in te summa beneuolentia, vt acrius te ad omnem laudis cupiditatem incitares.sed neque industria tua cuiusquam indiget præceptis:nec te res vlla magis ad gloriam accendet,quàm nobilitas tua,quàm,nõ dubito,quin sæpè mente & cogitatione contempleris. tantum igitur te rogabo, vt istum teneas,quem cœpisti,cursum,nec te vnquàm aut voluptas,

voluptas, quæ adoleſcentibus maximè ſuis blanditiis, & ficta boni ſpecie pernicioſas inſidias tendit, aut fucatus rerum humanarum ſplendor à ſtudio virtutis, id eſt, à vera, ſolidáque gloria deducat. Vale. & Leoni noſtro, doctiſſimo atque optimo viro, dic ſalutem meo nomine plurimam. Venetiis.

SCRIPSIT HANC ROGAtus à nobiliſſimo viro.

CVm in ſummis moleſtiis, quibus me fortaſſe immerentem fortuna vexat, quæ quidem tibi ſatis notæ ſunt, vnicum mihi ſolatium fuerit beneuolẽtia tua, quam opinabar me ſingulari quadam ac perpetua erga te obſeruantia, & ſtudio quodam incredibili conſecutũ: eo me ſolatio magna ex parte priuatum eſſe, ex eo ſermone, quẽ habuit mecum proximè Druſus tuus, vehementer doleo. quod quidem eo patior acerbius, quia, ſi poſſet augeri amor in me tuus, augeri potius debere pro mea in te egregia voluntate, maximíſq; ſtudiis, exiſtimabam. quid enim, à quo primùm tempore aditus mihi patuit ad amicitiam tuam, de te ſenſerim, ipſe mihi optimè ſum conſcius: quid verò prædicauerim, teſtes habeo, non leuiſſimos homines, ſed præſtantes viros, eóſque minimè paucos, quorum auctoritas, & probata vita vel ſine iureiurãdo facile fidem facere poſſit. quæ cùm recordor, magnam ex officio meo voluptatem capio: propterea quod nihil vnquam mihi grati animi memoria iucundius aut eſt, aut vnquam erit. &, quanquàm animum tuum nonnihil immutatum Druſi verba ſignificabant, cùm ego perpetuitatem amoris tui exſpectauerim, eámque tanti fecerim, vt ex omnibus rebus humanis nihil penè pluris æſtimauerim: tamen, non vt animatus nunc in me ſis, ſed vt antea fueris, in omni mea vita iucundiſſimè cogitabo, quæque in amicitia colenda à doctiſſimis viris conſtantiæ tributa laus eſt, eam vt omninò conſequar, enitar quantum in me erit: non quod tua virtus cuiuſquam hominis laudationem, vel tua fortuna cuiuſquam opes, aut merita deſideret: ſed profectò apud ſapientiſſimos homines, quem ego te in numerum refero, ſignificatio bonæ voluntatis, etiam ſi merita non habet, pro meritis tamẽ eſt. Te verò, Principem egre-

gium, omniúmque virtutum apud omnes homines, maximéque apud omnes Principes laude florentem, præterea ista ornatum dignitate, quæ ad omnem laudem tacita quadam cohortatione videtur impellere, figmentis commoueri hominum improbissimorum, & alienis fortasse bonis inuidentium, prorsus æquum non est. Quid enim? an ego tam prauus esse possim, vt optimo viro coner vnquam in sermone detrahere? an tam stultus, vt, qui mihi multis rebus prodesse, multis etiam obesse possit, eum indignissimis lacessam iniuriis? an tam ingratus, vt, cuius erga me summam humanitatem, ac benignitatem senserim, de eo quidquam cogitem, aut etiam loquar iniquius? Quid honor meus? an apud me nullius est ponderis? ille verò mihi vel ipsa vita charior adhuc fuit, eritque in posterum. ita sum à puero educatus, ita natus: ita etiam didici ab exemplis maiorum meorũ. an igitur honor meus tantam ferre posset inconstantiam? ille certè cùm omnes maculas, tum hanc, quæ turpissima est, leuitatis, & intemperantiæ, respuit, ac reformidat. Quare, si peccarem in te, magne Princeps, simul in me ipsum peccarem. quorũ alterum ab officio meo, alterum à voluntate nimis abhorreret. Quod igitur neque committere debeo, neque possum, id mirarer equidẽ à te credi, si planè, quæ ad me delata sunt, vera omnia putarem. sed primùm haud libenter id credo, quod iniucunditatẽ, ac solicitudinem affert animo meo: deinde, quod indignum videtur bonitate tua; quam ego, vt maximè omnium habeo cognitam, ita maximè omnium efferre laudibus vbique soleo: postremò, quod cum ipsa veritate pugnat. Quod autem, quiddam etiam de liberalitate mea gloriose à me iactatum, iidem comminiscuntur: impudẽs mendacium est, ac, ne aliis vtar argumẽtis, te ipso teste falsum. nam, fuisse me tui perstudiosum, omnia tibi, tuísque, quæ potuerim, obsequia, atq; officia præstitisse, verè dixeris, & multi sciunt: quo tamen ipse nomine gloriari non soleo, contentus ipsa re sum: verùm fuisse me, cui multa desunt, in te, qui cunctis rebus abundas, liberalem, & de meis riuulis penè aridis affluxisse aliquid ad tuos vberrimos fontes, certè nemo dixerit, nec, si quis diceret, ego agnoscerem. Hoc igitur vno, quod inanissimum esse constat, reliqua, mihi obiecta, refelluntur. patent insidię maleuolorum: infirmatur, vt sæpè

solet,

ſolet, à ſe ipſa, & ſuo quaſi gladio iugulatur improbitas. itaque recreor paululum in acerbiſſima moleſtia: vt etiam hoc ſperem, ſi qua voluntatis tuæ facta mutatio ſit, quod quia meritus minimè ſum, ideò minimè poſſum credere, me tamen ab humanitate tua facile impetraturum, vt te, mihi totum teſtituas. nec enim decet, apud talem virum, tantũmque Principem, natura bonum, iudicio, & conſuetudine optimum, cõſiliis & artibus locum eſſe hominum perditorum. quam mihi ſpem vt confirment litteræ tuæ, peto à te pro mea perpetere non ſolùm erga te, verùm etiam erga tuos omnes obſeruantia: idque à te ſumma tua, tuæque familiæ dignitas poſtulat. Vale.

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII LIBER SEXTVS.

FRANCISCO RICHARDOTO Epiſcopo Atrebatenſi.

Cvm antea tibi, ex hominis mihi amiciſſimi, tuíque ſtudioſiſſimi, ſingularis viri, Octauij Pantagathi ſermone tribuebam plurimum, ac te, nondum mihi de facie notum, colere tamen, & diligere non vulgariter cœperam: tum verò, vt legi orationem tuam, nuper habitam in Symbolo Cameracenſi, qua neſcio an quidquam adhuc viderim præſtantius, dici vix poteſt, quantum ad meum de te iudicium, quãtum etiam ad amorem acceſſerit. vidi enim, vt in tabella pictam, atque expreſſam, ingenij, doctrinæque tuæ imaginem excellentem: quam intuens, amore tui ſum incenſus incredibili, ſic, vt ardentius eſſe nihil poſſit. &, quamquàm aſſiduis diſtinebar curis, feci tamen, ſtudio

ſtudio ſcilicet impulſus, vt his tibi litteris aliquam voluntatis in te meæ ſignificationem darem. nam · et ſi tu is es, cuius virtutes,quaſi pleno theatro ſpectatæ, iam ita notæ ſint,vt nec augeri cuiuſquam præconio,nec minui vituperatione poſſint:me tamen ita animatum eſſe velim exiſtimes,vt, cùm multi certatim te ornent laudibus, ego tamen in eo vel principatum appetam, vel ſuperiorem certè feram neminem. Nam, quod te de ſtudiis meis nõ peſſimè ſentire,&,Ioannes Richardotus, præclara indole iuuenis,natus ad omnem laudem,planéque te auunculo dignus,affirmat,& litteræ tuæ,ad illum ſcriptæ, ſignificant: valdè triumpho, atque iſtam opinionem,mihi crede,beatorum hominum copiis, atque opibus non comparo ſolùm,verùm etiam antepono.quid enim optabilius, quàm iis placere, quorum virtus, & vita tum principibus viris, tum etiã populo placet vniuerſo? quid autẽ accidere cuiquam poſſit illuſtrius, quàm à te laudari, qui ita viuis, vt nihil agas,nihil expetendum putes, niſi cum eximia laude coniunctum? notum enim genus eſt inſtitutorum tuorũ, nota induſtria, notæ curæ pro ſalute animarum vel tuenda,vel recuperanda. Scimus, quos ex ingenio tuo fructus Atrebates tui partim iam colligant, partim etiam exſpectent:dicerem, nobis inuidentibus, ſi aut in Chriſtianum inuidia caderet,aut ex eo genere virtus eſſet,quæ nõ longè diſtribui, non communicari paſſim facile poſſet. quod cùm ita ſit, non committam tamẽ,vt te horter, vt ad nos quoque tua ſcripta peruenire velis. quod enim publicè profuturum videtur, in eo neque cuiuſquam hortationi bonitas tua, neque conſilio prudentia locum relinquit. lætabor potius,quod ea ſis & voluntate,& virtute præditus,vt optimè de Chriſtiana Repub. mereri, eámque miſeris temporibus labefactatam confirmare maximè poſſis. quo facto, inibis maximam gratiam ab omnibus bonis, tibíque perennem gloriam, & ea,quæ ſummis meritis propoſita ſunt, præmia conſequeris. A me velim, ſi quid tua,tuorumúe cauſſa præſtare poſſim,quanquàm,& quàm tu firmus ab omni re ſis, & quàm ego imbecillus, intelligo:veruntamen,ſi acciderit,vt vel amplitudini, gloriæque tuæ vel eorum,qui tibi chari ſint, commodis ſeruire poſſim,exſpectabis eadem à me,quæ ſoles ab iis,quorum valdè cognitam habes fidem, beneuolentiam, obſeruantiam

tantiam. dabo operam, & assequar, vt spero, vt opinioni tuæ officia mea respondeant. studium quidem, si res poscet, exstabit eiusmodi, vt nec obscurum esse, nec mediocre videri possit. Vale. Romæ, Prid. Id. Septemb. M D L X V.

NICOLAO GOTIO *Epidaurum.*

MVlta virtus præmia, sed nullum habet seipsa præstantius. itaque, nisi te ipsum prorsus ignores, valde te lætari necesse est, mi Nicolae, tum doctrina, tum etiam eloquẽtia tua: quarũ alteram ex hominis mihi amicissimi, cuius testimonio plurimũ tribuo, Pauli Bosij litteris iampridem habeo cognitam, altera sese ostendit in epistola tua, sic, vt speciem egregiam veteris Romanę linguæ propemodum in te vno mihi videar agnoscere. Quocirca patriæ tuæ gratulor, quam præclaris institutis, opibúsq; florentem præcipua quadam scientiæ tuæ gloria nobilitas. Gratulor etiam mihi de amicitia tua: cum qua, mihi crede, neque Regum opes, neque vlla omninò fortunæ bona confero. Nec verò Imperatores illos veteres, quorũ bellica facta historiæ celebrant, tantam è suis triumphis, atque ex insigni illa laurea cepisse voluptatẽ existimo, quantam haurire me sensi, cùm eam partem legerem litterarum tuarum, in qua, rationem studiorum meorum probari tibi vehementer, significas. quod si tu aliter sensisses, mutassem institutum, méque ad consilium tuum, tuáque præcepta totum contulissem. Et, quoniam, quid præstare possis, video, cupio, te aliquid mandare litteris, quod ad posteros perueniat. Plura vellẽ, sed auocãt negotia. vnum illud addam, te mihi esse in oculis, idque tuo merito. ferus enim, ac ferreus nimis est, qui te amore singulari nõ amat tot præditum suauitatibus ingenij. Ego tibi à me singularem beneuolentiam, & perpetuam tui nominis obseruantiam polliceor. Vale. I I I. Id. Sextil. M. D. L X I.

IOANNI SARIO ZAMOSCIO *Patauium.*

SAEpe mihi antea litteræ Caroli Sigonij, cui quantum tribuam non ignoras, præclarum & humanitatis, & ingenij

ingenii,doctrinæque tuæ testimonium dederant: itaque te eram complexus amore non mediocri, sic, vt fauerem tuæ laudi mirabiliter, idq; vt ipse illustri aliquo signo intelligeres,vehementer cuperem.vt optabam, ita contigit. nam, cùm tu animũ induxisses valere me gratia apud Petrũ Miscouium,florentem viũ honoribus,opibus omnique virtute, facile impetrauit à me Sigonius, cùm tuo nomine rogaret,vt ei te cõmendarem litteris quã possem diligentissimè.verum,vt est Miscouius in liberales doctrinas egregiè animatus, & ingeniorum existimator intelligens,nõ dubito,quin tibi plus apud eum virtus tua, quàm mea commendatio profutura sit.vt vt erit,ego mihi interim facultatem esse datam testificandæ beneuolentiæ in te meæ,etiam atque etiam lætor.quod ita velim interpreteris, vt accepisse me beneficium,non dedisse, existimes: quando hinc vel orta inter nos, vel certè aucta amicitia est, & mutuo iam litterarum quasi pignore confirmata. quod si ad hanc animorum consensionem,qua tamẽ coniungi absentes videmur, communicatio sermonis,& suauitas consuetudinis posset accedere, id quod forsitan optamus pariter, sperare mihi per meas rationes, tibi per studia tua non licet:præstãtes,opinor, fructus caperemus eorum studiorũ communione, quæ qui verè sapiunt,sola esse instar vitæ putant. quamquam hanc mihi aliquanto iniquius, quàm tibi ferendam esse iacturam intelligo. tu enim istic & abundas otio, cuius mihi fructus, nisi commentarer interdum aliquid antelucanis horis, planè eriperetur omnis:& cum te Sigonio nostro,humanissimo viro, non iis modò artibus, quæ specie quadam alliciunt,& defessum grauibus curis animum recreant, verùm etiam iis, vnde ratio sumitur, & moderatio vitæ, instructissimo, totum,vt audio,dedideris,mihi crede,nõ est, quod aliunde quidquã petas, aut cuiusquam præterea viuam in hoc genere vocem desideres. Quare isto bono fruere, dum licet:in quo tamen admonitionem, & consilium meũ prudentia tua non exspectat,atque hoc equidem nomine tibi plurimum,vt debeo, gratulor: me verò absentem dilige, itaque statue de mea voluntate, vt multos credas vsu, & familiaritate,quotidianisque officiis coniunctiores tecum esse posse,quàm me, amore autem, & studio, prorsus neminem. Vale. Romæ,Kal.Nouemb.

PETRO

PETRO MISCOVIO.

A Quo die, accitus à summo Pontifice, ad Vrbem veni, otioso nunquam esse mihi licuit, & quantum diuino, eadem perpetuò erunt omnia. neque verò salutationibus quotidianis, quarũ plerǽque mihi quidẽ voluntariæ sunt, necessarias quaidã aliis ambitio facit, valde me deditũ esse velim existimes. valeãt hæc, & si quid est generis eiusmo di: ego in ea cura, quã suscepi, vt emẽdati edantur sacri libri, mihi esse hærẽdum intelligo, & eò magis, quòd ad res præclaras, cõmunẽmque animorũ vtilitatẽ, ita Pontificis volũtas incumbit, vt excitet studia multorũ, eáque intermitti, aut lãguescere non sinat. quæ si tibi, vt arbitror, iam nota sunt, nõ dubito, quin me, cessantem in officio litterarũ, omni vel negligẽtiæ, vel obliuionis amicitiæ inter nos institutæ culpa libere. sin ex me primũ hæc accipis, æquiorẽ saltẽ imposterũ te mihi præbere debebis, & existimare id, quod res est, me tibi ex iis, quos in lõginquis terris viuentes, similitudine mihi studiorũ cõiunctos, libẽter cœpi diligere, præcipuã vni præstare memoriã, atque obseruantiam, nec mei iam in hoc officio dissimilẽ esse posse, quando tu quoq;, vt audio, quotidie tui similior es, id est, earũ virtutũ laude præstantior, quarũ fama tibi multos nõ mediocri voluntate, me verò aliquot abhinc annis planè singulari studio deuinxit. Ac vide, quid verus amor valeat. ego cum tibi me comparare nulla re audeam, ne vtrumque nostrum videat ignorare, tamẽ, cuius in te animi sum ipse mihi cõscius, in eo te respõdere, libẽter credo. fert hoc humanitas, postulat cõsuetudo tua, exigit etiam amicitia nostra, cuius equidem recreor memoria, honestor etiam nomine. hac spe fretus, à te peto, vt Ioãnem Sariũ Zamoscium, qui hanc epistolam cũ suis litteris ad te mittet, ita complectaris, vt meam cõmẽdationem, quod ille sibi persuasit, valuisse plurimùm intelligat. est in familiarissimis, atq; intimis Caroli Sigonij: & excellit, ipso teste Sigonio, moribus, ingenio, omni deniq; indole virtutis. iã, quæ mihi cum Sigonio intercedat necessitudo, quãta studiorum, animorũmque coniunctio, quàm cõsentiamus in litteris, aut quàm suauiter interdum dissentiamus, vt ego mihi illũ semper anteposuerim, ille mihi semper tribuerit plurimùm, vtriusque scripta declarãt. suscipe igitur, si quid non

modò

modò mea, verùm etiam Sigonij cauſſa vis, & orna, quantum potes, excultum doctrinis iuuenem, præſtantis animi, natum ad patriæ ſuæ decus, tui verò mirificè ſtudioſum, atque peramantem. nos enim ſimul in illo ornabis teſtimonio beneuolẽtiæ tuæ, quam cognoſci à quàm plurimis, & nos aliquid apud te eſſe, quia vehementer hoc ad noſtram laudem pertinet, propterea vehemẽter cupimus. Vale, & Patricio meo, niſi graue eſt, ſalutem meis verbis plurimam. Romæ, XIIII. Kalend. Octob. M.D.LXI.

IOAN. SARIO ZAMOSCIO *Patauium.*

EST, cur gaudeam, cápere te fructum aliquem ex iis litteris, quas ad ornatiſſimum virum, Petrum Miſcouium, de te ſcripſeram. quanquàm hanc ego iam lætitiam animo prçceperam, quippe qui & Miſcouij præſtantẽ humanitatem cognitã haberem, & in te ipſo eſſe multa, quæ amorem concilient, non ignorarem. quod ſi te nobis, id eſt, alienioribus, tua virtus ita commendat, vt cupiamus tua cauſſa, quidquid poſſumus: cur eadem virtus omnia tibi à tuis, nulla cuiuſquam commendatione, non impetret? hoc te quoque exiſtimare, cùm intueor ſtudia tua, facile mihi perſuadeo: nec dubito, quin, ex quibus artibus manant hæc, quæ tibi propoſita ſunt, quæque adeptus in ſummo ſplendore ac dignitate viues, eæ tibi artes chariores quotidie ſint, cùm præſertim excellere te intelligã induſtria, doctrina, eloquentia. ſic, vt alios tua laude commoueas, exemplóque doceas, malè ſuis rationibus conſulere, ſi quem à ſempiternis præmiis paucorũ annorum labor auertat. Patricius denuò cupit Venetiis imprimi ſua fragmenta. in ea re meam operam videtur expoſcere. nec mihi voluntas deeſt: amo enim hominem amore nõ vulgari: ſed, abſens quid poſſim, non video: nec libenter ſuſcipio. quòd ſi parum ſuccedat, amici animus offendatur, & ego illius angar moleſtia. ſcribã tamẽ ad eum, cùm vacabo. nã nunc occupationibus valdè vrgeor. Vale. Romæ.

IOANNI TVRRITIANO *Sermonetam.*

ETſi eram valdè diſtrictus earum rerum cura, quæ ad ſacrorum librorum editionem pertinet: cui toto muneri,

neri, me esse à Pio IIII. Pontifice Maximo non contemnenda conditione præpositum, credo te audisse: tamen, acceptis litteris tuis humanissimè scriptis, & elegantissimè, vicit occupationes meas, nec à me respóderi nihil est passa recordatio nostræ veteris amicitiæ, quàm à virtute ortam eadem postea virtus aluit, atque conseruauit. Ego te, mi Turritiane, quo primùm die cognoui, dignissimum duxi, quem omnes homines in oculis ferrēt: ita sum delectatus ingenio tuo, ita doctrinam, ita mores probaui. Consuetudinem tuam, atq; vsum inter nos assiduum, cùm vehementer expeterem, per vtriusque rationes consequi non licuit. nunc, siue casus, siue nostra voluntas ita tulit, vt ego Romæ, tu Sermonetæ viueres: lætor plurimum hac locorum propinquitate, & spero futurū, vt maiores mutuæ beneuolentiæ fructus, si minus præsentes, litteris saltem cōsequamur. ego tibi omnia, quæ potero, diligenter officia præstabo, memoriam quidem, & beneuolentiam, vt debeo, singularem. De tuo statu, audierā antea sæpè à Laurentio Gambara, proximis autem diebus à familiari tuo, iuuene suauissimis moribus ornato, cognoui ea, quæ mihi lætitiam attulerūt incredibilem: valere te gratia, & auctoritate apud Sermonetanū Cardinalem omni laude cumulatum, eiúsque fratrem, Bonifacium, Principem, maiorum suorū virtute simillimum: in Auditoris munere nunquam te à iure, & æquitate discedere, consequi tamen humanitate, & ingenij præstantia, vt summis, & infimis charus æquè, iucundúsque sis: filiolum te habere indole optima, quem patris domestica virtus ad verùm decus excitabit. Hæc de te, vt optabam, quæ spero fore perpetua: de me, præterea, quæ ab aliis accepisti, nihil ferè habeo, quod significem. valeo satis commodè: filius discit apud me diligenter: nec pœnitet, quantum proficiat, viuimus, mediocri fortuna cōtenti. Vale, & clarissimo Principi, cuius ego parentē, cùm viueret, auum autem pater meus omni obseruantia coluit, salutem plurimam, officiosè manum osculatus, meis verbis dices. Romæ, VI. Id. Nouemb. M. D. LXI.

ANDREÆ SILVIO
Venetias.

VIx credas, mi Silui, quàm sæpè in magnis occupationibus tangar desiderio tui. non enim tuæ suauitatis,

non ingenij, non etiam pudoris ingenui, quo delector in primis, exemplum facile reperio. moueor etiam promisso illo tuo interpretationis Horatianæ, de qua te absentem interdum admonere possum, præsentem quotidie appellarem, ac penè conuicio exigerem. quis enim, qui de poëtis modò iudicare aliquid possit, vni inter latinos omnes Horatio, vel acumine ingenij, vel sententiarum grauitate, palmam non tribuit? quis igitur non magnoperè tuarum lucubrationum cupiditate capiatur? dixeras, velle te omnia, quæ ille à Græcis plurima transtulit, vt suam poësim, tanquam auro purpuram, illustraret, diligenter colligere, oculisque omnium, vt imitandi, ratio pateat, subiicere. totum opus erit egregium: sed hanc maximè partem, in qua non admodum aliorum elaborauit industria, à te homines eruditi vehementer exspectant, & augetur exspectatio sermonibus meis. Quare velim, si quid ego apud te sum, vel potius, si tibi ipse charus es, ad vrbem te cõferas ineunte vere, nusquam certiora aut maiora bonis artibus proposita sunt præmia. aliis in locis, tanquam peregrina, procul adspicitur virtus: hic statim colitur, vt domestica complexu excipitur, fouetur sinu. quis autem ipse sibi tam iniquus esse velit, vt, vbi aliquẽ possit, atq; adeò maximum suorum laborum, & vigiliarum fructum ferre, ibi nõ & sedem ponere, & perpetuam vitam ducere, animum inducat? exempla ne quæras: vndique enim suppetunt. Hæc tantum scripsi raptim, in magnis temporis angustiis, vt intelligeres, me esse memorem amicitiæ nostræ, &, cùm assiduis distinear curis, de tuis tamen commodis, & ornamentis cogitare. Vale. Romæ, Idibus Nouemb. M. D. L X I.

IOANNI BAPTISTÆ TITIO Florentiam.

CVm, quid ageres, ignorarem, nec iam, vt ingenuè fatear, tui desiderium satis ferrem: quippe tua mihi suauitas, tuum ingenium, tuæ litteræ sæpè occurrunt: amore sum impulsus, vt hæc in magnis occupationibus ad te scriberem. Et, vt ordiar à rebus Romanis, id primùm cognosce, tranquilla hic esse omnia, nihil turbulenti, nihil aduersi. ciuitas quotidie magis hoc Pontifice reuiuiscit. ita non modò ipse excellit iustitia, pietate, beneficentia, verùm etiam

etiam suos omnes, egregiè illos quidem ad virtutem indolis, veruntamen suo etiam exemplo, quales esse debent, tales præstat. quod in magna potestate, rerúmque copia quam non facile contingat, vtinam veteribus tantùm, non etiam recentibus exemplis cognitum haberemus. Multis locis ædificatur strenuè. nam Pontifex, vt præstanti animo est, antiquæ illius Romæ speciem eximiam, & formam cogitatione, ac mente complexus, excitari præclara monumenta, vias restitui veteres, nouas muniri, aquas etiam à longinquis fontibus impensa maxima in vrbē duci iubet. quæ cùm erunt absoluta, nihil adspectu pulchrius, nihil magnificentius, aut etiam commodius esse poterit. Ego, quamquàm tum aliis rebus, tum officio salutādi molestissimo quotidie ferè distineor, iucundè tamen satis vno: si modò homini, sciētiæ cupido, sine librorum vsu, quo careo perinuitus, iucundi quidquam esse potest. Præla nostra, comparatis iam ferè omnibus rebus, quæ ad imprimēdum pertinent, propediem in officio erunt, & à Cypriani epistolis, quod felix, faustúmq; sit, initium fiet. De tuo statu exspectabam omninò aliquid ex litteris tuis: idque postulare videbatur amicitia nostra: sed, cùm ea spes me fefellerit, nolui committere, vt vicissim ipse officium meum desiderare posses. Vale, & salue à filio meo, cui raptim hæc mane dictaui, cum in Vaticanum, negotij caussa, properarem. Romæ, Nonis Decemb. M. D. LXI.

IOANNI TVRRITIANO
Sermonetam.

IN magna iucunditate, quam tua mihi attulit epistola, molestię nonnihil, ac doloris aspersit illa pars, in qua, Bonifacij Caietani nomine, Principis egregij, cuius caussa velle me omnia atque etiam debere confiteor, accuratè petis, vt ad eius filium liberalibus excolendum disciplinis conferam studium, & industriam meam. quod idem antea cùm & sæpè, & vehementer peterent Cardinales aliquot, optimè de me meriti, inuitus equidem, tamen pernegaui: neque verò ob eam caussam, quia, priuatim docere, præsertim in vrbe Roma, dignitatem non habere, arbitrātur multi: quod mihi quidem videtur secus: quod enim scire honestum est, id cur docere turpe sit, nō intelligo: sed

multò magis, quia publici muneris cura, libenter à me pro communi vtilitate suscepta, vacui sanè tēporis minimum relinquit: & id ipsum, quod relinquitur, iure quodam suo sibi postulāt, atque exigunt studia mea. quanquàm ab his me sæpè vel salutandi necessitas, vel amicorum auellit interpellatio. ita traducuntur dies. honestè inquies. fateor. addo etiā, satis iucundè. non enim me μισάνθρωπον quendam, abhorrentem à consuetudine hominum, & humanitatis expertem, natura finxit. verūtamen, cum illa, tibi non ignota, studiorum nostrorū suauitate voluptatem nullam comparo. quòd si nobilissimi adolescentis conformandum optimis artibus ingeniū susciperem, valdè mihi cogitandum esset, quid patri eius, & patruo, quid etiā aui memoriæ, quem colui studiosissimè, quid familiæ claritati deberem. sæpè mihi occurreret mea fides, & suscepti ratio muneris, & hominū quoque opinio, cui seruiendum esse non ignoras. quæ profectò vel singula tanti sunt, vt maximam à me diligentiā flagitare videantur: cùm in hac tot rerum occupatione tantā ne mediocrem quidē præstare possim. Filius meus, cui te benè ominari gaudeo, mea voce iam, quotidie ferè aures eius antea personabāt, in discendo non vtitur, sic enim in vtraq; versatur lingua, vt suo iam studio potius, quàm nostra proficiat industria. Quare velim eo te esse loco fingas, quo ego sum: &, si nec officij me putas ignarum esse, nec obstare, quo minus officio satisfaciā voluntatem vides, tribuas hoc amicitiæ nostræ, & æquitati tuæ, vt caussam meam apud optimum Principem diligēter agas, eique de meo sensu, & studio ita fidem facias nihil vt sibi tam esse deditū sentiat, quàm operam omnē meam, atque curā, nec malle me quidquam, quàm eius, cùm possim, obsequi voluntati, &, cùm nō possim, vehemēter angi. hoc tu cura, & perfice, si me graui sanè sollicitudinis onere leuatum vis. facile, vt opinor, vel humanitas illius, vel ratio ipsa, quod cupimus, impetrabit. idque à te, ne videar humanitati tuæ diffidere, pluribus verbis petere nō debeo. Vale. Romæ. XVI. Kalend. Ianu. M. D. LXI.

COLÆ ANTONIO CARACciolo Marchioni Vici Neapolim.

AVum tuum, Marchionem Vici, virum omni laude cumulatum, vita excessisse, amicorum litteræ significant.

cant. quo equidem nuncio, primùm vehemẽter sum commotus, cùm mihi veniret in mentem doloris tui, quem ex illius interitu, conspectu erepto charissimi hominis, & fructu amisso maximarum virtutum, quibus in vita excelluit, iure suscepisti: deinde, vt me collegi, occurrebat multa, quamobrem animus meus à mœrore abductus non mediocri solatio conquiesceret. Quid enim est in hac vita exoptandum? vita ipsa; dixerit aliquis. num quid præterea? virtus, & bona existimatio, sine quibus ipsum, viuere, sapientibus iucundum non est; amplæ fortunæ, quas Peripatetici non neglexerunt; amicitiæ, quorum vsus in secundis rebus delectationem, in aduersis vtilitatem semper, interdum etiam salutem affert. At hæc auo tuo, diuino quodam munere, omnia contigerunt: qui & ad vltimam ferè senectutem vitam perduxit, & sempiternam laudem, militari sciẽtia, ac fortitudine partam, posteris reliquit. opibus autem non abundauit solùm; verùm etiam optimè vsus est, amicitias & clientelas, officiis, & liberalitate quæsitas, coluit diligentissimè. Quæ cùm ita sint, non tibi dolendum est eius interitu, quem sciebas natum esse mortalem, sed lætandum potius, quod ita vixerit, vt minimùm ei mors, quæ multorum hominũ cum corporibus extinguit, adimere posse videretur. viuet enim auus tuus, viuet, inquam, in hominum memoria, quàm diu probitati, consilio, virtuti locus erit. atque ille quidem lætari vehementer solebat, cùm te nepotem suum, omni decore florentem, hæredem sibi futurum cerneret, non earum modò rerum, quæ fortunæ bona dicuntur; sed etiam virtutis, ac sapientiæ, quæ neque à fortuna dantur, nec eripiũtur vnquàm. itaque debes eniti, & curare, quod te iam egregiè præstare audio, vt eius in te virtutes agnoscantur, &, quam veræ gloriæ viam iam ingressus es, per eam celeri cursu eodem pergas. sic enim breui ad ea, quibus iam, bonis omnibus mirificè fauentibus, ac lætantibus, appropinquas, imortalitatis præmia peruenies. me quidem perpetuò præconem laudum tuarum, si quid mea vox valeret, fore pollicerer: studio tamen, & conatu, si minus re ipsa licebit, fortasse consequar, vt, quæ mea sit erga te obseruantia, quæ de tuis virtutibus opinio, quæ sua simul in me merita, homines intelligant. Vale. Romæ, Pridie Kalend. Mart. M. D. L X X I.

IO. ANTONIO SERONI Neapolim.

ETsi non dubito, quin tu pro tua prudentia, quibus assiduè distinear curis, & quæ negotiorum onera sustineam, præclarè intelligas: tamen peccasse mihi videor, nec à me ipso veniam facile impetro, qui, acceptis litteris tuis, humanitate simul, & ingenio conditis, respondendi officium ad hanc vsque diem protulerim. hac enim me esse mente, velim existimes, vt nihil aut à fortuna consequi, aut ab industria possim, quod tui similium amicitiis anteponendum putem. itaque, nullius mihi non modò culpæ, sed nec erroris conscius, magno tamen in dolore versor. appellasti me prior suauissimis litteris, ornasti laudibus: amoris nulla significatio est, qua vacauerit epistola tua. quibus in rebus gratiæ referendæ facultatem non habeo: studio tamen, & memoria benignitatis tuæ, partes meas facile tuebor. quamquam, quod ad laudes attinet, quas in me plena manu congesisti: vix possum constituere, lætitiæ ne plus, an molestiæ mihi attulerit iudicium de me tuum. nemo fere amat, nisi de quo bene existimat: cur igitur, à quo amari vehemẽter cupio, ei me talem videri, qualis nunc quidem certè non sum, atque vtinã aliquando esse possim, non vehementer gaudeam? rursus, cùm ad me ipsum cogitationem cõuerto, meíque vires ingenij cum opinione tua confero, statim illustrat veritatẽ ratio, errorémque mihi tuum cum pudore meo, atque etiã, vt verè dicam, non mediocri cum dolore patefacit. quamquàm, cur ego errare te credam, qui studio, & doctrina iampridem es assecutus, vt minimè omniũ in hoc genere falli possis? nec seruire auribus certè vis homo ingenuis disciplinis eruditus. quid ergo est? Socratẽ videlicet imitaris, & ironia te delectat. nam, quod tua bona minuis, nostra verò, si qua sunt, auges, amo equidem in altero modestiam tuam, in altero humanitatem: verùm hoc scito, & patere æquo animo, me de te ipso contra te sentire, persuasum iam elegantia, & subtilitate litterarum tuarum: quas qui legerit, quàm longè per eloquentiæ viam processeris, intelliget. Ac me autem, vtinam sententiam tuam scripta mea non refellant: quibus vt ingenium non defuerit, quod tu existimas, ego aliter statuo, diligentia certè, quæ subleuare ingenium potuit, in magnis

occupat

occupationibus, & valetudinis infirmitate ſemper defuit. Quare omitte,quæſo,ironiam iſtã, & æqua lance vtrumque noſtrum perpende. ita fiet,vt, quæ in me ornamenta contuliſti,maximam eorum partem in te transferas.Ego enim,ſi quis voluntatẽ, vel ſi etiam induſtriam in me laudet,facile patiar:cætera non agnoſcã.te verò, quamquàm antea eruditiſſimi, & in primis acuti iuuenis, Io. Vincentij Pinelli teſtimonio magnoperè credebam, tamẽ ex vna tua epiſtola, tanquam ab vngue leonem, planè totum cognoui,itaque, cùm tibi de iſta præſtantis ingenij facultate, doctrinæque copia plurimùm gratulor: tum verò, vt tua bona noris,id eſt, vt aliquid litteris mãdes, quod omnis poſteritas in manibus habeat, pro inſtituta inter nos amicitia non hortor ſolùm,verùm etiam rogo. Quod reliquum eſt, licet inter bonos haud valdè neceſſariam officij promiſſionem exiſtimem, præſertim in ea neceſſitudine,quam ſtudiorum ſimilitudo peperit:omnia tamen,quę præſtare poſſum,quæ ſumma eſſe cuperem,ſed ea tamen, quæcunque ſunt, in omnibus tuis rebus, minimis, maximis,æquè tibi polliceor, ac ſi iampridem amare cœpiſſemus inter nos.hoc enim, & aliis frui priuilegiis decet eas amicitias, quæ à ſtudio virtutis emanant. Vale. Romæ. Kal.Mart. M.D.LXII.

NICASIO CASLETANO Patauium.

PAtauium te veniſſe, quæ ſemper vrbs officina quædam eſt habita doctrinæ,lætor equidem communium ſtudiorum cauſſa plurimum. cerno enim iam animo, vbi tu philoſophiam cùm eloquentia coniunxeris, quantum ornamenti litteris noſtris, quantum ſplendoris accedet: ſed mecum actum eſt incommodius, qui, quò tempore nobis, vnius diei tantum interuallo diſiunctis, præſentes amicitiæ noſtræ fructus nullo negotio capere licuiſſet, quo mihi optatius,aut iucundius eſſe nihil potuit,tunc ab eſſe à te cogar,& omnem ſuauitatis, delectationiſque noſtræ ſpem in mutuo litterarũ officio reponere.crede mihi, hac ego cura vehementer angor,quippe, cuius imaginem humanitatis,ingenij, eloquentiæ iampridem vidi in epiſtolis tuis,ac ſæpè ſum animo contemplatus,ea ſi propius

adſpicerem, qua lætitia, qua voluptate perfunderer? valeant, ſi qui aut opes, aut honorum inſignia, vel illuſtrium virorum ambitioſas ſalutationes tanti æſtimant, vt hæc bonis, iucundis, ſapiētibus, id eſt, tui quàm ſimillimis amicis anteponāt. Accedit ex occupationibus moleſtia, quibus impedior, quo minus tecum per litteras quàm ſæpiſſimè colloquar. quod ob eam quoque cauſſam ad te ſcribo, ne mihi vitio vertas, néue obliuione, aut negligentia mea potius, quàm negotiorum multitudine factum ſuſpiceris, quod paulò ſerius fortaſſe, quàm exſpectabas, epiſtolæ tuæ reſponderim. nulla enim re magis, quàm deſerti officij memoria, crucior. nec tamen ab amicis plus, quàm commodum eorū, aut etiam voluntas ferat, vnquàm poſtulo. itaque amicum noſtrū cur excuſares de infrequentia litterarum, cauſſa nihil fuit. quiduis enim mihi potius perſuadere patiar, quàm ei me abſenti effluxiſſe ex animo, quem ego præſentem quibus coluerim officiis, quęque ad eius laudem ſtudia contulerim, optimus ipſe teſtis eſt. At ſcribit per quàm rarò. Fortaſſe aulicę vitæ conſuetudo ita fert. fortaſſe etiam, cùm velit, per negotia, non licet, vel priuata, vel publica: aut ſi licet, noſtrā amicitiam, quæ ſatis per ſe firma eſt, non modò litteris, ſed nec vllo prorſus officio putat eſſe fulciendam. qua ego quoque in ſententia ſum. & tamen ita me comparaui iam pridem, ſi quid ab amicis præter meam exſpectationem omittitur, id ne accipiam durius, & malim omnia mitiorem in partem interpretari, quàm committere, vt ſanctiſſima neceſſitudinū iura ſuſpicio, plerumq; falſa, violare poſſit. Atq; hæc ipſa, niſi graue eſt, ad eum perſcribas velim: & hoc addas, me, cùm primùm Romam veni, de meo ſtatu litteras ad eum dediſſe: quas à communibus amicis fideli, & certò tabellario commiſſas, periiſſe non arbitror, ab eo tempore noui nihil in meis rebus cōtigiſſe, niſi hoc nouum videtur, mihi cum hoc cælo, cuiùs multi grauitatē nō ferūt, adhuc quidem optimè conuenire. quod ei fore iucundiſſimū, certò ſcio. Tibi ad Carolum Sigonium, & Michaëlem Sophianum, præſtantes viros, mihíque & ſtudiis, & amore coniunctiſſimos, cur litteris opus eſſe commendaticiis exiſtimem? quaſi non eorum vterque vt doctrina, ſic etiā humanitate excellat. & profectò iam tibi ad eorum amicitiam, qua vir bonus & ſtudioſus nemo excluditur, aditum aperuit,

aperuit,nullo intercessore,virtus tua,illíque te cognitum diligunt,tuáque in primis consuetudine delectantur. qua ego interdum cogitatione ita fruor, vt hac etiam specie falli me sinam,quasi ipse vestris deambulationibus,& sermonibus intersim.Ego hic, nisi me noctes aliquãtũ adiuuissent, caruissem prorsus litterulis nostris,quarũ suauitate pascor.nunc, æquato iam noctibus dierũ spatio, vereor,ne non otij quantum vellem relinquatur. Tu quàm libenter Patauij sis,quámq; diu te futurũ putes, quo vtaris in philosophia doctore, (nam Genuam, omniũ facile principẽ,rariore iã dẽtiũ ordine minus explanatè loqui aiebãt) hæc si ad me scripseris,& simul,de singulis publicè interpretantibus quid sentias, duplicem fructum capiam,& quod ea,quæ scire aueo,cognoscam, & quod ex litteris tuis,in quibus vernaculũ illum Romani sermonis lepôrem,& planè Ciceronianam elegantiam mihi videor agnoscere. Vale.Romæ,IIII.Id.Mart.M.D.LXXI.

HORATIO CARDANETO Perusium.

DE virtute rectè sentis, ea cõiungit absentes,& in eos, quos nunquàm vidimus,amorem cõciliat. quod autem,vt me, quasi aliqua virtute præditum, diligeres, adductum te significas:amplector voluntatẽ tuam:de amoris caussa non disputo.sit ita, vt existimas,vel potius, existimes quod lubet. nam ego me tibi, qui sim, nunquam aperiam.ne de amore in me tuo,quem video esse nõ vulgarem,aliquid atque adeò multum detrahatur. Ego, primùm quòd honorificè de me sẽtias,deinde quod id,ipsum elegantissima mihi declarandum epistola putaueris, tantum debeo, quantũ intelligo persolui à me vix posse.nã, etsi nullum à me officium,aut studium, quod ad tuam laudem, aut rem pertineat, desiderari à me patiar: tamen, quod tu me prior tua spõte ad iungendam inter nos amicitiam prouocaueris; par pari referre, vel si omnia tua caussa præstem,nunquàm videbor. Quid,quod ista humanitas,qua me tibi deuinxisti plurimum,ingenij, eloquentiæ, doctrinæque laudẽ cumulatur? quæ facilè apparent in litteris tuis.itaque dedi statim eas legendas filio meo: vt exemplo tuo commoueretur, & quasi tua per vestigia

ad eandem gloriam contenderet. Tibi autem vehementer gratulor, quod tam præclaram latinè scribendi facultatem sis adeptus, proprio tu quidem naturæ munere. verùm, nisi accessisset Grifoli mei, viri doctissimi, atque integerrimi, egregia disciplina, & ad disciplinam studium, & industria tua, nũquàm is fuisses, cui possent inuidere multi, similes esse paucissimi. Roma discessisse Ioannem Baptistam Titium, probum iuuenem, & in primis eruditum, antea magnoperè dolebam, nunc eò minus angor, quod vos vnà esse, & colloqui de studiis communibus, ex litteris tuis intellexi: ex quo, non dubito, quin fructus ad vtrumque, vt in litteris vterque excellit, maximi perueniant. Salutem ei meo nomine; si modò adhuc istic est, dices: sin discessit, quod tua caussa nolim, litteris adscribes. Vale. Romæ, XI. Kalend. Quinctil. M.D.LXII.

CHRISTOPHORO SAXO
Perusium.

HOratium Cardauetum, licet ignotum mihi de facie, tamen ob eius excellentem doctrinam, & eloquentiam, vehementer diligo. is mihi disertissima epistola non vulgarem virtutis tuæ significationem dedit: cuius testimonio commotus, vel si tua scripta nunquàm legissem, nihilque ex aliorum sermone de tuis optimis institutis, ac studiis cognouissem, tamen ita statuerem, te mihi non modò amandum, verùm etiam, quantum in me esset, ornandum: si modò ornamenta desiderat virtus tua, quæ te ipsum iam pridem, istámque ciuitatem illustrat. Sed, mihi crede, vberius nemo de te, aut honorificentius loquitur, nemo mihi pluris est, quàm Rhetor tuus: cuius facultate, & copia facilè sum adductus, vt comparẽ te maximis viris, tuáque caussa, quæ possum, quæque etiam nõ possum, cupiam. quod si credideris, iure à te fieri senties, quòd nũc si facis, tua sponte, non meo merito, facis, vt me diligas, & exspectabis à me eadẽ, quæ à familiarissimis tuis: quorum, pro tua probitate, & eruditione summa, numerum audio esse quam maximum. Tuis oculis restitui cupio, quod vel assiduus librorũ vsus, vel ætas iam ipsa, ad omnem corporis infirmitatem procliuior, ademit. tu tamen, quando animo, ac mente vides ea, quæ simul cum oculis

amitti

amitti nō possunt,fruere cogitationibus tuis,& forti animo feras hoc quidquid est incommodi.malum enim, aut calamitatem,quo tu vocabulo vsus es, nunquàm vocabo id quod à culpa seiunctum esse crediderim.Vale.Romæ.

FRANCISCO SEVERO Ferrariam.

CVm tuas litteras legere cœpissem, in quibus mihi amantissimè, quod ad vrbem migrauerim, gratulabaris, primùm accusaui tabellariorum incuriam, qui eas tam serò pertulissent: deinde, cùm ad clausulam legendo peruenissē,liberaui culpa tabellarios, de te cœpi queręre, quod etiam nunc quæro,quid cōsilij tui fuerit,vt,qui primis diebus,aut etiam primis mensibus aduētus mei nullam omninò lætitiæ tuæ significationem dedisses, idem post annum denique, & eò amplius, omissum antea consilium gratulandi repetendum putaueris,neque enim hāc afferre caussam potes, quod eo tempore minus commodę se haberent Romanæ res, nunc autem in eo statu sint, vt gratulatione dignæ videantur. nam contrà, quæ tunc tranquilla satis erant, nunc turbulenta multi putant:ego tamen,vt opto,sic etiam auguror, & spero:fretus infinita summi Dei clementia,& consiliis optimis Pij IIII. Pontificis,qui, publicæ quieti vt consulat, nullam ipse quietis partem capit, omnésque suas curas intentissimo semper animo tum in Ecclesiæ dignitate, tum in communi salute defigit. At metuebas,ne cæli nobis, præsertim grauioris,obesset insolentia. Esto: tamen hunc dissimulare metum decuit:& ego,amicissimo homine gratulāte, bonum omen libenter accepissem. Mores hominū fortasse,& consuetudo aulica, & hæc propè quotidiana salutādi necessitas occurrebat: me contrà,otij cupidum, huius ignarum ambitiosæ obseruantiæ, quam hic veteres incolæ humanitatē, nos inquilini fucum appellamus, vix putabas hæc probare posse, nedum imitari velle. quod si ita est, paulisper,mi Seuere, tuam in me beneuolentiā possum requirere.partes enim videris eas abiecisse, quas tibi imposuerat amicitia nostra. tuum erat, idque sanè ego exspectabam,vel præceptis erudire me, ad hanc disciplinam aptis, vel,si tibi quoque hoc artificij genus incognitum est,hortari

tari saltem, vt Romana studia ne contemnerem, habendamque loci, ac temporis, quod etiam sapientes probauerunt, rationem putarem. Hæc ego, à te omissa, si essem in exigendis officiis paulò seuerior, et si id pateretur amor in te meus, iure fortasse expostularem. Sed nihil est tanti: & cupio mihi persuaderi quiduis potius, quàm, quo ipse animo erga te sum, eodem te erga me non esse. ac vide, quam non iniquè tecum agam, atque adeò, quanto æquior in te sim, quàm in me ipsum. ego, si quid in hac scribendi tarditate peccatum est, sæpè id vtrique nostrum pariter adscribo, interdum etiam aduerto à te culpam, & in me totam transfero. nam, si tu hoc dixeris, non abiecisse te officium scribendi, sed ignoratione rerum mearũ distulisse, exspectantem quotidie, vt aliquid ex meo statu non ex humanissimi, optimíque viri, Pauli Sacrati sermone, sed ex meis litteris cognosceres: quidquid enim scripsissem, ad id tuas litteras accommodaturum fuisse: hoc, inquam, si dixeris, in tuto tua caussa est: neque solum excusationem tuam agnoscere cogar, & probare, verùm etiam, quod contrà afferam ad amouendam à me culpam, fortasse non reperiam. itaque absit omnis querela: &, si quid offensum in hoc genere à nobis est, vicissim alter alteri largiamur. vetus amor, ac summus, quo tu me, vt opinor, ego certè complexus te sum, numerari inter nos, aut perpendi officia non sinit. quod si fructum requireret amicitia nostra, quis esset vberior conscientia mutuæ voluntatis? sed profectò non requirit, ipsáque sibi fructus est, seq; ipsam alit, ac sustinet. atque equidem recordatione ipsa amicorum meorum ita pascor, vt in secundis rebus nihil iucundius, in aduersis hoc sæpè maximum solatium inuenerim. Honores autem illi, quos tu sperari à me vis, in quo aduersantur multa, modicè me capiunt. quid enim habent, quo melior fiam? quod curandum est vnum. aut, si hoc non habent, cur expetendi? cur igitur hac specie falli me patiar, aciémque mentis, homini à Deo datam, vt à malis bona distinguantur, inani splendore præstingui? illud optemus potius, vt honesti pulchritudinem, nulla interiecta rerum humanarum nube, contemplari liceat. quod si assequemur, contemnemus ea, quæ cæteri mirantur, & in priuata vita, minimo contenti, regum fortunam adæquabimus. Romæ, VI. Id. Octob. M. D. LXII.

MARIO

MARIO NIZOLIO
Parmam.

DVm aliquid ad te ſcribere quotidie cogito, & tamen diem è die exſpecto, ſpe vacui temporis, non modò vt commodius, ſed etiã vt vberius poſſem ſcribere, fecit, vt anteuerteres, humanitas illa tua, quam ego cõiunctam pari doctrina, in amore, & in ore ſemper habui. ac mihi quidem ſiue ratio ipſa, ſiue amor in te meus facile perſuadet, vt præreptum abs te officij priorem locum non ſolùm æquo animo feram, verum etiam gaudeam. quid enim mihi aut eſt, aut eſſe debet optabilius, atque iucundius, quàm, à quo maximè omnium diligi cupio, eum dare operam, vt id me eſſe cõſecutũ intelligat? Quod autem eorum librorum, in quibus & figurarum, & argumentandi, ampli. cándique varia genera complecteris, quaſi ſpecimen quoddam ad me mittendum putaſti: ſiue tu id feceris, vt obſequerere ſtudio meo, cùm id me valdè cupere intelligeres, ſiue, vt eliceres iudicium meũ, quod me velle tua cauſſa multum, poſſe aliquid fortaſſe, hac quidem in re, animũ induxiſſes, vtroq; nomine eſt ſanè, cur te amem ac tibi debeam plurimum, nec deeſſe patiar, qualecunque eſt, voluntati tuæ iudicium meũ. Ego enim, vt verè dicam, iſtam excellentem ad benè de litteris merendum animi tui propenſionem ita probo, vt efferam laudibus: agere autem hæc te ſimul omnia, & implicari tot rebus eodem tempore, quas curare ſingulas, & conficere permagnum eſt, æquè probare non poſſum. Nec me fugit, argumentandi, amplificandique ratio, præſertim à te tradita, quem afferre fructum poſſit: ſed figurarum via, natura obſcurior, præceptis ad hanc diem minus cognita, vſu certè parùm trita, poſcere primò loco videtur lumen aliquod doctrinæ tuæ, vt ad exoptatã omnibus eloquentiæ laudem certum iter aliquando vnius induſtria patefaciat. duo reliqua mox: ſunt enim præclara, planéque ſtudio tuo digna: interim, hoc vnum ſi ages, primum tibi ipſi laborem valdè minues, ſine vlla tamen imminutione laudis tuæ: deinde communis deſiderij exſpectationem, ex inueterata iam tuæ virtutis opinione ortam, explebis aliquanto maturius. quàm multi enim ſint, qui hæc Latinæ orationis lumina nondum viderint, ac ne eſſe quidem vlla ſuſpicentur,

tur,quàm pauci verò,qui,cùm ea videant,imitandi tamen viam, & rationem ignorent, ſcis ipſe omnium optimè, & iudicaſti iam ab illo tempore,cùm te hac ipſa de re confecturum eſſe artem quandam, eámq; illuſtraturum vnius Ciceronis exemplis profeſſus es. nimium diu debes, mi Nizoli,qđ olim petentibus à te tribus familiariſſimis tuis, tuæque gloriæ cupidiſſimis,Petro Bunello,Paulo Magnulo,mihi tunc adoleſcentulo,ſæpè promiſiſti.nec tamen vrgere te audeo,hominem ætate infirmum, oculis nō benè vtentem, publico etiam docendi munere diſtrictum: ſed meam ſentētiam de re dicendam putaui:in quo habui rationem in primis valetudinis tuæ;veritus, ne, cū mula ſenex admodū ſuſceperis,omnia perferre vix poſſis:de tempore autem,et ſi iam indicaui nō tā, quid ego, quàm quid omnes cuperent, tamē ipſe moderaberis ex prudētia tua, & eo quidē animo,vt,in magna expectatione nos quoque de tuo commodo vehementer laborare, tibi perſuadeas. Equidem, ſi me audis, etiam illud ſuaſerim, ne ad figuras oratorū ſimilia aggregares poëtarū loca. quorſum enim? cùm ab vno Cicerone omnis vbertas, & quaſi ſilua tum rerum,tum verborum ſumi poſſit, quod ſi poëtis prodeſſe vis,hoc quoq; ſeparatim fiat: benè locabitur induſtria: nec ego aſpernor ea ſtudia,quæ colui adoleſcens, & quorum ope fateor me ad aliquam oratorij numeri ſcientiam facile perueniſſe: nunc elabores velim & hanc vnam, & ſimplicem,omnium,vt ego ſentio,maximam, ac difficillimam eloquētiæ partem.quo in genere, ſiue tu verborum, ſiue ſententiarum ornamenta quæras, non video,cur vno Cicerone contentus eſſe non poſſis. mihi quidem, cùm immenſas eius opes intentis oculis contemplor,egere interdum ipſa penè Græcia videtur: certè de noſtris, qui ad eandem laudem adſpirare potuerit, neque fuiſſe antea, neque fore quenquam puto. Dixi,quid ſentirem,ingenuè pro mea conſuetudine, libenter pro amore in te veterrimo atque veriſſimo.tu quid ſtatuas, vtrum inſtituta commutes,an,vt cœpiſti pergas,pro tua ſingulari ſapientia iudicabis.Commentarios meos in epiſtolas Ciceronis,quæ Familiares vocantur, cùm à te exſpectari video, augeri mihi animos ad ſcribendum ſentio:&, quanquàm tu non inſtes, admoneri tamen videor, vt abſoluam. ſed hoc nec ſine otio fieri poteſt, &, Romæ otium optare,eius eſt,qui

Romam

Romam ipsam ignoret.aut,qui,quod accidat vniuersis, in eo sibi præcipuam condirionem sperare solus audeat.Sed, quia cessamus inuiti,& quia,quod fuit in opere difficilius, id transactum iam est : enitemur, vt reliqua diu non desiderentur. angustiæ temporis obstabunt : at detrahere aliquid somno , & conferre ad elucubrandum licebit. turpe enim nobis est , qui versamur in artium nobilissimarum studiis , antelucana vinci leuiorum opificum industria, præsertim cùm illi nihil, præter ea, quæ corpori seruiunt, & vetustate corrumpuntur , nos animi fructum cum nominis immortalitate quæramus. Vale. Romæ, IIII. Kalend.Decemb M.D.LXII.

ANDREÆ GOSTINIO Cracouiam.

RECte coniecisti , obrui me planè negotiorum fluctibus. nàm, qui antea, cùm essem Venetiis, vel infimi ordinis hominibus respõdere ad me scribẽtibus consuessem,scilicet Andreæ Gostinio,doctissimo,& eloquentissimo viro,summa apud principes auctoritate, & gratia,humanissimè scribenti , nihil rescriberem. tum verò me hominem non esse,miniméque dignum iis litt. ris putarem, quibus ab ineunte ætate ta meum studium dedi , nihil vt antiquius habuerim,nihil omninò duxerim præstãtius.Feci tamen in summis occupationibus,vt orationẽ tuam legerẽ : de qua sic statuo,scriptã esse grauiter,& ornatè, sic, vt ex ista prouincia, quæ nũc egregiis floret ingeniis, tibi comparem paucos,anteponam neminem.quo sinè nomine vehementer tibi gratulor,& liberalibus disciplinis,quibus ab ista eloquentia quantum ornamenti possit accedere,mente iam prospicio. Perge,mi Gostini,per eam viã, quæ te ad immortalẽ gloriam ducit.nihil optabilius sapienti , quàm ea quærere, quæ vulgus contemnit, eos vitæ terminos,quos natura præscripsit, virtute proferre.quod tu potes,& velle debes, &, vt velis ego te, amicitiæ caussa,nuper inter nos institutæ,nõ solùm moneo,verùm etiã rogo.De migratione nostra video te ex aliorũ litteris cognouisse:nũc ex meis hoc scito amplius, cùm hic & beneuolentia,& cõsuetudine fruar, nec mihi quidquã in mentem venerit optare , ac petere , quod à summo Pontifice

Pio IIII. non facilè ſim conſecutus, angi me tamen, quod ſtudiis noſtris quorum quæ ſit ſuauitas, ipſe optimè noſti, ita diuellar, vt ex iis, quæ pro communi vtilitate non pauca eram exorſus, pertexere nihil liceat. quam iacturam fortaſſe re minimam, tamen, vt ad iuuandas bonas artes animi mei propenſio eſt, fero moleſtiſſimè. Quocirca tibi iam, tuíque ſimilibus, qui mihi voluntate pares, doctrina, & otio præſtant, cogor tradere vigiliam meam: idque facio libentiſſimè, qui publici commodi rationem ipſam per ſe, non cum mea laude coniunctam, plurimi ſemper fecerim. Ego tibi, ſi quid operæ nauare poſſum, id totum pollicior, ac defero. ſeruiam libentiſſime, quantum in me erit, voluntati, commodíſque tuis. Vale & Petrum Miſcouium, Andream Patricium, ſingulares viros, quibus fortaſſe excidimus, intermiſſo litterarum officio, rogo te, meis verbis diligenter ſaluta. Romæ.

FRANCISCO MORANDO Veronam.

EX omnibus officiis, quæ in me plurima contuliſti, quæ cogitare ſæpe ſoleo, nullum mihi ſcito pluris eſſe, quam quod operam dederis, vt Iulij Iuſti, Comitis omni laude cumulati, amicitiã conſequerer. nam, et ſi antea, teſtimonio adductus tuo, præſtare cum litteris, ingenio, humanitate exiſtimabam: tamẽ vicit opinionem meam illius epiſtola, ſanè ita luculenter ſcripta, vt ad antiquorum eloquẽtiam proximè accedat. non loquor ad gratiam: neque id amicitia noſtra, nec natura mea patitur. huic viro, ſi cum generis nobilitate ſpectatur virtus, quanquam nihil eſt ipſa virtute nobilius, qui præferri poſſit, neminẽ video. itaque illũ in oculis fero, ornare etiam laudibus cogito, & meam obſeruantiam, ſi fieri poterit, apud poſteros teſtatã relinquere. tu, ſi ſpoponderis ei de me, quæcunq; ab homine coniunctiſſimo exſpectari ſolent, gratiſſimum feceris. Naugerius, controuerſia quadam impeditus, tibi vt arbitror, non ignota, ſuam profectionem diſtulit inuitus. nunc nihil obſtat, præter anni tempus, quo minus in viam ſe det. quantum diuino, ſi Pontifex Bononiam ſe conferret, de quo rumor penè raucus factus eſt, itineris comitem ſe præbebit: ſin minus, circiter Kalendas Mertias, remiſſione

missione frigoris, discedet. Orationem tuam licere tibi diutius, quam volueras, limare, ac perpolire, non molestè fero. at obtrectatio laudem minuet: quasi præstare idem, si temporis ad scribendum tantundem daretur, quiuis posset. tu hoc suspicaris: ego secus. nam boni, & rectè intelligentes, ipsam rem æquissimis animis æstimabunt: improbi, & imperiti quid sentiant, laborandum non est. alioqui negotium nobis nunquàm deerit. De rebus meis, hoc vnum, quo lætari possis, accipe: frui me multorum beneuolentia: cætera satis frigent. caussam conferamus in tempora: nam ab hominibus libenter culpam auerto. Pontificis quidem præstantem animum ita variæ, itaque graues distrahunt curæ, vt ignorare multa cogatur, multa etiam delegare aliis, qui præter suum negotium nihil curant. Valet filius, & res Romanas cupidè tractat, quibus libellum suum de Orthographia non mediocriter locupletauit. Vale. Romæ. XII. Kalend. Feb. M. D. LXIII.

IVLIO IVSTO Veronam.

FRanciscus Morandus, vir sanè ita probus, verique cultor, vt neminem vnquam fallat, ita ingenio, doctrina, prudentiáque excellens, vt falli ipse non possit, multa mihi Venetiis, cum vnà iucundissimè viueremus, de tua singulari scientia, integritate, suauitate morum, & eximia quadam ad omnes artes, nobili viro dignas, propensione sæpè prædicare solitus est. credebam facile tali viro affirmanti, téque amabam vehementer, eius testimonio permotus: sed quanto eadem vidi illustrius, atque apertius in litteris tuis, quas ad me quò longiores, eò gratiores proximè misisti, itaque ad priorem illam voluntatem, quam in te antea tantam contuleram, vt ad eam accedere nihil posse videretur, accessio tamen eiusmodi facta est, vt eorum studiis, qui te & summa, & peruetere necessitudine attingunt, facile se æquauerit amor meus. nec verò me afficiunt illa, quæ multis prima sunt, familiæ dignitas, amplæ clientelæ, & earum rerum, quas fortuna suppeditat, copia. neq; omninò hoc de genere nunc disputo. optet, si qui hæc non habent, &, qui habent, honestè fruantur. sed esse quædam haud paulò præstantiora, quæ neque extrinsecus affluant, & semel adscita nunquam remoueantur,

quis, nisi sanæ mentis expers, dubitauit vnquam? quæ tu, cùm illa quoque possideres, à maioribus parta, à præstante viro parente tuo aucta, ita tibi acquirenda existimasti, quasi hæc sola tui iuris, veréque tua propria futura essent, reliqua ad te parum, aut etiam nihil attinerent. macte ista sapientia, istáque virtute. qui enim, subducta rectè viuendi ratione, corpori se minimum, animo debere plurimum sentit: qui ita factus, itáque institutus est, vt imperet iis rebus quibus alij seruiunt; voluptatem nullam amet, ab honesto seiunctam, ipsámque honesti speciem ita contempletur, vt in ea totus hæreat: is vitæ fructum capit, is honorum vocabula contemnit, quíque verus honor sit, & vnde manet, quídque vera nobilitas à fucata distet, solus intelligit. Hæc te olim videre, ac sentire adolescentem, cùm tibi ipse dux esses in rebus egregiis ita strenuus, itáque certus, vt nec ætas illa, quamplurimos in optimo cursu remorari solita, languidiorem faceret. nec æqualium error à proposita gloria deflecteret, iure mirabantur multi: nunc, isto ductum sensu, ista incitatum voluntate, mirabiliter adiuuante natura, fortuna nunquam aduersante, cuius etiam commoda, quibus ad nequitiam abutuntur multi ad virtutis vsum conuertisti, peruenisse ad eam laudem, quò adspirare paucissimis licet, cur miremur? incendi potius imitandi cupiditate, & commoueri exemplo debemus. equidem, à qua hora legi epistolam tuam, qua nescio an quidquam grauius, aut elegantius adhuc viderim, tantum abest, vt assentatus mihi sim ob eas laudes, quas in me pleno modio contulisti, vt etiam, si quam antea de me ipso opinionem susceperam, quæ sanè perexigua fuit, planè omnem deposuerim. quod si, se ipsum nosse, tanti semper fuit, vt inter saluberrima, humanæque vitæ necessaria præcepta hoc præcipuè veteres illi Apollinis oraculo tribuerent: quantum à te habeo beneficium, quas tibi debeo gratias. quod, vt ipse me penitùs inspicerem, ac mihi posthac essem notior, effecisti? neque hoc simplex lucrum est, quod reuocata ad veritatem ratione, cœpi me magis diligere: sed accedit illud, quod acuisti industriam meam, vt conformarem me, quatenus liceret, ad iudicium tuum, &, quibus me laudibus ornãdum putasti, iis aliqua saltem ex parte respõdere possem. quamquam, si tu me, quem ames, dignum iam existimas: cuius premij spe euigilem, aut quid laborem

laborem amplius? vberrimum cepi fructum ſtudiorum meorum:nulla mihi merces amicitia tua præſtantior,nulla charior eſſe poteſt:in ea tantùm pono,quāti virtutem æſtimo, quam certè omnibus rebus antepono. Congreſſum noſtrum ita exopto, vt tibi non concedā:nec tamen ſperare audeo futurum, vt vnà eſſe poſſimus:niſi ſi qualia ſæpè multa contingunt,eiuſmodi aliquid præter ſpem dies afferat, præſertim publicis rebus ita fluctuantibus, vt mutari multa poſſint: vtinam iactura leui: quod equidem ſpero: veruntamen,ſi qua res orbem conuerterit rationum mearum, lenietur incommodum ſpe conſuetudinis tuæ: Morandi quidem noſtri,hominis humaniſſimi,atq; doctiſſimi, conuictu domeſtico, quotidianiſq; ſermonibus non dubito quin perfruar. Vale.Romæ,XII.Kal.Feb.M.D.LXIII.

MARIO CORRADO
Brunduſium.

SI mihi omnia planè hic eſſent ſecundiſſima, quod vtinam aliquando contingat, adhuc quidem aduerſi nihil eſt, quod ad rem domeſticam, & meam, meorúmque valetudinem pertinet: aliquis tamen in ſummo gaudio dolori locus eſſet, quod nec ipſe ad te, vt interdum Venetiis ſolebam, præ occupatione quidquam poſſum ſcribere, & ſimul fructu careo litterarum tuarum ſuauiſſimo:quo nihil ferre moleſtius poſſum, captus elegantia ſermonis tui, eáque maximi erga me amoris ſignificatione, quæ licet minimè neceſſaria ſit, ſi quando tamen in litteris elucet, amanti nihil gratius, nihil iucundius eſt. quanquàm hoc ipſo nomine, quod ad me tam raró ſcribis, cur ego te, mi Mari,non amem magis etiam,quàm ſoleo, ſi modò id fieri poſſit? agnoſco enim modeſtiam tuam: agnoſco humanitatem.nunquàm tu hoc officium, quo abſentes colloquimur,& cogitatione ſaltem cōiungimur, quo quidem vtrique noſtrū nihil optabilius exiſtimo, intermiſſum eſſe patereris,niſi veritus eſſes,ne mihi diligētia tua,curis aſſiduis diſtento, reſcribēdi onus imponeret. quod ſi ita eſt,ceſſare tamen te, qui vacas, prorſus nolim. mihi verò hoc iuris non arrogo,ne nunquam reſcribam:ſed hoc, te permittente,ſumo, vt id commodo meo fiat. negligentia me peccare in hoc genere nō putato.quod ſi memoriæ meæ parum

confides, & diu reſponſum tibi à me deberi patieris, admonebis,cùm videbitur,atque adeò exiges.nunquam mihi in appellando, modo,vt ſoles,Latinè appelles,moleſtus eris:quin etiam gratiam inibis,quod efficies,vt cum aliquo ſoluam lucro, crebro reguſtandis epiſtolis tuis, quas lego libentiſſimè. Vale.

EIDEM, Brunduſium.

NOli, obſecro,ſecus,quàm debes, & quàm te dignum eſt,aut de mea in te voluntate, aut de filij obſeruantia ſuſpicari.etenim te diligimus,ſic planè,vt in iis neceſſariis,quibus cum quotidie, viuimus, quóſque in oculis pro ſummis eorum meritis geſtamus, Marium Corradum, quem nunquam vidimus, numerare ſoleamus. ſi dubitas, teſtes dabo.teſtes dico? cùm vnus inſtar omnium eſſe poſſit.nam Petrus Perpinianus, de cuius probitate, & doctrina non tu ſentis melius,quàm ego, ex multis meis ſermonibus,quo tu apud me loco ſis,quantúmque tibi tribuam, optimè coniecit. de filio autem quid putas? an tenero eius animo perſuaderi quidquam poſſe, quod à meo iudicio, meáque conſuetudine abhorreat? mihi crede: cùm illum egregiis imbui ſtudiis exopto, vt imitari cum laude poſſit domeſticam induſtriam:tum hoc volo in primis,& hoc illi præcipio ſemper, vt amet eos tantum, qui virtute excellant, & quos amari, ac laudari à me ſenſerit.in quo magnam capio voluptatem, quod eum video præceptis meis locum non relinquere, & in hanc ſententiam ſua ſponte ita propendere, quaſi propriam in eo ſitam eſſe laudem exiſtimet. itaque ſumus erga te pariter animati, nec amicitia tua quidquam alterius, aut antiquius habemus. meritò id quidem:quid enim te amabilius? quis te vincit humanitate,litteris,eloquentia? noſtri verò,niſi me ſigna fallunt,quæ tamen obſcura nō ſunt, quis cupidior, aut etiam ſtudioſior? At nihil ad te litterarum,per tot menſes.Vis tu nos alieni peccati culpam ſuſtinere? non arbitror te eſſe tam iniuſtum; neque hoc humanitas, & conſuetudo tua fert. accuſa eos, quibus id negotij dederas, vt litteras ad nos tuas perferrent: quarum in deſiderio diu fuimus, & mirabamur, cùm ſis in ſcribendo minimè impiger, & cùm ad Perpinianum benè longas epiſtolas mitteres, nos à te,
tuos,

tuos veteres amicos, ne schedulam quidem, aut litteram accipere, cùm præsertim de Inscriptionibus antiquis à filio meo, qui M. Brutum in eo imitatur, quia quod vult, valdè vult, rogatus esses. Quare nostram caussam debes æquam iudicare, & arbitrari id, quod res est, si tuas litteras, aut etiam sine litteris inscriptiones accepissemus, nunquam nos commissuros fuisse, vt officium nostrum desiderare posses. nam Palea tuus Aldi mei sitim suis promissis incendit, re nondum sedauit. Vale. Marcello, fratri tuo salutem dices meis verbis. Romæ, x v. Kalend. Februar. M. D. L X I I I I.

*, EPISCOPO CREATO.

ETsi, de futuris rebus affirmare, grauitatis, & prudentiæ non videtur, coniecturam enim sæpè fallit euentus, & obscuritatis plena sunt omnia: si quis tamen eas persequitur diuinandi vias, quæ ab excellentibus & ingeniis & studiis, à cognita industria, à spectata virtute ducuntur, hunc ego opinionis errore nunquam labi, hunc optimum esse vatem existimo. quæ me ratio mouit ante aliquot annos, vt de tua dignitate prædicerem ea quæ partim consecuta iam sunt, partim sic à me exspectãtur, quasi longè non absint. quid enim agebant, & quò spectabant curæ illæ tuæ, ab ipsa penè pueritia susceptæ? quæ res, quæ spes tibi proposita fuit, cùm Reginaldi Poli Cardinalis, innocentia, & litteris eximij, contubernium, ac domesticam consuetudinem expetebas? quid, cùm Lutetiæ, post obitum Poli, Vicomercato, Patauij, Genuæ, præstantibus in philosophia viris operam dabas? quidquam ne sequebare præter ea, quæ qui adipiscuntur, omni honore digni & habentur, & sunt? nos quidem te, amici tui, Patauij præclara studia ita complexum, vt diuelli vix posses, cùm & creberrimæ propinquorum litteræ in patriam euocarent, & præsens frater non modo hortaretur ad reditum, verum precibus etiam peteret, atque obsecraret, vi propemodum extrusimus, inuiti omninò, quibus carendum te esset, cuius consuetudine nihil suauius, sed ita duximus expedire tuæ laudi, cùm intelligeremus quanta futura esset illustrior ingenij tui facultas, ab otio littera-

rum ad res gerendas traducta, præsertim in ista prouincia, in qua tibi maiorum tuorum virtus tritum iter ad gloriam reliquisset, isto Imperatore, quo nemo bonas artes excipit liberalius, his etiam temporibus, cùm Christiana Respub. domesticis hostibus vexata, ab iis, qui eam doctrina, probitate, prudentia iuuare plurimùm possunt, id est, à tui similibus opem poscere videatur. Quocirca primùm tibi gratulor ob actiones illas Tridentinas, in quibus ostendisti sæpè, vt audio, pro communi salute lumen animi, ingeniique tui, nunquam inops à consilio in ambiguis rebus, nunquam in maximis ac difficillimis à cõstantia relictus: deinde verò, quod tantorum meritorum egregiè memor optimus & sapientissimus Imperator non solum Quinqueeclesiensi te ornauerit Episcopatu, qui summis viris deferri solitus honor est, verùm etiam ad arcanas res admissum iis interesse consiliis voluerit, vnde manat cum Christi gloria prouinciarum salus, vnde proficiscuntur ea, quæ multis re, exemplo omnibus expediunt. omnibus enim vtile illud est, quo Principibus Christianis rectè imperandi ratio, & emendatæ disciplinæ formula perscribitur. Atque equidem videre iam videor, & planè coniectura prospicio, qualis, & quantus in isto munere, bonorum omnium, benéque intelligentium sententia, sis futurus, tum eloquentia, qua excellis, tum ratione, prudentia, integritate, quæ in omnibus natura ipsa inchoat, industria perficit in paucis. quod nisi ita fore confiderem, & nisi tuos ad laudem impetus iam inde ab eo tempore, cùm te mihi quasi meis informandum sermonibus tradidisti, probè cognitos haberem: facerem id, quod tu, vt opinor, amori in te meo facile concederes: hortarer te, & precibus etiam agerem, iisdem scilicet, quibus agerem cum filio meo, si isto loco esset, vt assiduè cogitares, quam personam gereres, quàm grauem, quàm illustrem, à quo impositam Principe: qui cùm suum de te iudicium beneficio maximo declarauerit, beneficium tamen ipsum significatione indicij sui vehementer auxit. quid enim putas esse in rebus humanis optabilius, quàm ei non displicere, qui nisi Deo valdè placeret, valdéque charus esset, incursione & vi barbararum gentium vastarentur omnia, legibus moribus, hominibus, vrbibus denique ipsis extremum impenderet exitium? Multa sunt opinionibus hominum

excelsa,

excelſa,atque ampla: quæ ſi quis conſequi vult,curas ſuſcipiat, labores perferat, de ipſa interdum vita periclitetur neceſſe eſt,hæc tibi,mi * (meum enim adhuc appello,nec, vt ſpero,iſta mihi te dignitas immutauit) hæc, inquàm,tibi cogitanda non ſunt. nam quid tu non habes, cùm hoc habes vnum, vt mores, ingenium,ſtudia tua Ferdinandus Imperator probet? hoc eiuſmodi eſt, vt neque diu ſolum eſſe poſſit,&, ſi omnia conſequantur, omnia tamen vnum vincat. Quare iſto bono ſic fruere, quaſi fonte & capite bonorum omnium, & quaſi omnium maximo. Tuos verò ſenſus, tuas actiones in omni vita, non dubito, quin ad immortalis Dei gloriam conferas. ſic educatus,ſic eruditus es. hanc ego tibi laudem tribuebam adoleſcenti: nunc, ſi verear, vt rebuſtior aliter ſentias, ac tui te diſſimilem præbeas, faciam imprudenter. Retine igitur inſtitutum, & perſuade aliis exemplo tuo, verum decus in bene agendi perpetuitate poſitum eſſe, nihil opes ad laudem, nihil præfecturas valere: obſoleſcere prorſus honorum inſignia, niſi ſplendor virtutis accedat. quod quia te ſentire certo ſcio, propterea tibi ex animo, veréque gratulor acceſſione dignitatis tuæ. &, quanquàm variis diſtinebar curis, feci tamen libenter, vt hanc ad te, indicem lætitiæ meæ, teſtémque voluptatis, epiſtolam mitterem. cui ſi reſponderis, iucundum tibi fuiſſe officium meum intelligam: ſin minus, moleſtum tamen fuiſſe nunquam putabo,& occupationibus hoc tuis,illud amori tribuam. Vale. Romæ,Kalend.Ian. M. D. L X I I I I.

DECIO BRANÇALEONI Neapolim.

NIſi tibi nota eſſet occupatio mea, vererer in primis, ne accuſares officium meum, qui litteris tuis,amantiſſimè ſcriptis, nihil adhuc reſponderim. Ego, mi Deci, hoc mihi iuris aſſumo cum amicis, vt, ſi quid ad eos magnoperè non pertinet,à me verò non ſatis commodo meo fieri poteſt,omittam interdũ,aut in aliud tempus reiiciam. te verò cur in meis neceſſariis non numerem, vel Cambij mei teſtimonio,qui tuam in me beneuolentiam prædicare ſolitus eſt, vel affirmatione tuarum litterarum, ex quibus duplicem voluptatẽ cœpi, & quod amari me abs te cogno-

uerim, & quod eum te eſſe, quem qui non amet: hominem non eſſe contenderim. Nec me putes blandiri velle. ſic equidem loquor, vt ſentio. Præclara virtutis fundamenta iecisti: ſigna video non obſcura, nec dubia tum ſtudij, tum ingenii: nec hortari magis, quàm gratulari debeo: cùm tu, qua ætate multi ad inanes voluptates deflectunt, in ea ſolidam laudem quæras, & propemodum inuenta gaudere poſſis. Nec dubito, quin iſtam mentem, & quidquid ex ea tibi manat gloriæ, vel commodi, totum, quantumcunque futurum eſt, acceptum Deo referre velis. quod ſi facis, næ tu mihi multò amabilior es, tibíque ipſe optimè conſulis, cùm falſam ſpeciem felicitatis humanæ à veri boni poſſeſſione diſtinguis. Vale, & Cambiũ noſtrum, iuuenẽ eximiæ humanitatis, cupidúmque omnium liberalium doctrinarum, ſaluta meis verbis. Romæ. VIII. Idibus Quinctil. M.D.LXIIII.

EIDEM, Neapolim.

MIramur vterque, tu, quod litteris tuis non reſponderim, ego, quod eo me nomine appelles, atque officium meum requiras. quid? tu ſolus ignoras, quibus diſtinear curis? quantis rerum oneribus premar? quàm nunquàm vacem? nec tamen delerere officiũ ſoleo. nunquàm id mea vel conſuetudo, vel natura pateretur. At non reſcripſi. Excuſat me litterarum tuarum argumentum. petebas à me ſcripta mea. quæ corrigere cùm vellem, otium nunquàm nactus, comprimenda potius, quàm emittenda, iudicaui: idque ſum arbitratus licere mihi per humanitatem tuam. Hoc ipſum, inquies, ſcripſiſſe vellem. Hoc ipſum te quoque ſuſpicari, decuit: & erat amoris, & ego, id te cogitare, aut ad aliam ſaltem cauſſam referre ſilentium meum, libenter mihi perſuaſi. in quo ſi tu me putas indulgere mihi plus, quàm oporteat: aſſentiar, cũ ea fortaſſe conditione, vt te quoque plus à me, quàm par ſit, exigere fatearis. nam in iis, quæ tua intereſſe cognouero, nulla, mihi crede, impediet occupatio, quò minus amicitiæ noſtræ debitum officium præſtem. inanes autem litteras vt mittam, vix impetrarem à me ipſo, ſi otio abundarem: quid, cùm egeam vel maximè? Equidem, in te amando partes vt meæ deſiderentur, nunquam committam.

tam. idémque à te peterem, nisi voluntatis in me tuæ testes epistolas tuas, Cambium autem nostrũ, quem æquè diligimus, quasi sponsorem haberem. Aduentum tuum, de quo spem rursus iniecisti, auide exspecto. Vale. Romæ, III. Non. Februa. M.D.LXV.

ANTONIO FVRNARIO Neapolim.

ET æqua petis: & nihil est, quod ego tibi, pro tua præstanti virtute, non libenter tribuam. itaque, licet iis distinerer curis, à quibus respirandi locus non esset, potius tamen habui nihil, quàm vt adirem ad eos, qui cùm Indicem correxerint, eiusdem interpretandi scientiã maximè omnium tenent. ij sunt quatuor viri, doctrina, & dignitate non vulgari, humanitate etiam tanta, quantam ego summam cognouerim. quorum vnus, vetere mihi necessitudine coniunctus, eloquentia princeps, Mucius Calinus, Archiepiscopus Iadrensis, cùm litteras tuas legisset, incendi aliqua tui cognoscendi cupiditate visus est, extulítque laudibus ingenium tuum, assentiente me. deinde, acturum se cum collegis de tua re diligenter, pollicitus, biduò post ita mihi respondit: si qui sint Astrologiæ iudiciariæ libri, qui certo aliquid non affirment, eos legi tutò posse: totámque hanc esse partem in Indice disertis verbis ita explicatam, vt nihil addendum videatur: Episcopis prouidendi ne peccetur, facultatem esse permissam: iis se nihil præscribere neque velle, neque posse: nec dubitandum, quin ij pro salute animorũ, & religionis nostræ com modo, atque ornamẽto, egregie administrẽt omnia. Hæc de negotio tuo: in quo præstiti, quę sunt in me, diligentiã, & fidem: reliqua pro tua prudentia, & ęquitate, nisi fallor, à me non requiris. amicitiam tuam, vt debeo, facio plurimi: idque vt intelligas, elaborabo, & fortasse perficiam. Vale. Romæ, IIX. Id. Quinct. M.D.LXIIII.

EIDEM, Neapolim.

OFficium meum, quod ab optimo erga te animo profectum est, iucundum tibi fuisse, vehementer gaudeo. equidem vellem, quantũ in me voluntatis, & studij,

tantum esset auctoritatis, & gratiæ. ne tu intelligeres, quo apud me loco sis. quantúmque iis, quæ vulgò bona appellantur, anteponam ea, quæ verè bona sunt. in quo puto non discrepare iudicium tuum à sententia mea. exculto enim virtute animo nihil inane placet, recta, & honesta. & cum ipsa virtute coniuncta, prima sunt. Quare velim ita planè existimes, patere me totum tui similibus, id est, probis, & eruditis hominibus, nihil mihi pluris esse, quam iis operam nauare, eorúmque commodis inseruire: quod vbi contingit, ita lętor, quasi beneficium acceperim, non dederim. Tu autem, quasi magnū aliquid tua caussa præstiterim, gratias mihi agis: & suauissimam epistolam condita rosa dulciorem facis: amanter tu quidem, & benignè: sed è studiorū similitudine, præsertim artium liberalium, quibus vterque nostrum deditus est, contractus amor munera non desiderat, seipso contētus est: nec mihi quidquam est, aut esse potest te ipso præstantius, & beneuolentia tua. quam si conseruas, omni me afficis beneficiorum genere: & hoc nomine maiores tibi habeo gratias, quam si mihi Adonidis hortos donares. Ego te, vt debeo, in oculis iam fero, licet nunquā viderim. Vale. Romæ, IIII. Kal. Sext. M.D.LXIIII.

EIDEM, Neapolim.

MAgni amoris iudicium, quod scribere ad me volueris, cùm tamen, quod scriberes, nihil esset, argumento scilicet nunquàm indiget verus amor. verè autem quis amat, nisi qui, speciem virtutis intuens, hæret in ea, vnam expetit, cætera flocci facit? hoc idem qui sentiunt, facile coniunguntur animis, licet longissimè distent. quod opinor, vtrique nostrum contigit. nam studiorum similitudo contraxit amicitiam nostram, nec vulgarem, vt video, sed qualem sæpè multorum annorum obsequia, officiáque plurima, & familiaris consuetudo non peperit. quod tu si cogitas, vt ego non mediocri cum voluptate sæpè facio: contentum esse me, & lætari vehemēter voluntate, ac studio tuo, munera verò prorsus non esse necessaria existimabis. quamquàm amplector equidem officium tuum, & de pastillis aromaticis ago gratias, cùm præsertim stomacho languenti vtiles admodum experiar. quod verò de

muliere

muliere dulciaria addidisti, amo diligentiam tuam, vel quod eius excellenti opera vsus es, cùm vulgaris tibi confectura, qui tuus est in me amor, nō satisfaceret, vel quod ipsum mihi significandum putaueris. Cymbæ tuæ secundos ventos exopto: & libenter spero fore, quod vehementer cupio. res tamen ipsa quæ sit, quidque sibi velit Aquilonaris illa tempestas, plane non assequor. sum enim aliquanto hebetior, quàm tu suspicaris. De minutis auibus risi, & consilium tuum, licet caussam ignorem, tamen improbare non audeo. nimirum, cauere, sapientis est: & satis cauet, qui non temerè credit. quod Epicharmi poëtæ Siculi, celebrato versiculo monemur. Vale. Romæ, XII. Kal. Feb. M.D.LXV.

NATTÆ.

NOtum tibi esse arbitror statum rerum mearum: de quo tamen, & de mea valetudine, ex familiari tuo, qui has litteras perferet, cognosces. Voluntatem in te meam, atque obseruantiam, quæ antea fuit, eandem esse, ac semper futuram, tibi persuadeas, vtinam re ipsa aliquando experiaris. habet hoc virtus, vt languescere animos in amore non sinat. te verò, quis iam ignorat, cum paucissimis in omni genere laudis esse conferendum? Perge in cursu laudabilis industriæ tuæ: quando nec otium deest, quod mihi occupationibus eripitur, & præclara habes adiumenta doctrinæ, atque ingenij, quæ tibi gloriam, nobis fructum afferent. Me verò vt ames amore illo tuo singulari, ita cupio, vt nihil magis. Hæc scripsi raptim, in summa vacui temporis inopia. Vale. III. Id. Quinctil. M.D.LXIIII.

PETRO MAFFÆIO
Genuam.

ET otium tuum significas, quod equidem vehementer optabam: & latinè scribis: & coraiia quoque polliceris. nil profectò tuis litteris iucundius. hoc enim verbo per vxoris, & filiæ valetudinem iam vti licet. vnum requiro, quod otij rationem propè nullam reddis. atqui me id à te, vel si taceam, exspectare tamen, ne dicam exigere, poteras

ras opinari:si modò te à me diligi, & diligi propter studia tua, putas. Iurisconsultus ille adhuc litigat, cum damno lucrum quærens.quem diligat,ignoro:vtitur quidem perpaucis, & amare tenebras videtur. fortasse illi persuasum est,desiderari se posse ab oculis multorum,si rarus in publico sit. id populus curat scilicet.Hæc de illo,quod ad me attinet, non libenter, tua verò caussa scripsi non inuitus, ne prorsus amiculi desiderio tabesceres. Venio ad Antonianum,quasi à ruta ad pulegium: nihil enim hoc adolescente amabilius,siue mores, siue doctrinam spectes. Gratulatus ei sum tuo nomine de oratione, qua Cæsarem in funere laudauit. is tibi vicissim gratulatur de statu rerum tuarum:sperátque fore,vt aliquando te ad nos referas bene nummatum,& fruaris nobiscum simul tranquillo animo litterulis nostris, certo vectigali, tua virtute parto. quod hic,vt sunt tempora,pauci consequuntur. nihil autem miserius,homini pręsertim liberaliter educato,quàm suspensas habere viuendi rationes, & aliunde pēdere, dubia spe, quam sæpè fallit euentus. Tu igitur fruere isto otio & colloca in tuto fortunas tuas: quod vides facere discipulos tuos. πολλοὶ μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων.Camillum Seuerinum, doctum iuuenem,& probum,rusticari cum nobili iuuene, optiméque erga ingenuas artes animato, Io.Baptista Nigro, valdè lætor.non enim dubito, quin multas diei horas iucundissimè traducant, animum egregiis de virtute sermonibus oblectantes,corpori tribuentes, quantum satis est. vtrumque cupio, quod tuo commodo fiat,meo nomine salutari. Aldus te, vt debet,amat,salutémque tibi multam impertit. Vale.Romæ, Idibus Septemb.M.D.LXIIII.

PAVLO SACRATO
Ferrariam.

MAle sentis de vtroque nostrûm, cùm de immutata mea erga te voluntate suspicaris. nam & me leuem, atque inconstantem,& te fingis dissimilem tui,id est,eum, cuius in amore, cognita iam virtute tua, languere quisquam possit.tu de te ipso vide quid statuas, & quo modo feras iniuriam tuam:ego meam nec dissimulare, nec ferre leuiter possum.nam,cùm ab ineunte ætate ingenium,animúmque

mŭmque meum iis artibus, & studiis excoluerim vnde præclara omnia nascuntur: scilicet egregiũ industriæ meę fructum ferrem, si, quod in quibusdam soleo reprehendere, quódque ipse sciens nunquam feci, in amicitia peccarem, præsertim tua, quæ non vt multæ, casu & fortuito contracta, sed expetita à me semper, & pluris æstimata, quàm quæ vulgò maxima putantur. Obsecro te, istam ne patere suspicionem in animo tuo residere: cogita, quod res est, te mihi esse in oculis: delectari me vehemẽter memoria officiorum tuorum, & angi nonnumquam, quod habere magis gratiam, quàm referre, possim. In pensione exacta, & pecunia permutata agnoui diligentiam tuam, vel amorem potius, quo tu adductus, mea negotia vel minima ita curas, quasi maxima sint, maiorémque commodi mei, quàm dignitatis, & personæ tuæ rationem habes. De locatione verò renouanda, totum ad te refero. mihi, quidquid egeris, non modò ratum, sed etiam gratum erit. venditionem quidem temporibus excludi, & priuatorum fortunas nouis vectigalibus exhauriri, non mea magis, quàm vestra caussa doleo. quanquàm dolorem nostrum leuare debet illa ratio, quod nihil malum sine culpa, item vt cum culpa nihil bonum. Ego me hoc in aduersis didici sustentare solatio, quod ignorari à Christianis, quibus hæc sententia præstantissimum in cælo fructum promittit, cum iis etiam philosophis, qui veræ felicitatis vix vmbram viderunt, notissimum fuerit, turpe simul, & exitiosum est. Vale. Filius te salutat, & in primis obseruat.

Romæ, XVI. Kal. Dec.

M.D.LXIIII.

EPIST

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII LIBER SEPTIMVS.

CAMILLO PALÆOTTO Bononiam.

RECTE, & amabiliter cogitas, cùm vsuram mihi sermonis tui, tuæque suauitatis, ademptam locorum interuallis, restituẽdam quoquo modò litteris existimas. hoc sanè non modò mea peruetus in te, & perpetua, & iam ad summum perducta beneuolentia, verùm etiam humanitas illa tua postulat, in qua tibi conferre possum paucissimos, neminem certè debeo anteponere. Atque hoc loco recurrit animus ad initia nostræ necessitudinis, repetitque secum, & magna cum voluptate contemplatur officia tua: quę libenter aliis prædico, tibi non minus libenter exponerem, vt hoc ipso me gratum, & memorem intelligeres, nisi me reuocaret pudor tuus, & putarem confidere te memoriæ meæ, nec tamen expetere à me quidquàm præter voluntatem. Sed omitto illa vetera: recentem gratiam præterire non possum, quod homo semper districtus à publicis rebus, priuatis etiam, quæ tua benignitas est, amicorum negotiis tum opera, tum animo distentus, epistolam tamen ad me miseris, & benè longam, quod ipsum amoris est, & omni prorsus officio, omníq; lepore, & elegãtia refertam. Nam, quod me laudas: non ita desipio, vt velim tecum de veritate contendere. si te delectat hic error, fruere quamuis diu, me nec repugnante, nec inuito. sin errare turpe ducis, in eo præsertim genere, in quo te, vel si ego tecum sentire velim, res tamen ipsa facile refellet: dic me deditum litteris, dic antiquitatis cupidum imitandæ: studium tribue:

bue:largire industriam: hæc fatebor, & agnoscam de doctrina verò, & eloquentia, quam in me vtramque plena manu congessisti, etiam atque etiam vide quid sentias. quam enim tu laudem bene & emendatè scribendo consequeris, eandem laudem non bene de scriptis alienis iudicando vt amittas, committere non debes. Habuit istam gloriam proxima superior ætas: cùm florerent illi viri, de quibus nulla posteritas conticescet, Bembi, Sadoleti, Poli, & horum vel æmuli, vel imitatores multi. tūc industriam benignitas excitabat: fructus laborē sequebatur: ad opes, ad honores aditus patebat. nunc obsolescit splendor omnis Romanæ linguæ, & destituta præmiis migrat ad exteras nationes eloquentia. Hic tu me vocas ad scribendum, & quasi iam languentem in cursu quantum potes incitas. Obsecro, quid spectemus? vides enim tēpora: vides hominum ingenia, ad inuidiam proniora, quàm ad æquitatem. dignitatem verò illam, & ea commoda, quæ proposita olim erant, nihil est, quod cogitemus. Quocirca sine me credere temporibus, & minuere laborem ætate iam ingrauescente: si non concedis, quod interdum cupimus, vt artem omninò desinamus. Ac faceres tu quidem, vt ego sentio, aliquantò iustius, si ad communes amicos, Sigonium, & Amasæum, vtrumque doctrina, & ingenio præstantem, cohortationē istam conuerteres. quamquàm Sigonium cessare non arbitror: scribit enim minus alacriter, quàm egregiè. Amasæi autem musas, quæso, cur pateris silere? certè illum dixeras accuratè quædam pangere in historias Polybii. magnifica res, & gloriosa cuius exspectationem ego te auctore iam aliquam apud eruditos homines commoui. nūc tuæ sunt partes, vt illum vrgeas, efficiásque, vt omninò opus appareat. simul enim & studiosorum vtilitati, in qua pater eius, dum vixit, eximia cum laude fixit omnes curas, & gloriæ suæ vehementer consulet. Amulius Cardinalis, optimarum artium patronus penè singularis, tua sui memoria ita delectatur, vt, si cætera desint argumenta, vel ex hoc vno constet, quo apud illum loco sis. itaque noli vereri, ne illi ex animo effluas. non enim is est, qui vel temerè amet, vel temerè amare desinat. noui iudicium in deligendis hominibus: noui constantiam in tuendis. præterea fratrem tuum, Auditorem Rotæ celeberrimum, clarum præstantibus in

Christia

Christianã Rempub. meritis,in oculis fert:de te verò perhonorificè & loquitur,& sentit. Cùm Vitellio tuis verbis de noua dignitate sum gratulatus. egit gratias,& lætari officio tuo,velléq; plurimum tua caussa visus est. Vale,& Sigonio meo, & Amasæo tuo, vel potius vtrique nostro, salutem à me plurimam. Romæ, x III. Kal. Ian. M.D.LXV.

EIDEM, *Bononiam.*

CArdinalem habes fratrem tuum. habes igitur, cur & vehementer & perpetuo gaudeas. diuinum enim bonum honor est,non quilibet, sed is tantum, qui vitæ innocenter actæ,qui summis in Christianam Rempub. meritis,qui rectis denique studiis,artibusque tribuitur. quod quia contigit fratri tuo, cuius animum, ab omni semper ambitione remotum, non hæc virtutis insignia , quæ ipsa per se nemo sapiens concupiuit vnquàm , sed ipsa virtus sua forma ad benè agendum illexit:ideò lætantur omnes boni, & fructum quisque capit ex aliena dignitate : quasi ad omnes pertineat id,quod,si eosdem sensus,easdẽ actiones imitẽtur,sperare omnibus licet. quo tibi nomine haud sanè paulò plus, quàm verbis assequi possum , gratulor: nec verò tibi solùm,sed familiæ tuæ vniuersæ, cui proponitur egregium colendæ virtutis exẽplum, sic, vt vix iam esse quisquam possit, qui non ad verum decus, atque ad omnes bene audiendi partes excitetur. Ego ipse, qui quidem in tuis esse,& numerari volo, nescio quo modo vehementius, quàm antea, cupiditate solidæ laudis incendor,atque ita statuo,non satis esse,in studiis,& in vita me similem esse mei, laborandum , atque enitendum, vt ipse me vincam,&,qualem esse decet eum,quem vos diligitis, & in quem officia multa contulistis, talem aliquando me præbeam. Equidem,si volũtati par facultas esset, nostram amicitiam, quæ vobis , vt ego sensi, periucunda, mihi, vt omnes intelligunt, perhonorifica semper fuit, libẽter ornarem. sed euenit contrà,vt ego orner quotidie magis iudicio de me vestro, & hac ipsa, qua vix optari maior vlla potest, recenti vestræ dignitatis accessione simul accedat aliquid ad existimationẽ meam. caue enim existimes, aut lætari mediocriter amicos meos , aut mihi à paucis illo ipso die, quo in amplissimum ordinẽ frater tuus cooptatus est,

tus est, gratulationem esse factam. eóque maior & mea,& aliorum lætitia est, quod fore nemo dubitát, quin hunc honorem, qua virtute est adeptus, eadem ita gerat frater tuus,vt ex eius industria,doctrina,probitate fructus Christiana Respub. maximos capiat.sic enim vixit ad hác diem, & in maximis,grauissimísque rebus ita se exercuit,nihil vt illi iam placere possit,quod à communi bono discrepet,nihil tam difficile, tamue arduum occurrere, quod vel prudentia non assequatur, vel cura, studio,scientia non perficiat.Vidit igitur in hoc quoque multum,qui cætera omnia pro sua singulari sapientia prospicit egregiè Pius IIII. Pontifex Max. cùm talem virum,non modò non ambientem, sed nec opinantem, non postulantem quidem certè, in Cardinalium collegium, ipso Collegio comprobante, probis omnibus,& eruditis viris mirificè lętantibus,adsciuit.Nos autem, & quicũque bonis benè cupit,eáque vult, ac sentit de communi re,quæ velle & sentire omnes debemus,diuturnam expetamus,& precemur à Deo fratri tuo vitam:vt cum præstantibus viris,quos habet dignitate pares, voluntate, & studio similes, eam vniuersæ Ecclesiæ, quam tempus & necessitas flagitat, opem afferre possit. quod si acciderit, publica primùm caussa, deinde etiam nostra lætabimur.futurum autem, ego quidem,permotus diuinatione quadam, non magis opto, quàm spero. Vale. Romæ,Idibus Mart. M. D. L X V.

IO. FRANCISCO COMMENduno Cardinali Creato.

O Diem præclarum, qui perpetuæ voluptatis & lætitiæ nobis initium attulit, quarto Idus Martias. illo enim te die Pontifex Max.à cunctis bonis expetitum,cum excellentibus aliquot viris Cardinalem nominauit. Queri iam desinamus, virtuti locum non esse. quod antea multis in ore fuit, nec iniuria. quosdam enim ad summos honorum gradus nobilitas, nonnullos opes, alios alia,sola virtus paucissimos extulit.deleuit hanc maculam,& veterem illam Pontificum sanctissimorum consuetudinem, retentam à paucis, exoptatam diu, Pij Quarti nunquam satis laudata sapientia renouauit. Quo facto,te quidem pro tua non vulgari prudentia intelligere arbitror, quæ tibi partes

impositæ sint,quásque res & præsens à te dignitas,& anteacta tua vita postulet:ego autem hoc tibi videor affirmare posse, vnúm sensum esse vnámque vocem cum tibi gratulantis vniuersæ bonorū Reipub. tum verò maximas Pontifici gratias agentis, quod temporibus difficilimis labantem Ecclesiam tali præsidio fulserit, vltróq; tibi istum honorem detulerit non petenti, quem studiosè petentibus nobilissimis viris denegandum iudicauit. Omninò quod tu scis optimè,omnium, nullam mercedem requirit virtus, nec ad se ornandam assumit aliquid extrinsecus. veruntamen,si duabus rebus,præmio, & pœna,quod sapientissimi viri litteris mandarunt,salus publica continetur. vtroque pariter est lætandū,& ea bonis impertiri,quæ inter homines ducuntur amplissima, & ita improbitatem notari, ne quis exsultet in culpa, & impunitatem licentia consequatur. Quod cùm ita sit,lætari te quoq; plurimum decet honore tuo,& fructū illum magnifacere,quem tamen nō appetisti, cū labores grauissimos pro Sedis Apostolicæ commodo susciperes,cùm pericula subires,cùm omnes deniq; curas omnem mentem,operámq; in communi salute collocares. Equidem,vbi te Cardinalem esse declaratum cognoui, exsultaui gaudio, eáque perfusus voluptate sum, quam his litteris exprimere mihi nō licet,tu tamen,vt opinor, cogitatione comprehendes, si, quæ mea semper in te fuerit primùm beneuolentia, deinde etiam, vbi cœpit esse tua virtus illustrior, obseruantia cum animo tuo considerare volueris. quod vt facias, etiam atque etiam à te peto. Vale.Romæ, XII. Kal.April. M. D. LXV.

CHRISTOPHORO RVFO.

PEndebam animi, nec satis constituere poteram,plúsne voluptatis ex discessu tuo caperem, an molestiæ. voluptatem afferebat illa ratio, quod erudire artibus egregiis adolescentem illustri loco natum,quam tu curam suscepisti, primum,vt ego sentio, dignitatem habet: deinde, fructum eo te posse colligere intelligebam,non illum quidem tua cum industria & virtute conferendum, attamen eum, qui pro malis temporum non omninò contemnendus esse videatur. quòd si otium quæris, vel vt aggrediare ad scribendum, vel vt ea,quæ iam habes instituta, perpolias:

lias: isto fortasse loco nihil aptius aut accommodatius ad tua consilia reperies. nam in vrbe Roma, etsi nihil obstat, quò minus arbitratu suo quisque viuat, interpellatores tamen quandoque non desunt, honesti illi quidem, rectisque dediti studiis, interpellatores tamen. Hæc erant, quæ mihi de te cogitanti lætitiæ non parum afferrent. Rursus, cur non dolerem cùm hic te multi, ipse multos diligas, carere nos tua consuetudine, te nostra? tuam verò non vulgarem doctrinam, cui quidem ego semper, à quo primum die tua scripta vidi, debitum voce mea testimonium persolui, in hac luce & celebritate versari, vbi cognita decoretur, quis, qui te verè atque ex animo amet, non vehementer cupiat? Hanc mihi molestiam prope omnem, & ancipitem sanè curam eripuit epistola tua. quod enim tu studiis tuis otium exoptare videbaris, eo te istic iucundissimè perfrui, nec vrbis desiderio admodum laborare, facile conieci. itaque vide, quàm libenter animũ meum ad tuam voluntatem accommodem. idem si ad me sæpè scripseris, quod ita expeto, si modò fieri tuo commodo possit: abesse te lætabor, cum ea tamen spe, vt aliquando nos reuisas, tum scilicet, cùm rationes tuæ patientur. idem sentit, idem vult Octauius noster, idem etiam Sirlettus Cardinalis: qui viri ornamenta, & lumina nostrorum temporum: quibus te esse ac fore semper charissimum, non dubito, quin & tibi persuadeas, & id in magna tuæ felicitatis parte ponas. Vale. Romæ, IIII. Id. April. M. D. LXV.

IO. GENVÆ.

Conuenit inter nos de nota scriptis meis opponenda, quæ moram ferre non possint: notæ verò signum omisimus. hoc igitur erit, *. Tu si mihi in hac describenda epistola tam celeritate satisfeceris, quàm emendatè scribendi studio, politáque, & eleganti litterarũ formâ satisfacere solitus es: multum addes ad officia in me tua: quæ cùm augeantur quotidie, augeri tamen vix potest amor in te meus: eò iam peruenit nõ modò litteris, & ingenio, sed moribus etiam, & probitate tua quæ ego haud paulò pluris quàm omniũ rerum scientiam, soleo æstimare. Vale. Ex ædibus nostris. Non. Ianuar. M. D. LXIIII.

IO. BAPTISTÆ TITIO
Florentiam.

ETsi doleo, negotiis te nimium diu à consuetudine abduci studiorum tuorum: tamen hanc in dolore voluptatem capio, quod tu is es, qui, adempto librorum vsu doctissimorum hominum assiduo congressu, & sermone familiari iacturam hanc ita sarcias, vt minorem fructum ex otio suo multi capiant, quàm tu ex negotio tuo. gratulor tamen tibi, quod, litibus aliquando liberatus, redieris ad communes Musas: cum quibus quàm iucundè viuas, de me ipso coniecturam facio pascor enim, mihi crede, litteris: cætera omnia vel molesta, vel certè parùm grata. Dætus, & Bonannus si, vt scribis, ita de me sentiunt, vehementer gaudeo. equidē vtrique, non tuo solum, verùm aliorum quoque testimonio permotus, plurimū tribuo. quod vtinā litteris, aut officio saltē aliquo, declarare possim: in quo facultas exoptanda, quæ nunc quidem abest, animus certè nunquam deerit: sin id minus licebit, tu scilicet, quę tua est humanitas, & in me amor, cùm de me iis omnia pollicebestart, tum eorum mihi beneuolētiam, cuius ipse potissimum auctor fuisti, cōseruabis, debes enim, & vis opinor, vt optimus artifex, perpolire opus tuum, & ad exitum perducere. A te, mi Titi, promissa non exigo, ne, quod liberalitatis est, id videar fidei velle tribuere, cùm tamen vtrique confidam pariter. hoc tantùm dicam: quod te facturum scripsisti, id si quam primum feceris, fore, vt nō minus de tempore, quam de re, tibi gratias agam. Cotta tuus semel & iterum ad me venit. sanè delector hominis probitate, moribus, doctrina, amo etiam vt amicū tuum. &, quanquàm premor negotiis, quod tu optimè scis, cùm tamen ire ad me voluerit, nunquàm eum excludet occupatio mea. Filius abest, Venetias profectus ante aliquos dies, inde Asulam: quo in oppido frater meus, ab omni remotus grauiore cura, tranquillo animo ita sibi viuit, vt rem domesticam non contemnat, Vale. Romæ, V. Kal. Nouemb. M. D. L X V.

MARIO CORRADO
Neapolim.

ETsi nec magis, quàm soleo, vacabā, & ad quotidianas occupationes accesserat cura sanè grauis, ex interitu susceptа

ſuſcepta domeſtici hominis, ad mea negotia vehementer aptus:feci tamen, amore impulſus, quo te propter ingenij, doctrinæque præſtantiam mirifico ſum complexus, vt epiſtolæ tuæ reſpōderem:quæ mihi voluptatem eò maiorem attulerat, quod te Neapolim veniſſe, nec ſtatim diſceſſurū, cognoui. ſæpius enim, & commodius, vltro citróque curſantibus publicis tabellariis, tu de meo, ego de tuo ſtatu audiam. Videre mihi videor, te totum in litteris eſſe. cupio non inanem eſſe coniecturā. vt vt eſt, hoc equidem ſpectro delector, & mirabiles induſtriæ tuæ fructus exſpecto. Ad Latinam verò linguam quod attinet, mihi crede, ſine cauſſa laboramus, an illa tibi, tot veterum illuſtrata monumētis, tot etiam recentiorum probata teſtimoniis, vel noſtrô, vel cuiuſquam egere patrocinio videtur? præſidij ſatis, atque opum in ipſa poſitum eſt ad repellendas iſtorum iniurias: quæ tamen in ipſos recidunt. nam ei nemo maledicit, qui ſe ipſum inſcitiæ non condemnet. quod ſi Latinæ linguæ ſpecies, & pulchritudo, quæ vulgi oculis nō patet, cognoſci ab omnibus poſſet: amores incredibiles, vt ille ait, excitaret ſui. me quidem ſic affecit, cùm tamē integram eius formam nondum nouerim, extrema quædam lineamenta vix adſpexerim, vt reliquas voluptates contemnam, cum hac, & in hac libēter, & iucundè viuam. qui verò aliter ſentiunt, & errare nos exiſtimant: ſexcentis eos argumentis refellas licet: parum proficies. quod ego cùm iampridem intellexerim: pauca quędam ſcripſi, ad indicandā ſententiam meam: neruos eſſe intendendos, vt in arcem huius cauſſæ inuaderem, non putaui. Stomachari, mi Corrade, iam deſinamus, in aliena culpa: & gratulemur potius ipſi nobis, quod amemus ea, quæ præclara ſunt: quæ ſi parantur laboribus maximis, id quod à ſtudio multos deterret, moleſtum tamen eſſe non debet, quod gloria compenſat immortalis. Fragmēta patris mei quod requiris, apud me nulla ſunt furto ablata, quo ille tempore vita exceſſit, creditum eſt. In Sex. Empirico, Palæmone, Aſpro, & reliquis, mea tibi diligentia non deerit. odorabor, ſicubi latent: nam in tabernis publicis non exſtant: inuentos, noli dubitare, quin eruam. quàm vellem filius adeſſet, qui Venetias profectus eſt. præſtaret aliquid, opinor. hæc enim ſtudia tractat nauiter, & Grammaticos, de Orthographia cùm ſcriberet, euoluit omnes. Vale. VI. Idus Nouemb. M.D.LXV.

EIDEM, Neapolim.

SVperiore hebdomada pluribus verbis epiſtolæ tuæ reſpondi. heri alteram accepi: in qua petis à me, fecerim ne inſcriptionem illam, cuius exemplum ad me miſiſti, in quo laborem ſumpſiſti non neceſſarium: id enim ex amico meo ad quem illam miſi, cognoſcere omnes poſſunt. Quod mihi neſcio quos inuidere ſignificas: de inuidia non laboro: ſi quis maledixerit, fortaſſe tacitum non feret. Quod autem, ne ſtultis hominibus gratificer, me mones, in conſilio tuo beneuolentiam agnoſco: veruntamen, neque quos tu ſtultos voces, neque quam rem notes, aſſequi ſatis poſſum. nam, ſi quis grammaticus obtrectat, ſuſque deque. laborantibus enim inſcientiæ morbo medicinam facere ſi conor, valdè ſim ſtultus, ſi poſſim, valdè ſapiens. In exemplo inſcriptionis ad me miſſæ verbum deſideratur, omiſſum incuria deſcribētis. nam, vbi eſt, VT DEBITVM ET DOMESTICAE VIRTVTI: ego ſcripſi, VT PIETATI DEBITVM ET DOMESTICAE VIRTVTI. Vale. Romæ, XV. Kalend. Decemb. M. D. LXV.

PETRO PERPINIANO Lugdunum.

AMabam antea non vulgariter amorem in me tuum, cùm præſertim ſuauitates in te eſſent ingenij multæ, rara probitas, doctrina propè ſingularis: nunc, quam in exhauriendo mandato, quod humanitate tua fretus diſcedenti tibi dederam, curam & diligentiam adhibuiſti, ea me ſic affecit, vt omni te animi mei ſenſu complectar, omnia tibi, quaſi iure optimo, debita, ſtudia, & officia polliceat. quamquam de amico meo duriora ſignificant litteræ tuæ. quæ ſi vera ſunt: amicum iam non appello excellat licet ingenio, valeat induſtria: ex antiquis monumentis præclara quæque deliberauerit: hæc inania ſunt, niſi cum optima mente, & Chriſtiana pietate iungantur. quod ſi reſpexerit, ſi cum Eccleſia Catholica, id eſt, cum Deo, redierit in gratiam: tunc ego me illi reſtituam: tollam hominem, & ornabo, quantum in me erit: nullum ei deeſſe à me officium patiar, quod ad eius dignitatē, exiſtimationémq; pertineat.

pertineat. Quod scribis, Lugduni meliore iam loco religionem esse, & in eo te operam strenuè nauare: non miror, te tui similem esse, præsertim in communi salute: publicam verò rem quotidie melius ire, contra quam & sperabant nefarij homines, & agebant, vehementer gaudeo. Rex autem adolescens, ac penè puer, cùm in Christi caussam tanto animo cœperit incumbere, superare videtur ætatem virtute, & planè is esse, qui maiorum suorum laudibus aliquando respondeat. Posseuino meo cùm salutem à me scripseris, hoc addes, memoriam illius nostræ veteris amicitiæ mihi esse periucundam, sed longè charius, longéque iucũdius, quòd omnes ingenij sui vires ad profligandos Apostolicæ Sedis hostes felicissimè profundat. gratulor sanè optimo iuueni de ista facultate, nec dubito, quin eum semper, quocunque eat, quamcunque rem aggrediatur, ope sua Deus & prosequatur, & iuuet. Rouillium, præstanti humanitate virum egregiè de religione sentientem, si meo nomine salutaueris, gratissimum feceris. Vale. Romæ, XIIII. Kal. Decemb. M.D.LXV.

Cùm epistolam complicarem, venit ad me, vt solet officij gratia communis amicus, diligens obseruator doctrinæ tuæ, Zetbinus Ritius. is rogauit, vt salutem tibi suis verbis adscriberem. quod facio libenter: téque rogo, si tamen hoc patitur humanitas tua, vt ames iuuenem, amore tuo dignum.

HORATIO CARDANETO
Perusium.

QVererer tecum, si liceret, id est, si pateretur amor in te meus, quòd fructu me priuas & humanitatis, & iudicij: humanitatis, quasi te amantem non redamem: quod abest longissimè à moribus, & consuetudine mea: iudicij, quòd beneuolentiam meam ita petis, quasi ego, qui tu vir, quantúsque sis, quæ in te suauitas, quæ doctrina, quæ virtus, quod omnes iam norunt, solus ignorem. Vbi igitur illa, quæ in me plena manu cõfers? quamquàm id quidem amicè magis, quam verè: veruntamen, si tu eum me putas esse, quem litteræ tuæ significant, in quo, si vis, (vide, quanti te faciam) plus tibi credam, quam

mihi,cur minuis auctoritatem testimonij tui,& penè tuam sententiam in dubium reuocas,cùm admonendū me censes,vt eo erga te animo sim,quo si nō essem, non modò indoctum,agrestem,inhumanum,sed planè me hominē non putarem? Conor,inquis,extorquere,vt me ames. Non est, mi Cardaneta, cur coneris id, quod iam perfecisti:aut extorqueas, quod ego tibi mea sponte, & ita libēter quidem tribuo,vt etiam,quod amare videaris amorem meum,ipse mihi gratuler, tibi gratias agam. Quod ais, officio te esse impulsum, vt ad me scriberes, & eodem officio admonitum, vt breuiter scriberes: agnosco modestiam tuam, & probo,cum eo tamen,vt existimare te velim, vel si creberrimas ad me, longissimásque miseris epistolas, æquè mihi omnes gratas, & periucundas fore. cum enim scriptis tuis non delecter, quæ cùm lego, antiqua non desidero? cùm præsertim istam facultatem hodie multi expetant, pauci consequantur. Commentarios meos in familiares, vt vocant, Ciceronis epistolas requiris. si esset otium, propediem absolutos darem. sed ita sæpè, nescio quo fato, diuellor à libris,vt interdū mihi Roma displiceat,& agrestem solitudinem vrbanæ celebritati libenter anteponam. Illa de imitatione sinamus iacere. spissum opus est, & longi temporis,nec fortasse nostrarum virium:&,vt verè dicam, sperare vix audeo,quam animo,& mēte formam videre videor, eam,quęcunque est,oratione,& stylo satis explicare posse. Hæc scripsi,in lectulo cùm leuiter ægrotarem. Vale. Romæ, IIII. Nonas Ian. M. D. LXVI.

IOANNI CASELIO
Florentiam.

QVo maior est virorum præstantium, id est, tui similium,inopia, eò mihi charior est, & esse debet amicitia tua: quam quidem omnibus officiis, & studiis, quæ à summa proficisci beneuolentia possunt, perpetuò colam. quod vtinam per valetudinē tuam fieri licuisset,vt Romam peruenires. maiorem fructum, quàm qui ex litteris percipitur, qui tamen vulgaris non est, ex familiari consuetudine,mutuóque sermone,vterque nostrum capere potuisset. quod quando non accidit:ego,quod ad me atinet,vt amoris mutui recordatione desiderium meum leniatur, operam

ram dabo:litteris autem ita vtar, quantum negotia ſinent. quo te contentum eſſe, neque in hoc genere plus exigere, quàm præſtare poſſim, tua mihi pollicetur humanitas. De philoſophia illuſtranda, præclarè cogitas:verùm, præclara omnia quàm difficilia ſint, his præſertim temporibus, non te fugit. ſunt enim adhuc, qui, frugibus inuentis, glande veſci malint. quibus ignoſci fortaſſe ex aliqua parte poteſt, quod eos pudeat, quæ pueri didicêre, ſenes perdenda fateri:ſed, eorum exemplo decipi adoleſcentes, & inquinata doctrina infici, atque corrumpi, hoc quidem graue malum eſt, malum, inquam, non ferendum:idque tu iure doles, & ego ſic, vt ibi non concedam. Verùm hæc Principes viderint:qui niſi peccarent in delectu, gymnaſia florerent, optiméque cum litteris, & bene litteratis hominibus ageretur. De ſtudiis meis, an de negotiis, aliquid ſcribam? negotia nihil ad te ſcilicet: ſtudia verò propemodum iacent, & eò magis, quod valeo parùm commodè. Te valere, liberatum iam, vt arbitror, diuturno morbo, non mediocriter gaudeo: reuertentem in patriam amore proſequor: frui optimis ſtudiis, & capere ſtudiorum vberrimos fructus, ita cupio, vt ſi communia bona eſſent, ſic enim decet eos exiſtimare, quorum animos & coniunxit virtutis amor, & retinet:Vale. Romæ, VIII. Idus Ian. M. D. LXVI.

FERDINANDO GATVLÆ Neapolim.

SVperioribus diebus, cùm tu me luculento ſanè carmine ſalutaſſes, etſi moleſtè ferebam, eripi mihi occupationibus facultatem reſpondendi, tamen non verebar, ne tibi de meo erga te animo ſecus interpretandi occaſionem afferret ſilentium meum. odioſas enim, nec dignas bono viro ſuſpiciones longè à ſe repellit excultus litteris animus, & liberaliter educatus. nunc verò, cùm me præceptor tuus, homo egregiè doctus, & ſpectatæ integritatis, Blaſius Monicus, modeſtè ille quidem, tamen vt cupiditatem diſſimulare non poſſet, admonuiſſet officij:mei nihil habui potius, quàm vt hæc ad te, licet iiſdem, quibus antea, curis diſtentus, exararem. Ac, de tuis quidem verſibus ſi quæris quid ſentiam: probarem omnia, ſi placeret argumentum. in verbis elegantiam, in ſententiis grauita-

tem video:quod vtrumque:nisi qui excellat ingenio, asse-qui nemo potest: in me autem extollendo quid sis secutus,aut quam rem spectaueris,non video. nam nec agnosco illa,quæ scribis,& si agnoscerem,tamen haud libenter legerem : sed opinor tibi hæsisse illud, quod à veteribus proditum est:Bonum poëtam esse non posse,qui non obscuris dare lucem,paruis magnitudinem sciat.quod si conaris,& si hoc te delectat exercitationis genus : non improbo,&,cùm te amem,facile à me impetro, vt patiar vel abuti te meo nomine ad laudem tuam. neque hoc solum, sed illud etiam tribuo amori in te meo , quod tu fortasse non exspectas,æquo tamen animo, pro tua bonitate, accipies,vt horter te,quando ad ius ciuile studium,curámq; tuam contulisti, vt istam artem non, vt hodie multi, nudam, & inornatam,sed, vt olim veteres illi, multiplici rerum scientia,præcipuè verò Latinæ eloquentiæ quasi docte instructam, & locupletatam velis. eloquentiam verò non ex vno,alteróne libro, sed ex accurata multorum lectione comparari,cùm te Monicus erudierit,non dubito, quin optimè moueris.Etiam illud addo,quod fortasse recentioribus iurisc̄ōsultis absurdum videbitur, Græcæ linguæ,vnde res petantur,sine quibus inane quiddam est, & planè languet eloquentia,studij tui partem omninò aliquam esse dandam.quæ si omnia pauci pręstant:varia excusatio est.aliis enim disciplina,aliis ingeniū defuit. nonnullos etiam, cùm ad summam iuris ciuilis gloriam adspirarent,& forsitan peruenire possent,rei domesticæ difficultas à præclara industria ad quæstus necessarij curam detorsit. Hæc si obstare intelligerem studio tuo : frustra cohortationem hanc susciperem , vel potius planè non susciperem. cogeret enim necessitas, quod voluntas negaret. nunc te, optimis à puero non modò litteris verùm etiam præceptis informatum, præstantem ingenio, nec fortunæ muneribus egentem, errare cum multis, & mediocri laude , angusta circumscripta finibus , contentum esse,cur sinam?Perge igitur ad gloriam recta via.obliquas vulgi semitas omitte: quæque tibi præter cæteros à Deo tributa bona possides, iis ita vtere, vt ius ciuile non modò perdiscas, verùm etiam vehementer ornes. quod si efficies,lætabor:sin minus,hoc tamen tibi,non obscurum, vt opinor, studij in te mei testimonium relinquam.. Vale.

Romæ,

Romæ, IIII. Non. Februar. M. D. LXVI.

ANTONIO FVRNARIO
Neapolim.

EGo verò tibi non modò præſenti bono, ſed futuri etiam ſpe valdè gratulor. non enim tam ex eo, quod abierit morbus, & quod, vt ſcribis, conualeſcere iam incipias, quàm quod omninò futurum confido, vt breui priſtinam valetudinem planè recuperes, magnam lætitiam, voluptatémque capio. tu modò tua temperantia fac, vt perpetuò gaudeam. quod ita me cupere velim exiſtimes, vt ex familiaribus tuis nemini concedam. iſta enim doctrina cùm caremus & cùm, affecto corpore, ſimul ingenium languet, angimur qui te diligimus, & quos ex induſtria tua fructus ferre poteſt ætas noſtra, eos retardari, aut minui, patimur iniquiſſimè. Ego ab interitu Pij Quarti valetudine vtor incommoda. Stomachus, calore deſtitutus, officio concoquendi malè fungitur. hoc vitium ſi tua citrea depulerint, plurimum ſanè tibi debebo, & eò magis, quod cætera pharmaca palato non amica, hoc medicinæ genus ita ſuaue eſt, vt, vel ſine morbo, guſtare nihil malim. itaque ſperemus illud quoque, quod longè pluris eſt, vt ſtomachus fiat firmior: interea tibi ago gratias, quamquàm id à te non exſpectari certò ſcio, quod me condimento gratiſſimo delectare volueris. quod profectò, niſi me non vulgariter amares, tibi in mentem non veniſſet. In extrema epiſtola quod mihi Gorgiæ Leontini vitam exoptas: hoc quoque amoris ſignum: ſed malo proſperam, quam diuturnam. proſperè autem viuere, eſt, otio & litteris, vacuo curis animo, frui. quod ego aſſiduè meditor, &, ſi quando aſſequar, purpuras omnes, quæq; purpuratis chara ſunt, te fortaſſe non improbante, contemnam. Vale. Romæ, IIX. Id. Feb. M. D. LXVI.

ANTONIO MERVLÆ
Caſertam.

CAue putes, aut me ſuſpicari, quod abhorret ab amicitia noſtra, oblitũ te eſſe mei, aut commiſſurũ vnquã, vt obli

vt obliuisci possis. Omninò discessu tuo nihil molestius: quis enim abesse eum, cuius neque consuetudine quidquam iucundius, neque sermone eruditius, nec moribus, & vita sanctius, æquo animo ferre possit? Sed rursus, qui te diligunt, qui pro tua virtute sunt plurimi, quorum tamen ego nemini concedo, cur tuo commodo moreant? viuis in parte Italiæ nobilissima, honesta satis conditione, apud illustrem virum, humanitate, litteris, omni denique, vt audio, laude perpolitum. quæ sunt eiusmodi, vt ea sequantur multi, assequantur admodum pauci. At vrbe Roma cares. Scilicet, quia Capitolium, vel Amphitheatrum quotidie non adspicis, quæ tu, hic dum eras, fortasse ne cogitabas quidem, id laborandum crediderim. Cætera, opinor, nihil ad te. neque enim sitire te arbitror honores aut opes: quæ qui adipiscuntur, vides, à tranquilla, & beata vita quàm longè distent, quibus fluctuent curis, quibus assiduè miseriis vrgeantur. Reliquum est, vt te pungat, quod nobiscum non sis. quod ita leuiter feres, si cogitabis. primùm illud, ortam ex virtute beneuolentiam eiusdem virtutis memoria foueri, atque ali, sic, vt nihil prætereà desideret: deinde mutuis epistolis hoc leniri quadã ex parte desiderium posse: postremò, mortalem esse neminem, cui planè secunda sint omnia. addo illud, quod solatij tibi loco debet esse, nostros sensus congruere cum tuis: nihil esse nobis optatius, quàm vt simul viuamus: dolere, quia non liceat, eò minus tamen, quia futurum speramus, vt aliquando liceat. habes egregiè animatum erga te Cardinalem Sirlettum: cuius auctoritatem, pro singulari eius integritate, sapientia, doctrina, maximam esse, nõ ignoras. Pantagathus de te & amicissimè loquitur, & præclarè sentit. tribus illis, quos tuo nomine salutaui, Statio, Dauanzato, Tettio, qui te omnes resalutant, scito te in oculis esse. nam de me ipso, non faciam, vt plura ad te scribam. vellem, ita res ferret, vt, quanti te facio, tantũ ex officiis meis fructum capere posses. mihi crede, studiis & rationibus tuis ita consuleretur, vt ad vitam & commodè, & satis etiam cum dignitate traducendam nihil deesset. sed vides tempora. fruamur, mi Merula, litterulis nostris, directo in Deum animo: cæteris rebus πολλὰ χαίρειν. Rotæ nostro, non minus ingenio, quàm nobilitate præstanti, poëtæ optimo, & cum veteribus conferendo, salutem,

obſecro te, meis verbis, ſi quando ad illum ſcribes. Vale. Romæ, IIII. Kalend. Quinctil. M.D.LXVI.

MARIO CORRADO Neapolim.

FAcile poteras è ſilentio noſtro de tuo negotio coniecturam facere: niſi ſi tacere nos exiſtimas, vel quia non amemus, vel quia parui pendendum id credamus, de quo te vehemẽter laborare, epiſtolarũ tuarum crebritas oſtendit. in quo video te otium noſtrum ſcilicet è tuo metiri. nam Statio noſtro à ſcriptione publicarum litterarum reſpirare nunquàm licet. ego autem quibus rebus vrgear, quàm nunquàm vacem, noſſe te opinabor è Ciuino, aut etiam ex aliis: quoniam quidem ſtatus meæ vitæ is eſt, vt ignorari vix poſſit Sed, vt ad prima redeam, veteres illi Grammatici nondum Romæ ſunt: ſi afferentur, eos ad te mittam. tu velim ſignifices, vbi ſis futurus: nam iſtic, ſi recte verba tua interpretor, non videris admodum libenter eſſe. Huc te vocarem, niſi multi diſcederent. optimùm tamen, qualem ætas noſtra non vidit, Pontificem habemus. qui ſi diu vixerit quod à Deo precari non deſinimus, ſpes eſt magna, hæc, quæ fluunt, poſſe contineri. Vale. Romæ, VI. Kal. Sext. M.D.LXVI.

OCTAVIO SANMARCO Patauium.

QVod mihi iam antea filius meus, tui amantiſſimus, non obſcurè ſignificauerat, id multò nunc oſtendit illuſtrius epiſtola tua, ita te colere bonas artes, vt parentis tui ſummi viri, laudibus non modò reſpondere, verùm antecellere etiam aliquando poſſis. Concurrunt multa, cur hanc omninò coniecturã faciam, primùm inſtrumenta naturæ, ingenium, memoria, valetudo, quæ ſi abſint, ad magnas res, magnoperéque expetendas adſpirare prorſus non licet: deinde ſtudium, exercitatio, induſtria, quibus ita vteris, quaſi illa non habeas naturæ bona, quibus in primis abundas, & quaſi à te ipſo petas omnia. Adde, quod Patauium te contuliſti, quam vrbem? Athenas alteras: vbi cùm præſtantes viri multi magnarum doctrinarum

rum ſcientiam profiteantur, vnum tamen in primis, quem ego ſemper plurimi feci, Pancirolum tibi audiendum, colendúmque delegiſti. cuius conſilij mihi crede, maiorem in dies fructum, voluptatémque capies. Nam de Io. Vincentij Pinelli conſuetudine nihil dico. non enim dubito, quin ipſe iam perſpexeris, quæ ſint in illo iuuene virtutes, quæ probitas, quæ eruditio, quæ humanitas: vt omni digniſſimus honore ſit, qui tamen ab omni honorum cupiditate, ſola virtute contentus, longiſſimè diſtat. Hanc facultatem, non ego te, vt vrgeas, adhortor: ſed gratulor potius & tibi, & patri tuo, quod ita viuas, vt omnes à te omnia ſumma exſpectēt: mihi verò plurimùm gaudeo, quod cum te ipſo ſit nihil amabilius, tu tamē amicitiam meam, quaſi magni pretij rem, tibi expetendam putaſti. quod vt facile conſequeris, ita velim euenire, vt officiis te ita colere poſſim, vt beneuolentiæ in te meæ parem, id eſt, maximam, vtilitatem percipias. Vale. Romæ, III. Id. Sext. M. D. LXVI.

FRANCISCO MANCINO Peruſium.

Mihi verò nunquam venit in mentem diffidere memoriæ tuæ. à quo enim diligi me, non ſolùm cupio, verùm etiam libenter mihi perſuadeo, cur ei me effluere ex animo credam? quod ſine ſummo dolore facere non poſſem. At ſcripſi ad Cardanetum. Non equidem ob eam cauſſam, vt promiſſi te admoneret, ſed vt pecuniam à bibliopola exactam tibi numeraret. quod opinor factum. Officium litterarum, à te prætermiſſum, cùm excuſas, facis, vt officiū tuum magis deſiderē. amo enim mirabiliter ingenij tui excellentē imaginē, egregiè in epiſtolis expreſſam. itaque, carere me hac voluptate, nō facile patior. nec tamē plus oneris tibi impono, quàm per ſtudia tua liceat, cùm præſertim facere te in doctrina magnos proceſſus intelligam. ad ſcribendū ita te hortor, vt à libris non auocem. quod ſi vtrumq; potes, vt certè potes, noui enim induſtriā, & facultatē tuam: oblecta nos tuis interdum litteris, & ad illa maiora ſimul incumbe, vt augeas domeſticā rem, & dignitatē, omni re præſtantiorē, conſequaris. Vale. Aldus tibi ſalutem dicit, vehementérque tua ſui memoria delectatur. Romæ, IIII. Kal. Sept. M. D. LXVI.

IOAN

IOANNI CASELIO
Florentiam.

CVm à discessu tuo nihil omninò de te, neque ex tuis, neque ex aliorũ litteris, cognouissem, habere te iter in patriam, facile suspicabar. nunc video, te in Etrusca regione consedisse, amœna illa quidem, & ad vitandos calores, quos hic pertulimus grauissimos, admodum apta: veruntamen, id si consilio fecisti, gaudeo; sin morbo coactus, ita doleo, vt amicitia nostra, & studiorum tuorum iactura, postulat. Quod ais, cogitare te domesticos lares, & in ea tamen cogitatione nonnihil pungi; recordatione veterum molestiarũ; ô mi Caseli, vllum ne tu locũ putas esse, in quo aduersi nihil occurrat? in quo ex voluntate fluant omnia? inuidia tamẽ, quæ tui similes; id est, præstanti præditos ingenio viros, sæpè vexat, ad extremum, vt scopulo fluctus, ita virtute frangitur. qua spe te decet, vt hominem sapientem, vindicare animum ab omni cura, vt fructum capias excellentis doctrinæ tuæ, qua nisi te ipsum iuuas, cùm aliis prodesse consueueris, ἄχθαι industria. Amicum tuum, iuuenem egregiis moribus ornatum, libenter cognoui: longiorem cum eo sermonem habere, per negotia non licuit. Vale. Hæc scripsi raptim. Romæ, III. Id. Octob. M.D.LXVI.

ZERBINO RITIO.

QVantum mihi, filióque meo, tui amantissimo, doloris, ac molestiæ, discedens reliqueras, cùm tua nobis consuetudo admodum iucunda, industria etiam perutilis interdum esset: tantum solatij, & voluptatis vtrique nostrum attulit epistola tua: quamquàm, quod tu scribis, te tuis ciuibus esse charissimum, id ipsum fore putaramus, quis enim ita expers humanitatis, aut ita Barbaris moribus esse potest, quem tua probitas & virtus, ad amorem tui non alliciat? quis autẽ ab iis te diligi miretur, qui futurum intelligunt, vt maiores quotidie fructus ex ingenio, doctrina, diligentia tua percipiant? quo tibi nomine, mi Zerbine, vehementer gratulor. nam, vt optabilius nihil est, quàm amari à bonis viris, præsertim in patria: sic nihil in rebus humanis præstantius, quam de patria bene mereri,

mereri,& quaſi parenti optimo gratiam aliquam referre. hanc tu nactus occaſionem,contemne reliqua,& hoc vnũ age, in quo ſumma tibi & gratia, & gloria poſita eſt. In hanc ſententiam plura ſcriberem, niſi tuos iam ſenſus, & præclaram animi tui ad honeſta omnia propenſionem, egregiè cognitam haberem. Venio ad alteram partem, quam nec omittere poſſum,nec ſine gemitu, & lacrymis, attingere. Deceſſit,alieniſſimo tempore, cùm ad eum, ſalutaris doctrinæ dogmata de loco ſuperiore oſtẽdentem, omnis omnium concurſus fieret, cùm hæreticæ factionis inſidias patefaceret, impetum frangeret, tela retunderet, deceſſit, inquam, florente adhuc ætate, nimis immatura morte,ſummo ingenio vir, incredibili ſcientiæ copia,maxima iam apud omnes benè ſentientes exiſtimatione, & auctoritate, Perpinianus noſter. quamquàm noſtra quidem hæc iactura tota,noſtra calamitas,eſt: ille cælo fruitur, & cæleſtium animorum conſpectu, circumfluens rebus iis,quas, incluſus adhuc mortali corpore, animo tamen ſæpè foras emergẽte,contemplabatur. veruntamen, ſublato ex oculis amico,& ex hac luce erepto, recenti adhuc vulnere doleamus, neceſſe eſt:ratio fortaſſe medebitur,aut dies:memoriam quidem tanti viri mihi nulla dies adimet. Quod hortaris, vt edam commentarios:currentem incitas:ſed adhuc quædam aduerſantur:quæ tamen, ſpero fore, ne diutius impediant. Etiam in patris Grammatica,tibi vt ſatisfiat,operam dabo.Vale.Aldus tibi multam ſalutem.Vale iterum mi optime Zerbine,& patria,ac Muſis, tranquillo otio, viue. Romæ, III. Non. Decemb. M.D.LXVI. Iam ad te ſcripſeram, cùm ecce bellaria tua: quæ mihi pergrata ſunt:ſed,mihi crede,amorem iſtum in me tuum bellariis omnibus antepono.etenim illa palatũ, hic animum meum non vulgariter oblectat. Catechiſmum ad te mitto. Commentarios meos tua cauſſa aliquantò citius emittam.

VIDO GVALTERIO
Narniam.

ANtea,cùm tu ad me,pro noſtra amicitia, de Narniẽſi conditione tetuliſſes: etſi non ſatis conſtituere poteram,quid tibi agendum cenſerem,auctor tamen potius eram,

ciam, vt vrbem Romam ne relinqueres: non tam propter hæc vestigia antiquitatis, quorum adspectu mirè fruuntur homines eruditi: quàm quod esse te in oculis videbam nobilibus viris, quorum auctoritas, & gratia, rationibus tuis prodesse vehementer posset. nunc autem, cùm te istic admodum libenter esse, florere ciuium optimorum beneuolentia, excellentibus ingenio discipulis abundare, significes, non tu quidem efficis adhuc, vt abesse te gaudeam: assequeris tamen illud, vt aliquantò minus doleam. quod si alteris litteris, id quod equidē tua caussa in primis opto, eadem confirmaueris, prorsus à dolore ad lætitiā transferar, &, cùm ex tuis cōmodis voluptatē maximam capiam, tum istam valdè amabo ciuitatem, quæ te tam honorificè acceperit, quæ tuam industriam, virtutem, probitatem liberalissimè complectatur. cuius amoris, & officij, certò scio, te non esse commissurum, vt eam vnquam pœniteat. non enim aut in tua disciplina mendum, aut in vita labem; aut in moribus agrestè quidquam, vel inhumanum, vnquam videbit. quæ quo sunt, hac ætate, in iis, qui iuuentutem egregiis litteris excolendam, ac moderandam suscipiunt, rariora: eò plus honoris, vtilitatísque tam præclara virtus postulat. quanquàm tu quidem, si præstantiam animi tui benè cognitam habeo, mercedem meritorum tuorum maiorem nullam statues, quàm eorum, quibus cùm viuis, beneuolentiam: & illud tamen credes, eum, qui diligatur, necesse esse, vt rebus omnibus abundet, quæ non modò ad fructum domesticum, & ad subsidia vitæ necessaria, sed ad speciē quoque, ac dignitatem, perueniāt. Intende igitur omnes neruos, vt iis, qui te amant, amabiliorem te quotidie præbeas, &, quam Spartam nactus es, eam non modò tueare, verùm etiam cum primis ornes. Quod vt scriberem, amor impulit, non quia te, iampridem ad omnem laudem patris exemplo, atque doctrina, institutum, consuetudine postea confirmatum, vel mea cohortatione, vel cuiusquam egere præceptis existimem. Vale. Romæ, VII. Idu. Decemb. M. D. LXVI.

MVCIO CALINO EPISCOP.
Interamnæ Interamnam.

ARchiepiscopum præstare Episcopo dignitate, nemo nescit: bonis tamen viris, cum te, omisso Iadrensi Ar-

s

chiepiſcopatu, Epiſcopum Interamnæ eſſe factum, auditum eſſet, viſa res eſt in primis gratulatione digna. nam, quod ad dignitatem attinet, Italiam cum Illyrico, cōferentes, nihil imminutum putabamus: quod ad commoda, additum aliquid potius, quàm detractum. Iam illud, licere tibi interdum ad Vrbem, nobis ad te, cùm velimus, excurrere, quanti æſtimandum? nam neque te amicis tuis prorſus carere, tua ſuauitas patitur, neque nobis quidquam moleſtius, quàm aſpectus & ſermonis tui ſitim diutius ferre. Quocirca ego quidē ſtatim, audita re, lætatus animo ſum: litteris gratulari cum maximè vellem, negotiis tamen impeditus, officium veteri noſtræ neceſſitudini debitū prætermiſi. in quo me tamen, cùm meæ conſcius erga te perpetuæ obſeruantiæ, tum tuæ memor humanitatis, facile culpa libero. atque etiam (vide, quid mihi de tua benignitate pollicear) ſperare audeo futurum, vt, qui à me diligun tur, eos amicitia tua ne excludas. neq; tamen hoc in multis ambitioſe petam: tantum deligam, quos tibi non tam mea commendatio, quàm ipſorum optima ſtudia, cōciliare poſſint. in his excellit in primis, iuuenis benè moratus, iis perpolitus litteris, quæ nos à pueritia delectarunt, Iulius Iacobonius. viuit cōiunctiſſimè cum filio meo, vt ferè ætate, & ſtudiorū ſimilitudine, iunguntur: me verò, quod multis in rebus intellexerim, ſicut alterum parētem, obſeruat, & diligit. itaque videor illi debere omnia, quæ poſſum: nec ſanè vllum eius vel adiuuandi, vel ornandi, locum prætermitto: ſed ex omnibus officiis nullum ei video gratius, aut iucundius præſtari à me poſſe, quàm ſi per me cōſequatur, vt aditū ad te habeat, à te cognoſcatur, numeretur in tuis. quod etſi, non dubito, quin facile impetrem: noui enim tuam φιλανθρωπίαν: noui etiā, quo ipſe loco apud te ſim: tamē ita peto, quaſi agatur exiſtimatio mea. ſic enim ſtatuo, cùm te tua virtus, nullo fortunæ præſidio, in iſta dignitate collocarit, valdè ad exiſtimationē meam pertinere, hoc ſi percrebeſcat, me abs te tantū amari, quantū & optaui ſemper, & mihi perſuaſi. Vale. Romæ, Idib. Dec. M. D. L X V I.

ANTONIO FVRNARIO
Neapolim.

ITa mihi, quæ opto, contingant, vt de tua valetudine valdè ſum ſollicitus: nec leuabitur dolor meus, niſi, cùm te non

non solùm periculo, sed prorsus omni molestia liberatum cognouero. quod vtinam breui fiat. cur autem id futurum non sperem, cùm te, diffidètem humanis remediis, ad pias preces vidèam esse conuersum? me quidem ex aduersis rebus hæc vna sæpè ratio, iam omni spe destitutum, eripuit. De fortunis meis detraxit aliquid superior annus, hic fortasse damnum sarciet: sin aliter eueniet, æquo tamen animo feremus, minuente sensum doloris consuetudine, & cupiditatem ætate. De munusculo quî tibi venit in mentem ægrotanti? magni hoc amoris signum. itaque sic tibi ago gratias, tanquam de re amplissima: quandoquidem nihil mihi pluris est, quàm amari à te, quem præter cæteros amabilem virtus facit. Stomacho certè meo, quod antea scripseram nihil gratius hoc genere medicamenti. Vale. Romæ Kal. Feb. M. D. L X V I I.

CAMILLO PALÆOTTO

Bononiam.

AQuo primum die, Palæotte optime, mihi cognitus es, duxi te semper, in eorũ numero, qui nostra hac ætate antiquæ virtutis imaginẽ referunt, esse reponendum. nam & bonos & præstantes viros amas, omníque studio complecteris: & ipse, quæ artes amorem conciliant is ita excellis, vt vicissim te omnes ament nec minorem ex ingenio, doctrináque tua quam ex humanitate, & liberalitate fructum capiant. equidem in meis secundis rebus id maximè numero, quod olim tua mihi benignitas aditũ aperuerit ad amicitiã n tuam. illud dolere sæpè cogor, quod ita fortuna tulerit vt disiuncti viueremus, & eriperetur vtriq; nostrum suauitas illa, quæ sine dubio, cùm vna sumus, longè maior est, quàm cùm aut ego tuas, aut ipse meas epistolas legis. adde quod tibi perquam rarò scribẽdi occasio, mihi ne facultas quidem datur. ita, qui est in litteris fructus, eo etiam prope caremus. quo tamen in genere tuam diligentiam, vel humanitatẽ potius incredibilem agnosco: qui nullum huius officij locũ prætermittis: vt proximè, cùm de Amulij Cardinalis incolumitate cognouisses, fecisti peramãter, quod & mihi, qui illum virũ in oculis fero, vnumq; præcipuè colo, per litteras gratulandũ, & significandam existimasti lætitiam tuam. Sed ego vicissim tibi, & bonis omni-

bus, eo conseruato, cui præter cætera virtus placet, vehementer gratulor. nam, si quid illic nunc humanitus accidisset, suo fortasse tẽpore, cùm nec ætati parùm, & gloriæ plurimùm vixerit, nostro certè & vniuersæ bonorũ Reipub. alienissimo decessisset. Vides profectò, nec dubito, quin idẽ sentire videas excellenti virtute, ac sapientia Cardinalem, fratrem tuum, pares esse Amulio nostro dignitate nõ paucos, opibus etiam, & iis rebus, quas elargiri fortuna solet, superiores multos: at illa si perpendimus, quæ sunt animi ingeniíque bona, id est, quæ verè bona sunt, doctrinã studio, prudentiam vsu rerum maximarum partam, præterea benignitatem, probitatem, religionem, quàm non multi sint, quos ei cõferre possimus, opinor intelligis. iure igitur, illo grauiter ægrotante, ita mœrebamus, quasi cum illius salutæ nostra salus in discrimẽ adducta videretur: & nunc, eodem incolumi, tum sua quisque caussa, tum bono publico omnes lætamur. In quo non dubitabam equidem, quin tuus sensus cum meo sensu cõgrueret: veruntamen egregiæ testem voluntatis epistolam tuam legi perlibenter. vidi enim amorẽ in me tuum, & studium simul erga Christianam Remp. propè singulare, nã de Amulij morbo ita sollicitus eras, vt eodem tempore & dolor meus, & publica iactura tibi ante oculos esset. itaque nõ putaui committendum, vt ipsum celarẽ de litteris tuis. ostendi: legit iucundissime: nec tacuit de tua laude; mihíque, vt salutem tibi eius verbis adscriberem, ac sua tibi studia prorsus omnia pollicerer, ita mandauit, vt vultu & verbis planè animum exprimeret. Ego de te, quę soleo, summam esse tuam in illum obseruantiam: optatius tibi nihil esse, quàm vt si quid eius caussa præstare possis, vtatur opera curáq; tua. addidi quędã de vetustate necessitudinis nostræ, de tuis etiã in me officiis: vt sciret, cùm tu de meis commodis maximè semper laboraueris, cupere me non mediocriter, vt à quibus ipse diligor, iidem te pari beneuolentia complectantur. Vale, & Cardinali optimo, fratri tuo, salutem dic meo nomine plurimam. Romæ, XII. Id. Mart. M. D. LXVII.

IOANNI CASELIO

Florentiam.

OMnino erat ἄπωλος epistola mea: quam vt acciperet, nunquam ad me rediit is, qui tuas litteras attulerat: veruntamen

veruntamen eam ad te mittendam putaui, ne tibi in aliquam fortasse neglecti officij suspicionem venirem. eius exemplum hoc est.

Epistola, de quâ hic mentio fit, legitur sexta ante hanc.

Quod me amicis crebrò auges, præsertim hominibus virtute præditis: perbenignè facis. vtinam præstare aliquid vel tua vel eorum caussa possim. vos enim, quæ vestra bonitas & humanitas est, animo fortasse contenti estis: ego, qui meus ergâ liberalium doctrinarum studiosos amor est, nisi animum officia probent, cõtentus esse vix possum. Vale. Romæ, XVI. Kalend. April. M. D. LXVII.

PETRO PERPINIANO
Lugdunum.

CVr ego tibi excusem silentium meum? Odi ista vulgaria: nec tu is es, qui vel amicis duriorẽ te præbeas, vel, quibus ego negotiis, quantam & quam assiduam à me operam exigentibus, distinear, ignores. ac si velis amabiliter, & verè cogitare, ita credes: nulla me magis affici voluptate, quàm cùm tuas epistolas lego: rursus, si quis est, qui ab officio discedat inuitus, eum esse me. quare vt ego tibi ingenio, eruditione, industria comparare me non ausim: ita, quibus maximè rebus amicitia colitur, humanitate, officio, obseruantia, neque te mihi, neque quẽquam antepono. hoc te cupio credere. quod si impetro; simul illud impetro, vt omni me cum præteriti, tum futuri temporis culpa, si fortasse rarius ad te scripsero, planè liberes. quanquam nũc quidem, tuis vt rescriberem litteris, abieci omnia, victus beneficio tuo. beneficium enim certè, non mediocre nescio quid, sed quantum esse potest maximum, à te habeo, quod mihi amicum dederis Iacobũ Rodericum Falconium, prudentissimi & optimi viri filium, ipsum iis litteris ac moribus ornatum, vt, cùm me vel negotia, vel ipsa iam ætas ab amicorum consuetudine remoueat, hoc tamen iuuene quotidie ferè vtar iucundissimè. ac sæpè de te sermo, illo libenter præclara tua facinora pro Christi gloria narrante, me libentius audiente. certamus enim, vt video, amore erga te, sic, vt alter ab altero vinci interdum gaudeat, interdum ægrè ferat. ita non planè nobis totus abes. quod enim oculis eripitur, assequimur animo memo-

eo me consilio Romam euocasti, vt sacros præcipuè libros, ab hæreticorum nefaria peste vindicatos, ederem quàm liceret emendatissimè, & in hac elegantioris olim doctrinæ parente, atque altrice, nunc diuinorum institutorũ custode, ac præside Vrbe perpetuum meæ vitæ domicilium collocarē. cum ista mente, istaque ad bene agendum propensione summam potestatem coniunxit Deus, non solùm vt impendentes Reipub. Christianę calamitates auerteret, quod curari à te egregiè, atque effici omnes fatentur, verùm etiã vt à publica cura oculos interdũ cõuerteres ad priuatorum incommoda, eáque cùm videres opem afferres nõ pro cuiusque libidine, sed pro iudicio, ac sapientia tua. hæc me cogitatio, diu verentem, ne appellare litteris Maximũ Christi Vicariũ, excubantem animo semper pro Christianæ Reip. salute, impudentiæ posset adscribi, ab ancipiti consilio ad certã sententiam reuocauit, effecítque vt ea scribere audeam, quæ ne coram agerem, maiestate tua primùm, deinde etiam pudore quodam meo sum deterritus. Totum hoc imprimēdi munus, quod mihi à te mandatum pro mea fide curo, duas habet partes, publicam vnam, quæ ad communem animorum vtilitatem pertinet, vt è sacris libris maculæ omnes eluantur: alteram priuatam, vt ea mihi interim suppetant, quæ si absint, mecum & cum meis agatur incommodius. Quod ad priorem attinet, facerem arroganter, si tibi tantam rem, qua nescio an vlla magis hoc quidem tempore omnibus expediat, studeam commendare: cùm quatuor spectatæ virtutis & innocentię Cardinaliũ, quos huic negotio præfecisti, singularis prudentia nihil deesse patiatur. quare hanc partem, cui nondum tua liberalitas defuit, nec vt spero, vnquam deerit, omitto non inuitus: de me ipso, siquidem tua permittat humanitas, (quid autem ea non permittat?) attingam pauca. Ego cùm ad Vrbem veni, licet à Pio IIII. rectè, & laudabiliter viuendo, sperari posse omnia intelligerē, tamē efferri me cupiditate non sum passus: nec sitiui honores: nec auri, argentiq; splendore sum captus: id scilicet vnũ spectaui maximè, vt beneuolentia tua, in quo pono omnia, perpetuò fruerer, eaq; me, quantũ cõsequi studio, quantũ industria liceret, nõ indignũ prębere. domesticis rebus, quas negligere prorsus, qui pater est, non potest, amare

nimium,qui se Christianum esse meminit,non debet, satis consultum putabam honorario illo annuo,quod à tua benignitate impetraueram:nec dubitare tamen poteram, si quid præterea meæ rationes exigerent, quin id haurire possem ex eodem fonte, ad quem aditus ambitiose petentibus vix pateret vnquàm, moderata cupiêtibus præcludi nunquam soleret : sic annus abiit:nec mihi nouam interea cupiditatem dies attulit:quæ etiam admonet,quo propius ad huius peregrinationis quæ vocatur vita,finem accedimus,eò minus de viatico laborandum : itaque mutatum nihil est in consiliis meis:animus, quos antea sibi fines præscripserat,iisdem se continet, vltra nihil appetit: sed corporis alia quædam ratio est:ætas iam ingrauescens quasi extra ordinem multa desiderat:multa etiam præsertim in laboribus,ac studiis, valetudo requirit imbecillior: quæ si negligam, ingratè mihi videar agere cum Deo, à quo acceptum vitæ munus magnifacere,ac tueri diligenter debemus. quid charitas liberorum meorum, quibus in me vno sunt omnia? ea me appellat, nec patitur obliuisci quid naturæ debeam, & mihi me ipsum eo nomine commendat, quod in mea salute multorum salus, fortunæque nitũtur. Quæ cùm ita sint,& cùm his caussis, quas commemoraui, magnoperè confidam, tamen ita statuo, maiorem commodi mei spem in tua præstanti bonitate mihi esse reponendam, quare nihil definio, neque mihi certum beneficij nomen peto:quod qui faciunt, ignorant scilicet,à quo petant,& in angustum reuocant, quæ latissimè patet, benignitatem tuam. ego rationes meas Principi maximo,& ad beneficentiam nato, commendare me intelligo.nihil me postulare præcipuum decet.vnum illud indicare satis est,fulciri oportere subsidio aliquo fortunas meas:quod ipsum tamen voluntati, arbitrióq; tuo totum permittatur. mihi quidem, si quid à tua liberalitate proficiscatur,quidquid sit,æquè gratum futurum est,ac si me omni beneficiorum genere cumulasses.

CAROLO BORROMÆIO Cardinali.

NOn patitur aut benignitas, aut consuetudo tua, vt appellandus à me sis de eo, quod semel & iterum huma

humanissimè promisisti:& ego is sum,qui,quod semel petij, licet ad constituendas fortunas meas valdè pertineat, impetrare cupiam, non exprimere. veruntamen non sum veritus,ne tibi molestiam afferret iterata petitio,hominis præsertim studiosissimi,& de tua laude, quãtum imbecillitas mea præstare possit,assiduè cogitantis. Optabile est, vt,qui optima cupiunt, iidem vel omnia possint, vel apud eos,qui possunt, auctoritate, & gratia plurimum valeant. tibi vtrumque contigisse,non stulti homines arbitrantur. nam & natura propensus es ad ea, quæ præclara sunt: & hæc ipsa propensio, singulari ingenio, & virtute coniuncta, ita tibi amorem conciliauit sapientissimi Pontificis, auunculi tui, vt cum omni te munere dignum ducat,tum verò libenter,translata in te grauissimorum negotiorum parte,releuetur.amplectere igitur pro tua summa prudentia, vel retine potius, quam amplexus iam es, occasionem diuinitùs datam. eripuit iam benemerendi consuetudinem temporis iniquitas. eam si restituis, quod facere cœpisti,& facies: iisdem, quibus maiores tui,gradibus in cælum adscendes, relicta familiæ tuæ gloria, quam nulla dies exstinguat. Ego autem, si per te consequor, id quod in tua manu situm est,vt Romæ libenter viuam:vix enim libenter,vbi parum commodè,quisquam viuit:dabo operam,& fortasse efficiam,ne sit obscurũ beneficium tuum: memoria quidem, & voluntate, si re ipsa minus potero, ingrati animi culpã vitabo. Vale.Romæ, IIII.Kal. Nou.

SCRIPSIT HANC A PRINcipe Rogatus.

HOnesta rès,iucundáque in primis, Nuptiæ putantur: nec immeritò. nihil enim ad generis humani perpetuitatem natura magis postulat,quàm vt fœminis iungantur mares:nec ea coniunctione quidquàm nõ modò commodius,verùm etiam dulcius esse potest. habere secundis rebus mulierem lætitiæ sociam , lætitiam auget, aduersis pariter mœrentem,solatij genus est. iam, quæ ad cultum, ad victum,vitámque pertinent,ea cùm vxor ministrat,aut curat, quantam iucunditatẽ habet? Reges equidem ipsos non arbitror è suis regnis tantam voluptatem capere, quantam fidelis coniugij consuetudo,& conuictus affert.

Quæ tibi, optime *, ex tuis veteribus nuptiis probè cognita cùm essent, propterea factum opinor, vt secundas appeteris, & eandem omninò suauitatem regustare volueris. Hoc tuum consilium pro suo quisq; sensu, variè homines interpretatur. lętari multos video, vt in re optima, quosdam admirari, vt parum expectata: dolere nõnullos, vt aduersa. mihi, in hac opinionum, & sententiarũ varietate, animus vehementer in dubio est. lætitiam à me poscere videtur amor in te meus, ortus ex memoria præceptorum tuorum, quibus me pueriũ ad omnem veræ laudis cupiditatẽ excitasti: sed idẽ amor ante oculos ea proponit, quę cùm cogito, tantũ abest, vt lætari possim, vt dolore etiã afficiar: neque id tua magis causa, quam publica. nam, etsi, quod tibi placuit, idẽ vt perpetuò placeat, atq; expediat, vehementer opto: tamen, cùm ætatem tuã considero, quæ iam ad senectutem vergit, interdum vereri cogor, ne aliter eueniat. sua cuique ætati studia natura tribuit quæ iuuentus amat, respuit senectus. contrà, senectutem oblectant, quæ fastidit iuuentus. tu tamen, homo iã ferè sexagenarius, adulto iam penè filio, nouum coniugium probasti: quóque magis miremur, non æqualem, aut ætate proximam, verùm adulescentulam duxisti: vtrũ voluptatis, an procreationis caussa, præter te nemo nouit. voluptatis quidem suspitione, pro mea in te beneuolentia, libenter te libero: sed alij, quorum iudicium amor non impedit, de ista re quid sentiant, ipse videris. At procreatio liberorum optanda. Quis hoc improbat? aut quis aliter sentit? veruntamen temporibus multa distinguuntur: nec idem semper omnibus licet: nec eadem semper omnes decent. Quo de genere si pluribus tecum agam, & illud vsurpem, quod Apollini tribuit antiquitas, Cognosce te ipsum: ignorare videar vtrunque nostrum, &, quod aiunt, Sus Mineruam erudire velle. tu enim is es, qui hæc ipsa mihi olim puero cantabas: quæ mihi nunc insita penitùs in animo hærent, nec euelli vnquam finã: tum quia præclara, tum quod à te tradita, quem vnicè diligo. Recognosce igitur doctrinam tuam: & cùm illa, quæ tractandis veterum monumentis obseruasti, in memoriam redegeris, tum cogita, quam iure mirentur nonnulli, aut etiam doleant te talem virum, ista ætate, ista existimatione, viuo, & incolumi optimæ spei filio, cùm ipse te adspicere,

adſpicere, cùm valetudini tuæ parcere, cùm iuuentutem ab immoderata libidine tuis moribus reuocare ad continentiam deberes, tum puellæ an ore captum, eius cõplexum, & conſuetudinem ſic optaſſe, non modò vt hominũ de te opinionem, aut filij commoda parui faceres, verùm vt ipſe vitæ tuæ nouo vitæ genere periculũ ſtrueres. quis enim neſcit, quod veteres quidam Philoſophi memoriæ prodiderunt, Veneris vſum prodeſſe nunquam, obeſſe autem ſæpiſſimè? Quod ſi quis in dubium vocet, id negari certè nõ poteſt, ſeneſcentibus deficiente natura, nulla re, magis, quàm concubitu, vires minui. quod à te ignorari, qui tam multa noſti, turpe eſt. aut, ſi non tu quidem hoc ignoras, ſed rationem libido vicit, quis te audiat ita excuſantem? hoc quidem eſt augere culpam, non minuere. Atque hæc tua cauſſa nos angunt: quid, publica? tantò magis, quantò æquius eſt, de multis, quàm de paucis, laborare. nam, cũ tuo iudicio, tuaq; ſcientia in omni cauſſarũ genere vteremur, cùm tuæ lucubrationes ciuile ius eximia tua cum laude illuſtrarent, cùm omnes lites, ac contentiones æquitate & ſapientia tua dirimeres: optandum erat, vt huius boni, quo nullũ in ciuitate præſtantius, diuturna admodum vſura frueremur. nunc à te, nouæ coniugis illecebris irretito, non modò lucubrationem vllã homines non expectant, ſed verentur etiam, ne maiorem diei partem, ne dum nocturnas horas, domeſticis oblectationibus tribuas. Interim præclaræ illæ frigebũt actiones tuæ. minus libenter audies diſceptantes: non tam attentè, quæ diiudicanda erunt, conſiderabis: non facile quenquam admittes, non ſæpè prodibis in publicum: non vt antea tui copiam facies: denique, cùm antea ita viueres, vt Reipubli. natus viderere, nunc te, ad priuata ſtudia conuerſum, negligere communia, nemo eſt, qui æquo animo ferre poſſit. quæ ſi alios cura tangit: qua me affici moleſtia, quo angi dolore par eſt? non enim is ego ſum, qui meas partes aut ignorẽ, aut negligã: meum eſt, Ciuium otio, ſaluti, tranquillitatíque conſulere: meum, præſtare aut conari ſalutem, vt, quos poteſtati, fideíque meæ Deus commiſit, æquo iure omnes regantur, nullius iniuriæ pateant, nihil contra leges agant, nihil præter leges timeãt. Huius præclari muneris cum ego te, pro tua præſtanti, mihi iampridẽ cognita, virtute, miniſtrum, participemq; deleg

delegiſſem, gratulabar & mihi, & ciuibus meis non mediocriter: mihi, quod magna laboris parte me leuaret induſtia tua: Ciuibus, quod omnes te iudice, libenter vterentur, optimè de tua non ſolùm doctrina, verùm etiam probitate ſentientes. nunc, ſi officia, ſtudiáq; illa intermittis, ſi languidius ea curas, quæ ad populi fortunas pertinent, quæque ego, curari à te diligẽtiſſimè, & volui in primis, & putaui: vereor, ne quotidie voculas exaudias hominum te accuſantium, quod à priſtina cauſſa deſciueris, & à virilibus inſtitutis ad mollitiem quandam, inanémq; voluptatem deflexeris. Erunt etiam fortaſſe nonnulli, qui me non adductum iudicio, ſed amore lapſum, tantas res tuæ fidei, conſtantiæque non ſatis prudenter commiſiſſe dicant. quibus ego quid reſpondeam, quoniam ipſe non ſatis diſpicio, tu, qui vides acutius, doce me. equidem nihil malò quàm & te tui quàm ſimillimum eſſe, & me mei iudicij nunquam pœnitere. quod ſi ſecus euenerit, erraſſe me cum aliquo exiſtimationis meæ damno, facile patiar: tuo cum dedecore, feram iniquiſſimè, addito præſertim meorum Ciuium dolore, qui te in oculis iure ferunt, nec adſpectu carere tuo poſſunt, nec ſermone, & conſilio priuari. Quæ propterea ad te ſcribo, vt intelligas, quantam animò curam ſuſtineam, quanta tua res agatur: & ideò operam des, vt & me ſollicitudine, & te infamiæ periculo, aut certè hominum ſermone liberes. Scribo autem ſerius quia pendebam animi, nec ſatis, quo tecum vterer officij genere, conſtabat. gratularer? at contrà ſentiebam. dolerem? at malè ominari viſus eſſem, in ea pręſertim re, in qua tibi, vel ſi damnum aliquod res publica faciat, ſecunda tamen omnia ſic exopto, vt in hoc ſtudio ferè tecum certem, alios quidem omnes facile vincam. Vale, & ita fruere domeſticis bonis, vt publica ne negligas. qua de re non mea quidẽ vlla ſuſpicio, ſed vereri me nonnunquàm cogit dubitatio multorum: quam cupio falſam, & inanem eſſe.

PAVLO STEMPOVIO
Neapolim.

ETſi iam litteras tuas, à Gorſcio remiſſas, acceperam, tamen hunc ex earum tarditate cepi fructum, quod tu, dum te ita purgas, quaſi ea res ad officium tuum pertineat, & longiorẽ ſcribis epiſtolam, & in eo me tibi haud

mediocriter obstringis, significatione quadam amoris & iudicij de me tui. Ego, Stempoui, cùm omnes homines ab ineunte adolescentia, in quibus aliqua virtutis elucere signa perspicerem colui, quantum in me fuit: tum verò nationis vestræ probitatem, modestiam, & propensa in primis ad liberales doctrinas ingenia mirificè semper dilexi. itaque, cùm ad me tuos de Repub. libros Gorscius attulisset, petiissetque tuo nomine, si quando vacarem, vt eos legerem: lectis, exponerem quid sentirem: facile impetrauit, non modò quia facultatem ineundæ à Polonis gratiæ non libenter amitto, sed etiam, quia multorum sermone cognita mihi virtus & humanitas tua ita me incenderat, vt vehementer expeterem amicitiam tuam. peropportunè igitur accidit, quod ego minimè cogitabam, vt scripta tua ad me mitteres: sed valde contra meam voluntatem, quod ea tã citò repetieris, opes enim ingenij doctrinæque tuæ, quibus frui diu volebam, quasi præteriens adspexi. intellexi tamen id, quod Goslicio significaui, peruolutasse te nequaquã remisso animo omnes omnium libros, egregia quæque tum veteris, tum recentis historiæ delibasse, nec eo contentum addidisse rebus ordinem, ornamentis latinæ linguæ, quantum argumenti ratio ferret, vsum esse. nunc si auges, vt scribis, industriam tuam, & id cogitas, vt, cùm opus absolueris, ac perpolieris, iterum ad me mittas: gaudeo, & fruor animo spe futuræ voluptatis, quam legendo antea degustaui, nunc haurire, si per te licuerit, vberiorem cupio. Nam corrigendi partes, quas mihi videris imponere, si accipiam, faciam impudenter: quid enim in tuis scriptis eiusmodi est, quod æquus iudex damnare possit? sin autem recusem, culpam inhumanitatis extimesco: & vereor, ne tu me, cui minimè omnium displicere velim, rusticum quendam esse hominem agrestémque suspiceris. hoc igitur arbitratu tuo: ego, quod in me est, desiderari abs te non patiar officium meum. Vale. Romæ, XIIX. Kalend. Quinctil. M.D.LXVII.

PERGRATVS mihi fuit aduentus Persei, tum quod ipsum diligo, amici mei filium, ingenio & moribus ornatum: tum, quod beneuolentiam in me tuam humanissimo sermone exposuit. agerem gratias, id si benignitas tua pateretur, & nisi referre mallem studio, officio, obseruantia: quod vt assequar, operam dabo.

EIDEM,

EIDEM, *Neapolim.*

BEllaria,de quibus antea ſcripſeras,heri veſperi per familiarem ſuum ad me miſit egregiæ vir humanitatis, amicus meus, Georgius Ticinius ſanè nihil gratius, hoc præſertim æſtu:ſed quæſo cur tã multa? ſunt enim vaſcula viginti quatuor: næ tu quatuor aut ſex,ſi noſſes imbecillitatem ſtomachi mei, per totam æſtatem ſatis eſſe duxiſſes.agnoſco igitur cõiunctam amore liberalitatem. ille enim, vt mitteres, admonuit. hæc, ne pauca mitteres. in quo illud te cupio credere, quamquàm hæc ſint ſuauiſſima, me tamen frui libentius memoria tui, lætarique potius,quod me dignum putaueris, quem tu muneribus afficeres, quàm ſi me omnium munerum copia cumulaſſes. quare peto à te, mihi vt conſerues amorẽ tuum, à meque exſpectes ea,quæ,qui vehementer amat,præſtare conſueuit. Vale.Romæ,III.Kal.Quinctil.M.D.LXVII.

VINCENTIO MACARIO *Scyllaceum.*

LItteris tuis humaniſſimè & ornatiſſimè ſcriptis nec reſpondere multum poſſum,cùm diſtringar negotiis: nec nihil debeo, cùm in officio non reſpondere turpe ſit. Scyllacæi te ſuſtinere munus erudiendæ iuuentutis,valdè lætor. amo enim Gerondæ mei patriam, cuius mihi memoriam nulla dies ex animo delebit: qui ſi viueret, non dubito quin mecum eſſet, iiſdémque ſtudiis, eodem vitæ genere frueremur. Franciſcum, fratrem tuum,noſtri memorem eſſe, gratum in primis eſt. equidem & illum, & te ſimul ita diligo,cùm vtrumque excellere litteris ac moribus intelligam,vt,ſi quid aut honoris,aut commodi veſtri gratia præſtare poſſim, in eo curam omnem, operam, induſtriam collocare cupiam. Quod ad mutatam ſcribendi rationem attinet, hunc tibi ſcrupulum filii mei liber eximet, quem de Orthographia ſcriptum edidit anno ſuperiore. Vale. Hæc ſcripſi raptim,animo alia cogitante:quod velim ignoſcas.Romæ,XIIII. Kalend. Quinctil. M.D.LXVII.

IO. FRANCISCO CREMONÆ
Ferrariam.

ANtea sollicitus erã, facta rei familiaris iactura: quod acciderat quorundam hominum incuria dicam, an socordia: nunc autem, quod amissa recuperauerim, lætor equidem, sed ita, vt dolere simul cogar, quod amicis meis aliena culpa molestiæ tantum attulerit. te enim vir optime, atque doctissime, quamquam ignotum mihi de facie, tamen amicum appellare non dubitem. nam cur aut non amem, aut ab eo me amari nõ putem, cui cum Paulo Sacrato, omnibus mihi officiis coniunctissimo, summã intercedere necessitudinem intelligo? Quod si studiorum, ac morum similitudo amicitiam contrahit: cur non animis coniungamur, quamquàm locorũ interuallis disiuncti? Iam illud, quod tu, fraterq; tuus Alfonsus, virtute tibi & probitate simillimus, operam dedistis, idque auctoritate, studio, diligentia consecuti estis, vt mea domestica suppellex, ad alienas manus per errorem traducta, ab iniusto possessore vindicaretur, cùm eiusmodi est, vt vestram erga me voluntatem & singularem quandam ad bene merendum propensionẽ ostẽdat: tum ita me afficit, itaque vtrique obstringit, vt omnia me debere vestra caussa existimem. vtinã ea fortuna essem, vt æquare animum officiis possem. profectò vel humanitate vestra, vel amore meo nihil esset illustrius. sed quia tam infirmũ, aut tam humilem esse neminem constat, qui si ad aliqua rem studia sua conferat, nõ aliquid, atque adeò multũ præstet: fore non despero, vt merita meritis aliquando compensentur, &, quantũ vos in mea re ad exitum perducenda laborastis, tantum me de gratia referenda cogitasse omnes intelligant. sin voluntati facultas defuerit: peto à vobis, vt me tamẽ frui sinatis amore vestro: quo mihi charius aut antiquius esse nihil potest. Vale, & Alfonso fratri salutẽ a me plurimam. Romæ, IIII. Kalend. Quinct. M.D.LXVII.

CLAVDIO STRAMBONIO
Camerinum.

DElector non parum memoria nostri tua: sed eam iis declarari epistolis, quibus nihil elegantius, nihil suauius

ſuauius eſſe poſſit, id verò eſt, quod maximoperè gaudeam. quanquàm, vtri potius, tibi, an Falconio noſtro, iuueni humaniſſimo, atque doctiſſimo, de hoc officio gratias agam, interdum ſubdubito. ille enim, vt eloquentia valet, penè mihi perſuaſit ſua cohortatione te eſſe adductum, vt ſcriberes. quod ei ſi crederem, ſuſceptã à me opinionem humanitatis & amoris in me tui cogerer deponere. Quid igitur faciam? quod Academici ſolent: aſſenſum ſuſtinebo: ne, ſi Falconio non credam, eius fidem, cui multum tribuo, in dubium reuocem: ſi credam, detraxiſſe aliquid videar de beneuolẽtia erga me tua, quo mihi moleſtius eſſe nihil poſſit. Quod ſi te impediunt negotia: hoc ipſum ſcriberes. ego enim ab amicis non plus exigo, quàm præſtare poſſint. neque tamen amicitias meriri ſoleo crebritate litterarum, fidem, & officium ſemel expertus, eadem, ſi res poſtulauerit, exſpecto: ſin aliter euenerit, leui culpa nõ condemno: & facio perinuitus, vt amari me non putẽ. Quare tuis occupationibus ignoſco, quod à diſceſſu tuo rarius ad me ſcripſeris: tu quoque velim habeas rationem negotij mei, quo ſic vrgeor, vt reſpirandi facultas non detur. Vale. Romæ, XIV. Kal. Sext. M.D.LXVII.

MARIO CORRADO
Salernum.

ETſi mihi tuis litteris nihil ſolet eſſe iucundius, quas tamen pridie Id. Septemb. ad me miſiſti, legi perinuitus. ſic enim ad me ſcribis, quaſi de mea erga te beneuolentia dubites. Ego, mi Mari, à quo primum tempore certam vitæ meæ rationem inſtitui, ſemper id ſpectaui maximè, vt, quos ſemel diligere cœpiſſem, eos non ſolùm ſponte nulla re offenderem, verùm etiam, accepta interdum iniuria maioribus complecterer officiis. hoc inſtitutum cùm mihi ad hanc diem placuerit, fore non opinor, vt poſthac vnquam diſpliceat. quod ſi tu ſecùs exiſtimas, & ſi me vulgari quadam regula metiris, vel quia ſenſus meos, cùm longè à me vixeris, ignoras: vel quia, nonnullorum hominum perfidiam expertus, de reliquis idem facile ſuſpicaris: libenter equidem tibi iſtum, ſi poſſem, errorem eriperem: ſin id mihi per te minus licet, me tamen in te amando fides & conſtantia mea delectabit, vberémque ſatis

ſatis ex ipſa conſcientia fructum capiam. Tuæ partes in amicitia quæ ſint, ego tibi, excellentis ingenij ac doctrinæ vito, non præſcribam: tantum illud dicam, quo tu nunc mecum genere litterarum vſus es, id mihi parum ad conglutinandos animos aptum videri. aut enim hæret aliqua in me culpa, & eam tu notas, ac reprehendis, quod quale ſit, non equidem intelligo: nec verò poſſum intelligere, cùm nihil ſit: aut culpam tu nullam in me vides, & coniectura tamen aliqua duceris ad ſuſpicandum: certè enim ſuſpicari te neſcio quid, verba illa tua ſignificant: Ego à te ſolum amari cupio: oro te, & obſecro, nihil aliud aut vulgare de me exiſtimes: actum à me tecum hactenus verè & amanter. Quid? an ego aliquid commiſi, vt de mea in te voluntate ſecus iudicare poſſes? aut ego te vnquàm accuſaui, quaſi minus verè, aut minus amanter mecum egeris? Niſi ſi, quia litteris tuis homo ſexcentis curis implicatus non illicò reſponderim, propterea vel me tibi credis immutatum, vel id agis, vt ego te mihi ſubiratum putem. Ego autem, ſi eſſem ad mutationem vel natura, vel conſuetudine procliuior, tamen ita de ſtudiis tuis, ita de ingenio, & eruditione, ita de moribus, & integritate ſentio, vt, niſi mihi ſincetè iudicandi facultatem caſus aliquis adimat, immutati tibi nullo modo poſſim. At creberrimæ tuæ litteræ, meæ rariores. Diuerſa ratio eſt: nec, ſi tu id facis, quod ſi omitteres, fortaſſe peccares: & quia non omittis, agnoſco & amo vehemẽter amorem in me tuum: ideò ſequitur, vt, quia non ego idem facio, & iſtam officij partem diſtrictus negotiis prætermitto, languere me iure putes in ſtudio tui, & in amore illo, quem cùm pepererit tua vittus, noli dubitare, quin eadem alat, atque conſeruet. Familiares tuos, cùm ad me venerunt, & quoties venerunt, accepi, quantum in me fuit, humaniſſime: neminem excluſit, aut excludet vnquàm occupatio mea. vix enim credas, quàm de te libenter aut loquar, aut audiam. Quare quod ais ne cui poſthac, qui ſine tuis litteris ad me adeat, velim credere: id equidem ſcripſiſſe te nollem. cur enim, ſi quis expetit amicitiam meam, & eam ſe conſequi facilius putat, ſi te ornet laudibus, téque ſibi in optima ſtudiorum via ducem fuiſſe dicat, quod video multos cum quadam ambitione prædicare: cur, inquam, hac me voluptate priuas, vt ei non credam, qui narrat ea, quæ libenter audeo? Patere igitur ami-

cos tuos,cum iidem amici mei esse volunt,adire ad me arbitratu suo, &, quamquàm testimonio careant litterarum tuarum,mihi tamen ipsa tantum tui nominis appellatione commendari. Vale.Romæ,x.Kal.Octob.M. D. L X V I I.

FRANCISCO PLANTEDIO Neapolim.

VEre dicam, Plantedi: magnoperè sum delectatus iis laudibus, quibus me, cùm de Ludouici Ariosti poëmate meam sententiam exquirere cogitasses, ornandum existimasti:neque verò, quod ipsa laude admodum capiar: me enim quotidie magis ab ambitione cùm ratio,tum iam ætas remouet: sed quod amoris in me tui, vt ego interpretor, index laudatio est.amari autem ab eo viro,qui excellat iis artibus,quas in omni ætate diligẽter colui, quæque rebus omnibus antecellunt, cur non gaudeam? Amplector igitur istam voluntatem, & habeo gratiam, non modò quod ita de me sentias, verùm etiam, quod eos,qui contra sentiant, obtrectatores,& inuidos voces.cum quibus tamen,optime Plantedi,pũgnare te mea caussa nolim. nam,si laudem quæram:tu mihi multorum vnus instar sis, cuius doctrinam,& eloquentiam in scriptis video,probitatem, & mores de multis audio. Sin, quod vera est, ipsa me sola virtus afficit,cætera parui pendo: sinamus placere sibi vnumquemque, & in sua sententia triumphare: nos institutum retineamus, & in hoc siue, vt isti volunt, errore, siue, vt ego iampridem statui, veritatis amore ac studio pergamus. Epistola tua, & versus redolere mihi pariter antiquitatem videntur. quo tibi nomine vehementer gratulor. quibus enim contingat, vt in vtraque facultate excellant, paucissimos, in omni ætate fuisse non ignoras. De Ariosti poëmate, hic quoque sunt, qui disputent in vtramque partem: cùm alij sui iudicium ad Aristotelis præcepta referant, à quibus quem discedere intelligunt, eum statim à poëtarum numero extrahendum censent: alij verò, siue res, siue verba spectentur, Ariosto tantum tribuant, non modò vt eum ad cæteros poëtas aggregent, verùm etiam cum illis poëtarum principibus conferendum statuant. Mihi non tantum otij suppetit, vel vt hoc totum, quidquid est, considerem, vel vt meam senten-

tiam

tiam litteris exponam. Vale. Romæ, Nonis Septembr. M. D. L X V I I.

ANTONIO MERVLÆ Casertam.

NIhil mihi gratius, aut iucundius iis versibus accidere potuit, quos à Bernardino Rota, præstante viro, de me conscriptos, ad me ante amisisti. quo sanè munere ne viderer indignus, cupiui statim paria paribus,&,vt assequerer, elaboraui: sed, cùm non procederet, indignantibus musis, quasi eas per tot annos, conuersus ad alia studia,neglexissem,distuli rem,consilium non abieci.nõ enim fore desperabam,vt aliquid aliquando tanquàm è quercu exculperem, quod summus poëta cùm videret, si minus ingenium probaret, id quod equidem sperare nunquam ausim, animum saltem referendæ gratiæ cupidum diligeret. Sed ecce tibi ista, difficultatibus ita multis implicata, Breuiarij mutatio, nihil vt laboriosius, aut molestius vnquam senserim. necdum tamen eo loci res est, vt ea, quæ fluctuabant, resedisse videam. quo maiore versor in solitudine, non solùm quia careo litterulis nostris, in quibus antea viuebam, sed etiam, quia, seiunctus ab amicis, vereor interdum, ne quis, mearũ ignarus occupationum, exsuisse me putet veterem humanitatem, & officij curam, quę mihi olim prima fuit,penitùs abiecisse.Quare te rogo, pro eo quantum me amas,& quantum te amari à me scis, des operam, ne quid Rota de me suspicetur durius. nosti meos mores:nosti animum:quem si alia fortasse labes inficit,certè,ad amicorum obseruãtiam, & ad tuendam officij religionem quod attinet, purus est. De tuo statu cùm nihil scripseris,arbitror esse vt volumus. Vale,& Rotæ salutem.Romæ,Kal.Nouemb. M. D. L X V I I.

IACOBO FALCONIO Bononiam.

O Me credulum, qui te iturum in Hispaniam putauerim: quod cùm tu affirmare non desineres,Maximus tamen noster perpetuò negabat. nimirum ille adolescens quiddã occultius,quod ego hebetior nõ viderem,assequę-

batur ingenio. nec me tamen hoc tecum queri putes: quin potius errore meo delector, & me delusum esse gaudeo. nam, si tam longè discessisses: primum veritus essem, ne serius ad nos, deinde etiam, ne cum illo Hispaniensi fastu, oblitus humanitatis tuæ, redires. nunc, mutato consilio, cùm Bononiæ consederis, non dubito, quin te ciuitas omnium humanissima, qualem dimisimus, talem nobis, ac melioribus etiam, si fieri possit, & litteris, & moribus excultum, remittat. De Sigonij consuetudine, valdè tibi gratulor. cole istum virum; Falconi, quem habemus in Italia non solùm doctrina, verùm etiam probitate penè singularem. Vale, & Iacobo Boncompagno salutem à me plurimam. Romæ. v i. Id. Nouemb. M. D. L X V I I.

IO. BAPTISTÆ ARCVTIO *Neapolim.*

ET bene te sentire de studiis meis, déq; laboribus illis, quos iam à prima adolescentia, patris adductus exemplo, ad restituẽdam antiquitatem contuli, & me etiam diligi à te video. quod cùm vtrumq; mihi gratissimum esse, tum à me tibi parem in vtroque gratiam referri, velim existimes. nam, cùm epistolam tuam legissem, valere te ingenio, præstare litteris, facile iudicaui: & ad iudicium accessit beneuolentia, nec ea vulgaris, sed quantam virtus & studiorum similitudo gignit. quare persuasum hoc tibi, planéque exploratum esse cupio, quæcunque à vetere necessitudine exspectari officia solent, ea tibi à me, si qua tui dabitur facultas ornãdi, præsto semper futura. De Ariosto, lis & contentio non placet: antiqua me delectant, eáque tracto, vtinã tam feliciter, quàm laboriose. si quis in eo suam industriam locat, vt ipse excellat, consilium probo: aliena qui tantum iudicat, eum ego, vel si rectè iudicet, non libenter tamen imitabor. Vale. Romæ, v. Idus Nouemb. M. D. L X V I I.

ANTONIO FVRNARIO *Neapolim.*

VTrumque lætor, & fortunis tuis aliquid esse additum, & amori erga me plurimum. at multi contrà, vel dignitate,

dignitate, vel commodis aucti, contemnunt veteres amicos, & officio multam salutem dicunt. quod hic nos experimur quotidie. Quod me annuo munere afficis:agnosco humanitatem tuam. quod verò id te tribuere virtuti meæ dicis:maiore etiam me ornas munere.noli autem arbitrari,tam desipere me,vt disputare tecum velim,& quęrere, verè ne sentias; an secùs. facio non inuitus, vt iudicium tuum cum mea laude coniunctum tuear; ac probem. De anno, quem Scalarem vocant, ne tanti Firmicus & qui cum eo sentiunt, apud te sit, vt animi tranquillitatem amittas. quæ enim impendent,si sunt eiusmodi,vt vitari prudentia possint:spero fore,nihil vt te lædant:sin ea fixa sunt, præripere molestiam, & angi frustrà, certè non oportet. Ego valetudine vtor satis commoda, re familiari, si spectentur labores mei, parum copiosa: si ratio temporum,satis ampla. Vale. Romæ, XVI. Kalend.Febr. M.D.LXIIX.

NICASIO CASLETANO
Patauium.

OPtabam,vt emergeres ex eo vitę genere,quod neque studiis, neque fortunis tuis aptum videbam:angebar tamen,eripi nobis fructum suauitatis,& doctrinæ tuæ,hac præsertim proborum,atque eruditorum hominum,id est, tui similium,caritate.nunc,ex tuis litteris cùm intelligam, ordiri te nouum quoddam vitæ genus: medicorum antiquorum libros euoluere cœpisse, ne posthac,inani spe ductus,aliunde pendeas:frui nō modò familiaritate,sed conuictu etiam, ac domo præstantissimi iuuenis, Io.Vincentij Pinelli: abstergo prorsus illam ex animo molestiam,quam discessus mihi tuus reliquerat, téque istic esse, vbi otio, libris, doctoribus abundes, & eam,quæ maximè ingenium adiuuat, quam penè hic amiseras, animi tranquillitatem non desideres,vehemēter gaudeo.De epigrammate,Sammarcus agit gratias: vt referat,non expecto. cupedias tamen si habebo, ita non contemnam, vt vos omnes amem. quid enim quisque præstiterit, non ignoro. Vale,& Pinello, Sammarco, Andreæ Siluio, qui me olim diligere videbatur, multam salutem. Romæ, pridie Kalend. Februar. M.D.LXIIX.

CHRISTOPHORO BARONI Lobcouiczio.

NImium agis mecum liberaliter, cùm tu mihi, principis viri filius, homini priuatæ fortunæ, nullo meo prouocatus officio, tuam beneuolentiam sponte defers. quod ego beneficium tanti facio, nihil vt anteponam. cùm enim ita vitam instituerim, vt virorum nobilium amicitias expeterem: tum eam nobilitatem præcipuè colui, quæ licet aliquid extrinsecus assumat, maximè tamen à se ipsa pendet, ac præsenti virtute decoratur. quam tibi placere sententiam video, & dare operam, vt quod maximè probas, id maximè consequaris. itaque sic velim tibi persuadeas, nihil omninò mihi vel carius esse posse, vel iucundius, amicitia tua: non eo solùm nomine, quod illustri sis admodum loco natus, quod patrem habeas, qui Bohemias cum summa potestate præsit, qui omni honore, omníque laude floreat: sed multo magis, quod & audio, & ex tuis litteris coniicio, defixum te esse in præstantibus curis, & ea quęrere, vnde verum decus, vera nobilitas emanat. ita fiet, vt, quantum ad splendorem domesticum sua virtute addidit pater tuus, tantum ipse ad paternum decus, voluntate nunc simillimus virtute aliquando pręstantior, adiungas. Incumbe igitur clarissime adolescens, (iam enim, ne abs te in amore vincar, laborare me æquum est de gloria tua) incumbe, obsecro, & huc omnes neruos, omnem industriam confer, vt ornamenta referas in patriam, quæ tua propria sint, quæque tibi nulla vnquàm fortunæ vis nulla mutatio temporum auferre possit. Quæ cohortatio nec longior esse debet, cùm te tua sponte propensum satis esse ad omnem laudem intelligam: nec omittenda tamen fuit, cùm hoc apud te vellem relinquere, quãdo aliud præstare tua caussa vix possum, testimonium amoris, & obseruãtiæ erga te meæ. Vale. Romæ. IIII. Non. Feb. M. D. LXIIX.

PETRO MISCOVIO.

EX iis rebus, quarum memoria delector, nulla magis recreor, quàm conscientia obseruantię erga te meæ, & opinione amoris in me tui. inde fit, vt & optem tibi secundissima omnia, &, cùm optata cõtingunt, vehementer gaudeam.

deam. quanquàm quis non gaudeat, cùm debita virtuti præmia tribuuntur? cùm excellit honore, auctoritate, opibus, qui excellit ingenio, industria, probitate? itaq;, cùm tibi Episcopatum Plocensem esse demandatum cognouissem, gratulatus sum tibi primùm pro amicitia nostra, meóque in te studio singulari: deinde bonis artibus, quibus ex tua dignitate tantum ornamenti, tantum splendoris accessit. Hoc exemplo, quis fore iam dubitet, quin omnes nõ modò in Polonia tua, verùm in longinquis etiã nationibus, quò tuorũ meritorũ fama peruenerit, ad excellentẽ veræ gloriç cupiditatem excitentur? equidẽ, cùm audio, quæ partim ab aliis, partim à probo & prudente viro, tuarũ laudum præcone, Metello Venturello assiduè narrantur, ita cõmoueor, nõ equidem vt aspirẽ, quò peruenire nõ licet: (non enim me tibi vlla re confero) verùm vt in præstantibus doctrinarũ studiis, vnde fluxit amplitudo tua, languere nullo modo possim. atq; etiam adducor in illam spem, fore prorsus, vt excellentibus ingeniis, quibus abundat in primis patria tua, auctoritas, gratia, opesq; tuæ pateant, sic, vt ad magnas res, magnoperéque expetendas, tuo potissimũ patrocinio nitantur. ita nascetur ex virtute virtus, & propagabuntur illa, quibus à turpi otio ad laudabilẽ industriam, ab iniuria ad æquitatem, à feritate & dissidio ad societatem, & conuictum humana vita conuertitur. cuius tanti boni vt auctor esse velis, iam enim posse te, satis constat, ne rogandus quidem es: cùm hoc à te tua dignitas, & anteactæ vitæ ratio quasi suo iure postulet. Vale. Romæ, Idibus Februarij, M.D.LXIIX.

FEDERICO VIVALDO
Neapolim.

MAgnum humanitatis, magnum amoris argumentum, non solùm ad me scribere, quem nunquam, vt opinor, de facie noueris, verùm etiam, quæ tua sunt, omnia mihi perliberaliter offerre, ac polliceri. Ego, mi Viualde, voluntate sum contentus: cætera non desidero. amari enim cupio: prodesse verò amicis malo, quàm debere. itaque, licet amicitia nunc primum inter nos exoritur: tamẽ sic velim existimes, quæ res ad existimationẽ, aut ad commodũ tuum pertinebũt, in iis rebus me esse operam

datutum, Vt familiaribus tuis vetustate quidem, & opibus, officio tamen concedam nemini. nam, si, amantem non redamare, turpe est: multò magis eum, qui ingenio, doctrina, multis denique, vt audio, suauitatibus ingenij ita floret, vt eius amicitiam, qui rectè sapiat, in rebus valde expetendis numerandam putet. Quod ob eam caussam scribo, vt intelligas, cùm tibi me gratias agere, tum gratulari mihi plurimùm de beneuolentia tua: de qua, si vnquam commisero, vt aliquid mea culpa detrahatur, hominem me non putabo. Vale. Romæ, x v. Kalen. Mart. M.D. LXIIX.

PAVLO LVPO.

ETsi cùm tuum erga me non mediocre studium facile mihi antea cognitũ, atque perspectum, tum mea in te singularis beneuolentia postulare videbatur, vt viserem te, quàm creberrimè, tertium iam mensem difficili morbo laborantem: tamen id non feci, non equidẽ obliuione tui, quem fero in oculis ob egregios mores, optimámque indolem: sed partim valetudine, qua, propter nimis longam verni temporis intemperiem, incommodiore adhuc vtor: partim etiam occupatione molestissima, qua ita distineor, vt pedẽ ex ædibus efferre perquàm rarò liceat. Quod reliquum fuit, quotiescunque vidi (vidi autem ferè quotidie) familiarem tuum, mei studiosissimum, probum iuuenem, & eruditum, Iulium Iacobonium, cuius tu cõsuetudini, atque consiliis, quidquid aut in litteris, aut in moribus ad hanc diem profecisti, acceptum referre solitus es: quàm sæpe de tuo statu quæsierim, quàm solicitus de tua salute fuerim, optimús ipse testis est, quod vtinam, quantum doloris ex tuo periculo suscepi, tantum opis ad te subleuandum afferre potuissem: næ tu nunc, planè integer, & saluus, nullam pristinæ valetudinis partem desiderans, nobiscum esses, vt interdum solebas, nosq; tuo lepôre, tua venustate, tu nostra consuetudine, nostra etiam, si qua est, hilaritate fruereris. quod tamẽ breui futurum ita spero, vt valde tibi primũ, deinde etiã nobis gratuler, non enim dubito, quin statim repetas ea studia, quæ non vulgari cum laude tractabas: quæq; te (liber enim augurari, quòd opto) ad summas opes, summamq; dignitatẽ, fauente præsertim, atq; adiuuante

uante patrono omnium bonarum artium, omni virtute prædito, Cardinali Alciato, aliquando extollent. nihil eſt enim, vt exemplis & antiquis, & recentibus erudimur, quod hominum ſtudia ad vtilitates noſtras magis alliciat, quã virtus: nihil magis & humana nobis omnia ſubiicit, & aditum ad cæleſtia patefacit. Quare, cùm tibi nec inſtrumenta naturæ deſint, quorum expertes multi, optima voluntate, ſtudio flagranti, nihil tamen vel mediocri laude dignum præſtare potuerunt: neque verò ex iis rebus vllam requiras, quæ ſi abſint, præclaræ ſæpè curſus impeditur induſtriæ: debet animum in ſpem optimam erigere. omniq; cura ad recuperandam valetudinem incumbere. medicos habes, qui locum in ciuitate principẽ obtinent: mater aſſidet ægroto, curat, exequitur omnia: amicorum, nec ſalutationes, nec officia deſunt: hæc ſperamus fore ſalutaria: ſed, mihi crede, medicina præſtantior in te ipſo, id eſt in conſtantia, prudentia, temperantia tua, repoſita eſt. Conſule igitur, quantum potes, & ſaluti, & gloriæ, & parentis etiam vitæ: quam filij iacentis adſpectus exanimat: amicis veris tuis, mærore adempto, veterem iucunditatem aliquando reſtitue. Quod ſi, expertus omnia remedia, placere Deo ſenſeris, vt hæc humana relinquas: quæ quam caduca ſint, quàm nunquam firma, quàm ſæpe exitioſa, profectò vides: agnoſce tuam felicitatem, ad eámque propera lætiſſimo animo, relictis erroribus, quibus ij, qui hac diutius cõpage corporis includuntur, falſa rerum inanium ſpecie decepti, ita ſæpè implicantur, vt nũquam ad veri boni cognitionem perueniãt. nos quidem, qui, te ipſo vexari morbo, patimur iniquiſſimè, iidem, ſi contigerit, vt in iſta ætate, iſtis moribus, iſta mẽte, nondum terrena contagione deprauatus, aut mortiferi criminis labe pollutus, hanc miſerrimam vitam cũ illa bonis omnibus circumfluẽte permutes: lætabimur & exitu optato moleſtiarum tuarum, & initio beatæ vitæ, ad quam adſpirare pauciſſimis licet. Vale. XIII. Kalend. Maij, M.LXIIX.

AVGVSTINO ANGELELLO Fabrianum.

NIſi tibi, quæ nunc meæ vitæ ratio ſit, quibúſque curis & negotiis diſtinear, ſatis cognitum crederem:

ſanè afficerer magna moleſtia:quod tibi,viro optimo, atque in primis erudito, prætereà, quod res ipſa declarat, mei amantiſſimo, deeſſe videretur officium meum. ſed profectò,ſi me putas ab ineunte ætate iis artibus ac ſtudiis non mediocriter eſſe delectatum;quibus ad humanitatem animus excolitur,æquiorem te mihi eſſe oportet, nec ſuſpicari,quia rarius ad te ſcribam, non ideò me tibi, quia debeo,gratias habere, nec diligere & amplecti diligentiam,induſtriamq; tuã,quã quotidie locas in antiquitate colligenda:cuius ego maiorem officij partẽ libenter acceptã refero beneuolentiæ erga me tuæ. Ne tamen ſuperuacaneam operã ſuſcipias, cùm præſertim otio nõ abundes:hoc velim ſcias,omnes me cùm veteres,tũ etiam proximè Auximi effoſſas inſcriptiones,in quibus hę quoque duæ ſunt,quas ad me miſiſti,ante duos menſes accepiſſe à Io.FrãciſcoGallo,ciue Auximate:&,qđ tu ſcripſiſti, F. POLLVCI. ille, LI. POLLVCI. quod tu, TVRCIVS. C.F. ille, TVRCIVS. C.F.S. quod Sergiæ tribus nomen fortaſſe fuit. nam & infra video, C. F. SER. niſi ſi, SER. N. id eſt,Seruij nepos,legendum,quod vt diligẽtẽr inſpicias,mihiq; ſignifices,valde rogo.Filius abeſt, Venetias anno ſuperiore cum matre negotij cauſſa profectus. Vale. Romæ, Non. Apr. M. D. LXIIX.

IACOBO FALCONIO Piſas.

ETſi tuis litteris magnoperè delector,in quibus & amorem erga me ſingularem,& ingenij tui præſtantiam facilè perſpicio:te tamen,vt hoc noſtræ neceſſitudinis officium perſoluas,auocari à ſtudiis tuis,aut etiam ab amicorum ſermonibus,minimè velim.ſcis meam conſuetudinem. neminem diligo,quem non probem:quẽ porrò cœpi diligere, tantum abeſt, vt exigam ab eo plus, quàm præſtare poſſit,vt etiam,ſi quid peccauerit, remittã. quis enim eſt,qui leges amicitiæ perpetuò ſeruet?quamquàm te quidem ab hoc numero non minus verè,quàm libenter,ſegrego.noui tuã conſtantiam,noui curam, atque induſtriam, in quacunq; re amor eluceat. quæ quo rariora ſunt,eo magis hic te deſidero: nec deſiderium ferrẽ, niſi cogitarem,eo te conſilio diſceſſiſſe, vt auctus virtute ad nos

nos redeas. quod vt assequaris, ita cupio, vt parenti tuo concedam, præterea nemini. Ioannem Riccium Politianum, illustri iam virtute adolescentem, qui aliquãdo mecum in tuis ædibus, inuitatu parentis tui, viri optimi, cenatus est, audio Pisas breui, studiorum caussa, venturum. eum velim roges, vt me diligat, quando ego singulari sum in illũ beneuolentia, sic, vt te æmulum vix patiar. Salutabis meo nomine exquisitæ doctrinæ virũ, poëtam summum, Petrũ Angelium Bargæum: qui Latinam, & Græcã istic publico munere maxima sua cum laude profitetur. Vale. Romæ X. Kal. Iun. M. D. L. X I I X.

IO. ANTONIO VVLPIO.

VIx credas, quàm me delectauerint inscriptiones à te missæ: nõ solùm, quia desertæ, ac perelegãtes: verùm etiam, quia gratiæ ineundæ ab amplissimo viro, singulari virtute ornato, Thoma Altimaro, oblatã occasionem auidissimè sum complexus. nam, quod inde natum est argumentum epistolæ tuę, ita scriptę, vt summũ ingenium, summum etiam erga me amorem ostendat: hoc ipsum apud me quanti esse putas? equidem, si qua est huius vitæ felicitas, maiorem eius partem in hominum eruditione, & probitate excellentium, id est tui similium, amicitia cõstituo. Quare, cùm tibi maximas ago gratias, quod ad me scripseris, quodq; mihi haud paulò plus, quàm agnoscere debeam, tribuere videaris, quippe cùm ea referas ad iudicium meum, quorum ego te, si arbitrij mei res esset, Aristarchum libenter statuerem: tũ verò sic velim existimes, si quis est, qui tuæ laudi faueat, qui tuam præstantem doctrinam in ore habeat, qui denique tua caussa summa omnia & cupiat, & curet, eum esse me, daturúmque operam, vt animum aliquãdo res ipsa declaret. De inscriptionibus iudicaui sanctæ Seuerinæ Archiepiscopo, quas probarem maximè: nullam tamen, vt verè dicam, improbare audio: cùm aliquid in vnaquaque videam excellere. Vale, & Altimaro salutem à me plurimam. Romæ, Kalend. Iun. M.D.L X I I X.

VINCENTIO RICCIO A. SPE.

MItto, quæ petis omnia, præter vnam Petrarchæ paginam: quam ego, primum à pueris nostris, deinde à me

à me ipſo diligentiſſimè quæſitam, ne inter fragmēta quidem reperire potui. Atticanis epiſtolis & ſi mihi adhuc opus erat, tamen, quando ita vis, & ego tibi tua petenti neque negare poſſum, neque volo, remitto tibi eas per eundem tabellarium, qui has litteras ad te perferet. Mihi quidem animus iſte tuus gratiſſimus ſemper erit. veruntamen, mi Vincenti, ſi curabis, vt mihi de eodem volumine ad aliquot dies commodare poſſis, impones operi pręclaro velut artifex egregius vltimam manum. nam ego non niſi libros quinque cum meo codice contulerā. reliquam partem vt abſoluere aliquando poſſim, non petam à te pluribus verbis, ne videar beneuolentiæ tuæ diffidere. Vides cupiditatē noſtram. Tu ſtatues in hac re, quod ſit & ex fide tua, & ex volūtate mea. Cùm hęc ſcribebam, familiares epiſtolas dabam imprimendas. Deus faxit, vt eæ parem laboribus meis exitum ſortiātur. certè quidem in earum recognitione ſummas ego vigilias exhauſi. quæ quidem quam mihi ſint laudem allaturæ, alij iudicent. Ego te, & Peregrinum noſtrum, & Hieronymum etiam in oculis fero. Vos pro hac ipſa mei erga vos animi propenſione, ſoluēti mihi oram benè precemini. raptim ſcripſi, vt vides. ſed, cùm ad te ſcriberē, id eſt, ad amiciſſimum, & humaniſſimum, non adhibui maiorē diligentiam, quam licuit per typographica negotia. Venetiis, VII. Kal. Iun.

EIDEM.

HEndecaſyllabum carmen, quo nos tam amicè ſalutaſti, multis de cauſſis legi perlibēter. primùm, quod tuum erat, deinde, quod elegans, & ornatum, poſtremò, quod in illo mihi ſignificabas memoriam tuam noſtræ neceſſitudinis, & beneuolentiæ. itaque non poſſum non tibi vehementer gratulari, mihique plurimū gaudere: tibi, qui tam egregiè in bonis litteris profeceris: mihi, qui talem, ac tam felicem ſortitus ſim amicum. Deus igitur faxit, vt in hac animorum coniunctione ad extremū vſque vitæ curſum perſeueremus, &, quæ, ſummi amoris vterq; fundamenta iecimus, ea non ſolum confirmemus, verùm etiam augeamus. ſic enim habeto, qui propter egregias animi tui dotes vehementer te diligant, eſſe quàm plurimos: qui mihi ſint in te amando pares, eſſe vel paucos, vel neminem.

neminem. Et ſanè nihil mihi à Deo Opt. Max. aut gratius poſſet, aut iucundius cōtingere, quàm vt aliquādo meum erga te ſtudium & ego tibi aliqua in re optimè declararem, & tu præclarè cognoſceres. nō enim is ſum, qui aliud ore præferam, aliud in pectore habeā. Sed hæc ſatis. Nam vlterius vacare calamo non licet mihi propter animū ſuperiori valetudine affectum atque exercitum. Illud curabis, vt Reuerendo patri Cornelio Diuo ſalutem meis verbis annuncies plurimam. Bene vale. M. D. X X X I. Prid. Non. Sextil.

EIDEM.

VIde, quanti mihi ſis, quantúmque te diligam, quod, vbi primùm ex balneis regreſſus ſum, è veſtigio ad ſcribendum conuolaui. non enim eius generis ſunt meæ litteræ, vt ex illis aliquid poſſis cognoſcere, quod aut noſtra interſit, aut te ſcire neceſſe ſit. vnum eſt illud, quod velim te intelligere, nobis Dei beneficio priſtinam ſalutem ſi non penitùs, certè maiori in parte reſtitutam eſſe. idque accidit ſecundum Deum Opt. Max. non niſi balneorum virtute, quæ per octo dies hauſimus. non enim hoc medicis acceptum fero, qui me integrum propè menſem ſuis pharmacis excarnificarint, neque tamen me febri potuerint eripere. De meis ſtudiis propter infirmam ac longam valetudinem propè iam actum eſt: ego tamen, vt ſpero, quidquid omiſſum eſt temporis, breui reſarciam. Tu quid pepereris, quid parias, vehementer ſcire cupio. non enim is es, qui patiaris tuum ingenium longo otio torpeſcere. quam rem cùm præſtas, non modò tibi vtilitatem cum laude mixtam quæris, ſed etiam tuis omnibus & amicis & affinibus, qui te amant, lætitiam atque gaudium affers. Benè vale. M. D. X X X I. X V. Kal. Septemb. Si Cornelius adhuc agit Venetiis, velim me certiorem facias.

EIDEM.

LEgi tuas litteras, perbreues quidem illas, ſed tamen valdè mihi gratas. Lætaris, quod conualuerim: ego quoque lætor, quod te repererim tam bellè valere. De Cornelio quod ſcribis, non legi ſemel, ſed bis & pluries. habeo enim illum conuenire. tu, ſi libebit, eris mihi comes in homine viſendo. M. D. X X X I. X I I. Kal. Septemb.

EIDEM.

EIDEM.

MVltis, & iis quidem maximis argumentis declaras mihi in dies tuum erga me amorem non confirmari solùm, sed etiam augeri vehementer. Quod enim tam ex animo delectaris nostra cõsuetudine, quòd tam frequenter nos visis, quod tam crebrò litteras mittis, cui dubium esse possit, hoc ex nimia quadam in me beneuolentia, & animi propensissima inductione proficisci? Quare ferreus omninò sim, & humanitatis penitùs expers, nisi te valde amem, & obseruem, qui nos etiam nullo erga te merito & ames, & beneficiis ita tibi obstringas, vt, vnde pares referamus gratias, nullus iam relinquatur locus. Gratæ igitur fuerunt tuæ litteræ, eoque magis, quod intellexi te Patauium cogitare, vnde sperem te pro singulari tua prudentia, & in bonas artes propensione, amplissimam & famam, & celebritatem ad tuos relaturum. Quod autem ad Græcas litteras animum appuleris, hoc tuum cõsilium & probo vehementer, & feliciter Deum Opt. Max. fortunare volo. crede enim mihi, nihil poteras præclarius cogitare, quàm cum Latinis Græca coniungere. itaq; hunc animum retine, &, vt instituisti, perge. ita fiet, vt, quam de te à puero exspectationem concitasti, eam adulta mox ætate & egregiè sustineas, & cumulatè præstes. Sed, quoniam significas nostram epistolam futurã tibi fuisse gratiorem, si longior exstitisset, sic habeto, mi Vincenti, nos prolixius ad te non scribere, quod neque prolixiores epistolas, quibus confirmetur, amicitia nostra videtur desiderare, neque mehercule valde est, quod scribam. quod aut nostra intersit, aut te scire oporteat. Nisi fortasse velis me scribere, in Italiam Gallos aduentare, & Venetiis visum esse cometen Sextili mense, & similia, quæ minimè te fugiunt. Quod si viderim te longitudine capi, dummodo tibi satisfaciam, etiam inanes, & vmbraticas ad te dabo litteras. Vale, & codicem, cuius te mihi pollicitus es copiam facturum, si libet, legendum nobis commodato. Pridie Id. Sept. M.D.XXXI.

EIDEM.

ET litteras, & libellum accepi, de quibus tibi gratias ago. neque verò mihi erat ignota diligentia tua, quam

antea nobis, cùm Venetiis viueres, id est, cùm in humaniora studia pari iugo mecum incumberes, multis quidē argumentis declaraueras. Quod petis à me res nouas, audio Carolum Cæsarē ingentibus copiis breui esse in apertum æquor exiturum. apud Maomethis exercitum pestilentia grassatur. eadem apud nostras, sed omninò lentius. Peregrinus, & cæteri communes amici salutabūtur à me diligenter, vbi primùm eos offendam. Tu fac existimes, nihil esse, quod ab homine amicissimo proficisci possit, quod ego non velim te à nobis exspectare. fecit humanitas tua, quam mihi Patauij tam egregiè significasti, vt ad antiquum amorem erga te meum addiderim etiam cumulum quendam beneuolentiæ propè singularem. amaui enim semper, & amo voluntatem hominum, quæ mihi rebus omnibus est carior. itaque, contubernalibus tuis, lectissimis viris, Augustino, Bartholomeo, & Ioanni cùm salutē dixeris, addes etiam, omne meum studium, & officium sibi esse paratum. quod vt aliquando tu cum illis experiare, dabo operam, quantum erit in me situm. Paulus Papiensis per me vobis omnibus salutem adscribi voluit, seque constanter asserit perpetuò comitati vestræ deuinctum in primis fore. Si Bonamicus redierit, si mihi significabis, erit vehementer gratum. Vale. Venetiis, Idibus Septembr. M.D.XXXI.

EIDEM.

POstquam mihi renunciatum est, te Patauium, adipiscendæ philosophiæ gratia, concessisse, plurimum sanè voluptatis animo cepi, & hoc tuum cōsilium etiam atque etiam tacitus mecum ipse laudaui. facit enim amor erga te meus, vt existimem, quidquid tibi conducat, id mihi etiam expedire. atque tu, cùm in tanta hominum luce, in tanta doctissimorum virorum frequentia viuas, non dubito, quin bonarū omnium disciplinarum, & laudatarum artium cognitionem breui sis tibi consecuturus. noui ego ingenium tuum: noui prudentiam, & singularē animi tui erga præclara virtutis studia propensionem. itaque non adhortabor te ad eas artes, quibus ab ipsa pueritia deditus semper maximè fuisti. quid sit anteacta ætate tua dignū, qui te mores, quod institutū vitæ deceat, tu videbis. Ego illud tantum tibi ante oculos ponam, vt cogites in ea

te vrbe

æ vrbe nūc agere, quæ liberalium omnium doctrinarum hodie veluti domicilium habeatur, & à qua inanē quemquam redire turpissimum sit. atque hoc satis esse arbitror ad excitandum te ad honestas disciplinas. quamquàm ne hoc quidem ideò tibi propono, quod prudentiæ tuæ diffidam, sed vt potius amori erga te meo, qui me ad scribendum impulit, satisfaciam: quòd tu, cùm legeris, eo velim accipias animo, quo nos & cogitauimus, & scripsimus. Reuerendum patrem Cornelium Diuum, Peregrinum Benzonum, Nicolaum Sonicam, & Hieronymum Riccium Muranensem, communes mihi omnes amicos, meo nomine si salutabis, erit mihi vehementer gratum. Tu fac valeas, & me, vt instituisti, diligas. M.D.XXXI.

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII LIBER NONVS.

NICOLAO CAIETANO Cardinali.

EGo vero fratris tui Principis optimi filios, præstanti ingenio adolescentes, & libenter sum complexus: &, perspecta singulari probitate, atq; ad bonas artes propensione, quotidie magis vtrumque diligo. Sed, vt illorum præclara ad virtutem indole, pro mea erga familiam vestram peruetere perpetuáque obseruantia, vehementer lætor: sic ad excolenda eorum ingenia quod attinet, nec mihi vacui temporis esse quantum res exigit, nec facultatem, quæ voluntatē æquare possit, non mediocriter angor. quamquam illis, vt video, quæ aliunde petuntur, intra domesticos parietes abunde omnia suppetunt. vt enim reliqua omittam, cum in tuam

in tuam vitam intuentur, cum tuos mores, tua instituta, tua studia contemplantur, nullam præterea disciplinam, nullius vocem, aut præcepta desiderant. veruntamen si quando acciderit, vt ab iis occupationibus, quarum concursu pæne obruimur, respirare liceat, deesse vestræ cupiditati non patiar industriam meam. quod vt enitar, hortantur quidem multa, nihil tamen magis, quam epistola tua, quæ me cum sermonis elegantia, tum significatione amoris, & iudicij de me tui sic affecit, vt nihil vnquam senserim iucundiùs. Vale. x. Kal. April. M. D. L X I X.

PAVLO MANVTIO S. P. D.

SVperioribus proximis diebus sumpsi mihi quiddam non alienum, vt arbitror, ab officio meo, neque tibi aduersum, cum optimo animo tuique amantissimo, quæ te ratio impulisset, vt de optimo Imperatore Maximiliano, Domino meo vere rectéq; cogitata, & ad Sambucum nostrum perscripta, ex libro epistolarum tuarum tolleres, & bene culta euerteres, exquirere non dubitaui. Magnum enim atque graue aliquid fuisse, quod te ipsum quasi ad cuius laudes amplificandas illa, quæ diuulgaueras, pertinebant, inuerterit, statuebam, & quin hoc cum iniuria, quę capiti Reip. Christianæ fieret, coniunctum esset dubitare non poteram. Itaque cum te, propter excellētem omnium liberalium doctrinarum cognitionem, animo meo egregie carum habeam, & tibi aliquid à maleuolis instillatum, quò minus in recta sententia maneres, putem, erigere te, atque confirmare rursum meis litteris volui. Spero autem, ac potius confido, te pro singulari tua humanitate & probitate in optimam hoc accepturum partem, ac maiorem mihi, cui Cæsar intime est notus, fidem habiturum, quam hominibus Imperatoris opti. & inuictissimi, tuísque laudibus inimicis. méque dubitatione & cura, quam ista mutatione, cuius nulla vera ratio excogitari potest, nobis iniecisti, leuaturum. Id vt facias, & hanc meam curiositatem (licet hoc nomē in vitio ponatur) ab omni maleuolentia disiunctissimam, ac potius cum summa erga te beneuolentia, fidéque, quam integerrimam Cæsareæ Maiestati quoad vixero præstabo, coniunctam esse tibi persuadeas, in maio-

rem modum peto. Bene Vale. Viennæ, ex aula Cęſarea, IX Kalend. Iunij, M. D. LXIX.

Ioannes Crato à Crafthcim, S. Cæſ. Maieſt. Conſ. & Medicus intimus.

IOANNI CRATONI
Viennam.

SI quis eſt, vir præſtantiſſime, qui conſtãtia delectetur: & quam ſemel conſilij viam ac rationem eſt ingreſſus, in ea libenter pergat, is ego ſum & cum eſſe me non mediocriter gaudeo. ſed, vt te non fugit, ſingulari doctrina ac ſapientia virum, in hominum voluntatibus nihil eſſe perpetuum neceſſe eſt: nec videtur in aliquam culpam incidere, aut male de ſe ipſo conſulere, ſi quis ita vitam inſtituit, vt eius cõſilia ratio temporum moderetur, ac regat. Ego olim in illa mea ad Sambucum epiſtola quid cogitarem, declarandum putaui. nam etſi de ſtudiis meis humiliter admodum ſentirem, nec ſatis fore ſperarem, vt ex ingenio meo quidquam depromerem, quod ſi ad Maximilianum, Regem tunc Romanorũ inclytum, nunc Imperatorem, mitteretur, aditum mihi ad eius beneuolentiam patefaceret: ſuaſu tamen amicorum, aſſiduiſque ſermonibus in eam mentem impellebar, vt maximo Principi, erga liberales omnes diſciplinas egregie animato, notam eſſe cuperem induſtriam meam. nũc mutata mea ratio eſt. Romam euocatus à Pontifice, ſic impedior negotiis, ſic à ſtudiis auellor, vt, quæ de litteris noſtris opinio fuit, ſi modo vlla vnquam fuit, ea nihil dignum, in ſumma temporis inopia, præſtari à me poſſe confidam. Porrò, quod pollicebar, cum poſſe perfici ſperabam, id, ſpe ſublata, cur pollicear, non video: niſi ſi, quod à mea non ſolùm natura, verùm etiam conſuetudine, ſemper abfuit, eos imitari velim, qui maiorem ex inani quadam oſtentatione, quam ex ipſa veritate, voluptatem capiunt. Nam quod vereri te oſtendis, ne maleuolorum opera & artificio factum ſit, vt à priſtina ſententia diſcederem: patere, obſecro, perſuaderi tibi primùm, id quod res eſt, mutationem feciſſe me voluntatis, non iudicij: deinde, illa ipſa mutatione voluntatis, quam nulla temeritas attulit, ſed ab inuito neceſſitas expreſſit, nihil animo meo moleſtius, nihil acerbius accidere potuiſſe. quid enim? an ego vel ita hebeti ſum ingenio, vt quibus virtuti-

bus tanta Maiestas ornata sit, non intelligam, vel ita improbo, vt, quæ laudes tantis virtutibus debeantur, non confitear? istam caluminiam, opinor, neque qui studia mea, neque qui mores nouerit, in me conferet. In quo tamen, vt ingenue fatear, est quod me mordeat. qui enim alios, homo minimè fallax, & ingenio meo antea metiebar, núnc demum, quasi admonitus officio litterarum tuarum, incipio suspicari, posse aliquem quod à me ratione, vt arbitror, optima factum est, id, aut ignoratione concilij mei, aut suæ fortasse naturæ vitio, deteriorem in partem interpretari. neque, huic malo quæ mederi ratio queat, dispicio: nec possum, in optima animi conscientia, non aliquam tamen ex aliena suspicione molestiam trahere. Tibi quidem, Crato optime, cùm & me verbis exquisitis in epistola tua elegantissima, ac planè omnium, quas adhuc legerim, prudentissima laudaueris, & ea simul scripseris, quæ profectò, nisi me valde diligeres, & nisi de mea existimatione ac laude laborares, tibi nunquam in mentem venire potuissent, quas gratias debeam, facile video: quas agere possim, non reperio. Quod tamen in me est, vt meritum tuum perpetua memoria colam, & singulari te ipsum amore complectar, quod virtuti quoque tuæ, omnibus notissimæ, libenter tribuo, id si omittam, nefario me scelere deuinctum putabo. Vale. Romæ, Idibus Sept. M. D. L X I X.

EIDEM, Viennam.

ET serius, quam tu fortasse exspectabas, & breuius omnino, quam vterque nostrum vellet, ad te scribo. id accidit valetudinis incommodo, non obliuione tui, ad quem quotidie mentem refero, & ea sane voluptate, qua maior esse nulla possit. quod si corporibus animi mederentur: facile sanaret hunc morbum quo quinctum iam mensem laboro, iucundissima recordatio humanitatis, & beneuolentiæ erga me tuæ alleuari tamen videor, dum de te cogito tecúmque quasi loquor. calores exspecto, valetudini meæ semper vtiles. nam hyems, & veris inconstantia, cum hiemali prope frigore, male me vehementer habuit. Si valebo, exspecta epistolam bene longam. interim ama me, vt facis. Vale. Romæ, Kal. Mái. M. D. L X X.

LABORABAM eodem, quo antea, morbo, & quidem

aliquanto etiam grauius. ita Dei voluntas fert. nec satis cõstat inter medicos, qui sit exitus futurus: meus animus, vt ingenue tibi fatear, aberrat à bona spe, quippe ætate ingrauescente, valetudine perimbecilla, morbo plurimorum mensium. Te rogo pro nostra necessitudine, si quid mihi acciderit humanitus, filium meum Aldum qui viuit Venetiis, tuis officiis, tuáque humanitate complectaris. Ego, si diutius vita fruar, nullũ mihi crede, erga te amicissimi atque obseruãtissimi hominis officium prętermittam. Hęc quoque aliena manu: nam meæ vim penitus omnem ademit morbus. vide, qui sim mi Crato. Vale, & posthac Venetias, quo me breui conferre cogito, ad oratorem vestrum litteras mittes. is mihi eas reddendas curabit. &, quamquam fieri potest, vt inde me Patauium, valetudinis curandæ gratia, cõferam: tamen discedens mandabo meis, vt literas mihi tuas eò mittant.

EIDEM, Viennam.

NVnc demum exoriri mihi videor, & quasi post multam noctem lucem adipisci, reuersus post annos decem in patriam ab vrbe Roma, vnde, me laborem nullum pro publica re communique commodo recusantem, grauis morbus ac diuturnus extrusit. Gratulantur amici, amplexantur, lætitiam oculis, vultu, sermone declarant. Hoc mihi iucundissimum est: sed, in hac iucunditate, angor sępè intimis sensibus, dum recordor, quid iacturæ, quãdiu Romæ vixi, studia mea fecerint: de quibus, quamquam intelligo non eum esse me, qui magna præstare possim, veruntamen minima fortasse non erat exspectatio. Ire, inquies, non oportuit. Certe, si diuinare licuisset. verum, si res adhuc integra ponatur, eundi consilium qui reprehendat, fortasse nemo sit. Laborabam domesticis incommodis, fratrum meorum culpa: nec spes erat emergendi, nisi noua consilia caperentur. Vocabar à Pontifice Max. quo nihil videri poterat honorificentius: fructũ autem quis nos exspectaret? Cohortabãtur amplissimi viri, quorum erga me singularem beneuolentiam multis rebus antea perspexeram. læta denique, copiosa, ampla ab omnibus omnia promittebantur. quid agerem? credidi, & speraui, vt fere sumus omnes homines hoc ingenio, vt ea, quæ cupimus, libenter

benter quoque ſperemus. quamquam hoc leuius, quod ſpem fefellerit euentus:non tam enim abundare, quam nō egere,gratum eſt:illud perquã graue, quod perpeti ſæpè multa ſum coactus, indecora prorſus, indignáque ſtudiis noſtris, ætate noſtra, exiſtimatione ante parta. In quo tamen occurrit ea conſolatio, quod, in illo vitæ duriſſimo genere, multa ferendo, multa ſimul didici, quæ profectò me nunquam neque libri, neque vlla doctrina, neque dies ipſa docere potuiſſet. Nunc, ſingulari diuino munere patriam adepti, redibimus ad illa præclara ſtudia, vnde diſcedere non oportuit: omníque prorſus cura vacui,nullo cuiuſquam imperio, excluſis etiam, ſi licebit interpellatoribus:ſi non licebit, rure abditi, ſalubri aliquo, & amœno loco fruemur, liberrimo otio,litterulis noſtris:operámque dabimus, quantum in nobis erit, vt, quod amiſſum eſt antea temporis,non id quidem totum, (quî enim fieri poteſt?) nonnulla tamen ex parte ſarciatur,& aliquem adhuc ex induſtria noſtra fructum poſteritas capiat, valetudine modo vtamur commoda, qua nunc omnino caremus, erepta laboribus illis, animíque curis, quæ nimium omnino graues, nimium diuturnæ,fuerunt. Febris diſceſſit poſt nouem tandem menſes:ſed inedia, morbo,macrore, ad horribilem prope maciem redacti ſumus: quódque miſerius etiam eſt, aluum purgare, niſi accedant extrinſecus adiumenta,nunquam licet.Huic ariditati aſininum lac prodeſſe in primis poſſe, neq; huic remedio vllum præſtare,inter omnes medicos cōuenit.In cibo ſicca omnia damnant, humida probant, præſertim quæ facilia ſint ad concoquendum. Pono magnam ſpem in eorum conſiliis,maiorem tamen in animi trãquillitate, in adſpectu meorum, in cœli patrij ſalubritate.denique ad omnipotētem Deum omnia refero: quidquid acciderit, eius voluntati libenter acquieſcam. Hæc de ſtatu noſtro: vtinam quotidie lætiora, quod futurum ſpero, & ſanè tua quoque cauſa cupio. neceſſe eſt enim, quem valdè ames, (ſic enim mihi iam perſuaſi) de eo valdè te ſolicitum eſſe. Ad illam ſuperiorem epiſtolam, Romæ ſcriptam pluribus verbis, exſpecto,quid reſpondeas. Vale. Venetiis.x.Kal. Nouemb. M. D. L X X.

BOTVITO NERICIO Senas.

VEllem, vt, quam libenter eos homines complector, quorum in sermone & in moribus aliqua signa virtutis,& integritatis elucent, tam sæpè accideret,vt eos colere officiis, ornare verbis aliqua demum vel tueri, vel augere facultate possem. profectò animus meus, cui multis rebus fortuna defuit, & tibi & aliis tui similibus longe pateret illustrius. hanc tu fortasse voluntatem meam, nullo quidem adhuc insigni merito declaratā, spectas, cum mihi gratias agis,quod te, cum Romæ esses humaniter acceperim,& in summa mea occupatione,numquam tamen aditu, nunquam sermone excluserim. quæ tu pro tua bonitate magni beneficij loco ducis:ego,si quis ea præstet, non tam laudandum, quam, si omittat, vituperandum puto. Quod verò de scriptis meis ita sentis,vt ea cum vehementer ipse probes, tum à tua sententia non discrepare commune iudicium dicas: istam equidem opinionē tanti æstimo,quanti æstimari debet ea laus, quam,eruditorū ac sapientium virorū consensu & approbatione nixam, inuidia aut maleuolentia labefactare non queat.veruntamen,qui me probe norim, vereri sæpè cogor,ne te quidē amor,multos fortasse fallat auctoritas tua.ac,si me audies,cui debes in ea re, quæ ad me ipsum pertinet, obsequi non inuitus, parumper moderabere posthac iudicium de me tuum: ne dum existimationi meæ nimium studes,tuam in discrimen adducas. Sunt enim quædā pestes hominum,quibus aliena laus ita molesta est,vt,quidquid aliis addatur,sibi detractum putent:& omnem detrahendi obtrectandiue locum sic arripiant, vt ex aliena ignominia sibi laudem quærere videantur. De mutatione illa quam feci in epistola ad Sambucum, & prudenter, & amanter iudicas. scripsi,cum impedimento nihil fere videbatur,quo minus id,quod cogitabam,ad exitū perducerem:induxi,cum propter assidua negotia studiis meis ita diffiderē, quasi nihil ne mediocritet quidē eruditis auribus nō modo Imperatore Maximiliano dignū afferre iam possent. vtriusq; consilij causam ad Cratonē perscripsi. spero fore, vt meum factū, de quo parum æquis animis nōnullos iudicare,litteræ tuæ significāt, vir optimus ac prudentissimus non improbet.quod si euenerit.

nerit, tanti hominis auctoritate sustentatus non equidem dicam, quid alij sentiant, non laborabo, sed certè multo minus: cum præsertim te quoque, florentẽ ingenij, probitatis, doctrinæ fama, tui iudicij testimonio mihi nõ defuturum intelligã. Vale. Romæ, x i i x. Kal. Oct. M.D.L x i x.

AVGVSTINO ANGELELLO, *Fabrianum.*

NEc filius adest, profectus Venetias cum matre ante aliquot dies: nec mihi à grauioribus curis tantũ spatij relinquitur, vt binis tuis litteris pluribus verbis respondere possim. hoc tantum habeto, delectari me vehementer diligentia tua, qua te vti video tum in describenda, tũ in mittenda ad nos antiquitate. gratias agerẽ, si hoc vno contentus officio essem, aut hoc à te crederẽ expectari. in Orthographiæ libro, cũ rursus edetur, aut in eo, qui apparatur, veterũ inscriptionũ, carere te tua laude non patiar. ita nostra consuetudo fert: ita postulat & amor in nos tuus. Reliqua, cũ vacabimus, si modo id assequemur vnquam: quòd sanè nõ tam nostra, quam aliorum causa cupimus. Vale. Romæ, v i i. id. Maij, M.D.LXVII.

EIDEM, *Fabrianum.*

DE inscriptionibus ad me missis, noli expectare dum tibi gratias agam, nam neque id patitur amicitia nostra: & officium tuum, sæpius iteratum, gratiarũ actionem requirere iam non videtur. Quod ad meos Commentarios attinet, velim hanc moram æquo animo feras. quotidie enim aliquid additur, aut mutatur. ita, si quam facis in tempore iacturam, eam tibi resarciam. Equidem istam amo cupiditatem scriptorum meorum, in qua te socios habere multos intelligo. vtinam otium cõtingat, vt eam explere aliquando possim. Vale. Romæ, IV. Non. Sept. M.D.LXVII.

EIDEM, *Fabrianum.*

PVto te ab Onuphrio Gilio, tui amantissimo, certiorem nõ semel esse factum inualetudinis meæ: qua no

num iam mensem ita laboro, vt neq; ratione victus, neq; vllo remedij genere adhuc quidē alleuari potuerim. itaq; miserè iaceo, spe iam destitutus omni præter eam, quam in cœli mutatione multi ponendam arbitrantur. quorum ego libenter accedo sententiæ. exire propter nimios calores nondum licuit. Sed ego exeundi consilium ita cœpi, vt Vrbem plane relinquam, & ad patrios lares, & dulcia incunabula remigrem. in quo Pontifex, vt est insigni præditus humanitate, facilem, perbenignúmque se præbuit. Si quæris, lætior, an tristior discedam: non facilè dixerim: ita multa occurrunt, quæ animum ac voluntatem huc illuc distrahant. propensior tamen in hanc partem sum, vt post annos decem, ætate ingrauescente, vrgente præsertim difficili morbo, ad patriæ complexū recurram: cuius adspectus, nō dubito, quin mihi amissam molestissimis curis hilaritatem restituat. quā si quis afflictæ valetudini haud paulo magis, quam orientalia quæuis pharmaca, prodesse dixerit, opinor non errabit. Eamus igitur diis bene iuuantibus, & redeamus aliquando ad illa studia, vnde discedere piaculum fuit. quod vtinam per valetudinem liceat. nam per negotia certè licebit. ita res meas constitui: ita, quæ dissipata erant in domesticis rationibus collegi, atque contraxi: ita denique quod accepi quasi dictū arrogāter nolim, humana omnia propemodum cœpi cōtemnere. De discessu igitur fixum consilium est: de die nōdum statui: sed vt hyemales imbres, tempestatésque vitentur, ante Kal. Octob. cogitamus. Onuphrius hic remanet, meo sanè cum dolore: non solum enim eius opera vtebar in studiis, verum etiam conuictu, sermone, probitate, ingenio ita fruebar, vt hanc iacturam sarcire me posse vix vnquam putem. non deerunt omnino, quibus vtar: sed præter operam, aliā desidero: hoc adolescente nihil aptius ad naturam meam. Te, mi Augustine, quamquam longè disiunctus, tamen prorsus non carebo. quæ enim tua est humanitas, qui tuus in me amor, scribes interdum ad me. ego autem, licet otium in litteras, si valebo, ita amplecti cogitem, vt diuelli me non facile patiar, tamen à te, viro optimo, nostri, quod facile perspexerim, cupidissimo, amantissimo, non committam, vt in hoc genere prorsus requiri possit officium meum. Vale. Kalend. Sept. M D L X X.

HERCVLI CYOPHANO
Sulmonam.

NOn poſſum non amare vehementer induſtriã tuam qua te vti video in emendando gentili tuo, poëta ſummo. perge, vt cœpiſti: nam & gloriæ tuæ conſules, & alios ad eandem laudem excitabis. Victor ad Aemenios, magis arridet, quam Victor Iolciacos: accedente præſertim antiqui libri teſtimonio. Regius autem, inánia captãs, veritatem quærebat in tenebris. Tu longe certiora ſequeris: itaque tibi libenter aſſentior. Vale. Romæ, XIII. Kal. April. M.D.LXIX.

EIDEM, Sulmonam.

INſcriptiones illæ nihil habent, quod oblectationem aut doctrinam legentibus afferre poſſit: quod ſi ſimiles occurrerint, inanem laborẽ ſuſcipere te nolo. De Ouidij loco ad tuam ſententiam opinionem meam abſcribas, licet. Regius illis ſæpe allucinatus. tu ſi perges vt cœpiſti, poëtam ingenioſum, ciuem tuum, a mendarum labe, non mediocri tua cum laude, vindicabis. Vale. Romæ, Prid. Kal. Sex. M. D. L X I X.

M. ANTONIO CYOPHANO
Sulmonam.

EXcuſarem tibi tarditatem litterarum mearum, niſi Hercules frater tuus, quæ meę vitæ ratio ſit, quam aſſiduis, quam variis impedita negotiis optimus teſtis eſſet. atque ego illi, cum me rogaret, vt aliquid tibi reſcriberẽ, deeſſe mihi dixeram non modo otium, ſed etiam argumentum. nam de paracleto, ſanè mirabar non probari tibi ſententiam parentis mei, præſertim quæ rationibus optimis niteretur. cætera verò in tuis litteris erant eiuſmodi vt à te non negotij, ſed animi cauſſa ſcripta viderentur. quod ſi mihi hæc impoſita conditio ſit, vt eorũ omnium, qui quotidie non modo ex Italia vniuerſa, verum ex trãſalpinis quoque gentibus ad me ſcribunt, reſcribere litteris neceſſe ſit: inique mecum agatur, prorſus inhumane. cuius enim otij eſt, cuius etiam ingenij, tot epiſtolis poſſe reſpondere latino præſertim ſermone, in quo mihi, pro-

pter eam,quam nonnulli de scriptis meis opinionem habent,non licet esse negligenti? At officij prætermissi grauem esse culpam dices.Si simplex officium agitur, vere dices:sin eueniat,vt concurrant officia duo:certe, posse alterum omitti sine culpa,& minori maius anteponi, aut fateberis,aut in grauem ipse culpā incides.magnam enim,nisi distinguantur officia,rerum omniū humanarum perturbationem sequi necesse est.Simili, vt opinor,in loco mea causa versatur. Cum enim sacris libris, qui ad Christianæ reip.salutem pertinent,& corrigendis,& edendis,cum salutationi virorum honestissimorum qui frequentāt ædes meas,cum etiam studiis nostris vel vt instituta absoluam, vel vt absoluta perpoliam , danda opera est : scilicet eius temporis,atque eius operæ partem,rebus grauissimis detractam , ad inanes epistolas transferam. inanes appello, quia video multos , cum scribendi causam aut perquam leuem, aut etiam nullam habeant , ideo tamen scribere, vt meas litteras eliciant. quod nisi statim assequuntur,indignantur,& maiorem suæ voluntatis, quam occupationis meæ rationem habent. Ab horum numero libenter te,mi Cyophane,seiungam.non enim dubito,quin me diligas,vel tua sponte,propter communia studia, vel imitatione iuuenis optimi, atque eruditi, Herculis fratris tui. A quibus autem diligi me puto ,de iis vt bene sentiam,nō ægrè à me soleo impetrare.atque vtinam,quam propenso erga vtrumq; vestrum animo sum , tum facilè vobis animum insigni aliquo meritò probare possim. quod equidē enitar:&,si cōtigerit,vehementer lætabor : sin minus,vos tamen amplecti voluntatem meam,eáque contentos esse, & humanum in primis,& æquum est. Vale. Romæ, XII. Kal. Dec. M.D.LXIX.

IOANNI CASELIO,
Florentiam.

AEque , vt video,lætamur, tu mea ergate , ego tua in me beneuolētia,quæ si orta est ab opinione virtutis; vt certe est ; non dubito,quin perpetua sit. tu enim, quas artes à puero colere cœpisti , in iis quotidie magis vt excellas, operam dabis;ego te,inani fortasse conatu, (nam aduersantur multa) studio tamen, & voluntate, quantum licebit,

licebit,imitabor.Neritium tuũ quis non amet? mihi cre-de,tuarum litterarum testimonio, aut commendatione non eget.me quidem ita sibi deuinxit officio suo,non modo vt omnia,quæ possum,sed etiam quæ nõ possum,eius causa cupiam. iam de eius ingenio, doctrina, eloquentia quid ego tibi,cui notior est,quam mihi? prædicabo igitur aliis vel quod amor impellit:vel quod ornare virtutẽ,nostræ consuetudinis est. Vale, mi Caseli, nósque vt facis, ama. Romæ, x i i.Kal.Octob. M.D.I X I X.

FRANCISCO PLANTEDIO, Manfredoniam.

ET serius, quam tu expectabas, & breuius fortasse, quã vterq; nostrũ vellet,respondeo litteris tuis. quãquam,cum tibi nota esset occupatio mea,erat humanitatis & prudentiæ tuæ, silentium meum in bonam partem accipere,& amici hominis commodo consultum velle:cũ præsertim, iudicium meum de tuis versibus cur expetas, caussa nulla sit. tu enim hoc in genere ita es versatus, vt excellas: ego saluere Musas iussi ante aliquot annos, nec poëtas iam conor attingere: aut,si interdum,vt oblectem me potius,quam vt imiter.quod si tu meũ iudicium anteponis tuo,quod ego ne comparo quidem: errare te facile patiar, neque committam, vt meam frustra sententiam exquiras.Mihi quidem ea,quæ scripsisti ad Rotam,vatem ætatis nostræ celeberrimum,valde probantur. habent lepôrem:nec tamẽ grauitate carent.totum poëma(sic enim videor appellare posse) luminibus ingenij, doctrinæque distinguitur. Sic perge: sic ibis ad astra,præsertim oratoria quoque facultate, vt video, non mediocriter instructus. Commẽtarium meum in epist.fam. dederam amico describendũ:sed eius operam casus:nescio quis interpellauit:edetur aliquando vel hîc, si licebit,vel certè Venetiis: quod minimè vellem absente me. post discessum tuũ addidi non pauca,quædam perpoliui. Cupio salutari à te veterem patronum meum,omni laude præstantem, Cardinalem Comensem,cuius erga me officia,dum viuam animo ac memoria tuebor, prædicare nunquam desinam. Vale. Romæ, v i i.Kal.Octob. M.D.L X I X.

IACO

IACOBO GORSCIO, Cracouiam.

PArticulam litterarum tuarum, in qua scribis ad amicum tuum, audisse te exclusum esse Roma Paulum Manutium, (hæc enim ipsa verba ponis,) legi sine molestia. qui enim rumor, nec si verus esset valde afficeret animum meum, subsidia sibi ad omnes casus ex optima conscientia quærētem, is cum sit falsus, & inanis, quid est cur me tangat? Equidem si scire vis, qui sit meus hac tota de re sensus, inclusus potius mihi videor esse, quā exclusus. à quo enim die Romam veni, exeundi facultas, quam sæpe valetudinis, interdum animi etiam causa optaueram, data nunquam est: non quin iis hominibus, qui tanti apud me sunt vt eorum voluntatem nutúmque quasi legem obseruem, vtar facillimis: sed commissum fidei, diligentiæ, industriæ meæ negotium eiusmodi est, vt absente me iacturā patiatur. quod si priuata mea res ageretur, negligerē fortasse: nunc, vt scire te arbitror, totum hoc munus ad sedis Apostolicæ dignitatem pertinet: pro qua si accideret vt vitam profundere opus esset, præclare mecum actum putarem. Hoc meum studium placere bonis viris, & ipsi in primis Pio V. Pont. Max. nihil omnino probanti, nisi quód ad summi Dei gloriam, communémque salutem referatur, ita lætor, vt ceterorum opiniones, & iudicia contemnam. quid enim laborem, quid de me sentiant, aut loquantur ij, qui ne sincere iudicare possint, liuore impediuntur, aut maleuolentia; fortasse etiam hominem in saluberrima tollendæ prauitatis hæreticæ cura diu noctúque versantem, non labori, non valetudini parcentem, parum æquis oculis adspiciunt? sexcentas enim artes, quibus causa publica lędatur, quotidie veterator ille magnus, generis humani sempiternus hostis, excogitat. Sed nomini meo, quātum volunt, isti detrahant: me tamen, vt ab optimorum consiliorum cursu, rectissimáque mente deducant, numquam assequentur. Te quidem ista mi Gorsci, quæ aut à leuissimis hominibus temere, aut ab improbissimis callidè disseminātur, si putem credere, ignorare videar & prudentiam, & benignitatem tuam: vt ingenuè tamen tecum agam: post illa verba, exclusum esse Roma Paulum Manutium, optaui signum aliquod vel iudicij, vel saltem amo

ris in

ris in me tui iudicii, vt hoc adderes: Quod verisimile non videtur: aut etiam, Quod de tali viro vix crediderim: amoris, hoc, aut simile: Quod cupio esse falsum: Quod si verũ est, doleo. Hæc tu si sic scripsisses, cum amicitiæ nostræ, tum constantiæ quoque tuæ satisfecisses: illa quidem ipsa verba, quæ subacerba nonnullis videri fortasse possint, condimento quasi aliquo mitigasses. Vtraq; est à te omissa significatio: & quamquam vtraque mihi æque grata futura esset, quippe qui à bonis eruditísque viris, id est, à tui similibus, non minus probari, qua m diligi velim: tamen nescio quo modo fit, vt, amori te nihil dedisse, aliquanto molestius feram. Qua de re scripsi ad te libere, pro mea consuetudine: neque tamen dubito, quin tu hoc ipsum, quod scripsi, pro tua humanitate æqui boníque facias. Nam de statu rerum mearum mihi ipsi, auctori satis bono, velim credas, non modo Romæ esse me, verum etiam libenter esse, existimatione integra, re familiari aucta potius, quã imminuta. Vale. Romæ, VI. Kal. Oct. M.D.LXIX.

IO. BAPTISTÆ OLIVO *Asulam.*

ETsi, cum hæc scripsi, non satis commode valebam, dedi tamen operam, humanitate coactus litterarum tuarum, vt aliquid rescriberem. Lætor periucundam tibi esse recordationem veteris amicitiæ, consuetudinísq; nostræ, sed maioris læt tiæ causam afferunt officia tua, quibus vxorem meam primùm, graui morbo affectam, deinde filium, non minus grauiter laborantẽ, assidue coluisti. Vtinam, quam debere me fateor, aliquando referre gratiam possim: habeo quidem merito tuo parem, quamdiu vita contigerit. De statu rerum tuarum, ex Lælio Gauardo, probo iuuene, mihíque suis moribus, & sua virtute carissimo, cognoui ea, quæ vehementer optabam: diligi te, & coli à bonis, honestisque ciuibus: opera, opéque tua multos adiuuari, augeri quotidie opinionẽ probitatis, & doctrinæ tuæ. quo tibi nomine plurimùm gratulor: quæque tam præclaræ industriæ, tam propẽsæ ad communem salutem voluntati, præmia debentur, ea nõ dubito quin tibi nunc quidem homines, olim vero Deus opt. Max. vberrima persoluat. Vale, & vxori, filióque quorum in salute sita

mea

mea salus est, humanitatẽ, & diligentiam, si nondum contulerunt, eandem præsta: à me verò, quæcúmq; ad commodum, laudémque tuam pertinere intelligam, omitti posse nolim existimes: si quid ignorabo, admonitus à te vincam officiis meis opinionem tuam. Romæ, pridie Kal. Oct. M.D.LXIX.

PRO COLLEGIO CANONICORVM S. PETRI.

S.R.M. & Leonoræ Austriæ, sororibus Spiram.

BEne agendi ratio maxime discitur eorum exemplo, quorum actiones generis nobilitas, aut splendor dignitatis illustrat. propterea neque optabilius quidquam est, quam vt Reges, Principésque reliqui ad ornandam, tuendámque Christi Ecclesiam, vnde vera salus, æternæq; vitæ felicitas emanat, suas oẽs curas, omnia studia conferant: neque nos ex vlla re maiorem capere lætitiam potuimus, quam ex M.V. propensa ad cultum, ac venerationem Apostolorũ voluntate, antea quidem nobis minime dubio multorum sermone nunc autem insigni vestis aureæ munere declarata. Et quamquam suę pietatis, perpetuæq; innocentiæ à Deo opt. Max. fructum illum capient, quo nihil potest esse præstantius: tamen nos quoque, ne partes nostræ desiderentur, primum gratias eis de ista liberalitate, istaque mente quam licet maximas & agimus & habemus: deinde fore pollicemur, vt exstet sui muneris memoria in annos plurimos inter ornamenta templi, in animis verò nostris numquã exstinguatur. Interim precibus omnibus, vt M.V. perpetuo bene sit, quæque optant, feliciter, prosperéque eueniant, à cœlesti numine petemus. Romæ, XVII. Kal. Ian. M.D.LXIX.

HIERONYMO RVBEO Rauennam.

EPistolæ tuæ, in qua significas Rauennatem historiam à te esse institutam, quærísque à me, quæ ad eam pertineant, nonnulla, serius omnino, quam tu exspectabas, respon

respondeo: sed obliuionis, aut negligentiæ culpa liberat me diuturnitas morbi, quo primum leuiore commotus, postea grauiter perculsus, ad hanc fere diem iacui. alioqui meum in hoc genere studium nec tibi defuisset, nec defuturum vmquam, velim existimes. non est enim meum, miniméque decere arbitror, cum humaniora semper studia præcipue coluerim, nunc committere, vt humanitatis officia desiderare à me quisquã iure possit. Adde meam erga doctos homines, in quibus excellere te video, beneuolentiam: adde non mediocrem obseruantiam erga ciuitatem vestram: quæ me olim adolescẽtem omni liberalitatis genere complexa, immemorem, aut ingratum, in iis præsertim rebus, quas ad eius amplitudinem, & gloriam spectare intellexero, profecto numquam sentiet. nec verò dici potest, quam valde gaudeam, quod eniteris, atque elaboras, vt eius antiqua nobilitas, æternis ingenij tui prodita monumentis, ab omni posteritate cognoscatur. næ tu iam nunc ista voluntate magnam laudem consequeris: quid futurum putas, cum voluntati res ipsa responderit? honestis conatiis Deus, hominésque fauent: honestius autem nihil, aut præstantius, quam de patria bene mereri. Vrge igitur, & illustra, quantum in te est, gentiles tuos. quod eò tibi magis curæ debet esse, quia memoriam publicam, vetustate iam deficientem, ab interitu vindicare non potes, quin priuatam simul tui nominis memoriam immortalitati commendes. In hoc argumento quid efficere, & præstare ipse possim, non equidem intelligo: verum tamen, si quid possum, & si assequar aut legendo aut cogitando, totum illud, quidquid erit, & quantuncumque erit, prolixe tibi, perlibenti alique animo & polliceor & defero. Nam illa, quæ requiris, eiusmodi sunt, vt vel historiæ veteris testimonio, vel ipsa etiam coniectura explicari facile possint. Si enim Cæsarem, cum vtrique Galliæ præesset, in citeriore, conuentuum agendorum causa, sæpe hibernasse concedimus: id quod ambigere non licet: quis dubitet, quin Rauennæ, quo nullum in ea prouinciæ parte nobilibus opidum inuenio, conuentum egerit? De fœdere, ne hoc quidem video cur in dubium vocetur. vrbs enim Cisalpinæ Galliæ Rauenna fuit: at Galli fœderati. Locum Ciceronis in oratione pro Balbo, suffragante, vt verba tua declarant, vetere libro, ita legerem:

P. Cæ

P. Cæſium, virum bonum, qui viuit, Rauennatem, fœderato ex populo. Vt primum patria, deinde patriæ conditio oſtendatur. nam ſi legamus, Qui viuit Rauennæ fœderato ex populo: fœderati populi nomen, id eſt, P. Cæſij patria ignorabitur. in quo repugnat Ciceronis conſuetudo. neminem enim ciuitate Romana donatum appellat, quin patriam ſimul nominet. Q. Iubium, ſeu, Q. Iunium, cur non placeat, eadem ratione adducor. nam ſi hunc Rauennatem eſſe dicemus: P. Cæſio quid fiet? an ſolus patria carebit? Dixi, quid ſentirem, rogatus à te; nec mihi tamen arrogare tantum auſim, vt meum iudicium anteponam tuo. In amore, atque etiam in iis officiis, quæ amori debentur, me abs te vinci numquã patiar. Vale. Romæ, Kal. Feb. M.D.LXX.

CLAVDIO STRAMBONIO Romam.

FAtebor ingenue, vt & conſuetudo mea, & amicitia noſtra poſtulat: putaui te, pro tua prudentia, & æquitate, amore erga te meo contentum eſſe: amoris fructum, & officia requirere numquam putaui: cum præſertim, ſi quis eſt, quem diſtringant curæ non quotidianæ tantum, ſed etiam permoleſtæ, is ego ſim. quod tu cum ſcias, & mecũ tamen ſic agas, quaſi neſcias: quid ſuſpicer? me abs te non amari? ſiquidem, quos amamus, eorum commodo, libenter conſulimus. odi iſtam rationem: errare malo cum tanta voluptate, quantam opinio mihi affert beneuolentiæ tuæ, quam id cogitare. quod ſi credam, iniucunde viuam. quid enim profecerãt ſtudia mea, illa, illa, quæ tu dilaudare interdum ſolitus es: aut quid agi tãtis vigiliis pro communi vtilitate ſuſceptis. ſiquidem hoc non ſum aſſecutus, vt, quibus laborem minuit labor meus, ab iis mihi merces beneuolentiæ nulla perſoluatur. ac velim credas, non me tamẽ, ſi quid mihi hoc nomine debetur, id ab omnib. exigere. inſtar omnium pauci futuri ſunt: & in hoc ipſo paucorum numero in primis eſſe te, vehementer cupio, amo enim tuos mores: ingenium plurimi facio: ſtudia laudare numquam deſino. poſſum autem, ex iſta mente quæ virtutum vbertas aliquando futura ſit, facile diuinare. & hac equidem ſpe, ſi verum ſcire vis, iacturam illam, quam interitu

teritu Iulij Pogiaui Romanæ litteræ fecerunt, aliquanto leuius fero. nam, si contexes extrema cum primis, teque ipse, vt soles, ad summam eloquentiæ laudem incitabis: non dubito, quin paucis annis latinæ linguæ amissam prope dignitatem restituas. quòd eò facilius fore video, quia tu, non contentus inani verborum sonitu, quo delectantur multi, prudentiam simul ex iure ciuili, rerúmque maximarum scientiam ex Philosophiæ fontibus hauriendam iudicas. Quibus causis adductus, egregius ille vir omni præditus ingenij suauitate, Castilioneus Cardinalis, quem tu nobis, in tanta similium virorum pænuria, ereptum iure doles, ita te ferebat in oculis, vt nemini concederet, qui tui amantior esse posset. Sed illum iam lugere desinamus: quid enim lachrymæ proficiunt? aut etiam, (si veritatem consulimus: quòd facere debemus) qui ab aliis malis, quibus referta est hominum vita, hac præsertim ætate, ad æternas beatissimorum sedes migrauerit, eum eum lugendum putemus? Hæc igitur, quæ præter nostram voluntatem accidunt, ad summi Dei voluntatem referamus. ita fiet, vt ea vel modicè doleamus, vel ne dolenda quidem existimemus. Vale. Romæ, I I X. id. Maij, M. D. L X I X.

PAVLO TACHONO Vibonem.

DElectatus sum litteris tuis, non quia me ornant laudibus, sed quia beneuolentiam erga me tuam declarant. amari enim ab eo viro, de quo bona omnia boni omnes prędicant, & optabile in primis est, & multorum diuitiis, atque opibus anteponendum. Quare hoc ego nomine mihi gratulor. iudicio autem de me tuo, etsi vix fieri posse arbitror, vt respondere possit industria mea: tamen, siue recte sentis, gaudeo: siue erras, error quoque tuus, vt vere dicam, mihi periucundus est. Locus Ciceronis, de quo meam sententiam exquiris, totus, vt arbitror, à coniectura pendet. itaque destitutus historiæ testimonio, affirmare nihil ausim. quod si tu, vbi obscura veritas est, verisimilia non contemnis: fortasse non improbabis quod scripsi in meis commentariis, dixisse Ciceronem, Abutor coronis: quia cum olitorem calfieri vellet, qui sibi interdum coronarum munuscula miserat, abuti coronis, id est,

malam ei gratiam referre videbatur. Hæc, vt dixi, è coniectura, tu, si quid habes certius, imperti: & Vale. Romæ, XV. Kal. April. M. D. L I X.

IO. BAPTISTÆ IANVARIO *Vibonem.*

NEc meà valetudo, graui iam quatuor fere mensium afflicta morbo, permittit, vt multa, nec humanitas, vt nihil omnino litteris tuis amãtissimè scriptis respondeam. quamquam, si quis est, cui liceat hoc officium sine culpa prætermittere, aut is ego sum, aut prorsus nemo. obruor enim epistolarum numero, quæ quotidie mihi ab ignotis hominibus, ex longinquis regionibus, non necessario plerunque mittuntur argumento. Ego autem neque hoc inanium, & ambitiosarum litterarum genere natura delector: & si velim id suscipere, vt vnus omnibus respõdeam, quid me laboriosius, aut etiã quid stultius esse possit? cum præsertim valetudine vtar infirma, negotiis autem curísq; vrgear eiusmodi, quæ vel, firmissimã defatigare ac frãgere omnino possint. Ergo habẽda mihi ratio est, quæ nõ habetur ab aliis, cum occupationis meæ, tum etiã salutis. quod si hominibus mei amantissimis in mentem veniret: æquis animis meam causam perpenderent: non otium meum ex otio suo metirentur: ita ad me scriberent, vt rescribendi necessitatem non imponerent. Duo genera excipio, vel qui scribunt iis de rebus, quæ ipsorum vehementer intersint: quibus deesse, contra officium est: vel si qui sunt, qui, quacunque de re scribant, ita diserte loquuntur, ita ornate, vt eorum virtus, & eloquentia, non modo quæ possum, sed ea quoque quæ non possum, postulare à me suo quodam iure, atque exigere videatur. Hoc ego te in genere, Ianuari doctissime, constituo. tu enim quamquam ad ea indaganda, & perscrutanda, quibus inuentis, rerum obscurissimarum vis & natura patet, assiduè totus incumbas: & in hoc studio ita verseris, vt omnino cum paucis excellas: tamen, quasi hac vna laude non contentus, ita colis, itaque tenes latinam linguam, vt oratione tua nihil purius, elegantius, illustrius esse videatur. quod si cuperem laudari, de quo laborant multi, ego quotidie minus minusque curo: à nullo, mihi crede, mallem, quam à te. sed cum hanc in me cupid

me cupiditatem siue ætas, siue valetudo, siue ratio exstinxerit:ita non moueor iis laudibus, quas tu amplissimas in me contulisti, quasi nihil ad me pertineant,aut quasi sensu prorsus omni caream:amore quidem tuo vnde laudes istæ manant (sic enim interpretor) mirabiliter delector: eumque,vt eadem, quæ peperit,perpetuò alat,atq; augeat humanitas tua,vehementer opto.ego enim,non modo vt parentis beneuolentiam præstem, verum etiam ne genus vllum obseruantiæ,studij,officij, quod ad te ornandum attineat,prætermittam, pro virili mea parte operam dabo.De versibus,iocari te facile patior,& in ludicro argumento ingenij præstantiam ostendere. Sed noli à me exspectare, vt paria paribus. te enim,vt alumnum suum, perpetuúmque cultorem, amplexantur Musæ: me, qui salute iam pridem illis dicta, ad Oratores me contuli, nunc, si quando ad eas conor accedere, vt alienum,ac transfugam,à se repellunt. Vale.Romæ,idibus Aug. M. D. LXX.

ANTONIO FVRNARIO Neapolim.

ET valemus, & satis iucunde viuimus, re domestica ita iam constituta, vt adolescenti filio, quem vnicum habemus, cogitandum de virtute potius, quam de fortuna videatur. nam, quod ad me attinet, hanc habeo senectuti gratiam,vt pauca iam requirã: vel quòd ad illa longe meliora properamus:non enim longe abesse videtur ille portus,quo peruehi cupimus ex diuturna tẽpestate: vel quod stultum putamus, ea quærere cum labore, quæ nec si adipiscare,molestiæ finis est.quod te quoque,excultum litteris hominem,sentire arbitror: & hoc equidẽ nomine cum te diligo vehementius,tum diligi à te cupio. Memoria nostri tua, muneribus declarata suauissimis, periucunda nobis est.Vale.Romæ,XIIX. Kal.Febr. M. D. LXIX.

EIDEM, Neapolim.

QVæ solet ex carissimis, iucundissimisq; rebus percipi voluptas,eam ipsam ex epistola tua cepisse me prorsus velim tibi persuadeas. hoc adeo inde perspicies, quod in magna valetudinis aduersæ molestia, defatigato etiam

curis animo committendum tamen non putaui, vt amicitiæ nostræ,& humanitati erga me tuæ debitum rescribendi officium non persoluerem. Probari à te mea scripta, atque etiam laudibus ornari, siue tu id iudicio tribuas, siue amori largiaris, æque gaudeo. nam si è studiis meis fructum aliquem exspecto: quis vberior aut præstantior laudatione doctissimi viri? sin litteris ita vtor, vt præter eas ipsas nihil cogitem:quod his temporibus facere prope necesse:amari tamen à te,quem qui non amat,hominem vix puto,in primis obtabile est.Ac de isto quidem tam illustri, aut opinionis,aut voluntatis testimonio mihi vehementer, vt debeo,gratulor: tibi verò gratias agerem,si te putarem hoc officij genere delectari:quod certe tua bonitas respuit: aut si ego is essem, qui officio deuinctus aliquo, libentius in agendis,quam in referendis gratiis operam collocarem. De tuo statu, si est, vt volumus, & si nihil anno superiore accidit incommodè: bene est: de meo, quem vicissim tibi pro mutuo inter nos animo curæ esse non ignoro, satis multa me scripsisse existimabo, si hoc vnum scripsero,languere me quotidie magis in earum rerum cupiditate,quas mirabar antea. ætas hoc fortasse fastidium parit: veruntamen ratione potius assequi mihi videor, vt ita sentiam. quid enim appetam,cum nec sciam,quid vtile futurum sit, nec iam vsura possit esse diuturna? appropinquat enim dies,qui nos ex immensa errorū caligine ereptos,in æterna veritatis luce constituet. quæ me quidem cogitatio nec secundis rebus lætari,nec nimis angi patitur aduersis. Munusculum, quod ad me singulis annis cum pulcherrima epistola mittere non desinis; pensio quædam amoris est: qua ego te, amore ipso contentus,ea conditione libero,ne scribere tamen desinas. æquiore enim animo omnibus muneribus, quam suauitate tuarum epistolarum, carere possum. Vale. Romæ, XIIX. Kal. Febr. M. D. LXX.

EIDEM, Neapolim.

NOn, patiar ignorare te, quod gratum, & periucundum tibi fore arbitror, viuere me nunc in patria, & planè viuere. fruor enim rebus iis, sine quibus vita prorsus nulla est, propinquis, amicis, libris. ipsa demum libertate, qua nihil est carius. nam Romæ tantum aberat, vt otioso

liceret vmquam esse, vt negotiorum assiduis quasi fluctibus obruerer. Longius à te absum: quid refert? ne Romæ quidem cum essem, fore speraui, vt vmquam te viderem: cum ætas vtriusque, valetudo, vitæ genus peregrinari nos non sineret. habet autem hoc amor à virtute ortus, vt absentes coniungantur animis, & sit inter eos, recordatione mutuæ voluntatis, & beneuolentiæ, tanta suauitas, quantam vix, aut ne vix quidem vlla potest afferre consuetudo. at plerique homines quotidiana fere salutatione, collocutione, familiaritate, beneficiis etiam atque muneribus, ali, & conseruari amicitiam putant: nisi hæc adsint, deficere, & extingui, stulte. nam, si ab honesto manat amicitia: nulla re indiget, ipsa se sua sponte, suisque viribus, tuetur, ac sustinet: sin aliunde oritur: infirma semper, inops, inconstansque sit, necesse est à fortunæ varietate pendeat: multis vitiis, & mutationibus, laboret. Ergo nos à vulgo recte dissentimus, & à vulgi cõsuetudine nostra ratio in primis abhorret: cum amemus inter nos amore singulari, nec tamen inter nos officia multa intercesserint, aut alter alterum de facie norit: quod multo minus, ob longinquitatem locorum, in posterum continget: & voluntatis tamen aut ego tuæ mutationem, aut tu meæ, non est, cur extimescas. Cupio te valere, & interdum, si vacabis, ad me scribere. Ego commodius, quam Romæ valeo: quid mirum? qui tranquillissimo animo viuam, & valetudinem, ab omni occupatione longè remotus, præcipuè curem. desiderari autem litteras à te meas nõ patiar, si placere tibi sensero officium meum. Vale. Ex oppido, Plebe Sacci: quo me sæpè conferam, valetudinis, animíque gratia: addo illud, ne studia colenti, quibus carui, diutius, quam vellem, interpellatores molesti sint. III. non. Nou.

M. D. L X X.

***

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII LIBER DECIMVS.

AMPLISSIMO CARDINALI Ioanni Morono.

TVRPE est præscribere sapienti quid agat, & quo modo agat:neque ego id vmquam commiserim:neque id est, aut consuetudinis,aut naturæ meæ: veruntamen excusandus fortasse videar,si vel à mea maxima re, quæ nũc agitur, vel ab humanitate tua, quam omnes norunt, & prædicant, persuaderi me patiar,vt agam tecum paullo liberius,quod sentio, & quæ cum animo meo sum meditatus, eadem nunc expromám,nihil dissimulans, nullo veritatem artificio tegens. Ego, vir præstantissime,quoad putaui,te vti pollicitus eras, acturum esse cum Pont.de caussa mea,lætabar vehementer, & in hac aduersa valetudine, quæ mihi omnem ademisse iucunditatem videbatur, aliqua tamen voluptate perfruebar. sperabam enim fore, vt auctoritas tua prudentia, eloquentia, præsertim in optima causa, facile impetraret ab æquissimo ac benignissimo principe non immoderatum aliquid, aut eiusmodi, quod inuidiam excitare posset: non enim ego ita efferri cupiditate soleo: quid igitur? annuam tantum ordinarij stipẽdij solutionem:vt quemadmodum Pius quartus Pontifex, immortali memoria dignus, venientem ad vrbem insigni viatico donauerat: sic Pius Quintus, omni virtute ac laude præstans, ab vrbe discedentem non modo simili,sed maiore etiam munere prosequeretur.in quo ratio videbatur habenda ætatis meæ,habenda valetudinis, habenda etiam meritorum meorum. quamquam de meritis, ita me Deus amet, loquor non libenter: aduersatur enim

enim modestia mea: sed hoc verbum expressit ab inuito dolor,& eorum temporum memoria, cum in meum nomen inuehebantur multi, aliena conferentes in me, mea mihi detrahentes. Hoc igitur alloquendi Pontificis, & cum eo statuendi, cōsilio tuo, quasi rebus meis nulla iam tempestas immineret, & quasi iam in portu nauigarem, ita lætabar. Postea verò quam de Mariano Victorio, summæ probitatis, raræ doctrinæ, excellentis industriæ viro, cognoui, acturum te esse de negotio meo in eo conuentu, qui primus habebitur eorum Cardinalium, quibus alendorum in Vrbe studiorum, moderandíque Gymnasij publice demandata cura est: planè sum admiratus mutationem consilij: &, vt ingenue fatear, quemadmodum natura mea fert, nec bonitas tua recusat, ex alta quadam spe deturbatus concidit, afflictúsque iacet animus meus. equidem iis Cardinalibus tantum tribuo, quātum eorum summa virtus, ac dignitas postulat: æque omnes diligo, æque colo: sed ad eos certe nullam arbitror negotij mei partem attinere. A Pōtifice sum Romam accercitus: à Pontifice discedendi facultatem peto. si potestas quæritur: vnius est summa. si liberalitas: vnus vnico verbo pollicetur, & præstat. si dignitas: quæ maior est, quam à Pontifice vocatum esse, à Pontifice cum benignitate dimitti? Hæc mea consilia sunt: quibus tamen, vt debeo, anteponam tua. satis enim exploratum habeo, nihil te cogitasse sine summa ratione, nihil acturum sine summa prudentia. & mihi, parum in vsu rerum versato, obscura multa sunt: tu tanquam Lynceus vides omnia, probatus per totam ætatem iis actionibus & curis, vnde salus publica minimè dubio bonorum omnium testimonio manauit. Ego me semel, non temere, aut repentina quadam voluntate impulsus, sed explorata ratione, certoq; iudicio adductus, in clientelam tuā tradidi: me, liberósque meos tuæ potissimum fidei, beneuolentiæque commisi. eadem mihi perpetuo mens, eadem, quoad viuam, in te vno sita spes erit. tu me ornandum, augendū, tuendū suscepisti: sæpe vidi pro varietate rerū mearum, & lætitiam, & sollicitudinem tuam: nunc tanquam bonus artifex tuū vt perpolias opus ac perficias oportet. expedi, obsecro, me hac molestia: vel potius, hoc me periculo libera. vides enim, cū Romano cælo minime iam cōuenire mihi posse: addu

ctam esse in extremum fere discrimen salutem meam: autumnum aduentare, cuius varietatem, & inconstantiam, hîc si permansero, mea certè nequaquam feret imbecillitas. Venetias multis nominibus cogito. idq; mihi primùm est & præter cætera optandum: sed si vel per Pontificem, quod non opinor, vel per quotidianam febrem, quod magis metuo patriam, longo terrarum ac maris interuallo disiunctam, petere nō licebit: deponam voluntatem meā, suscipiam eam, quam necessitas afferet. accedam ad Sabinos colles: quos florere audio regionis amœnitate, cœli temperie, omnium rerum, quas hominum victus, cultúsque desiderat, vbertate. Interea me tibi totum, salutemq; meam quam suppliciter possum cōmendans, ac tradens, negotij administrandi rationem singulari tuæ sapientiæ permitto. Vale, V I I. Kal. Septemb. M.D.LXX.

AMPLISSIMO CARDINALI
Gulielmo Sirletto.

AVgeri tua vetera erga me merita recentibus officiis, nec miror, & vehementer gaudeo, quamquam veteribus contentus esse poteram: erāt enim eiusmodi, vt addi nihil posse videretur: sed tamen, vt video, tua nūc quidem ad ea per multum addidit humanitas. & quamquam neque tua, neque collegarum tuorum, Moroni, & Cornelij, de viatico mihi impetrando summa contentio quidquam profecerit: æque tamen vobis omnibus debeo, ac si profecisset plurimum. est enim animi liberaliter instituti, spectare voluntatem in primis: minimè quidem rem contemnere, potiorem tamen ipsa re voluntatem ducere. sanè optimi Pontificis angustias temporum difficultas excusat: veruntamen ingrauescenti hominem ætate, non solùm infirma, sed etiam ægra valetudine, imparatum à re domestica, cum filia nubili, ab vrbe Roma, cuius nomen omnia pollicetur, pōst decem annorum labores, suis sumptibus in patriam redire, iis fortasse, qui hæc solent animaduertere admirationem aliquam pariet. Et quamquam ea, quæ bonis artibus debentur, ratio temporum impediat, vt etiam liberalissimorum Principum voluntas, in optimo bene merendi cursu retardetur: me tamen à litteris nulla res abducet, si modo assequi otium licebit.

satis

ſatis cum vulgo inſaniuimus: ambigua certis, turbulenta tranquillis, inania ſolidis præferentes. ætas & præteriti iactura temporis admonet, vt reſipiſcamus, quódque reliquum eſt vitæ, viuamus nobis ipſis, bonis artibus, Deo potiſſimum, à quo vno, ſiquid aut ingenij, aut doctrinæ in nobis eſt, cum acceperimus: ad eiuſdem vnius gloriam omnes ingenij, doctrinæq; fructus referre in primis æquum eſt. Vale, & tibi perſuade, neminem eſſe, vel vnquam fore, qui tuam præſtantem virtutem aut magis amet, aut libentius prædicet. Cardinalem Carafam, iuuenem natum ad immortalem gloriam, exemplum antiquæ probitatis, cuius humanitati, qua me ſemper eſt complexus, debere me plurimum fateor, niſi graue eſt, meo nomine ſalutabis. VII. Kal. Octob. M.D.LXX.

EIDEM, Romam.

QVidquid tuli, dum in patriam reuertor, ſuaue eſt: tuli autem aſpera, grauia, difficilia, ſanequam multa: & eo magis, quod aſperitates omnes ægra valetudo, & corporis imbecillitas, vehementer augebat. Quæ dum ferrem, hæc mecũ loquebatur animus, Suſtine, præteritorũ memoria, futurorum ſpe: & cogita, quas turbas reliqueris, quibus laboribus emerſeris, quã tranquillitatem, quã quietem, petas. In patriam tendis, refertam bonis omnibus. ibi te cõplexu excipiet dulciſſima coniux, languẽtem fouebit, infirmum reficiet, afflictum ſubleuabit: nullũ obſequij, ſtudiiq; munus abeſſe patietur. Erat hæc duris in rebus optima cõſolatio. Itaque lætus nonnunquã eram, in dolore, ac moleſtia comitum meorum. nunc, aſſecutus ea, quæ ſperaui, in vnam curam incũbo, vt perditam valetudinem reſtituam. diuturnitate morbi, & inedia, corpus iam, & vires amiſeram. acceſſere itineris incommoda, quibus ita conſumptus humor omnis eſt, vt nimia ſiccitate vitæ periculum impendeat. in reuocanda potiſſimum τῆς κοιλίας εὐλυσίαν medici laborant: quam ſi aſſequor, conualuiſſe mihi prorſus videbor. dici non poteſt, quo deſiderio teneor ſtudiorum noſtrorũ. quaſi ceruus ad fontem, ſi per valetudinem licebit, ſitibundus accurram. tua mihi conſuetudo, tua virtus ante oculos erit: quã imitari non deſinam: & eo quidem animo, vt in ipſa imitatione ma-

gnam felicitatis meæ partem statuam:assequi enim,quod optimum,atque perfectissimum est non cuiuis contingit, velle tamen,& conari,non mediocri dignum, laude ducitur. Cupio conseruari veterem amorem in me tuũ, meritis quidem à me nullis,perpetua tamen cultum obseruantia.quam eandem semper,aut etiam , si modo ad eam accedere quidquam potest , quod ego non arbitror, maiorem fore tibi confirmo. Vale.

MATTHÆO SENAREGÆ Genuam.

IAm prorsus de velluto spem abieceram,(vtar enim no to verbo:nam veteres aliter loquebantur)nisi tu rursus vt eam susciperem,tuis proximis litteris effecisses.expectabo igitur,& quidem breui, (sic enim vis) aduentum propinqui tui,quẽ, arbitror,in itinere Philosophos ambulantes imitari.nam tribus mensibus nõ modo Genua , sed ab vltima Lusitania facile ab vrbem peruenire potuit.Verum ego fortasse calũnior : & illi morã,homini industrio, & agenti strenue suam rem,negotia,diuturniorem,quam opinabatur,Florentiæ,vel Senis iniecerunt.sic enim existimo:reliqua ferè per iocum Simiolus, vt video, tibi quoq; molestus,est.duci enim te vides fictis verbis, nihil cohortatione , nihil admonitione profici: quidquid dicat,inane esse. itaq; molestia te affici, necesse est, vel mea causa, vel quia rei te mouet indignitas,ac vereor ne semper eodem loco simus,nisi tu des operam, vt ei per aliquem tuorum iudicium intentetur,& à lictore publico vocatus ad iudicem seriorem agi sentiat. Artes hominis prædixi,quo tur pius est falli,& sinere eum diutius tibi verba dare. quare, si me amas,quacũque via potes,vrge,& contende omnibus neruis:quamquam hæc quidem res tuis neruis digna non videtur , sed contende tamen mea causa , vt euomat aliquando quidquid debet. quod si acciderit, atque adeo cum acciderit:cur enim dubitem,quin diligentia tua fructum pariat?non dicam,tibi agam gratias:non enim pateris:sed,tibi acceptum referam,vt alia multa quæ si obliuiscar,hominem me esse non putem. Vale, vale iterum , mi suauissime Matthæe : tibiq; persuade , me nulla magis in re,quam in tuis litteris,in amore,in studiis, officiisque erga me conquiescere. XII. Kal. Octo. M. D. LXX.

And

ANDREÆ ANTONIO
Ostianum.

NIsi me valde amares, quod multis argumentis intellexi, subirasci te mihi crederem, quod litteris tuis amantissimè scriptis nihil vnquam responderim. sed si, cur officio defuerim, audias: non dubito, quin omni me prorsus & inhumanitatis, & negligentiæ suspitione liberandũ putes. A quo enim tempore Roma discessisti, nullo difficultatis incommodíque genere: nulla ferè dixerim miseria negotia nostra caruerunt. ex ea sollicitudine, ac laboris assiduitate incidi in morbum, cuius primum vi deterritus, deinde etiam diuturnitate defessus, tentatis probe rebus omnibus, cum neque periculi, neque molestiæ finem viderem, cepi cõsilium in patriam reuertendi: extremóque Septembri mense, dissuadentibus medicis, & amicis, æger, in viam me dedi. Pisaurum vsque morbus ingrauescere visus est, aspectu maris, quasi iam in oculis diu expetita patria esset, propinqui boni spe, animus corpori medicinam fecit. febris abiit, ante quam Pisauro solueremus. ita Venetias, refecti cibo, paullo firmiores appulimus. malum illud remanet, vt inueteratis morbis fere contingit quod aluo sumus ita sicca, itaq; restricta, nullo prorsus vt cibi genere molliri, soluiq; possit. quod si perpetuum esset, quid miserius? sed, ne perpetuum sit, curabimus, & cauebimus, quibuscunque rebus poterit, his primum, quæ sunt in nobis ipsis, quiete corporis, hilaritate animi, ratione victus: tum iis etiam, quæ à medicorum scientia, consilióque proficiscentur. Hebes id quod optasse te arbitror, de statu meo: tu, si placet, vicissim aliquid de tuo. cum enim de te, tuísque rationibus certior fieri pro nostra necessitudine maiorem in modum cupio: tum sermone litterarum tuarum purissimo atque elegantissimo mirificè delector. Vale. Venetiis.

FRANCISCO MORANDO
Veronam.

QVæ me causæ, minimè natura procliuẽ ad noua consilia, nũc impulerint, vt negotium illud Romanũ, quod Pius Pontifex Maxi. decem abhinc annis honorifico

co quingentorum ſcutatorum ſtipendio mihi demandauerat, reiiciendum putarem, non facilè eſt ſcribere: velim quidem exiſtimes eiuſmodi eſſe, vt aliter ſtatuere meis rationibus alieniſſimum fuerit. Illud certè fieri non poterat, vt cum illo mihi amplius cœlo conueniret: Quod experiri, conſtantiæ cauſa, dum cupio parum abfuit, quin ipſius cæli adſpectum, vſumq; perdiderim. Nouum igitur conſilium capiendum neceſſario fuit, ſi modo mihi carus eſſe vellem, ſi ſalutis, quam omnes antiquiſſimam habēt, rationem ducere, ſi denique vitæ munus, à Deo datum, eouſque tueri, & cuſtodire, quoad ille ipſe, qui dedit, arbitratu ſuo repeteret. Veni domum. hîc verò me ſumma quies, & domeſtica commoda, maximéque fideliſſimæ, atque amantiſſimæ coniugis cura tanta, quāta poteſt eſſe maxima, planè recreauit. Febris abiit, nec tamen valemus. morbi enim reliquiæ ſuperſunt, magis prope timendæ, quam morbus ipſe. qui enim valere poſſum, aut etiā quid non timeam, cum attenuatum exſiccatúmque corpus naturali munere fungi ſua ſponte numquam poſſit? quæ res neque moleſtiæ parum habet, &, ſi inueterauerit, periculo non vacat. Hoc igitur malum niſi depulero, valere me nō dicam. Studia noſtra, remiſſa occupationibus, retenta tamen animo, attingere nondum audeo: ne ſtomacho, vnde fluxit omne malum, præpropera cupiditas abſit. Sed heus, mi Morande quando te complectar? quando adſpectu, ſermonéque fruar tuo? túne ad nos, an ego ad te prior? Ego ſcilicet ad te. Ire enim, cum per anni tempus licebit, ad Gauderina balnea decretum eſt: quæ quater antea ſumpſi, nec vmquam ſine fructu: nunc eo ſumam diligētius, quod maiorem ætas, morbíque grauitas, ac diuturnitas cautionem poſtulat: inde excurrā ad te, vt te videam, te complectar, tecū ſim. De cydonite illa, exquiſito artificio confecta, qua carui tot annos, interrupto locorum interuallis officij tui curſu, niſi tua ſponte ad conſuetudinem redieris, appellabo te quaſi meo quodam iure, ſic tamen, vt ipſum ius è tua fluxiſſe benignitate confitear. Epiſcopum Veronenſem, eximiæ ſanctitatis & doctrinæ virum, nec minore præditum humanitate, vix credas, quam videndi deſiderio tenear. Obſecro, dic ei ſalutem verbis meis plurimam. Tu autem vale, mi ſuauiſſime Morande, nóſque, vt ſolebas, ama. Venetiis.

CAMILLO PALÆOTTO
Bononiam.

PVtaſti ne vmquam fore, vt ego me Romanarũ occupationum è vinculis eximerem? certè factum vides. nec mihi venit in mentẽ eius conſilij pœnitere: quin quotidie magis gratulor, quod illa reliquerim, hæc ſim adeptus: quod ab omni cura liber otio fruar honeſtiſſimo: quod ea nunc denique ſtudia recolere mihi liceat, à quib. diſiunctus tot annos vixi, vel potius planè non vixi. quæ enim mihi poteſt eſſe vita ſine litteris? valeat ambitio, & fucatus opum ſplendor. nihil eſt, quod cum ſuauiſſima librorum conſuetudine conferri iure poſſit. qua mẽte cum eſſem, commiſi tamen vt aliter ſenſiſſe videar, cum ſententiam numquam mutauerim. nam ad vrbem Romam eo quidem conſilio ſum profectus, domeſticis vt rationibus conſulerem, ſimul tamen id ſpectãs, ne delicias meas optimarum ſtudia doctrinarum prorſus desererem. aliter accidit. quis me accuſet inconſtantiæ? vicit meam voluntatem poteſtas eorum, quibus, vt æquum eſt, non minus libenter, quam neceſſario, parui. ſed mitto præterita. quaſi enim, ea dum attingo, vulneris obductam prope cicatricem renouo. Hîc me propinqui, familiares, noti pariter atque ignoti redeuntẽ excepere voluptate ſumma. Vrbem priuatis ædificiis elegantiorem & publicis operibus magnificentiorem, quam reliquerã, inueni, præterea, quamquam ardente bello, florentem vt in ſumma pace rebus omnibus, quæ vel ad vſum corporis, vel ad animi delectationem pertinẽt. quo dolere interdum, ac pæne mihi ſuccenſere cogor, qui tot bonis, tanta tranquillitate, tanto etiam nobilium virorum erga mè amore tamdiu me carere ſim paſſus. lucri tamen id factum eſt, quod, niſi hinc diſceſſiſſem, diúque abfuiſſem, hæc ipſa profecto, quibus nunc ex interuallo recuperatis iucundiſſime fruor, numquam omnino, quãti eſſent, intelligere potuiſſem. itaque eſt, cur immortali Deo gratias agam, habeámque maximas, quod mihi occaſione grauiſſimi morbi, miſſionis à Pontifice petundæ, ipſiq; Pontifici concedendæ mentem attulerit. alioqui nec ſatis decorũ putaſſem, nec vmquam omnino commiſiſſem, vt ante pactam diem negotiũ publicum vrbémq; relinquerem. In diſceſſu commoda quædam

dam

dam ſperabantur:nec defuit intercedentium dignitas,auctoritas,gratia: ratio temporum eſt aduerſata, Pontifice natura liberaliſſimo, Turcicum bellum, & præſentis futuríque ſumptus neceſſitatem excuſante. mirum id videri nonnullis.ego,qui propemodum id,quod accidit,opinione iam præceperam,non ſum commotus,ipſoque miſſionis impetratæ munere contentus, cetera non dixerim equidem contemnens, ſed certe non maximi pendens, otij cupidus nihilo lætior diſceſſi. Nunc habeo cum valetudine negotium, eius enim morbi, quo me ſcis, Romæ dum eſſem,nec parum diu, nec leuiter laboraſſe, moleſtæ admodum reliquiæ ſunt. ſed, vt ſpero ſublatis iam cauſis, quæ morbum & pepererant,& alebant,ſedulitate,ac fideli meorum cura,adiuuante etiam huius cœli,quod in lucem editus primum hauſi, benignitate, breui omnino conualeſcam. Tu interea fac ne officium deſiderem litterarum tuarum.Vale.Veneriis.

EIDEM, Bononiam.

NÆ ego iſtam villulam vehementer amo,qua te feſſum vrbanis curis leuat, reficítque ſeceſſu, & otio iucundiſſimo:vbi te colligis, animúmq; transfers ad contemplationem pulcherrimarum rerum: quid agas, quid cures,lex nulla præſcribit:ſcribis, aut legis, arbitratu tuo: modo aprica deambulatione, modo proſpectu collium, quandoque aperto puróque cœlo gaudes. nimirū hoc eſt viuere:& iſta ſolitudine,iſto vitæ genere,nihil beatius. cur ego tam longè abſum,cur negotiis impedior iis,à quibus quo magis vt diſiungar,diuellarque,operam do,eò me diſtringunt,retinéntque magis.mihi crede, ſi rerum domeſticarum ſolura ratio eſſet,aduolarē ad te ſtatim,in ipſam, inquam villulam recta me conferrem, vt tua conſuetudine,tuis ſermonibus, tuo conuictu fruerer:te deniq; diſcedente,cuſtos remanerem,pomarij præfectus, villicus planè tuus.quod ſi accideret,vt iſtic exſulare perpetuo cogerer,modo te interdum ſocio, modo cum libellis,præclare mecum actum putarem, multam ſalutē vrbibus, multam honoribus, in quibus ceteri inſaniunt, libenter dicerem. quid enim exſpectem amplius? didici iam,& magna mercede ſum expertus, quam inania ſint illa, quæ, communi deceptus

deceptus, errore, præclara duxeram. magnæ vrbes, magnas occupationes, ne dicam miserias, habēt. si quem delectat ambitio: siquis augendæ rei familiaris cura tangitur: si sententiam in curia dicere, aut à multis in foro salutari, inter summa ponit: vrbem amet: me quidem posthac æmulum, riualémque non habebit vnquam. ætas nostra, mi Camille, ad otium vergit. vides quam fluxa sint omnia: quam facile hunc & illum, florentes opibus, florentes ætate, repentina mors auferat: vt hoc ipsum, quod spatij nobis relinquitur, totū in lucro deputādum esse videatur. ac fieri quidem potest, vt diu viuamus: sed obsecro, quid erit, cur nos diu vixisse lætemur, inter domesticas curas, inter hominum fraudes, infidelitates, insidias, addo etiam publicas calamitates, quibus anguntur boni viri, quales nos & esse & haberi volumus? Amplectamur igitur studia nostra: remota ab arbitris loca, amœna, salubria quæramus: vulgi stultitias, ineptiásque vitemus: animos excolamus, vt eas fruges ferāt, quas nec cœli calamitas corrumpat, nec malus vicinus furto subtrahat, nec belli sæuientis impetus deuastet. In hac sententia te esse, & idem probari vtrique nostrum, litteræ tuæ non minus elegāter, quam prudenter, scriptæ significant. Sed impedita, propter domesticas difficultates, mea ratio est: tua longe facilior, & expeditior. nihil enim obstat, quo minus id, quod vis, exsequi, & præstare possis: ego voluntate, & cogitatione pascor: ab ipsa re quam longe absim, intelligo. Nec tamen parum profeci, quod ab vrbe Roma discessi. ibi enim ne spes quidem erat otij: hîc sæpe vaco: nec tempus perire sino: sed quod otij perpetuitate careo, identidem interpellantibus aut hominibus, aut negotiis: & quod angusta nimis vtor domestica re: ideò fit, vt conari, & instituere multa possim, absoluere & perficere, præsertim quod exspectationi respondeat, nihil fere possim. Habenda est etiam ratio valetudinis: quam vereor, ne in longum tempus afflixerit Romanum cœlum, dicam, an negotium? an vtrumque potius: quod ita esse reor. Sed, si valebo, si rem familiarem ita constituam, vt absentis animum nihil pungat: imitabor, quantum in me erit, consuetudinem tuam. expertémque culpæ voluptatem quæram. &, quod te quoque facturum esse, vel potius iam facere cœpisse video, in litteris, in colēda pietate,

in ſummi Dei,ſummíque boni,amore,& cupiditate conquieſcam.Vale.Venetiis,Idib.Dec.M.D.LXX.

EIDEM, Bononiam.

NIhil gratius oleis, vel earum magnitudine, vel condimenti ſuauitate,vel ipſo amore tuo,qui te,vt mitteres, admonuit. Hiſpanis honorem, tribuunt nobilium menſæ,quia magnitudine ceteris antecellunt:mihi neſcio quo modo ſubinſulſæ videntur. tuæ nec magnitudinem deſiderant,& carnis habent multùm, & præſtanti ſapore commendantur. quare non ἀχύλῳ, ſed præclare collocatur induſtria tua in oleario colendo. in quo multa conſequeris tibi,poſt vrbanas curas,voluptatem quæris : domeſticam rem iuuas;quamquam te quidem hoc arbitror in minimis ponere , quòd amicos muneribus afficis : in quibus me non poſtremum locum obtinere, ita lætor,vt hac vna ſæpe cogitatione in magnis moleſtiis non mediocre ſolatium inuenerim.Fruere,mi Camille, iſta voluptate,qua nihil honeſtius : iſto induſtriæ genere, quo nec liberalius , nec nobilius quidquam eſſe poteſt. Scis enim, quid de ſapientiſſimis viris proditum memoriæ ſit : agreſtem eos vitam,expertẽ deliciarum, ab omni luxu, atque ab illa bonorum morũ corruptrice copia remotam , victu cultûque ſimplici contentam, vrbanæ prætuliſſe:agro bene culto, & ipſa largo ſinu ſuas opes effundente natura, nihil vidiſſe libentius. Quid magni Reges? non ne ſua manu ſatas pulcherrimas arbores, apto ad ſpeciem ordine,iucundáque deſcriptione diſpoſitas, exterarum nationum legatis gloriæ cauſa oſtentabant ? Hos qui ſtudent imitari, quis eos iure reprehendat? Vtinam fundus meus aut abeſſet propius, aut ea ſaltem regione eſſet, vbi cœli grauitas minime timenda videretur, mihi crede, olearia ego quoque inſtituerem, ruſticis me oblectarem operibus,valetudini ſimul animóque conſulerem,quod aliqua tamen vt ratione conſequar, quocunque loco,quacúmq; regione, operam dabo. Nam hîc diu commorandi ſpem auferunt multa,ſed maxime frigoris iniuria , & vinorum auſteritas : quæ, tenui corpore imbecillo ſtomacho ferre vix poſſum,vel plane nullo modo poſſum. itaque de migratione cogitandum.Vale,Venetiis,Kal.Ian.M.D.LXX.

FRAN

FRANCISCO CICEREIO
Mediolanum.

QVam vereor, optime ac doctissime Cicerei, quia serius epistolæ tuæ respondeo, ne quid suspicère de me durius: quod certe nō debes. quo enim tempore mihi Romæ reddita est, graui morbo laborabam: neque conualui, nisi post multos menses, nec in vrbem, sed in patriam reuersus. nam valetudini meæ cœlum illud, quo vsus eram antea perbenigno, aduersari, & obesse ita cœperat, diutius vt referre non possem. itaque fuit omnino, vt vitæ consulerem, ab vrbe discedendum. in quo summi Pontificis clementiam, & facilitatem laudabo nunquam satis: qui, de languore meo certior factus, cum adhuc muneris mei susceptæque prouinciæ menses nō pauci superessent, abeundi tamen potestatē petenti æquissimo animo concessit. quam quidem eius benignitatem tanti æstimo, quātī suam quisque vitam & incolumitatem æstimare debet. viuere enim diu me posse, aut recte saltem & firmiter vmquam valere, si permanerem vbi cœperam ægrotare, febri præsertim adhuc vrgente quotidiana, planè desperabam. Hæc si tu nosti: non dubito, quin purgatus tibi satis superque sim. id enim æquitas, & earum artium, quas magna cum laude profiteris, humanitas postulat. Sin autem de statu meo nihil accepisti: mirari te fortasse non nihil decuit: male tamen de me quasi officium negligerem, aut inhumanitatis vitio laborarem, quem scires ab homine omnium officiosissimo, atque humanissimo Octauiano Ferrario, diligi, existimare non oportuit. inter diuersa enim studia, dissimilésue mores, amicitia non oritur: aut, si oritur, non diu certe conseruatur. similem sibi quisque ad amandum deligit: in quo errare se non putat: sed si errat, iudicium iudicio meliore corrigit, dissuta, non discissa, vt à sapientibus præcipitur, amicitia. At mihi cum Ferrario triginta iam annos, eóque amplius, artissima intercedit necessitudo. quo primùm die mihi cognitus est, ingenium, & futuræ doctrinæ principia perspexi: postea mores in consuetudine probaui: inde ortus est vtrinque amor: qui ne vnquam deficeret, aleretúrque potius, & ad summum perduceretur, ille suæ virtutis, ego meæ meritis in illum obseruantiæ, præstitimus. Hoc argumento, tu vide quid

tibi ſentiendum de me putes: ego, cum Ferrario, tali viro, cuius non minus vita, quam ſcientia, bonis omnibus, rectéque intelligentibus probatur, placere me video, ipſe mihi diſplicere non poſſum. Nam quod vna cum eo Bartholomæum Capram, Hannibalémque Cruceium in cœlum fers: planè tecum ſentio, vel tu mecum potius. multi enim ſunt anni, cum & hominum proborum, atque eruditorum celebri ſermone commotus, & Ferrarij teſtimonio, quo quid grauius? impulſus, vtrumque cœpi diligere. Capram, iam tum audiebam, præter ius ciuile, dignamque nobili viro, multarum litterarum ſcientiam, inſigni quadam erga bonos omnes, præſertim liberalium diſciplinarum amore flagrantes, liberalitate excellere. quæ laus eo pluris in priuato ciue debet æſtimari, quo minus hodie in iis qui beati propter opes putantur, id eſt, in principibus ipſis, agnoſcitur. Cruceij humanitatem expertus ſæpe ſum in rebus meis: doctrinam è ſcriptis eius non vulgarem, præſtantem eloquentiam duxi. Quis igitur dubitet, (nam te quidem vix arbitror) quin ἀξίωμα illud apud me valeat, quod tu lepide, veréque induxiſti: ſi tibi cum iis viris, quos ego vehementer amo, vehementerque colo, optime conuenit, ſequi omnino, vt mihi quoque tecum optime conueniat. ſed mihi crede, his argumentis iam non eget virtus tua: quam probauit largita tibi ſua iura, ciuitas omnium nobiliſſima: probauit, mandato tibi publice docendi munere, ſenatus ille, cuius ad ſapientiam, & iuſtitiam, quaſi ad ſacram anchoram, rebus aduerſis, aut dubiis, omnes confugiunt: probarunt denique ſuo teſtimonio, ſuáque commendatione, tres illi viri, omni prorſus laude cumulati. Quæ cum ſpecto, mecumque cogito: munus hoc amoris tui delatum ad me per litteras & eas litteras, quibus vt nihil humanius, ita nihil poſſit eſſe ornatius, quantum ſit, intelligo. in quo tuendo, augendóque rebus iis, quæ ſignificationem habere poterunt voluntatis meæ cum tua laude coniunctam, partes meæ non deſiderabuntur. tu velim exiſtimes, quod tibi nunc libenter promitto, multo facturum eſſe me oportuno tempore libentius. id ſi credis: & ſi vtendum tibi ſtatues in omni tua re ſtudiis, officiis, facultatibúſque meis, & eo quidem animo, tanquam ea tibi non recentis, aut dubiæ, ſed veterrimæ, & multorum annorum vſu confirmatæ

matæ beneuolentiæ iure debeantur: erit hoc alterum humanitatis tuæ nõ vulgare munus: quo me tibi deuinctum perpetuo fore polliceor. Vale. Ex opido Plebe Sacci, v. I. Id. Nou. M. D. L X X.

OCTAVIANO FERRARIO Mediolanum.

MI Ferrari, si me tantum amas, quãtum profecto amas: grarulari te mihi æquum est, quod exoptatæ diu patriæ compos denique factus post annos decem, tenui fortuna contentus ita viuo, vt regum opes honoréſque contemnam, carebam otio, ſtudiis, rebus multis ad meam naturam aptis: quæ mihi nunc omnia Dei benignitas reſtituit: iiſque fruor eo ſuauius, quo fit vſus deſiderij diuturnitate iucundior. Si quid præterea non tam de meo, quam de meorum ſtatu ſcire vis: vt fere, qui amant, curioſi ſunt, omnes, hæc accipe: vxor, & filius in vrbe, commoda, vterque valetudine, illa rem domeſticam, hic officinam, emendandorúmque librorum curam adminiſtrat egregie. mihi tædio diutinæ commorationis vrbanæ, ruſticari vehementer placet. quo primum afflictæ diuturno morbo valetudini conſulimus: & imbecillo corpori vires addimus: deinde quaſi quibuſdam exſolutus vinculis libere vagatur, & voluptate paſcitur animus honeſtiſſima. nullis hîc angimur curis, nullis implicamur negotiis: licet id quod antea numquam licuit, prorſus nihil agere, ſi volumus: & quod licet, ſæpè volumus, nam vehi curru, oppida inuiſere propinqua, amicorum villulas obire, conuiuari etiam interdum, ſuauiſſimíſq; epulas condire ſermonibus, hoc ipſum voco nihil agere. quamquam, qui valetudine parum firma, operam det vt ſuauiter, iucunde, & honeſtè ſimul viuat, is profecto nihil agere mihi non videtur. Sed in hoc tamen vitæ genere libros, communes delicias noſtras, abieciſſe me penitus, nolim exiſtimes. nobiſcum vbique ſunt comites vnquam moleſti, loquentes, ſilentes, cum volumus, quoad volumus. & quamquam veteris morbi reliquiæ quędam ſuperſunt, & vires adhuc languent: quiddam tamen aggredi ſum auſus: quod ſi, vt ſpero, abſoluam: & ſi, vt principia dare ſe videntur, ita procedet induſtria, vel à te probabitur: (à te cum dico, qui ſubtiliter, & ſin-

certe iudicant, ſimul omnes intelligo. tu enim is es, quem nec opinio fallat, nec voluntas à veritate detorqueat) vel, quin me putes omnis expertem ingenij, nec de mea, nec de cuiuſquam omnino facultate ſtatuere, & exiſtimare quidquam poſſe, non recuſo Locus ipſe me vacuus interpellatoribus, & hæc viuendi arbitratu meo, rerum omnium dulciſſima, optata antea potius, quam ſperata libertas inuitauit, vt ordirer id, quod, niſi ſedem hîc ſtatuo, aut certe, niſi in hoc ſeceſſu, & in hac pæne ſolitudine (nam ſi cum vrbe conferatur, quamquam celebre ſatis opidum, ſolitudo tamen quædam videri poſſit) maiorem anni partem cōſumpſero, vereor, ne ſerò admodum, fortaſſe etiam pertexere nunquam liceat. opus eſt nec temporis, nec laboris exigui. tēpus hîc, vt video, deeſſe non poteſt: laborem communis vtilitatis gratia nunquā adducat vt fugiam: interim tamen, ſuperiore periculo admonitus, operæ curæq; plus in valetudinem, quam in ſtudia, conferam. Vale. Ex opido Plebe Sacci, VI. Id. Nouemb. M. D. L X X.

HENRICO ET CAMILLO Catanis, Fratribus Bonifacij Principis filiis, Romam.

LÆtari vos arbitror, nobiliſſimi adoleſcentes, pro veſtra erga me beneuolentia, meo in patriam reditu, minime dubitantes, quin tranquille viuam, vacem iis moleſtiis, quibus in vrbe Roma carere vix poteram, fruar iis ſtudiis, cum quibus voluptatem nullam confero. nam de fructu, quem poſteritas capere poſſit ex induſtria mea, nihil dico. conatus equidem à puero ſum, idque mihi propoſitum in omni vita fuit, vt omnibus meo labore prodeſſem: vtrum autem, quod ſequebar, aſſequi licuerit, ad meum iudicium non reuoco: viderint ij, qui noſtra legent. ego mihi temere nihil arrogo, nec aſſentor libenter, aut ita gloriola ducor, vt falſæ opinionis errore, quòd video multis contingere, oblectari me ſinam. quòd ſi nihil aliis prodeſſe poſſum: bene tamen mereor de me ipſo, dum ea lego, quib. curæ ſedantur, diſſipatiſque perturbationib. animus colligitur, & ab admiratione rerum inanium ad veræ ſolidæque felicitatis cupiditatē traducitur. hoc bono Romæ carebam, quia carebam litteris, & otio moleſtiſſimis

mis implicatus occupationibus, quarum ipsa nunc recordatione commoueor. itaque, cum opinari & credere nonnullos audio, eo me consilio ab vrbe discessisse, vt recuperata valetudine, redirem: ita statuo, vel eos ignorare, quam infeliciter mecum actum sit, quam diu Romæ vixi, vel in illo quingentorum scutatorum stipendio tantum ponere, vt easdem subire molestias cum eodem expediat emolumento. qui si naturam moresque meos tenerent, profecto longe aliter sentirent. non enim aut stipendium illud, aut vlla me lucri cupiditas Romam perduxit: quamquam hæc priuatæ sortis homo non contemsi: sed spe sum allectus prope certa, vitę cum dignitate traducendæ, fruendi nonnumquam studiis meis amicorum consuetude, voluptatibus etiam homine ingenuo, & liberaliter educato non indignis. quam contra ceciderit, vos optime nostis. nunc, vel si stipendio vocarer multo maiore, sic insanirem, vt meam quietem, diuino mihi munere post annos decem restitutam, mea studia, ipsam denique valetudinem vllo pretio venderem? tum verò, si eadem illa contingerent, iure plecterer: nemo excusatione, aut venia dignum duceret: nemo querentem audiret: nemo opem ferret imploranti: ad auaritiæ culpam, & immodicam habendi libidinem conuerterentur omnia. Præstat igitur sapere, id est, quam alij fortunam admirantur, eam contemnere, paucis acquiescere, & iisdem contentum esse, quibus ipsa contenta natura est: quæ, dum vitæ arceantur incommoda, & alimenta suppetant necessaria, præterea nihil desiderat. Iam ætas, & valetudo, hæc admodum infirma, illa quotidie magis ingrauescens, admonet me, cupitate ne prouehar longius, vela cito contraham, & impendentes futurę vitæ procellas extimescam. itaque facio non inuitus, vt cum huius peregrinationis exitus haud longè distet, non tam de via, quæ minime restat, quam de exitu ipso, qui principium afferet æternæ vitæ, cogitem, atque elaborem. Hæc ideo collegi, ne quando vos, aut aliquis potius vestri dissimilis, (nam id quidem à prudentia vestra exspectandum non videtur) displicere mihi consilium meum suspicari posset, quod in patriam venerim, quod vtinam biennio maturius fecissem. non incidissem in eum morbum, quo valetudinem in perpetuum fere perdidi: rationes hic domesticæ minus iacturæ fecissent: studia fortasse mea fructum sta-

diósis aliquem tulissent. Vna tamen ex hoc naufragio tabula me delectat, quod opinione fruor amoris in me vestri: quod ex disciplina, præceptísque meis maximum vos in ea via, quæ ad eloquentiam ducit, fecisse progressum intelligo: quod perspecta denique indole, voluntate, industria vestra, augurari facile possum de futura gloria: nec locum iam habet adhortatio: curritis enim vestra sponte, quo patrui Cardinalis dignitas, & virtus quo parentis integritas, & sapientia, quo auita decora, & maiorem nomen immortale vocat. Valete. Venetiis, IX. Kal. Decemb. M. D. LXX.

IOAN. CASELIO ad arcem Sucriniam.

VRbem Romam ante duos menses, difficili diuturnoque coactus morbo, reliqui, melius omnino mihi nunc est: necdum tamen ita valeo, vt intermissa officia repetere audeam. libros parce attingo: amicorum litteris, nisi graue sit argumentum, aut breuiter admodum, aut prorsus nihil respódeo: negotia reliqua, vt valere ipse possim, valere iussi. ea re nec scripsi ad te antea: & in posterum ne quid oneris mihi imponas, quòd infirma ferre valetudo nequeat, à te peto. Familiares tuos, nobiles adolescentes, Ioachimum Basseuitium, & Nicolaum Rascium, verbis perhumaniter accepi: re non iuuo: quia nec ipsi rogant: & mihi quid eorum caussa præstare possim, ipsis non rogantib. in mentem non venit. modesti sunt omnes, & morum elegantia præditi. ingenio, & litteris, cum à te diligantur, tuáque consuetudine sint vsi, non dubito, quin pro ætate excellant. ac sapiẽter quidem eos facere iudico, quod apud nos aliquandiu sibi viuendum statuant. præclaram enim indolem. materiémque virtutis haud mediocriter cœlum Italicum adiuuabit. quod eo magis lætor, quia redundabit ad te aliquid ex eorum summa laude: cum vel alumni fuerint disciplinæ tuæ: vel tuis hortatibus, consiliísque in Italiam, quasi ad mercatum bonarum artium, se contulerint. mihi autem, caue putes, gratius quidquam esse posse, aut curari à me libentius, quam quod ad existimationem pertinere tuam intelligam. id adeo cum præstanti doctrinæ tuæ, studiísque ad communem vtilitatem spectantibus,

tum summæ erga me, perspectæ iam satis atque cognitæ, beneuolentiæ debere mihi videor. Vale. Venetiis XIIX. Kalend. Ian. M.D.LXX.

ORATIO CARDANETO, Perusium.

GRatulor tibi, mi Cardanete nec sanè magis ex animo gratulari possum, quod nobilissimorum adolescentum, Henrici, & Camilli Cætanorum, fratrum, auctus amicitia sis. melior omnino reperiri ratio nulla poterat, qua ferrem æquius eorum me consuetudine carere, quam quod vtantur tua. te enim vel studiorum similitudine, vel animorum coniunctione, vel mutuis etiam officiis quasi me alterum esse puto. qua modestia sint, qua grauitate, qua pudentia, quam à communibus ingeniis differât, quam à deprauatis huius sæculi moribus abhorreant: quia breui admodum ipse intelliges, nihil dicam. augurattus quidem antea sum, si diuturna vtrique vita contigerit: quod in tanta bonitate, tam propensis ad veram laudem studiis, ab immortali Deo sperādum videtur: nullam esse gloriam tantam, quam non facile consequātur: nullos honores, qui non eorum virtutibus vltro deferantur. Te rogo, pro eo quāti me facis, conferas in eos quidquid poteris officij, studij, obseruantię: quódque facere cū omnibus, qui te norunt, solitus es, id tibi cum ipsis præcipuè faciendum putes, vt iis pateant opes ingenij, eloquentiæ, doctrinæ tuæ. De meo statu, quidquid possum scribere, vt video, cognitum iam habes: in eo tamen erras, vel potius errare te cogit aliorum sermo, quod me bene nūmatum in patriam rediisse putas. decem enim annorum laboribus, vix tria scutatorum millia, id est, quantum ad filiam collocandā requiratur, colligere potuimus. ita mihi nullæ pecuniæ, nullum vectigal, præter veterem frugalitatem, &, quo vectigal nullum est vberius, animum paucis contentum, relinquitur. quare gratulari te mihi velim, nō quod abundem, quod falsum est, sed quod tranquilla mēte viuam, quod in studiis quantum valetudinis ratio permittit, quod cum meis, quod denique nullis implicatus negotiis, sed in summo otio, summa quiete, summa libertate: quæ sunt omnibus diuitiis rectè intelligentium iudi

cio, anteponenda. Vale, & illustrissimis Caetanis salutem dices à me plurimam. Venetiis, X V I I. Kal. Ian. M. D. LXX.

ANTONIO ROLANDO
Patauium.

ADhuc languebam ex vetere morbo: & filio non leuiter aegrotante, eram sanè perturbatior: committere tamen nolui, vt epistolae tuae, insigni praesertim Homerica magniloquentia, & beneuolētiae notis erga me tuae, nihil omnino responderem. Quod petis, vt orationem tuam corrigam: primùm id quidem necesse non est: cum scriptor sis luculentus, iudicióque excellas: deinde verò tantum ab re mea mihi otij non est, aliena vt possim legere. aut enim non vaco: aut, si quid temporis conceditur, ad ea, quae inchoata, rudiáque iam pridem habeo, absoluenda & perpolienda totum confero. quare à te peto, vt habeas rationem & valetudinis & occupationis meae. Ego posteaquam in patriam reuerti, negotiorum magnitudine defatigatus, aetate etiā admonitus, & Venusini Poëtae versu, Solue senescentem mature sanus equum; mihi & Musis duntaxat viuere constitui. nullas suscipio curas, nisi quas rerum domesticarum necessitas imponit. nouas amicitias non expeto: veteribus colendis operam nō do: cum vxore liberisque suauissimam vitam duco. Hic enim dies, vt ille ait, alios mores, aliam vitam postulat, amicorum copia quid praeter molestiam habeat, nō video. si quis aliter sentit, arbitratu ipse suo viuat: ego malo mihi sapere, quam aliis. De vxore à te ducta, de susceptis liberis, valde tibi gratulor. nam, etsi onus alendae familiae, durissimis temporibus, magna rerum omnium caritate, perquam graue esse non ignoro: te tamen, virum bonum, peritum optimarum artium tua virtus ex omnibus incommodis, ac difficultatibus eripiet: aderítque Deus, cuius eximia benignitas praeclaris conatibus & optimis studiis deesse nunquam solet. Vale. Venetiis, X. Kal. Ian. M. D. L X X.

FINIS.

PAVLI MANVTII PRÆFATIONES, QVIBVS LIBRI, AD ILLVSTRES VIROS, aut ad amicos missi, COMMENDANTVR.

AD MATTHÆVM SENAREGAM Ambrosij Filium, in Epistolas Ciceronis, quæ Familiares appellantur.

TV O ne, Matthæe Senarega an meo dicam felici contigisse fato, vt relicto Louaniēsi celeberrimo Gymnasio, quo tanquam ad mercatum bonarum artium, virtutis & eloquentiæ cōparandæ caussa concesseras, Venetias te hoc potissimùm nomine contuleris, quod nostri, vt ipse dicere solitus es, videndi & cognoscendi mira quædam te cupiditas incenderat? tu quidem, si tuum sensum explorem, vis me hoc tribuere fortunæ tuæ: nam, quod ita euenerit, non modò vt ad amicitiā & consuetudinem, verùm etiam ad conuictum, & contubernium meum tibi aditus patuerit: in eo quasi tibi quiddā expetendum contigerit, plurimùm ipse tibi solitus es gratulari. de quo non est meum statuere, verène sentias, an secùs: at illud meum est paucis ostendere, cur tu contrà mihi charissimus, iucundissimúsque sis, &, quòd nunc in meis ædibus mecum habites, mecumq; viuas, in eo ego quoque meæ felicitatis aliquid agnoscā: nam, si tu ita de me sentis honorificè, quod iudicio mo-

uearis,æquum est mihi à te concedi,vt ego de te non minus verè,quàm tu de me,iudicare possim:sin istam tibi de mē opinionem peperit humanitas, me quoque non solùm natura,sed ipsa iam ratio docuit,præclarum esse humanitate excellere. Itaque do me libenter in eam partem, vt homines officiis colam, laudibus exornem,re, si opus est,pro mea tenuitate sustētem. Sed me hercule ego de te,mi Matthæe, à verò animi mei sensu iudico, nihil me gratia, nihil afficit ambitio. Primùm,cùm aliquoties mei salutādi caussa domum meam venisses, pellexisti me in amorem tui,comitate morū,& leuitate sermonis:deinde, quod iam non tibi modò, v rùm & aliis petentibus negaueram,atque excluseram, vt ego te domo reciperē, eloquentiæq; studiis erudirem,multis precibus vsus peruicisti. Nec mihi tamen,quod tibi meorū sermonum cupiditate flagranti, meamq; domesticā consuetudinem penitri satis fecerim:adhuc venit in mentem penitere,quin, quò plus ad nostrū conuictū accedit temporis, eò maiorem ē tuis moribus,tuisque studiis haurio suauitatē:non enim tā hoc in te laudo, quod certè in adolescēte summa laude dignū est, quòd à studio doctrinæ nō te suis illecebris voluptas,non cōmodum, non ipsa valetudinis ratio deducit;quàm illud & admiror, & prædicare satis pro dignitate nō possum, quod in tuis cogitationibus hæc tibi prima est,& antiquissima,vt Deum Opt.Max. à quo vno, quæ verè bona sunt,emānant omnia,humanis rebus,quę fluxæ nimis, infirmæq; sunt, omnibus anteponas. Perge adolescēs optime in hoc præclaro diuinoq; sensu.Hęc est omniū rerū vna nobilissima: vna,mihi crede,quæ omniū Philosophorū scientias:vna,quæ omnium Regū opes facilè vincat.quare tu quidē oblecta te,quod facis, eloquentiæ studio,in qua quò modo principia se dant, futurū augurór,vt breui superiorem neminem, aliquando ne parē quidem habeas.Sed illud stet in primis,neq; vnquā excidat, omnium virtutū pietatem in Deum esse fundamentum,ac vide,quot inde tibi bona fluant.Primùm tuæ saluti cōsulueris egregiè,animi salutem appello, nō corporis: decet enim nos æternā potiùs illam vitam omni felicitate circūfluentem,quàm hanc, quæ temporum spatiis definitur,miseriis nunquam vacantem,cogitare. Deinde patrem tuum, qui,vt audio de multis,atque etiā de te ipso, human

humanam prudẽtiam præ diuina Religione nihil esse putat, incredibili voluptate lætitiaq; perfundes: cui quãtum debeas, nõ ex eo solùm intellige, quòd pater est, sed quòd is pater, qui te filium vult esse inter tuos ciues omni re florentem, atq; honoratum: qui te consiliis à puero sapientissimis erudiuit, qui te suo exemplo, suis optimis institutis ac factis ad laudem quotidie vocat. Tali patri, tã probo, tam tui amanti, tam libenter suas omnes curas in te consumenti, curare debes, vt id, quod reliquum est vitæ, per te sit iucundissimum. quod ita consequeris, si statueris, quibus artibus ideo nunc operam das, vt aliquando cæteris hominibus elegãtia sermonis, & scientia rerum antecellas, earũ artium infirmam esse gloriam, nisi perpetuo erga summum Deum amore studióque fulciatur. mihi quidem, cui tu charissimus esse aut vis, aut certè ita videris velle, vt mihi persuadeas, magis vlla re placere non poteris, quàm si te in eo, quod instituisti, vitæ innocenter & cum virtute degendæ studio constantem, tibíque simillimum videro. Et, vt iam nunc intelligas, quos in animis hominum amoris igniculos vera virtus accẽdat: scis quinctum abhinc mensem mihi tecum nihil fuisse, te mihi nunquam visum, ignotam mihi tuam faciem, obscurum nomen. nunc apud me quo loco, sis, intelligere te puto. Paucissimis diebus ex conuictu consuetudo, ex consuetudine amor, ex amore familiaritas exorta. Itaque tecum & sæpissime sum, quod sub iisdem tectis necesse est, & admodum iucundè, quod ea, quæ in tuis moribus elucet, probitate consequeris. Et, quoniam is ego sum, qui quò me voluntas ducat à ratione profecta, eò libenter sequar: gessi morem animo meo tacitè hortanti, vt hanc meam ad te amandum propensionem non modò tibi, sed, quatenus ego possim, reliquis etiam hominibus illustri aliquo officio ac munere declararem: cúmque tulisset casus, vt hoc tempore Ciceronis Epistolæ familiares eæ, quas tu iam legendo & peruolutando triuisti, denuò typis, vt nunc loquimur, essent imprimendæ, peropportuna ad id, quod volebam, visa res est: nã, hunc librum si cũ tui nominis inscriptione publicarem, putaui me facere quiddã, quod vtriq; nostrûm æquè conueniret: tibi, quia ex his primùm Ciceronis Epistolis ad latinæ orationis elegantiam informamur, ex his primus eloquentiæ quasi succus, qui qualis initio

initio fuerit,permagni intereſt, ebibitur: mihi, quia,cùm hic liber omnium ferè verſetur inter manus, circumferet id,quod ego cupio,tuum nomen,& meum de te iudicium,meámque ſpem quamplurimis oſtendet.quorum alterum eſt eiuſmodi,vt ego tibi nũc ex æqualibus tuis neminem in vllo genere laudis anteponam:altera,cùm ætate proceſſeris,ea mihi de te pollicetur, quæ ſi euenerint, (omnium autem rerum euentus in Deo poſitus eſt) vir eris inter viros maximus.habebit à te familia tua memoriam nominis ſempiternam:patria verò exemplum in ciuitate virtutis excolendæ præclariſſimum. Venetiis, M. D. L I I I I. menſe Maio.

AD CAROLVM PISAVRIVM Leonardi filium, in Epiſtolas Ciceronis ad Atticum.

BEneficiorum,Carole Piſauri,non eadem, omnium eſt ratio: multi, quid detur,ſpectare ſolent, ſua quidque magnitudine metiuntur, nihil attendunt præterea: ego potiùs quibus de cauſſis,& à quo homine detur,animaduerto, ac ſi quid in aliquem, aut in me ipſum collatũ eſt gratiæ,tanti ſoleo æſtimare,quanti videtur is, qui contulit,æſtimandus. Hinc fit,vt quæ à patre tuo, viro ſapientiſſimo,& cum aliis laudibus ornato,tum verò omniũ,quos ego in vita nouerim, humaniſſimo, quæ item a patruo, qui nuper magno bonorum omnium mœrore mortuus eſt,Ioanne Maria, Paphi Epiſcopo, excellenti non minus doctrinæ,quàm bonitate,prædito,diuerſis temporibus in me profecta ſunt officia, ea quanquam ſumma non fuerint, (neque enim tulit occaſio, neque rationes meæ poſtularunt) pro ſummis tamen acceperim, & earum rerum loco duxerim,quas qui poſſident,beati exiſtimantur:fons enim ille,vnde manarunt, amor fuit,& cum amore iudicium,quod vterque de me habuit: quod equidem,ſi potero,tuebor officiis,ſtudio certè, omníque prorſus cura, atque induſtria bonum virum,meritorúmque memorem præſtabo. Quòd ſi liceret ingenium cum voluntate coniungere, vt alterum alteri reſponderet, & cupiditati vires æquarentur, illuſtrarem beneficia veſtra, ac fortaſſe efficerem, vt gratia mihi à vobis aliqua deberetur, gratiam perſol

perſoluenti. Verùm, vt, hoc quidem ab infirmitate mea ſperari minimè poſſe, non ſolùm intelligo, verùm etiam ingenuè confiteor:ſic illud facilè polliceor, veréque affirmo; ſi quid aut iam eſt in me facultatis, aut erit aliquando, iis, in quibus aſſiduè verſor, ſtudiis partum & vigiliis, velle me id in omni mea vita, quantumcunque erit, ſeruire totum veſtræ laudi, tuæ præſertim: quæ cùm à meis præceptis & conſiliis originē duxerit, exornabo eam tanquam opus meum, quibus potero artibus, qua licebit industria, florentémque pulcherrimis virtutibus alumnum diſciplinæ meæ cùm inſpiciā gratulabor vtrique noſtrûm pariter, fructúmque amoris & ſtudij veteris in te mei ex tua gloria vberrimum capiam. Ac tu quidem, mi Carole, cùm tibi naſci contigerit ex ea familia, in qua ſemper verus honor, & ſplendor virtutis enituit, nihil debes humile cogitare, nihil anguſtum, nihil obſcurum, aut inane. excelſa petat animus tuus, ampla, illuſtria, plena dignitatis, & gloriæ. quò te ſemper à tua prima pueritia mea vox incitauit, quò pater tuus, cuius ad te cogitationes curæque referuntur omnes, aſſiduè cohortatur: quò denique te vocant maiorum tuorum exempla. quorum nomina nulla dies exſtinguet, nulla obſcurabit obliuio: nō enim, ſi præſtiteris ea, quæ à te exſpectātur, quę maxima ſunt, nouum in tuam familiam decus inferes, antiqua renouabis, præclarámque conſuetudinem retinebis in tua domo laudis expetendæ, exercendarúmque artium optimarum: quibus inſtructos, vtiles fuiſſe patriæ ciues, ſibi & familiæ glorioſos, de tua gente multos, ſi annales euolueris, inuenies. Verùm quādo te ſacris addixiſti, & illud vitæ genus complexus es, quod eſt totū in laudabili ratione, totū in præclaris cogitationibus & factis conſtitutum, non te libera voluntas, vt alios, ad honeſtum rectúmque ducit, ſed quo te primùm die ad Religionem contuliſti, eodem die legem ipſe tibi impoſuiſti perpetuæ continentiæ: excluſiſti rerum inanium cupiditatē; velle ad ſolidam laudem omnia referre, velle ſummi DEI gloriam in omni vita, id eſt, tuam ſalutem, ſpectare profeſſus es. Quare non tibi monitores, quorum te moueat oratio, exſpectandi: ipſe te excita, ipſe acue, & impelle. Multæ ſunt propoſitæ adoleſcentibus viæ fallaces, obliquæ, inſidioſæ, oculis iucundæ, ſpecie quadam obiecta voluptatis, in quibus errare quotidie

tidie vides,& labi,ducem sequentes libidinem,non rationem, de tuis æqualibus quamplurimos. tu viam virtutis ingredere,simplicem,rectam, apertam. principio fortasse difficilem, atque asperam,exitu certè salutarem,& gloriosam.Hanc,inquam,viam signatam & impressam vestigiis proborum sanctorúmque virorum, si vis ipse tibi charus esse,si vis ipse tibi rectè consulere, vnam ingredere:aut, si ingressus iam es,curre per eam celeri gradu ad ea, quæ te manent, præmia immortalitatis. Hæc ego pro meo in te amore singulari, veteréque erga parentem tuum studio, scriptis tecum ago,quæ sermonibus & libentiùs agerem, & sæpiùs,si liceret.sed quãdo te Patauij tua studia,à quibus abduci non debes,me Venetiis mearum rerum ratio, & valetudinis detinet infirmitas, proficiscetur ad te mea vox,his consignata litteris:quæ tecum erit perpetuo vbicunque fueris,te prosequetur, quocunq; ieris. nec verò dubitaui,quin ea tibi paulò gratior esset futura coniuncta cum Ciceronis voce,id est,cũ iis epistolis, in quibus cum Attico familiari suo non minus grauiter,& sapiẽter,quàm eleganter & splendidè loquitur, fructum, vt spero, capies ex vtraque non vulgarem : ego enim, vt velis optima,te hortor,Cicero volentem adiuuat:ornat enim eloquentia, consiliis instruit sapientissimis, nam disputat sæpè in his epistolarũ libris sermone perquàm eleganti de statu Reipub.de vitiis Principum, vnde fluunt exitia ciuitatum, de vicissitudine fortunæ, qui tibi erit accuratè legẽti sapientiæ fons vbertimus. A me verò munusculum hoc habebis meæ in te voluntatis & studij argumentum.Exiguum,inquies,fateor, sed velim spectes animum, non rem : quam tamen ne ipsam quidem debes contemnere:siquidẽ eiusmodi est, vt tuas, tuorúmque laudes à me non expressas, sed tanquàm tenui penicillo designatas,simul cũ beneuolẽtia mea cunctis gẽtibus patefaciat.Venetiis, M.D.LIIX.

AD BENEDICTVM ACCOLTUM Rauennæ Cardinalem, in orationum Cicer partem primam.

MAxime esset optandum, Accolte clarissime, vt quæ olim à doctissimis viris magno labore, magnísque vigiliis

vigiliis sunt elucubrata, ea nostram ad ætatem peruenire omnia potuissent.artium plurimarum scientia, quarũ adiumento ad vitam rectè instituendam indigemus,non desideraretur.Verũ ita casu nescio quo accidit,vt ex iis scriptis, quæ veteres illi homines sapientissimi reliquerunt, non solùm multa prorsus interierint,sed etiã,quę in hanc diem seruata sunt, ita deprauata, ita mutila legantur, vt sæpissimè vix,aut ne vix quidem intelligi possint. Hoc incommodũ pater olim meus magna ex parte sustulit, cuius industria multos excitauit, vt, eandem rem aggressi, iacentem litterarum laudem pro suis quisq; viribus subleuaret.quod si alij fecerunt, tantùm æmulatione gloriæ permoti:certè cur ego id faciam, hoc plus habeo caussæ, quod cùm pater studiosis id, quod in hoc genere promiserat, morte præuentus, præstare non potuerit, hoc me nomine ita appellant, quasi ad filios soleat non paternæ solùm rei,sed voluntatis etiam hæreditas peruenire.Hæc me,vt debet,opinio multũ mouet, sed auctoritas tua plurimum, quàm ego tanti soleo facere, vt quamcunque tu probas rationẽ, ea demùm & vtilis mihi,& honesta videatur esse.tu igitur cùm ad hoc posteritatis adiuuandæ studium nos & vehemẽter,& sæpè sis cohortatus,effecisti,vt in eam rem tanto alacrius incumbamus , quantò pluris apud me tua,quàm reliquorũ omniũ,consilia sunt. Quòd si labore, studio, diligentia profici hoc genere quidquam potest,vt certè potest,magnoperè spero fore, vt neque te officij tui in me admonẽdo, neq; liberalitatis in adiuuãdo pœniteat.cuius rei quasi specimen erit hęc prima Ciceronis orationum pars,quam ex veterum exemplarium collatione diligenter emendatam in manus hominum sub tuo nomine emittimus:nam , cùm vsu, aut consuetudine ita comparatum sit, vt, quibus rebus Principes viri delectentur,in iis rebus multi suum studium probare velint:ex quo fit, vt ab aliis canes, ab aliis equos, aut aues nobiles dono dari videamus:commodè me facturum existimaui, si quid ego eius generis ad te mitterem, quod omnibus te præferre voluptatibus intellexissem : soles enim quotidie ferè à grauissimarũ artium tractatione in hæc studia, quæ sibi ab humanitate nomen adsciuerũt,quasi in hortũ amœnissimum diuertere:vbi te modò Oratorũ,& Poëtarum flores, modò dulcium amicorum colloquia mirificè

delectant,

delectant, vt præter id temporis, quod valetudini dare soles, quod sanè pusillum est, hora nulla sit, quam non in litteris, & cum virtute traducas. quam tuæ vitæ rationem qui ignorăt, mirantur scilicet, vnde illa tibi in aduersis rebus fortitudo tanta, vnde animi robur illud inuicti, quòd ne illa quidem ipsa, quæ in rebus humanis Fortuna dominatur, vllo pacto poterit infringere, contra cuius vim duplici te præsidio munieris, artium maximarum cognitione, & mentis optimæ conscientia. Hæc est aliarũ virtutũ, quæ in te sunt multæ, quasi Princeps, & regina quædam, vt in aliis neminem tibi anteponere, in hac ne conferre quidem possim: nam de prudentia, de pietate, de iustitia, ne videar assentari, nihil dicam: ne de liberalitate quidem, quæ tamen ita nota est, vt non, qui eam laudet, assentator, sed, qui nõ laudet, maleuolus existimetur: cùm enim hæc dandi beneficij ratio eiusmodi sit, vt nulla certior ad laudem, nulla itẽ magis lubrica videatur via, propterea quòd in beneficiis collocandis plerique fortunam hominum spectare solent, vt eandem gratiam, aut etiam cum fœnore recipiant: non est, quòd in hoc te labi quisquã arbitretur, cùm & rarissimè contingat, cuiusquã opera vt egere videaris, & tu tamẽ quãplurimis ob eximiam naturæ tuæ liberalitatem atque amplitudinem benignè facere & soleas, & possis: & cùm de omnibus ad benè merendum naturâ es maximè propensus, tum verò ipsa te ratio atque doctrina ita conformauit, vt ad eos honestandos, qui se iis artibus, in quibus ipse excellis, dedidêre, tuũ soleas studium libentissimè conferre. quæ quidem humanitas & beneficentia tua non sanè video qui possit in vllo maior esse, quàm in metuendo fuit: quæ est enim à te res, quæ ad meum commodum attineret, prætermissa? quis diligentiùs est adhortatus, vt hanc restituendæ antiquitatis laudem, qua pater meus olim excelluit, penè afflictam excitarem? quis eam ipsam ad rem perficiendam plura contulit? cùm etiam magnis Principibus, tui simillimis, ita me commendâris, vt, iudicij tui testimonio permoti, non minimis ad se præmiis euocârint. Quæ cùm recordor, etsi me ipsum probè noui, tamẽ interdum mihi assentor, & mihi aliquid videor esse, quòd à te sim ornatus. Hęc me inanis ambitio ita delectat, vt illum dolorem, quem ex difficultate capio remunerandi, si non tollat, minuat quidem

quidem certè. Quamquam tu is es, qui te satis supérque remuneratũ existimas, si modò id, quod dedisti, ab eo, qui accepit, intelligis memoria teneri. quo in officio præstãdo noli credere quenquam esse, qui me vincat. & huius quidem rei confido fore, vt aliquando eiusmodi à me signa dentur, quæ nullum cuiquam de mea in te voluntate dubitandi locum relinquant: nunc earum rerum, quas ipsi quidem hoc tempore possumus, maxima, primum, vt dixi, Ciceronis orationum volumen in tuo nomine apparebit. omninò neque amplitudine tua, neque iis officiis, quæ in me contulisti, digna res videtur: sed, vt spero, muneris nostri tenuitatem humanitatis tuæ magnitudo subleuabit.

AD GVLIELMVM BELAIVM Langeum, apud Subalpinas gentes pro Rege, in orationum Ciceronis partem secundam.

MAgni refert, Bellai ornatissime, quo quidque temporis agatur, & ad omnes res non paruum habere momentum solet occasio quędam, & commoditas, qua vti dicuntur ij, qui nihil, nisi loco facere consueuerunt: nam, quemadmodum pictorum tabulæ certo loco positæ delectant, eædémque minus bono lumine constitutæ, nõ item eorum, qui spectant, oculos tenere solent: sic actiones nostræ, mirum est, quantum opportunitate commendentur, vt interdum plus in tempore, quàm in ipsa re positum esse videatur. quod ego cùm semper iudicassem, tamen non sum veritus, quin tibi, in iis rebus vel maximè occupato, quas Rex Christianissimus, & post hominum memoriam maximus, tuæ fidei diligentiæque mandauit hoc ipsum, quod nunc à me proficiscitur, officium futurum esset vel iucundissimum: nam, etsi magna tibi est grauissimorũ negociorum imposita moles, quam tu summa tua cum laude, & omnium penè gentium admiratione sustines, tamen in ipsa illa occupatione ita te litterarum tractatio delectat, vt & legas cum voluptate, quæ alij scripta reliquerunt, & scribas ipse, quæ à posteris cum admiratione perpetuò legentur: ex quo illud consequeris, vt non modò Regis voluntati seruias, quod est summa laude dignum, sed etiam posteritati cõsulas, quo laudabilius esse nihil potest. Itaque

tantum abest, vt à maioribus tuis, omni decore affluentibus, ad te ornandum quidquam haurias, vt etiam in te sit quod ad illos redundet: nam, si tibi aliunde petenda sit laus, vnde plura suppetant ornamenta, quam à fratribus tuis, maximéque ab eo, qui à Paulo III. ita est in Cardiualium Collegium cooptatus, vt ei summus Pontifex amplissimam dignitatem non quasi optatam concessisse, sed quasi debitam persoluisse videatur? Cui quidem viro cùm ad summam gloriam nihil desit, cúmque item tibi eæ res abundè adsint, quibus homines hominibus antecellere videntur, tamen fit vestra bonitate & sapientia, vt vicissim & tu in illius dignitate atque amplitudine, & ille in ingenio atque in virtute conquiescat tua. Vterque verò magna apud Regem prudentissimum, & summo iudicio præditum auctoritate. magno estis apud omnes nomine & gloria: nam tu quidem, quis est tam longinquus, cui notissimus non sis? nō ex præsenti corporis forma? (quamquam multas prouincias Regis legatus obiisti) sed ex imagine ingenij tui quàm verissimis eloquentiæ coloribus expressam in tuis scriptis licet intueri. in hac cùm & naturæ tuæ bonitas, & virtutis eximia præstantia cernatur, sequitur, vt ex ea qui te norunt, iidem ament. quorum ego in numero cùm ita essem, vt nemini concederem: tamen non est credibile, quantum ad illam ipsam animi erga te mei voluntatem addiderit Gulielmi Pollicerij, Oratoris in hac vrbe regij, hominis præstantissimi, prædicatio. cuius multi & egregij de tua laude sermones me iam anteà commotum impulerunt, vt ex orationibus Ciceronis, cuius tu libros è manibus dimittere non soles, alteram partem cum tui nominis inscriptione diuulgarem. qua in parte ab erroribus & mendis vindicanda quantum operæ studiíque posuerim, mihi ipse sum testis: quantum autem profecerim, & tu, & alij iudicabunt. tibi quidem, si consequar, vt nostra diligentia probetur: sanè meos labores non exiguo compensatos esse fructu existimabo.

AD ALEXANDRVM CÆSARinum Cardinalem, in orationum Ciceronis partem tertiam.

BEne mereri de litteris, etiamsi vtilitas præterea consequatur nulla, tamen præclarum imprimis atque egregium

gium esse semper duxi, quamquam; vtilitatem spectare si volumus, ea demum summa est, quæ ex hoc genere percipitur: fructus enim in posteritatis memoria, & prædicatione positus est, quem nemo vnquàm sapiens non præstantissimum iudicauit. sed hæc benè merendi ratio duplex videtur esse: nam & qui aliquid ipsi scripserunt, & qui alios vel cohortatione, vel præmio, vt scriberent, impulerunt, litteris opem tulisse existimantur. quæ duæ res eiusmodi sunt, vt, qui alterutram commodè faciat, ei scilicet à studiosis omnibus gratiæ sint agendæ: qui vtramque, ne haberi quidem satis possint. Atque hanc laudem, ne apud veteres quidem sæpè accidit, vt vnus consequeretur, propterea quòd quia ea virtute atque fortuna fuerunt, vt & ingenio posteris prodesse possent, & opibus, vt idem facerent, multos adducere: alterum facile fecerunt, vt eos, qui doctrina & eloquentia valerent, ad iuuanda litterarum studia excitarent: alterum facere, vt ipsi monumentum aliquod industriæ suæ relinquerent, propter rerum gerendarum curam non ita potuerunt. quod item nostris temporibus vsu videmus euenire: nam neque multi sunt, qui præstare vtrumque possint: &, qui possunt iis ferè, cùm velint, non conceditur. cuius generis exemplum, ne id quod abest, aliunde quæramus, concede quæso, Cæsarine præstantissime, vt à te sumam, & sine me hoc impetrare à modestia tua, vt ea quæ sentio, de te dicam: certè enim, qui maiorem aut iuris ciuilis, aut sacrarum litterarum cognitionem sit consecutus, neminem esse constat. neque tamen hæc studia, quę humaniora appellantur, quæ nos adhuc secuti sumus, contempsisti: in quibus etiã diligenter versatus es, vt illa superiora, quæ quibusdam ipsa per se nimis horrida videntur eloquentiæ pigmentis, cùm velles, atque etiam quantum velles, illustrare posses. Est igitur in te ipso vnde posteritas adiuuetur, nec, vt arbitror, voluntas deest, sed otium eripiunt maximarum rerum occupationes: nam quia tua virtus nõ humili, neque obscuro loco latet, sed quasi in specula quadã excelsa atque illustri posita est, vnde opem ostentare bonis omnibus videtur: idcirco homines accurrunt ad te, vel vt cõsilium, vel etiam vt auxilium petant. Itaque negotiis à litterarum tractatione distractus ex duabus rationibus, quibus initio bonas artes adiuuari posse dixi, alteram inuitus omittis, cùm ipse

nihil ſcribas: alteram ſtudioſe amplecteris cum iis, quos induſtria vides excellere nulla re deſis. Quamobrem Hieronymus Ferrarius, qui ſe iampridem tibi addixit, homo & ingenij, & iudicij laude præſtantiſſimus, cùm alia, quæ à te habet, prædicare ſolitus eſt, tum illud vel maximè, quod domi tuæ viuens, te permittente, atque adeò libente, totum diem in litteris ponit. & otio fruitur tanto, quantum deſerta in regione vix eſſet. cuius ex ingenio qui fructus percipiuntur, qui certè maximi ſunt, ij ſanè tuæ liberalitati referuntur accepti. A te habemus quæ Ferrarius in veterum ſcriptis vel correctione reſtituit, vel explicatione illuſtrat. à te emendationes in Philippicas Ciceronis orationes, quas ille plurimas atque optimas ad me miſit, quæ iam iamque edentur, à te inquam omnes ſunt. Itaq; etiam eas ipſas orationes, vt à Ferrario, id eſt, à te, reſtitutas: & quæ præterea in hoc tertio volumine continentur, in quibus ipſi, quæ malè affecta erant, multa ſanauimus, tibi inſcriptas atque dicatas emittimus, vt quod beneficium habemus maximum, eius beneficij auctorem agnoſcamus, & huic libro ſummum ornamentum, Cæſarini nomen, apponatur. quare etiam id quod iampridem optaui, fortaſſe conſequar, vt quàm pręclarè ego de te ſentiam, cùm intelligas, tu me eum exiſtimes, quo in amicitiam, vel potiùs in clientelam tuam accepto, non peſſimè ſenſiſſe videaris.

AD IOANNEM MONLVCIVM Christianiſſimi Regis Conſiliarium, eiuſdémque apud Venetam Rempub. oratorem in Ciceronis oratorios libros.

QVod te non fugit, Monluci ſapientiſſime, præſtare omnes cæteris hominibus, ſed alius alia re vult: non enim vniuſmodi ſunt noſtræ voluntates, ſed quoniam ex animo qui variè afficitur tanquam ex typo effinguntur, ipſæ quoque variæ ſint & multiformes neceſſe eſt, ergo nõ eadem omnibus prima ſunt. Quoniam verò ex iis, quæ appetuntur, neceſſe eſt aliquid excellat, vt de multis optabilibus vnum optabile maximè ſit: quid ſit, id, quod ego cæteris præſtare putem, ſi de me quæratur: dicam id, quod qui aſſequuntur, eorum in poteſtate ſenſus omnium, animique ſunt. Id autem ſine dubio eloquentia eſt, quæ tantum

tum possidet dignitatis, vt infra vel eorum fortunæ, quorum imperium prouinciæ nutúmque sequuntur, me quidem iudice constituantur: cùm ita accidat, vt ab hac quamcunque in partem volentes ducamur, illis inuiti sæpè pareamus. Sed quoniam quo loco posita laus est, eum locum maximis difficultatibus natura circumsepsit, vt perueniendi facultatem paucissimis relinqueret: non est, quare nobis in mentem veniat mirari, cur neque diuturna, neque in multis perfectæ fuerit species eloquentiæ. illud video, cùm in hanc cogitationem mentis aciem intendi, benè dicendi gloriam duabus rebus ali maximè otio & libertate. Itaque in vrbe Roma, quæ bonorum Oratorum quasi fecunda genitrix partus edidit vberrimos, neq; ante secundum Punicum bellum, neque post Cæsaris dominationem magnoperè fuit, quod in hoc genere probares. Hannibale victo, hostis Italiæ terribilis nemo fuit. tum in vrbe securitas, tum summa tranquillitas orta: tum seditiosorum hominum ingenia popularibus concionibus acuit ambitio. conciones, inquam, eloquentiam pepererunt, nisi quid me fallit ratiocinantem: ratiocinor autem sic, & per hos quasi gradus interrogationis adscendo. Eloquentiæ quod summum fuit propositum præmium? consulatus, qui summus honor fuit. consulatum quis mandauit? populus. populum quis tenuit? Concionator optimus. ergo à concionibus exstitit Orator. idémque, sublatis concionibus, nullus fuit: cùm enim ciuilibus armis oppressa Respub. iaceret, vetus consuetudo periisset, à populo, cuius potestas vniuersi translata ad vnũ esset, non iam Magistratus, non Præfecturæ peterentur: eloquentiæ, quæ populi gratiam honorum spe quæsierat, inanis omnis & superuacanea fuit exercitatio. sic oratoria facultas, summorum hominum studiis exercitationibúsque culta, cùm à duobus Gracchis ad C. Cæsaris ætatem, hoc est, per annos centum ferè ita viguisset, vt nihil vnquam fuerit illustrius, non effugit rerum humanarum commune fatum: quas vbi ad summum siue industria, siue natura perduxit, retro ferè præcipiti lapsu reuoluuntur. Imperatores deinde multi rem Romanam exceperunt, quorum ætatibus vestigium veteris eloquentiæ nullum agnosceres. quid pòst multo minus, nam, imperij sede in Græciam translata, crebræ vastationes Italiæ consecutæ, cùm influentes barbararum

nationum copias reprimeret nemo. tum non eloquentia modò, sed ipsa penè litterarum memoria funditùs deleta, nec suus est bonis disciplinis honor, nisi multis pòst sæculis restitutus: patrûm denique aut auorum nostrorum memoria cùm exteros mores Italici cæli temperies aliquando ad humanitatem deduxisset, paululùm oculos litteræ sustulerunt. Doctrina primùm, seriùs enituit eloquentia, nec mirum: doctrinam enim sine eloquentia laudamus, eloquentem sine doctrina rectè intelligens nemo duxit. Nunc in Oratorum nomine, quod eximium semper fuit, nihilo minor, atque haud scio, an etiam maior, quàm priscis illis temporibus dignitas & amplitudo est. Mittuntur à Regibus ad Reges, aut ad liberas ciuitates, qui non de stillicidiis agant, non de iure fundi: quarum rerum controuersias qui perite & copiosè disceptârunt, scimus olim habitos esse eloquentes, sed ea tractent, quæ prudenter disputata, otium gentibus constituere, dignitatem imperij conseruare, terminos proferre possunt. Hoc qui præstat, eum ego veteribus Oratoribus non comparo solùm, sed etiam antepono: illi caussas agebant primum apud iudices sorte ductos, deinde apud eos iudices, quibus de aliena re, nõ de sua iudicantibus persuadere Orator siue hoc, siue illud haud magno negocio posset. Nunc agitur in consilio lectissimorum virorum, agitur iis de rebus, vnde ad eos ipsos, qui iudicant, maximum potest siue emolumentum, siue damnum redundare: cùm & de publica re iudicent, & in publica, extra quam nihil est, priuata cuiusque contineatur. His probare quæ velis, eò maioris ingenij videtur esse, quò difficilius ab artificio capitur prudẽtia. Itaque cùm hoc multi voluerint, magnum decus atque ornamẽtum est eorum, quibus contigit, vt possent, qui sanè pauci sunt: maximum verò, si cui tantum aut natura dedit, aut exercitatio doctrinæ, vt inter hos ipsos emineret. qualem si quis te iudicet, Monluci clarissime, hunc ego rectè iudicare mihi persuadeam: nam si consideremus primùm à quo missus Orator sis, deinde ad quos, tum quibus de rebus missus: ita reperiemus, missum ab eo Rege, qui omnes Reges sapiẽtia vicerit, quoniã quidem omnium vnus quid contra Fortunã virtus posset, maximè declarauit: ad eam Remp. quæ nisi sapientissimorum ciuium copia floreret,

floreret, semperq; floruisset, profectò neq; tanta nunc esset, cùm olim minima fuerit, neq; tam diu staret, cùm cæteræ Respub. suorũ ciuium temeritate conciderint: iis autem de rebus esse missum, quarum quæ magnitudo sit, ex eorũ, ad quos pertinent, opus apparet, quæ tantæ sunt, vt paucorũ imperiis distributus terrarum orbis teneatur. Et cùm hæc legatio tibi perhonorifica fuit, tũ illud ad tui nominis celebritatẽ longè maximum accessit, quod cùm à Principe Turcarũ Solymano pacẽ defessa bellis Europa peroptaret, eaque sine Christianissimi Regis intercessione desperaretur, vnus electus, qui tantũ muneris obires, acceptis à Rege mandatis æstate media, summis caloribus in Græciam nauigasti, pacẽ vt cõponeres, optabatur. cõposuisti, hyeme summa, difficillimis itineribus, per dispositos equos in Galliã recurristi. Exceptus alia cura, cùm de sedandis inter regem tuũ, Regemq; Britannum magni momenti cõtrouersiis ageretur, præfuisti, te consulente, agente, vltrò citróque cursante, abiectis armis, pacẽ inter eos firmissimo fœdere cõstituisti. Habes hoc omninò, Monluci, nõ dico à fortuna, quã casus & temeritas regit, sed à te ipso, qui ad consiliũ & rationem omnia refers, vt in tuis actionibus felix vsquequáque sis. nimirum Sors, quã in rebus humanis dominari quidam sunt opinati, non omnium est æquè communis, sed ipsa sibi virtus propriam fortunam architectatur. Non erras, quia non est errare sapientis: & quia sapienter agis, omnia procedunt. bonus etiam Orator es, quia bonus vir: ingenium enim probitas commendat. nec minus mouet is, qui dicit, quàm ea, quæ dicuntur. Quòd nisi latinum sermonẽ in Italia peregrinitas immutasset, næ tu nobis longo interuallo & Crassos, & Antonios retulisses. sed quoniã ea lingua vtimur, quam multis coëuntibus linguis generatam corrupta consuetudo peperit: veteribus Romanis oratione dissimilis, ingenio simillimus. non tu quidem loqueris vt illi, sed vt illi tamen & sapis, & persuades. Quare non fuit ab re, cùm ego eos libros, in quibus perfecti formã Oratoris à Cicerone videmus expressam, mendis anteà deformatos, nunc mea correctione expolitos emitterem: non fuit inquam ab re, tuo nomini dicatos emittere, vt, quæ de perfecto Oratore traduntur, ea perfecti item Oratoris titulo cohonestarentur. hoc cùm ita existimassem, quia videbatur esse

aptiſſimum,feci,& feci eó libentius,quò d,cùm tu mihi & multa iam ſummæ humanitatis officia tribuiſſes,& is eſſes,qui tribuere etiam maiora poſſes:ego,niſi aliquid,pręſertim vbi daretur occaſio, retribuerem, verebar, ne ex duobus maximè inſignibus vitiis alterutrius infamiã non effugerem,vt vel ea viderer,quæ à te accepiſſem, minus meminiſſe,quod à conſuetudine naturáque mea alieniſſimum eſt:vel ea,quæ ſperari poſſent,negligere.quod quia ſuperbi eſſet,abeſt non modò à fortuna mea, ſed etiam à voluntate plurimum. Venetiis, 1446.

AD BENEDICTVM RHAMbertum in Ciceronis libros de officijs.

NOn ignoras, Benedicte Rhamberte, ſenſuum eſſe quandam in hominibus ſimilitudinem, quæ cùm in conſuetudine cognita eſt, efficitur, vt, inter quos id accidit,amor exoriatur.ab hoc quaſi fonte multorum amicitiæ manârunt. multos etiam beneficiũ cùm obligaſſet, cúmque id,quod acceperant,memoria conſeruatũ grato animo redderent,idq; vterque fieri ob ingenij bonitatẽ, & voluntatis erga ſe propenſionem exiſtimaret, ſtatim eſt illam opinionẽ beneuolentia conſecuta. Itaque duæ cauſſæ ſunt,quamobrem homines amẽt inter ſe: ſed hæc poſterior,quæ à rebus externis originẽ ducit,cum illa ſuperiore,quæ à natura proficiſcitur,nullo pacto videtur eſſe comparanda: illa enim primùm habet eã ſuauitatem, qua (vt opinor) & certa nulla maior eſt, cùm eos, quibus vtimur,& iiſdem rebus,quibus nos & æquè atque nos afſici ſentimus.deinde etiam qui in dando & accipiẽdo beneficio fructus eſt,eo nõ eget:nam ſi hæc actio benè merendi interdũ eſt, & eſſe poteſt in iis, qui voluntate non admodũ coniuncti ſunt,quanto facilius exiſtet apud eos, quorũ animi ita conſentiunt, vt, quaſi natura hortante, eaſdẽ eſſe appetere,ab iiſdem fugere videantur? At verò qui officiorum cõmoditatibus adducti,in amicitiam coierunt,etiamſi alter alterum initio ſummè diligat. tamen ſi quando accidet id quod accidere ſæpè ſolet, vt ea,qua diligere cœperunt,cauſſa tollatur, certè eorum animi pedetentim in amore langueſcent. quo in genere animaduertis,Rhamberte,quàm multi quotidie labãtur, de quibus

bus facile est intelligere quid sentias, cùm ab eorum insti tuto tua ratio tam vehementer abhorreat: probè enim te quæ nostra debeat esse in iungendis amicitiis cautio, quæ in iisdem colendis religio, quod item in omni vita præstandum officium sit horum librorum, quos nunc tibi inscriptos ad te mittimus, lectio erudiuit. sensi in me ipso, quem ab opibus non magnoperè firmum, aut ne firmum quidẽ, tamen octauum ab hinc annũ tanto studio es complexus, quantũ qui ab omni re paratissimus sit, remunerando cõpensare vix possit. cumq; rerum mearũ status, vt sunt humana, interdum mutaretur: memoria teneo te nunquã immutatum, eandẽ semper cùm mihi, tum fratribus meis voluntatẽ ac beneuolentiam præstitisse. Cùm verò maior aliquanto inter nos consuetudo esse cœpisset, quod quidẽ est factum, posteaquàm te in nostram vicinitatem cõtulisti: facile sentio ad meã vitam rectè conformandam quãto mihi obseruatio tuorũ morum fuerit adiumento. Collocutiones verò de litteris nostræ quid non dicam delectationis, sed vtilitatis habuerunt? equidẽ, si liceret, totos dies vellem tecũ ponere. quarum enim ego rerũ cognitione delector, earũ in omni genere quæ tui sit iudicij subtilitas, intelligo. sed hanc latinè scribendi rationẽ, in qua multi nunc volunt excellere: paucissimi possunt, eã verò sic tenes, vt tuis scriptis mihi quidẽ purius nihil esse videatur. quod eo mirandum est magis, quia tu non (vt alij) diuturno atque assiduo librorũ vsu, sed temporum studio subsiciuorum, hoc vt posses, cõsecutus es: nam, vt omittam, quod tibi, cuius fidei atq; prudentiæ Veneti Senatus arcana creduntur, otium non sæpè contingit: ecqui dies est, quo nõ ex amicis tuis aut consilio tibi aliquis aut opera, aut etiã re sit adiuuandus? qua in cõsuetudine retinenda nimium diligẽs esse dum vis, accidit sæpè, vt tuum potius ipse cõmodum, quàm officij colẽdi facultatem prætermittas, quo ego me aptius facere sum arbitratus, si hæc opuscula, in quibus maximè de officio præcepta traduntur, ad te, quem cognoui esse omniũ officiosissimum, mitterem, Genus hoc, Rhamberte, quoddam est, quo ego eos, qui de me benè meriti sunt, remunerari soleo. Perpende rem, nulla videbitur: animum respice, gratissimum dices.

AD DIEGVM HVRTADVM, de Mendoza Caroli Cæsaris à consilio, eiusdémque apud Venetam Rempub. Oratorem, in philosophia Ciceronis partem primam.

SVperioribus diebus, cùm domum tuam venissem, vt Benedictum Accoltum, quia apud te diuersabatur, honoris caussa viserem, quem ego hominem, non tam quia Cardinalis est, quàm quia Cardinalatu dignissimus, vehementer obseruo. Casu accidit, cùm ego adessem, vt inter vos sermo oriretur iis de rebus, quæ (ab antiquis ignoratæ) nostra patrúmque memoria non solùm inuentæ sunt, sed ad summam etiam elegantiam perpolitæ. cuius generis cùm Accoltus ita multa commemorasset, vt mihi quidem, credo item aliis qui aderant, facile probaret veterũ solertiæ nostrorum hominũ industriam antecellere: suggessisti tu, ne de philosophia quidem, in qua tantoperè antiquitatem admiraremur, tibi videri esse dubitandum, quin ea posset etiam nunc expoliri atque ornari, si modò quam quisque linguã à parentibus atque à nutricibus traditam cum lacte simul hausisset, in ea vellet scribere: nunc vsu euenire, vt (externo sermone addiscendo) totam ætatem consumamus. Quòd si nos à pueritia disciplinarum cognitioni totos dederemus, non esse desperandum, quin & Platones & Aristoteles aliquando possent existere: non enim & cœlum hoc, vnde spiritum ducimus, idẽ est, quod olim fuit, & hominum ingenia non eadem esse possunt. praua consuetudo naturam peruertit, quę tanquam ager, si colitur, fructus edit vberrimos: si negligitur, exarescit. Annos triginta ponimus in verbis percipiendis: quantulum spacij restat, vt res ipsas consideremus? licet ad antiquitatem animũ referre, nam aut Græci illi philosophi, quorum nomen celeberrimum est, ea, quæ ab Aegyptiis acceperat, Aegyptio potius, quàm patrio sermone scripta reliquerunt, aut nõstri aliena lingua, non domestica, sunt vsi. cùm ea, quæ vel de Græcis sumpserant, vel ipsi pepererant, in vsum posteritatis explicarent? constat, apud omnes gentes, qui suas cogitationes litteris mandare voluerũt, eos ferè iis esse verbis vsos, quorũ significationem matris in gremio cognouissent. quod item nostra ætate si fieret,

fieret, facile contingeret, quod tu opinaris, Hurtade clarissime, vt in philosophia veterum inuentis nonnihil, vel etiam non parum addi possit: neque enim eos, qui fuerunt, vsque eo cogitatione ingenióque processisse existimandum est, vt iis, qui futuri sunt, quod præterea cognoscerent, nihil reliquerint. Multa latent adhuc retrusa atque abdita in immensitate naturæ, quæ eliciet & euocabit in lucem, si quis inuestigandis rationibus, & perscrutandis rerum caussis ab ineunte ætate suum studium dederit, quod ab iis fieri commodè non potest, vel potius nullo modo potest, quibus non ea lingua, in qua alti educatíque sunt, sed ea, qua veteres vtebantur, scribere consilium est, quorum tu si probares institutū, quotusquisq; tecum esset in eo laudis genere conferendus? tenes enim perfectè Latinam linguam, tenes Græcam, Arabicā, alias præterea. Scribis tamen vt in patria tua loquuntur, in quo video quid spectes, quod pater tuus egit, vt optimè de Hispania mereretur, id tu alia quadam ratione cōsequi vis: ille enim cùm annum ageret vix dum quinctum & decimum, qua ætate milites in exercitu pauci solent esse omnium approbatione, qui exercitus regeret, electus, Bæticæ Regē, bis acie fusum, regno exuit, &, quæcunque in eius ditione fuerant, Catholici Regis imperio potestatiq; subiecit. Aliā tu ornandæ atque amplificandæ patriæ tuæ rationem iniuisti: profers enim, quantum in te est, Hispanicæ linguæ terminos: &, vt ea non solùm verbis & nominibus, sed etiam rebus & scientiis per te locupletata ab exteris nationibus appetatur, ingenio doctrináque consequeris. quos nescio an omnibus patris tui victoriis atque triumphis sit anteponendum: nam, etsi, populos bello superare, & imperium augere, præclarum est: tamen mihi cum animo meo consideranti multo melior videtur esse conditio litterarum, quàm regnorum. hæc enim in vnius hominis fortuna posita sunt, & vnius sæpè culpa extinguuntur: illæ viuunt, & vigent quotidie magis, neque vlla temporis circumscriptione terminantur. Itaque magni & excellentes viri, qui bellicæ laudis gloria florerent, cùm earum rerum, quas gessissent, memoriam non satis fore diuturnam spetarent, nisi ab hominibus ingenio præditis celebrarētur: eos, qui id præstare possent, nō vulgaribus pmiis affectos in honore summo, atq; etiā in amo

re

re ſemper habuerunt. Quo mihi illorum laus videtur eſſe illuſtrior, qui & res præclaras manu gerere, &, quæ geſſerint, litteris cuſtodire ipſi poſſunt. quo in numero fuit ſoror illa tua præſtantiſſima femina, cuius militaria facinora cùm audimus, cuiuis eam noſtræ ætatis viro animi magnitudine comparamus: cùm autem ea, quæ ſcripſit, legimus, vel antiquis ſcriptoribus ingenij præſtantia ſimillimam iudicamus. Huiuſmodi cùm in tua familia mulieres exiſtant, de viris quæ ſunt ſperanda? quamquam fratres omnes tui, túque in primis, ea, quæ ſperabantur, iam præſtitiſtis. Itaque Carolus Imperator veſtra potiſſimùm virtute, veſtráque fide nititur: nam fratrem tuum, Marchionem de Mondeſar, qui cæteros ætate anteit, cùm aliis in rebus, tum in victoria Tunetana, equitibus leuis armaturæ & claſſi maximæ præpoſitum, magno ſuis rebus ſenſit eſſe adiumento: alterum autem, Epiſcopatu Iænenſi ornatum, ſummè propter eruditionem & prudentiam diligit: tertium Indicis prouinciis pro Rege, quartum Hiſpanicis triremibus præfecit: te primùm ſibi voluit eſſe in conſilio: deinde, cùm difficultatem quandam temporum penè fatalem impendere, & ea, quę cogitabat, ſine ſumma prudentia non eſſe tractanda intelligeret, vnum è maximo numero delegit, qui apud Venetam Rempub. id muneris Orator ſuſtineres. quo quidem in munere clarior indies ſignificatio tuæ virtutis elucet: nam ad vſum rerũ, quo vales plurimum, addis doctrinæ cognitionem, quam à libris petitam, grauiore in cauſſa conſilium capere ſi vis, explicas, vt, propoſito præteritarum rerum exitu, cautior præſentium ſit deliberatio. quod quoniam maximè præſtant hiſtoria & philoſophia: tu quidem vehemẽter vtriuſque ſtudio teneris: ſed neſcio quo pacto magis te philoſophia delectat, credo quod pluris apud te eſt, excogitare quæ nemo viderit, quàm imitari quæ alij fecerint. Quo in genere cùm omninò nullius ope videaris indigere, quippe qui ita abundes ingenio, vt, quocunque te applicueris, excellas: tamen vide, quid egerim. iniui rationem, vt iuuare te poſſem: nam hos Ciceronis de philoſophia libros cum vetuſtis exemplaribus contuli, & emendatos ad te miſi, vt tibi, ſi quando eos in manus ſumeres, quaſi facilior & expeditior legendi curſus eſſet: ſæpè enim ex te audiui, cùm diceres, antiquorum in ſcriptis ita multa eſſe corrupta, vt in eorum

in eorum, qui legerent, animos permiste falsa cum veris influerent:cui malo si quis mederetur, eum te existimare à studiosis omnibus,sed à te ipso certè maximam esse gratiam initurum.quæ me vox non cohortata est, sed impulit,vt id facerem,quod fecisse me vides.Ac fieri tamen potest,vt meo te studio & diligentia nihil iuuerim,& ea,quę ego nūc in his libris restituta,in tuo nomine emitto,iampridē ipse habeas omnia, domi tuæ nata; & à te ipso quæsita:sed ego ita sum ratiocinatus,cùm tu à philosophis didiceris, non in Reges solùm, & Principes, qui summam iuuandi facultatem habeant, sed in tenuiores etiam liberalitatis nomen posse cadere, quod benè mereri, etiamsi non possunt, tamen & cupiant, & præclarum existiment. eadem ratione fore,vt, quod ego te iuuare voluerim, pro eo id accipias quasi maximè iuuerim.

AD MARCELLVM CERVINVM Sanctæ Crucis Cardinalem,in philosophiæ Ciceronis partem alteram.

ESto genus hominum, qui ita sentiunt: philosophari, aut totum nihil esse, aut non eorum esse, qui rerum agendarum in studio versantur, quorū in altero mihi videntur,cùm homines sint,bestiarum consuetudinem imitari:quæ tantùm ea, quæ pedibus teruntur, quæque adsunt,intuentur, nihil altum suspiciunt, nihil longinquum cogitant:in altero res à natura copulatas velle seiungere: nam,qui ab actione rerū philosophiam excludit,is, quantum in se ipso est, corporis & animi societatem dirimit, cùm & corpus regimine animi,& animus ministerio corporis indigeat. Sed proferunt multos, quibus ignoratio philosophiæ non obstitit, quò minus ea, quæ volebāt,rectissimè perficerent. quasi verò sit eadem rerum omnium natura,&,quod vni aliqua in caussa contigerit, id cuilibet omnibus in caussis posse contingere credibile sit. naufragium facit natationis ignarus, arripit tabulam,&,amplexu tenens,ad littus incolumis à fluctibus appellitur:num idcirco natandi peritiam negemus esse vtilem, quòd, fine ea qui fuit, è periculo tempestatis euaserit? Incidit aliquis in febrem,non curatur,& cōualescit: tollemus igitur medicinam, quoniam sunt qui sine eius ope sanentur? nihil

minus,

minus, nisi si ea, quæ in casu sita sunt, anteponimus iis, quæ ratio gubernat. quod idem de philosophia dicēdum est:nam,vt illud demus,sine ea multos esse laudem consecutos:non & hoc dabimus,fore,vt sine eadem consequi omnes possint. non eiusdem semper generis agendæ sunt res.est,vbi prudentia vel mediocris abundè satisfaciat. est item, vbi mentis altior contemplatio requiratur. hoc extremum qui poterit, sequitur vt & illud primum : sed qui illud primum, non & hoc extremum, quod cùm ita sit, vtrum præstet habere,facilis est diiudicatio : in opinione enim,& eligendi potestate nemo ferè est,quin totum partibus censeat esse præferendum, propterea quòd non totum in partibus,sed partes includūtur in toto. Ergo,cùm perspicuum hoc sit,accidere & posse & solere, vt philosophiæ cognitio vtilitatem afferat,ignoratio detrimentum: dubium non est, quin ea videatur esse cum rerum actione coniungenda. Sed iidem coniungi posse negant. quo argumento? aiunt eas dissimili in genere versari, alteram in otio,alteram in negociis:itaque se non videre,qui possit in vtraque vnus excellere.Hic ego, Ceruine præstantissime, meam memoriam non excutiam, vt ea,quæ legerim, aut audiuerim,reminiscar. non est consilium, quæ ad illos redarguendos faciant, veterum è scriptis eruere. Volo, vt exemplo tuo refellantur. Romæ viuis, & vixisti multos iam annos. nunquam omninò tua virtus tam illustri loco latuit,sed postea quàm te Paulus I I I.incredibili Pontifex non modò sapientia, sed bonitate etiam ornatus, in altiore dignitatis gradu collocatum, suorum omnium consiliorum & participem, & adiutorem esse voluit: tum verò clarissimè sese ostendit lumen animi ingeniiq; tui, vt nullus esset honor tantus, qui, in te collatus, non videretur ei,qui contulisset, magnam esse iudicii laudem allaturus. Itaque paulò pòst Cardinalis factus es,& factus tāto bonorum applausu,tantáque lætitia quantam in animis hominum rectè sentientium summa dignitas virtuti tributa potuit excitare.quo toto tempore valde tu quidem fuisti, atque es etiam nunc,districtus à negociis, maximéque ab iis,quæ & ad sedandas Christianorum Principum discordias,& ad restituendam Religioni dignitatem pertinent: sed te tamen à philosophiæ studio nulla res vnquam potuit diuellere:sic & animo, & corpori suis vtrique muneribus

ribus aptè distributis, quotidie ferè modò à cognitione ad res agendas, modò à rebus agendis ad cognitionē traductus, téq; ipse in hoc quasi circulo identidem reuoluēs, effecisti quod ab iis, de quibus initio dixi, fieri posse negatur, vt & in tractandis negociis, & in considerandis rerum humanarum diuinarúmq; caussis occupatus, dispari in studio, pari tamen cum laude verseris. ex quo intelligitur, ab iis, qui rerum actioni se dedunt, & percipi philosophiam, & tractari posse: debere autem ostendimus: est igitur eorum, qui aliter existimant, sententia omnis explodenda. Nos quidem, & nostra sponte cōmoti, & tuo exemplo impulsi, quotidie magis philosophiā admirātes, in eius cognitione cupimus acquiescere, ad eámq; magnis defatigati laboribus, & molestiis, tanquā ad iucundissimū diuersorium properamus. quò si peruenero, vel potiùs cùm peruenero, (cur enim meā ipse cupiditatē ominibus optimis non prosequar?) tum ego quidem multò, quàm nunc, faciliùs tua in me merita vel tuebor, vel etiam illustrabo. interea non sumus otiosi, vtinam potius aliquanto minus occupati. prouinciam cepimus duram, atq; difficilem, veterum scriptorū libros emendare dum volumus, omninò in hoc onere sustinendo valde sudamus: sed animus, tuarum cohortationum memoria confirmatus, manet in officio, manebítque, dum id, quod instituimus, absoluatur. nunc edimus Ciceronis libros de philosophia, sanè multis à mendis, potissimùm ex antiquo Bernardini Maffei, qui te maximè obseruat, iuuenis eloquentissimi, libro vindicatos: qui cum ita digesti essent, vt in duas partes tributi legerentur, cúmq; ego ex iis partibus eam maximè vellem tibi inscriptam emittere, quæ tuæ personæ dignitatíque aptissima videretur: feci, vt eam deligerem, in qua de natura deorū eleganter & acutè disputatur: vt, quoniā valde tibi pro tua veteri erga me volūtate, próq; summis officiis deberi fructus industriæ meæ videntur: ij dum ad maturitatem peruenirēt, his te interim quasi floribus oblectares.

AD RAINVTIVM FARNESIVM Cardinalem, in suos Commentarios Ciceronis Epistolarum ad Atticum.

Bene audire, qui est rectè factorum fructus, omnes ferè volumus, amplissime ac præstantissime Rainuti, ipsum quidem

quidem rectè facere, vnde illud quasi ex fonte deducitur, paucorum hominum semper fuit: est enim tum perfectæ naturæ, tum doctrinæ singularis, vt tamen natura sine doctrina facile possit ad laudem peruenire: doctrina sine natura laudabilis numquam, turpis etiã sæpè fit. Itaque vel in agris inculto homines ingenio virtutẽ tamen coluêre: doctrinis autem eruditi viri, quæ ad benè agendum esse instrumenta debuerant, iis ad perniciem suarũ ciuitatum sunt abusi. quid de Pisistrato græcæ historiæ loquuntur? quid nostrę de Cæsare? doctum vtrumque, & eloquentem fuisse, iis tamen vtrumque sensibus, vt, exẽpla maiorum, & legum sanctissima iura contemnentes, libertatem suis ciuibus eripere præclarum duxerint. ergo prima laus bonitatis est, quæ nihil, nisi seipsum, spectat, ipsa sibi finis est: altera doctrinæ, quæ nisi ad bonitatem referatur, laudabilis non est, ideóque, vt laudetur, finem sequitur se ipsa præstantiorem. Quòd si quis est, qui alterum cum altero coniunxerit, vt & bonus sit, & idem doctrinis institutus, neque rectum ideo solùm cupiat, quia sit ipse ad rectum naturâ propensus, sed quia, quod rectum non est, id esse turpissimum intelligat: hic est, quem in vita humana diuina bona consecutum putemus. præclara res, sed exemplo minus nota: id autem, vt ego opinor, ob eam caussam, quod vnusquisque in vitam Principis, tanquam in speculum, intuens, ad illius similitudinẽ se ipse fingit, & format. Ideóque viri sapientes alterutrum rectè cupiuerũt, vt aut Reges philosopharentur, aut regnarent philosophantes, vtrum esset, futurum vt ex virtute penderemus. Quòd si fuit vllum tempus, cùm homines rationes & cogitationes omnes suas in philosophia constituerent: tum profectò cœpit esse, cùm auus tuus ad Christianæ Reipub. nimium magno periculo fluctuantis, gubernacula Dei iussu accersitus, sedit in sede pontificia Pontifex dignissimus, ea præditus non solùm auctoritate, sed etiam sapientia, vt hic nos in tantis tempestatibus seruare solus à naufragio possit. cúmque laudandus est maximè, quòd optimè ipse sentit, optimis semper in studiis, consiliisque defixus: tum quod optimos viros adsciuit sibi & consiliarios, & suæ voluntatis administros. in quo ego tantum soleo ponere, vt, si mihi ad alterutrum eligendum optio detur, non bonum Principem malim cum bonis administris, quàm bonum

cum

cum sui dissimilibus. sed benè, quod habemus vtrumque, & Pontificem, qualem res poscebat, & Collegiū tali Pontifice dignissimum. Itaque non emergit virtus, honestum reuocatur: desertæ per multos annos litteræ patronos habuit, diúque, vt auguror, habebunt: tu Rainuti, fratérque tuus, duo clarissima Italiæ lumina, vterque Cardinalis, & Cardinalis vterque optimus, præclaram consuetudinem tenebitis ab auo traditam, certè enim non ideo te Patauij per tot annos summi Doctores erudierunt, vt ea, quæ tantis vigiliis quærebas, cōsecutus negligeres. amabis eadem, & fouebis: tuúmque erit proprium studium, nō solùm colendæ virtutis, sed etiam ornandæ. Refer animum ad eos, qui multis antè sæculis extincti, tamen in laude viuunt: omnes reperies, his gradibus ascendentes, ad immortalitatem peruenisse, quorum tu quia facta imitaris non dubito, quin eorum semper florentibus nominibus ita tuum nomen inseras, vt nunquam exarescat. Materiem habes ad gloriam, Anconitanam prouinciam, quam nunc ita regis adolescens, vt ea prę̄stes, quę sæpè desideramus in senibus. quæ quāquam ad eos solùm, quibus cum potestate præes, pertinere videantur, tamen illa tuæ ditionis terminis non continētur. scis consuetudinem famæ. illa nos per ora hominum sublimes vehit: benefacta simul & malefacta æquè circumfert. sed benefacta laudibus excipiuntur, malefacta conuitiis exploduntur. itaque noli putare, te Picentibus solis esse continentem, esse iustum, esse beneficum. Picentes hæc vident, longinqui audiunt, & prædicant. te aiunt esse, ad quem aditus omnibus pateat, cui sit iustitiæ, sit pietatis antiquissima cura, cuius & potestas timeatur, cùm omnia possis, & bonitas diligatur, cùm idem non plus licere tibi velis, quàm quantum leges præscribant. macte adolescens laudibus eximie, imitator aui maiorúmque tuorum. rectè cogitasti, in imperio laudem non esse, nisi cùm is, qui imperat, imperio dignus est. quod quia tibi siue à natura, siue à disciplina, siue, vt ego arbitror, ab vtraque simul contigit: quod ad naturam attinet, referimus ad Deum: de disciplina, te ipsum & laudamus, qui ad hæc prę̄clara inuigilaueris: & amamus, quia sunt amabiles virtute præditi. me quidem & multis abhinc annis, cùm Romæ te vidissem, atque allocutus essem, in tui obseruantiā voluntas inclinauit, iam tum de tua indole exspectantē ea, quæ

A

consecuta sunt: & postea Patauij, cùm in studijs optimarũ artium totus esses, iudicium impulit. hæc tua Picentina legatio quasi operis perpolitio fuit, in qua thesauros philosophiæ, multorum annorũ studio congestos, explicas, & cum prouincia communicas. Itaque, cùm ego multò antè, quàm istam tibi administrationem summus Pontifex demandasset, eos commentarios, quibus epistolas ad Atticum illustrare sum conatus, in tuo nomine emittere statuissem: posteà simul cum tuis laudibus creuit voluntas mea. Eos igitur nunc emitto, seriùs omninò, quàm nõnulli exspectauerant, sed meam tarditatem opus ipsum excusat. epistolas ad Att. interpretanti properandũ non fuit. alijs in rebus possum esse quātumuis strenuus, in hac quî possum esse nõ tardus? primùm multa difficilia, deinde non iisdem caussis omnia, sed alia propter breuitatem, alia propter historias, alia propter mores. Huc adde, quod mihi quibusdam in locis non satis fuit explicare ea, quæ aperta non erant, sed tentaui, num etiam paulò floridius possem, quàm nostri Grammatici solent. Neque tamen sum nescius, fore multos, qui me in his Commentariis vt hebetem, quia nõnulla minus acutè viderim, vel fortasse etiam vt cæcum, quia prorsus non viderim, reprehendant. qui si mihi, cur id faciant, caussas afferant probabiles, non committam, vt iidem me etiam vt pertinacem possint reprehendere: amo enim veritatem, neque eam in me ipso magis, quàm in alio: itaque complectar, sicubi eam videro. Tibi verò clarissime Rainuti, quod in has Ciceronis epistolas laboris impendi, maximè ob eam caussam cupio probari, vt, si qui verè iudicare aut propter inscitiam non possunt, aut propter maleuolentiam nolunt, eos à consilio detrahendi tua deterreat auctoritas. Venetijs, M. D. X L I I X.

AD ALFONSVM CARAFAM Antonij Marchionis Montisbelli F. In suos Commentarios Ciceronis Epistolarum ad Q. fratrem.

SI suo quæque res merito penderetur, Alfonse Carafa, hominum esset in virtute vigilantium preclara cõditio: contráque, quos auersa ratione voluntas ad malas artes, & flagitiosa

flagitiosa consilia traducit, cùm iis pessimè semper ageretur, eorúmque docti exemplo, sapientiùs deinde alij non modò suis, verùm etiam publicis rationibus consulerent. itidem enim vt è corruptis seminibus vitiosæ fruges, sic à malis exẽplis improba studia, à laudabilibus optima nascuntur. verùm hoc totum secus est, quippe non modò ad reprehendendũ, quæ reprehendi iure possunt, procliuiores, quàm ad laudãdum, quæ laude digna sunt, omnes ferè sumus, nec satis æqua lance turpe & honestum examinãmus, quæ debemus pariter, alterũ odisse, alterum diligere: sed etiam sæpè facimus, vt eas res, eásq; actiones, quarum caussas ignoramus, quæque rectène an secùs fiant, diiudicare nõ possumus, accusemus tamen acerrimáque vituperatione, quæ interdũ efferri laudibus oporteret, ea deprimamus. Ac, ne me putes, Alfonse clarissime, huius initium sermonis temerè detulisse: ego nũc, si nescis, meam, meam dico: immò verò communẽ vtriusq; nostrûm caussam ago: aut enim vterq; agimus egregiè, aut vterque similiter peccamus. Audis ne tu voces in latinæ linguæ nomen irrumpentes, hominum obtrectantium, qui rei pulcherrimæ scientiam reprehendãt: qui nos derideant, ludósq; faciant, atque etiã, si diis placet, odiò dignos existimẽt, quod operæ tantum ac temporis in hoc tam nobili studio collocemus? tũ fortasse non audis, totus in litteras abditus, multorum à consuetudine seiunctus: aut, si audis, negligis, opinor, magnis non tam fortunæ, in qua tamen ipsa multum inest, quàm rerum omniũ laudabilium præsidiis ad omnia munitus. me verò, humilis hominẽ loci, hac vna tibi Romani sermonis cupiditate parem, cæteris rebus omnibus inferiorem, ista sanè, quæ feriunt aures meas, vehemẽter commouent: nõ quòd ea, quibus vtuntur, argumẽta firma sint, quæ ostendã esse inania: sed quòd, vt eam quisq; virginem, cuius amore flagret, intactã ab iniuria, purã ab omni labe velit, sic ego, quasi lutosis maculis aspersam, ac fœdatã eloquentiam, quam semper dilexerim, cùm adspicio, sensibus intimis afficior, sic, vt ferre nõ possim. Obiiciunt illud primùm, quatenus aliquid cognosci possit, eatenus in eo laborandum: Latinã linguam obsoleuisse iam, & exstinctam penè totã esse: quam enim hódie nationẽ, vt omnes animo perlustrentur, latina lòqui? quod verò ex ea superfit in libris, minimũ id esse, tanquam aliquod inane simulacrum

corporis exanimis. quocirca neque sciri perfectè, cùm exiguam partem libri contineant, neque pronunciari decenter, cùm sermonis vsus euanuerit, à nobis posse. Secundo loco statuunt, vt absolutè percipi, quod negant, Latina lingua possit: mirari se tamen etiam atque etiam, cur industriam in ea perdiscenda tam diuturnam ponamus: vitio quidem id fieri voluntatis & iudicij: dignitatem in re tantam non esse, vt hærere per tot annos in hoc studio debeamus. Concludunt postremò, vt de perfecta cognitione, de dignitate ac præstantia concedatur: tamen esse, cùm, ea pulsa, successerit alia, minimè necessariam. Hæc isti, quæ specie aliquid videntur, ego, re nihil esse, si quando me præsente disputantur, ostendo. Conuenit inter nos, esse aliquid in omnibus facultatibus, atque artibus extremum: quò nostra studia cùm peruenerint, quiescendum. sed hoc extremum quibus terminis metimur, rei ne natura, an vulgi opinione? si opinione vulgi, licet propemodum otiose viuere: mediocria, quæ putantur excellere, quæramus: id satis est; illa summa, vbi summum decus habitat, quæ vulgus ignorat, omittamus. sin extremum illud esse volumus, quò peruentum cùm est, progredi longius non licet: moderata studia non dantur: perfectam enim scientiæ laudem adipisci, maximi operis est. itaque hoc extremum, quod, opinor, Natura nouit vna, sapiens nemo vnquam se putauit esse consecutum. exstant litterarum clarissimis testata monumẽtis exempla summorum philosophorum, qui cùm ætatem in abditarum rerum perscrutanda notitia contriuissent, multáque partim legendo, partim cogitando præclara & eximia reperissent: latere tamen adhuc, magnis inuolutam difficultatibus, & veritatem, & aliquid sibi, atque adeo multum esse quærendum existimabant. Eadem nunc, aut certè similis admodum nostra ratio est. Quærimus id, quod in latina lingua perfectum putamus. non assequemur: esto, veruntamen, quò plus, vt assequamur, contenderimus, eò scilicet propius, si quid studio proficitur, accedemus. At laboris & industriæ terminus tamen statuendus aliquis est. Concedo, sed hoc quidem, si diligenter attendatur, nihil aliud est, quàm perfectum ipsum definire: hoc enim ad vnum nostri labores intenduntur, hoc vnum nostra spectat industria. Perfectum autem ipsum ego mihi ab hominibus imperitis certè defi-

niri nolo. definiant ij, quibus vtor magistris, Cicero, Cæsar, Terentius, Plautus: quorum ex libris, quæ latinæ linguæ sit elegantia, quæ vbertas, quæ vis, facile possum intelligere. quæ si, nō dico quanta sunt, (immensa enim esse video) sed si ea mihi magna ex parte comparassem, modum fortasse facerem studio meo, sed vt inter hos, qui nunc homines viuunt, aliquid esse videamur, nihil tamen, si verè de nobis ipsis iudicare volumus, præ illis, quorum extant satis multa scripta diuinitùs, nihil, inquam, planè sumus. Quare quod ad scribendū attinet, habemus abundè quod imitemur. De pronunciatione verò nimium laboro. quid enim? an putamus in iis ipsis, qui tum Romæ viuebant, eandem pronunciandi rationem fuisse? non fuit. confluebant in vrbem, illecti spe summorum Magistratuum, quod habuit illis temporibus præmium eloquētia, Oratores ex vniuersa Italia: caussas agebant Romani homines pariter & peregrini, sono vocis dissimiles, pronunciatione diuersi: suam tamen quisque pro eo, quantum quisque valebat ingenio, laudem ferebat. si Curibus educatum, aut Arpini, orantem in foro audires: Sabinum statim, aut Arpinatem agnosceres. neque tamen à forensi opera, & à iudiciis propterea quisquam est exclusus, quia minus Romanè, hoc est, quia minus aptè, minúsue decenter pronunciaret. Nunc ipsum, in hac, qua Itali omnes vtimur, lingua est ne omnium in disiunctis & longinquis vrbibus simillima pronunciatio? mehercule ne in iisdem quidem: Venetiis enim (domestico vtar exemplo) aliter in vrbe media, aliter in extrema loquuntur. quapropter nimis iniusto priuilegio damnabitur latina lingua, si, quod in cæteris linguis vsu videmus euenire, vt non modò diuersis, verùm etiam iisdem & temporibus, & locis non similiter omnes pronuncient, id ei præcipuum apponatur: cuius etiam magnis ac præstantibus meritis aliquid largiri, tum humanitatis, tum æquitatis esset. Secundum erat de dignitate, in quo non tam equidem quid ipse respondeam, quàm quid istos in hanc mentem impulerit, quæro. Itáne? dignitatem latinæ litteræ non habent? humiles, & obscuræ sunt litteræ illæ, quæ populi Rom. nomen extollunt atque illustrant? quæ summorum Imperatorum fortiter & præclarè gesta per omnes gentes cum laude disseminant? quæ maiores opes, quàm vlla vnquam lingua, maiora suorum meritorum

præmia in orbis terrarum domina ciuitate sunt adeptæ? Sed ineptus sim, si me patronum latinæ linguæ profitear, quæ tantum possidet eloquentiæ, vt, ipsa suam caussam si agat, facile se ab aduersariorum calumnia vindicare possit. Nunc quod isti postremo loco argumentum quasi postrema in acie subsidium firmissimum collocant, videamus in eo, quantum roboris ac neruorum sit: plus enim est fortasse, quàm vt contemnere, minus certè, quàm vt pertimescere debeamus. Nusquam, inquiunt, viget vsus latini sermonis: aliter nũc omnes loquimur. id verum est. si quid igitur in latinam linguam studij cõfertur, opera non benè ponitur. hoc falsum. duplex autem est, qua vtor, ratio probandi. Primum illud suscipio, ac defendo: non, quæcunque necessaria non sint propterea spernanda esse omnia atque explodenda: deinde, si spectetur vtilitas, ita latinam vtilem esse linguam, vt etiam necessaria videatur. Quæ sunt, quæ verè & propriè necessaria dicimus? nimirum ea, quibus carere nullo modo possumus. huiusmodi sunt primùm elementa, deinde, quibus famem, frigoráque arcemus, victus, vestimenta, ædes, aut ea, quibus hæc parantur: præterea in publicis rebus leges, & magistratus, in priuatis seueritas & vigilantia. ex hoc numero latinam certè non esse linguam, facile concedo: neque enim is ego sum, qui libenter cum veritate pugnem. Sed præter hæc, quibus hominum vita sustineatur, ac regitur, quàm multa sunt minimè necessaria, quæ tamen habemus in deliciis, quæ amamus, quæ etiam honore prosequimur? gemmas, & vasa pretiosè cælata, columnas marmoreas, laqueata tecta, sericas vestes, textiles picturas, artem in vocibus & fidibus, odores in vnguentis, condimenta in cibis, hæc certè atque huius generis sexcenta, non vt necessitati pareret, sed vt sensibus satisfaceret, inuenit industria. quæ quin habeant iucunditatis & ornamenti plurimum, nemo negat. quòd si, quæ sensus iuuant, & laboriose quæsita sunt, & retinentur accuratè, quantò nobis ea, quæ animum oblectant, potiora debent esse? pascitur animus magnitudine rerum: quid Liuij sublimius historia, quæ populi Rom. bellicam virtutem commemorat? grauitate sententiarum: quis Cicerone prudentius, quis eruditiùs disputat? elegantia verborum, & copia: quis eodem ornatior, quis vberior? varietate scriptorum, quod genus Romanæ litteræ desiderant.

tant. Poëtas habent egregios, historicos, oratores, philosophos etiam excellenti doctrina claros. quæ si vera sunt, (sint nécne, res ipsa declarat, ambigere non licet) & si voluptatẽ studiosis latina lingua parit incredibilem, possum istis tribuere, quod volunt, necessariam vulgò nõ esse, dũ ipsi contrà, quod ratio postulat atq; exigit, hoc mihi tribuant, amãdam esse vehementer atq; expetendã. Sed hęc ad eã, qua legendo fruimur, voluptatẽ pars attinet: nunc, quòd eram alterum pollicitus, de vtilitate videamus. Omnes linguæ aliarum admistione linguarum, si moderata sit, augentur: si nimia, corrumpuntur atq; intereunt. quod enim recipitur, id esse debet eiusmodi, vt recipientis naturam sua vi, suáque magnitudine non exsuperet. itaque sermo hic noster Italicus multas Gallici sermonis, multas Hispanici, quasdam aliarum nationum habet partes. caussam si quærimus, non alia, quàm earum gentium interuentus & consuetudo, fuit. quòd si Gallorum, aut Hispanorum immensa multitudo (exempli caussa dictum à me sit, omen quidem inane esse volo) sed si earum nationum maior aliqua vis in Italiã eruperit, ac permanserit: maior simul inducetur Gallici, aut Hispanici sermonis vsus, & fortasse aduentitium illud vsque eò valebit, vt hoc domesticum vincat, suísque sedibus expellat. quod olim Romanæ linguæ contigi, quam multarũ ætatum spacio multis maximarũ rerum adiumentis auctam atque confirmatã, diuersis tamen populis Italiam occupantibus diuersarum linguarum impetus oppressit. Cùm igitur lingua linguam amplificet, nostráque hæc Italica, nõ multis abhinc sæculis orta, nec admodum liberaliter præmiorum nutrimentis educata, non ita dum adoleuerit, vt suis contenta viribus esse possit. statuo sic, atque concludo, accessionem ei fieri maiorem non posse, quàm si cum latina coniungatur: non modò quia nulla plenior, aut ornatior, verùm etiam quia nulla similior. ex quo sequitur, vt ad coëundam cum ea societatem nulla commodior. Est igitur litterarum Romanarum cùm per se laudabilis admodũ, & iucunda tractatio, tũ verò, siquidẽ hunc ipsum, quo nũc vtimur, auctũ exornatumq; sermonẽ cupimus, magnoperè necessaria. Atq; hæc tu quoque vides, Alfonse ingeniosissime, tuumq; iudiciũ cum mea sententia coniungis. itaq;, cũ à prima pueritia ad eloquẽtiæ Romanę cupidita

tem incumbere cœpisses, postea te non ambitio, quæ sæpè præclarè iacta fundamenta virtutis euertit, non commodum, non illa bonis artibus inimica voluptas ab hoc studio deduxit. at ne nunc quidem langues, cùm tamen omnia videas ardere bello; armorúmque strepitu aures tuæ quotidie personet, quin, dum patrui tui Carolus Cardinalis, & Ioannes Palliani Dux, vterque ob virtutẽ immortalitate dignissimus, maximeq; pater tuus, Antonius Marchio Mõtisbelbi, natus ad omnem gloriam, omniq; Princeps laude cumulatus, vrbem Romam & iura Pontificia tuentur, partésque in bello quisq; suas consilio, vigilantia, fortitudine ita explent, vt antiquam maiorũ suorum consuetudinem referant: ipse te interea contines in tuis perennibus studiis, animúmque tũ aliis magno Principe dignis virtutibus, tum verò maximè excolis eloquentia: doctorem in ea, ducémque nactus diuino quodam munere virum excellentem, Ioannem Paulum Flauium, qui te nouo quodam, planéque admirabili genere disciplinæ, abductum à vulgi erroribus, per directam semitam ad eximium illud veteris Romanæ linguæ decus facile ducit. quo vel cum summis laboribus ac vigiliis adspirare pauci, aut fortasse etiam nemo potest. quãquam me nonnunquam de statu latinæ linguæ cogitantem miseratio quædam acerbo cum dolore tangit, quod ita futurum animo cernam, vt hæc per tot iam sæcula à tot ingeniis tam diligenter culta latinè scribendi ratio, quæ parẽtem nostram Italiam nobilitauit, quæ tot in nos merita contulit, ætate demum nostra, nisi remedium aliquod diuinitùs extiterit, suam honestatem omnem neglecta prorsus in perpetuum amittat. quòd si rebus inclinatis, iam iamq; cadentibus opem ferre quisquam potest, vnus est Paulus IIII. Pontifex omnium optimus, idémque diuina potius quam humana sapientia præditus, vnus, inquam, aut nemo vnquam, & latinam linguam, & laudabilia quæque studia veterem in dignitatem vindicabit. qui cùm frater fuerit aui tui, cúmque illum vna virtus ad eum gradum extulerit, vnde humana omnia despicit, supra casus omnes, supra fortunam ipsam collocatus: hunc te decet imitari, huius vitam perpetuò sanctissimè traductam, huius omnia facta, consilia, instituta tibi ante oculos ponere. Vides pietatem erga Deum, & in auctoritate Pontifi-

cia, id est, in ipsa Religione tuenda firmitudinem animi atque cõstantiam. vides multiplicem rerum humanarum diuinarúmque scientiam: trium verò linguarum, Hebraicæ, Græcæ, Latinæ cognitionem penè singularem. Eloquẽtia verò prorsus eum excellere omnes fatentur: qui quidem ita quacunque de re non modò copiosè, verùm etiã eleganter ac disertè loquatur ex tempore, vt ei non arte quæsita, sed à natura donata videatur eloquentia. hunc igitur sequere, & in illius vestigio pedem statue, ipse enim Deum secutus est, cùm eam felicitatem, quàm plerique mortales ignorant, animo cogitaret. quem tu quoque finem spectas, vt audio, & ob eam caussam futurũ homines augurantur, vt eius dignitatis, quæ summæ proxima est, insignia breui omninò consequaris. quod cùm euenerit, lætabor primùm tua, deinde communium studiorũ caussa: qui enim tuos impetus ad laudẽ nunc videmus, tuósque planè sensus intelligimus, an, vbi ad istam voluntatem auctoritas atque opes accesserint, fore dubitemus, vt à te ipso dissentias? Præstabis Alfonse tu quidem alia præclara, te ipso scilicet digna tuáque familia, in qua florere vides heroës permultos, gloria circunfluentes, virtutis in studio defixos: maximè verò gratiam referes optimè de te meritæ latinæ linguæ, eámque paulatim Italia cedentem, & ad transalpinas nationes magno nostro dedecore migrantem, in suam sedem domiciliúmque reuocabis. Cuius gloriæ caussa, si monendus es, monitorem ad te, sin rogandus, supplicem volui mittere Commentariũ hunc meum in epistolas ad M. Brutum, & ad Q. fratrẽ, qui cùm tibi studia commendat eloquentiæ, in quibus ego per tot annos, vtinam cum aliqua laude, magno certe cum labore versor, commendat simul, paulò tamen verecundiùs, se ipsum, & vigilias meas, quarum fructus mihi erit vberrimus, tum beneuolentia, tum iudicium tuum. Quæsiui omninò, ídque mihi primum fuit, posteritatis vtilitatem, quod est proprium familiæ nostræ: sed in te ipsum simul, cùm huic operam Commentario darem, spectaui. tu si probas ea, quæ litteris mandamus: si faues industriæ, optiméque te esse animatum erga mea studia, significas: ego me, quæ summa sunt, omnia consecutum putabo.

AD ANTONIDM AELIVM Polæ Episcopum, in orationis Ciceronis pro P. S xtio Commenta ium.

CVm alia multa, quæ vigebant olim, rerum laudandarum studia periisse atque extincta prorsus esse dolendum est, Aeli vir optime ac doctissime: tũ hanc, in qua sitam omnes vel maximam vtilitatem intelligunt, interpretandi rationem ita amisimus, vt ex eorum, quibus nostra patrumq; memoria suam hoc in genere industriam locare studium fuit, magno ac infinito propè numero, non tamen ita multos, qui tolerabiles videantur: qui verò excellẽt, quàm paucissimos, aut fortasse neminem liceat inuenire. atq; huius quidem incommodi culpa vnde manauerit, exponam. Primum illud in controuersiam non cadit, quò quidq; præstantius, eò laboriosius ac difficilius esse. alioqui nihil iam excelleret: quod enim consequerentur multi, in eo dignitas nõ esset, & ex copia vtilitas existeret. est igitur in magnis rebus item magna, quæ nos ab earũ quasi possessione arcet, constituta difficultas. Hæc porrò simplex non est, sed in duo genera diuiditur, quædam enim, sicuti existimantur, ita difficilia sunt: quædam, cùm non existimentur, tamen sunt. vbi difficultas & est, & apparet, inde multitudo voluntatem & studium libenter abducit. rem quidem ipsam, quanti est, opinione æstimamus, & vehementer expetimus: magnis verò laboribus & vigiliis vt ematur, non facile quisquam à se ipso impetrat: amat enim hominis natura moderatam quietem, eáque alitur & crescit: nimias contentiones, quibus frangitur ac minuitur, recusat. Vbi verò facile in speciem aliquid ostenditur, difficultas inclusa latet, cuiusmodi nõ esse pauca, inanis multorum docuit experientia: eo frequentes, bona spe inuitati, accurrunt, faciléque ad eas res aggrediuntur, in quibus vel mediocrem operam si ponant, futurum, vt ex animi sententia succedat, arbitrãtur. quos deinde graui temeritatis infamia refellit euentus. Huius generis hæc est, de qua orationem instituimus, ratio interpretandi: quis enim est, qui se non existimet Liuium posse, Sallustium, Virgilium, ipsum mehercule Ciceronem ita commodè explicare, vt desiderari ab eruditis beneque intelligentibus viris nihil queat? atque hi, cùm

in C.Marij,aut in L. Syllæ nomen inciderint? si Marij aut Syllæ vitam à Plutarcho sumptã in sua scripta totã trãstulerint,tum se suas præclarè partes absoluisse existimãt; cùm interim,in quo doctinæ,quæ paulò sit occultior,appareãt notæ,in quo ingenij lumen eluceat,in quo prudẽtiæ vis,aut iudicij signa cernantur, nihil afferunt. Exire videmus quotidie à postremi ordinis hominibus factos, speciosis magnáque pollicentibus titulis insignes, minimi pretij commentarios,quos nõ modò qui scribunt,falsa de se ipsis opinione decepti, verùm etiã qui typis impressos edũt,iis,qui hoc de genere iudicare possunt,incõsultis quodãmodò deformãt præclara studia litterarũ, & de posteritate ipsa pessimè merentur:sed cætera,quæ ferenda nõ sunt,feramus tamen,ac dissimulemus sanè multa.Commẽtarios verò illos,qui passim leguntur,in Ciceronis orationes,(quẽ librũ latinorum omniũ facile principem) graue, inquam, illam immensi voluminis molem quis est,qui ferre vllo modo possit? loca sunt in Ciceronis orationibus malè mẽdis affecta quamplurima, sanari nullũ videas.sunt ob antiquitatis obscuram notitiã difficilia.quis est de tot Interpretũ numero,qui lumine explanationis illustret? deniq; cõmunia tantum,quæq; omnibus penè patent,ea sumunt ad explicandum: ex abditis, quo sine labore & ingenio accessus non est,doctrinæ fontibus nihil hauriũt,contraq, multa corrũpunt magis, cũ emendare conantur, multa explanãdo peruertunt & pulcherrimas sæpè sententias turpissimis inscientiæ maculis inquinant.Quæ me ita commouit indignitas, itaq; meũ animum,vt verè dicam,miseratio quędam affecit,quasi ob illatam viro optimo,egregieq; de litteris merito, Ciceroni,qui Romanæ terminos eloquentiæ longissimè protulit,ignominiam,vt statuerim,si cum vita valetudo,& cum valetudine otium suppetat,triennium, aut quod omninò res exiget spatij. In hoc omniũ pulcherrimo libro interpretando studiosorum gratia consumere: non quòd ego is sim,qui mihi tantum arrogem,vt aliis detractam scientiæ laudem ad me transferam. abest hoc à consuetudine mea, abest à natura plurimum: sed neque rursus is sum, qui, cùm cæteros probè nouerim, ipse me prorsus ignorem: & qui,cùm alios accusem propterea, quia non præstant ea,quæ ab eorum studio postulãtur,ego me, si quid præstare

præstare posse mihi videor, velim contemnere. Non ita laudem fugio, etsi nec nimis appeto. alterum stupidæ cuiusdam sapientiæ, alterum insanæ ambitionis esse vitium semper duxi. neque verò, si quid mihi elegãtioribus in litteris assumpsero, longè admodum ab iis finibus, quos modestiæ ratio præscribit, discedere mihi videbor. scis tu Aeli, pro nostra vetere amicitia & familiaritate, per quot annos, quibus laboribus hæc, quæ ab humanitate nomẽ acceperunt, studia coluerim. sciebat optimè omnium, & mihi, cùm viueret, hoc nomine tribuebat plurimum, Bernardinus Maffeus Cardinalis, meus ille in omni mihi vita deflendus Maffeus, Vrbis deliciæ, lepor, humanitas, exemplum antiqui officij, flos omnium virtutũ. is amabat hæc studia mirificè, eáque quibus poterat rebus (poterat autem plurimis) tuebatur, & fouebat. Bene autem de hac quæcunque in nobis est, vel potius quantulacunque est latinæ orationis facultate existimabat, méque quotidie, quãtum possem, vt latinè scriberem, vrgebat. & scribebat ipse, vt scis, luculẽter & egregiè. probabat omninò meum consilium, & efferebat, maximè de Commentariis in Ciceronis orationes: sed exerceri malebat priùs industriam meam in Antiquitatibus Romanis, ipso potissimùm auctore institutis. Interim vt quasi ex vnius partis forma de toto liceret ædificio coniicere, vnam aliquam, quæ specimen ingenij mei præberet, orationem subsiciuis horis ve exponendam suscipere, hortatus est. Ego sumpsi pro Sextio, nec multis post eum sermonem mensibus hunc, qui nunc in tuo nomine, Antoni Aeli, apparebit, Commentariũ absolui. &, quod, ille si viueret, fecissem, vt hoc ei, quidquid est, muneris deferrem, studio meo commotus, illius virtute impulsus. idem nunc, iisdem adductus caussis, tecum facio libentissimè: nam cùm amicitia inter nos est, quanta inter duos, quorum & voluntates & iudicia consentiant, esse potest maxima: tum habes virtutẽ, non eam, quæ petitur à libris, quæ vno scientiæ nomine definitur, sed eam, quæ oritur ex animi præstantia, & multas in se laudes continet: studium in suscipiendis Ecclesiæ caussa laboribus, constantiam in perferendis, humanitatem in excipiendis hominibus, benignitatem in subleuandis, comitatem in consuetudine familiarium, grauitatem in congressu & sermone clarorum tuíque similium virorũ: deinde volun

de voluntatis propensionem ad optima quæque singularem. Itaque te summus ille artium honestarum patronus, decus Italiæ, Alexander Farnesius Cardinalis in oculis fert, tibi arcana communicat: tuis in consiliis, si quid deliberandum est, multum, si quid perficiendum, in vigilantia plurimum ponit. tu, quo apud illum Maffeus olim loco fuit, eodem ipse nunc es, rectissimámq; laudandarũ actionum viam, obseruatis Maffei vestigiis, ingressus, pergis eò fauentibus hominibus, approbante Deo, vbi debitum iis, qui benè ac laudabiliter vixerint, præmium, summa dignitas persoluitur. Mouit etiam me vehementer illa ratio, quòd erat inter vos coniunctio animorũ arctissima, conueniebant sensus, congruebat voluntas: præterea simplices animi & puri, nulla simulationis arte obducti, nulla inuidiæ aut maleuolentiæ labe suffusi. Quare quoniam illa Maffei suauitas, illud ingenium, illa virtus erepta morte, nimium iniquo fato nobis est, (tametsi memoriam illius viri neque mihi mors, neque omninò dies vllà vnquam eripiet) & quando quæ illius erant partes in ornandis liberalibus disciplinis, eæ translatæ ad te videntur, præclariq; muneris quasi Vicarius relictus es: ego quoque, quod in illum studij, quod habui voluntatis ac beneuolentiæ (id erat tantum, vt accedere nihil posset) totum illud in te vnum, illi quàm simillimum, contuli: & qui te antea multis erga me meritis, multis ingenij tui suauitatibus adductus, vnicè dilexissem, tamen id quod in amore summum videbatur, auctum, cùm hoc accessit, etiam atque etiam plenissiméque cumolatum intelligo. Tibi ego offero fructum ingenij mei in orationem pro Sextio Commentarium, operis vniuersi, quod maiores à me vigilias postulat, imaginem: quod ipsum, Maffeo promissum, idem tibi, qui eius in locum successisti, iam nunc animo dicamus. Verùm hoc seriùs fortasse præstabitur, de re enim, quod ad me attinet, constitutum est, &, vt vides, aggressus iam sum: de tempore is, à quo nostrorum consiliorum pendet euentus, rerum omnium moderator viderit Deus. Habeo nunc in manibus Antiquitates, eas nisi pertexuero, nihil instituere in animo est. pertexere autem vt possim, duo sunt optanda, valetudo, & otium: quod vtrumque, assiduis annorum superiorum studiis infirmatus, & rei familiaris cura impeditus, nunc quidem magna ex parte desidero.

Accipe

Accipe interim hoc, quod adest, argumentum obseruantiæ in te meæ,& illud,quod aliquando,vt speramus, futurum est,suo tempore exspecta.

AD IOANNEM MORVILLErium Regis Gallorum Apud Venetam Remp. Oratorem,in quattuor Demosthenis Philippicas latinitate donatas.

QVam difficili in loco versetur eorũ industria, qui de Græco vertunt,neque tu,vt arbitror,ignoras,Ioannes Moruilleri, vir clarissime, cui vel exercitatio litterarum,vel ipsa natura,vel potius vtraque simul hoc dedit,vt in iudicando excelleres: & ego experiens,ita sensi,vt, qui aliis antea in hoc genere peccantibus acerbior fuissem, ac durior, idem postea, re tentata, eò libentius ignouerim, quò magis eandem ipse culpam extimescerem. Occurrunt iis,qui de Græcis Latina faciũt, duo inter se maximè contraria vitia,quorum vtrumque cùm euitandum æquè sit,ita periculosa tamẽ cautio est,vt ferè,declinare ab altero dum vis,in alterum incurras:nam & qui in eo laborãt, vt Græca verba totidem penè latinis reddant,quod fideles Interpretes haberi volunt,ineptè faciũt,atque in illa ipsa nimis attenuata diligentia grauiter peccant:quoniã quidem res ipsa primùm fit obscurior,quod cum Interpretis officio pugnat: deinde latinæ orationis dignitate cultúq; destituta sordescit:& qui horum in verbis referendis Religionem improbant,putidámq; appellant,libertatem ipsi quandam & licentiam magis amant: his plerumq; contingit,vt,dum ad ornamẽta toto animo intendũt, ab ipsa sententia longius aberrent.summũ artificium,summamq; possidet prudentiam si quis inter has difficultates constitutus quasi medius inter duas Syrtes ita nauigat,vt naufragium non faciat, quod ætate nostra cùm ex trãsalpinis hominibus multi ex nostris etiam non pauci tentauerint, tamen cùm omnes excussi,vix vnum aut alterum ex vniuersa multitudine reperio,qui perfecti munus Interpretis expleuerit. Atque ego videbam fore,vt in illam ipsam peccantium Interpretum turbam conicerer, & communem esse caussam confiteor:sed mea tamẽ hoc probabilior est, quòd alij se ad id,quod in hoc genere perfectum est,peruenisse

nisse sunt arbitrati. ego quàm à perfecto longè distem, ipsemet intelligo, vt mihi saltem incorrupta fuerit idæa, aliis non solùm perficiendi ratio defuerit, verùm etiã iudicandi. Sed quia fieri potest, vt quemadmodum alij falluntur in eo, quia sua scripta nimis indulgenter probant, ego cõtrà fortasse fallar in eo, quia mea seuerè nimis improbem. exspecto quid tu sentias, Moruilleri sapiẽtissime, vt siue inter me & alios Interpretes aliquid interesse duxeris, siue me quoque in eodem, quod aiunt, hærere luto iudicaueris. ego quicquid statueris, ad tuam sententiam meum de me ipso iudicium in vtramq; partẽ accommodem. Equidem probari à te, atque etiam laudari mea scripta velim, & qui minimè soleo esse ambitiosus, tamẽ igniculis quibusdam cupiditatis incendor, vt meum nomen in tuo ore versetur: nõ enim à quouis homine laudari optabile est, turpe etiam à quibusdam. Me quidem nõ tam ipsa laus, quàm laudantis auctoritas afficit. quare cùm tu is sis, de quo duo Reges, at quales Reges? omnium qui in Gallia regnauerint maximi, pater & filius, optimè senserint, quorum alter legationẽ tibi ad Venetam Remp. detulit, alter eundem honorem postea confirmauit: cúmque in ipsa legatione publicam personã omni re, loco, tempore ita sustineas ac tuearis, vt summam in te grauitatem omnes laudent, nec tamen humanitatẽ quisquam desideret, magni refert ad ingenij mei commendationem, quid tu vir primarius, & omni laude circumfluens, de hac mea tenui vigilia sentias. potest obscuram per se lucubrationem tuum testimonium illustrare. quod ego si assequar, ad illa præstantiora, quæ maiorum vigiliarum sunt, quę scis à me iam esse instituta, fiam alacrior, quæ ipsa posteri cùm legent (non enim dicam, si legent, quia quòd summè cupio, summè etiam sperare iucundum est) de tua non vna aut altera virtute, sed sapientia, quæ omnes virtutes continet, me narrante cognoscẽt, & cùm cognouerint, ipsi quoque prædicabunt. Venetiis, M D. L I.

AD HIPPOLYTVM ESTENsem Cardinalem, in librum de Romanis legibus.

OMnes artes atque omnes res, Hippolyte Princeps, & Cardinalis, modò augeri, modò minui, nec easdem

per

perpetuò esse, satis inter omnes constat. Patet hoc quidem oculis primùm, deinde etiam mentibus. Oculis notamus euenta: mente, cur quidque eueniat, quóue referenda sit cuiúsque rei mutatio, intelligimus. Itaque lapides & metalla, quæ omnium durissima sunt, quæ vis hominum frangere vix potest, hæc tamen conficit & consumit vetustas: quidquid enim ex partibus aliquando coiit, & concretum est, id easdem in partes aliquando dilabatur ac dissipetur, necesse est. Habet hoc materia illa, vnde res omnes constant vt formæ mutationem quærat, idque quod sequitur, assecuta, migrat in alias naturas quasi quod appetiit, eo nunquam esse contenta videatur. Neque verò hæc naturales tantùm ad res conditio pertinet, sed inuenta quoque hominum operáque attingit: mores, consuetudines, loquendi ratio, quam linguam vocamus, leges ipsæ, quas ne quid vnquam ex hominum memoria deleat, in æs incidimus, omnia demum quæ ab arte naturam imitante fluxerunt, quotidie mutantur ac tolluntur, non modo ab externis caussis contra voluntatem nostram, verùm etiam à nobis ipsis, quia tempus ita postulet, sed artes liberales, optimáque studia, quæ nusquam magis quàm in Italia, honor aluerat atque auxerat, ætas nulla magis afflixit, quàm cùm Romani Imperatores imperij sede in Thraciam translata, Italiam barbaris nationibus diripiendam, ac deuastandam reliquerunt. quod nisi superioribus annis Principes, ac Pontifices aliquot, maximè verò Leonis X. egregia propéque diuina liberalitas huic malo subuenisset, quem Laurentij Medices patris sui clarissimi viri exemplo commotum, etiam veræ laudis cupiditas impulit, vt iacentes ingenuas artes magnis propositis præmiis excitaret, barbara credo, quod ad litteras attinet, magna ex parte nunc esset Italia, dignitas omnis philosophiæ, splendor omnis obsoleuisset eloquentiæ. sed neque ille huius præclari operis summam potuit absoluere, ereptus morte, disciplinis liberalibus nimis immatura, & interitum illius tempora sunt eiusmodi consecuta, vt quæ paululùm iam luxerāt honestarū scientiarum studia, ea perpetuis multorum annorùm tenebris quasi nox quædam obscurauerit prorsus atq; exstinxerit: fatalis enim bellorum tempestas nō exercitationē modò litterarum sustulit, verùm etiam quæ sunt in excolenda virtute

eum sui dissimilibus. sed benè, quod habemus vtrumque, & Pontificem, qualem res poscebat, & Collegiũ tali Pontifice dignissimum. Itaque non emergit virtus, honestum reuocatur: desertæ per multos annos litteræ patronos habuit, diùque, vt auguror, habebunt. tu Rainuti, fraterque tuus, duo clarissima Italiæ lumina, vterque Cardinalis, & Cardinalis vterque optimus, præclaram consuetudinem tenebitis ab auo traditam. certè enim non ideò te Patauij per tot annos summi Doctores erudierunt, vt ea, quæ tantis vigiliis quærebas, cõsecutus negligeres. amabis eadem, & fouebis: tuúmque erit proprium studium nõ solùm colendæ virtutis, sed etiam ornandæ. Refer animum ad eos, qui multis ante sæculis extincti, tamen in laude viuunt: omnes reperies, his gradibus ascendentes, ad immortalitatem peruenisse. quorum tu quia facta imitaris non dubito, quin eorum semper florentibus nominibus ita tuum nomen inseras, vt nunquam exarescat. Materiem habes ad gloriam, Anconitanam prouinciam, quam nunc ita regis adolescens, vt ea pręstes, quę sæpe desideramus in senibus. quæ quãquam ad eos solùm, quibus cum potestate præes, pertinere videantur, tamen illa tuæ ditionis terminis non continentur. scis consuetudinem famæ. illa nos per ora hominum sublimes vehit: benefacta simul & malefacta æquè circumfert. sed benefacta laudibus excipiuntur, malefacta conuitiis exploduntur. itaque noli putare, te Picentibus solis esse continentem, esse iustum, esse beneficum. Picentes hæc vident, longinqui audiunt, & prædicant. te aiunt esse, ad quem aditus omnibus pateat, cui sit iustitia, sit pietatis antiquissima cura, cuius & potestas timeatur, cùm omnia possis, & bonitas diligatur, cùm idem non plus licere tibi velis, quàm quantum leges præscribant. macte adolescens laudibus eximie, imitator aui maiorúmque tuorum. rectè cogitasti, in imperio laudem non esse, nisi cùm is, qui imperat, imperio dignus est. quod quia tibi siue à natura, siue à disciplina, siue, vt ego arbitror, ab vtraque simul contigit: quod ad naturam attinet, referimus ad Deum: de disciplina, te ipsum & laudamus, qui ad hæc pręclara inuigilaueris: & amamus, quia sunt amabiles virtute præditi. me quidem & multis abhinc annis, cùm Romæ te vidissem, atque allocutus essem, in tui obseruantiã voluntas inclinauit, iam tum de tua indole exspectantẽ ea, quæ

consecuta sunt: & postea Patauij, cùm in studiis optimarũ artium totus esses, iudicium impulit. hæc tua Picentina legatio quasi operis perpolitio fuit, in qua thesauros philosophiæ, multorum annorũ studio congestos, explicas, & cum prouincia communicas. Itaque, cùm ego multò antè, quàm istam tibi administrationem summus Pontifex demandasset, eos commentarios, quibus epistolas ad Atticum illustrare sum conatus, in tuo nomine emittere statuissem: posteà simul cum tuis laudibus creuit voluntas mea. Eos igitur nunc emitto, seriùs omninò, quàm nõnulli exspectauerant, sed meam tarditatem opus ipsum excusat. epistolas ad Att. interpretanti properandũ non fuit. aliis in rebus possum esse quãtumuis strenuus, in hac quî possum esse nõ tardus? primùm multa difficilia, deinde non iisdem caussis omnia, sed alia propter breuitatem, alia propter historias, alia propter mores. Huc adde, quod mihi quibusdam in locis non satis fuit explicare ea, quæ aperta non erant, sed tentaui, num etiam paulò floridius possem, quàm nostri Grammatici solent. Neque tamen sum nescius, fore multos, qui me in his Commentariis vt hebetem, quia nõnulla minus acutè viderim, vel fortasse etiam vt cæcum, quia prorsus non viderim, reprehendant. qui si mihi, cur id faciant, caussas afferant probabiles, non committam, vt iidem me etiam vt pertinacem possint reprehendere; amo enim veritatem, neque eam in me ipso magis, quàm in alio; itaque complectar, sicubi eam videro. Tibi verò clarissime Rainuti, quod in has Ciceronis epistolas laboris impendi, maximè ob eam caussam cupio probari, vt, si qui verè iudicare aut propter inscitiam non possunt, aut propter maleuolentiam nolunt, eos à consilio detrahendi tua deterreat auctoritas. Venetiis, M. D. X L I I X.

AD ALFONSVM CARAFAM Antonij Marchionis Montisbelli F. In suos Commentarios Ciceronis Epistolarum ad Q. fratrem.

SI suo quæque res merito penderetur, Alfonse Carafa, hominum esset in virtute vigilantium preclara cõditio: contráque, quos auersa ratione voluntas ad malas artes, & flagitiosa

flagitiosa consilia traducit, cum iis pessimè semper ageretur, eorúmque docti exemplo, sapientiùs deinde alij non modò suis, verùm etiam publicis rationibus consulerent. itidem enim vt è corruptis seminibus vitiosæ fruges, sic à malis exēplis improba studia, à laudabilibus optima nascuntur. verùm hoc totum secus est, quippe non modò ad reprehendendū, quæ reprehendi iurè possunt, procliuiores, quàm ad laudādum, quæ laude digna sunt, omnes ferè sumus, nec satis æqua lance turpe & honestum examinamus, quæ debemus pariter, alterū odisse, alterum diligere: sed etiam sæpè facimus, vt eas res, eásq; actiones, quarum caussas ignoramus, quæque rectène an secùs fiant, diiudicare nō possumus, accusemus tamen acerrimáque vituperatione, quæ interdū efferri laudibus oporteret, ea deprimamus. Ac, ne me putes, Alfonse clarissime, huius initium sermonis temerè detulisse: ego nūc, si nescis, meam, meam dico? immò verò communē vtriusq; nostrûm caussam ago: aut enim vterq; agimus egregiè, aut vterque similiter peccamus. Audis ne tu voces in latinæ linguæ nomen irrumpentes, hominum obtrectantium, qui rei pulcherrimæ scientiam reprehendāt: qui nos derideant, ludósq; faciant, atque etiā, si diis placet, odio dignos existimēt, quod operæ tantum ac temporis in hoc tam nobili studio collocemus? tu fortasse non audis, totus in litteras abditus, multorum à consuetudine seiunctus: aut, si audis, negligis, opinor, magnis non tam fortunæ, in qua tamen ipsa multum inest, quàm rerum omniū laudabilium præsidiis ad omnia munitus. me verò, humilis hominē loci, hac vna tibi Romani sermonis cupiditate parem, cæteris rebus omnibus inferiorem, ista sanè, quæ feriunt aures meas, vehemēter commouent: nō quòd ea, quibus vtuntur, argumēta firma sint, quæ ostendā esse inania: sed quòd, vt eam quisq; virginem, cuius amore flagret, intactā ab iniuria, purā ab omni labe velit, sic ego, quasi lutosis maculis aspersam, ac fœdatā eloquentiam, quam semper dilexerim, cùm adspicio, sensibus intimis afficior, sic, vt ferre nō possim. Obiiciunt illud primùm, quatenus aliquid cognosci possit, eatenus in eo laborandum: Latinā linguam obsoleuisse iam, & exstinctam penè totā esse: quam enim hodie nationē, vt omnes animo perlustrentur, latina loqui? quod verò ex ea superfit in libris, minimū id esse, tanquam aliquod inane simulacrum

corporis exanimis. quocirca neque sciri perfectè, cùm exiguam partem libri contineant, neque pronunciari decenter, cùm sermonis vsus euanuerit, à nobis posse. Secundo loco statuunt, vt absolutè percipi, quod negant, Latina lingua possit: mirari se tamen etiam atque etiam, cur industriam in ea perdiscenda tam diuturnam ponamus: vitio quidem id fieri voluntatis & iudicij: dignitatem in re tantam non esse, vt hærere per tot annos in hoc studio debeamus. Concludunt postremò; vt de perfecta cognitione, de dignitate ac præstantia concedatur: tamen esse, cùm, ea pulsa, successerit alia, minimè necessariam. Hæc isti, quæ specie aliquid videntur, ego, re nihil esse, si quande me præsente disputantur, ostendo. Conuenit inter nos, esse aliquid in omnibus facultatibus, atque artibus extremum: quo nostra studia cùm peruenerint, quiescendum. sed hoc extremum quibus terminis metimur, rei ne natura, an vulgi opinione? si opinione vulgi, licet propemodum otiose viuere: mediocria, quæ putantur excellere, quæramus: id satis est; illa summa, vbi summum decus habitat, quæ vulgus ignorat, omittamus. sin extremum illud esse volumus, quò peruentum cùm est, progredi longius non licet; moderata studia non dantur; perfectam enim scientiæ laudem adipisci, maximi operis est. itaque hoc extremum, quod, opinor, Natura nouit vna, sapiens nemo vnquam se putauit esse consecutum. exstant litterarum clarissimis testata monumẽtis exempla summorum philosophorum, qui cùm ætatem in abditarum rerum perscrutanda notitia contriuissent, multáque partim legendo, partim cogitando præclara & eximia reperissent: latere tamen adhuc, magnis inuolutam difficultatibus, & veritatem, & aliquid sibi, atque adeo multum esse quærendum existimabant. Eadem nunc, aut certè similis admodum nostra ratio est. Quærimus id, quod in latina lingua perfectum putamus. non assequemur; esto, veruntamen, quò plus, vt assequamur, contenderimus, eò scilicet propius, si quid studio proficitur, accedemus. At laboris & industriæ terminus tamen statuendus aliquis est. Concedo; sed hoc quidem, si diligenter attendatur, nihil aliud est, quàm perfectum ipsum definire: hoc enim ad vnum nostri labores intenduntur, hoc vnum nostra spectat industria. Perfectum autem ipsum ego mihi ab hominibus imperitis certè defi-

niti nolo. definiant ij, quibus vtor magistris, Cicero, Cæsar, Terentius, Plautus: quorum ex libris, quæ latinæ linguæ sit elegantia, quæ vbertas, quæ vis, facile possum intelligere. quæ si, nõ dico quanta sunt, (immensa enim esse video) sed si ea mihi magna ex parte comparassem, modum fortasse facerem studio meo, sed vt inter hos, qui nunc homines viuunt, aliquid esse videamur, nihil tamen, si verè de nobis ipsis iudicare volumus, præ illis, quorum extant satis multa scripta diuinitùs, nihil, inquam, planè sumus. Quare quod ad scribendũ attinet, habemus abundè quod imitemur. De pronunciatione verò nimium laboro. quid enim? an putamus in iis ipsis, qui tum Romæ viuebant, eandem pronunciandi rationem fuisse? non fuit. confluebant in vrbem, illecti spe summorum Magistratuum, quod habuit illis temporibus præmium eloquẽtia, Oratores ex vniuersa Italia: caussas agebant Romani homines pariter & peregrini, sono vocis dissimiles, pronunciatione diuersi: suam tamen quisque pro eo, quantum quisque valebat ingenio, laudem ferebat. si Curibus educatum, aut Arpini, orantem in foro audires: Sabinum statim, aut Arpinatem agnosceres. neque tamen à forensi opera, & à iudiciis propterea quisquam est exclusus, quia minus Romanè, hoc est, quia minus aptè, minúsue decenter pronunciaret. Nunc ipsum, in hac, qua Itali omnes vtimur, lingua est ne omnium in disiunctis & longinquis vrbibus simillima pronunciatio? mehercule ne in iisdem quidem: Venetiis enim (domestico vtar exemplo) aliter in vrbe media, aliter in extrema loquuntur. quapropter nimis iniusto priuilegio damnabitur latina lingua, si, quod in cæteris linguis vsu videmus euenire, vt non modò diuersis, verùm etiam iisdem & temporibus, & locis non similiter omnes pronuncient, id ei præcipuum apponatur: cuius etiam magnis ac præstantibus meritis aliquid largiri, tum humanitatis, tum æquitatis esset. Secundum erat de dignitate, in quo non tam equidem quid ipse respondeam, quàm quid istos in hanc mentem impulerit, quæro. Itáne? dignitatem latinæ litteræ non habent? humiles, & obscuræ sunt litteræ illæ, quæ populi Rom. nomen extollunt atque illustrant? quæ summorum Imperatorum fortiter & præclarè gesta per omnes gentes cum laude disseminant? quæ maiores opes, quàm vlla vnquam lingua, maiora suorum meritorum

præmia in orbis terrarum domina ciuitate sunt adeptæ? Sed ineptus sim, si me patronum latinæ linguæ profitear, quæ tantum possidet eloquentiæ, vt, ipsa suam caussam si agat, facile se ab aduersariorum calumnia vindicare possit. Nunc quod isti postremo loco argumentum quasi postrema in acie subsidium firmissimum collocant, videamus in eo, quantum roboris ac neruorum sit: plus enim est fortasse, quàm vt contemnere, minus certè, quàm vt pertimescere debeamus. Nusquam, inquiunt, viget vsus latini sermonis: aliter nũc omnes loquimur. id verum est. si quid igitur in latinam linguam studij cõfertur, opera non benè ponitur. hoc falsum. duplex autem est, qua vtor, ratio probandi. Primum illud suscipio, ac defendo: non, quæcunque necessaria non sint propterea spernanda esse omnia atque explodenda: deinde, si spectetur vtilitas, ita latinam vtilem esse linguam, vt etiam necessaria videatur. Quæ sunt, quæ verè & propriè necessaria dicimus? nimirum ea, quibus carere nullo modo possumus. huiusmodi sunt primùm elementa, deinde, quibus famem, frigoráque arcemus, victus, vestimenta, ædes, aut ea, quibus hæc parantur: præterea in publicis rebus leges, & magistratus, in priuatis seueritas & vigilantia. ex hoc numero latinam certè non esse linguam, facile concedo: neque enim is ego sum, qui libenter cum veritate pugnem. Sed præter hæc, quibus hominum vita sustineatur, ac regitur, quàm multa sunt minimè necessaria, quæ tamen habemus in deliciis, quæ amamus, quæ etiam honore prosequimur? gemmas, & vasa pretiosè cælata, columnas marmoreas, laqueata tecta, sericas vestes, textiles picturas, artem in vocibus & fidibus, odores in vnguentis, condimenta in cibis, hæc certè atque huius generis sexcenta, non vt necessitati pareret, sed vt sensibus satisfaceret, inuenit industria. quæ quin habeant iucunditatis & ornamenti plurimum, nemo negat. quòd si, quæ sensus iuuant, & laboriose quæsita sunt, & retinentur accuratè, quantò nobis ea, quæ animum oblectant, potiora debent esse? pascitur animus magnitudine rerum: quid Liuij sublimius historia, quæ populi Rom. bellicam virtutem commemorat? grauitate sententiarum: quis Cicerone prudentius, quis eruditiùs disputat? elegantia verborum, & copia: quis eodem ornatior, quis vberior? varietate scriptorum, quod genus Romanæ litteræ desiderant.

rant. Poëtas habent egregios, historicos, oratores, philosophos etiam excellenti doctrina claros. quæ si vera sunt, (sint nécne, res ipsa declarat, ambigere non licet) & si voluptatẽ studiosis latina lingua parit incredibilem, possum istis tribuere, quod volunt, necessariam vulgò nõ esse, dũ ipsi contrà, quod ratio postulat atq; exigit, hoc mihi tribuant, amãdam esse vehementer atq; expetendã. Sed hęc ad eã, qua legendo fruimur, voluptatẽ pars attinet: nunc, quòd eram alterum pollicitus, de vtilitate videamus. Omnes linguæ aliarum admistione linguarum, si moderata sit, augentur: si nimia, corrumpuntur atque intereunt. quod enim recipitur, id esse debet eiusmodi, vt recipientis naturam sua vi, suáque magnitudine non exsuperet. itaque sermo hic noster Italicus multas Gallici sermonis, multas Hispanici, quasdam aliarum nationum habet partes. caussam si quærimus, non alia, quàm earum gentium interuentus & consuetudo, fuit. quòd si Gallorum, aut Hispanorum immensa multitudo (exempli caussa dictum à me sit, omen quidem inane esse volo) sed si earum nationum maior aliqua vis in Italiã eruperit, ac permanserit: maior simul inducetur Gallici, aut Hispanici sermonis vsus, & fortasse aduentitium illud vsque eò valebit, vt hoc domesticum vincat, suísque sedibus expellat. quod olim Romanæ linguæ contigit, quam multarũ ætatum spacio multis maximarũ rerum adiumentis auctam atque confirmatã, diuersis tamen populis Italiam occupantibus diuersarum linguarum impetus oppressit. Cùm igitur lingua linguam amplificet, nostráque hæc Italica, nõ multis abhinc sæculis orta, nec admodum liberaliter præmiorum nutrimentis educata, non ita dum adoleuerit, vt suis contenta viribus esse possit. statuo sic, atque concludo, accessionem ei fieri maiorem non posse, quàm si cum latina coniungatur: non modò quia nulla plenior, aut ornatior, verùm etiam quia nulla similior. ex quo sequitur, vt ad coëundam cum ea societatem nulla commodior. Est igitur litterarum Romanarum cùm per se laudabilis admodũ, & iucunda tractatio, tũ verò, siquidẽ hunc ipsum, quo nũc vtimur, auctũ exornatumq; sermonẽ cupimus, magnoperè necessaria. Atq; hæc tu quoque vides, Alfonse ingeniosissime, tuumq; iudiciũ cum mea sententia coniungis. itaq;, cũ à prima pueritia ad eloquẽtiæ Romanę cupidita

tem incumbere cœpisses, postea te non ambitio, quæ sæpè præclarè iacta fundamenta virtutis euertit, non commodùm, non illa bonis artibus inimica voluptas ab hoc studio deduxit, at ne nunc quidem langues, cùm tamen omnia videas ardere bello, armorúmque strepitu aures tuæ quotidie personēt, quin, dum patrui tui Carolus Cardinalis, & Ioannes Palliani Dux, vterque ob virtutē immortalitate dignissimus, maximeq; pater tuus, Antonius Marchio Mōtisbesbi, natus ad omnem gloriam, omniq; Princeps laude cumulatus, vrbem Romam & iura Pontificia tuentur, partésque in bello quisq; suas consilio, vigilantia, fortitudine ita explent, vt antiquam maiorū suorum consuetudinem referant: ipse te interea contines in tuis perennibus studiis, animúmque tū aliis magno Principe dignis virtutibus, tum verò maximè excolis eloquentia: doctorem in ea, ducémque nactus diuino quodam munere virum excellentem, Ioannem Paulum Flauium; qui te nouo quodam, planéque admirabili genere disciplinæ, abductum à vulgi erroribus, per directam semitam ad eximium illud veteris Romanæ linguæ decus facile ducit, quo vel cum summis laboribus ac vigiliis adspirare pauci, aut fortasse etiam nemo potest. quāquam me nonnunquam de statu latinæ linguæ cogitantem miseratio quædam acerbo cum dolore tangit, quod ita futurum animo cernam, vt hæc per tot iam sæcula à tot ingeniis tam diligenter culta latinè scribendi ratio, quæ parētem nostram Italiam nobilitauit, quæ tot in nos merita contulit, ætate demum nostra, nisi remedium aliquod diuinitùs extiterit, suam honestatem omnem neglecta prorsus in perpetuum amittat. quòd si rebus inclinatis, iam iamq; cadentibus opem ferre quisquam potest, vnus est Paulus IIII. Pontifex omnium optimus, idémque diuina potius quam humana sapientia præditus, vnus, inquam, aut nemo vnquam, & latinam linguam, & laudabilia quæque studia veterem in dignitatem vindicabit. qui cùm frater fuerit aui tui, cúmque illum vna virtus ad eum gradum extulerit, vnde humana omnia despicit, supra casus omnes, supra fortunam ipsam collocatus: hunc te decet imitari, huius vitam perpetuò sanctissimè traductam, huius omnia facta, consilia, instituta tibi ante oculos ponere. Vides pietatem erga Deum, & in auctoritate Pontifi-

ciã,id eſt, in ipſa Religione tuenda firmitudinem ànimi atque cõſtantiam. vides multiplicem rerum humanarum diuinarúmque ſcientiam: trium verò linguarum, Hebraicæ, Græcæ, Latinæ cognitionem penè ſingularem. Eloquẽtia verò prorſus eum excellere omnes fatentur: qui quidem ita quacunque de re non modò copiosè, verùm etiã eleganter ac disertè loquatur ex tempore, vt ei non arte quæſita, ſed à natura donata videatur eloquentia. hunc igitur ſequere, & in illius veſtigio pedem ſtatue, ipſe enim Deum ſecutus eſt, cùm eam felicitatem, quàm plerique mortales ignorant, animo cogitaret. quem tu quoque finem ſpectas, vt audio, & ob eam cauſſam futurũ homines augurantur, vt eius dignitatis, quæ ſummæ proxima eſt, inſignia breui omninò conſequaris. quod cùm euenerit, lætabor primùm tua, deinde communium ſtudiorũ cauſſa: qui enim tuos impetus ad laudẽ nunc videmus, tuóſque planè ſenſus intelligimus, an, vbi ad iſtam voluntatem auctoritas atque opes acceſſerint, fore dubitemus, vt à te ipſo diſſentias? Præſtabis Alfonſe tu quidem alia præclara, te ipſo ſcilicet digna tuáque familia, in qua florere vides heroës permultos, gloria circunfluentes, virtutis in ſtudio defixos: maximè verò gratiam referes optimè de te meritæ latinæ linguæ, eámque paulatim Italia cedentem, & ad tranſalpinas nationes magno noſtro dedecore migrantem, in ſuam ſedem domiciliúmque reuocabis. Cuius gloriæ cauſſa, ſi monendus es, monitorem ad te, ſin rogandus, ſupplicem volui mittere Commentariũ hunc meum in epiſtolas ad M. Brutum, & ad Q. fratrẽ, qui cùm tibi ſtudia commendat eloquentiæ, in quibus ego per tot annos, vtinam cum aliqua laude, magno certe cum labore verſor, commendat ſimul, paulò tamen verecundiùs, ſe ipſum, & vigilias meas, quarum fructus mihi erit vberrimus, tum beneuolentia, tum iudicium tuum. Quæſiui omninò, idque mihi primum fuit, poſteritatis vtilitatem, quod eſt proprium familiæ noſtræ: ſed in te ipſum ſimul, cùm huic operam Commentario darem, ſpectaui. tu ſi probas ea, quæ litteris mandamus: ſi faues induſtriæ, optiméque te eſſe animatum erga mea ſtudia, ſignificas: ego me, quæ ſumma ſunt, omnia conſecutum putabo.

AD ANTONIDM AELIVM Polæ Episcopum, in orationis Ciceronis pro P. Sextio Commentarium.

CVm alia multa, quæ vigebant olim, rerum laudandarum studia periisse atque extincta prorsus esse dolendum est, Aeli vir optime ac doctissime: tũ hanc, in qua sitam omnes vel maximam vtilitatem intelligunt, interpretandi rationem ita amisimus, vt ex eorum, quibus nostra patrumq; memoria suam hoc in genere industriam locare studium fuit, magno ac infinito propè numero, non tamen ita multos, qui tolerabiles videantur: qui verò excellãt, quàm paucissimos, aut fortasse neminem liceat inuenire. atq; huius quidem incommodi culpa vnde manauerit, exponam. Primum illud in controuersiam non cadit, quò quidq; præstantius, cò laboriosius ac difficilius esse. alioqui nihil iam excelleret: quod enim consequerentur multi, in eo dignitas nõ esset, & ex copia vtilitas existeret. est igitur in magnis rebus item magna, quæ nos ab earũ quasi possessione arcet, constituta difficultas. Hæc porrò simplex non est, sed in duo genera diuiditur, quædam enim, sicuti existimantur, ita difficilia sunt: quædam, cùm non existimentur, tamen sunt. vbi difficultas & est, & apparet, inde multitudo voluntatem & studium libenter abducit. rem quidem ipsam, quanti est, opinione æstimamus, & vehementer expetimus: magnis verò laboribus & vigiliis vt ematur, non facile quisquam à se ipso impetrat: amat enim hominis natura moderatam quietem, eáque alitur & crescit: nimias contentiones, quibus frangitur ac minuitur, recusat. Vbi verò facile in speciem aliquid ostenditur, difficultas inclusa latet, cuiusmodi nõ esse pauca, inanis multorum docuit experientia: eo frequentes, bona spe inuitati, accurrunt, facilèque ad eas res aggrediuntur, in quibus vel mediocrem operam si ponant, futurum, vt ex animi sententia succedat, arbitrãtur. quos deinde graui temeritatis infamia refellit euentus. Huius generis hæc est, de qua orationem instituimus, ratio interpretandi: quis enim est, qui se non existimet Liuium posse, Sallustium, Virgilium, ipsum mehercule Ciceronem ita commodè explicare, vt desiderari ab eruditis benéque intelligentibus viris nihil queat? atque hi, cùm

in C. Marij, aut in L. Syllæ nomen inciderint? si Marij aut Syllæ vitam à Plutarcho sumptã in si a scripta totã trãstulerint, tum se suas præclarè partes absoluisse existimãt: cùm interim, in quo doctinæ, quæ paulò sit occultior, appareãt notæ, in quo ingenij lumen eluceat, in quo prudẽtiæ vis, aut iudicij signa cernantur, nihil afferunt. Exire videmus quotidie à postremi ordinis hominibus factos, speciosis magnáque pollicentibus titulis insignes, minimi pretij commentarios, quos nõ modò qui scribunt, falsa de se ipsis opinione decepti, verùm etiã qui typis impressos edũt, iis, qui hoc de genere iudicare possunt, incõsultis quodãmodò deformãt præclara studia litterarũ, & de posteritate ipsa pessimè merentur: sed cætera, quæ ferenda nõ sunt, feramus tamen, ac dissimulemus sanè multa. Commẽtarios verò illos, qui passim leguntur, in Ciceronis orationes, (quẽ librũ latinorum omniũ facile principem) grauẽ, inquam, illam immensi voluminis molem quis est, qui ferre vllo modo posit? loca sunt in Ciceronis orationibus malè mẽdis affecta quamplurima, sanari nuliũ videas. sunt ob antiquitatis obscuram notitiã difficilia. quis est de tot Interpretũ numero, qui lumine explanationis illustret? deniq; cõmunia tantum, quæq; omnibus penè patent, ea sumunt ad explicandum: ex abditis, quo sine labore & ingenio accessus non est, doctrinæ fontibus nihil hauriũt, contraq; multa corrũpunt magis, cũ emendare conantur, multa explanãdo peruertunt & pulcherrimas sæpè sententias turpissimis insicientiæ maculis inquinant. Quæ me ita commouit indignitas, itaq; meũ animum, vt verè dicam, miseratio quędam affecit, quasi ob illatam viro optimo, egregieq; de litteris merito, Ciceroni, qui Romanæ terminos eloquentiæ longissimè protulit, ignominiam, vt statuerim, si cum vita valetudo, & cum valetudine otium suppetat, triennium, aut quod omninò res exiget spatij. In hoc omniũ pulcherrimo libro interpretando studiosorum gratia consumere: non quòd ego is sim, qui mihi tantum arrogem, vt aliis detractam scientiæ laudem ad me transferam. abest hoc à consuetudine mea, abest à natura plurimum: sed neque rursus is sum, qui, cùm cæteros probè nouerim, ipse me prorsus ignorem: & qui, cùm alios accusem propterea, quia non præstant ea, quæ ab eorum studio postulãtur, ego me, si quid

præstare

præstare posse mihi videor, velim contemnere. Non ita laudem fugio, etsi nec nimis appeto. alterum stupidæ cuiusdam sapientiæ, alterum insanæ ambitionis esse vitium semper duxi. neque verò, si quid mihi elegãtioribus in litteris assumpsero, longè admodum ab iis finibus, quos modestiæ ratio præscribit, discedere mihi videbor. scis tu Aeli, pro nostra vetere amicitia & familiaritate, per quot annos, quibus laboribus hæc, quæ ab humanitate nomẽ acceperunt, studia coluerim. sciebat optimè omnium, & mihi, cùm viueret, hoc nomine tribuebat plurimum, Bernardinus Maffeus Cardinalis, meus ille in omni mihi vita deflendus Maffeus, Vrbis deliciæ, lepor, humanitas, exemplum antiqui officij, flos omnium virtutũ. is amabat hæc studia mirificè, eáque quibus poterat rebus (poterat autem plurimis) tuebatur, & fouebat. Bene autem de hac quæcunque in nobis est, vel potius quantulacunque est latinæ orationis facultate existimabat, méque quotidie, quãtum possem, vt latinè scriberem, vrgebat. & scribebat ipse, vt scis, luculẽter & egregiè. probabat omninò meum consilium, & efferebat, maximè de Commentariis in Ciceronis orationes: sed exerceri malebat priùs industriam meam in Antiquitatibus Romanis, ipso potissimùm auctore institutis. Interim vt quasi ex vnius partis forma de toto liceret ædificio coniicere, vnam aliquam, quæ specimen ingenii mei præberet, orationem subseciuis horis vt exponendam susciperẽ, hortatus est. Ego sumpsi pro Sextio, nec multis post eum sermonem mensibus hunc, qui nunc in tuo nomine, Antoni Aeli, apparebit, Commentariũ absolui. &, quod, ille si viueret, fecissem, vt hoc ei, quidquid est, muneris deferrem, studio meo commotus, illius virtute impulsus. idem nunc, iisdem adductus caussis, tecum facio libentissimè: nam cùm amicitia inter nos est, quanta inter duos, quorum & voluntates & iudicia consentiant, esse potest maxima: tum habes virtutẽ, non eam, quæ petitur à libris, quæ vno scientiæ nomine definitur, sed eam, quæ oritur ex animi præstantia, & multas in se laudes continet: studium in suscipiendis Ecclesiæ caussa laboribus, constantiam in perferendis, humanitatem in excipiendis hominibus, benignitatem in subleuandis, comitatem in consuetudine familiarium, grauitatem in congressu & sermone clarorum tuíque similium virorũ: deinde volun-

de voluntatis propensionem ad optima quæque singularem. Itaque te summus ille artium honestarum patronus, decus Italiæ, Alexander Farnesius Cardinalis in oculis fert, tibi arcana communicat: tuis in consiliis, si quid deliberandum est, multum, si quid perficiendum, in vigilantia plurimum ponit. tu, quo apud illum Maffeus olim loco fuit, eodem ipse nunc es, rectissimámq; laudandarũ actionum viam, obseruatis Maffei vestigiis, ingressus, pergis eò fauentibus hominibus, approbante Deo, vbi debitum iis, qui benè ac laudabiliter vixerint, præmium, summa dignitas persoluitur. Mouit etiam me vehementer illa ratio, quòd erat inter vos coniunctio animorũ arctissima, conueniebant sensus, congruebat voluntas: præterea simplices animi & puri, nulla simulationis arte obducti, nulla inuidiæ aut maleuolentiæ labe suffusi. Quare quoniam illa Maffei suauitas, illud ingenium, illa virtus erepta morte, nimium iniquo fato nobis est, (tametsi memoriam illius viri neque mihi mors, neque omninò dies vlla vnquam eripiet) & quando quæ illius erant partes in ornandis liberalibus disciplinis, eæ translatæ ad te videntur, præclariq; muneris quasi Vicarius relictus es: ego quoque, quod in illum studij, quod habui voluntatis ac beneuolentiæ (id erat tantum, vt accedere nihil posset) totum illud in te vnum, illi quàm simillimum, contuli: & qui te antea multis erga me meritis, multis ingenij tui suauitatibus adductus, vnicè dilexissem, tamen id quod in amore summum videbatur, auctum, cùm hoc accessit, etiam atque etiam plenissiméque cumulatum intelligo. Tibi ego offero fructum ingenij mei in orationem pro Sextio Commentarium, operis vniuersi, quod maiores à me vigilias postulat, imaginem: quod ipsum, Maffeo promissum, idem tibi, qui eius in locum successisti, iam nunc animo dicamus. Verùm hoc seriùs fortasse præstabitur; de re enim, quod ad me attinet, constitutum est, &, vt vides, aggressus iam sum: de tempore is, à quo nostrorum consiliorum pendet euentus, rerum omnium moderator viderit Deus. Habeo nunc in manibus Antiquitates, eas nisi pertexuero, nihil instituere in animo est. pertexere autem vt possim, duo sunt optanda, valetudo, & otium: quod vtrumque, assiduis annorum superiorum studiis infirmatus, & rei familiaris cura impeditus, nunc quidem magna ex parte desidero.

Accipe

Accipe interim hoc, quod adest, argumentum obseruantiæ in te meæ,& illud,quod aliquando,vt speramus, futurum est,suo tempore expecta.

AD IOANNEM MORVILLErium Regis Gallorum Apud Venetam Remp. Oratorem,in quattuor Demosthenis Philippicas latinitate donatas.

QVam difficili in loco versetur eorũ industria, qui de Græco vertunt,neque tu,vt arbitror,ignoras,Ioannes Moruilleri, vir clarissime, cui vel exercitatio litterarum,vel ipsa natura,vel potius vtraque simul hoc dedit,vt in iudicando excelleres: & ego experiens,ita sensi,vt, qui aliis antea in hoc genere peccantibus acerbior fuissem, ac durior, idem postea, re tentata, eò libentius ignouerim, quò magis eandem ipse culpam extimescerem. Occurrunt iis,qui de Græcis Latina faciũt, duo inter se maximè contraria vitia,quorum vtrumque cùm euitandum æquè sit,ita periculosa tamẽ cautio est;vt ferè,declinare ab altero dum vis,in alterum incurras:nam & qui in eo laborãt, vt Græca verba totidem penè latinis reddant,quod fideles Interpretes haberi volunt,ineptè faciunt,atque in illa ipsa nimis attenuata diligentia grauiter peccant:quoniã quidem res ipsa primùm fit obscurior,quod cum Interpretis officio pugnat: deinde latinæ orationis dignitate cultúq; destituta sordescit:& qui horum in verbis referendis Religionem improbant,putidámq; appellant,libertatem ipsi quandam & licentiam magis amant: his plerumq; contingit,vt,dum ad ornamẽta toto animo intendũt, ab ipsa sententia longius aberrent. summũ artificium,summamq; possidet prudentiam si quis inter has difficultates constitutus quasi medius inter duas Syrtes ita nauigat,vt naufragium non faciat, quod ætate nostra cùm ex trãsalpinis hominibus multi ex nostris etiam non pauci tentauerint, tamen cùm omnes excussi,vix vnum aut alterum ex vniuersa multitudine reperio,qui perfecti munus Interpretis expleuerit. Atque ego videbam fore,vt in illam ipsam peccantium Interpretum turbam conijcerer, & communem esse caussam confiteor:sed mea tamẽ hoc probabilior est, quòd alij se ad id,quod in hoc genere perfectum est,petiuisse

nisse sunt arbitrati. ego quàm à perfecto longè distem, ipsemet intelligo, vt mihi saltem incorrupta fuerit idæa, aliis non solùm perficiendi ratio defuerit, verùm etiã iudicandi. Sed quia fieri potest, vt quemadmodum alii falluntur in eo, quia sua scripta nimis indulgenter probant, ego cõtrà fortasse fallar in eo, quia mea seuerè nimis improbem. exspecto quid tu sentias, Moruilleri sapiẽtissime, vt siue inter me & alios Interpretes aliquid interesse duxeris, siue me quoque in eodem, quod aiunt, hærere luto iudicaueris. ego quicquid statueris, ad tuam sententiam meum de me ipso iudicium in vtramq; partẽ accommodem. Equidem probari à te, atque etiam laudari mea scripta velim, & qui minimè soleo esse ambitiosus, tamẽ igniculis quibusdam cupiditatis incendor, vt meum nomen in tuo ore versetur: nõ enim à quouis homine laudari optabile est, turpe etiam à quibusdam. Me quidem nõ tam ipsa laus, quàm laudantis auctoritas afficit. quare cùm tu is sis, de quo duo Reges, at quales Reges? omnium qui in Gallia regnauerint maximi, pater & filius, optimè senserint, quorum alter legationẽ tibi ad Venetam Remp. detulit, alter eundem honorem postea confirmauit: cùmque in ipsa legatione publicam personã omni re, loco, tempore ita sustineas ac tuearis, vt summam in te grauitatem omnes laudent, nec tamen humanitatẽ quisquam desideret, magni refert ad ingenij mei commendationem, quid tu vir primarius, & omni laude circumfluens, de hac mea tenui vigilia sentias. potest obscuram per se lucubrationem tuum testimonium illustrare. quod ego si assequar, ad illa præstantiora, quæ maiorum vigiliarum sunt, quę scis à me iam esse instituta, fiam alacrior, quæ ipsa posteri cùm legent (non enim dicam, si legent, quia quòd summè cupio, summè etiam sperare iucundum est) de tua non vna aut altera virtute, sed sapientia, quæ omnes virtutes continet, me narrante cognoscẽt, & cùm cognouerint, ipsi quoque prædicabunt. Venetiis, M D. L I.

AD HIPPOLYTUM ESTENsem Cardinalem, in librum de Romanis legibus.

OMnes artes atque omnes res, Hippolyte Princeps, & Cardinalis, modò augeri, modò minui, nec easdem

perpetuò esse, satis inter omnes constat. Patet hoc quidem oculis primùm, deinde etiam mentibus. Oculis notamus euenta: mente, cur quidque eueniat, quóue referenda sit cuiusque rei mutatio, intelligimus. Itaque lapides & metalla, quæ omnium durissima sunt, quæ vis hominum frangere vix potest, hæc tamen conficit & consumit vetustas: quidquid enim ex partibus aliquando coiit, & concretum est, id easdem in partes aliquando dilabatur ac dissipetur, necesse est. Habet hoc materia illa, vnde res omnes constant vt formæ mutationem quærat, idque quod sequitur, assecuta, migrat in alias naturas quasi quod appetiit, eo nunquam esse contenta videatur. Neque verò hæc naturales tantùm ad res conditio pertinet, sed inuenta quoque hominum operáque attingit: mores, consuetudines, loquendi ratio, quam linguam vocamus, leges ipsæ, quas ne quid vnquam ex hominum memoria deleat, in æs incidimus, omnia demum quæ ab arte naturam imitante fluxerunt, quotidie mutantur ac tolluntur, non modo ab externis caussis contra voluntatem nostram, verùm etiam à nobis ipsis, quia tempus ita postulet, sed artes liberales, optimáque studia, quæ nusquam magis quàm in Italia, honor aluerat atque auxerat, ætas nulla magis afflixit, quàm cùm Romani Imperatores imperij sede in Thraciam translata, Italiam barbaris nationibus diripiendam, ac deuastandam reliquerunt. quod nisi superioribus annis Principes, ac Pontifices aliquot, maximè verò Leonis X. egregia propéque diuina liberalitas huic malo subuenisset, quem Laurentij Medices patris sui clarissimi viri exemplo commotum, etiam veræ laudis cupiditas impulit, vt iacentes ingenuas artes magnis propositis præmiis excitaret, barbara credo, quod ad litteras attinet, magna ex parte nunc esset Italia, dignitas omnis philosophiæ, splendor omnis obsoleuisset eloquentiæ. sed neque ille huius præclari operis summam potuit absoluere, ereptus morte, disciplinis liberalibus nimis immatura, & interitum illius tempora sunt eiusmodi consecuta, vt, quæ paululùm iam luxerât honestarũ scientiarum studia, ea perpetuis multorum annorum tenebris quasi nox quædam obscurauerit prorsus atq; exstinxerit: fatalis enim bellorum tempestas nõ exercitationẽ modò litterarum sustulit, verùm etiam quæ sunt in excolenda

virtute

virtute positæ laudes, eas labefactauit omnes atque peruertit. ac nunc quoque, cùm pacis aliqua spes longo sanè interuallo affulsisset, misera rursus eodem malo tentatur Italia, veteréśque calamitates aduersus bonis artibus nescio quis Genius inuehit. Nunc te, Hippolyte Cardinalis, cui summam iuuandi generis humani voluntatem Deus tribuit, eximiam ad laudē vocat occasio. suscipe desertum penè ab omnibus litterarum patrocinium. collige tu quæ alij dissipant omnium laudandarum doctrinarum studia, & restitue nobis illa, quæ vel hominum improbitas, vel vt aliò culpa deriuetur, fortunæ vis eripuit. Hæc est actio digna Cardinali, digna Principe, Hippolyto verò & Cardinali, & principe dignissima. Vidimus tuam præteritam vitam. ab ea nihil humile, nihil obscurum, nihil vulgare, ampla omnia, præclara, inusitati exempli, noui generis expectantur. quæ tu, ne à te ipso dissentias, nunc quidem magna ex parte præstabis, atque adeò iam præstas bonis viris & eruditis beneficentia subleuandis, quorum ex ingeniis non dubito, quin quotidie aliquid efflorescere tuo beneficio videas: quod quia præclarum est, exemplum alij sequentur. scribent omnes quod quisque poterit, illecti gloria, & commodorum spe compulsi, nam vt coniecturam de me ipso faciam, quem esse nihil in litteris fateor, sed vt aliquid tamen essem, laboraui. Ego olim (decennium opinor abiit, eóque amplius) auctoribus duobus eximiis viris, Petro Bembo Cardinali & Bernardino Maffeo, qui postea dignitatem eandem magnis in Ecclesiam Christi meritis est consecutus, dederam me ad res Romanas illas veteres obseruandas, & ex omnibus antiquorum monumentis omni studio colligendas, vt cùm illam Remp. qua nulla fuit, nec erit vnquam illustrior, vniuersam animo ac scientia comprehendissem, latinis eam latinis explicarem, egregiúmque benè ac laudabiliter institutæ ciuitatis exemplum meis, quatenus quidem ipse possem, scriptis expressum, posteris relinquerem. Res erat præclara, méque delectabat vehementer, & afficiebat ipsa tractatio. Itaque meam omnem industriam, omnem curam, omnes denique in hoc studio cogitationes fixeram ac locâram. Sed accidit iniquo meo fato, vt horum vtrumque, Bembum primò iam senem, cuius in beneuolentia ornamenti mihi erat plurimum, deinde Maffeum

non ætate minus, quàm virtute florentem, in quo mei ſpes otij ſita omnis erat, à quo pendebam totus; importuna morte ereptum amiſerim, deſtitutus eo præſidio, quo meæ fortunæ nitebantur vno, fractus animo, ac debilitatus, inſtitutum Antiquitatum Romanarum opus omiſeram, & ad alia me conuerteram. Poſtea verò quàm honorifica in primis conditione delata, magno ſum à te tuo beneficio in tuorum familiarium ordinem inuitatus, quod ego ſummæ felicitatis loco duxi: erectus mente atque animo, rurſus quod abieceram, ſuſcepi, onúſque tantum, quantum priuatis opibus perferri vix, aut ne vix quidem poteſt, te vno fretus egregiè ſuſtineo. Et vt ex parte totum iudicare poſſes, de decem, quos exorſus ſum, libris hunc de legibus potiſſimùm, quem ad te mitterem, delegi, non quòd ita poſtularet ordo, (ſextum enim in Antiquitatum volumine locum obtinet) ſed quod cùm omnium librorum materies non modò coacta, iam in vnum à me eſſet vniuerſa, verùm etiam ſatis diligenter in partes diſtributa, caſu accidit, vt hic minus quàm cæteri rudis, minus eſſet impolitus. Prætèrea feci libenter, tuis actionibus admonitus: leges enim hic liber complectitur. Porrò leges nihil aliud quàm rationem, nihil præter ordinem docent. Ratio autem & ordo, ſi vſquam, in tuis moribus elucet. Quippe nihil agis nõ moderatum, nihil nõ æquabile, nihil quod non cum ea, quam ſuſtines, perſona, id eſt, cum Religione verè Chriſtiana, ac ſedis Apoſtolicæ dignitate conſentiat. Quare cùm omnia mea tua ſunt, quandoquidẽ ego me tibi quidquid ſum, & quantus quantus eſſe poſſum, totũ addixi: tum verò hic de legibus Romanis liber verè tibi debetur, tibíque eſt à me iure optimo ſcriptus: quò in libro benè poſitã à nobis operam ſi duxeris, de cæteris quin idẽ ſentias, haud equidem verebor: pergo enim ſtudio pari, voluntate etiam, vt mihi videor, acriore. vnum modò exoptandũ eſt, vt quando nos ab hoc ſtudio nulla vtilitas, nulla voluptas, ne valetudinis quidem ſatis imbecillæ ratio poteſt auellere, noſtris laboribus tua beneuolentia quaſi propitium numen adſit: ſic enim fiet, ne qua prorſus in difficultate, nẽ quo vnquam in ſcopulo noſtra hæreat induſtria, & in eum, quo ſpectat animus, portum ſecundo curſu, tuæ benignitatis aura proſequente, facile peruehemur. Venetiis, M. D. L V I I.

IN

IN EDITIONE KALENDARIJ Romani.

FActum est à me sanè libenter, vt cùm edendi essent Romani Fasti è lapidibus Capitolinis descripti, adiungerem ad eos Kalendarium, ex quo ratio dierum pro ea, quæ Romæ olim fuit, consuetudine, tota patet. atque in hanc me voluntatem, vel cupiditatem potius primùm ea, quam & mea sponte, & patris exemplo semper spectaui, publica litterarum vtilitas deinde etiam Caroli Sigonij viri optimi & ab omni prorsus iniqui animi labe puri singularis doctrina deduxit: putaui enim id quod res est, futurum, vt ad Kalendarium ex Fastorum societate commendationis tantum accederet, quantum ad ipsos Fastos è Sigonij studio ingenióque esse adiunctum, qui diligenter additamenta ipsius, & in ea Commentarium, qui propediem edetur, plenissimum legerit, facile cognoscet: non enim illa supplementa, quæ in lapidibus illis, vnde Fastos habemus, desiderantur, ex Liuio, aut Dionysio, aut ex duobus tribúsue præterea libris, quos etiam leuiter eruditi homines in manibus habent, colliguntur. non est id, vt rudes antiquitatis homines existimant, ioculare quiddam. Opera hæc quidem esset, non industria, & operæ quis laudem tribuit, cùm in tempore duntaxat posita sit? industria verò non ab ingenio, non ab intentione quadam mentis abest, itaque iurè laudatur. quòd si satis esset historiam semel aut iterum legendo percurrere, nemo esset, cui Romanarum rerum notitiam assiduo biennij trienniíque studio comprehendere vniuersam non liceret, in qua tamen ego iam per decennium desudo: & quò diligentius ea ipsa, quæ legi sæpissimè, cogitatione retracto, eò certius, quantum in hoc genere sit difficultatis, intelligo. Itaque opto, vt quæ alij collegerunt, omnes edant statim, & mihi hanc laudem præripere conentur: video enim fuisse nonnullos, qui meis scriptis ad huius scientiæ studium aliquot abhinc annis excitati, & indicibus eorum librorum, de quibus edendis cogitare me, iam diu polliceor, animaduersis, quasi quodam lumine ad ineundam studiorum viam prolato, ambitione præcipites, dum antiere nobis volunt, in maximos maximéque pudendos errores inciderunt, quorum alios alij peritiores, nulla facta mora alios

fortasse nos, non illos quidem nominatim, significatione tamen satis aperta, ne omninò debita laude fraudentur, aliquando refellemus. Redeo ad Sigonium. Ille verò cùm inspectis antiquis libris, lapidibus, nummis, nomina magistratuum vetustate vel amissa prorsus inuenit, vel mutila perfecit, cùm Fastorum partem alienum in locum translatam, in suam sedem retulit: cùm censuras, cùm triumphos addidit, & trunco quasi corpori sua membra restituit. nihil potuit difficilius, nihil in quo maiorem à bonis bonarúmque litterarem studiosis hominibus inire gratiam posset: hoc enim libro, hoc inquã quem nos edimus, (nam inchoata quis perfectis anteponat?) qui res Romanas curant, horis ferè singulis vtantur necesse est. Itaque cum qui litteris à me poscebant superioribus mensibus amici homines aliquot ex Hispania, plures ex Gallia & Germania, hoc ascribebant omnes cum Caroli Sigonij supplementis, quorum à me voluntati satisfactum esse vehementer gaudeo, eóque magis, quòd adiunxi, quod fortasse non expectabant, non poscebant certè, Kalendarium Romanum, vtile illud quidem dierum caussa, quorum in eo genera distinguuntur, sed vtilius ob id aliquanto, quo ad comitia, iudicia, senatum, Romana denique omnia, qui coniectura ingenióque valebunt, multam inde scientiam deriuabunt.

AD HIERONYMVM FALEtum Herculis Ferrariensium Principis, apud Venetam Remp. Oratorem, in ipsius poëmata.

MAgna laus est eorum, Hieronyme Falete, qui non ad vulgarem humilémque artem, sed ad nobilem aliquam liberalémque doctrinam sua studia contulerunt: maxima verò, si quis eam philosophiæ partem, quæ Poësis appellatur, ità est complexus: itaque hæret in ea cognoscenda, vt auelli nulla prorsus ratione possit. Itaq; veteres illos quibus optimi ac summi Dei vocẽ audire, eiúsq; sermone frui sæpè licuit, homines sapiẽtissimos atq; sanctissimos poëticæ facultatis admodum studiosos fuisse constat, suásq; cogitationes nõ eo quo quilibet vteretur sermone, sed versibus exponere voluisse, quorum exstant nonnulla sanè præclara, quæ cùm legimus, afficimur, & quasi diuina quadã vi abrepti extollimur haud paulò altius, quàm qui

rerum

rerum humanarum in studio versantur. Habet igitur ars poëtica dignitatem, quandoquidem in ea latent arcana philosophiæ, quę profanis oculis non patent, ea rudes animos excolit. ea nos ab rerum humilium studio deducit: ad egregios mores, ad veram Religionem, ad excellentem magnarum rerum cupiditatem vocat. Habet eadem suauitatem, quia vocibus aptè constructa oratio miram infundit auribus animísque iucunditatem. Et, vt vno verbo comprehendam, poësis numerus est: numerus porrò nihil aliud, quàm ordo: ordinis autem principium à Deo fluxit. Diuini sunt igitur homines poëtæ, nec vllo nō honorū genere decorandi. Poëtas autem definio, nō quicunque Versus faciunt, qui molesta & odiosa garrulitate sæpè nobis obstrepunt, sed eos, quorum in vita non minus quàm in scriptis elucet ordo, à quibus colitur humanitas, & beneficentia non modò laudatur, verùm etiam pro facultatibus exercetur: hæc enim sunt sacra illa mysteria, quæ poësis fabularum specie ita velat, vt ea tamen Vatū excellentium, hoc est bonorū virorum mentes intelligant. Quæ verò his virtutibus aduersantur vitia, hæc sunt illa monstra, inimica naturæ, quæ poëticis figmentis ostenduntur, sus Erymanthius, leo Nemeæus, hydra Lernæa, gygātes, & harpyiæ, quæque alia traduntur, perdēdis hominibus, aut frugibus nata. Neq; verò tu, Falete doctissime, tantam animi præstantiā possideres, non esses tam ad omnem virtutem, ad omnem laudē propensus, non tam in moribus elegans, in consuetudine comis, atque etiā pro tuarum copiarum ratione beneficus ac liberalis, nisi magistram ab ineunte ætate habuisses poëticam artem, quæ te suis præceptis erudiit atque informauit, nihil vt ageres, quod ab honesto discederet, nihil vt in omni vita præter decus, & antiqua maiorum tuorum, hominum clarissimorum instituta, cogitares. cuius tanti beneficij non est apud immemorem gratia collocata: habes enim poësim in deliciis, eam amas, eam ornas: cúmque Herculis, Ferrariensium Principis post hominum memoriam maximi përsonam sustineas, idque tanto splendore, ac tanta, quanta nemo vnquam antea dignitate, summis tamen magnarū rerum occupationibus districtus. scribis sæpè Versus Caliope dictante, & à grauissimis curis tanquam in amœnissimos Musarum hortos animi caussa diuertis. Superioribus quidem diebus, cùm

egregium illum Athenagoræ veteris philoſophi librum de altera hominũ vita græcè ſcriptum, Italicum in ſermonem conuertiſſes, atque ego te quod viatores difficili confecto itinere conſueuerũt, aliquot dierum quietem velle capere exiſtimarem, inueni te poëma tuum de bello Sicambrico nonnullis abhinc annis compoſitũ ita tractantem accuratè, vt adderes non pauca, quædã detraheres, multa corrigeres: quæ cùm legerem, admiratus elegãtiam verborum, ſplendorémque ſententiarũ, hortatus ſum vt ederes, & eò magis, quòd reliqua tua poëmata, nõ modo iam typis impreſſa, verùm etiã ſcripta, per manus, pérq; ora doctorum virorum eximia tua cum laude volitarent. qua in re non modò meo, verùm etiam ſtudioſorũ omnium nomine tibi gratias habeo, habebóque, dum viuam, immortales, quòd meis hortatibus ac precibus tribuiſti tantum, vt te mihi totum remitteres, tuorũmque poëmatũ ius omne tuum, omnémque planè poteſtatẽ ad me liberaliſſimè trãsferres, quod cùm impetraſſem, exceptus ſum illicò ea cura, Principi ne alicui viro, quod ferè ſolet, an amico homini ac familiari, an vero tibi ipſi potius ingenij tui fetus eſſent dicandi: tibi quidẽ tua deberi videbantur, ſed ab huiuſmodi conſilio tua mihi multis in rebus perſpecta modeſtia deterrebat. Rurſus cùm intelligerem omnes ferè libros, qui typis diuulgantur, vel iis dicari ſolere, quorum auctoritas, aut quorũ opes vtilitatem aliquando aliquam ei qui mitterer, parere poſſet, vel iis quos pro magnis eorum beneficiis aliquo munere remunerari æquum eſſet: vel iis denique, cum quibus minimè vulgaris intercederet amicitia: hæc, Falete humaniſſime, cùm omnia concurrerent, victus ſum, tuáque ad te ipſum ſcripta mittere conſtitui: nam etſi Princeps tu quidẽ fortunâ non es, ſummis tamen Principibus tua te virtus ita commẽdauit, carúmque reddidit, vt eorum opibus æquè ac tuis, eos, quos diligis, beare poſſis. ſed omitto reliquos. Hercules verò Ferrarienſium Princeps, immortalitate digniſſimus, cui te totum vni addixiſti, cuius eſſe vis quidquid in omni vita præſtare potes, is quo te numero habeat, facile declarauit, cum poſt multas legationes ad Sarmatarũ Regem, ad Imperatorem, ad Pontificem, oratoris apud Venetã Remp. munus honorificentiſſimũ tibi commiſit. Quapropter quod ad hanc partẽ attinet, paruí refert, vtrũ Principis nomine liber aliquis inſcri

bat

batur, an verò eius, cuius apud Principes auctoritas ea sit, vt prodesse quibus velit, nō mediocriter possit. De tuis autem ergà me officiis quid agā pluribus? quæ cùm & multa sint & maxima, tū verò illud excellit, quod in hac mea satis diuturna oculorum valetudine venire domum meā quā sæpissimè, animúmque meum tristibus curis affectū tuo adspectu ac sermone recreare solitus es. Amicitia verò si spectanda fuit, neminē tibi debeo anteferre: coniunxit enim nos nō casus, vt multos, non vulgare aliquod studium, nō ambitio, nō vtilitas, sed ipsa quæ omnes res nobilitate vincit, virtus, & artium liberalium societas, quarū vterque nostrûm incredibili studio tenetur. Mitto igitur ad te, quando ita ratio postulat, tua poëmata, non vt tibi de me optimè merito quasi gratiā referam de tuo, sed vt habeat à me nostra ætas, atq; adeò posteritas ipsa primū testimonium beneuolentiæ atque obseruātiæ in te meæ, deinde beneficium, quod tua scripta cùm leget, fatebitur esse maximū. Interea peto à te, vt in illo maiorum vigiliarum opere de Fisco, cui nōdum extremā manum imposuisti, exorari te finas, id est, vt absoluas atque perpolias: magnum enim inde fructum capiēt omnes Iurisconsulti, cùm te difficiles admodum recōditæ materiæ nodos ingenio soluentē, & quæstiones illas implicatas atque inuolutas explicantē, exquisitóque quodā ordine tractantē intuebuntur. Neque verò tua mihi est occupatio minus nota, cùm & negotia tractes Principis eximij, & ob tuā virtutem nobiles viri nō modò quotidie, verùm omnibus penè horis officij honorisq; caussa ad te adeāt: sed rursus eū te esse noui, qui quod tibi occupationes eripiunt, id ingenij præstantia cōsequaris. Consule igitur gloriæ tuæ, consule studiosis omnibus antiquarū nouarúmque legum: effice, vt quantum in poëtica facultate, quātum eloquentia polles, tātum in iure ciuili, maximeq; in ea parte, quæ obscuritatis habet plurimum, valere te tua scripta significent. Meam verò hanc, quam profectò in hac epistola vides elucere, voluntatē, animíque singularem ad te amandum propensionē amplectere. Atque ita statue, si tu mihi, quod, vt video, præclarè facis, in amore respondebis, par amicorum neque nostra, neque veterum memoria coniunctius vllum fuisse: idque quanti à me fiat, dabo operā, quantum in me erit, quotidie certius vt intelligas.

AD ISABELLAM VILLAmarinam Salernitani Principis coniugem, in Scipionis Capitij poëmata.

EX omnibus rebus humanis cùm nihil sit literis doctrináque præstantius, sequitur, vt litterato Principe laudabilius nihil esse videatur: nō enim si quis humili fortuna scientiis animum excoluerit, quamuis omniū virtutum intelligentia sit ornatus, æquè tamen eas virtutes exercere poterit, vt summo loco natus. Omniū est scire, non omnium tamen agere. Non cadit in quēuis administratio iustitiæ, nō liberalitatis esse oportet, quibus imperes, vt iustitiam colere possis, esse, quod des, vt liberalitatem. Et quoniā ad hæc primùm à natura formamur & fingimur, vt quæ laudabilia sunt, nostra sponte diligamus: deinde præceptis instituimur, vt voluntatē ratio confirmet: vtrumque si quis habet, verissimis laudibus ornatur, eò magis si is est, cui tertium etiā illud contigerit, vt fortunæ cōmodis abondet: nam qui virtutem non vt primū bonum, sed vt alterius boni causam quęrit, vt diuitiarum, vt honorum: ei virtus, quæ perfecta nō est, quia quæritur ad aliud, perfectam laudem afferre nō potest. Perfecta verò virtus est, quæ se ipsa contenta nihil appetit, quod extrà sit. Hanc si quis est qui sequatur, qui vnam diligat, qui ipsam propter ipsam, non propter aliud expetendam ducat: hic est, quem dij præter cæteros diligere putātur, cui quidem eam mentem dederint, vt præter cæteros saperet. Tua hæc est, Isabella præstantissima, tua inquam hæc maximè laus est: cùm enim tibi aut ad opes, aut ad dignitatem nihil ferè possit accedere: quarū rerum cupiditate adducti, magnarum artium in studiis pleriq; vigilarunt: ipsa, nihil huiusmodi spectans, virtutis amore capta, cuius pulchritudinē animo cerneres, effecisti, studio tu quidē, sed ingenio magis, vt, cùm esses omnium nobilissima, omniumq; pulcherrima, (quorū alterum maiorū tuorum, maximéque viri tui, Principis omni laude cumulati, magnis rebus testata virtus, alterum benignissima tibi natura dedit) eadē & sis, & habearis omniū doctissima. hinc illa ad te colendā singularis omnium propensio, hinc multorum poëtarum, quibus grauissima Regum bella magni operis argumentum suppeditare poterant, ad te canen-

dam traducta ingenia: hinc Capicius ille tuus, tuarũ laudum laudatissimus præco, qui te admiratur vnam, qui obseruat, qui cùm de te multa, & vera prædicauit, ità concludit, vnã habere, quæ optabilia sint, omnia. Itaque me quidem eodem studio inflammauit, nihil vnquã vt ardentius optarim, quàm ex tuis vnus esse. quod quò facilius impetrarẽ, feci, ipso permittente, atq; etiã iubente Capicio: vt eius libros, de principiis rerum duos, de Vate maximo tres, meæ in te summæ obseruãtiæ testes emitterẽ. diuinum carmen est, multis luminibus ingenij, multa arte distinctũ. equidem nihil legi in hoc genere perfectius, vt ne Lucretius quidẽ pluris apud me sit, quo cùm antea propter sermonis elegãtiã delectarer, vterérq; multũ, cœpit mihi iam minus esse familiaris, postea quàm Capiciũ legi. Hoc opus, & quia scriptum est à tui studiosissimo, & quia versibus te dignis, id est, luculentissimis, non dubito, quin à me missum auidè accipias, sic inquã, vt de isto me munere ames plurimum.

AD TORQVATVM BEMBVM Petri filium, in Virgilium.

QVod ego de poëtica facultate sentio, idẽ tibi, Torquate Bembe, qui res præclaras ingenio studióque consecutus es, bene iam esse cognitũ ac persuasum facilè puto, non esse iam inter ea, quæ minimi ducuntur: nõ vulgarem, non leuem, summum esse quiddam, ac planè diuinum, quiq; suas ad eã cogitationes conferant, etiãsi, quod volunt, nõ assequantur, probandos tamẽ esse, quia scilicet ad maxima contendant: qui verò in ea ita versentur, vt excellant, colẽdos nobis esse vehementer, omniq; omniũ laudum genere cohonestãdos. Ac miror equidẽ fuisse, hodiéq; esse nonnullos: qui rem hanc pulcherrimã, ac deorũ nobis munere concessam, parui pendant, atq; etiam, si diis placet, in sermonibus vituperent. Quid, inquiunt, est poëtica? fabulas continet: fabulis autẽ quid inanius? Ridicule, qui ex ipsorum ingeniis cæterorum ingenia metiãtur, quæque ipsis obscura sunt, ea reliqua videre non putent. Ego contrà ita soleo disputare, (vtinam Torquate te præsente, ac tui similibus. nihil enim tam optandum, quàm habere iudicem in controuersiis, qui caussam, qua de agi-

tur,quæque propter aliquam difficultatem in dubium vocatur,optimè calleat) sed ego contrà, cùm in hos incidi, ita soleo disputare: Estne aliquid hominum generi vtilius,aut omninò philosophia præstantius? negare coguntur. si negent, eos ratio refellet,& veritas ipsa: quæ cùm pugnat,facilè vincit: vna enim est philosophia, quæ vitia nostris ex animis euellat,vna,quæ inserat virtutes,humana omnia multis obstructa difficultatibus aperit:diuina, non illa quidem prorsus, sed magna tamen ex parte patefacit.atque hanc,quæ tantas res præstat,siue artem, siue scientiam,ne communis esset omnibus,vulgíque tractatione impurísque mentibus contaminata sordesceret, obscuris fabularum inuolucris, quasi aliquid sacrosanctum, velauit & custodiuit antiquitas. Fabulas porrò ipsas non eo,quo vulgus vtebatur,communi,& soluto,sed exquisito, & numeris astricto orationis genere prisci illi summa homines sapientia prædití,prodiderunt.Placebat hoc illis,primùm vt rei dignitatem,si posset,& quatenus posset, verborum augeret elegantia: lectis enim admodúmque puris è vocibus efficitur versus, nihil hauritur de fæce: deinde quia cùm philosophiam tractarent,maiore nescio qua suauitate ex illo concentu, quem numerosa vocum in versibus compositio gignit,aures animósque perfundi pulchrum putabant. quæ cùm ita sint, neque fabulas,quæ philosophiam continent, neque versus, quibus fabulæ ipsæ continentur, iure quisquam reprehenderit. His ego ad coarguendam istorum inscitiam,aliísque præterea vtor argumentis. Addo exempla,eáque Italorum, & eorum hominum, qui nostra patrúmque memoria floruerunt. Pontanos, Sannazarios, Fracastorios(omitto alios,sunt enim multi)nónne musarum in primis consuetúdo delectauit? propiùs accedo. Pater tuus, Torquate,Petrus Bembus,quem orbis terrarum cantat, nec iniuria: vix enim, quantus ei vitæ cursus fuit, in virtute totus: is cùm alias coluit philosophiæ partes, tum verò poëticam artem amauit amore quodam ardentissimo,eiúsque studium à prima pueritia cōplexus, nūquam ne in extrema quidē senectute dimisit. Scripsit autē versus in omni ætate multos, & scripsit omniū elegātissimè, sic,vt ei Apollo dictasse videatur.Itaque rectè fecit, optimoq; sane cōsilio pater meus,qui latinorū poëtarū principem

cipem

cipem Virgiliũ eius nomini, quẽ optimũ poëtam nouerat, inſcriptũ emiſerit. Rectè itẽ ego, qui, patris mei exemplum ſecutus, tibi, & tãti viri filio, multis virtutibus ornato, & facultatis poëticæ ſtudioſiſſimo ac peritiſſimo, eundem poëtã quaſi munus Bembæ familiæ debitũ, dicauerim: nã quẽadmodum parentes noſtri alter alterum tum ſermonibus, tum ſcriptis ornabat, vt, quantum inter ſe amarent, æqui & iniqui cognoſcerent: item ego cupio, & conabor, quantum in me erit (an præſtare poſſim, neſcio, ſed conabor certè) vt ex meis ſcriptis noſtram amicitiam, meámq; in te ſummã obſeruantiã etiã ipſa poſteritas intelligat: non enim, cùm hanc meam multis abhinc annis ad te amandum & colendum voluntatem contuli, id ſolùm ſpectaui, vt quaſi hæreditatẽ adirem amicitiæ paternæ, tametſi hoc ipſum quoque me mouit, ſicuti mouere debuit, ſanè plurimùm, ſed tua quædam propria ſecutus ſum, tuos inquã mores, tua ſtudia, tuas virtutes vidi primùm: deinde ex iudicio fluxit amor: &, quò mea ſponte propendebam, ratio impulit. noui te adoleſcentem, noui iuuenem, & Pataui & Venetiis ſanctiſſimè viuentem, & præclara illa cum doctiſſimis viris philoſophiæ ſtudia tractantem. in quibus cum iam, tuo quidem aliquid, aliorũ autem iudicio multum profeciſſes: Romam te, in eam vrbem contuliſti, quam pater tuus theatrum per annos multos habuit ſuarum virtutum celeberrimum, ibi nunc tu quoque ſpectaris, & probaris: ibi plauſum fers à bene intelligentibus, benéque ſentientibus viris: ibi denique vera illa Petri Bembi cernitur, & agnoſcitur in te filio non minus animi quàm corporis, effigies: &, vt principia ſe dant, futurũ omnes exiſtimant, vt ſummi tibi in Eccleſia Petri honores, ac præfecturæ deferãtur: deberi quidẽ iam nemo eſt, qui nõ intelligat. Quare lætor equidẽ, ac fruor iã nũc pro meo erga te ſtudio, quaſi præſentibus honoribus tuis, & percipio gaudia, quãta poteſt animus meus capere máxima, tuæ futuræ dignitatis. Perge modò, vt cœpiſti, in tuis perennibus ſtudiis, & animũ tuũ pulcherrimis, teq; dignis cogitationibus exerce. Vides eã viã qua pater tuus iuit, exſtãt veſtigia, iſtàc euntibus rectiſſimus eſt ad gloriã curſus, offenſio nullo, nullus error. quod feciſti, laudamus: ſunt enim magni, veréq; laudãdi proceſſus in virtute tui. quod reliquũ eſt, quia te ſummũ illud ad decus,

quod

quod excellentibus ingeniis propositum est, tanquam ad metam peruenire cupimus: &,quod cupimus, id in te ipsum positum videmus:fauemus animis,prosequimur studiis,vocibus cohortamur. Atque ego quidem huiusce animi mei non obscurum,vt opinor,argumentum,hunc librum, qui me tacente apud omnes gentes loquetur, tibi inscriptum,ad te mitto. Volo æternum exstare monumẽtum,vnde homines, quid de te senserim, quid iudicauerim,intelligant.Volo,habeas ipse munus à me, vnde quid tua caussa velim,coniicias:& maiora,cùm ornandi tui maior aliqua facultas existet,officia,studiáque ex pectes.Venetiis,M.D.LV.

AD PAVLVM RHAMNVSIVM Ioannis Baptistæ filium, in Cæsaris Commentarios.

QVi magistram vitæ dixit esse historiam,næ ille,Paule Rhamnusi, & dixisse verè, & præclarè sensisse mihi videri solet:facile enim vnus homo, quid multis hominibus euenerit,cùm intelligit,eruditur, atque ipse sibi normam componit actionũ suarũ, vitæque totius inter omnes errores,omniáq; pericula ad veritatem,ac salutem dirigendæ. nec aliud est nostra prudentia, quàm euẽtorum obseruatio, rerúmq; præsentiũ ac futurarũ ex præteritis tanquam ex fonte scientia deriuata.quod ex vniuerso litterarũ genere vel sola, vel certè maximè præstat historia, præsertim si quis eam ita tractet, vt, euenta dum notat, animum referat ad causas, in easque attentè inspiciat, & rationem quærat,cur hoc factũ,illud omissum,cur ex illo calamitates,ex hoc optata cõtigerint.Atque hoc primum est de historiæ fructu.sequitur dignitas. Res gestæ narrantur inter summos Reges,potentissimas ciuitates, bellicosissimas nationes. Caussæ porrò bellorum sunt, quæ sunt humanarum rerum maximæ,imperium,salus,gloria:quæ ponuntur in armis omnia, & à consilio ducum, à virtute militum,ab ipsa fortuna pendent.Neque verò dignitatem quidem habet ac fructum, voluptatem autẽ historia desiderat:nam,si voluptas est,quam magnarũ variarúmque rerum adspectus animis nostris infundit: nulla pulchrior species,nulla gratior,nulla prorsus historia iucundior.Vides,vt in tabula picta, aduersa ducũ excellentium strata-

gemata,

gemata, artes, inſidias, ſpem potiundi, metum amittendi, cæſos exercitus, vrbes captas, imperia deleta: ago, fortuna commutata, cadere inſultantem, victum exſurgere: eodem penè momento lætitiam pelli mœrore ſuccedente, mæro rémq; lætitia. Hæc dum legimus, haurit animus voluptatem incredibilẽ, alitúrq; pabulo ſuauiſſimo, nec ſatiatur, donec ad exitũ peruenerit. Cyrus ille, Perſarum Rex, qui Orientem ſubegit, Pyrrhus Epirota, caſtrametandi laude præter cæteros inſignis, & duo illi, barbarorum omnium clariſſimi, Alexander Macedo, & Hannibal, præterea de Græcis Themiſtocles, Ageſilaus, Epaminõdas, quo modò, cùm eorum facta commemorantur, animos noſtros afficiunt? exſpectatione ſuſpendunt, paſcũt gaudio, metu ma cerant. Verùm hæc maximè Romana patent in hiſtoria, quæ vel diuturnitate, ac magnitudine bellorũ, vel varietate fortunæ vberrimam exemplorũ in omni genere copiã ſuppeditat. Romana porrò viri præſtantes multi cùm litterarum monumentis tradiderint, quorum ingeniis, quæ cuique merces gloriæ pro cuiuſque facultate debebatur, ea poſteritatis iudicio perſoluta: eminet inter omnes, mea ſententiã, (nec verò ſecùs antiquitas ſenſit) primúmque ſi[illegible]gnitatis gradum C. Cæſar iure vindicat: nam & vixit qua plurimũ ætate Romæ floruit eloquẽtia, & coluit ipſe eloquẽtiam præter cæteros: rebus verò gerendis non interfuit modò, verùm etiam præfuit: quo factum, vt vſum quoque, qui valet in ſcribenda hiſtoria multùm, cum doctrina coniunxerit. exſtant bono quodam litterarum fato præclari illius de bellis ipſo duce geſtis Cõmentarij, qui ſe non ſolùm omnibus omnium hiſtoriis æquare, verùm, vt omnes fatentur, anteferre etiam videtur. Breuitatẽ ſcis in oratione magnam eſſe laudem, cum eo tamen, ſi vitetur obſcuritas: facile enim, dum illam ſequimur, in hanc incidimus. quod in Thucydide vitium Cicero notauit, cùm eſſet alioqui ſcriptor egregius. At verò C. Cæſar, cùm breuitatem maximè omniũ adamauerit, ita tamẽ preſſus eſt, vt eodem nihil fieri poſſit illuſtrius. Propriè loquitur, & ſignificanter: ornamentorũ tantum habet, quantũ in exponenda re decet: nam elaboratam ſtudioſius orationem, nimiáque excultã elegantia prudentium aures non modò in Commẽtariis, verùm in hiſtoria quoque reſpuunt. Hic ibi eſt, Rhamnuſi optime, mihíque multis nominibus cariſſime,

rissime,in manibus habēdus,tractādus assiduè, obseruandus, ediscendus, vt eum penitùs, si fieri potest, aut certè quantū potest,imitatione exprimas:nam, cùm tibi Veneta Resp.bellum illud memorabile,omniúmq; difficillimū, quod Henrico Dandulo Duce aduersus Byzantios gestū est,latina oratione tradiderit explicandū,magnísq; etiam tuam industriam præmiis honestandam decreto publico censuerit: debes eniti vehementer, ac omnes ingenij tui neruos contendere,ne quis te tanto imparem oneri fuisse vnquam putet. Atque ego quidem, qui te fero in oculis, qui tuæ gloriæ faueo,cùm in ipsam rē intueor,grauē sanè, admodúmq; difficilem,paululū commoueor:rursus, cùm ad ingenium tuum,ad industriā,ad illos animi tui præclaros ad laudem impetus mentē & cogitationē refero,facile confirmor, & huiusce tibi commissi muneris eum, quem cupio,id est,planè gloriosum exitum exspecto. Verùm,ne sint in te ipso,quæ sunt,& sit hæc,quę tibi incunda via est, quantumuis lubrica, incerta, impedita : an tu potes labi, potes errare, potes vsquā offendere, ducē secutus patrem tuum,Ioannē Baptistam Rhamnusium,spectatę sapientiæ virum,consiliorū omnium summi X. virum,Collegij participem,cuius elucent in vrbe nostra virtutes exim[illegible]omen autem, æternis consignatū atque impressum ingenij monumentis,per orbem terrarū fama dissipauit. Is te sua doctrina instruet,consilio monebit,prudētia reget. at quo studio? quo scilicet pater filium, & quo talis pater talem filium debet. nec sanè video, quem deceret magis, aut in quem hæc aptius,quàm in te,prouincia conueniret:nam, cùm eas res, quæ tibi sunt latinis litteris tractādæ,magna ex parte liber, vt audio, contineat Gallica scriptus vetere lingua,tum ipsa perobscura, tum multis præterea diuersarum linguarū vocabulis permista, atq; confusa:eum porrò librum pater tuus & vnicum habeat, & vnus ipse (de nostris quidem hominibus) optimè omnium intelligat:sapientissimè, vt in omni re semper, ita proximis mensibus decretū à X.viris est, vt hæc tibi potissimùm Venetæ pars historiæ mandaretur, cuius haurire scientiā non aliunde, quàm ex tuis ædibus,licebat.Ego quidē,etsi intelligo, qui sis,quàm te delectet verus honor,quam tua spōte incumbas ad decus, tamen hortor te, sensus huc omnes tuos, cogitationésq; conuertas,excites ipse te,consideres etiam

atque

atque etiã, quid susceperis, à quibus commissum, qua tua ætate, qua omniũ exspectatione. Venetã scribis historiã, nec vniuersã, sed q^d in ea maximè putatur excellere: scribis Principũ Reip. decreto: scribis adolescẽs, qua ætate magnas res aggressos vel insignis admodũ manet gloria, vel temeritatis nota sempiternæ. Quibus ex rebus, & quod ante studiorum tuorũ præstantes fructus edidisti, & quod patris tui virtus tua virtus putatur, nec tibi sunt petenda extrinsecus quæ domi tuę nascuntur: orta est inter homines opinio, historiam te nobis daturum egregiam, in qua Venetæ vrbis ita narres præclara facinora, vt aliena cum laude tui nominis immortalitatem coniungas. quod ita futurũ, mihi persuasum est, si te ad legendos assiduè Cæsaris Cõmmẽtarios contuleris, eorúmq; ad imitationẽ, & quasi imaginem totũ effinxeris: hoc enim in genere nihil habent perfectius latinæ litteræ, & eos, quò tibi essent tui iuris quodãmodò facti cariores aliquantò, cùm hoc tempore nostris ex ædibus haud paulò, quam antea, emendatiores exirẽt, volui in tuo nomine apparere, multis in hãc mentem caussis, iísque minimè vulgaribus adductus: nam, vt omittam, quod historiã scribenti nihil aptius, nihil omninò his Cõmmẽtariis vtilius quisquam dixerit: valde me commouit multorũ annorum, ac penè sæculorũ in fouendis optimarũ artium studiis præclara tuæ gẽtis consuetudo. ac volo mihi, quod attinet ad illa vetustiora, silentium imponere: venio ad ea, quæ propiùs ad ætatem nostram accedunt. Auo tuo, cuius tu nomẽ, & vnà cùm nomine virtutem refers, quis in omni vita virtutẽ amauit ardentius? qui cùm in litteris vsquequaq; excelluerit, tum verò iuris ciuilis cognitionẽ egregiè cõsecutus est, cuiusq; rei testes habuit amplissimas Veneti Imperij ciuitates, in quibus tũ ciuiliũ, tum capitalium rerũ iudiciis, magna pariter & integritatis, & doctrinæ laude, præfuit. Mitto Hieronymum patruum, medicinæ ac philosophiæ studiis præstãtem, qui cùm in Syriam eo consilio esset profectus, vt Arabicis litteris imbueretur, paucis annis tantum profecit, vt plerósque Auicennæ libros in latinam linguam egregiè conuerterit. Alios quoque possum de tuis maioribus hac laude præstantes minimè paucos inuenire, sed parente tuo contentus vno esse possum, quo semper in hac ciuitate nõ solùm amico, verùm etiã patrono eruditi homines vsi

sunt,

ſunt,neque ſibi ornamēti, aut præſidij plus in eius amicitia atque auctoritate,quam commodi repoſitum in benignitate ſenſerūt.Accedit illud,quod idem pater tuus cùm in Gallia Reip.cauſſa diu vixerit, eamq; prouinciam Rege Ludouico X I I. vniuerſam fere peragrauerit, magnā eorum locorum partē, de quibus mentionem in his Commentariis fieri vides, præſens ipſe nouit, eaque tibi in ſermone non ſecus ac in tabula picta diligenter veriſſiméque oſtendere ſolitus eſt.Itaque, cùm hūc librum ad te ſtatui mittere,illud intellexi, magiſtrum te habere excellentem in hoc rerum ac locorum Gallicæ prouinciæ ſtudio parentem tuum,quo ſum aliquanto magis in ſuſcepto conſilio confirmatus.Tibi verò diſplicere meum erga te officium non exiſtimo. mihi quidē ipſi ob eam cauſſam gratiſſimū fuit,vt ex tenui munere beneuolentiā in te meam perſpiceres : quæ cùm à parentum noſtrorū coniunctione,qua nulla maior eſſe potuit,originem duxerit, quotidie tamen augetur ſtudijs erga me tuis,maximè verò cauſſis iis,vnde facile manat amor virtute ac probitate , quarum altera tuis in ſcriptis,altera in moribus elucet.

AD ANTONIVM TRIVLTIVM Cardinalem,in hiſtoriam Salluſtij.

CVm omnes me litterę,omníſq; libero homine digna cognitio vehementer delectat, Antoni Triulti Cardinalis ampliſſime:tum verò paſcor incredibili voluptate, & afficior maiorē quendam in modum ſenſibus intimis, dum hiſtoriā tracto:quid enim poteſt eſſe iucundius? Rerum interitus obliuio eſt.At eæ reuiuiſcunt hiſtoria, cùm in noſtram memoriā reuocantur:quæque multorū annorū ſpatio, multis abhinc ſæculis geſta ſunt, ea nos exiguo volumine comprehēſa,& tanquā in conſpectu noſtro poſita, cognoſcimus. Si ſermonibus delectamur, reſonat in ſcriptis hominū vox eloquentiſſimorū,nihil temerè,nihil incompoſitè narrantiū,omnia grauiter ſuo quidq; ordine & loco:ſi conſuetudine clarorū virorum,verſamur vetera legentes,cum Regibus, cum Principibus viris, magnis in bello ducibus,ſapientiſſimis Rerump. rectoribus:ora ipſa mehercule,lineamenta,& formā non tam corporis quam animi eorū, quos nunquā vidimus, videmur tamen quaſi

præſen

præsentes intueri. Quòd si rectè instituẽdæ vitæ rationem ac doctrinã sequimur, vsu maximè rerum quæritur prudẽtia. vsus est, vel cùm experimur ipsi, vel cùm, experiẽtibus aliis, quid euenerit, obseruamus. nobis ipsis, experiri multa si velimus, facile nõ licet. labore opus est, ac tempore, & fortuna tentãda, nec tentatur interdũ sine periculo. commodius ergo ac tutius euentis aliorum examinandis, prudentia cõparatur. id autem profectò vides, Antoni doctissime ac sapientissime, proprium esse historiæ bonum, in qua patent fortunæ vicissitudines, regnorũ mutationes, hominum siue vitia, siue virtutes: ex quibus quæ vitanda nobis sint, quæ expetẽda, nullo nostro periculo, nullo labore, sedentes in otio docemur. Atq; hoc in genere Polibius inter Græcos, de nostris maximè is, cuius nunc libros tibi inscriptos emitto, Sallustius excellit: euenta enim ita narrat, vt caussas simul aperiat. ex quo oritur illa omnium pulcherrima scientia, vt, malorũ & calamitatum origine perspecta, nihil agamus, nisi quod ratio prẹscribit, omniáque nostra consilia, omnes actiones veterũ exemplorum regula metiamur. Quæ cùm sit omnium, qui annales antiquorum euoluunt, communis vtilitas: alia quædã tua conditio est, habes enim historiã in familia tua, neque tibi, si quid inuenire vis egregium, & imitatione dignum, confugere ad libros necesse est, neque longiùs euagari, & quasi peregrinari animo ac mente, more multorum, domi petas, licet, omnium virtutũ exempla. persequere maiores tuos, cogitando, quæ fuerit eorum in pace iustitia, in bello virtus, in omni fortuna moderatio, si attendes, nihil ad gloriam domesticam requires. iustus Aristides, prudens Temistocles, fortis Epaminondas: de Romanis multi, multis eximiisque virtutibus insignes. horum alij facta dum legunt, bonas artes eorum vita discunt, & ad easdem res, eadémque studia laudis cupiditate rapiũtur. At tu refer animum ad tuos maiores. eminere videbis instructũ egregiis artibus Ioannem illum Iacobum Triultium magni animi, summi consilij virum, scientia rei militaris ætate sua facile principem: præterea iustum, liberalem, abstinentem planè præter decus & gloriam, nihil in vita cogitantem. nam de laudibus Hieronymi parentis tui, quia tecum quasi loquor, ne seruire tuis auribus videar, nolo multus esse: tantùm dicam, quàm diu vixerit, Gallicam rem in bello floruisse, postea

quàm hostium multitudine oppressus fortiter pugnans in acie perierit, concidisse tantum in vno viro momenti fuit ac roboris. Age, sint hæc, vt ita dicam, in campestri quadam luce posita. quid? in vrbe Roma, id est, in omnium gentium celeberrimo theatro, nónne spectata, probatáque vehementer est trium tuæ gentis Cardinalium doctrina, religio, sapientia? vt Triultiorum nomine multorum vocibus in multas partes dissipato, nō ipsa tantùm Roma, sed omnis planè Italia, omnis, vbi colitur humanitas, Europa personaret. omitto alios: sunt enim multi, nec tu quenquam ignoras; non enim sunt ex imaginibus, aut ex illa colorum inani specie maiores tui cognoscendi, quærenda tibi facies tuorum non est, clari sunt, ex rectè factis virtute distinguuntur, cùm alius in alia in omnibus simul omnes enituerint. Quæ tu quoniam à primis annis ad hāc ætatem non modò cogitasti, verùm etiam vita ac moribus expressisti, propterea te episcopatu Tolonensi iam antea insignitum legationibus honestatum, primùm Perusina & Aueniōnēsi, in quibus miram iustitiæ laudem tulisti, deinde ad Regem Galliæ, & ad Venetam Remp. vbi prudentiam, vbi grauitatem incredibilem præstitisti, proximis diebus Cardinalem creauit Paulus IIII. Pontifex omnium optimus, omniúmque maximus, iudicio præditus acerrimo in æstimandis hominum ingeniis ac moribus, itáque animatus, vt quæ cuiusque meritis præmia debentur, ea libentissimè ac liberalissimè persoluat. in quo nemo est, qui tuam animi singularem æquitatem, ac moderationem vehementer non admiretur ac laudet, qui summæ nuncium dignitatis, cùm est ad te multis præsentibus allatus, ita acceperis, vt nemo te commotū, nemo ne leuiter quidem affectum ex vultu, aut oratione, aut vllo corporis gestu potuerit intelligere. ita patuit quod ab insipientibus ambigi ac disputari quandoque solet, à bonis viris virtutem magis ipsam diligi, quàm virtutis insignia, honorē esse præmium rectè agendi, finem nō esse. magnos illos ac præstantes esse homines, qui laudabiliter ita viuant, quasi laudem percipiant, ita laudem aut dignitatem excipiant, quasi nihil minus antea cogitauerint, quod in te & animaduersum est maximè, & obseruatur quotidie magis: colere enim te quidem studiosius quàm antea, omnes videntur: ipse autem qui antea fueras, idem omnibus es: nemo excluditur sermone

mone tuo, nemo congressu, tui omnibus copiam facis eandem omnibus humanitatem ostendis. Sequitur insolentia fortunam. comes est rerum secundarum arrogantia: tu mansuetudinem amas: tu continentiam, tu benignitatem perpetuò retines. iure ergo hoc etiam nomine Cardinalis es: iure habes hanc, quo tui te pro Petri Ecclesia suscepti labores extulerunt, maximi sacerdotij dignitatem. & nunc tu quidem comitatu stipatus honestissimo familiariũ tuorum, multò tamen insignior atque ornatior cohorte tuarum virtutum, quæ tibi comites vbique sunt, Romam redibis exspectatus, expetitúsque, columen futurus Christianæ Reipublicæ, splendor sacri Collegij, ornamentum familiæ tuæ, decus Italiæ, amor ac deliciæ bonorum omnium, diis benè iuuantibus, ad eam vrbem, quæ sola peregrinam virtutem excipit, sola ornat honoribus, sola dominam facit rerum omnium humanarum. nos autem quibus tuam iustitiam, tuam benignitatem ostenderas, læti tua dignitate, mœsti discessu, te prosequimur abeuntem optimis omnibus: fauemus animis, precamur linguis: vota prorsus eadem, quæ pro parentibus ac liberis nostris pro tua salute suscipimus. Atque ego in hac omnium eximia lætitia pariter & molesta, præcipuo quodam dolore diuellor, quia fato nescio quo meo contigerit, vt, quàm diu Venetiis fuisti, ego semper afflictus importuno morbo iacuerim, quo etiam nunc langueo, & ad morbum accedit ægritudo, quoniam quidem, aliis ad te adeuntibus, déque ista dignitate gratulantibus, ipse excludor vnus, nec possum meæ summæ erga te obseruantiæ præsenti officio satisfacere. hac tamen spe sustentor, quod humanitas ac sapientia tua facile fortunam à crimine seiunget. consilio aliquid peccatur, accuses, iure feceris. culpam autem in iis rebus, quæ non à voluntate nostra pendent, sapiens nemo vnquam dixit esse. Quare nec tu mihi, quia non valeo, vitio dandum putabis, & hoc ipsum, quia me non valere, non tam corporis quàm officij caussa doleo, laudi etiam fortasse tribues. equidem habeo nõ voluntatis modò testem, verùm etiam studij ac beneuolentiæ auctorem in te meæ, hominem honoratum, & cum omni virtute excellentem, tum verò omniũ, quos ego in vita viderim, humanissimũ, qui te amat egregiè, facítque plurimi, tuásque laudes vtraque manu ad astra sæpè tollit. verùm ego non id solùm

ſpecto,mea vt vni tibi pateat obſeruantia,illuſtrabo eam,ſi potero, meis aliquãdo ſcriptis, & patefaciã omnibus gentibus. Interim,vt hęc tibi noſtra ex aliquo ſigno volũtas illuceſcat,præclarã ego tuo cum nomine Salluſtij hiſtoriam (cui tu ſi locum dabis inter eos libros, qui ab oculis tuis abeſſe nõ ſolent, vigebit apud te noſtri memoria) quoties eam videbis, toties animo tibi occurram: adeo tibi ſæpè abſens, tacitus ſæpè tecum loquar,méque eſſe de tuis familiaribus vnum, de iis maximè, qui operã tibi aſſiduam præbent,qui tuo potiſſimùm honori ſeruiunt,exiſtimabis. quod vt ita ſit, vehementer opto, &, ſi aſſequor, feram in cælum iſtam humanitatẽ, colam animo, tuebor officiis,& imitabor quantum potero:ſtudio certè,ſi minus re licebit, tibi vt ſatisfaciam,elaborabo, Venetiis, M. D. L V I I.

AD ALOYSIVM GARZONIVM, in libros XXIII. De lingua latina, qui Calepini nomine circumferuntur.

CONſtare tibi puto Aloyſi Garzoni, cùm ad res præclaras homo natus ſit, quippe qui ſolus ex omnibus animantibus munere rationis ac mentis excellat, nullam tamen artem eodẽ tempore & inuentam ſimul eſſe, & abſolutam. Omnes humili tenuíque ab initio profectæ, paulatim quaſi per gradus adſcendẽtes ad id, quod ſummum videtur eſſe,peruenerũt.hoc & in litteris accidit, maximéque quibuſdã in libris,qui eiuſmodi ſunt,vt ſemel atq; iterum aucti, locupletari tamen atque ornari deinde poſſint. quo ex genere bonũ fatum CALEPINVS ſortitus eſt, cui quotidie ferè omnes homines de ſuo largiuntur:certè enim illius DICTIONARIVM, quod nunc emittimus, non tam ipſius induſtria, quàm aliorum labore ſtudióque in tantam altitudinem excreuit. vnum tamen deſidero, quod ij, quibus illud propoſitum fuit, vt in hunc librum quamplurima congererent,id ipſum quod fecerunt,vt adderent, facere conſideratiùs diligentiúſque potuerunt. Quorſum enim in herbarum montiúmq; nominibus colligendis diligentes ſumus? verba autem latinæ linguæ illuſtria maximè ac ſignificantia, quæ neſcire nemo vult in augendo Calepino negligimus? ergo ipſi hoc potiſſimum ſpectauimus, & opinor,tantum præſtitimus,quantum qui

hoc

hoc DICTIONARIO cum aliis Dictionariis conferendo, cognoscet, non dubito, quin de hac opera nobis & faueat, & benè precetur: non enim libet hic commemorare, quæ quibus in verbis sint à nobis addita: nam sexcenta sunt, neque sumpta ex apertis aliorum librorum Indicibus, sed ex iis latinæ linguæ fontibus, ad quos peruenire cuiuis non licet: vtrum autem ipsi peruenerimus, res ipsa indicet. In eo etiam ab aliorum instituto discrepauimus, quod alij tantum, vt addant quæ vtilia putant, elaborant: nos etiam quæ non vtilia sunt, & discendi cupidis contraria, quæ scilicet Calepinus ipse nõn rectè percepit, hæc inquam dedimus operam, vt de libro tanquam de tritico lolium, eximeremus. Addidimus, mutauimus, sustulimus, prout res postulauit. Dictiones certè græcas ex multiplici lectione deprauatas, vt est ferè, nisi diligenter caueas, corruptrix librorum Typographia, tam multa correximus, vt quod fabulosum est, nos dicere ὑπέρτων possimus, Augeæ stabulum à nobis esse repurgatum. Nostrum etiam in hoc opere proprium illud putamus, quòd cùm alij in addendo supra modum curiosi fuerint, vt liber excresceret: nos contrà, ne quid præter rem adderemus, supestitiosi fuimus. nec minus in exsecando diligentes, vt in dictionibus græcis, latinarum ordini insertis, vel potiùs intrusis, multas quasi de alieno loco migrare coëgimus. Exempli gratia inter latinas dictiones quem locum habere potuit catabathynus, aut hodœdocus, aut pseudonimus, & huiusmodi, quæ à Latinis scriptoribus latinè pro exemplo adducta minimè reperias, quæ propemodum innumerabilia sustulimus, eodem iure, quo Latina vocabula de Græco Dictionario tolleremus. Et quoniam hoc Volumen ob variam infinitámque doctrinam multorum per manus circunfertur, facile futurum putaui, vt, si tibi à me inscriptum exiret, significationem multis dares amoris erga te mei: nam, vt omittam merita in me tua, quæ nulla vnquam delebit obliuio, tui me suauitates ingenij, tua incredibilis humanitas, singularis probitas, eximia ad colendam virtutem animi propensio ad amandum alliciunt. non enim ideo mihi carus es, quia sis Venetæ Reipub. omnium amplissimæ à secretis, aut quia nunc vnà cum viro clarissimo, omnibúsque virtutibus ornatissimo Michaële Suriano Legato particeps & minister consiliorum omnium ad Phi-

lippum Hispaniæ Regem sis profectus, sed quia talem te præstas, vt & hæc tibi admodum ampla atque honorifica munera iure deferantur,& egregiis animi tui bonis maiora quoque debeantur. Sit igitur hic liber & tibi,& reliquis argumētum beneuolentiæ meæ,testimonium iudicij,grati verò animi non omninò quale velim, sed quale possum hoc tempore, monumentum. Tu autem istam præclaram in nos voluntatē conserua,&, quo instituisti cursu,per directam maxin.éque expetitam ac certam litterarum viam ad gloriam contende. quod ego quidem, qui tuos sensus, tuos ad laudem impetus optimè teneo,ita opto,vt sperem, ita spero, vt futurum mihi persuadeam. idque etiam reliquis prædicare non desino.Venetiis, M. D. L I I X.

AD MICHAELEM GHISLErium Cardinalem,in librum De locutione Dei, Academiæ Venetæ nomine.

RErum humanarū exitus, quàm variæ sint hominum consilia,declarant. Quòd si quis benè cogitat, sequitur,vt idem laudabiliter agat. Rectè autem agentem nihil vnquam frustrabitur, nihil fallet. Decet igitur nos optima spe niti, admodúmque firma, quibus in condenda atque instituēda Academia nostra,nihil præter Dei gloriam, & communem hominum vtilitatem,propositum fuit. Neque verò actiones nostræ, vt speramus, eiusmodi erunt,vt hanc ad optimas res animorum nostrorum incredibilem propēsionem ambiguè aliquis interpretari, aut in dubium reuocare possit.apparantur quotidie summa cura,& edentur à nobis diuina doctrina referti, qui pietatem ac Religionem complectuntur,illustres libri,& interim quasi specimen quoddam, aut pignus nostræ voluntatis egregia quædam de locutione DEI ab excellenti viro conscripta, piis mentibus, ac sacrarum litterarum, id est, veræ gloriæ, studiosis communicanda censuimus,quæ duabus maximè de caussis, præstantissime vir, tuo nomine decuit esse inscripta: primùm, quòd,suscepto Academiæ nostræ patrocinio, nihil prætermittis, quod ad eam ornandam,augendámque pertineat: & nos quæ à te officia proficiscuntur, quibus animis,quam libentibus,quam gratis excipiamus, aliquo item officio tum ipsi tibi, tum ceteris omnibus indicatum,

dicatum,maximeq; perſpicuum eſſe cupimus:deinde,quę de Deo loquuntur,ad quē potius mitti equum fuit,quàm ad eum,qui diuina ſtudia in omni ſuæ vitæ curſu cunctis & opibus & honoribus antepoſuit? qui cùm vniuerſam de Deo diuiníſque rebus doctrinam accuratiſſimè quæſiuit,tum verò cum ipſa doctina vitæ rationem coniunxit, & vt omnes rectam ſalutarémque viam tenerent,aut qui diuerterent,in eam reuocarentur ſtudio,cōſilio, monitis, auctoritate cōtendit.nihil obſcurè fama loquitur de tuis virtutibus:nihil de te aut exiguum,aut dubium affertur. patent multis ac certiſſimis argumentis eximia tua in Chriſti Eccleſiā merita.colunt te omnes ob doctrinā,imitantur multi ob integritatē,amāt ob humanitatē, maximéque ob rectam ac ſimplicem naturā ab omni fuco, omníque faſtu longiſſimè remotam. præconem verò tuarum laudū omnibus horis audimus eum,qui ſumma ipſe laude dignus eſt,Federicū Baduariū auctorem & cōditorem te duce Academiæ noſtræ,cui quidem viro tum vitæ probitas, tum ex aſſiduo ſtudio doctrina, & ex diuturno rerū vſu prudētia fidem atq; auctoritatē in omni ſermone conciliat. Ipſo igitur non modò approbante, verùm etiam hortante præclarū de Deo libellum grauē ſententiis,illuſtrem verbis,ad te mittit,tuóque dicatum nomini cum omnibus gētibus Academia noſtra cōmunicat: quæ cùm ſe tibi ſuo primùm iudicio cōmota,tuis deinde meritis impulſa, penitùs addixerit;eādem obſeruantiā in omni vita præſtabit,&, vt eam futuræ quoque gentes intelligant,ipſo,ad quem omnia referimus,ſummo Deo opem ferente, aliquo merito conſequemur. Tu interim quando iam hoc tribuiſti humanitati tuæ, vt nos ſuſciperes,tribue idem cōſtantiæ,vt ſuſceptos tuearis ac foueas, ita tamen,ſi nos tuo præſidio ac ſtudio dignos, id eſt, noſtra ingenia in optimis artibus exercentes, noſtraſque voluntates ad vnam virtutem dirigētes & audies, & re ipſa cognoſces. Venetiis, M. D. L I X.

AD ANTONIVM CARLOnem Allifarum Principem,in Sannazarij poëmata.

VT eſt præclarum, ornatiſſime Princeps,in arte poëtica excellere:ſic ea cognoſcere, quibus ad illā laudē

perueniatur, maximum quiddam ac difficillimum est: fallitur enim, si quis absoluti poëtæ partes in eo positas arbitratur; vt cùm metiendi carminis rationem optimè perceperit, cùm elegantissimarũ vocum supellectilem quasi quandam sibi compararit, addo etiam cùm materiem animo comprehensam ordine quodam atque artificio distinxerit, hisce rebus tanquam egregiè munitus ad scribendum se conferat. grauiora sunt quæ requiruntur, & ex abditis plurimarum artium ac doctrinarum fontibus haurienda: nam, cùm eius consilium qui hoc in genere elaborat vel in primis id spectare debeat, vt voluptati versuum vtilitate sentẽtiarum admiscenda, nihilo minus lectorem maneat, quàm oblectet: monita verò illa plerũque necessaria sint, vt in vitiis summã turpitudinem inesse, in virtutibus summam gloriam, ostendatur: quomodo hoc sine philosophiæ cognitione prudenter ac perite poterit efficere? Iam, si res exigat, vt aut de cæli stellarúmque ratione, aut de regionum terrestrium ac maritimarũ situ dicendum sit: certè hos locos non potuerit, nisi qui Astrologiã & Geographiam attigerit, commodè tractare. Itaque si quis huius facultatis studium eo complexus animo est, vt aliquando, quæ litteris mandare studuerit, ea se speret, veluti pictorem egregium, omnibus artis coloribus illustraturum: is omnium ferè disciplinarum scientiam, quæ ad benè beatéque viuẽdum pertinent, ne prorsus ignoret, necesse est. Quòd si ad assequendum poëtæ nomen vbertatem illam ingenij à natura datam satis esse putat, atque hac vna instructus, facilè audet canoros illos quidem, rerum tamen inanes versus vel domi pangere, vel in triuiis ad populi aures effundere, statim ab intelligentibus explodetur, neque solùm imprudẽs, aut parùm verecundus, sed etiam planè stultus ac temerarius habebitur. Quò minus est mirandum, si vt hac arte præstarent, quam paucissimis contigit, cùm in omni præterea liberalium doctrinarum genere plurimi semper floruerunt. Sed egregiorum poëtarum multò etiam maiorem hac nostra tempestate, quàm priscis tẽporibus, penuriã esse constat, siue quòd sæculi felicitas illa fuit, siue quod equidẽ magis existimo, quia nõ iisdem, quibus olim, præmiis ad virtutẽ nunc homines excitãtur. Eorum autẽ, quos in hoc genere præstantes cognouimus, sine controuersia primum locum

cum obtinuit vir eximius, & omni laude cumulatus, Iacobus Sannazarius, cuius ingenij monumēta non vetustas, non obliuio delebit vlla, vt ex tot Regū triumphis haud paulò clarior, quàm ex vnius hominis doctrina atque ingenio Parthenope sit futura. Hoc autē, Princeps egregie tui muneris ferè totum est, qui, cùm ad summā generis nobilitatē etiā optimarū disciplinarum scientiā adiunxeris: tamen hæc per se nisi accederet studium de posteris benè merendi, quasi minima iudicans, quæcunq; à doctis viris mandata litteris, digna, quæ inter manus versentur, existimas, in apertum vt referantur, maximoperè contendis. Quo nomine ipsi profectò Sannazarij manes tibi nō vulgares gratias habent, cùm eos libros, quos ille moriens tuæ fidei commendarat, peruulgandos diligentissimè curas. Qui verò ingenuarū artium studiis dediti sunt, ij se tibi tantum debere profitentur, quantum persolui nullo modo possit. itaque à me, qui eodem in ære sum, petere videntur, vniuersorum caussam vt suscipiam, tibique propter hoc officium, quid omnes de te & sentiant, & loquantur, aliqua ratione significem. Ego, licet ipsa te rectè factorum conscientia contentum esse, nihil præterea requirere, exploratum habeam: tamen vt eorum honestissimo desiderio ne desim, do me libenter in eam partem, in quam etiam mea sponte propendebam, & ad ostendendum non eorum modò animum, sed etiam obseruantiam & pietatem in te meā hæc ipsa Sannazarij poëmata, quæ nostris typis edenda curasti, nomini tuo dicata ad te mitto. Leges hic omnia quæcunque ab eo latinè scripta nunc extant. Primùm autem erit diuinum illud, quod ipse de partu Virginis inscripsit opusculum, dein Christi lamentatio: mox eclogę quinque, quas tamen decem scripserat. sed è Gallia reuersus, has tātum, quas emisimus, & fragmentum illud, quod post Salices collocauimus, inuenit, reliquis aut furto surreptis, aut per incuriam suorum, quibus eas discedens crediderat, amissis. sequuntur elegiarum libri tres, epigrammatum totidem, quæ omnia tuo inscripta nomini apparebunt, vt eius beneuolentiæ, quam Sannazario & viuo, & mortuo præstitisti, hunc saltem fructum percipias. Venetiis, M.D.XXXV.

PRÆFATIONES QVAS IN HAC EDITIONE ADDIMVS.

AD PIVM IIII. MEDICEM Pont. Max. in librum Reginaldi Poli Cardinalis,

DE CONCILIO.

OPTIME consuluit Ecclesiæ suæ Deus, atque humano generi vniuerso, cùm in tanta rerum omnium perturbatione,& extremi iam periculi metu, Vicarium te suum, Pie IIII. inter homines constituit, vt omnibus malis prudentia tua mederetur, nósque à summis difficultatibus, vel impendenti potiùs exitio ereptos, ad summam tranquillitatem & optatam antea magis, quàm speratam fœlicitatem traduceret. Itaque nunc tuis adducti præstantissimis & consiliis & factis, maximè verò tua freti iustitia, quæ tibi prima & antiquissima virtus est, fuitq; in omni vita boni viri ex omnibus Italiæ partibus, atque etiam ex transalpinis gentibus multi ad Vrbem confluunt: & quia tuas omnes curas eò spectare vident, non vt angustis paucorum annorum terminis tuæ fructus beneficentiæ definiatur, sed vt ad posteros quoque perueniat, hic sibi certam omnium rerum ac fortunarum suarum sedē domiciliūmq; constituunt. me quidem Venetiis, domestico patris mori restituendæ antiquitatis instituto, & honestè satis, & commodè viuentem, nihílque minùs quàm de migratione, cogitantem, quippe cùm ab egregiis sæpè ciuitatibus atque adeò à superioribus Pontificibus semel & iterum optima inuitatus conditione, nihil tamen vnquam noui consilij cepissem, tui Pontificatus fama Romam facile perduxit: nam, cùm ab summo viro Hieronymo Seripando, cùi tua sapientia debitum iampridem eius integritati atque doctrinæ, in Cardinalium Collegio locum tribuit, litteras accepissem, in quibus erat scriptū, cupere te sacros omnes libros, vel hominum

hominum incuria, vel improbitate corruptos, quàm emẽdatissimos peruulgari, velléque in eo opera vti, & industria mea, spatij ad deliberandum nonnihil sumpsi, statim rescripsi, cùm tua volũtas maximæ legis vim pro summa tua non modò potestate, verùm etiam sapientia obtinere apud omnes debeat: ita me animatum, ita paratũ esse, tibi vt in omnibus rebus libenter obsequerer, susciperem quæcunq; velles, agerem & præstarem quidquid possem. Quo quidem tempore non mihi aut vlla nouorũ commodorum, quibus tamen ducuntur multi, est iniecta cupiditas, aut honorum splendor mentis oculos præstrinxit: quanquam hæc ipsa cumulatè & expectari à tua liberalitate posse, & omnibus præclarè agentibus deferri à te solere intelligerem: sed cùm audere eas artes, quarũ fructus immortalitas est, longo interuallo te Põtifice coli cœptas esse, suam religioni ac veræ pietati dignitatem restitui, cedere virtutibus vitia, rationi amentiam, libidinem pudori, vim æquitati: hæc ego sum secutus, hæc omnibus & commodis & honoribus anteposui. Erat preterea mihi nõ modò laudabile & honestũ, sed illustre etiã & gloriosum, vocari à Pio IIII. Pontifice ad eam curã, vt sanctissimorum virorum scriptis, quibus humano generi salutaris doctrina continetur, emendandis edendisque præessem. quo in munere si mihi, non dico magnos labores excipere (quis enim bono viro labor est pro tuẽda Ecclesiæ dignitate, id est, pro cõmuni salute, recusandus?) sed si vitã ipsam profundere opus esset, egregiè mecum actum putarem. Atq; ego illam sanè incredibilem capio voluptatẽ, quod cùm præclarum esse nihil constet, quin idem operosum & perdifficile sit, hac tamen in re omniũ pulcherrima ac præstantissima, planè omnes difficultates tua tum excellens liberalitas, tũ singularis sapientia sustulit. quis vnquã tam libenter pecunias collegit, quam tu libenter effundis, vt exeant optimi libri, alij nondum editi, quorum notitia rectissimam ad fontem veritatis viam ostendit: alij sic emendati, ne qua supersit labes, quæ imperitorum animos obiecta falsæ doctrinæ specie, possit inficere: quo quidẽ antea malo nimium grauiter laborauimus: vtinam iis remediis, quæ parantur, omninò liceat conualescere. quod ita facile consequemur, si modò is, qui optimarum & maximarum auctor, perfectórque rerum est, affuerit Deus:

nam nos quidem, vt opibus valeamus, vt acumine mentis excellamus, quàm tamen infirmi ſimus ad omnia, niſi præpotētis Dei ope fulciamur, quàm planè cæci, niſi eiuſdem luce regamur, multorum turpiſſimus & miſerrimus exitus oſtendit. Quis porrò affuturum eſſe Deum dubitet, ſi ſanctiſſimam illius doctrinam, quam, præceptis declaratam plurimis, ſuo demùm ipſe ſanguine, ſuæq; mortis exemplo cōprobauit, non verbo tātùm profitebimur, ſed vita etiam & moribus exprimemus? Hoc tu ſcilicet, Pie Pontifex, illo primùm vidiſti die, quo te in excelſa iſta Sede, fauente & approbante diuino Spiritu omnium Cardinalium ſententia collocauit: neque verò vidiſti ſolùm, quod tibi fortaſſe cum multis commune eſſe potuit, ſed etiam in quo propria tibi debetur laus, accuratè præſtitiſti: tu enim ipſe tua temperantia, iuſtitia, grauitate, conſtātia, quales eſſe alios oporteret, exēplum dediſti, inde manauit ſtatim ad propinquos, & affines tuos bene viuendi diſciplina: quorum omnium incredibilis abſtinentia, humanitas, pudor ciuitatem breui correxit, & conformauit vniuerſam. Nunc in illam curam totus incumbis, vt reliquę partes Eccleſiæ, diſcordia laborātes, omni à te ratione ſanentur: ſerpit enim quotidie longiùs tranſalpinum illud malum, à quibuſdam primò ignoratū, ab aliis poſtea neglectum, poſtremò à nonnullis etiam vehementer auctum. ſed, vt hoc placuit Deo, quo volente, aut ſaltē permittente, geruntur ea, quæ, cur ita fiat, cauſſas indagare noſtrum non eſt: ſic eidem placebit, vt imminutam Chriſtianæ Reipub. dignitatem tua virtus, & ſapientia in veterem integritatem ſplendorémq; reſtituat. Inſtat à te indictum & inſtitutum iam generale Concilium, cuius ea ratio, ea vis, & conſuetudo ſemper fuit, vt ſanctiſſimi Spiritus interuentu diſſidentes animos non concordia ſolùm & pace, verùm etiam beneuolentia ſtudióq; coniungeret. Hoc tu nos, Pie IIII. remedio ſeruabis, errantémq; gregem & diſiectum varia culpa tanquam Paſtor optimus ad obedientiam reuocabis, continebíſque in officio, & obſeruantia erga diuinas leges tum perpetua ſanctitate tua, vnde hauriunt omnes exēpla omnium virtutū: tum verò iis etiam edendis in hac vrbe libris, quorum lectio malas & exitioſas euellit ex animis hominum opiniones, inſerit eas, quæ ſi coluntur pietate & beneficentia, vberrimos & præſtan

præstantissimos, & planè salutares fructus ferunt. Atque huius quidem tāti, ac tam præclari muneris initium vnde sumi aptius potuit, quàm ab eo libro, cuius argumentum & cum ratione temporum, & cum tuis consiliis ac studiis optimè cōgruit? quid enim tempora, quid status Ecclesiæ poscit, quid tu optas, curásve magis, quàm cōcilium, quod vnicum & certissimum in tam graui discrimine, tam propinqua communi peste superesse remedium videtur? at in hoc libro, quem tuo iussu primùm emittimus, proxima ostenditur ad salutē via. spes omnis in confessione culpæ, in vitæ ac morum emendatione, in summa demùm Pontificis auctoritate collocatur. Quæ cùm per se maxima sunt, & curādis Christianæ Reipublicæ vulneribus vtilissima: tum verò ponderis accedit plurimum ab eximia scriptoris innocentia, doctrina, dignitate: quis enim, quibus animi bonis, quibus industriæ, ingeniiq; ornamētis abundauerit, qui denique vir, quantúsq; fuerit Reginaldus Polus aut ignorat, aut, si quam modò tantarum laudum partem habet cognitam, non earū memoria & desiderio vehementer commouetur? potéstne quisquam tam inops à iudicio tam auersus ab humanitate, tam planè ferus esse ac ferreus, qui non intimis eum sensibus dilexerit, cuius nō modò in studiis, in moribus, in sermonibus, sed in ipso planè adspectu omnis probitas, omnis luceret humanitas? De Religione verò, déque Christiani hominis officio quid senserit & iudicârit, non aut in vno alteróue libro ita ostendit, vt in aliis vnquā dissenserit: aut ita scripsit, vt aliter viueret: aut ita vixit, vt interdum sibi non cōstaret, sed omnia litteris ab illo prodita sine vlla exceptione semper laudârunt, hodiéque laudant boni & sapientes viri, quorum directa ad veritatem ipsam, id est, ad vnam Dei gloriam sententia nec obtrectādi studio, aut inuidia flectitur, nec maleuolētia, aut ambitione mutatur. Vitæ verò totius instituta, & excellentē in omni actione, omníque fortuna pietatem (vtinam) quā facile nouerunt, tam libenter imitarētur multi. Opes, honores, clientelas, Regum maximorum gratiam & beneuolentiam qui assequuntur, proximè ad felicitatem putantur accedere. at ille, hæc omnia apud Henricū Britanniæ Regē, & iure propinquitatis, & multò etiam magis sua virtute cùm possideret, vltrò contempsit, ne turpissimas Regis actiones, & aduersantem Christi Vicario

cario

cario ſententiam probare, aut etiam adiuuare cogeretur. Patauij diu vixit, quamquã erat habitu naturæ propè diuino, liberalibus tamẽ diſciplinis vehementer deditus:&, cùm eloquentiæ atque philoſophiæ pari ſtudio flagrauerit, in vtra tamen magis enituerit, non facile eſt exiſtimare. Illud certè conſtat, qui vel meliora, vel ornatiora ſcriberet, hac hominum memoria extitiſſe neminẽ. (quamquam id ei propoſitum fuit) eò direxit cogitationes omnes atque curas, vt philoſophiæ ſcientiam non tam ſcriptis, quam vita oſtenderet. Itaque maior atque excelſior Patauij in tenui & humili fortuna fuit, quàm cùm in Regno omnibus copiis, & ipſius maximè Regis gratia floreret. Hic, hic nimirum verus eſt ac præſtantiſſimus optimorum ſtudiorũ fructus, ſi quis à ſe ipſo pendeat, ſi temporum viciſſitudines nõ extimeſcat, ſi aduerſus hominum iniquitates, fortunæq; iniurias ratione & virtute pugnet. quam in Polo conſtantiam & ſapientiam fuiſſe quis ignorat? metuendæ erant à Rege potentiſſimo inſidiæ, metuenda vis, propterea quòd ſuſcepta Eccleſiæ cauſſa luculento illo de Pontificis auctoritate libro ſuſceptum ſimul à ſe grauiſſimum eius odium intelligebat. Deſerebatur etiam quotidie magis à re domeſtica, fortunis excluſus ampliſſimis. nemo tamen eum deiecto, aut demiſſo ſenſit eſſe animo, nemo vidit vnquam triſtiore vultu, in ſermonibus, in conſuetudine, in conuictu, in tota denique vitæ ratione: tranquillitatem mentis, quam habuerat antea, perpetuò retinuit, nec defuêre, quæ nunquam ſperauerat, ac ne cogitauerat quidem, tantis debita virtutibus præmia: nam, cùm ita viueret, vt in vno Deo omnia poneret, cætera, quæ mortales admirantur, infirma, caduca, inania duceret: cumq; in illa Patauini Gymnaſij celebritate, domeſticis otij ſui finibus contentus, paucorum admodum conſuetudine vteretur, breui tamẽ, vt ſibi viam facile virtus aperit, ita manauit fama de admirabili eius prudentia, temperantia, doctrina, vt ad aures Pauli III. Pontificis Max. peruenerit. qui cùm eſſet ea mente præditus, vt nemo vnquam magis de ornãda egregiis Cardinalibus Eccleſia cogitauerit: eo iudicio, vt nemo in delectu errauerit minus, commotus multorum non dubio ſermone, Reginaldum Polum, diſciplinæ Chriſtianæ renouãdæ cauſſa, cum præſtãtibus aliquot viris ad Vrbem acciuit, eumque

paulò

paulò pòst non petentem, non optantem, propè etiam recusantem, Cardinalem creauit. In hac dignitate, cùm alios antea, se ipsum vicit omni genere laudis, Omitto singularem illã, cui par oratio reperiri nulla potest, in cæde matris acerbissima fortitudinem atque constantiam. vnicum illi contra omnes iniurias, omnésque calamitates conscientia præsidium fuit: & in aduersis rebus iam antea didicerat esse fortis grauitatẽ eximiam, pari comitate conditam, mansuetudinem, prudentiam, benignitatem in subleuanda miserorum inopia non attringo. Communia sint hæc, in quibus tamen præcipua quadam laude Polus excelluit. Venio ad id, quod a Cardinalis persona propriè postulatur: nam, vbi primùm sacerdotio est ornatus amplissimo, non ille mentem, vt multi, cum fortuna mutauit, non sericam vestem, non argẽteam supellectilem, non denique illustrem aliquam, aut opimam prouinciæ præfecturam appetiuit, sed contempta prorsus rerum humanarum specie, diuina studia, quæ antea non leuiter attigerat, toto pectore complexus de tuenda Pontificij iuris maiestate, de augenda inter homines Dei gloria, de illustranda veritate dies noctésque cogitare cœpit: quantum enim in ea philosophia, quæ à sensibus ducitur, erroris insit atque obscuritatis, cùm antea non ignorasset, tum verò totus ad eam philosophiam traductus, quæ cælestium bonorum cognitionem parit, clarissimè perspexit. Iam illam, quæ colligitur ex Rhetorum præceptis, eloquentiam, in qua præter cæteros antea floruerat, neglexit penitùs, inanémque duxit, cùm sacrorum librorum voces non aurium voluptati seruientes, sed ad intimas animorum partes incredibili quadam suauitate penetrãtes, exaudiuit attentiùs. Nec verò quidquam habuit antiquius quàm vt à sanctissimis Ecclesiæ legibus discedentes quo quo modo ad sanitatem redirent, cùm ipse multos cohortatione sua, consilio, doctrina, nonnullos etiam lenitate quadam ad meliora consilia conuerteret. Incidit tempus, cum de sufficiendo post obitum Pauli III. Pontifice habenda Cardinalibus deliberatio esset affuit Polus ita sedato animo, ita cupiditatis & ambitionis expers, vt maiore Collegi parte Pontificatum ad eum deferente non statim assenserit, differendámq; rem tantam in posterũ diem censuerit: fore enim, si probaret Deus, eundem post aliquot

quot horas Cardinalium consensum: sin minus, omninò sibi quod Deo displiceret, placere nihil posse. Scripsit etiã in eo Conclaui præclara quædã de officio Pontificis, quæ, cum aliis eius libris, quos Ioannes Moronus Cardinalis ob summa erga Sedem Apostolicam merita, perpetuámq; vitæ innocentiã clarissimus, accuratè seruauit, propediem in lucem proferentur. quibus in libris cùm spirare adhuc mens illa diuini hominis & vigere videatur, afficimur non tam præceptis atque doctrina, quàm recordatione tantarum virtutũ, quas in illo vidimus. Vitę clausula fuit, in qua ostendit lumen animi ingeniíque sui Britannica Legatio: nam cùm in illa insula per annos multos duorum Regum imperio, Henrici primùm, deinde Odoardi eius filij legitimus Dei cultus, intermissis optimis ritibus, obsoleuisset, cúmq; interitus Odoardi, succedente eius sorore Maria, spem aliquam reuocandæ pietatis & religionis attulisset, visa est vnius maximè Poli sapiẽtia rectã errantibus viam monstrare posse, adiuncta præsertim auctoritate tanta, quantam nec sine virtute dignitas vlla pareret, nec sine dignitate virtus. In ea legatione optimos Reginæ sensus confirmauit: Principibus viris & multitudini persuasit, vt nouã hæresim Henrici nefaria libidine inductam, abiicerent, veterem sacrorum disciplinã rationémq; susciperent, cum Ecclesia (si salui esse vellent) in gratiã redirent: vnum esse Romę, potestaţe summa Christi Vicariũ, in quo creando commotæ Spiritu sancto Cardinaliũ mentes ex vetere multorum sęculorum instituto tradita per manus consuetudine, consentirent. quæcunq; ille sanciret in terris, ea firma & rata in cælo esse: cætera cõmuni saluti vehementer aduersari hominũ seditiosorũ, vel satanæ potius ipsius inuenta, vt genus humanum, si possit, vniuersum perdat, suæq; socios habeat plurimos infelicitatis & culpæ. Mansit in officio & fide, quàm diu Polus, & Regina vixerunt, Britannica natio, vtriusq; innocentia & sanctitate, alterius etiam sermonibus, præceptísque commota. Postea, cùm vtrumque Deus, cuius abdita consilia non assequitur humana mens, ad cælestis vitæ præmia vocasset, lapsa est iterum, & concidit illa gens destituta consiliis, quibus antea nitebatur: iámq; ad finitimas nationes peruasit hæc pestis & dira contagio, nec videretur posse cõsistere, nisi tua, Pie IIII. Pont. Max. sapientia singularis occurreret, Tridenti

indicto Concilio, Romæ omnibus rebus ad rationē æquitatémq; reuocatis. Quod verò etiam eorum scripta, quos in beatorum numerum iure olim Ecclesia retulit integra, deletis omnibus maculis, peruulgari iubes; quod excellentem nobis Reginaldi Poli, amissa eius voce, doctrinam restituis: mirum est, quàm vehementer adiuues communem caussam, quantum se tibi pro ista mente, istáque cura omnes homines debere fateantur, quantam ab ipso DEO, qui tibi nostram salutem commisit, gratiam & beneuolentiam ineas. Hæc sunt illa merita, quibus hominum vita breuissimis circumscripta finibus, ad infinitam memoriam propagatur: hæc illa, nunquam satis laudata veterum Pontificùm instituta, quibus hanc nobis Ecclesiam tam præclarè fundatā exstructámque reliquerunt. quæ vtinam sicuti propria tua sunt, ita perpetua esse possent: nemo enim dubitat, quin, optare tibi perpetuam vitam, idem sit optare nobis perpetuam felicitatem. nec vero cuiquam bono viro tametsi est huiusce lucis vsura, quin de sua detractum aliquid vita libenter, si possit, in tuam conferat. sed, quoniam hac lege huc omnes ingredimur, vt aliquando discedamus: nec licet nobis in te vno singularem conditionem pro tua singulari beneficentia postulare: saltem, vt quàm diutissimè te præsente perfruamur, & petimus à Deo supplices, & futurum pro summa eius erga nos clementia confidimus: magna enim sunt, quæ iam inchoasti, maiora tamen, quæ mēte designas. nihil vulgare cogitas, nihil humile, nihil angustum: metiris omnia tua dignitate potius, quàm communibus exemplis præclarè: non enim Pontificiæ laudes in mediocritate versantur, nec decet qui potestate & honore cunctis hominibus antecellat, eum ab vllo homine rectè agendi cupiditate studióque superari. In te igitur, Pontifex Max. primùm tuendæ atque amplificandæ religionis, deinde eius otij conseruandi, cuius auctor & custos antea fuisti, sita spes omnis est. à te honesta studia, à te liberales disciplinæ, à te ipsa virtus ornamenta sua repetit. tu, quod facis, & fecisti egregiè, perpetuò facies, vt omnes gentes diuturna pace, iustitia, pietate foueas, vrbem Romam operibus magnificentissimis, & cum ipsa antiquitate comparandis, exornes: ciuitatem tui studiosissimam superiorum temporum calamitatibus afflictam, perpetua benignitate recrees: denique tollas ali-

quando ex imperitorum animis dubitationem illam, quæ laudabilia multorum studia remoratur, vtrum res maximas fortuna possit sine virtute perficere, an virtus, quo contendat, sine fortuna peruenire, de quo quid sentires ipse, ostendit iampridem tuæ vitæ ratio: nunc, vt omnes idem sentiant, facile vnus præstare potes, restituta is artibus dignitate, quæ te talem tantúmque fecerunt, vt quales ipsæ, quantæque essent, ope tua studióque omnes mortales intelligerent.

IN LIBRVM FRANCISCI VARgas, De iurisdictione Episcoporum, & Summi Pontificis auctoritate.

IN Tridentino Concilio singulari atque diuina Pij IIII. Pontificis Max. sapientia constituto, cùm aliæ res, vel antea parum exploratæ, vel astutis hominum consiliis immutatæ atque corruptæ in consultationem controuersiámque venerunt: tum verò grauis illa & perdifficilis de iurisdictione Episcoporum & auctoritate exorta quæstio est. Qua in deliberatione cùm ita Patres illi vitæ innocentia doctrináque insignes dissiderent, vix vt aliquando res conuenire posse videretur: Pastor optimus vt est animo semper ac mente in grege seruando, tuendáque communi salute defixus, incubuit in eam curam, vt adhibitis in consilium lectissimis Cardinalibus hunc nodum expediret. & quoniam Francisci Vargas Catholici Regis Oratoris in maximis rebus antea sæpè spectata virtus erat, expedire in primis Reipub. visum est, talem virum, cùm tanta res ageretur, interesse. Qui cùm esset accersitus à Pontifice, rogatúsque vt ea diceret, quæ ad Apostolicæ Sedis dignitatem, id est, ad CHRISTI gloriam, & salutem animorum nostrorum pertinere vehemẽter duceret, sententiam dixit grauissimis ornatissimísque verbis ea doctrina refertam, vt nihil aut è sacris litteris, aut antiquarum legum, Canonúmue fontibus deriuari possit, quod ille non & memoria scientiáque comprehendisse, & summarum rerum, in quibus ætatem ferè totam contriuit, experientia comprobasse videretur. excepta est perattentis animis eius oratio, magnáque est omnium Cardinalium, præcipuè

puè verò ipsius Pontificis, cuius vt potestas, ita iudicium sapientiáque eminet, assensio consecuta. Et quoniam quæ tum quisque sensit, eadem vt mandata litteris ad Tridentinos Patres mitterentur, Pontifex adiuuandæ cupidus publicæ caussæ iam decreuerat: de Francisco Vargas hoc amplius placuit, vt eius Responsum (sic enim inscriptum est) impressum ederetur. Est hoc quòque Pij I I I I. diuinæ liberalitatis ac beneficentiæ, vt vnde aliquid ad commune commodum emanere possit, id non latere in tenebris, aut paucissimis impartiri, quod angusti, ieiunísque nimium animi est, sed peruulgari ad omnium gentium vtilitatem vehementer curet. Porrò si nihil est religione vtilius, quæ beatam æternámque vitam vna largitur, quantam iis debemus gratiam, qui suam industriam eo totam conferunt, vt nouis quorundam opinionibus, quas inscitia dicam, an improbitas peperit confutatis, veritatem ipsam suæ doctrinæ lumine ita patefaciant, atque illustrent, vt à nemine iam nisi planè impio vocari in cōtrouersiam possit? quod in hac maximi ponderis quæstione, quæ per aliquot menses plurimorum hominum ingenia, mentésque torsit, Francisci Vargas præstanti beneficio consecuti sumus: vir enim egregius laboranti publicæ caussæ multis nominibus opem tulit, doctrina primùm tot annorum studio collecta: deinde prudentia, quam à natura acceptam diuturnus rerum maximarum vsus vehementer auxit: tum integritate vitæ, sine qua inanis prudentia, perniciosa etiam doctrina omnis est: postremò auctoritate tanta, quantam capere videtur ea persona posse, quæ pro summo omnium, quos meminimus, aut legimus, Imperatore Carolo V. eiúsque dignissimo filio Philippo Catholico Rege grauissimis in muneribus ac legationibus primariis, temporibus difficillimis diutissimè tractata sit. Hæc igitur vbi coniunguntur omnia, quæ per se singula in paucis excellere videmus; præclarum quiddam atque excellens fieri necesse est. nec nos veremur, cùm hæc simul vniuersa tali viro tribuimus, ne nos aliquando res ipsa redarguat, eiúsque scripta, cùm legentur, ita exspectationi non respondeât, vt ei falsam affinxisse laudem vel gratiæ caussa, vel iudicij errore videamur. perfecta virtus laudem quasi fructum non quærit: cognita, testimonio non indiget. Id ipsum, Lector optime, tum ex hoc responso, quod nunc à multis iam ex-

petitum exit: tum ex reliquis eiusdem libris, qui propediem (vt spero) consequentur, facile iudicabis. id modò vnum exopta, ne propensam ad benè merendum voluntatem casus aliquis impediat, aut valetudinis moretur infirmitas. Romæ, M. D. L X I I I. Kal. Octob.

AD CAROLVM BORROmaeum Cardinalem, in D. Cæcilij Cypriani opera.

MAgna in molestia versor, Carole Borromæie præstantissime Cardinalis, quod auunculo tuo Pio I I I I. Pontifice, cuius & benignitas & sapientia veterem dignitatem restituere bonis artibus facile poterat, vereri sæpè cogor, ne publica incommoda, & aduersi communiũ temporum casus cursum optimæ voluntatis impediant, maximíque inter homines operis atque pulcherrimi perfectionem desideremus. nec verò vbi resideat tanti mali culpa, reperire difficillimum est; optimis rebus difficultatem afferunt vitia nostra; ita Deo permittēte, vt aliquandò resipiscamus: nam si homines intelligerent, quod tu optimè intelligis, Borromæie prudentissime, quanti sit, ac semper fuerit ab vno Deo exspectare omnia, inania ducere quæ à nostris consiliis proficiscuntur: primum illud cōsequerentur, vt iucundè viuerent, soluti molestissimis curis, quibus in omnium rerum affluentia ne magni quidem Principes vacant. deinde, quæ metuere solemus aduersa, ea vel nulla vnquàm acciderent, vel nullo statim negotio depellerentur. nunc aliter euenit. dum enim à nostris ingeniis, opibúsque secundas res petimus: dum & magnificas ædes, & ingentem agri modum, & auri, argentíque vim, quæ ne bona quidem sunt, sola esse bona credimus, eáque consecuti, quasi nobis dati sint obsides perpetuæ felicitatis, ita nihil timemus incommodi: destituti sæpè diuino præsidio, iure plectimur, è maxima lætia in maximos luctus, miseriásque coniecti. vterer priuatis exemplis, nisi publica nimium etiam multa suppeterent. Vidimus graui Christianæ Reipub. damno, ardentem diu ciuili bello Germaniam: cum exitiosa discordiarum semina, mentibus infecta multitudinis imperitæ, Principes ignari quid exsistere malorum, posset auctoritate, opibus, armis denique fouissent.

inde

inde sibi plebs infima, vt est cupida semper nouarũ rerum, licentiam arbitratu suo viuendi, simulatione ac specie religionis, arripuit. ex eo nequitia primum, & incestus, deinde vis, rapinæ, cædes, quæque proposita impunitate nascuntur mala, passim consecuta sunt. pendent enim à diuinis humana iura. illa si contemnamus, hæc non facile tuebimur: illa si labefactentur, hæc statim corruent. sublato igitur, qui per tot sæcula viguerat, summi Dei cultu, perturbata sacrorũ rituum vetere disciplina, locum suum retinere diutius nec honestas, nec pietas potuit: periit fides, & omnis inopiæ subleuandæ consuetudo: illa verò, minimi pendentis humana omnia, vni Deo seruientis animi demissio, qua nulla magis hominem Christianum virtus decet, quæ, tanquam hesperus, aut lucifer inter sidera, sic ipsa inter virtutes reliquas præcipuè fulget, exstincta penitùs est. tum & domestica bella, populis variè dissidentibus, exorta: & externis hostibus, Christiano semper nomini crudeliter infestis, ad vniuersorum perniciem patefactus aditus est: quósque antea tot ciuitatum, ac principum integræ vires, atque coniunctæ facile sustinere irruentes, ac repellere potuissent, nunc vt eorum impetum imminutæ, atque distractæ, ferre possint, sperandum vix est. Quid reliquæ prouinciæ? satisné valent, & alieno malo doctæ sibi cauent? immò, quasi sit in dolore voluptas, in exitio salus, ita se libenter in eandem flammam pleræque coniiciunt. vincere iam cœpit humanam medicinam morbus: proxima quæque corrumpuntur: nec iam vllæ possunt aut artes hominum, aut vires tantam pestem à finibus auertere. Gallia quidem, opibus antea florētissima, semper hostium religionis expultrix, semper inuadentibus Ecclesiam monstris inimica; nunc, alienatis multorum animis, deformata domesticis cladibus, adspectu miserabili, penè procliuis ad perniciem labitur. nec periculo vacant finitimæ gentes; quæ si fortè, quod auertat diuina clementia, insanire cœperint: verendum est, ne malum erumpat, quod ferri non possit. nec verò nos, nisi præsidio nitamur innocentiæ, quo vno seruari possumus, & vincere, vel excelsa asperrimarum Alpium iuga, vel amnes rapidi, aut munitæ arces, lectæue militum copiæ defendent. communibus remediis communes depelluntur morbi: nunc, in extremum adducta discrimen salute pu-

blica, exquisitam quandam, & planè singularem curationem rei magnitudo postulat. corrupta iampridem vitæ ratio Deum offendit: eadem placabit emendata. huc igitur studia conferēda: huc intendendæ sunt curæ. quod quamquam ad omnes pertinet, cùm in communi periculo commune officium requiratur: præcipuæ tamen eorum partes videntur esse, qui, summo in gradu dignitatis, atque honoris, tanquàm in specula, constituti, oculis patēt omnium mortalium, vt nullum prorsus eorum neque dictum, neque factum obscurum esse possit. Quæramus, quarum rerum amore flagrauerint, aut quibus artibus aditum sibi in cælum aperuerint primi illi nostræ religionis antistites, quos ecclesiis moderandis præfecerat Deus: reperiemus eos, tanquàm in hac vita peregrinarentur, ita semper, obuia quæque contemnentes, ad cælestem patriam, optimique parentis Dei, qui nos ad se vocare nunquàm desinit, aspectum, amplexúmq; properasse. quàm multos è sacrarum litterarum monumentis, & ex memoria vetustatis liceet eruere, quorum omnes vitæ partes ea, quæ nos in malis ponenda censemus, paupertas, exsilium, carcer, mors denique illustrauerit: cùm sæpè in maximis incommodis, atque adeò inter exquisitissima tormenta, corporis dolorem animi lætitia superante, quàm hoc suaue est, dicerent, & immortali Deo pro tam insigni munere gratias agerent. Non longè abeamus. estne quisquam, aut esse potest beato Cæcilio Cypriano, cuius nunc emendatissima scripta emittimus, aut vitæ sanctitate, aut mortis constantia maior, & clarior? quàm ille se gessit in omni vita abstinenter, & piè? in Episcopi autem officio, ac munere quàm non attigit, immò quàm nō absoluit magno dignam præside virtutem? exstant de eo prodita litteris, æternæq; consignata memoriæ præclara sanctorum hominum testimonia: sed in re nota, atque ante oculos posita, testibus non egemus. vitæ illius propè animatam imaginem in libris, quos reliquit, verissimis expressam lineamentis intuemur. quantus est in tuenda Ecclesiæ Catholicæ dignitate? quàm seuerus in retinēda vetere disciplina? quàm acer in condemnandis nouarum opinionum auctoribus, in contumacia insectanda, libidine comprimenda? quæ sententiarum grauitas, verborum vis, doctrinæ præstantia? nemo ita languet, aut ita friget in cupiditate summi boni, qui non excitetur,

& quasi

& quasi facibus admonitis incendatur, cùm eius epistolas legit. Iam reliqua eius doctrina quos fructus affert, quàm vberes, quàm salutares? docemur exoriri calamitates, omisso veri Dei cultu, hæreses gigni Pontificis auctoritate cõtempta: qui virginitatem, & pudicitiam colat, ei proposita esse maxima in cælo præmia: qui Ecclesiæ præsit, aperto animo ac simplici esse oportere, prudentia tamen ita tectum, vt insidiis minimè pateat cõmunis inimici. planè omnes veterum philosophorum libri, præceptis referti comparãdæ virtutis, si cum Cypriani sermonibus conferantur, inanes, & penè pueriles videbuntur. Sumantur in manus, quæ de eleemosyna, ac benignitate litteris mandauit: statim omnes, si quæ resident in mentibus nostris, auaritiæ sordes exhauriri, & infundi eximium erga pauperes amorem sentiemus. Grauis est, & latè patet inuidiæ morbus: at hic rationibus egregiè curatur, ex intimã Theologia depromptis. Vexamur calamitatibus, & ærumnis, quibus proposita est hominum vita: præclaram audiamus Cypriani vocem ad patientiam cohortantis, exemplo multorum allato, qui nihil acerbum, aut malũ præter culpam vnquam duxerunt, & cum illo immenso sempiternæ vitæ lucro libenter omnes huius exiguæ vitæ fructus cõmutauerunt. Exstat etiã ad Martyres, primum, vt cum dolore pugnẽt, accerbissimísque cruciatibus forti animo resistant prudẽs & pia cohortatio, deinde, quod morte vitam quæsierint, & ex hostibus Dei victoriam reportauerint, amoris & gaudij plena gratulatio. Neque verò aliter sensit, aut sui dissimilem se præbuit in extremo vitæ die: sed, cùm ita semper vixisset, vt obscure, inglorieq; decedere non posset, ita decessit, vt hoc vno vel obscurissimam vitã illustrare posset. Multa prætereo: nec sanè persequi conor omnia, ne suscepisse hoc videar, vt Cyprianũ debitis ornem laudibus: quod, vt ego sentio, vel pro eius dignitate nemo, vel solus ipse pręstare posset. Verùm hęc me commemoratio cùm ipsa per se delectauit, tum quod in ea beneficij tui magnitudinem, & præstantem ad bene merendum naturæ propensionem agnoscebam. qui totus in eam curam incubueris, vt omnia Cypriani scripta, mendis antea deformata, nũc in veterem illam integritatem, ac speciem, accersito etiam Verona miræ vetustatis exẽplari, accurata doctorum virorum industria restituerentur

tur. quo ſanè nomine, incredibile dictu est, quantum tibi omnes boni debere fateantur. quamquam neq; nunc primum, neque hoc vno tuos ad laudem impetus argumento cognoſcimus. Omitto illa ſuperiora, qualem te præstiteris in patria, qualem in Ticinenſi gymnaſio, cùm nihil præter verum decus, verámque gloriam cogitans, Franciſco Alciato, ſingularis doctrinæ viro, iuris prudentiam publicè profitētī, operam dares. ſint hæc in tuis laudibus minima: non quia, ſi ſpectentur, ſola, maxima videri non debeant: ſed minora maioribus obſcurantur: & anguſtior ille fuit priuatæ vitæ campus, quàm vt in eo tua virtus commodè poſſet excurrere. itaque, Romam tractatus ad publica negotia, parem facultati materiam nactus, dum te fingis quotidie ad exemplum ſapientiſſimi Pontificis, auunculi tui, quotidie te ipſum vincis bene agendo, adiuuante naturam imitatione, quemadmodum ſine præstanti natura parum proficeret imitatio. ab hac diſciplina fluxerunt illa, quæ quam paucis contingant omnia, ignorat nemo: in conſilio grauitas, in laboribus patientia, nihil in poteſtate inſolens, nihil in opum abundantia diſſolutum, ſeueriſſimis omnia cōtinentiæ legibus adſtricta: vt ab eius perſonæ, quam ſuſtines dignitate nunquàm oculos deflectere, ſed illud perfectum, abſolutúmque decorum, cuius & ſtudium, & ſplendor magna ex parte iam obſoleuit, aſſidue ſpectare videaris. Iure igitur quotidie tibi ſummę res à ſummo Pontifice committuntur: iure ſe in tuam clientelam, quaſi portum quendam in tantis horum tempeſtatibus tutiſſimum, ac ſalutarem ſperantes, conferunt omnes boni. tuum eſt, egentem patrocinio communem cauſſam ſuſcipere: & opinari, quod auūculus tuus immortalitate dignus, iam pridem ſibi perſuaſit, egregiéq; præſtitit, duas maximè res à Principe viro poſtulari, vnam, ne quid reprehenſione dignum committat, in quo tu excellis omnium conſenſu: alteram, ne quid laude dignum prætermittat: quod aliquantò eſt optabilius, atque præſtantius. nam, vacare culpa, eſt illud quidem, his pręſertim moribus, egregium, eiuſmodi tamen, vt in priuati hominis conditione ſubſiſtat, ad principis ornamenta non perueniat. vera virtus actione gaudet: vim ſuam longè latéq; diffundi, & propagari ſua bona cupit: eóque ipſo alitur, & augetur. cæteræ enim res, cùm communicantur, minuuntur:

tur: ex virtute quantum ad alios manat, tantundem ad ipsam accedit. Quæ tibi profectò sæpè in mentem venerunt, neque hæc melius cuiusquam oratio, quàm tu vita exprimis. me tamẽ cùm incredibilis quædam erga te obseruantia, vt Cypriani libros tibi inscriptos emitterem, adduxisset, eadem impulit obseruantia, & perpetuus in ipsam virtutem amor, vt hæc scriberem. tibi enim, quamquàm neque cohortationi tua bonitas neque admonitioni prudentia locum relinquit, veruntamen, vt studio meo satisfacerem, liberales disciplinas commendare cupiebã: reliquis autem, qui hæc legens, quid ab excellentibus animi tui bonis sperari posset, significandum arbitrabar.

IN EDITIONE CONCILII *Tridentini.*

QVi de Catholica fide rectè sentiunt, fatentur omnes vtilissimũ fuisse humano generi, atque adeò salutare Concilium Tridentinum, quod eximia summi Dei erga nos clementia, Pij IIII. Pont. Max. sapientia singulari, mirifica Legatorum Cardinalium, qui præfuere, vigilantia, maximo etiam Imperatoris, Regum, Rerumpublicarum, Principum, & Patrum, qui interfuere, consensu, ita confectum absolutúmque videmus, vt exitiosam illam animorum pestem, quæ quotidie serpebat latius, nunc quidem aliqua iam ex parte compressam esse, breui autem, ope diuina, cunctis populis & nationibus ad communem salutem consentientibus, prorsus tolli posse omnes confidant. quo merito gratiæ sunt habendæ primùm immortali Deo maximæ, vnde bona manant omnia, deinde Pio IIII. qui hoc spectauit vnum & in hoc potissimũ ab illo primum die, quo summam inter omnes homines potestatem, delatam diuinitùs, accepit, fixit curas, & cogitationes omnes, vt communibus malis generali consilio mederetur: quo sæpè remedio Christiana Respub. erumpentibus vitiis occurrit, & impendentes ex dissensione, atque discordia calamitates euitauit. Hoc beneficium disseminari quamprimum, ac distribui per orbem terrarum, ad propagãdam veritatem, & diuulgandam Ecclesiæ Catholicæ sententiam, necesse est. itaque nunc eduntur puri Canones, & ipsa Decreta, cum appendice nulla: tantum

D 5

vt ea cognoſcãtur, quæ primùm Sacroſancta Synodus, in ſpiritu ſancto legitimè congregata, deinde Pontifex ipſe confirmando ſeruari pariter ab omnibus in perpetuum iuſſit. nam reliqua Concilij acta, diligentiſſimè per ſcribas publicos in ipſo Concilio excepta, & litteris mandata, mox ita emittentur, vt, quæcunque res in controuerſiam venerit, quæcunque vel ſententia dicta, vel oratio habita ſit, omnia denique agitata, quæſita, deliberata, ſuo quidque loco, diſtinctè, & abundanter exponantur. Interim accipe ſummam rei lector optime quæ ad ſalutem vehementer pertinet: vniuerſam verò Tridentini Concilij triũ Pontificum diſtinctam temporibus, hiſtoriam, eodem, cuius ad gloriam hæc omnia diriguntur, iuuante Deo, propediem exſpecta. nullam enim tanti negotij partem ignorare, non modò iucũdum eſt, verùm ad multa etiam vtile, & accommodatum: quod aliorũm Conciliorum lectio declarat. Romæ, M.D.LXIIII.

CLEMENTI MONILIAno Cardinali.

CVm tibi, Clemens, Moniliane, Cardinalis ampliſſime, multis nominibus debeam, nullum tamen habeo tuę benignitatis argumentum illuſtrius, quàm quod ingenij, doctrinęq; tuæ theſauros, cùm quibus nihil comparo, ſæpè mecum vel ſcriptis, vel ſermone communicas. quis enim eſt ita deditus rerum humanarum ſtudiis, itaque falſæ voluptatis delinitus illecebris, quem tua vox ad cæleſtium bonorum contemplationem, admirationémque non facile conuertat? quem tua pietas, non adumbrata leuiter, ſed expreſſa moribus, dictis ſcriptíſque tuis, ad veræ virtutis amorem non traducat? Quæ cum ipſo mecum cogito, quo nihil ad meam vtilitatem facio libẽtius, ita mihi gratulor, vt ad multos, atque etiam, ſi fieri poſſit, ad omnes eundem fructum cupiam peruenire. caput enim illud religionis noſtræ primum eſt, prodeſſe quamplurimis. ad hanc nos voluntatem, & conſuetudinem informauit, hac nos erudiit diſciplina magiſter omnium ſapientiſſimus, æternæ ſalutis auctor, & largitor, Chriſtus. itaque, cùm volumen illud tuum Theologicarum Diſputationum, ſaluberrimis, ſanctiſſimíſque refertum docu-

cumentis, anno ſuperiore multis efflagitantibus impreſſum, tuáque mox induſtria ita locupletatũ, vt aliud propè videri poſſet, accuratè legiſſem: admiratus rerum pręſtantiam, copiam, varietatem, ordinem: præſertim verò duos illos, nuper additos tractatus admodum egregios, vnum de Cælibatu, alterum de Peccatis, quibus ne optare quidem melius quidquam licet: cõtendere à te cœpi, vt eundem librum iterum ederes, & Catholicorum pias mentes aleres cibo iucundiſſimo: peſtiferis autem hæreticorum opinionibus, latius quotidie ſerpentibus, pro ea facultate, quam tibi Deus optimus maximus tribuit, obſiſteres. in quam ſententiam cùm tu iam antea tua ſponte propenderes, (nihil enim tibi vel eſt, vel fuit vnquam Sedis Apoſtolicæ dignitate carius, nihil animarũ cõmuni ſalute antiquius: eò ſpectant ſtudia tua, eò dirigis omnes curas:) factum eſt, non tam meis quàm coniunctis multorum precibus, vt exirẽt denuò lucubrationes tuæ, & frueretur nõ modò ætas noſtra, ſed etiam poſteritas ipſa, minimo ſuo labore, maximis laboribus tuis. Cùm enim tibi propoſitum fuerit, ea, quæ ad vitam piè ſanctéque traducendam Chriſtiano homini neceſſaria planè ſunt, quæ innumerabilibus propè libris diſperſa, nec interdum ſatis dilucidè traduntur, in vnum ita colligere, vt confuſis ordinem, obſcuris lumen, dubiis certam notitiam redderes: id ita conſecutus es, vt hoc tuo libro, quod ad res attinet, nihil vberius: quod ad verba, nihil breuius: addo etiam, quod in breuitate difficilimum eſt, nihil planius, apertius, communius eſſe poſſit. Quo quidem nomine & tibi, & Chriſtianæ Reipub. vniuerſæ tantum gratulor, quantum res ipſa poſtulat: poſtulat autem, quantum cogitatione vix quiſquam comprehendere, verbis quidem aſſequi nemo poteſt. Romæ, M. D. LXV. menſe Septemb.

***

FINIS.

INDEX EORVM AD QVOS MISSAE SVNT EPISTOLAE.

Francisco

Marco

INDEX EORVM AD QVOS MISSAE SVNT PRAEFATIONES.

FINIS.

Excudebant Guichardus Ieleironius, & Ioannes Pulcher socij, Lugduni, Anno Dñi M.D.LXXIIII.